

**PETIT
ATLES LINGÜÍSTIC
DEL DOMINI CATALÀ**

Volum 3

Joan Veny

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Barcelona 2011

PETIT ATLES LINGÜÍSTIC
DEL DOMINI CATALÀ

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

JOAN VENY

PETIT ATLES LINGÜÍSTIC
DEL DOMINI CATALÀ

Volum III

BARCELONA

2011

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Veny, Joan, 1932-

Petit atlas lingüístic del domini català [Document cartogràfic]. — Escales diverses

Bibliografia. Índex

ISBN 9788472839427 (o.c.)

I. Institut d'Estudis Catalans II. Títol

1. Català — Dialectes — Mapes 2. Atles catalans

804.99-087(084.4)

Coordinadora: Núria Jolis

Realització cartogràfica: Montserrat Roma i Uguet

Direcció cartogràfica: Pedro Monzo

La preparació d'aquesta obra s'ha fet amb l'ajut de:
Govern de les Illes Balears

El disseny de la coberta ha estat fet per Maria Casassas a partir de l'espai catalanoparlant de l'*Atlas Català* (1375) de Cresques Abraham, conservat a la Biblioteca Nacional de París.

© Joan Veny

© 2011 Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre del 2011

Tiratge: 1.500 exemplars

Compost per Víctor Igual, SL

Imprès a Inmoferga, SA

ISBN obra completa: 978-84-7283-942-7

ISBN volum tercer: 978-84-9965-096-8

Dipòsit Legal: B-40855-2011

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

I. PRESENTACIÓ

1. INTRODUCCIÓ

El tercer volum d'aquest *Petit Atles Lingüístic del Domini Català* segueix la mateixa estructura del volum anterior (2009). Conté 194 mapes seleccionats dels 290 del tercer volum de l'*Atles Lingüístic del Domini Català* (2006) i de les 42 llistes de respostes amb escassa variació formal. Comprèn 2 mapes comparatius, 63 mapes fonètics (22 de vocalisme i 31 de consonantisme, 8 d'altres variants i 2 de fonosintaxi), 8 mapes morfològics i 121 mapes lèxics referents a *La família: cicle de la vida; Món espiritual: l'església. Festes religioses. Creences; Jocs; Temps cronològic. Meteorologia; i Topografia*.

Cal notar algunes novetats respecte al volum anterior. Alguns enunciatos han estat objecte de comentari des de diverses perspectives; així, per ex., *bombolla* (I) s'ha estudiat des del punt de vista de la variació fonètica i *bombolla* (II), des del de la variació lèxica; i *Els Reis* presenta la variació del vocalisme tònic (I), la de l'article (II) i la del plural (III). Alguns mapes (*papu, baldufa, collibè*, etc.) (22 en total), a causa de l'extensió del respectiu comentari, ocupen tota una pàgina, mentre que es dedica la pàgina parella al comentari.

Hem completat la bibliografia amb noves obres i articles relatius als mots comentats, hem incrementat la terminologia lingüística amb alguns altres termes i hem elaborat l'índex alfabètic dels mots analitzats als comentaris, gràcies al treball acurat de Núria Jolis i Montserrat Roma, que, a més, ha mostrat una vegada més el seu talent en la confecció dels mapes i en el control formal de les unitats lingüístiques estudiades.

Manifestem la nostra gratitud als senyors Germà Colón i Joan Martí i Castell per l'acurada revisió dels comentaris lingüístics i també al senyor Salvador Giner i de San Julián, president de l'Institut, per la generosa acollida que ha dispensat a aquesta obra.

Em plau recordar que el *Petit Atles* és fill de l'atles gran, l'*Atles Lingüístic del Domini Català*, que ha estat possible gràcies a l'equip d'enquestadors que vaig coordinar, Lúdia Pons, Joan Martí i Castell, Joaquim Rafel i Montserrat Badia, a la codirecció de Lúdia Pons, a l'esforç quotidià i amatent de Núria Jolis i Montserrat Roma i a l'assessorament cartogràfic de Pedro Monzo. A tots ells, el nostre sincer reconeixement.

JOAN VENY

2. CONVENCIIONS GRÀFIQUES

2.1. Signes fonètics

Vet aquí els signes utilitzats en aquesta obra presos de l'*Aplicació al català dels principis de transcripció de l'Associació Fonètica Internacional*, Barcelona, IEC, 1999 i de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català*, I, pàg. 28-29; el lector pot adreçar-se a aquestes obres per a la definició dels diversos fonemes i la seva realització.

VOCALS

i	<i>püt</i>	e	<i>feſta</i>
ɛ	<i>mel</i>	ɐ	ross. <i>cep</i> (més oberta que [e])
æ	val. <i>gel</i> (més oberta que [ɛ])	ɐ̃	nord-occ. <i>peſtanyes</i> (més oberta que [ə])
ɑ	dial. <i>galta</i> (velaritzada)	a	<i>mar</i>
ɶ	mall. <i>gemegar</i> (més avançada que [a])	ɶ̃	dial. <i>galta</i> (més avançada que [ə])
ə	<i>casa, mare</i> (català oriental), <i>cep</i> (balear)	ɶ̃̄	val. <i>cova</i> (més oberta que [ə])
ɔ	ross. <i>roda</i> (més oberta que [o])	ɔ	<i>cor</i>
o	<i>coma</i>	u	<i>dur</i>
ø	capcinès <i>mui</i> (com fr. <i>feu</i>)	y	ross. <i>jupa</i> (com fr. <i>jupe</i>)

CONSONANTS

Oclusives

p	<i>pas</i>	b	<i>tomba, barra</i>
t	<i>temps</i>	d	<i>sonda, dama</i>
k	<i>camp, quin</i>	g	<i>engany, enguixar, gana, guerra</i>
k̠	mall. <i>cama</i>	ɡ̠	mall. <i>gàbia</i>

Nasals

m	<i>mà</i>	n	<i>nas</i>
ɱ	<i>èmfasi</i>	ɲ	<i>panxa</i> (palatalitzada)
ɲ	<i>banya</i>	ŋ	<i>ganga</i>

Vibrant

r	<i>ram, barra</i>
---	-------------------

*Bategant*r *mare**Fricatives*

f	<i>fusta</i>	v	dial. <i>vaca</i>
s	<i>sac, bossa, veça</i>	z	<i>zona, casa</i>
ʃ	val. <i>forats</i> (palatalitzada)	ʒ	val. <i>dits del mig</i>
ʎ	<i>xiular, faixa</i>	ʒ	<i>gel, jove</i>
θ	dial. <i>celles</i> (com cast. <i>cejas</i>)	ʝ	Matarranya <i>esmorzar</i>
χ	cast. <i>jaula</i>		

Africades

ts	<i>potser</i>	dz	<i>dotze</i>
tʃ	<i>fletxa, boig</i>	dʒ	<i>viatjar, fetge, adjunt</i>
f̂	mall. <i>capficat</i>	ɖ	mall. <i>capvespre</i>

Aproximants

β	<i>roba, la barra</i>	j	<i>iode, noia, aire</i>
ð	<i>boda, la dama</i>	w	<i>uadi, quatre, niu, cauen, caure</i>
ɣ	<i>biga, foguera, la gana, la guerra</i>	h	<i>ehem</i>
ɣ̂	mall. <i>espiga</i>		

Laterals

l	<i>bola</i>	ɭ	<i>pala</i> (velaritzada)
ɭ	<i>llamp</i>		

ˈ	accent principal; per ex., [fəɾˈinə] ‘farina’
ˌ	accent secundari; per ex., [k,ɔɫ də ðˈamə] ‘coll de dama’
∅	zero (absència d’un fonema)

El signe fonètic volat indica un so poc perceptible; per ex., [ʔ] de *carabassa*

2.2. *Abreviatures*

a.	any	cat. nord-occ.	català nord-occidental
adj.	adjectiu	cat. occ.	català occidental
al.	alemany	cat. or.	català oriental
alg.	alguerès	cf.	confronteu (confer)
and.	andalús	cl.	clàssic
angl.	anglès	comp.	compareu
ant.	antic	coord.	coordinador -a
ap.	<i>apud</i>	der.	derivat
àr.	àrab	dial.	dialectal
àr. vg.	àrab vulgar	dim.	diminutiu
arag.	aragonès	doc.	documentació, document
bal.	balear	ed./eds.	editor -a, edició, editorial/editors
cast.	castellà	eiv.	eivissenc
cat.	català	<i>et al.</i>	<i>et alii</i> (‘i altres’)
		etc.	etcètera
		eusq.	eusquera

ex.	exemple	port.	portuguès
f.	femení	pron.	pronunciat, pronunciació
fam.	familiar	Q	qüestionari
fr.	francès	rib.	ribagorçà
gall.	gallec	rom.	romanès
germ.	germànic	ross.	rossellonès
gr.	grec	s.	segle
gr.-llat.	grecollatí	s. v.	sub voce
íd., íd.	ídem	sept.	septentrional
il.	il·lustració	sin.	sinònim
inf.	informador	suf.	sufix
it.	italià	tarr.	tarragoní
L	llista	tort.	tortosí
lit.	literal, literalment	trad.	traducció
llat.	llatí	v.	vers ('pels volts de')
llat. vg.	llatí vulgar	val.	valencià
loc.	localitat, localitats	var.	variant, variants
m.	masculí	veg.	vegeu
mall.	mallorquí	vol.	volum, volums
med.	medieval	vs.	<i>versus</i> ('contra, en oposició a')
men.	menorquí		
mer.	meridional	<, >	indiquen evolució fonètica a partir del llatí (o una altra llengua antiga). Així, MUTU >
mod.	modern		<i>mut</i> ; <i>plorar</i> (< llat. PLORARE)
nord-occ.	nord-occidental	*	forma hipotètica o incorrecta
núm.	número	×	encreuament
oc.	occità	→, ←	canvi de significat o manlleu a una altra llengua. Així, llat. PELAGU 'mar profunda' → 'gorg'; <i>tricot</i> ← fr. <i>tricot</i>
occ.	occidental		
or.	oriental	+	unit a
pàg.	pàgina, pàgines	=	dóna (com a resultat de la suma de dos elements o més)
pall.	pallarès	[...]	part d'un text no transcrit
part.	participi	~	substitueix un mot ja citat
pers.	persona		
pl.	plural		
pop.	popular		

3. RELACIÓ DELS PUNTS D'ENQUESTA

3.1. Índex numèric

1. Salses	41. Cardona	81. Felanitx
2. Estagell	42. Palamós	82. Santanyí
3. Perpinyà	43. Llagostera	83. Sant Josep de sa Talaia
4. Mosset	44. Balsareny	84. Eivissa
5. Sant Cebrià de Rosselló	45. Moià	85. L'Alguer
6. Jóc	46. Campins	86. Esterri d'Àneu
7. Formiguera	47. Tossa de Mar	87. Cerler
8. Montoriol	48. Castellfollit de Riubregós	88. Ordino
9. Cornellà de Conflent	49. Calaf	89. Senet de Barravés
10. Portè	50. Cànoves	90. Taüll
11. Prats de Balaguer	51. Sant Salvador de Guardiola	91. Alins de Vallferrera
12. Llívia	52. Tordera	92. Santa Coloma d'Andorra
13. Ceret	53. Freixenet de Segarra	93. Les Pàüls
14. Prats de Molló	54. Vacarisses	94. Eressué
15. Meranges	55. Sentmenat	95. Sort
16. Maçanet de Cabrenys	56. Sant Andreu de Llavaneres	96. Bescaran
17. Llançà	57. Aguiló	97. Arfa
18. Vilallonga de Ter	58. Santa Coloma de Queralt	98. Sarroca de Bellera
19. Alp	59. Sant Jaume Sesoliveres	99. Sopeira
20. Queralbs	60. Barberà del Vallès	100. La Pobla de Roda
21. Planols	61. Cervelló	101. Palau de Noguera
22. Bassegoda	62. Barcelona	102. Tolba
23. Oix	63. Sant Boi de Llobregat	103. Sant Llorenç de Morunys
24. Castellar de n'Hug	64. Sant Jaume dels Domenys	104. Isona
25. Roses	65. La Febró	105. Peramola
26. Lledó d'Empordà	66. Alió	106. Estanya
27. Gósol	67. Sant Pere de Ribes	107. Àger
28. Campdevànol	68. Tarragona	108. Peralta de la Sal
29. Sant Privat d'en Bas	69. Cambrils	109. Sanatija
30. Les Llosses	70. Ciutadella	110. Cubells
31. Banyoles	71. Es Migjorn Gran	111. Almenar
32. Camallera	72. Maó	112. Agramunt
33. Avia	73. Pollença	113. Linyola
34. Santa Maria de Corcó	74. Sóller	114. Cervera
35. Girona	75. Alaró	115. Saidí
36. Begur	76. Sineu	116. Lleida
37. Cruïlles	77. Son Servera	117. Arbeca
38. Prats de Lluçanès	78. Montuïri	118. Fraga
39. Santa Eulàlia de Riuprimer	79. Palma	119. Granyena de les Garrigues
40. Llobera de Solsonès	80. Lluçmajor	120. Vinaixa

121. Vimbodí	145. Ulldesona	169. Albalat de la Ribera
122. Mequinensa	146. Rossell	170. Alzira
123. Margalef de Montsant	147. Vinaròs	171. Alberic
124. Riba-roja d'Ebre	148. Sant Mateu del Maestrat	172. Sallent de Xàtiva
125. Favara de Matarranya	149. Vilafranca del Maestrat	173. Simat de Valldigna
126. La Torre de Fontaubella	150. Albocàsser	174. L'Alqueria de la Comtessa
127. Marçà	151. Alcalà de Xivert	175. Benigànim
128. Vilalba dels Arcs	152. Atzeneta del Maestrat	176. Montesa
129. Móra la Nova	153. Cabanes de l'Arc	177. La Font de la Figuera
130. Massalió	154. Castelló de la Plana	178. Ontinyent
131. Valljunquera	155. Borriana	179. Pego
132. La Codonyera	156. Fondiguilla	180. Xàbia
133. L'Ametlla de Mar	157. La Llosa de la Plana	181. Muro del Comtat
134. Torrevelilla	158. Algímia de la Baronia	182. Tàrbena
135. Horta de Sant Joan	159. Benifairó de les Valls	183. Beneixama
136. Vall-de-roures	160. Casinos	184. Altea
137. Bellmunt de Mesquí	161. El Puig de Santa Maria	185. Torremañanes
138. La Ginebrosa	162. Vilamarxant	186. Novelda
139. Aiguaviva de Bergantes	163. València	187. El Pinós de Monòver
140. Roquetes	164. Alfafar	188. Alacant
141. Mas de Barberans	165. Picassent	189. Crevillent
142. Sorita	166. Torís	190. Guardamar
143. Amposta	167. Sollana	
144. Xiva de Morella	168. L'Alcúdia de Carlet	

3.2. *Índex alfabètic*

Àger (107)	Barcelona (62)	Cubells (110)
Agramunt (112)	Bassegoda (22)	Eivissa (84)
Aguiló (57)	Begur (36)	Eressué (94)
Aiguaviva de Bergantes (139)	Bellmunt de Mesquí (137)	Estagell (2)
Alacant (188)	Beneixama (183)	Estanya (106)
Alaró (75)	Benifairó de les Valls (159)	Esterri d'Àneu (86)
Albalat de la Ribera (169)	Benigànim (175)	Favara de Matarranya (125)
Alberic (171)	Bescaran (96)	Febró, la (65)
Albocàsser (150)	Borriana (155)	Felanitx (81)
Alcalà de Xivert (151)	Cabanes de l'Arc (153)	Fondiguilla (156)
Alcúdia de Carlet, l' (168)	Calaf (49)	Font de la Figuera, la (177)
Alfafar (164)	Camallera (32)	Formiguera (7)
Algímia de la Baronia (158)	Cambrils (69)	Fraga (118)
Alguer, l' (85)	Campdevàdol (28)	Freixenet de Segarra (53)
Alins de Vallferrera (91)	Campins (46)	Ginebrosa, la (138)
Alió (66)	Cànoves (50)	Girona (35)
Almenar (111)	Cardona (41)	Gósol (27)
Alp (19)	Casinos (160)	Granyena de les Garrigues (119)
Alqueria de la Comtessa, l' (174)	Castellar de n'Hug (24)	Guardamar (190)
Altea (184)	Castellfolit de Riubregós (48)	Horta de Sant Joan (135)
Alzira (170)	Castelló de la Plana (154)	Isona (104)
Ametlla de Mar, l' (133)	Ceret (13)	Jóc (6)
Amposta (143)	Cerler (87)	Linyola (113)
Arbeca (117)	Cervelló (61)	Llagostera (43)
Arfa (97)	Cervera (114)	Llançà (17)
Atzeneta del Maestrat (152)	Ciutadella (70)	Lledó d'Empordà (26)
Avià (33)	Codonyera, la (132)	Lleida (116)
Balsareny (44)	Cornellà de Conflent (9)	Llívia (12)
Banyoles (31)	Crevillent (189)	Llobera de Solsonès (40)
Barberà del Vallès (60)	Cruïlles (37)	Llosa de la Plana, la (157)

Llosses, les (30)	Pollença (73)	Simat de Valldigna (173)
Llucmajor (80)	Portè (10)	Sineu (76)
Maçanet de Cabrenys (16)	Prats de Balaguer (11)	Sollana (167)
Maó (72)	Prats de Lluçanès (38)	Sóller (74)
Marçà (127)	Prats de Molló (14)	Son Servera (77)
Margalef de Montsant (123)	Puig de Santa Maria, el (161)	Sopeira (99)
Mas de Barberans (141)	Queralbs (20)	Sorita (142)
Massalió (130)	Riba-roja d'Ebre (124)	Sort (95)
Mequinensa (122)	Roquetes (140)	Tàrbena (182)
Meranges (15)	Roses (25)	Tarragona (68)
Migjorn Gran, es (71)	Rossell (146)	Tàüll (90)
Moià (45)	Saidí (115)	Tolba (102)
Montesa (176)	Salses (1)	Tordera (52)
Montoriol (8)	Sallent de Xàtiva (172)	Torís (166)
Montuïri (78)	Sanaüja (109)	Torre de Fontaubella, la (126)
Móra la Nova (129)	Sant Andreu de Llavaneres (56)	Torremañanes (185)
Mosset (4)	Sant Boi de Llobregat (63)	Torrevelilla (134)
Muro del Comtat (181)	Sant Cebrià de Rosselló (5)	Tossa de Mar (47)
Novelda (186)	Sant Jaume dels Domenys (64)	Ulldecona (145)
Oix (23)	Sant Jaume Sesoliveres (59)	Vacarisses (54)
Ontinyent (178)	Sant Josep de sa Talaia (83)	València (163)
Ordino (88)	Sant Llorenç de Morunys (103)	Vall-de-roures (136)
Palamós (42)	Sant Mateu del Maestrat (148)	Valljunquera (131)
Palau de Noguera (101)	Sant Pere de Ribes (67)	Vilafranca del Maestrat (149)
Palma (79)	Sant Privat d'en Bas (29)	Vilalba dels Arcs (128)
Paüls, les (93)	Sant Salvador de Guardiola (51)	Vilallonga de Ter (18)
Pego (179)	Santa Coloma d'Andorra (92)	Vilamarxant (162)
Peralta de la Sal (108)	Santa Coloma de Queralt (58)	Vimbodí (121)
Peramola (105)	Santa Eulàlia de Riuprimer (39)	Vinaixa (120)
Perpinyà (3)	Santa Maria de Corcó (34)	Vinaròs (147)
Picassent (165)	Santanyí (82)	Xàbia (180)
Pinós de Monòver, el (187)	Sarroca de Bellera (98)	Xiva de Morella (144)
Planoles (21)	Senet de Barravés (89)	
Pobla de Roda, la (100)	Sentmenat (55)	

II. MAPES LINGÜÍSTICS

a. COMPARATIUS

Demamar(ALDC, III, 457. *Demamar* la promesa)

Tot i que el mapa es basa en el sentit que el verb té dins el sintagma “*demamar* la promesa” (i per això tenim altres respostes, com *arreglar el casament*, *fer els tractes*, *donar-se de paraula*, etc.), *demamar* ‘expressar a algú el desig d’obtenir d’ell (alguna cosa); preguntar’ és un verb general en català. L’adduïm aquí per mostrar la unitat de la nostra llengua: a) pel que fa a la fonètica, amb assimilació del grup -ND- del llatí (DEMANDARE > *demamar*, a través d’un

anterior **demannare*), que contrasta amb el seu manteniment en occità (*demandar*, que trobem també en la loc. 7, Formiguera, on el parlar de transició és de forta influència llenguadociana); i b) pel que fa al lèxic, pel contrast amb el cast. i arag. *pedir*, der. del llat. *PETIRE, var. de PETERE, amb canvi de conjugació a partir de PETĪVI, PETĪTUS, que des de ‘dirigir-se vers’ va passar a ‘demamar’.

La dida

(ALDC, III, 494. La dida)

Dida, procedent d'una arrel imitativa del llenguatge infantil (< llat. DIDA o DIDDA), és un mot formalment i semànticament propi del català, compartit amb geosinònims puntuals: *ama*, *ama de llet*, *mare de llet*, *madrona* (veg. mapa 356); *ama de cria*, *segona mare*; *tataia* (veg. mapa 357); la var. *mare dida*, viva a Castelló, no ha estat recollida en l'enquesta d'aquesta localitat. *Dida* contrasta amb el cast. i arag.

nodriza, procedent del llat. NUTRICE amb canvi de terminació que accentua el caràcter femení de *nodriz* (< llat. NUTRICE) (*DECH*), i amb l'oc. *noiriça*, que, com el fr. *nourrice*, deriva del llat. tardà NUTRICIA (*DHLF*).

Són normatius *dida* i *mare de llet*, des del DG₁, 1932, i *ama*, des del DIEC₁, 1995.

b. FONÈTICA

VOCALISME

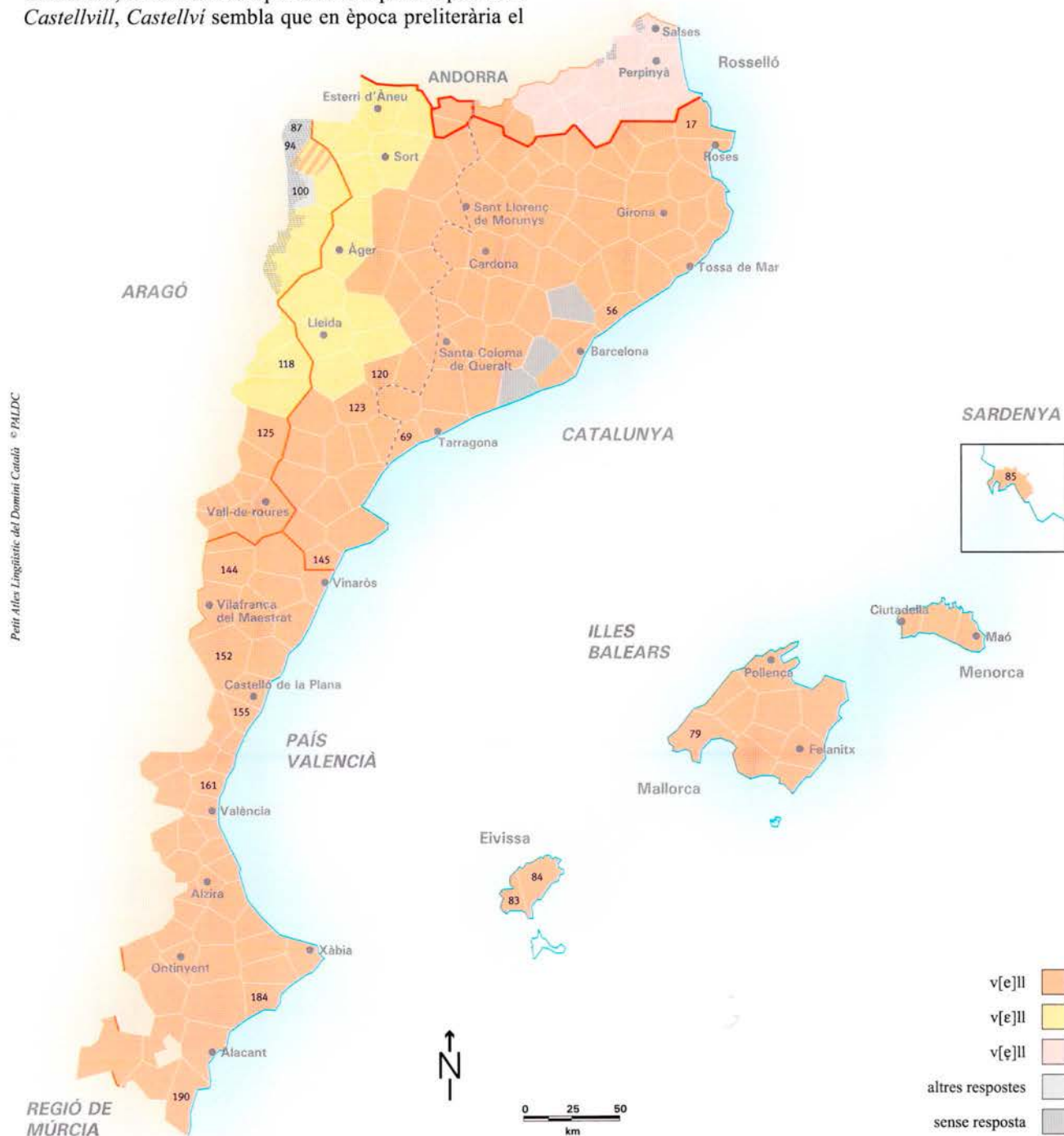
Un vell

(ALDC, III, 523. Un vell)

Vell (var. *vellet* 155) deriva del llat. vg. *VĒCLUS*, que va substituir el llat. cl. *VĒTULUS*. En aquest mapa només hem tingut en compte el tractament de la vocal tònica, prescindint, per tant, de la iodització o no del grup -C'L- (per a aquest tema, veg. *PALDC*, I, mapes 19 i 20). La *E* oberta de *VĒCLU* presenta tres resultats en català: 1) manteniment en una considerable franja occidental del Principat (*v[ɛ]ll*); 2) tancament en *[e]* a la major part del domini, d'acord amb una evolució regular de la *[ɛ]* del llat. vg. i *Ē* del llat. cl. (cf. *temps* < *TĒMPUS*, *egua* < *ĒQUA*, etc.); 3) pas a una *[ɐ]* mitjana en rossellonès a conseqüència de la igualació en aquest timbre de */e/* i */ɛ/* (veg. *PALDC*, II, mapa 106). Tanmateix, si tenim en compte formes toponímiques com *Castellvill*, *Castellvi* sembla que en època preliterària el

català havia conegut en aquest cas la diftongació condicionada per iod (*VĒCLU* > **viell*, **viey* > *vill*, *vi* [< *viy*]). Sobre aquest complicat tema de fonètica històrica, veg. Rasico, 1982 i *DECat* s. v. *vell*.

Altres mots, sovint com a respostes secundàries, són: 1) 'de molta edat': *ancià* 79, 85; *viejo* 87, 94, 100 (← cast.); com adj. *gran* 56, *diós* 83, és a dir 'de dies'; 2) a partir de 'avi' com a 'persona anciana': *avi* 17, 120; *padrí* 120; *iaio* 69 (var. *jaio* 123; *iai* 83, 84, despectiu); *abuelo* 118, 144, 190 (var. *agüelo* 125; *auelo* 152, 184; *uelo* 145; *aelet* 161). *Vell* i *ancià* són mots normatius; *jai* és connotat.

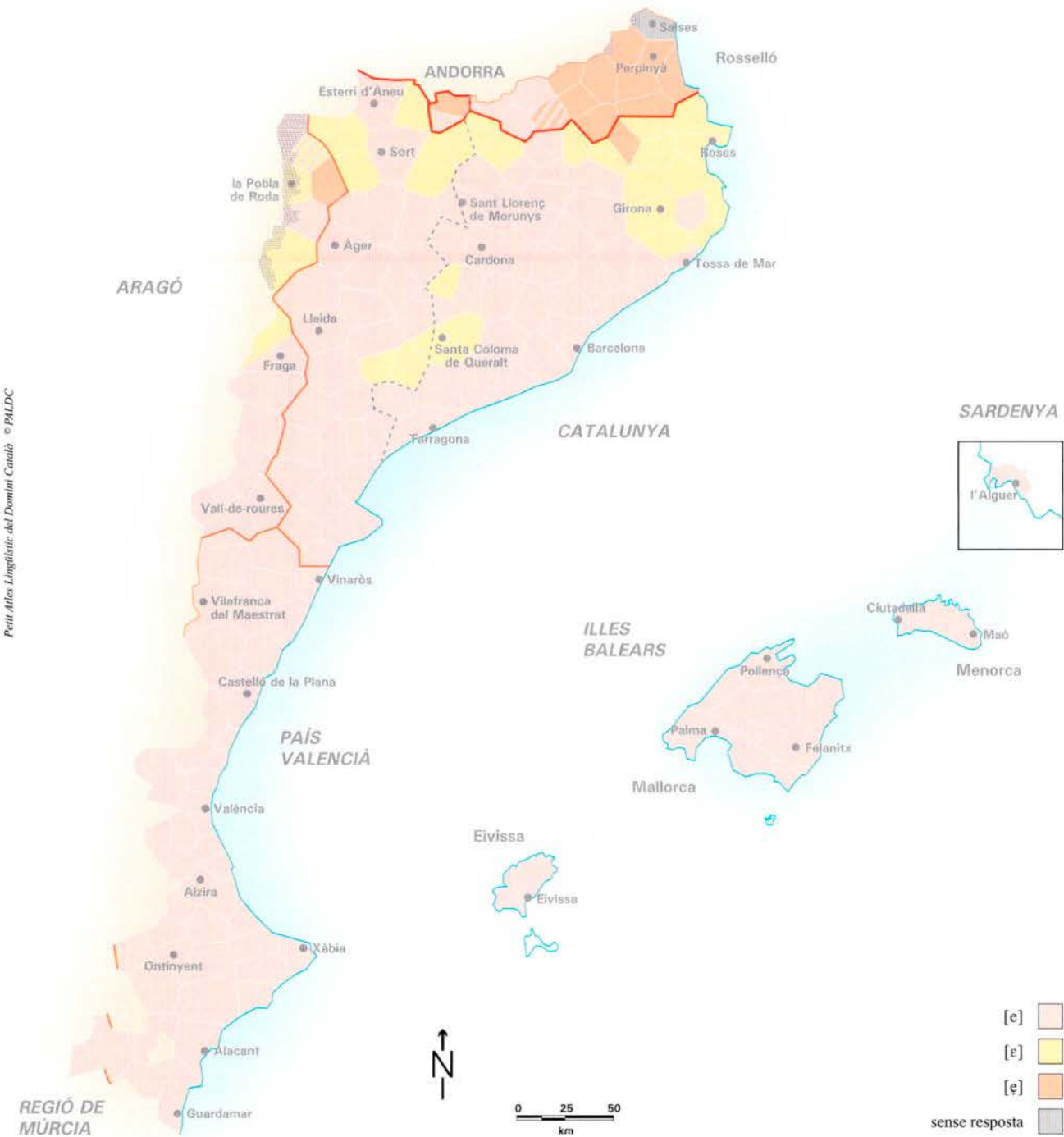

Els Reis: variació vocàlica (I)
(ALDC, III, 562. *Els Reis*)

En relació amb aquest enunciat, presentem tres mapes: un, sobre la variació de la vocal ([e]/[ɛ]) (I); un altre, sobre les variacions de l'article (II); i un tercer, sobre les variacions de la -s i la formació del plural (III).

Rei deriva del llat. *RĒGE*, amb una *Ē* > *E* tancada del llat. vg., que hauria d'haver donat [ə] en bal., [ɛ] en cat. or. i [e] en cat. occ., però que ha donat [e] o [ɛ] (deixem de costat

la [ɛ] del ross.), sense atribució al cat. occ. o cat. or. respectivament; el resultat *r[e]i* s'explica per assimilació a la palatal següent (en cat. ant. també es troba *reg* [retʃ] per pronúncia sàvia) i *r[ɛ]i* probablement per diferenciació del diftong, car no sembla que obeeixi a una evolució, normal en cat. or. peninsular, de *Ē* > [ɛ], atès que la vocal oberta es troba en cat. nord-occidental, on esperaríem [e], com *cad[e]na* (< llat. *CATĒNA*), *c[e]ba* (< llat. *CĒPA*), etc.

Llarg(ALDC, III, L 36. *Llarg*)

El concepte 'que té una allargada considerable d'un extrem a l'altre' avui s'expressa a pràcticament tot el territori amb el der. del llat. LARGUS, *llarg* i *ll[ε]rg*. En llat., LARGUS significava 'abundant, considerable; liberal, generós' (aquest darrer significat és present en el der. *llarguesa* 'liberalitat'), que en cat. va donar *llarg* (var. *llar* 153, 163; *llargo* 87, 94, 100 en parlars de transició) amb el sentit llatí i eventualment amb el de 'ample' (com en fr. *large*, it. *largo*), i que, des del s. XV, va anar reemplaçant progressivament el mot tradicional *llong* (< llat. LONGUS 'llarg'), avui supervivent en topònims com *Campllong*, *Pratllong*, *Vilallonga*, etc.,

amb un timbre de *o* obert, com li correspondria (< ò), o tancat, probablement per pressió de la nasal travant (cf. cat. central *c[o]mte* < llat. CŌMITE/bal. *c[ɔ]mte*); l'alg. *llong* no sembla un arcaisme sinó un manlleu al sard *longu*. La var. *ll[ε]rg*, del val. septentrional, tortosí, mall. i eiv., sembla deguda al contacte amb la palatal, com passa en contextos semblants de certs mots (dial. *llèstima*; bal. *xerxa*; eiv. *llenxa*, *lledre* 'lladre', *lleguis* 'llaguis', *Sant Llètzter*; veg. Veny, 1999 a: 49).

Llarg i *llong* són mots normatius.

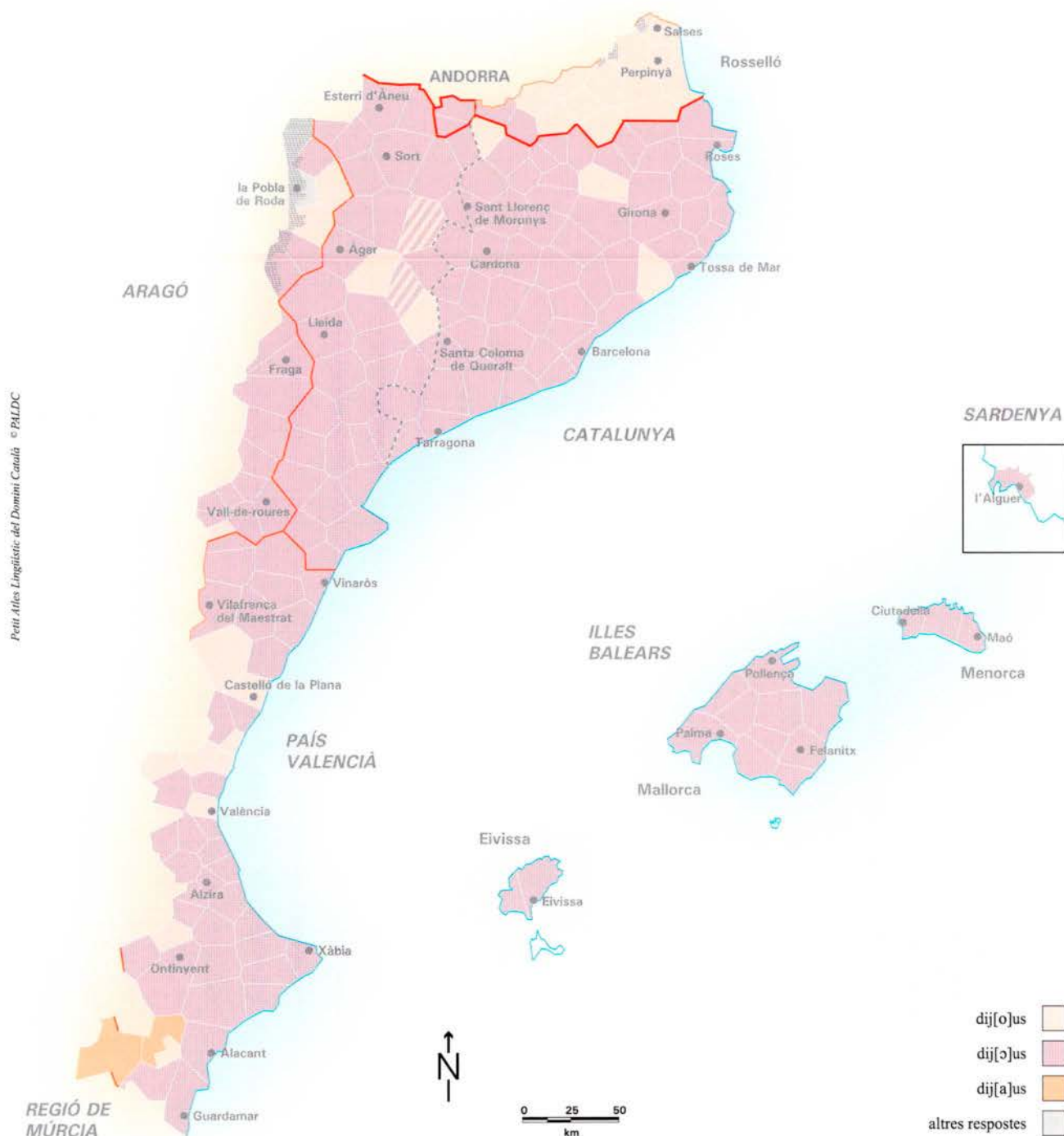

Dijous: variació vocàlica (I)

(ALDC, III, L 41. *Dijous*)

Centrem el nostre comentari en el tractament de la vocal tònica. L'evolució normal, i la més extensa, és *dij[ɔ]us*, amb una [ɔ] procedent de la *ō* llatina (com *c[ɔ]s* > llat. *cŌRPUS*, *j[ɔ]c* > llat. *JŌCU*, etc.). Però en alguns punts del cat. principatí i del valencià, el diftong [ɔw] ha passat a [ow], tancament per una assimilació, mentre que en el cat. septentrional en realitat correspon a [ɔ], que, per un procés

evolutiu específic (veg. *PALDC*, II, mapa 106) o per oposar-se en el vessant velar a [a] i a [u], es confon de fet amb una /e/ tancada. *Dij[a]us*, propi de punts extrems meridionals alacantins (com *n[a]u* < *n[ɔ]u*; *p[a]u* < *p[ɔ]u*, veg. mapa 278), és resultat d'una dissimilació. Per a les var. de la palatal, veg. mapa 311.

Novembre

(ALDC, III, 633. *Novembre*)

Novembre prové del llat. NOVEMBER, -BRIS, der. de NOVEM 'nou', perquè en l'antic calendari romà era el novè mes (cf. *octubre*, *desembre*); coneix la var. *noembre* 49, 153, que en cat. ant., des del s. XIV, alterna amb *novembre*, així com les realitzacions *no*[b]*embre*/*no*[v]*embre* d'acord amb les àrees de distinció [b]/[v].

Les àrees occidentals contigües a la frontera amb l'arag. i el cast. presenten diftongació de la Ē tònica, *noviembre*, com és habitual en aquestes llengües, per influència de l'escolarització en castellà o la pertinença a una diòcesi on

la llengua de la predicació era —és— el castellà (diòcesi de Saragossa, de València, d'Oriola); la realització de la labial d'aquesta variant forana només és [v] en localitats alacantines. L'alg. *santandria* 85 és pres del sard *santu Andria*, on *Andria*, del llat. ANDREAS, nom de l'apòstol màrtir la festivitat del qual se celebra el 30 de novembre i que, per un procés metonímic (part pel tot), ha donat nom a tot el mes.

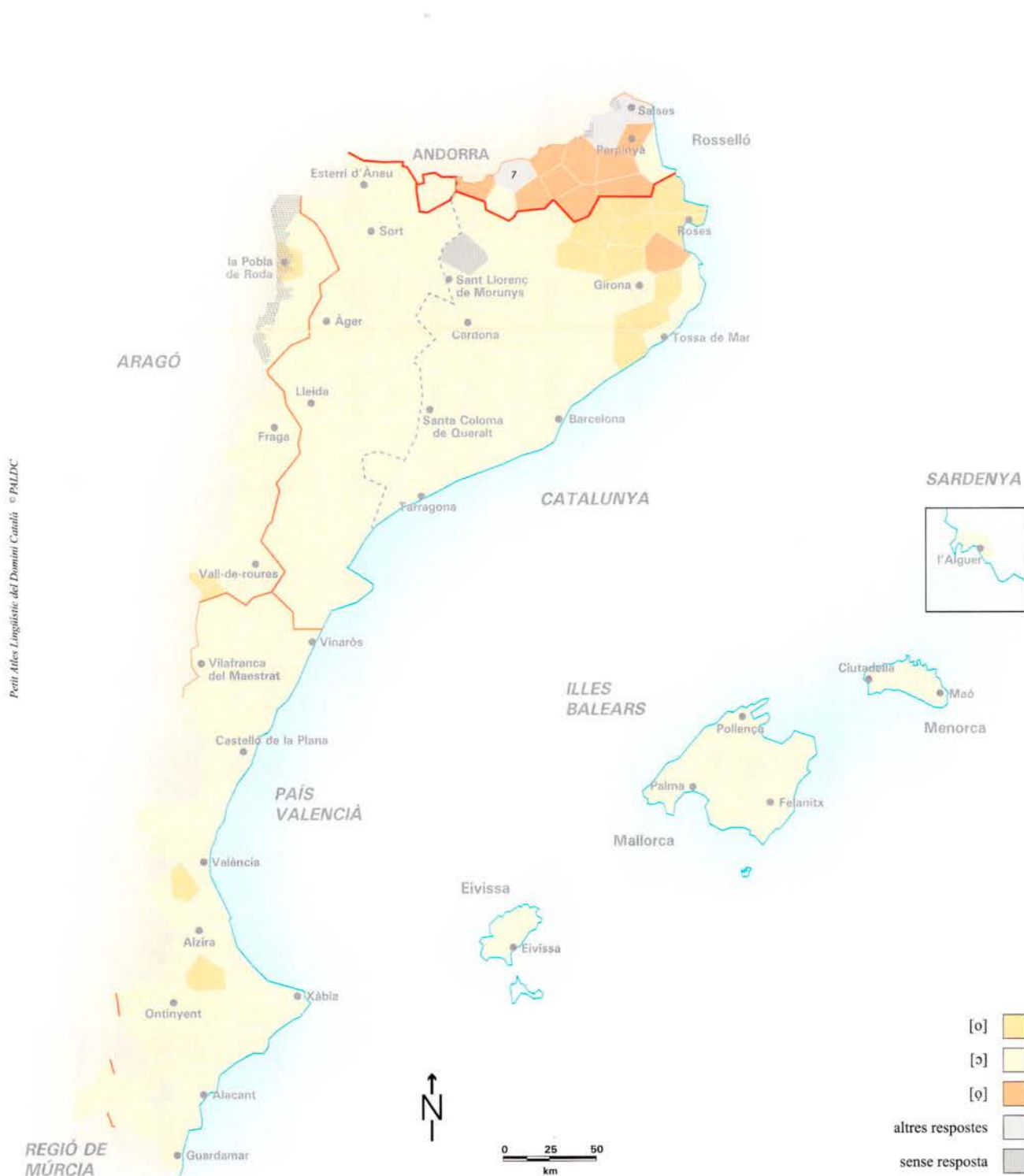
El mot normatiu és *novembre*.

Mitja hora: variació vocàlica (I)
(ALDC, III, 644. Vindrà d'aquí a mitja hora)

La vocal tònica de *hora* presenta en cat. timbres diferents. Procedeix del llat. HŌRA, pres del gr. HORA, que, a més de 'hora', significava 'espai de temps', sentit que apareix a voltes en cat. medieval ("en poca hora"). La *o* tancada originària, *h[o]ra*, s'ha mantingut en punts gironins, convertida en [u] a Formiguera (*h[u]ra* 7), com ocorre en

bona part de l'oc., mentre que a la resta s'ha obert anòmalament (*h[ɔ]ra*), passant a [o] en rossellonès, d'acord amb l'evolució dels mots amb [ɔ] (*r[ɔ]sa* > *r[o]sa*), i provocant una oposició fonològica, en el vessant posterior, de /a/ vs. /o/ vs. /u/.

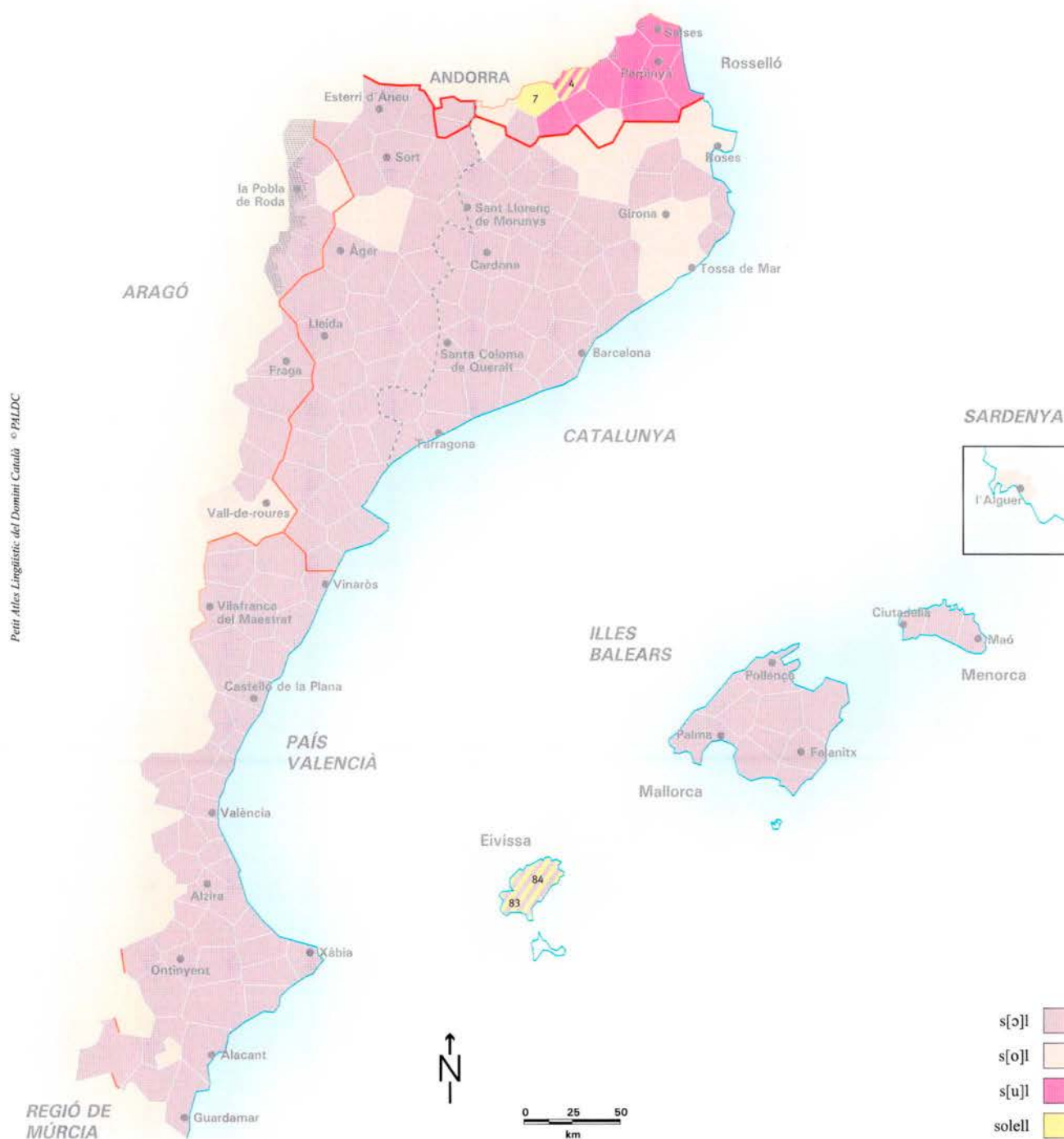
El sol

(ALDC, III, L 54. El sol)

Sol, general a tot el territori, deriva del llat. SÖLE(M) (SOL, SOLIS) i presenta només variació en la vocal: s[o]l, amb *o* tancada, resultat més fidel al llatí, es manté en bona part de l'antiga diòcesi de Girona (com en els casos semblants de *n[o]m*, *fl[o]r*, *[o]lla*, etc.; veg. *PALDC*, II, mapa 109), el Matarranya i punts isolats del nord-occ.; a partir d'aquest estadi, el ross. ha tancat un grau aquesta vocal per passar a s[u]l. A la resta del domini, en canvi, s'ha obert la vocal, s[ɔ]l, potser ajudant-hi la velar final (cf. MĒL > m[e]l >

m[e]l). Finalment, l'eiv. *solei* 83, 84 (< llat. vg. *SOLĬCULUM) designa els 'rajos solars', i el ross. *solell* 4, 7 és un préstec de l'oc. *solelh* o del fr. *soleil*. Compareu aquest mapa amb el del *PALDC*, II, mapa 109, on es pot observar una àrea de la [o] de *olla* més àmplia que la de s[o]l.

Sol és mot normatiu des del *DG*₁, 1932; *solell*, que al *DIEC*₁, 1995 era considerat "obsolet", apareix al *DIEC*₂, 2007 com a "emprat antigament".

Ploure: variació vocàlica
(ALDC, III, 664. *Ploure*)

El llat. vg. *PLÖVERE*, que va substituir el clàssic *PLŪERE*, ha donat el tipus *ploure* en tot el domini lingüístic. La palatalització -PL- > -[pʎ]- confirma l'àrea que vam donar al *PALDC*, II, mapa 122, basat en els mots *clau* i *flama*, amb algun cas de vocalització [ʎ] > [j] (*quiau*, *fiama*), com ocorre en el cas de *pioure* 108; notem també la var. alg. *p[r]oure* 85, amb rotacisme de la *l*, com és normal en aquest parlar, per influència del sard. Deixant a part els casos de -*r* final de *ploure*[r] 139, 162, 172, 175, 177, 178, 184, analògica de *creïxer*, *naïxer*, etc., i el de *plour*[i] 111, amb tancament de [e] > [i], centrem la

nostra atenció sobre la vocal tònica, que, majoritàriament, manté l'obertura de la vocal llatinovulgar [ɔ] procedent de la *ō* breu del llatí clàssic: *pl[ɔw]re*; tanmateix, assistim a dos fenòmens aparentment oposats, car el fet que la *o* formi diftong amb la *u*, [ɔw], provoca: 1) el seu tancament, per assimilació a la semivocal velar (*pl[ow]re*); o 2) la seva màxima obertura per diferenciació de la mateixa semivocal (*ploure*); són casos semblants de la mateixa àrea *au* 'ou', *jau* (< *j[ɔw]* < *j[ow]*), *pau* (< *p[ɔw]* < *p[ow]*). *Ploure* és l'única forma normativa.

Variació vocàlica de *font* (I)

(ALDC, III, 711. La *font*)

En aquest mapa ens ocupem del tractament de la *ō* de FŎNTEM, prescindint, per tant, del del grup *-nt-* i del de mots lexicalment diferents, com *deu*, *manantial*, etc., que comentem en els mapes 319 i 447.

En llat. cl. FONS, FONTIS era masculí, gènere que resta present en der. com *fontinyol*, *fontinyó*, i en topònims com *Fontserè* (*serè* 'límpid, cristal·lí' < llat. SERENU) o *Farrúbio* 'font rogenca' (< llat. FONTEM RUBEUM); però, des del s. IV, va

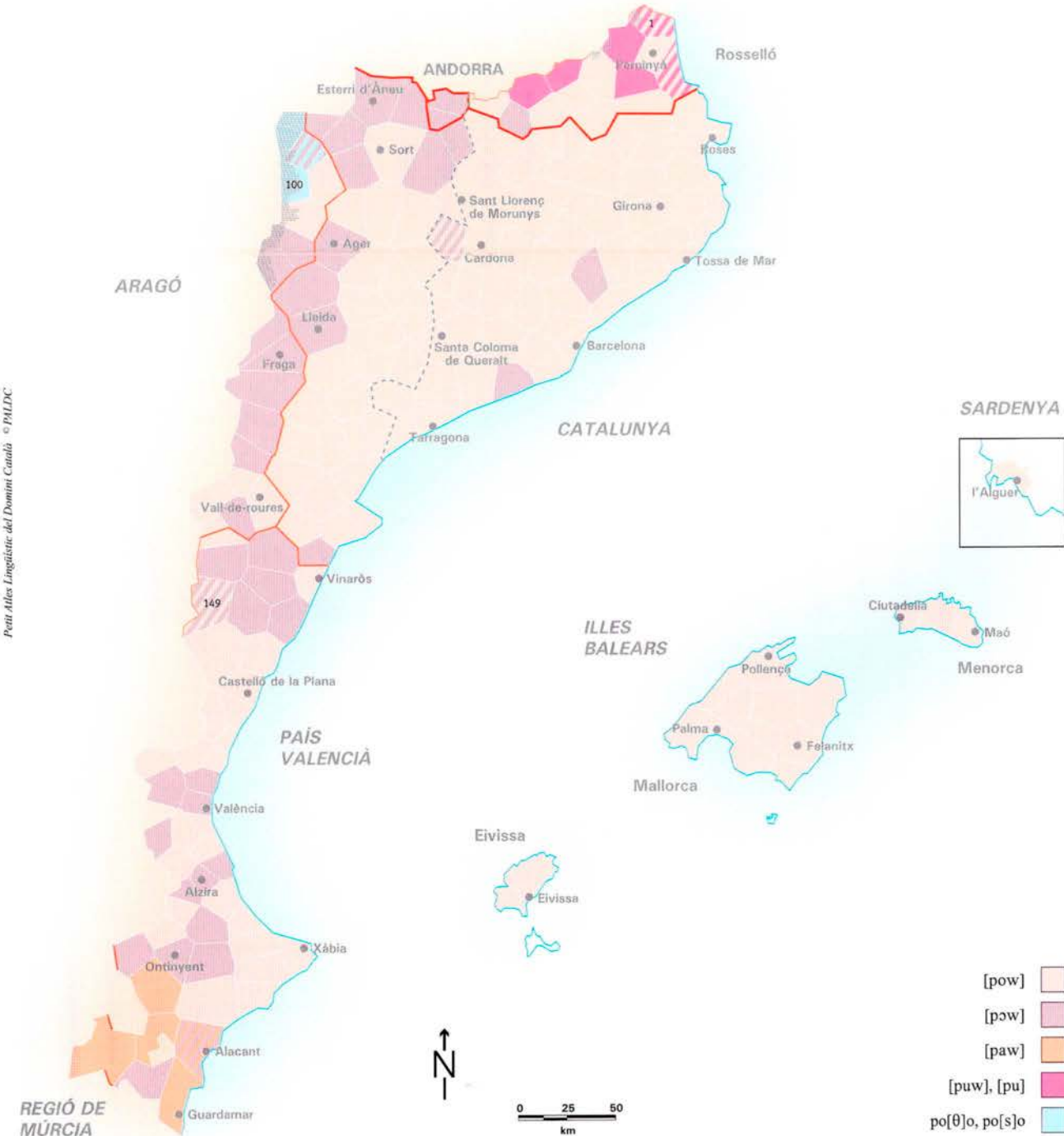
passar a femení. Centrant-nos en la vocal tònica, aquesta presenta tres evolucions: 1) *f[ɔ]nt*, d'àrea predominant, amb la [ɔ] que li correspon (< *ō* llatina), com *cos* < CŎRPUS, *porta* < PŎRTA, etc., i que diftonga en arag. i parlars afins (*fuén* 87, 94); 2) *f[o]nt*, d'una àrea discontinua sobretot sudpirinenca, amb tancament de la vocal per contacte amb la nasal seguint els passos de l'occità (veg. PALDC, II, mapes 108 i 109); i 3) *f[u]nt*, pròpia del ross., per inflexió de l'etapa anterior, *f[o]nt*.

278
El *pou*
(ALDC, III, L 62. El *pou*)

Pou deriva del llat. PŪTEŪ ‘sot, clot; pou’ i és general en cat.; només hi notem variació vocàlica: [pow], la forma més general, ha sofert, sobretot en cat. occ., una diferenciació del diftong, amb major obertura de la [o] > [ɔ], [pɔw], que a l’extrem meridional val. pot arribar a la màxima obertura, [paw], com passa amb *j[ow]* > *j[aw]*. En canvi, en ross.,

la llei de tancament de [o] > [u] tònica ha generat la var. [puw] i, amb absorció de la semivocal en la [u], [pu]; notem la var. dim. *povet* 149. Les formes *po[θ]o* 100, *po[s]o* són imputables al contacte amb l’arag. o el cast. *Pou* és l’única forma normativa.

La *sínia* (I)

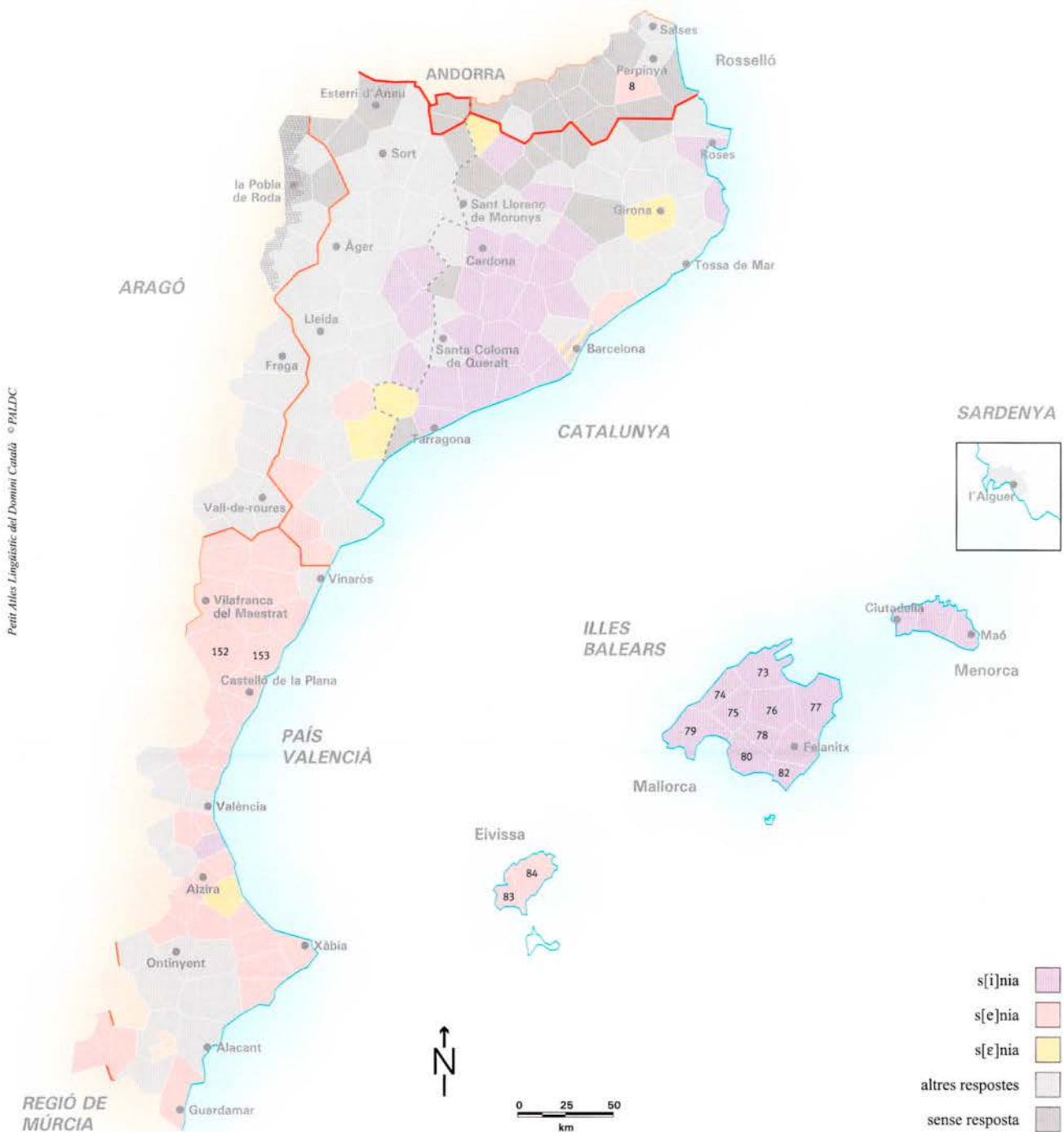
(ALDC, III, 733. La *sínia*)

Només ens ocupem de la variació fonètica del tipus *sínia*; per a la variació lèxica, veg. mapa 457.

El mot àr. SĀNIYA 'aixecar aigua d'un pou; molí', der. d'una arrel s-n-w 'regar', ha donat origen bàsicament a dues var. que afecten sobretot la vocal tònica: *sénia* (var. *seni* 8, 83, 84, per pèrdua de la vocal final del segment -ia; *senya* 152, amb palatalització de la *n*; *assénia* 153, amb pròtesi vocàlica

originat per fonosintaxi), i *sínia* (var. *sini* 73-80, 82), amb tancament /e/ > /i/ per acció inflexionant de la [i] o [j] següent (com *sépia* > *sípia*, *séquia* > *síquia*). En canvi, la var. *sènia*, amb [ɛ], té caràcter més aviat local.

Són mots normatius *sínia*, des del *DG*₁, 1932, i *sénia*, des del *DIEC*₁, 1995, que també incloïa *sènia*, que va ser suprimit al *DIEC*₂, 2007.

La cova (I)
(ALDC, III, 738. La cova)

Aquí sols comentem la variació fonètica d'aquest mot; per a la variació lèxica, veg. mapa 459.

Cova deriva del llat. vg. CŎVA (com el gall. i port. cova, cast. cueva), format a partir de COVUS, var. de CAVUS ‘buit, concavat’, amb ō > o oberta llat. vg. > [ɔ] (c[ɔ]va) general a la major part del domini, que, per harmonia vocàlica, ha

passat a c[ɔ]v[ɔ] (com d[ɔ]n[ɔ] ‘dona’, n[ɔ]v[ɔ] ‘nova’, etc.). En ross., que havia tancat la [o] en [u] (ag[o]st > ag[u]st) i, per tant, feia desaparèixer l’oposició [ɔ] vs. [o] (d[ɔ]na vs. [ell] d[o]na), la [ɔ] es convertia en una [ɔ] mitjana, que, en el vessant posterior, només s’oposava a [u] i [a] (veg. PALDC, II, mapa 106). Algunes poblacions practiquen el tancament [ɔ] > [o].

El *dejuni*
(ALDC, III, 557. El *dejuni*)

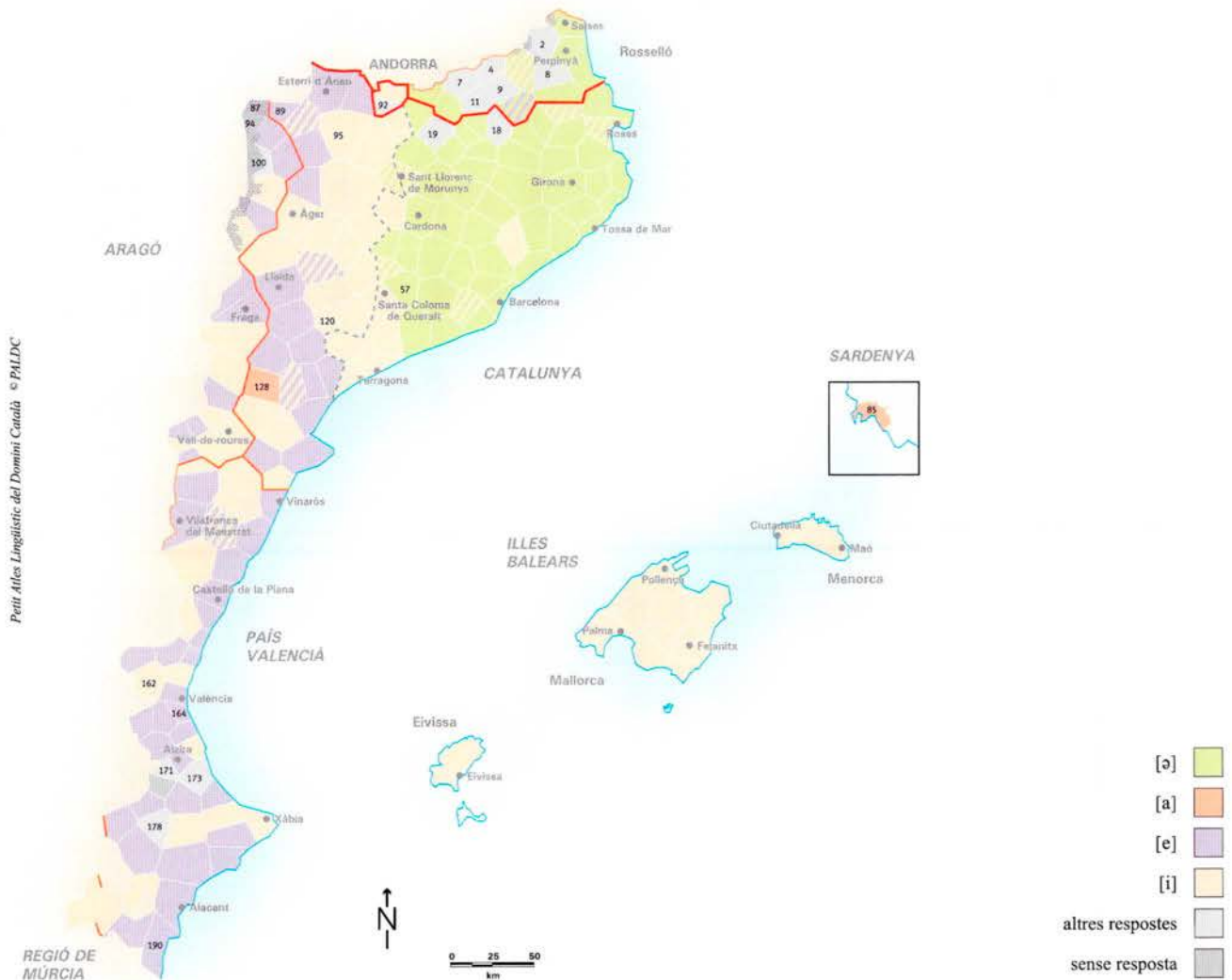
L'enunciat es refereix a la 'abstenció, total o parcial, de prendre aliments en compliment d'un precepte religiós', que a voltes es confon amb el concepte de 'abstinència' (loc. 19, 171 i 178; *dejuni amb abstinència* 162; *abstenció* 173; veg. mapa 374).

Aquí abordem bàsicament la variació de la vocal inicial del mot *dejuni* (s. XIII), que deriva del llatí *JEJUNIUM*, com a forma mig-sàvia, amb dissimilació de les dues primeres síl·labes *je-ju* en *de-ju*; var. *desdejuni* 57, amb el prefix privatiu *des-*. En cat. occ. es manté la [e] en unes àrees i en altres, com també en balear, aquesta [e] s'ha tancat en [i] per assimilació a la palatal veïna; a la loc. 128 s'ha donat el pas de [e] > [a], obertura que ocorre en altres mots amb [e] inicial (cf. *sencer* > val. *sancer*), però que és molt puntual perquè la palatal ha frenat el canvi; el mateix pas en [a] es troba en alg. (85), però aquí obeeix a una altra causa: el pas de tota neutra àtona a [a] a causa del contacte amb el sard (veg. *PALDC*, I, mapa 2). El cat. or. peninsular ha convertit de bona hora la [e] en la neutra [ə], com és normal en aquest dialecte. La variació polimòrfica, *dejuni/dijuni*, es dona en 8 localitats.

La distribució de la palatal, amb els resultats [3], [d3], [dʒ] i [tʃ], es pot veure en el *PALDC*, I, mapa 13, equiparable a *dejunar*.

Des de la perspectiva lèxica, notem, dins la gran extensió del comú *dejuni*, les seves var. *fer quaresma* 2, per l'època que se sol fer el dejuni; *fer vigília* 4, 8 (*dia vigília* 87, *vigília* 7, 9, 11, 89, 92, 94), pres del llat. *vĭgĭlia* (des de *VIGEO* 'ser ben viu, ser vigorós, estar despert'), que de 'dia abans d'una festa' a través de 'dejuni d'abans d'una festa' va passar simplement a 'dejuni'; *fer magre* 18, a partir de *magre* 'prim' (< llat. *MACRU*) → 'sense feix; insuficient'; *fer col·lació* 164, der. de 'menjada lleugera'; *dijuni de les campanes* 95, 120 'dejuni del divendres sant' ("fins que les campanes toquen [celebrant la resurrecció de Crist] no poden menjar res"); *aiuno* 100 ("dia de aiuno") és castellà com *desajunar* 190 (← cast. *desayunar*).

Són mots normatius *dejuni* i *fer magre*; *col·lació* és admès com a 'àpat lleuger'.

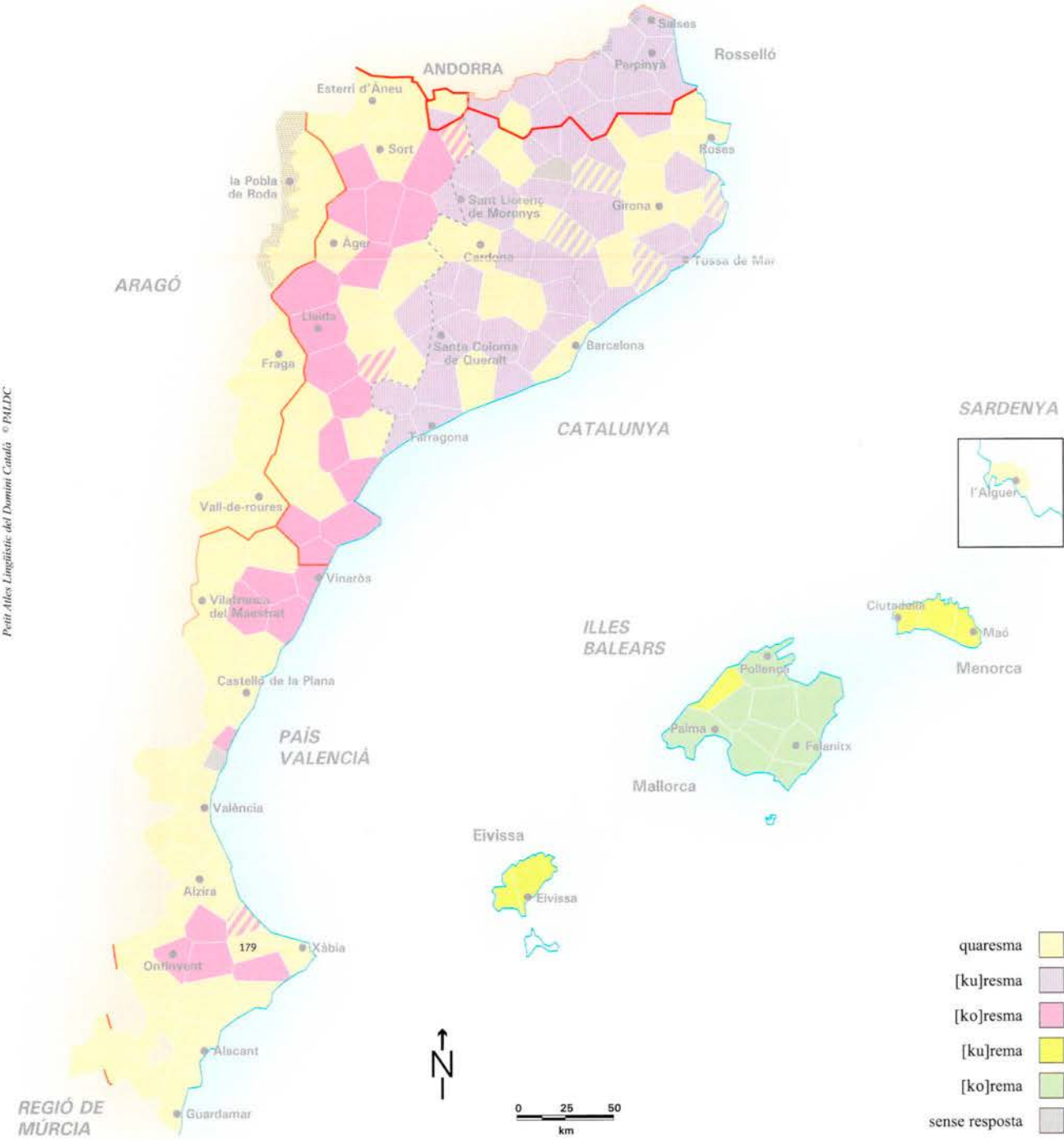
282

La Quaresma

(ALDC, III, 569. La Quaresma)

Quaresma és el ‘període de quaranta dies compresos entre dimecres de cendra i Pasqua, destinats a la penitència, en memòria dels quaranta dies que Crist dejunà al desert’. El llat. QUADRAGESIMA (DIES) ‘dia quadragèsim’ va donar *Quaresma*, documentat des del s. XIII, la forma més acostada a l’originària i molt estesa en cat. occ.; el segment *qua-*, a través de *[kwo]- (veg. [kʷor'ezma] 179), per velarització de la vocal central per contacte amb [w], va passar a *co-* (→ *Coresma*, ja condemnat per *Les regles de esquivar vocables* del s. XV), viu en una part del cat. occ., i, quan va

tenir lloc el pas de [o] > [u] (c[o]rral > c[u]rral, s. XV-XVI), vam tenir C[u]resma. Les var. bal. *Corema*, *Curema*, amb pèrdua de la -s-, es deuen explicar a través del rotacisme d’aquesta sibilant sonora (< **Corerma*) i una posterior dissimilació eliminatòria; *Corema* s’ha documentat en algun text medieval en barceloní (1830) i *Carema*, potser per occitanisme, en ross. ant.; segons Coromines, *Corema* “se sent molt” en terres del bisbat de Girona, però no en tenim cap rastre en les nostres enquestes. *Quaresma* és el mot normatiu.

Pasqua

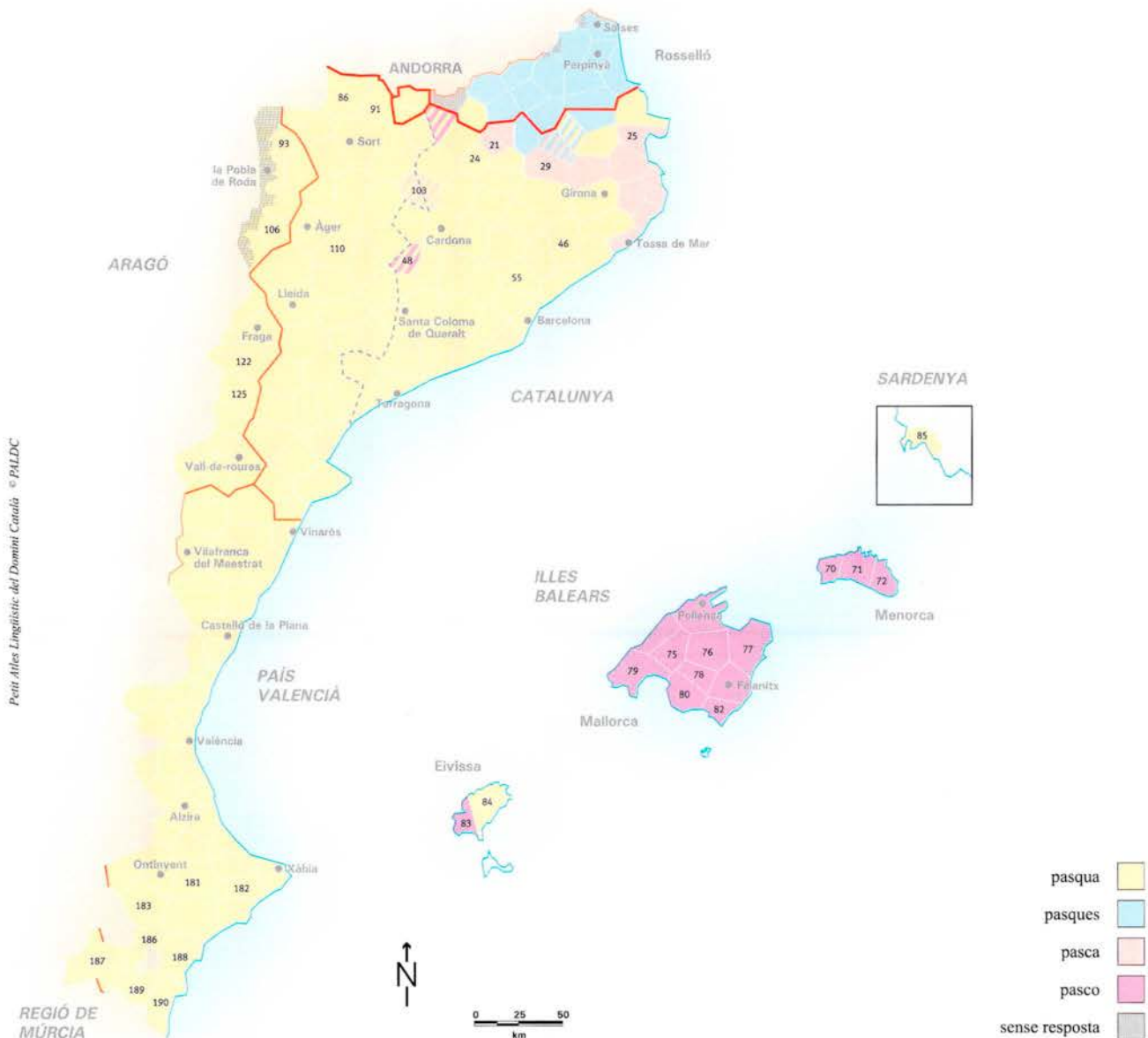
(ALDC, III, 573. *Pasqua de Resurrecció*)

Pasqua deriva del llat. vg. *PASCUA*, resultat d'un encreuament del llat. cl. *PASCHA* 'festa dels jueus que celebrava la seva sortida d'Egipte' amb *PASCUUM* 'paratge de pastura; aliment dels animals', "contaminació inspirada per l'acabament dels dejunis", segons *DECat*, però podria ser per una simple homonimització formal. *Pasqua* es manté a la major part del domini lingüístic, però el segment final s'ha modificat de diverses maneres: 1) amb absorció de [w] en la consonant velar anterior: $[-kwə] > [-kə]$ ($\rightarrow$ *Pasca*, amb la var. ross. *Pasques*, potser per contacte amb l'oc.); 2) amb el pas $[-kwə] > [-kwo]$ (per assimilació de [ə] a la velar) $> [-ko]$ (per absorció de [w] en la velar $\rightarrow$ *Pasco*) $> [-ku]$ (quan la [o] $> [u]$ $\rightarrow$ *Pasc[u]*). El mot rep sovint el determinant *florida* (*Pasqua Florida*), per l'època de floració de les plantes (i en oposició a la *Pasqua Granada* o de *Pentecosta*, celebrada cinquanta dies després), canviat a *florit* quan *Pasco* s'ha interpretat com a masculí (*Pasco Florit* 78, 79, 80, 83); semblantment *Pasqua de Flors* 91. Amb un altre determinant, trobem *Pasqua de Resurrecció* (var.

~ *Reserrecció* 29; ~ *Resurrecció* 93; ~ *Resurrecció* 25, 46, 72, 76, 77, 82; ~ *Resurrió* 21; ~ *Resulució* 86, 106; ~ *Resurrecció* 25; ~ *Resurrecció* 183), al·lusiu a la data que, segons la confessió cristiana, Crist va ressuscitar; *Pasqua d'Abril* 85, pel mes en què sol caure; *primera Pasqua* 24, 103, per oposició a la *segona Pasqua*, la de Pentecosta. També pot aparèixer amb un altre nucli, *dia de Pasqua* 181, 182 (var. *dia de Pascos* 48; *dia de Pasco* 75, 79, 82; *dia de Pascu* 70, 71) o *dia de Pasqua Florida* 181; *Diumenge de Pasqua* 55, 83, 84, 188; *Diumenge de Glòria* 181, o *Diumenge de Resurrecció* 110, 186, 187.

Per al 'diumenge després de Pasqua' tenim *Pasquetes*; *Pasqua de Sant Vicent* 186, 189, 190 o *dels congrets* 189, pels pastissos que es fan de la mateixa pasta de la "tonya"; *Diumenge de Quasimodo* 122, 125, perquè l'introit de la missa comença amb *quasi modo*.

Els noms normatius són *Pasqua de Resurrecció*, *Pasqua Florida* i *primera Pasqua*.

Guanyar(ALDC, III, 591. *Guanyar* en el joc)

Guanyar deriva del llat. fam. tardà (G)UADANIARE (< germ. occ. WADANIAN ‘conrear, explotar la terra mitjançant conreu o pastoreig’) i és congènere de l’it. *guadagnare*, fr. *gagner*, oc. *gazanhar/ganhar* (el cast. *ganar*, que trobem a la Franja, no hi té res a veure etimològicament, car prové del gòtic *GANAN ‘cobejar’). Aquí ens fixem en l’evolució del segment inicial àton GUA-, que presenta una doble evolució: 1) manteniment del grup, [gwa]- en cat. occ. i [gwə]- en cat. or.; en algunes localitats la G- inicial en contacte amb la semivocal velar ha emmudit i ha donat *uanyar* 168, 169, 171, 172, 189 probablement a través de contextos en què la G- quedava en posició intervocàlica (per ex., “he de

guanyar”), semblantment a casos com *aïlla* < *agulla*; 2) monoftongació de *gwa-* > *go-* a través de *[gwə]-, [gwo]- per velarització de la [a] o [ə] influïda per la [w] i, finalment, amb absorció d’aquest so amb la vocal; després, a les àrees on la [o] àtona > [u] (com *p[o]rtal* > *p[u]rtal*), *g[o]nyar* esdevé *g[u]nyar*. D’altra banda, *ganyar* 7 és d’influència occitana, pròpia d’aquest parlar mixt.

Notem la semblança d’aquesta evolució amb la de *Quaresma* (mapa 282) i les diferències amb l’evolució de *-gua* en posició final (veg. *PALDC*, I, mapa 11).

Guanyar és l’única forma normativa.

Diumenge

(ALDC, III, 629. *Diumenge*)

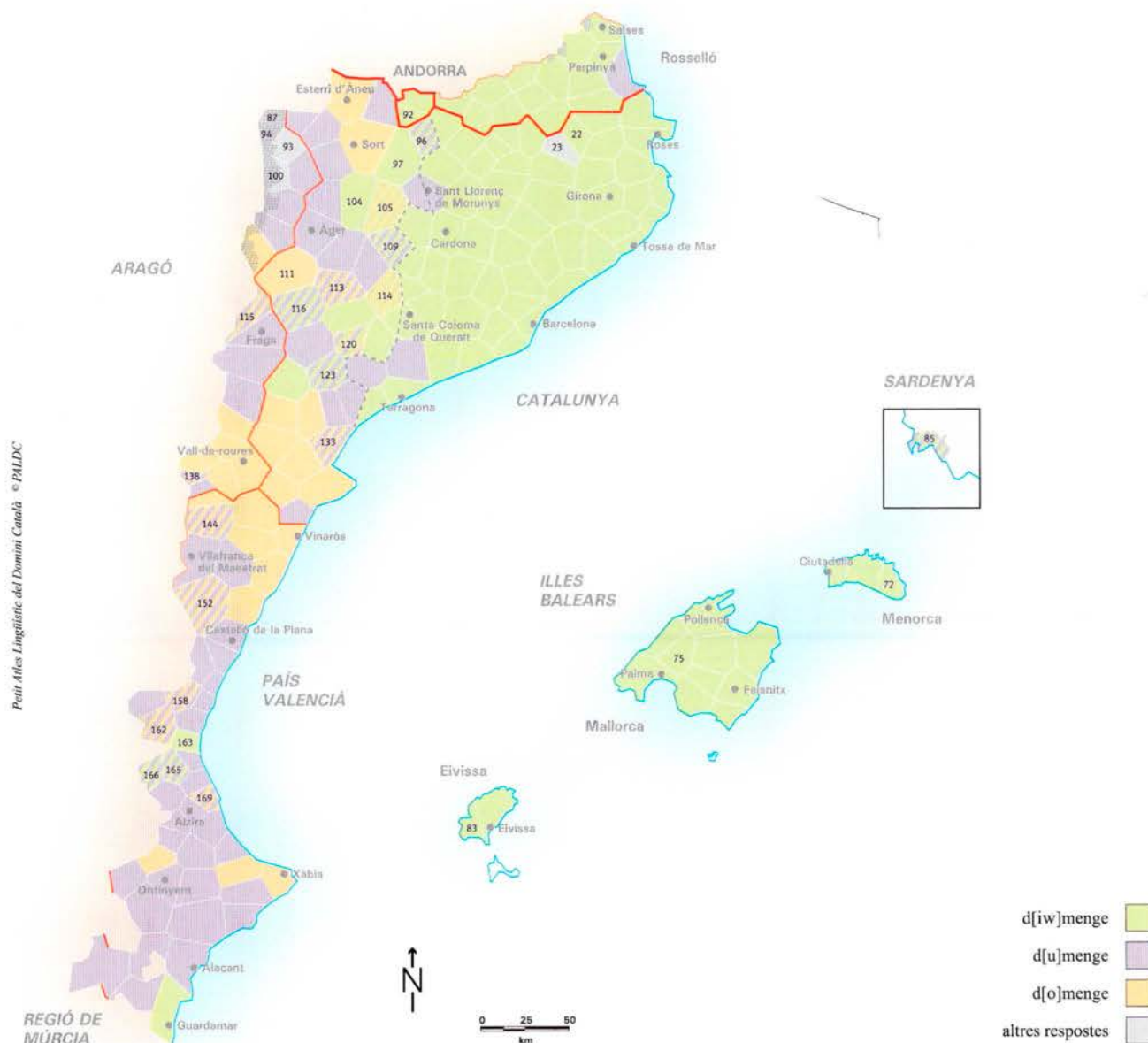
El mot *dia* prové del llat. vg. DIA, mentre que el llat. cl. DIES és el punt de partida del nom del setè dia de la setmana, on la -E de DIE(M) DOMINICU(M) desapareix, passant a **didomen*[f]o i, a través de *didmenge*, a *diumenge*, per vocalització de la -d- implosiva (com PEDE > *peu*); aquesta és la forma estesa per tot el cat. or., peninsular i insular, i uns pocs punts del nord-occidental i del val. Dues altres var. són *d[o]menge*, pròpia sobretot del val. sept., tortosí i algunes poblacions del nord-occ., i *d[u]menge*, estès pel val. central i mer. i bona part del nord-occ.; aquestes formes han de procedir de *diumenge* i no del llatí (DIEM) DOMINICUM (> cast. *domingo* 100) perquè, segons el *DECat*, 1) no es documenten anteriorment al s. XVIII (argument que es reforça amb el caràcter modern de l'alg. *dumenge* 85 enfront de l'arcaic *diumenge*) i 2) sembla que només tindriem *domenge*; la variació *domenge/dumenge* –que conviu en algunes poblacions com 113, 115, 120, 133, 138, 144, 152, 158, 162, 169– s'explica pel contacte amb la *m*, que pot fer variar el timbre de la vocal en sentit [o] > [u] (cf. llat. MORTARIU >

m[o]rter, *m[u]rter*) i també [u] > [o] (cf. llat. MURAENA > *m[o]rena*). El pas de *diu-* a *du-* o *do-* –les dues coexisteixen a 109, 114, 116, 120, 123– podria haver-se fet a través 1) de *d[ə]umenge* 114 (per monoftongació del diftong àton), 2) de *d[e]umenge* 92, 97, 105, que a voltes conviu amb *diumenge* 92, 114, o 3) de *[dju]-* 22, 104, 163, 165, 166, on aquesta alterna amb *du-* a 165, 166, per la conversió del diftong decreixent en creixent.

Altres variants: *demenge* 87, *dimenge* 23, 93, 94; *domengi* 111, *diumegi* 96, pel tancament de la [e] final.

En aquest comentari no hem tingut en compte el timbre divers de la vocal tònica: [ɛ] en rossellonès; [e] en cat. central i alg.; [ɛ], sobretot en la zona costera de l'Alt Empordà fins al Maresme, així com en part del men. (72), de l'eiv. (83) i a Alaró (75), i [ə] en mall. i part de Menorca i Eivissa; tampoc hem considerat l'ensordiment o africació de la consonant palatal [ʃ], [dʒ], [tʃ].

Diumenge és el mot normatiu.

286

Gener

(ALDC, III, 630. *Gener*)

En el comentari no tenim en compte l'africació o l'ensordiment de la consonant inicial (veg. *PALDC*, I, mapa 13) ni la sensibilització o no de la ròtica final (veg. *PALDC*, I, mapa 27).

Gener deriva del llat. vg. JENUARIUS, var. del llat. cl. (MENSIS) JANUARIUS, és a dir, 'mes consagrat al déu Janus', convertit en mes del pas d'un any a l'altre. El primer estadi era *g[e]ner*, amb /e/ mantinguda en la part oriental del nord-occidental, convertida a la resta del cat. occ. i alguns punts

del ross. en *g[i]ner* (s. XIII) per la pressió de la consonant palatal (veg. *PALDC*, I, mapa 6), mentre que en cat. or. aquesta /e/, seguint un procés normal, va passar a neutra, *g[ə]ner*; l'alg. *j[a]ner* 85 no és descendent de JANUARIUS sinó que és resultat de la substitució de la [ə] per la [a] a causa del contacte amb el sard. A notar les var. *ginero* 94 (pron. [tʃin'ero]), d'àrea fronterera, com el cast. *enero*, var. *ener* 138, catalanitzada. En algunes localitats (158, 160) conviu *enero* amb l'equivalent genuí, *giner*. *Gener* és el mot normatiu.

L'estiu

(ALDC, III, L 51. L'estiu)

El nom de l'estació de l'any que segueix a la primavera, *estiu*, prové del llatí AESTIVUM (TEMPUS) 'temps estival', derivat de AESTAS 'estiu' (cf. fr. *été* < llat. AESTATE); es tracta, doncs, d'un adjectiu substantivat; pronunciat [ə]stiu, [e]stiu o [a]stiu, s'estén per la major part del cat. occ., el mall. i l'eiv., mentre que *istiu*, resultat d'una assimilació, ocupa tot el cat. or., el men. i l'alg., a més de l'àrea nord del cat. nord-occ. i punts esparsos de la resta del cat. occ. Els dos mots presenten la var. *destiu* 147, 149, 155 ("sis mesos de

destiu" 149) i *distiu* 150, aglutinació de la preposició *de* per la freqüència de contextos com *temps d'estiu*, *mesos d'estiu*, etc. *Istiu* no apareix en les obres lexicogràfiques i sí *estiu*, que és l'única forma normativa. *Verano* és manlleu al cast. o a l'arag. (< llat. VERANUM [TEMPUS] 'temps primaveral'); recordem que en cast. ant. *verano* designava el 'final de la primavera i el principi de l'estiu' enfront de l'*estío* que es referia a la resta de l'estiu.

Evolució de la E pretònica del llatí vulgar: *demà* (ALDC, III, L 53. *Demà*)

Demà prové del llat. vg. DE-MANE, reducció del llat. CRAS DE MANE 'demà de matí', sintagma format per CRAS 'demà', sense der. en cat., i MANE 'dejorn, de bon matí'; DE-MANE se'n segregà primer amb el significat de 'demà al matí' i després amb el de 'demà', tot deixant resultats en altres llengües romàniques (fr. *demain*, oc. *deman*, it. *domani*). Prescindint de les var. *ademà* 88, 111, amb pròtesi d'origen fonosintàctic, i *deman* 100, amb manteniment de la -n final, el lexema permet la confecció d'un mapa monònim que visualitza la distribució dels resultats de la E pretònica

llatina: manteniment en cat. occ. (*d[e]mà*), amb l'excepció de 128, neutralització en cat. or. (*d[ə]mà*) i canvi de timbre en alg. (*d[a]mà*), com quan és final (veg. *PALDC*, I, mapa 2).

Vet aquí un exemple clar de l'articulació del cat. en dos grans blocs dialectals, l'occidental i l'oriental, amb el cas particular de l'alg., que, després de l'edat mitjana, va canviar la vocal neutra per [a], una vocal també central, pel contacte amb els parlars sards.

Demà és l'únic mot normatiu.

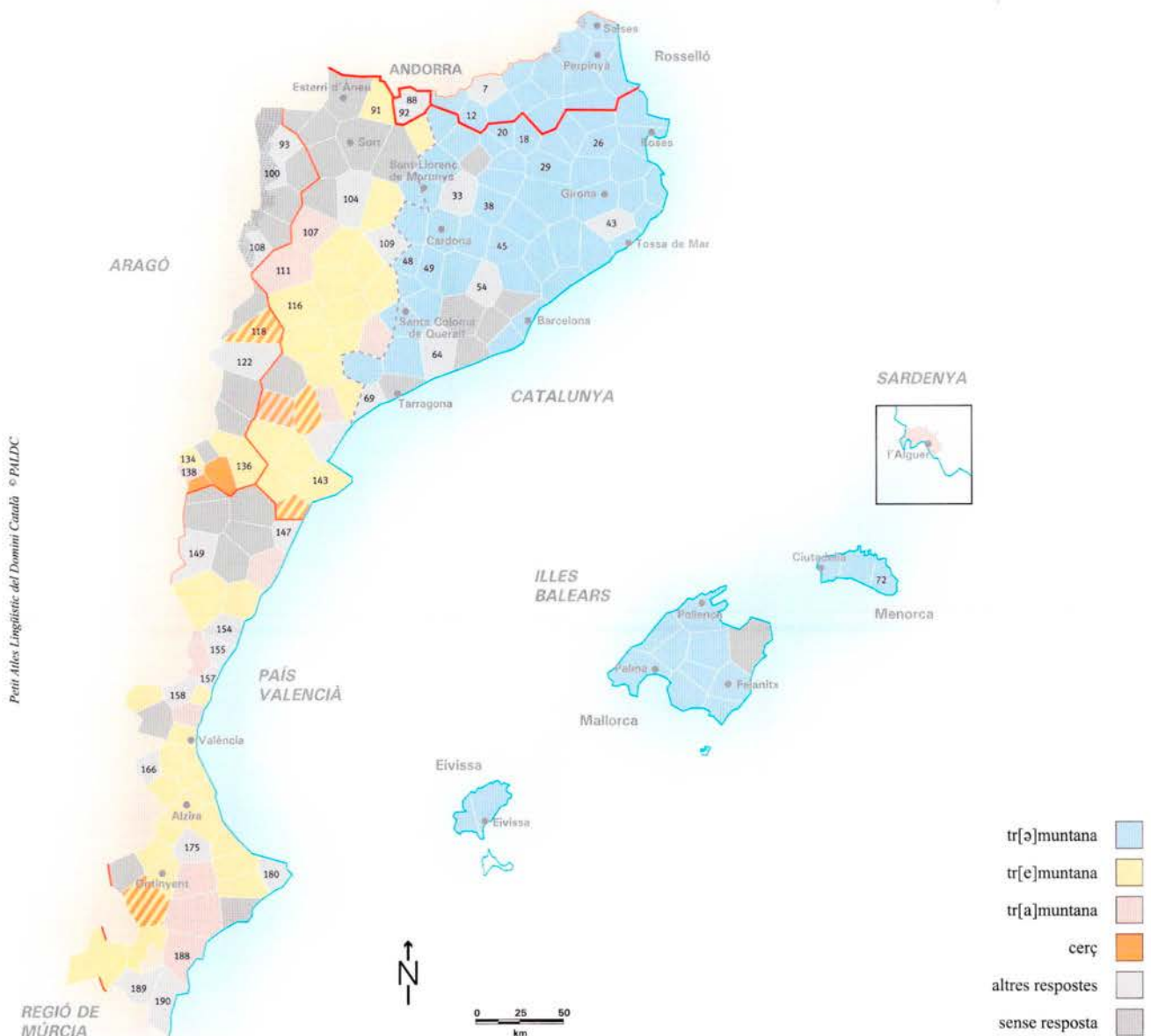
La tramuntana

(ALDC, III, 650. La tramuntana)

Per al concepte 'vent que ve del nord' el català ha consagrat els der. del llat. TRANSMONTANA '(vent) de dellà la muntanya', que presenten variació de timbre pel que fa a la A inicial i a la o: **1)** una petita part del cat. occ. ha mantingut la [a] (*tr[a]muntana*), però la major part ha tancat aquesta vocal en [e], potser per dissimilació amb la [a] tònica, com ha passat en *tr[e]scolar*, *tr[e]spassar*, *tr[e]splantar*, etc., per *trascolar*, *traspassar*, *trasplantar*, etc., freqüents en cat. occ. (cf. Veny, 2007 c); el cat. or. ha procedit a la neutralització sigui de [a], sigui de [e]; a notar la pèrdua de la -s implosiva de TRANS, que trobem en altres casos davant consonant sonora (*tranuitar*, *trabucar*, *trellat*), enfront de la seva conservació en alguns punts occ. (*tresmontana* 118, 134; *trasmontana* 138, que trobem en Jacme d'Agramont, s. XIV); **2)** la [u] de *tramuntana* és general en cat. or., com correspon a la seva habitud de tancament, però també es troba en cat. occ. potser per atracció de *mnt*; un tractament que comparteix amb la [o] (*tram[o]ntana*, *tras-*, *tresm[o]ntana*).

Altres noms depenen: a) d'una referència geogràfica: [*vent*] de Ripoll 33, ~ d'Aragó 116, ~ de port 91, 93, 104, ~ del Carcanet 7 o Carcanet 12, *aire de puerto* 100, *aire de port* 108 (← arag.-cast.), *segarrès* 64, *de dalt* 143, (*del*) golf de Sant Jordi 69, *tramuntana de baix* 72, *tramuntana canigonenca* 26, *tramuntana pallaresa* 48, *tramuntana de Berga* 29, 45, *tramuntana de Segarra* 29, *tramuntana de Roses* 45; b) de la proximitat d'un altre vent: *cerç*, del llat. CERCIVS, var. de CIRCIUS, pròpiament 'vent del nord-oest', considerat fred i amb temps serè; c) del caràcter sec del vent: *vent serè* 49; d) d'un punt cardinal: *vent del nord* 20, 38, 107, 109, 111; (*del*) *nord* 33, 43, 54, 88, 92, 93, 122, 188, 189 o (*del*) *norte* 136, 147, 149, 154, 155, 157, 166, 175, 180, 190; *aire del norte* 158; e) potser de la seva impressió desplaent: *tramuntana bruta* 18.

Són mots normatius *tramuntana* i *cerç* (des del DG₁, 1932 "vent fred del nord-est" → DIEC₂, 2007 "del nord-oest").

Una bombolla (I)
(ALDC, III, 715. Una bombolla d'aigua)

En aquest mapa sols comentem les var. fonètiques del tipus lèxic *bombolla*; per a les var. lèxiques, veg. mapa 449.

Bombolla es va originar en “una base romànica BŪL-BŪLLA, formada per reduplicació expressiva, del radical de BULLIRE ‘bullir’ i dels altres mots de la seva antiga família” (DECat); la *m* prové d’una dissimilació de líquides (que el port. *borbulha* i el cast. *burbuja* van fer a favor de la *r*, com el nostre *barbulla* 184). Ja és forma medieval, convertida en *b[u]mbolla* en cat. or. pel tancament sistemàtic de [o] àtona > [u], i convivint amb *b[a]mbolla* (var. *bambolleta* 174,

176, 178, 181, 190), estesa en cat. occ., resultat d’una dissimilació vocàlica afavorida per la tendència del cat. a la centralització de [o] inicial (cf. Veny, 1999 c), com ha passat en *b[ə]mbolla*; també hi podrien haver influït els der. de AMPŪLLA (DECat), però no necessàriament. El DCVB parteix justament d’aquest darrer mot “agregat a la sèrie dels der. de la rel *bamb-* (amb ses var. *bomb-* i *bimb-*), onomatopeia de la buidor inflada”; no s’ha de descartar aquesta possible acció fonosimbòlica que explicaria la var. mall. i men. *b[i]mbolla*. *Bombolla* és el mot normatiu.

CONSONANTISME

Tractament de la palatal del sufix *-ejar* en *festejar*

(ALDC, III, 449. *Festejar*)

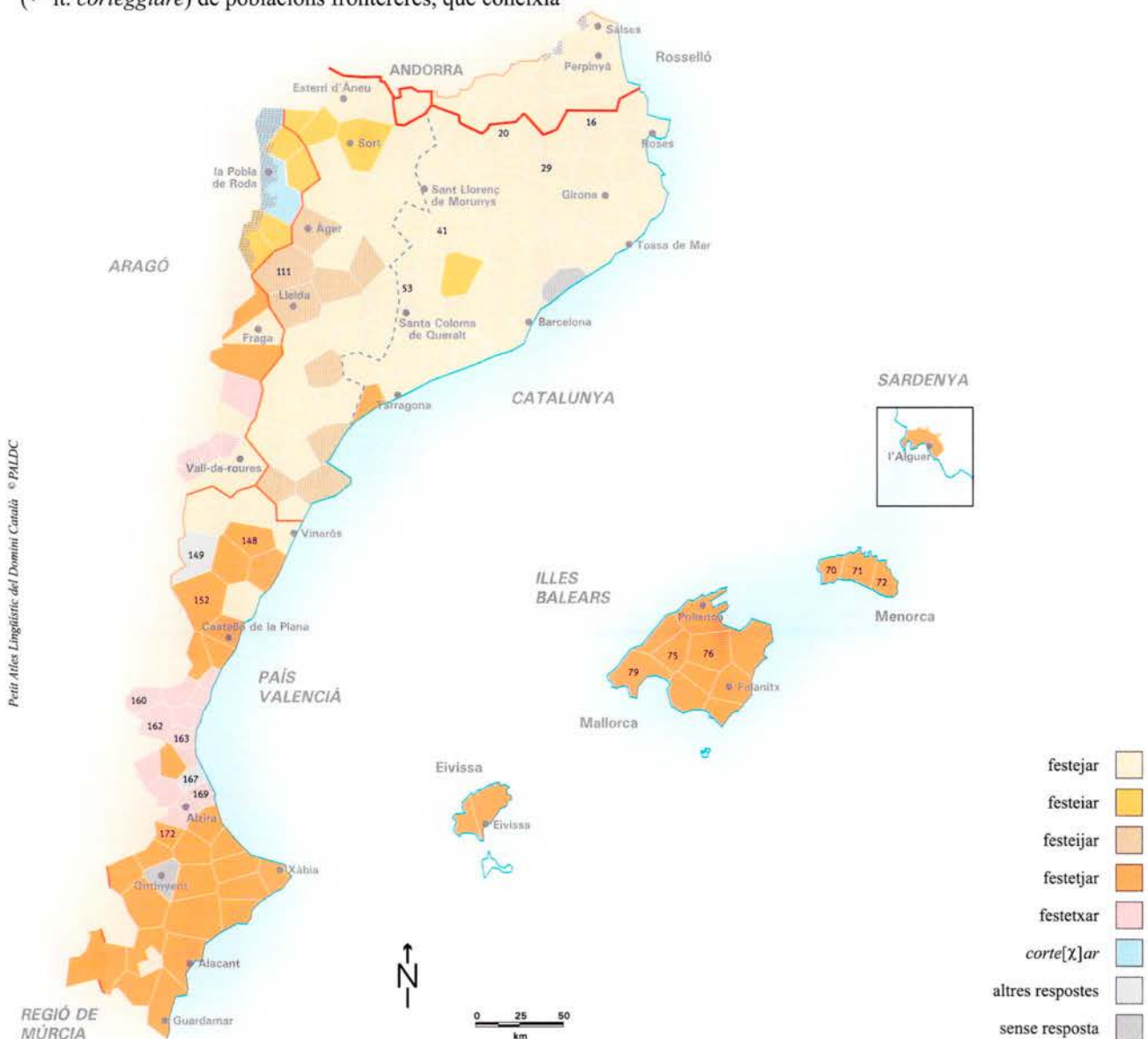
Festejar és un verb format a partir de *festa* amb addició del sufix *-ejar* (< llat. *-IDIARE*), de caràcter reiteratiu; *festa* deriva del llat. *FESTA*, neutre plural substantivat de l'adj. *FESTUS* 'de festa', que és resultat de l'el·lipsi del sintagma *FESTA DIES* 'dia de festa'. El verb tenia inicialment el sentit de 'celebrar una festivitat religiosa' (s. X), ampliat a 'celebrar amb festes' i 'tenir relacions amoroses'.

El sufix *-IDIARE* va donar un primer resultat *-e[j]ar* amb una [j] tendent a l'africació, que, d'un costat, va donar *-eiar* (*festeiar*) en parlars ribagorçans i pallaresos, amb eventual reducció a *-ear* (*festear*), i, de l'altre, *-etjar* (*festetjar*; ensordit en *-etxar* [*festetxar*] en l'àrea de l'apitxat), amb un més ampli contacte palatal, a *-ejar* (*festejar*), per un procés de desafricació, i a *-eijar* per segregació de iod (*festeijar*). Pel que fa a les Balears, a partir de les grafies dels documents, sembla deduïble que la variant *-etjar* és posterior a *-ejar* i potser s'hauria format a partir de l'africada final de *festeig*.

Com a sinònims, a més del castellanisme *corte[χ]ar* (← it. *corteggiare*) de poblacions frontereres, que coneixia

un congènere genuí en cat. medieval, *cortejar*, s'han registrat diversos mots o locucions com *tenir relacions* 16, 41, 53; *fer l'amor* 20 (no en el sentit de 'tenir relacions sexuals', que és modern); *arreglar-se* 160; *començar les relacions* 29; *ser nòvios* 152, 167; especialment referents a la fase prèvia del festeig: *fer solcs* 70 o *fer gambes* 70, 71 (la primera, metafòricament, per la insistència del festejador, i la segona, també metafòricament, com si el galanteig fos un esquer per a guanyar la voluntat de la noia); *acompanyar* 72, 75, 76, 79; *fer cap de cantó* 72 (pel lloc on conversen els enamorats abans que ell entri a casa d'ella); *anar radere* 160; *revolejar* 111 (des de 'volar insistentment'); *gorrumejar* 148 (a partir de 'marrucar', com fa el colom per a atreure la seva parella); *xarrar* 149, 163, 172, *xarrucar* 169, mots expressius, o *ragonar* 162 (< *raonar* amb *-g-* antihiàtica), aquests tres darrers a partir de 'parlar molt', que és el que fan els festejadors.

Festejar és l'única forma normativa.

Batejar(ALDC, III, 485. *Batejar* un infant)

Els derivats del llat. BAPTĪZARE, en diverses variants, es reparteixen el domini lingüístic. BAPTĪZARE, en llat. cristià, és una adaptació del gr. BAPTIZEIN 'administrar el baptisme', especialització semàntica de 'submergir, capbussar', perquè els primers batejos eren per immersió. Un primer resultat és *bateiar* (on $\tilde{i} > [e]$ i $[z] > [\phi]$), reduït a *batear* en parlars pallaresos, o a *batiar* sobretot en parlars insulars (des del s. XIII, alternant amb *batejar*), que també podria provenir directament de BAPTĪZARE. *Bateiar*, a través d'un major contacte palatal de la $[j]$ va donar *bate[ɟ]ar* i *bate[dʒ]ar*

(cf. it. ant. *batteggiare*), aquest, ensordit en *bate[tʃ]ar* en l'àrea apitxada. L'alternança de variants és freqüent en altres llengües (cast. ant. *batear/bautizar*, it. *batteggiare/battezzare*, fr. ant. *batoyer/baptiser*).

Notem la variant complementària perifràstica, *fer cristià* 81 i els tributs al cast. *bautisar* 87, 93, 94, 102 (var. *bauti[θ]ar* 100, 108, 139), del cast. *bautizar*, i *bautismar* 172 format sobre el cast. *bautismo*.

Batejar i *batiar* (aquest, des del DIEC_I, 1995) són mots normatius.

Vídua/viuda

(ALDC, III, L 23. La *vídua*)

Vídua és mot culte, pres del llat. VIDUA, sorgit en l'àmbit dels juristes i documentat des del s. XIV. Però, en evolució popular, el mot llatí va donar en cat. ant. *viuva*, per vocalització de -D- > -[w]- (com HEDERA > *heura*) i consonantització de -U- (com MINUAT > *minva*), i després, per convivència i encreuament amb *vídua*, hauria desembocat en *viuda*, que no té res d'influència cast., car hauria arribat al mateix resultat per una altra via (VIDUA > *vidva* > *vibda* > *viuda*) (DECat); *viuda*, que es documenta des del s. XIII i que apareix freqüentment fins al segle actual, ha donat

diverses extensions metafòriques i metonímiques, i avui és forma universal del cat., com es veu en el mapa, on només hem anotat com a var. l'eiv. *vilda*, per ultracorrecció [w] → [l] (com *malauta* > *malalta*), i l'alg. [vj'ura], pel diftong creixent i el rotacisme de -d-. El masculí *viudo*, que va substituir un anterior *viso*, *viduu*, és forma analògica de *viuda*.

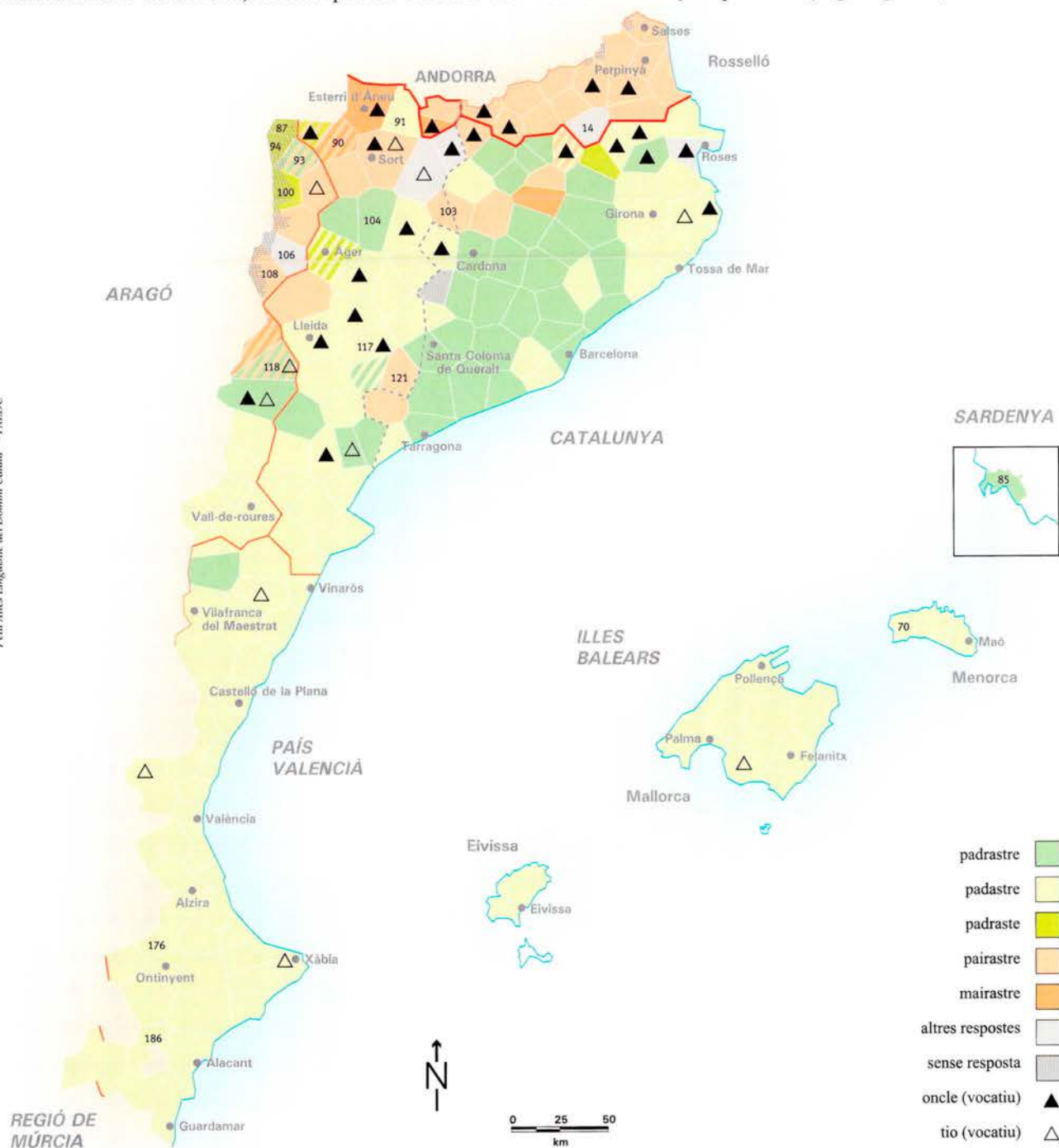
Són mots normatius *vídua*, des del DG₁, 1932, i *viuda*, des del DIEC₁, 1995.

Variació consonàntica en el mot *padrastrre* (ALDC, III, 505. El *padrastrre*)

L'únic nom normatiu per a designar el 'marit d'una dona respecte dels fills que aquesta té d'un matrimoni anterior' és *padrastrre* (< llat. PATRASTRRE[M]; var. *padraastro* 93, 104), documentat des del s. XIII i viu sobretot en cat. central; la var. alg. *parrastre* 85 (i la dissimilada *parraste* 85) és resultat del tractament del grup *-dr-* > [r] (com *perra* < *pedra* < llat. PETRA). La dissimilació de bategants ha generat: 1) *padastre* (var. *padaastro* 91, 186, *pare padastre* 70; com a *fradri* > *fadri*, *propri* > *propi*), testificada des del s. XIV, molt estesa pel balear, val. i part del Principat; 2) *padrastrre* (var. *padraastro* 87, 94, 100). La relació amb *pare* ha provocat *parastre* 14, 106, que, tot i d'aparició precària, no és "arbitrari del tot", com afirmava Coromines, creient que era obsessió de

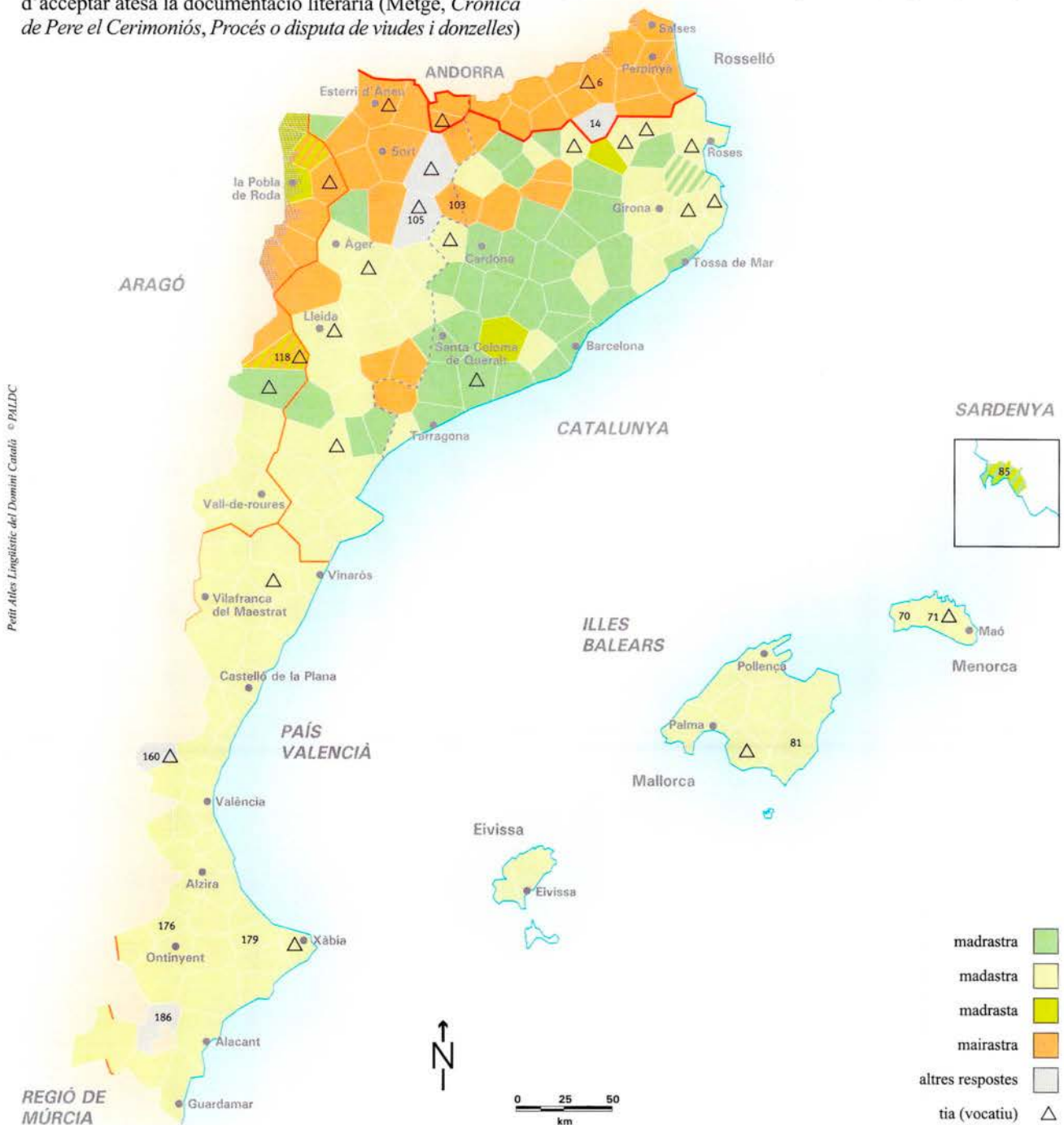
"descastellanitzadors a ultrança" (C. Ros, A. Careta). *Pairastre* (var. *pairastro* 90, 93, 103, 108; *paidastre* 121, encruament amb *padastre*; *pariastre* 118, forma metatitzada) presenta el tractament de *-TR-* > [jr], que és "autòcton en gran part del cat. nord-occidental" (DECat) però que en ross. deu ser d'influència occitana. *Mairastre* és una extensió del femení *mairastra* i en les localitats nord-occidentals es fa la distinció de gènere per la terminació (*mairastre* [m.]/*mairastra* [f.]; *miraastro/mairastra* 90); igualment passa amb *madastre* [m.]/*madastra* [f.] 117. Com a resposta secundària, *segon pare* 176 té caràcter eufemístic, com el té l'ús vocatiu de *oncle* i *tio* en l'àmbit familiar, quan el fillastre s'adreça al *padrastrre* (veg. mapa 295).

Variació consonàntica en el mot *madrasta* (ALDC, III, 506. La *madrasta*)

L'únic nom normatiu per a designar la 'segona dona presa per un vidu respecte dels fills que aquest ha tingut d'un matrimoni anterior' és *madrasta* (< llat. MATRASTRA, que va substituir NOVERCA), documentat des del s. XIV i viu sobretot en cat. central; la var. alg. *marrasta* 85 (i la dissimilada *marrasta* 85) és resultat del tractament del grup -dr- > [r] (com *perra* < *pedra* < llat. PETRA). La dissimilació de bategants ha generat *madastra* (var. *madastra* 179; *mare madastra* 70, 71, 81), forma testificada també des del s. XIV, estesa pel bal., val. i part del cat. central, i que Coromines creu que és "la forma que cal considerar com a catalana" enfront de *madrasta*, que estima que és "un castellanisme subtil i dissimulat", afirmació que costa d'acceptar atesa la documentació literària (Metge, *Crònica de Pere el Cerimoniós, Procés o disputa de viudes i donzelles*)

i la seva actual extensió. L'altra dissimilació, *madrasta*, present ja en el *Tirant*, coneix una àrea més reduïda. La relació amb *mare* ha provocat *marastra* 14. *Mairastra* (*mairastro* 103; var. metatitzada *mariastra* 118) presenta el tractament de -TR- > [jr], que és "autòcton en gran part del cat. nord-occidental" (DECat) però que en rossellonès deu ser d'influència occitana. *Padastra* 105, 160, 186 és una extensió del masculí al femení: els gèneres se solen distingir per la terminació (*padastra* [padastrə] [m.]/*padastra* [f.]). Com a resposta secundària, *segon mare* 176 té caràcter eufemístic com el té l'ús vocatiu de *tia* o ross. *tatà* 6 (← oc. forma hipocorística de *tanta* 'tia') en l'àmbit familiar, quan el fillastre s'adreça al padastre (veg. mapa 294).

Caiguda de *-d-* intervocàlica a *neboda* (ALDC, III, 513. La *neboda*)

Neboda (var. dim. *nebodeta* 124) és el nom general per a designar la 'filla d'un germà o una germana'; procedeix del llat. vg. NEPOTA, format sobre el masculí NEPOTE (NEPOS, NEPOTIS), que s'aplicava tant al 'nét' com al 'nebot' (com l'it. *nipote*, que té els dos significats) i que va substituir el llat. NEPTIS 'néta' i 'neboda', canviat en NEPTA, origen del cat. *néta*, cast. *nieta* i gall. i port. *neta* –potser a partir dels der. NEPTICULA, NEPTILLA, que, pel seu caràcter dim., s'haurien desviat cap a 'néta'.

Considerem aquí el tractament de la *-d-* (<-T-) pronunciada generalment aproximant ([ð]) però realitzada també

ocasionalment com a oclusiva ([d]); en l'alacantí, es registra la seva caiguda, *neboa*, d'època moderna, coincidint amb l'emudiment de la *-d-* de *didal* (veg. PALDC, II, mapa 119); en l'alg. *nebo[r]a* 85 ha tingut lloc l'acostumat rotacisme de la *-d-* intervocàlica (cf. *diral* 'didal', *burel* 'budell', etc.).

Sobrina, manlleu castellà, prové del femení del llat. SOBRINUS, que primer designava el fill (o la filla) del cosí i després, quan (CONSOBRINUS) PRIMUS va donar *primo* (*prima* [f.]), aquell va desviar-se cap a 'nebot, neboda'.

Neboda és el mot normatiu.

298

La *pubilla*

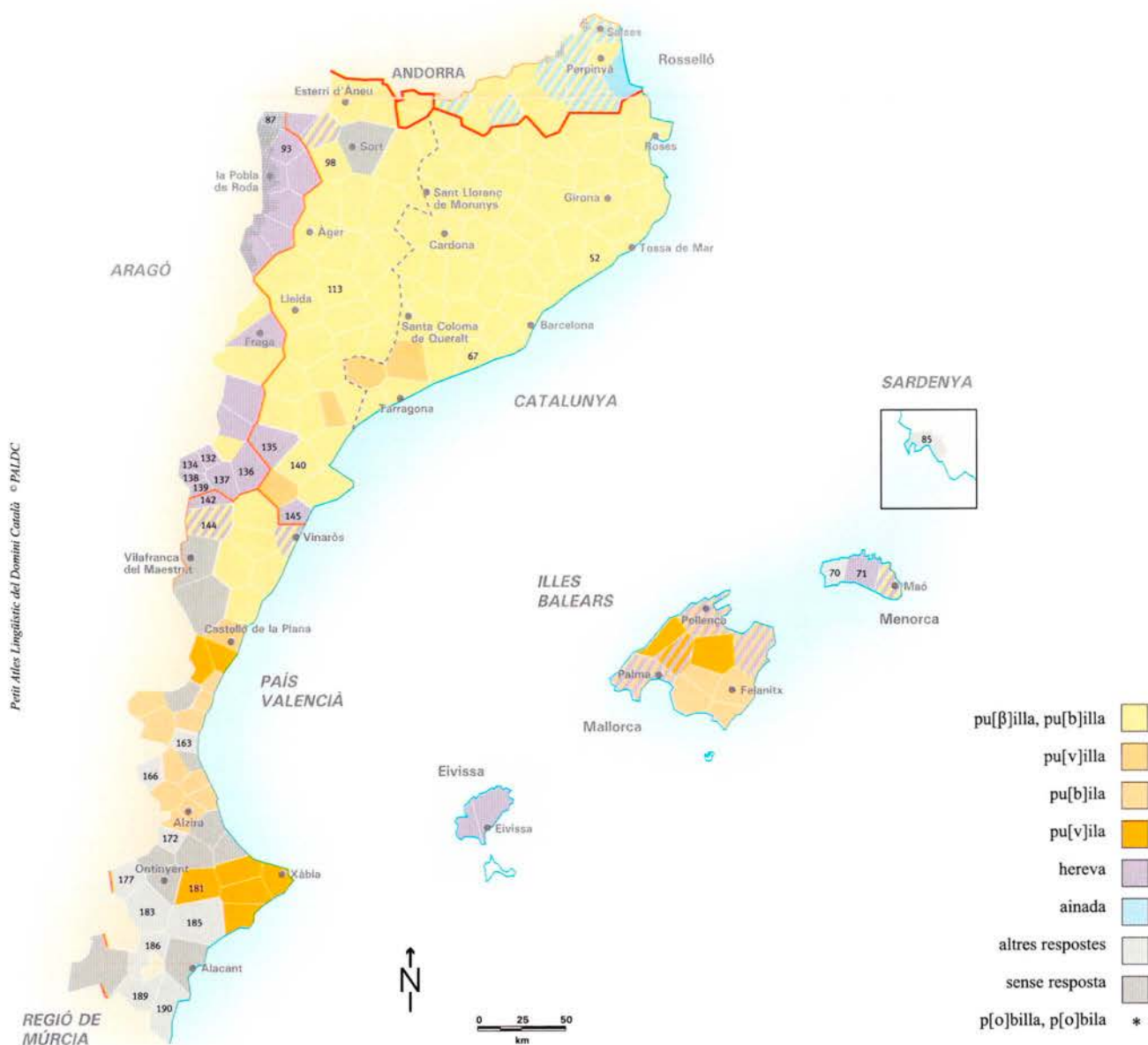
(ALDC, III, 519. La *pubilla*)

Pubilla és un mot que, a partir del llat. PUPILLA ‘persona menor d’edat’ (com el masculí PUPILLUS), coneix algunes var. formals així com semàntiques: pot ser ‘primera filla’ i ‘filla única’, al Principat sobretot, ‘hereva dels pares en absència de fills mascles’; significats que aquí no precisarem a nivell geogràfic i, en canvi, tindrem en compte la seva variació fonètica: **1)** quant a la doble opció [b]/[v], *pu[b]illa*, amb bilabial fricativa o eventualment oclusiva, és l’evolució normal de la -P- interior de PUPILLA (com SAPONE > *sabó*), mentre que la var. *pu[v]illa*, *pu[v]ila* presenta una labiodental que és resultat d’una dissimilació de les dues bilabials: [p]...[b] > [p]...[v], pròpia sobretot del Camp de Tarragona, on també tenim *Po[v]oleda* ‘Poboleda’, *pro[v]e* ‘pobre’, *pre[v]ina* ‘pebrina’; **2)** quant al doble resultat [ʎ]/[l], *pubila* reflecteix el tractament del grup -ĬLL- simplificat en -ĬL- per dissimilació de quantitat (i llarga i L llarga), fenomen propi del llat. vg. del nord-est de la Península, on VĬLLA > *vila*, ARGĬLLA > *argila*, STĬLLA > *estela*, *estel*, mentre que *pubilla* seria resultat d’un tractament mig savi. Afegim-hi encara

la variant *p[o]billa*, *p[o]bila* amb una [o] pretònica que té a veure amb l’alternança [o]/[u] davant /i/ tònica (cf. *c[o]si/c[u]si*, *m[o]li/m[u]li*), que arrossega mots amb *u* originària (com ha passat en els casos de *cr[u]ixir/cr[o]ixir*, *j[u]stícia/j[o]stícia*, etc.).

Altres mots: *hereva*, femení de *hereu* (< llat. HEREDE), que antigament servia per al femení (cf. alg. [ar'ew] 85), que coneix la var. *hereua* 132, 138, 139, 142, 144, analògica de *hereu*, i la diftongada *herieva* 134, 137 a partir d’una [ε], com *prieu* ‘preu’, *corrieu* ‘correu’, diftongació que no té res a veure amb el castellà; cal afegir-hi *heredera* 136 (← cast.); *ainada* ‘filla única, filla gran’, occitanisme del ross., probablement importat del fr. *ainée* (< *aisnée* < *ainznée* ‘nascuda abans’); *primera filla* 93; *primera de la família* 87; *filla gran* 145; *filla major* 163, 177, 181, 190; *filla única* 52, 67, 70, 71, 87, 98, 113, 135, 140, 172, 185, 186, 189; *xica única* 166; *filla a soles* 183.

Són mots normatius *pubilla*, *hereva*, *hereua*, des del DG₁, 1932, i *pubila*, des del DIEC₁, 1995.

299 *Vetllar*

(ALDC, III, 528. *Vetllar* un mort)

53

El llat. *VIGILARE* 'estar despert, vigilar' dóna peu a un mapa monònim en el qual es cartografien les var. fonètiques *vetllar*, *vellar*, *vetlar* i *velar*. La primera fase evolutiva seria *veilar* (encara avui a l'arag. de Bielsa), a partir de la qual es poden seguir dos camins: a) palatalització de la *l*: *ve[jʎ]ar* > *ve[ʎ]ar* (veg. l'àrea al mapa) i amb posterior geminació > *ve[ʎʎ]ar*, var. estesa pel Principat i la Catalunya del Nord (var. *villar* 87, 94, per assimilació de la [e] a la palatal següent; *venllar* 99, 122, amb nasal adventícia davant palatal, com **ritxo* > *rinxo*, *rinxol*; *brotxa* > dial. *bronxa*, *bronja*, etc.); b) monoftongació de [ej] > [e]: *velar* (mantinguda en quasi tot el val.) i ulterior geminació de *l* >

ve[l]ar, pròpia de les Balears, val. mer. i tort., potser provocada per atracció de [ll] procedent del grup -T'L- (cf. *espatla* < llat. *SPATULA*, *amella* < llat. **AMIDDULA*, *motle*, -o < llat. *MODULU*, etc.). Tenim, a més, construccions perifràstiques com *fer (la) vetlla* 5, 57, 117, 123; *fer (passar) vetllada* 37, 95, sobre un der. de *vetllar*, i l'alg. *fer la nitada* 85, calc de l'it. *nottata*. No semblen unitats lexicalitzades *fer guàrdia* 28; *fer companyia* 33, 96; *fer el reso* 163, postverbal de *resar* (potser ← cast. *rezo*) o *recordar* 100. Són mots normatius *vetllar*, des del *DG*_I, 1932, i *vetlar*, des del *DIEC*_I, 1995.

Rector(ALDC, III, 536. *El rector de la parròquia*)

En aquest mapa ens proposem bàsicament estudiar les var. fonètiques dels der. del llat. RECTOREM, acusatiu de RECTOR. Aquest mot volia dir ‘el qui regeix [una comunitat, una institució]’ i d’aquí va passar a ‘sacerdot que regeix una parròquia’ (s. XIII). *Rector* és la forma més fidel a la llatina, amb la var. ultracorrecta *reptor* 22, 43, 83. En mall. i men. ha tingut lloc una assimilació a la dental, *rettor* (var. *rittú* 7), freqüent en aquests parlars (*attor* ‘actor’, *settor* ‘sector’, etc.) des del s. XVIII. Més original és l’assimilació practicada en ross., *reddor* (pron. [rəddu]; var. *rebdor* 16; *ruddú* 6, 11) que trobem també en *redde* ‘recte’, *padde* ‘pacte’ i fins i tot en adaptacions del francès (*craddère* ← fr. *caractère*); igualment es dona en altres grups, com en *caddell* < **cabdell* (< llat. CAPITELLU), *dissadde* < **dissabde* (< llat. DIE SABBATI), on tindria sentit la sonora implosiva per assimilació a la *d* següent (< -T- intervocàlica), casos que podrien haver arrossegat els anteriors on la -T- originària no era intervocàlica (< -CT-). En val. i tort. s’ha simplificat -ct- en -t-, *retor* (var. *ritor* 108), reducció freqüent (com *dotor* ‘doctor’, *tratar* ‘tractar’), documentada des del s. XVI i probablement imputable a l’aragonès.

Altres designacions: *mossènyer* 83, 84 (< llat. *MUM SENIOR) era el tractament que s’aplicava a persones de categoria social elevada, entre altres els clergues; igualment *mossèn*, amb retrocés de l’accent a partir de l’accent secundari que rebia el mot en ús proclític (*m[_lo]ssen Andr[^he]u* → *m[^ho]ssen* 87, 99, 100, 138, 139); recordem que un tractament esdevé fàcilment apel·latiu (mall. *miss[^he]r* ‘advocat’). *Capellà* 2, 26, 89, 93, 99, 102, 106, 122, 131, 136 (var. *capellan* 94, 100; *capellà gros* 37; *capellà major* 119; *capellà de la parròquia* 144) s’utilitza en poblacions petites on

sols hi ha un prevere (veg. mapa 334). *Ecònom* (< llat. OECONOMUS), documentat en Lacavalleria (1696), apareix aviat sota la forma acastellanada *ecònomo* 71, 82 (var. vulgar *còmeno* 81) i presenta aquesta evolució semàntica: ‘administrador de l’economia d’una comunitat’ → ‘administrador dels béns d’una església’ → ‘sacerdot que regeix una parròquia vacant de rector titular’. *Cura* 87, 154, 155, 185, 186 (var. *cura pàrroco* 189, *cura pàrraco* 187) és una abreviació de *cura d’ànimes* ‘atenció espiritual als feligresos’, usat esporàdicament en català (*Eiximplis*) i productiu en castellà i part de l’aragonès, on ha esdevingut sinònim de ‘capellà’; en canvi, *curat* (fr. *curé*, oc. *curat*, del llat. CURATU), avui obsolet, té en català una notable documentació fins al s. XIX. *Pàrroco* 85, 102, 118 (var. *pàrraco* 55, 85; *parroco* 138) és manlleu al cast., on deriva de PAROCHUS ‘proveïdor, amfitrió’, que, encreuat amb PAROCHIA ‘aveïnament’, va desembocar en ‘rector’. *Arxipreste* 45, 57, 144 és pres del fr. ant. *archipreste* (mod. *archiprêtre*) (< llat. ARCHIPRESBYTER, manlleu al grec), amb metàtesi freqüent en la nostra lexicografia i que significava ‘rector que té jurisdicció sobre algunes parròquies’. *Vicari* 10, 45, 49, 118, 120, 125, 138, 139, 152, 190 (var. *viqui[æ]ri* 137; *viquiari* 132, 134, per diftongació de la [ɛ] de **viqui[^hɛ]ri*) és pres del llat. VICARIUS ‘el que substitueix’, pròpiament ‘el que ajuda el rector’ i que en poblacions petites fa les funcions de rector. *Regent* 81 és designació pròpia de Felanitx (Mallorca); literalment ‘que regeix’, sinònim de *ecònom*.

Són mots normatius *rector*, *ecònom* (des del DG_I, 1932), *mossènyer* i *arxipreste* (des del DIEC_I, 1995; abans *arxiprest*).

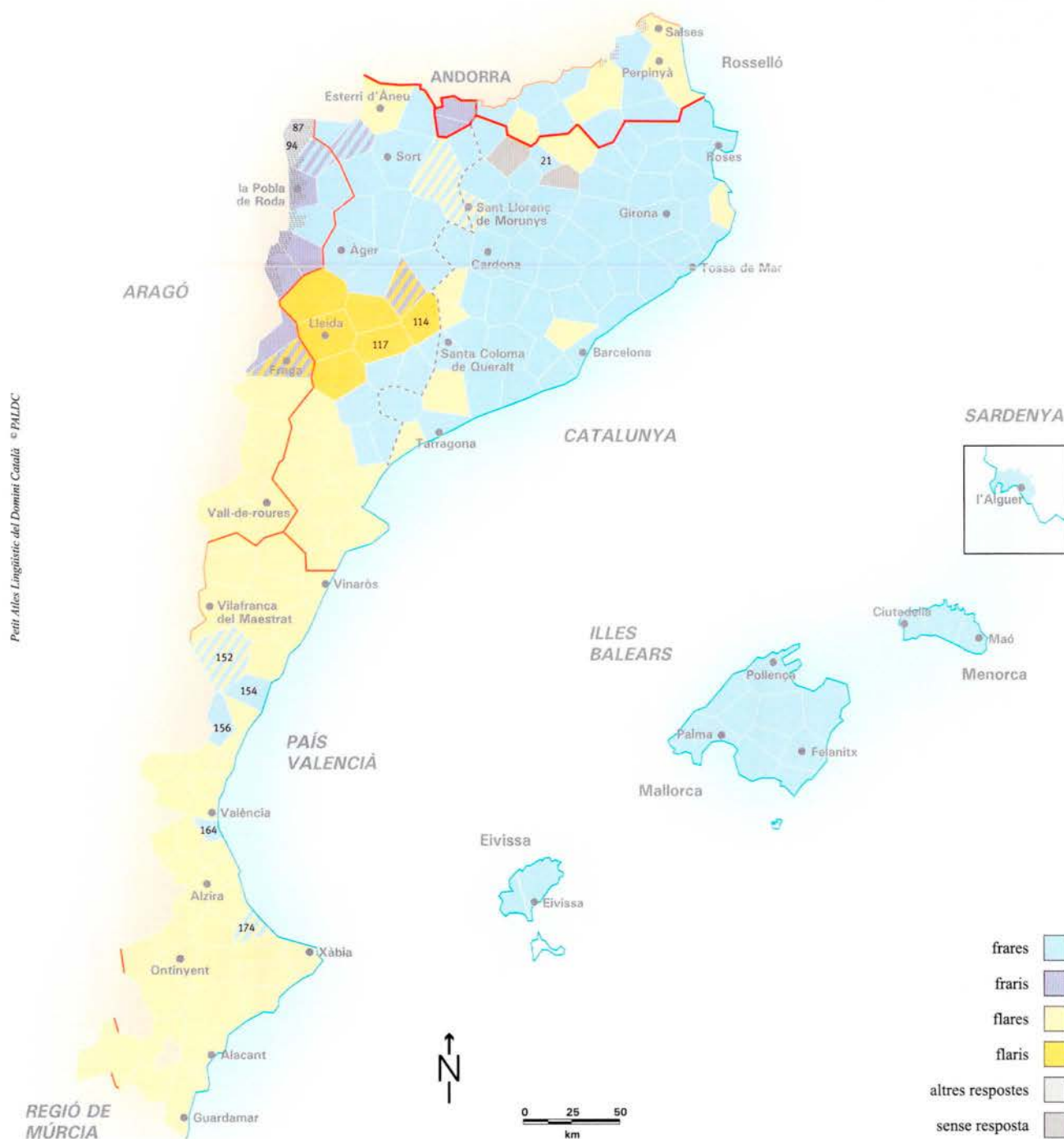
Els frares

(ALDC, III, L 28. Els frares)

El llat. FRATER volia dir 'germà carnal' i en cat. va passar a *frare* amb aquest significat, que es va ampliar amb el de 'religiós'; un i altre sentit van conviure fins al s. XIV, quan s'imposa el darrer. El mot deriva del cas recte FRATER, nominatiu i vocatiu, i no de l'acusatiu FRATREM, com passava en noms de parentiu relacionats amb la interpel·lació (cf. MATER > *mare*, PATER > *pare*) (Coromines, 1971: 183-188), probablement a través d'una fase *fráðere > fraðre > *frare*, pl. *frares* (*fraris*, amb ascens vocàlic) i que després ha vist dissimilades les ròtiques (pl. *flares*), a voltes amb tancament de la *e* (*flaris*). Les formes al·loglotes són puntuals: *frailes* 87, 94 és préstec del cast., on ho és a la

vegada de l'oc. *fraire* amb una dissimilació inversa a la de *flare*; també són castellanismes *padres* 114, 117, que conviu amb *flaris*, i *hermanos* 21, que alterna amb *frares*. En la vessant geolingüística, la var. antiga, *frares*, s'estén per la major part del Principat, les Balears i l'Alguer, mentre que la dissimilada ocupa el val., sud del nord-occidental i punts diversos del rossellonès; alguns supervivents de *frares* dins el val. (152, 154, 156, 164, 174) són testimonis de l'estrat anterior a *flares*.

Frare és l'únic mot normatiu des del DGJ, 1932; *germans* s'aplica als membres d'un determinat orde religiós.

Església

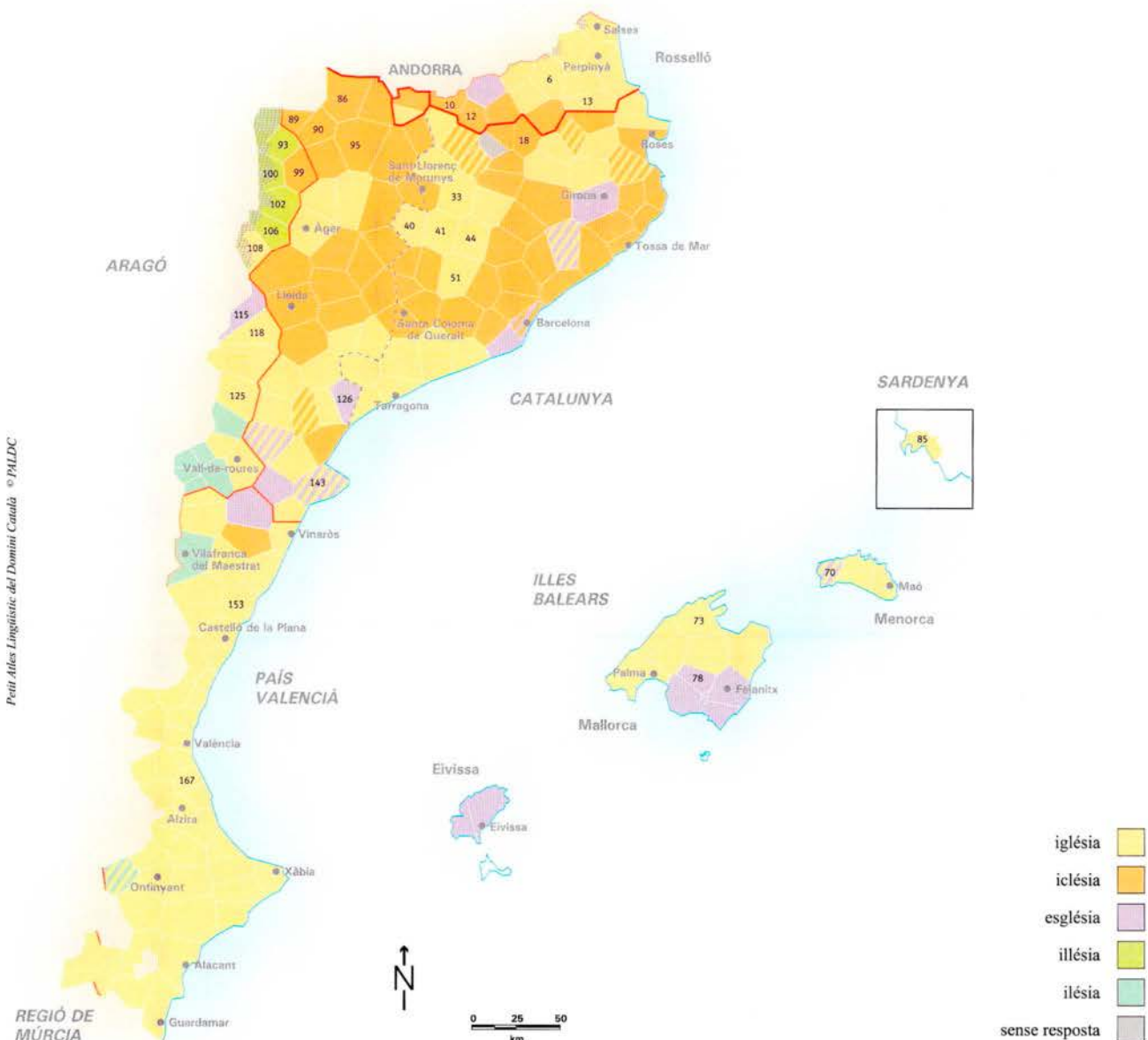
(ALDC, III, 541. L'església)

El llat. ECCLESIA es va simplificar en llat. vg. en ECLESIA 'reunió del poble', 'aplec dels primers cristians per a celebrar el culte', 'lloc on aquells es reunien', mot que havia estat pres del grec ECCLESÍA 'reunió, assemblea convocada'. Des del s. IV dC va rebre la competència de BASILICA com a nom del 'temple cristià destinat al culte' però que sols ha deixat der. en topònims com *Beselga* així com en el rom. *biserica*. En cat. ant. són freqüents *eglesa*, *glés(i)a*, *esgleya*, de factura popular, però aviat per influència eclesiàstica es van imposar les var. amb la terminació *-sia*. *Iglésia* (var. amb ensordiment *iclésia*), amb algun precedent antic (*yglea*, s. XIII), és freqüent des del s. XVI i pot explicar-se com a vocalització de la *-s* de *església* i posterior monoftongació (*església* > *eiglésia* > *iglésia*, com *almosna* > *almoina* i *hai [fet]* > *hi [fet]*) però també per un tancament de la *e-* de *eglésia* 153 per fonosintaxi (*la eglésia* > *la iglésia*); coneix les var. palatalitzada (*iglégia* 12), geminada (*igglésia* 33,

40, 41, 44, 51), amb palatalització (*igllésia* 167), amb afèresi de la *i-* (*gllésia* 108), amb ensordiment (*iclésia* 10, 86, 95), amb afèresi i amb palatalització de la *-l-* (*cllésia* 89, 90, 99), amb rotacisme (*igrésia* 85), amb pèrdua de la *-g-* (*ilésia*), amb palatalització (*illésia*), amb afèresi de la *i-* (*llésia* 93, 100, 102, 106). *Església* prové de la substitució de la *e-* de *eglésia* pel sufix *es-*, de gran freqüència (var. *isglésia* 70, 126, 143, compromís entre *església* i *iglésia*; *esgllésia* 115, amb palatalització; *erglesi* 78 amb rotacisme propi del mallorquí).

Altres mots que corresponen a segones respostes: *capella* 18 "quan no li correspon cementiri"; *parròquia* 73, que ha passat de 'circumscripció eclesiàstica encapçalada per un rector' a 'església'; *missa* 6, 13, 118, 125, 143, que de 'cerimònia en memòria de l'última cena de Jesucrist' ha esdevingut sinònim de 'església'.

Església és l'únic nom normatiu.

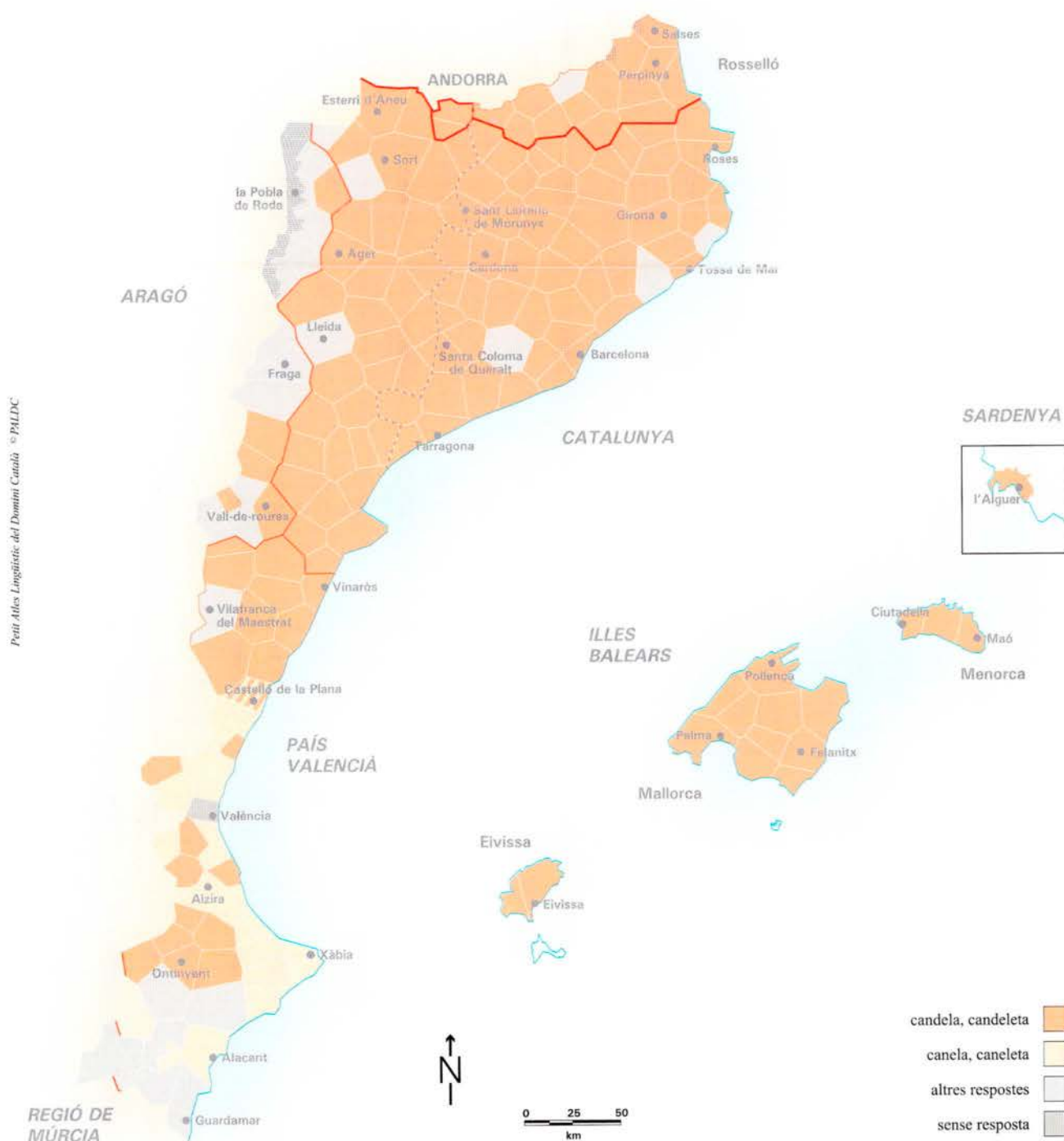

Candela/canela

(ALDC, III, 543. Una *candela*)

El llat. CANDELA va donar *canela*, des del s. XIV, amb tractament popular (-ND- > -n-, com MANDARE > *manar*, UNDA > *ona*, etc.), amb la var. dim. *caneleta*, formes que es conserven en una gran part del val.; però la pressió culta

dins l'àmbit eclesiàstic va restaurar la forma originària, *candela* (var. *candeleta*; veg. mapa 335), documentada des del s. XIII (veg. també PALDC, II, mapa 210). *Candela* és la variant normativa.

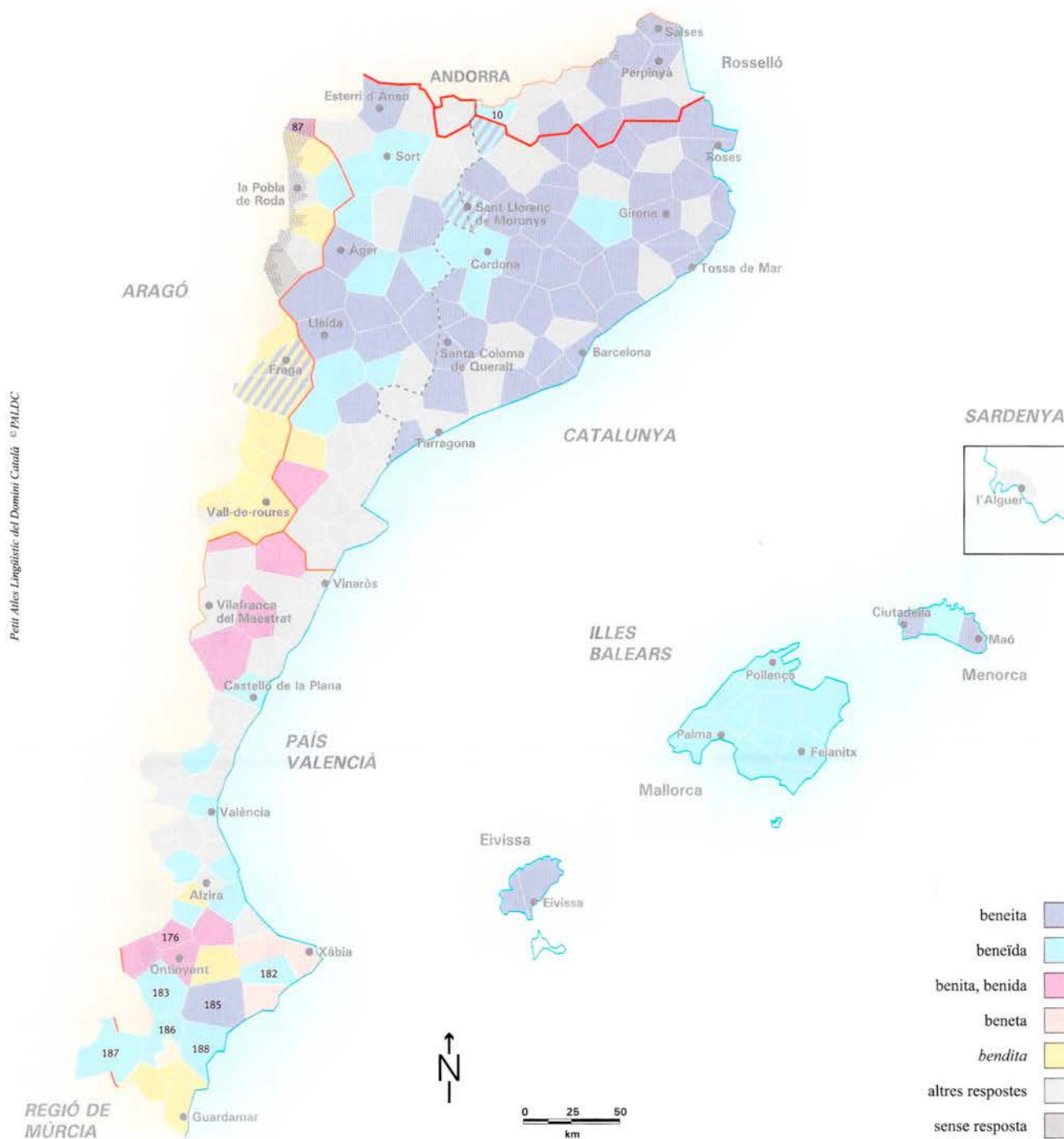

La pica de l'aigua beneita (I)
(ALDC, III, 545. *La pica de l'aigua beneita*)

Aquest mapa recull els diferents resultats del llat. BENEDĪCTA, que, per un costat, va donar *beneta* (com en l'ant. *benet*, -a) a través de **bene[ð]eta* (amb una dental vibril·lant afeblida < -ð-), i, per l'altre, amb canvi de timbre, BENEDĪCTA, per analogia de DICO, *beneïta* 182, a través de **bene[ð]ita* (present a 185), convertit en *benita* 87, 176, per reducció del hiat, en *beneïta*, per desplaçament de l'accent sobre la vocal anterior més oberta (cf. llat. VAGINA > *baïna* > *baina*,

beina; llat. *COCINA > *coīna* > *cuīna* > *cuina*) o en *beneïda* (var. *beneguida* 10, amb consonant antihiàtica; *beneïa* 183, 186, 187, 188, per caiguda de la dental) per assimilació als adjectius en *-ida* (*m. -it*; *dormit/-ida*, *ferit/-ida*, etc.), modificat en *benida*, per reducció del hiat (cf. *atapeïda* > *atapida*). *Bendita* és pres del cast., propi de poblacions on aquesta és la llengua de l'església. Per a les var. de *pica*, veg. mapa 371.

Beneita i *beneïda* són els mots normatius.

El batall

(ALDC, III, L 32. El batall)

Batall és el mot general i normatiu per al concepte 'peça metàl·lica en forma de porra suspesa a l'interior d'una campana per a fer-la sonar colpint-la'; deriva del llat. vg. BATTUACULUM, der. de BATTUERE, com l'it. *battaglio*, i coneix les var. *batai*, amb iodització (< -C'L-, com OC'LU > ui) i *batallo* 87, 94, afi a l'arag. *Badall* sembla resultat d'una homonimització amb *badall*, der. de *badar* (< llat. BATARE, d'origen onomatopeic imitant el soroll del badall), en alg. [bar'al] 85, per rotacisme de la -d- i despalatalització de la -l final (com [bur'el] 'budell'); és menys probable que la -d- sigui per un encreuament amb el cast. *badajo* i encara menys a un der. del llat. *BATAULUM que és el pare del cast. *badajo*, del port. *badalho* i del gall. *badallo*. *Batan*,

que trobem en punts del ross., és un préstec del fr. *battant* (s. XVII), der. de *battre* 'colpejar' (< llat. vg. BATTERE). Altres mots d'aparició més ocasional són *picador* 66, der. de *picar* 'donar cops', d'origen onomatopeic, format amb el suf. -ador (< llat. -ATORE) indicador d'instrument, i *picot* 172, 179, der. del mateix verb o de *pic*, amb el suf. -ot; *maçó* 124, der. de *maça* (< llat. vg. *MATTEA) i *martell* 2, 13 (< llat. vg. MARTELLUS), per la funció colpejadora d'un i altre mot; *metall* 25, 59 (< llat. METALLUM), per metonímia; *piló* 1, der. de *pila* 'peça massissa de forma cilíndrica' (< llat. PĪLA 'columna, morter') i *sonall* 83, der. de *sonar* 'emetre un so' (< llat. SONARE) amb el suf. -all (< llat. -ACULU), indicador d'objecte (cf. *fermall*, *podall*, etc.).

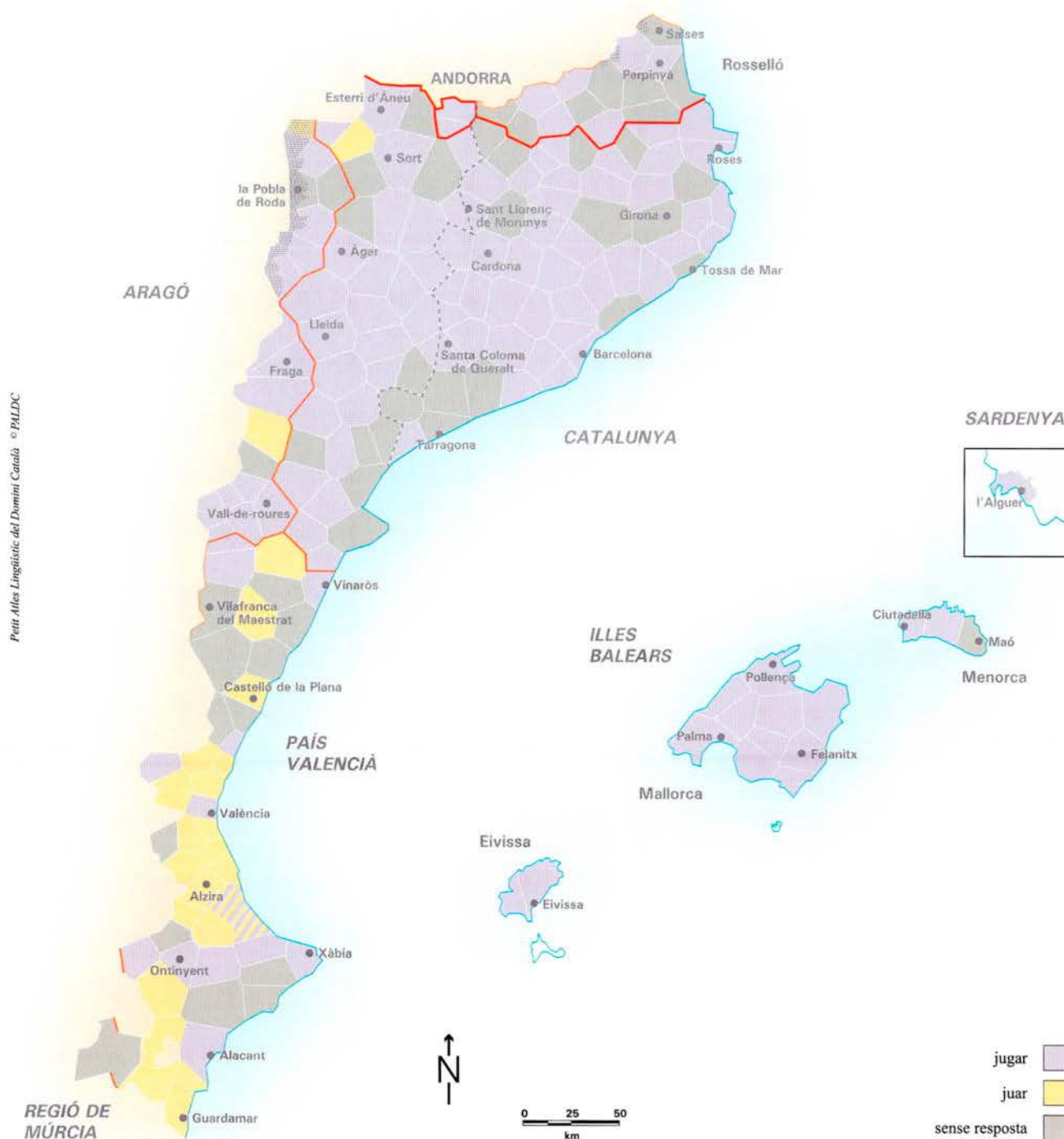
Caiguda de -g- intervocàlica a *jugar*

(ALDC, III, 588. *Jugar* a bales)

El nombre important de poblacions sense resposta es deu al fet d'haver introduït l'enunciat ja avançades les respostes.

Jugar procedeix del llat. IOCARI 'bromejar, dir paraules jocoses' per a passar més tard a 'practicar un exercici recreatiu o esportiu sotmès a unes regles i en el qual es pot guanyar o perdre'. Dos fenòmens fonètics criden l'atenció respecte a aquest mot: **1)** el tancament de [o] > [u] de la o llat., que interpretem per influència de la iod inicial, responsable de la mateixa ascensió en *juglar* (< llat. IOCULARE), escrit gairebé sempre així en cat. ant., i única

pronúncia popular (encara que la grafia sigui *joglar*), *Juan* 'Joan', *Jusep* 'Josep'; **2)** el manteniment o desaparició de la -g- intervocàlica: s'havia pensat, des de Fouché, si un i altre fenomen estaven en relació amb la posició d'aquesta velar abans (BIGA > *biga*) o després de l'accent (RUMIGARE > *rumiar*) respectivament; sembla, però, que aquesta condició no és decisiva: comparem les àrees de *jugar* i *juar* amb les de *agulla* i *aïlla* (veg. PALDC, I, mapa 25), que, tot i tenir accents diferents, presenten una semblant distribució. Evidentment només *jugar* ha tingut accés a la normativa.

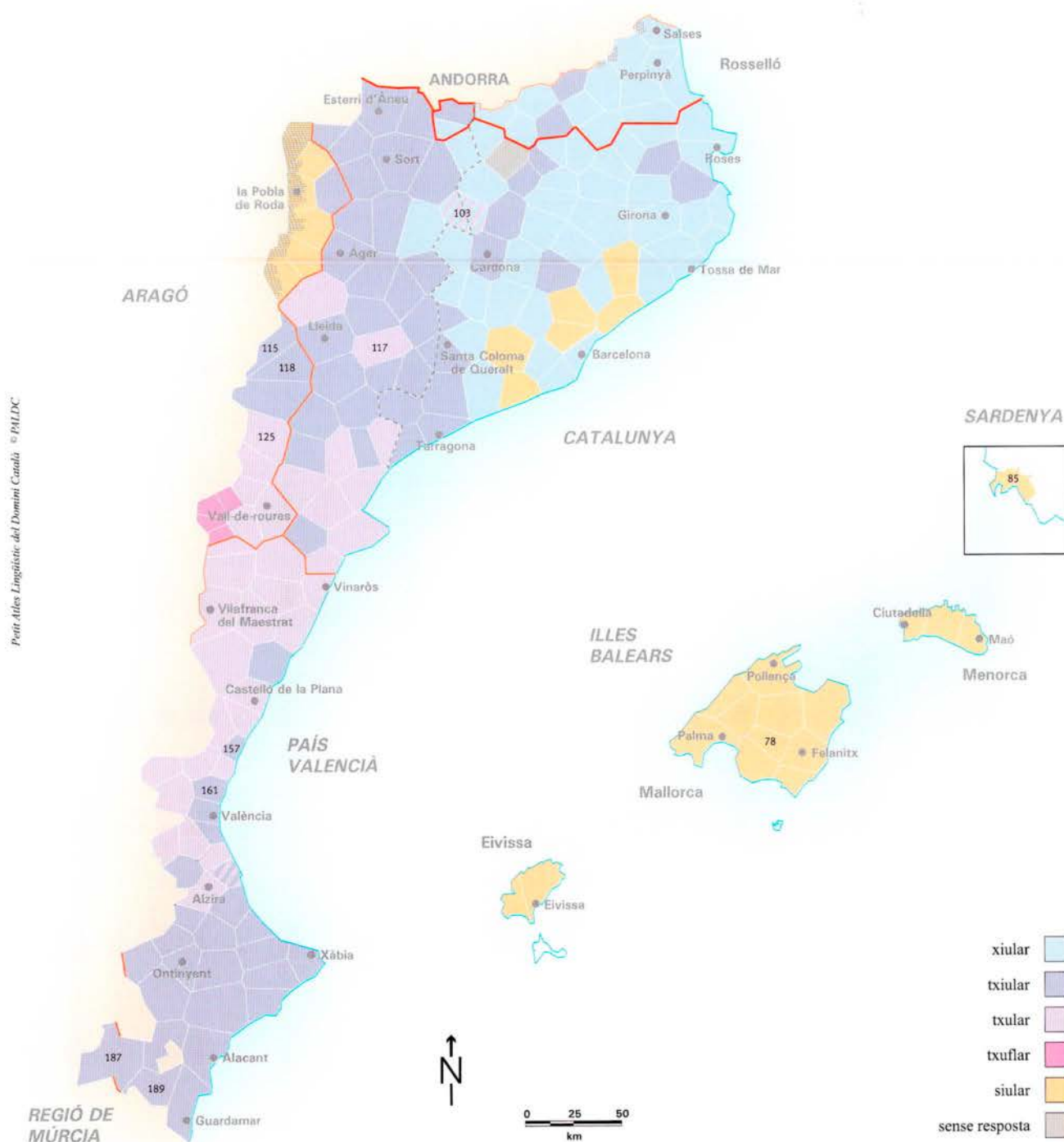
307

Xiular

(ALDC, III, 608. *Xiular*)

El llat. SIBILARE és l'origen de *siular*, amb vocalització de la B implosiva (< SIBILARE, com *taula* < TAB'LA); és la forma més antiga (s. XIII), mentre que la var. palatalitzada *xiular* (o, amb africació, *txiular*) és posterior: des del s. XV en trobem testimoniacions, però, en segles successius, alternant les dues formes (per ex., Lacavalleria, 1696) fins que assistim a l'estabilització de les dues isoglosses: *siular*, que perviu a les Illes, l'Alguer (der. *siuletar* [siwret'a] 85, format sobre *siulet*; *fer el siulet* 85), la Franja i punts de la costa del cat. central, i *xiular*/*txiular*, aquesta amb la var.

txular (*xular* 103), potser a partir del diftong creixent [tʃjul'ar] 115, 157, 161, 187, amb absorció de la [j] en la consonant palatal (com val. *relitjó*, *relitxó* < *religió*), potser per influència de *txuflar* (< *SUFILARE, var. de SIFILARE); *txullar* 117, 125 presenta assimilació de la l a la palatal. Com a formes secundàries s'han enregistrat els onomatopeics *piular* 118 i *pitar* 78, 189, aquest manllevat al cast. Són normatius *xiular*, des del DG_I, 1932, i *siular*, des del DIEC_I, 1995.

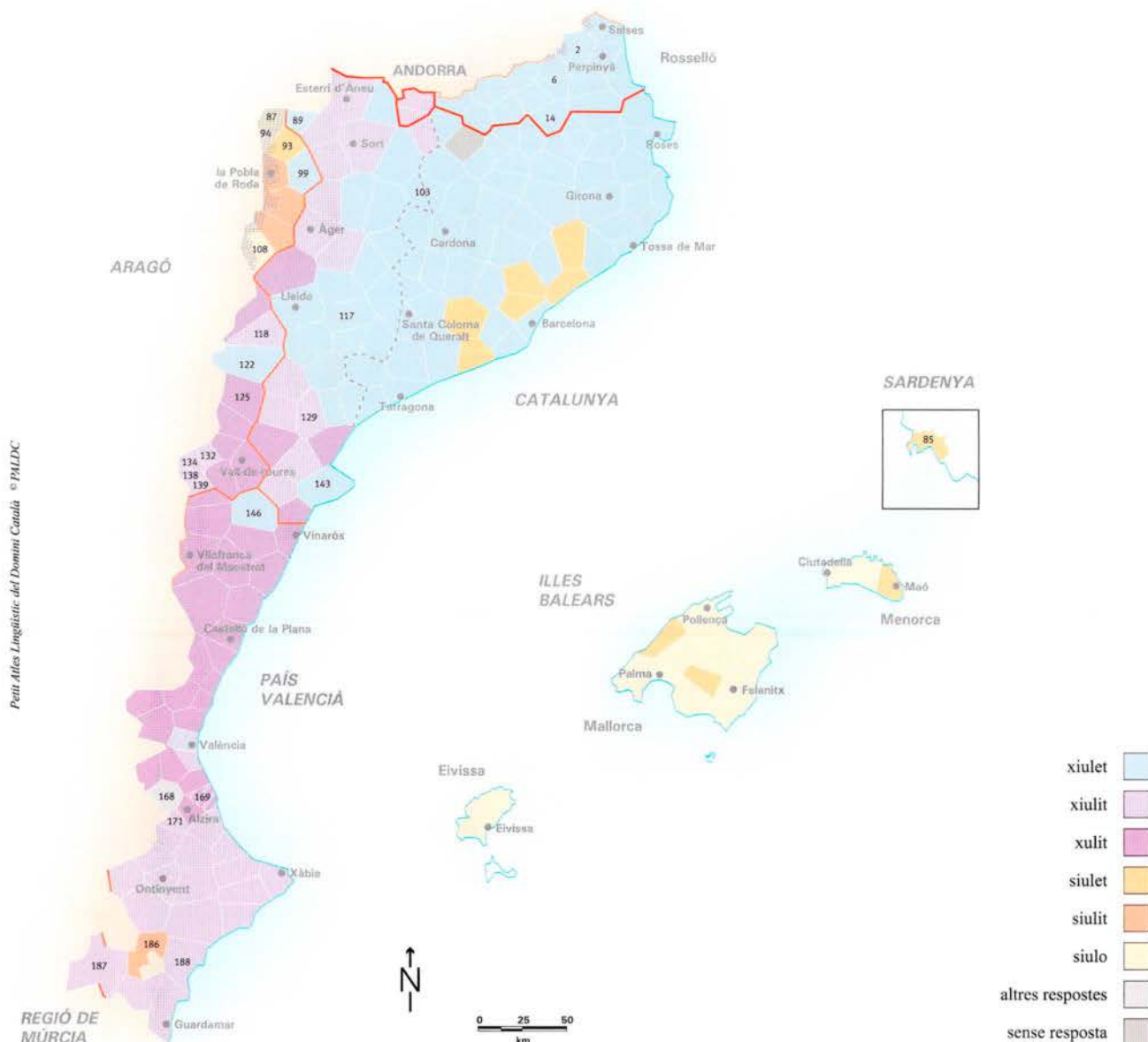
Xiulet(ALDC, III, 609. El *xiulet* [so])

Tret de *siulo*, postverbal de *siular*, propi de les Balears (i de les loc. 87, 94, 108) (formació semblant a la d'*esguerro* o *esbarjo*), els altres noms per a designar el 'so que es produeix xiulant' s'han format afegint un sufix, *-et* o *-it*, al radical del verb: de *siular* s'ha format *siulet* (com de *ronxar* > *ronxet*) i de *xiular*/*txiular* (aquí no distingim les formes amb fricativa o africada, veg. mapa 307) s'ha generat *xiulet* o *xiulit*. *Siulet* té la var. *siuret* 85 en alg. per la conversió de [l] en [r] (com *vila* > *vira*) per influència del sassarès. *Xiulet* coneix el der. *xiuletada* 6, 14, amb doble sufix, però *xiulada* 2 ho és de *xiular*; *xullet* 117 i *xullada* 117 s'han format a partir de *xullar*. *Xiulit* (var. *siulit*, *saulit* 186 i el seu der. *saulitada* 186) ha rebut el sufix *-it*, adaptació del cast. *-ido* de *silbido*: aplicat a verbs de la primera conjugació és una formació estranya al llatí i que té el seu origen en *latido* → *latrido* (× *ladrar*) → *ladrido* i, d'aquí, l'extensió a verbs de so com *silbido*, *bramido*, etc. (DECH); notem-ne les var. *xeulit* 118, 171, per l'alternança *ile*; *xaulit* 188, per l'obertura de *e* > *a*; *xoulit* 169, per l'assimilació a la

[w]; *x[ju]lit* 129, 187, per la tendència del val. a formar diftongs creixents i *xullit* 125, per absorció de [j] en la [ʃ] i assimilació a aquesta de la lateral, com ha passat en *xulet* 103 (< *xiulet*); *xuflit* 132, 134, 138, 139 és der. de *xuflar* (< *SUFILARE); a més, és freqüent l'alternança vocàlica *x[o]lit*/*x[u]lit* provocada per l'acció tancadora fluctuant de la *i* tònica sobre la [o] (com *bullir*/*bolir*, *moli*/*mulí*, etc.). La doc. del val. i nord-occ. *xiulit*/*xulit* té escassa tradició (Escrig, 1851) per la seva procedència forana; l'estrat anterior era sens dubte *siulet*/*xiulet*, com ho demostren els supervivents de *xiulet* en les loc. 89, 99, 122, de *siulet* en la 93 del cat. nord-occ., de *xulet* en la 143 i 146, i l'alternança *xiulet*/*xiulit* (aquesta, pròpia dels joves) en val.

Altres mots: *piulit* 118, der. de *piular*, atret pel model de *xiulit*; *refilet* 6, per extensió del significat 'cantar els ocells'; *pitada* 168, der. de *pitar* (veg. mapa 307).

Són mots normatius *xiulet* (des del DG₁, 1932), *xiulit* (des del DIEC₁, 1995) i *siulet* (des del DIEC₁, 1995 i on *siular* i derivats remet a *xiular*).

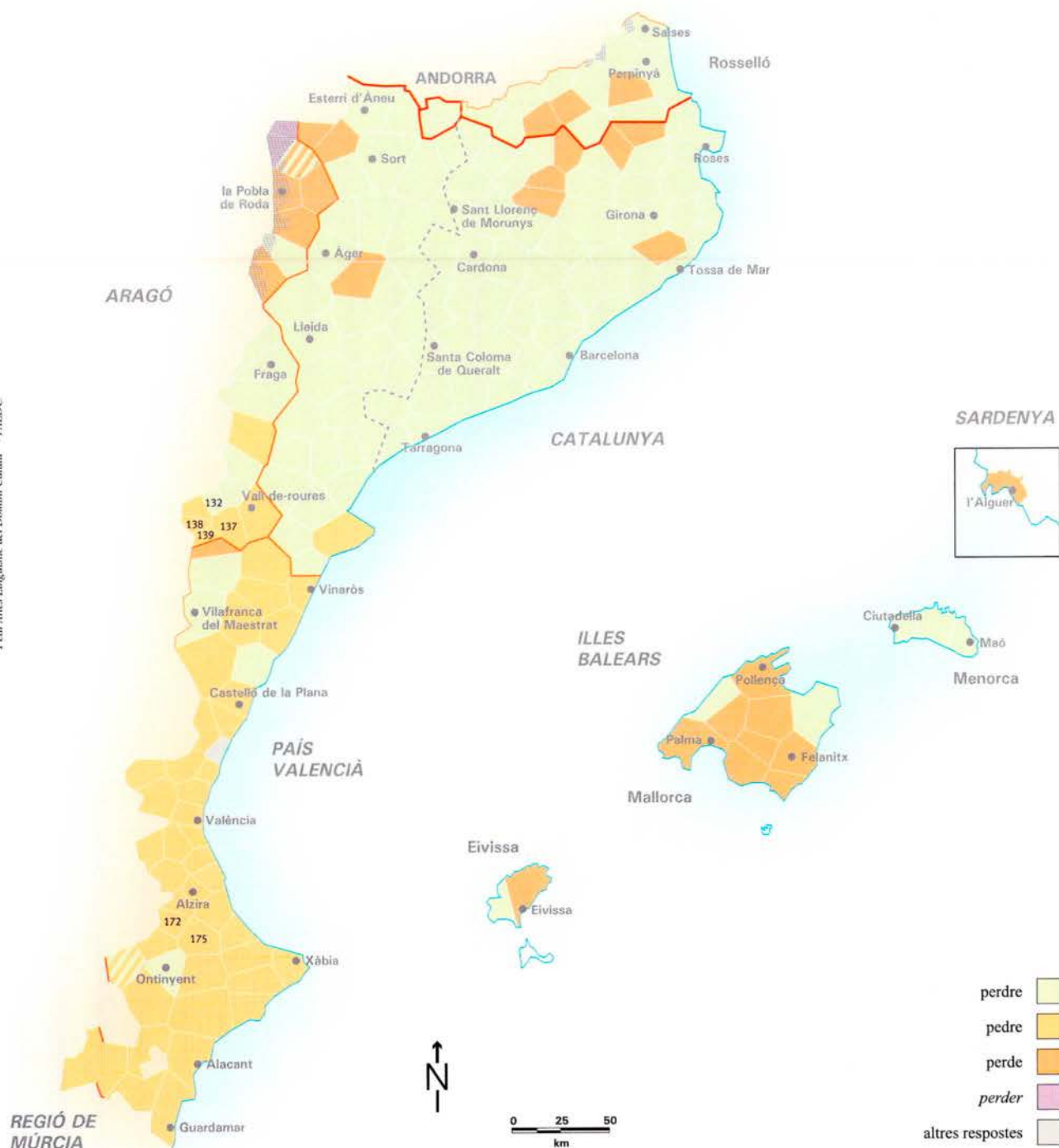
309

Perdre

(ALDC, III, 592. *Perdre*)

Perdre prové del llat. PĒRDĒRE, der. de DARE ‘donar’, i que volia dir ‘donar o gastar inútilment; arruïnar, destruir’. És l’articulació clàssica, mantinguda al Principat, Menorca i punts esparsos del País Valencià, Mallorca i Eivissa; a notar la var. *p[jɛ]rdre* 132 amb la /ɛ/ arcaica diftongada. La presència de dues ròtiques ha provocat una dissimilació eliminatòria de signe diferent, estesa al futur i al condicional: 1) > val. *pedre* (r...r > [θ]...r) i les var. *pèdrer* 172, 175, amb

-r analògica (per ex., de *córrer*), i *p[jɛ]dre* 137, 138, *p[ja]dre* 139 amb diftongació de la /ɛ/, pròpia del Matarranya; 2) > *perde* (r...r > r...[θ]), pròpia del mall., alguerès i punts diversos del Principat i àrea ponentina; notem que a les Balears queden supervivents de la forma primigènia, *perdre*. *Perder* (pron. [perð'e]) és una variant castellanoaragonesa, amb canvi de conjugació. *Perdre* és l’única forma normativa.

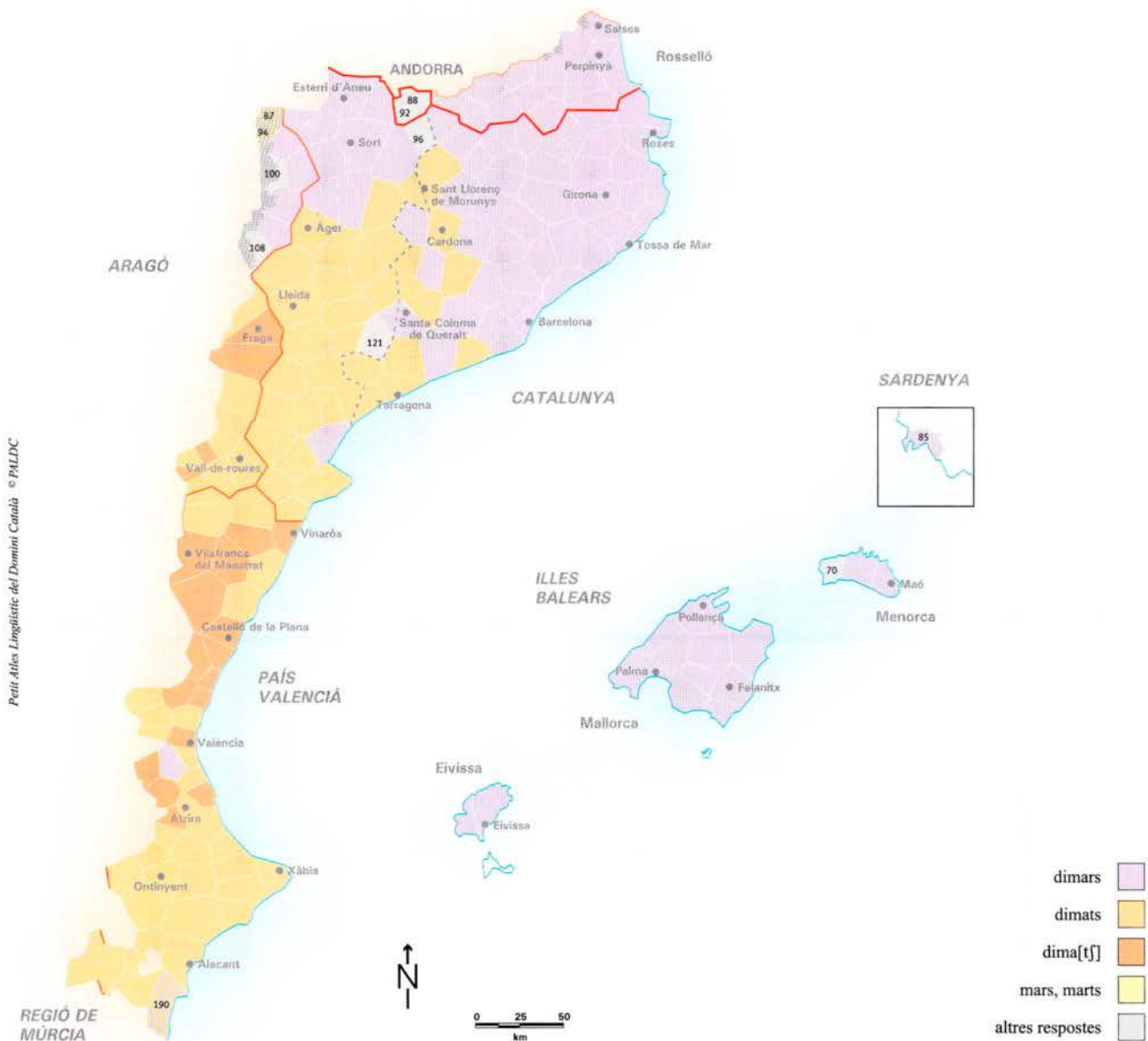

Dimarts(ALDC, III, L 39. *Dimarts*)

El nom del segon dia de la setmana, *dimarts* (pron. *dima[rts]*) (< llat. DIES MARTIS 'dia de Mart'), tot i ser l'única forma normativa, sols és viva en una localitat (121) (i sota la var. *marts* 94, en àrea de frontera); en altres punts s'ha substituït la [t] per una altra oclusiva, [k] (70, 88, 92, 96, com *cards* < *carcs*), o, a la frontera ponentina, [-ts] s'ha interdentalitzat com fa l'aragonès (*dimar*[θ] 108). A partir de l'articulació *dima[rts]*, dos resultats es reparteixen la major part del domini: *dima[rs]* i *dima[ts]*. El primer, estès pel cat. or. i part extrema nord del cat. nord-occ., ha sofert de bona hora una desafricació amb pèrdua de la dental; trobem la var. en Jaume I, Lluïl, Muntaner i continua en els diccionaris de Torra (1640), Lacavalleria (1696), Esteve *et al.* (1803); notem les var. *mars* 87 (< *marts* < llat. MARTIS; *martes* 100 < cast.) i *dimals* 85, amb el lambdacisme propi de l'alg. L'altre resultat, *dimats* (var. *dimatx*, amb palatalització moderna de la -s), propi del cat. occ. (i també de part de

l'oriental), s'explica per haver-s'hi mantingut més temps la dental (*dimarts* es troba en el *Tirant* i en els *Eiximplis*), i aquesta forta tensió articulatòria hauria facilitat l'absorció de la ròtica, com ha passat en el val. *facedura* < *farcedura*, o en el dial. *cats* < *cards*; la raó per la qual mots d'estructura semblant (*covards*, *forts*, *sords*, etc.) no han sofert el mateix canvi és que posseïen un singular en dental (*covard*, *fort*, *sord*, etc.) mentre que això no passava en el cas de *dimarts*, que no posseïa un singular **dimart*; com a prova de l'antiguitat de *dimats* en cat. occ., tenim doc. des del s. XIV i, a més, apareix en la rima dels refranys ("dimats, faves a grapat"). Notem la var. desafricada *dimàs* 190, freqüent en aquesta localitat.

Vet aquí una mostra més de la divisió en cat. or. i cat. occ., d'arrels antigues, amb l'excepció del pall. i rib. (veg. Veny, 1988 b).

***Dijous*: variació consonàntica (II)**

(ALDC, III, L 41. *Dijous*)

Com és sabut, tret de *dissabte* i *diumenge*, els noms dels dies de la setmana es basen en les designacions paganes que tenien antigament: *dilluns* < llat. DI(E) LUNAE 'dia de la Lluna', *dimarts* < llat. DI(E) MARTIS 'dia de Mart', *dimecres* < llat. DI(E) MERCURI 'dia de Mercuri', *dijous* < llat. DI(E) JOVIS 'dia de Júpiter', *divendres* < llat. DI(E) VENERIS 'dia de Venus'. En aquest mapa estudiem la diferenciació de la consonant palatal interior. Sembla que hem de partir d'una forma preliterària *di[j]ous on la [j], augmentat el contacte palatal, hauria passat a [dʒ] (*di[dʒ]ous*), present avui en

val. i punts del nord-occidental, ensordida en [tʃ] en alguns parlars apitxats (*di[tʃ]ous*), i anteriorment desafricat en [ʒ] (*di[ʒ]ous*) a la resta del domini (l'alg. 85 alterna la fricativa i l'africada). Una forma arcaica, escassament documentada, era *jous*, viva actualment a l'Alta Ribagorça sota la forma [tʃows] 87, 94, afi a [χ]ueves 100 (< llat. JOVIS), aquesta d'influència castellana. Compareu les var. palatals amb el PALDC, I, mapa 13, i per al tractament del timbre de la *o*, veg. mapa 272.

Dijous és la forma normativa.

312 Juliol

(ALDC, III, 631. *Juliol*)

67

El nom arcaic del setè mes de l'any era *jull* (*juyl*), com port. *julho*, gall. *xullo*, it. *luglio*, der. de JULIUS, que, en homenatge a Juli Cèsar, va substituir el nom anterior QUINCTILIUS; però, a causa de la paronímia entre *jull* i *juny*, dos mesos consecutius, i, per tant, amb la possibilitat de confusió per les dues consonants palatals finals, es va formar aviat un diminutiu, *jullol*, *juiol*, que hauria afectat aquest mes, potser perquè era menys important en collites que el juny (*DECat*); ja al s. XIII, es va canviar en *juliol*, per pressió cultista dels qui tenien present el llat. JULIUS i canviat tardanament en *juriol*, per dissimilació de laterals: el mall.

Figuera (1840) encara remet *juriol* a *juliol* i en algunes localitats (3, 134) *juliol* figura com a denominació arcaica. Com a resultat de l'alternança de [o]/[u] àtones seguides de [i] tònica en val. i qualche localitat mall., tenim *j[u]liol* i *j[o]liol*, *j[u]riol* i *j[o]riol* (cf. *b[u]llir/b[o]llir*, *m[u]li/m[o]li*). Des d'una vessant geogràfica, notem que la forma tradicional no dissimilada, *juliol*, es conserva en una gran part del val., àrea lateral conservadora, així com en diversos punts ponentins i nord-orientals.

Juliol és l'única forma normativa.

Setembre(ALDC, III, L 50. *Setembre*)

Setembre deriva del llat. SEPTĒMBER, -BRIS, format sobre SEPTEM 'set', perquè era el setè mes de l'any fins a la introducció dels mesos de juliol i agost a Roma en el nou calendari julià. Notem la universalitat del lexema en tot el domini, amb petits canvis formals: *set[ɛ]mbre* 98, amb vocal oberta d'acord amb el timbre de la vocal llatina (i per això *setiembre*, *septiembre* 100, 189, en arag. i cast.); *s[a]tembre* 96, 141, amb obertura [e] > [a] de la vocal inicial, com passa en cat. occ. (com *f[a]rrer* 'ferrer');

septembre, variant culta presa del fr. en el cat. sept. (1, 2, 3) (var. assimilada *settembre* 11), i *septiembre*, forma semiculta manllevada al cast. o arag. Alternant amb *setembre* es troben el val. *mes de la Cueva Santa* 160 i l'alg. *caviranni* 85, pres del sard, pròpiament 'cap d'any, començament de l'any', perquè l'any agrícola s'inicia el 8 de setembre o com una traça de l'any hebraic que també comença pel setembre (*DES*).

Setembre és l'únic mot normatiu.

Desembre

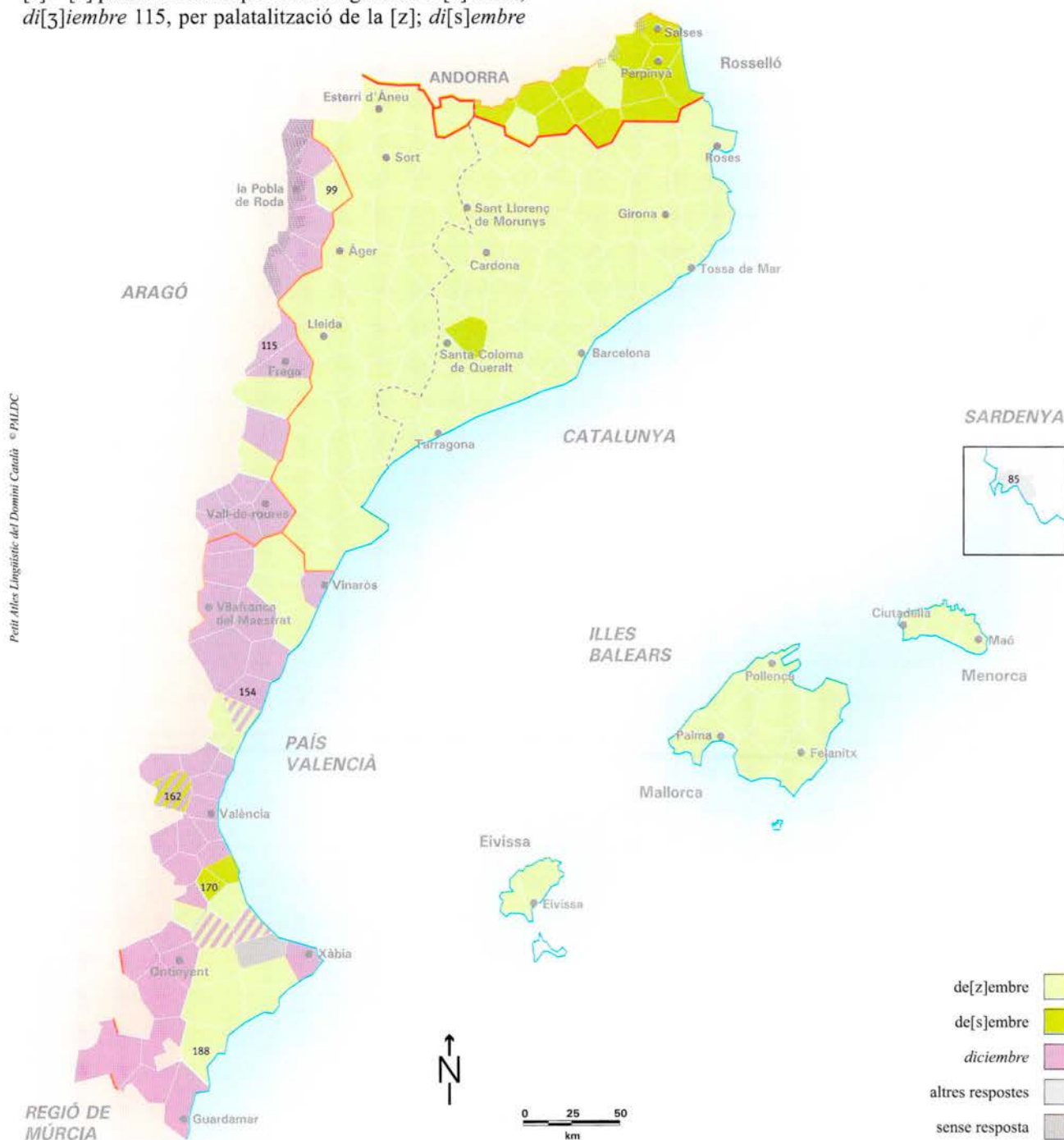
(ALDC, III, 634. Desembre)

Desembre prové del llat. DECĒMBER, -BRIS, der. de DECEM 'deu', perquè era el desè mes en l'antic calendari romà; la -C- intervocàlica llatina, que després de sonoritzar-se, va desaparèixer (per ex., PLACERE > pla[z]er > plaer, VICĪNU > ve[z]í > veí; cat. ant. *deembre*), en el cas de *decembre* es va mantenir sonora (com en el dial. *vesí*) o sorda, en ross., per contacte amb l'oc., o per adaptació del cast. *diciembre* en punts sobretot valencians; el castellà, amb diftongació de la Ē tònica, ocupa la faixa lateral ponentina per influència de l'escolarització i/o de la llengua utilitzada en aquestes diòcesis (veg. mapa 273) i coneix les variants di[s]iembre, per l'adaptació [θ] > [s], di[z]iembre, per la sonorització [s] > [z] potser afavorida per la forma genuïna de[z]embre, di[ʒ]iembre 115, per palatalització de la [z]; di[s]embre

162, 170, 188, di[z]embre, per tancament de la e inicial o encreuament amb el mot cast. i que conviu amb *diciembre* a 154. *Mes d'advent* 99 conté un segon lexema que designava les quatre setmanes que precedeixen la diada de Nadal i que és pres del llat. eclesiàstic ADVENTUS 'arribada, vinguda', amb referència al naixement de Crist (cf. eusq. *abenda* 'desembre').

L'alg. *nadal* 85 (pron. [nar'al]) és préstec del sard *nadale* que, en els dialectes septentrionals de l'illa, a més de 'Nadal', significa 'desembre' per un procés metonímic (part pel tot) (cf. alg. *santandria*).

Desembre és l'únic mot normatiu.

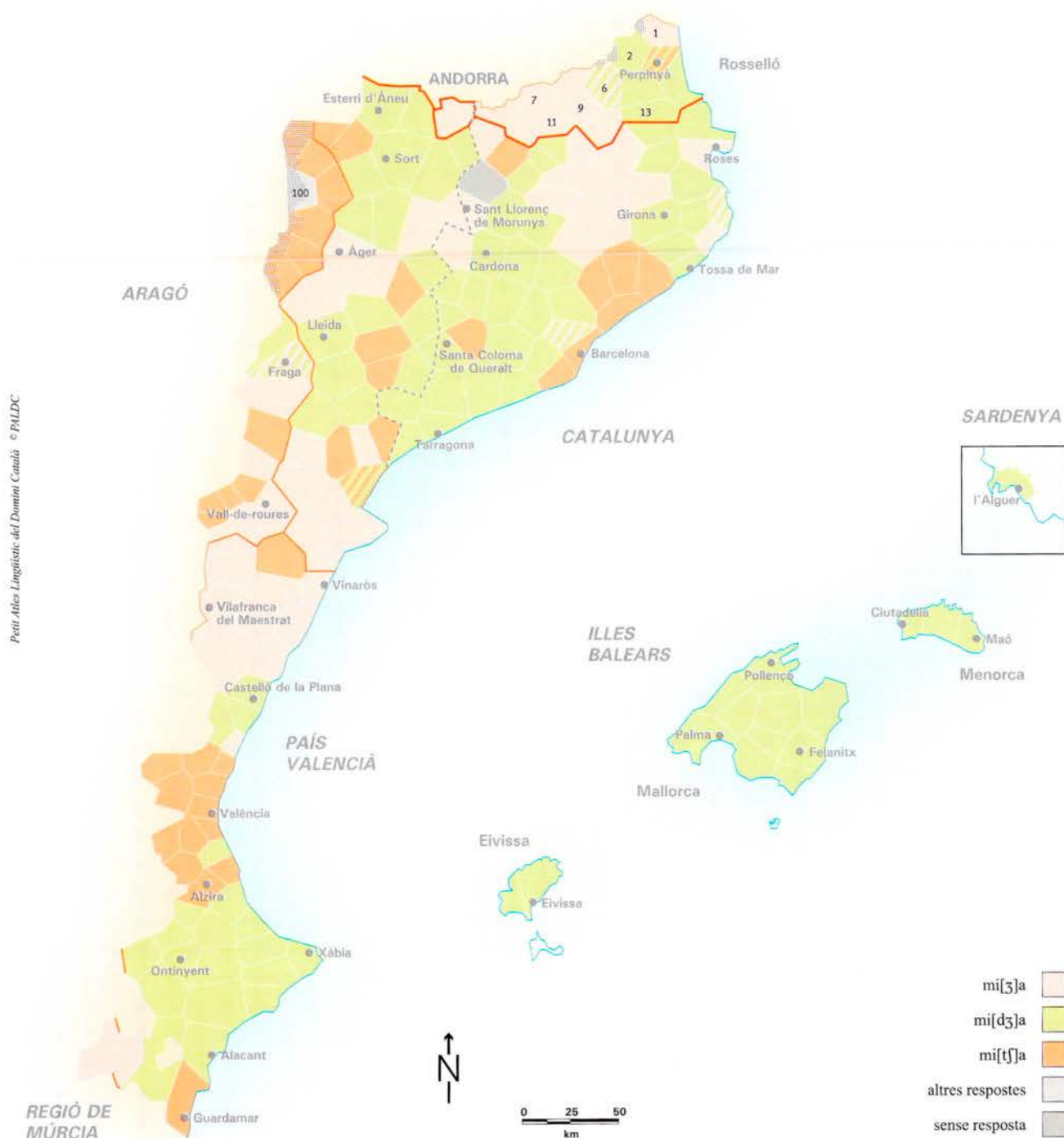

Mitja hora: variació consonàntica (II)

(ALDC, III, 644. Vindrà d'aquí a mitja hora)

El llat. MĒDIA, a través de *mie[j]a, amb diftongació condicionada de la Ē, va donar *mi[j]a*, amb algun cas esporàdic de reducció a *mia* al nord-oest, però sobretot amb una [j] que rebé més contacte palatal (*mi[ɟ]a*), fins a l'africació (*mi[dʒ]a*), potser afavorida per la forma masculina (*mi[tʃ]*). L'ensordiment de *mi[dʒ]a*/*mi[tʃ]a* és normal en

l'àrea apitxada, mentre que fora d'aquesta, seria deguda a l'acció del masculí. *Media* 100 és arag.-cast. A notar els der., en respostes secundàries, *mi[ɟ]orada* 1, 6, 7, 9, 11 i *mi[dʒ]orada* 2, 13, del cat. septentrional, amb el suf. -ada (< llat. -ATA), de duració. Veg. *PALDC*, I, mapa 14 i 15. *Mitja* és el mot normatiu.

***Plou*: variació consonàntica** (ALDC, III, L 56. *Plou*)

Plou és el present d'indicatiu de *ploure*, generat en cat., procedent del llat. vg. *PLŌVERE*, amb [ɔ] etimològica, o [o] mitjana, més rarament esdevinguda tancada (*p[ow]*) i amb la *l* palatalitzada (*p[ʎou* 87, 94, 99) en parlars ribagorçans, que es pot vocalitzar en [j] (*p[jou]*); en alg. tenim *prou*

d'acord amb el rotacisme de la *l* agrupada amb oclusiva (cf. *crau* 'clau', *brau* 'blau', etc.), per influència sarda. Per a més informació sobre aquest tractament, veg. *PALDC*, II, mapa 122.

Ploure és el mot normatiu.

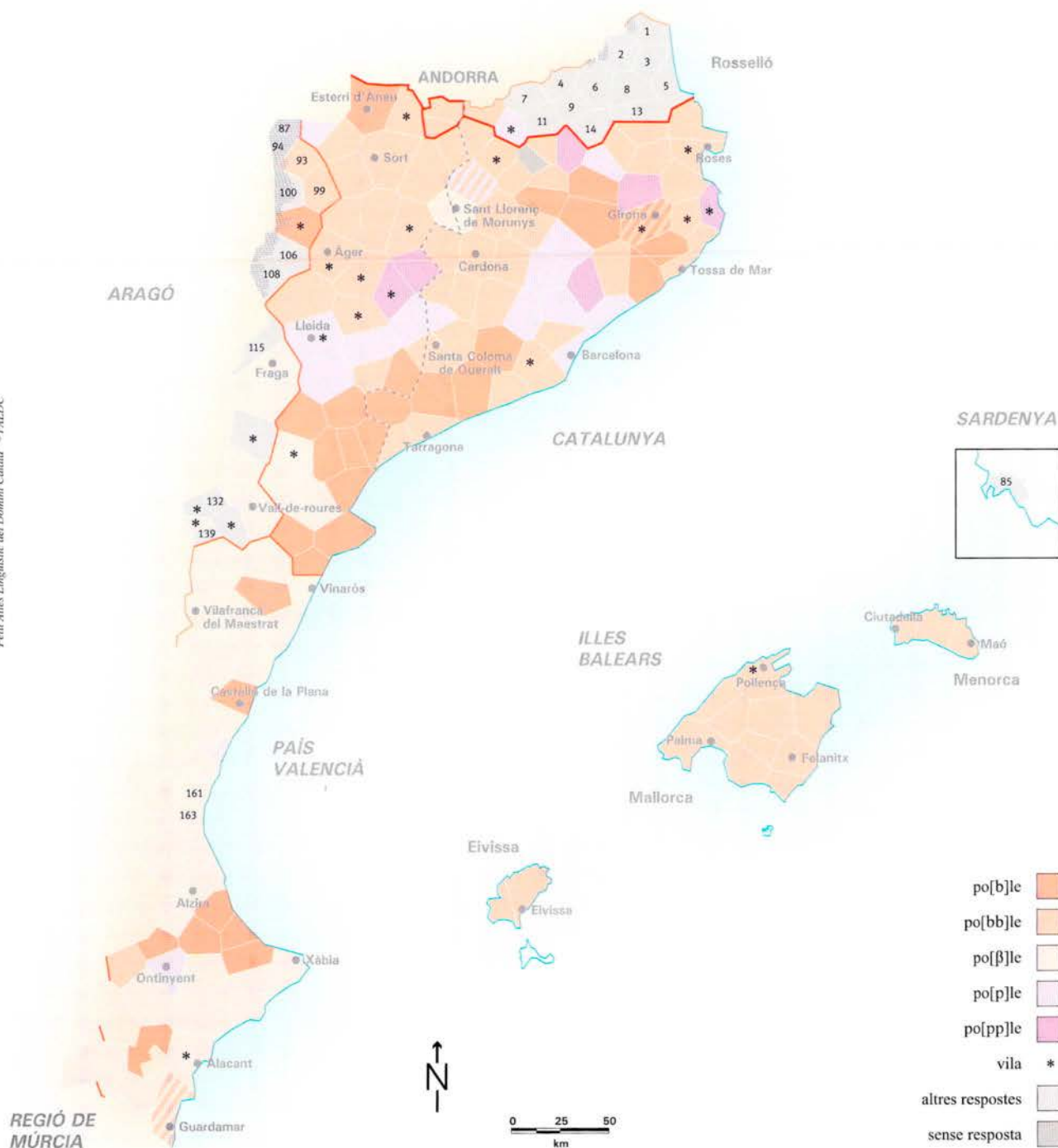
Tractament de la [b] de *poble*

(ALDC, III, 692. El *poble*)

El llat. PŌPULUS ‘poble, conjunt de ciutadans’ és l’origen del cat. *poble*, que després va cobrir-se de l’altre significat de ‘població habitada, més petita que la ciutat’. La *b* del grup *-bl-* ha rebut diversos tractaments: 1) com a bilabial oclusiva, *po[bl]e*, que pot geminar-se, *po[bbl]e*, i, en ambdós casos, ensordir-se en *po[pl]e* o *po[pp]e*, fenòmens que trobem en el Principat i les Balears; 2) com a fricativa, amb la mateixa condició d’intervocàlica, *po[β]e*, articulació estesa pel val. i punts meridionals del cat. nord-occ.

En la variació lèxica notem: *endret* 1-3, 5, 7, substantivació de la locució prepositiva *en dret* ‘enfrent de’ (cf. fr. *endroit*, oc. *endrech*); *vila*, der. del llat. *vg. VILA*, per dissimilació

del llat. cl. *VILLA* ‘mas, masia’ (var. *villa* 93, 115, 161, per castellanisme); *vilatge* 2, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 13, 14 (var. *vilatxe* 2, 6, 7, amb ensordiment de [dʒ], que té caràcter fluctuant en ross.), der. de *vila*, i que en ross. deu ser occitanisme; *lloc* 99, 106, 108, 132, 139 (< llat. *LOCUS* ‘lloc, indret’ → ‘població’) i el der. *llogar* 87, 94, 100, probable arcaisme mantingut per contacte amb l’arag. (cat. ant. *llogar* [< llat. *LOCALE*], i der. *llogaret*, *llogarret*); *aldea* 163 ve de l’ar. *DAI’A* ‘camp, llogaret’; *país* 85 és calc de l’it. *paese*. Són mots normatius *poble*, *vila*, *vilatge* i *aldea* com antic, des del *DGJ*, 1932.

El veí

(ALDC, III, 695. El veí)

Veí prové del llat. VICĪNUS, però probablement d'una var. ja dissimilada en llat. vg. *VECINUS (cf. cast. *vecino*, fr. *voisin*), a través de *ve[ð]in i ve[z]i(n); la [z] de *vesí* (var. *visí* 93, 102, per assimilació posterior) es manté en localitats ponentines (sovint canviada en [s] o [θ]: *ve[s]ino* 87, 93, 94, *ve[θ]i* 108, *ve[θ]ino* 100, 132, 134, d'afinitat castellanoaragonesa), en men. i eiv.; *veí* coneix var. com *ve[j]i* 16, 24, 27, 31, 38, *vii* 48, 143, per assimilació, *vai* 92, 120, per dissimilació (a 85, pel pas sistemàtic de [ə] > [a] de l'alg.); en mall. només té un caràcter administratiu ("es *vesins* d'aquesta vila"), car el mot usual és *veinat*, bisíl·lab (< *veïnat*, trisíl·lab, mantingut a 179, probablement

per la colonització mall. de principis del s. XVII) que de 'conjunt de veïns' va passar a *veí*, segons el *DECat*, perquè aquesta forma, pron. **veí* per avançament de l'accent sobre la vocal més oberta (com *reïna* > *reina*), hauria esdevingut sinònim de *vei* 'vell' per la iodització; creiem que aquesta interpretació és innecessària. Notem el localisme *v[ej]nès* 80, amb sufixació de *veí*, i, com a var. lèxica, *costarè* 85 (< *costaler*, probable der. de l'ant. *costa* 'al costat').

Els mots normatius són *veí*, des del *DG_I*, 1932, *veïnat*, des del *DIEC_I*, 1995, i *vesí*, des del *DIEC_I*, 1995 ("En algunes contrades", marca que desapareix en el *DIEC₂*, 2007).

Variació consonàntica de *font* (II)

(ALDC, III, 711. La *font*)

La dental final de *font* (< llat. FÖNTE), com la de *vent* (< llat. VĒNTU), *pont* (< llat. PÖNTE), etc., és a dir, del grup -NT, es va mantenir en cat. fins al final de l'edat mitjana; encara avui s'articula en gran part del val. i en mall., men. i alg. L'emmudiment de la dental va començar pel plural

(*fon*[s] → *fon*) i per variants provocades per fonosintaxi (*Font Coberta* > *Fon Coberta*) fins que isoladament va esdevenir *fon* en les àrees esmentades; veg. Rasico, 1981 i mapa 277.

El fang

(ALDC, III, L 61. El fang)

Fang, com l'it. *fango*, prové del germ. FANI, que hauria donat **fany*, alterat en *fang* per "influència del verb *fangar* der. de *fang* 'eina de conreu'" (< llat. VANGA) (DECat). La velar final, sorda o sonora, s'ha conservat sobretot en val., ross., alg., men. i mall. (aquí, sovint palatalitzada), una tendència conservadora pròpia d'àrees laterals i insulars; a la resta del domini, la velar final, després de velaritzar la nasal, ha desaparegut, *fa*[ŋ]. Notem la var. *fang* [f.] 4, 7, 9, préstec occità, l'aragonitzada *fango* 100 (recordem que

aquesta forma és considerada catalanisme en cast. [DECat] i que pertany al registre literari) i els der. *fanguera* 45 i *fangueig* 15, de valor intensiu; pertanyen a una àrea de continuïtat amb l'arag. *bardo* 87, 94, var. de *barro*, d'origen preromà, i *llodo* 132, 134, 138, 139 (< llat. LŪTU; cf. cat. *llot*).

Fang és el mot normatiu, i, com a intensius, també *fangueig* i *fanguera*, des del DG_I, 1932.

321

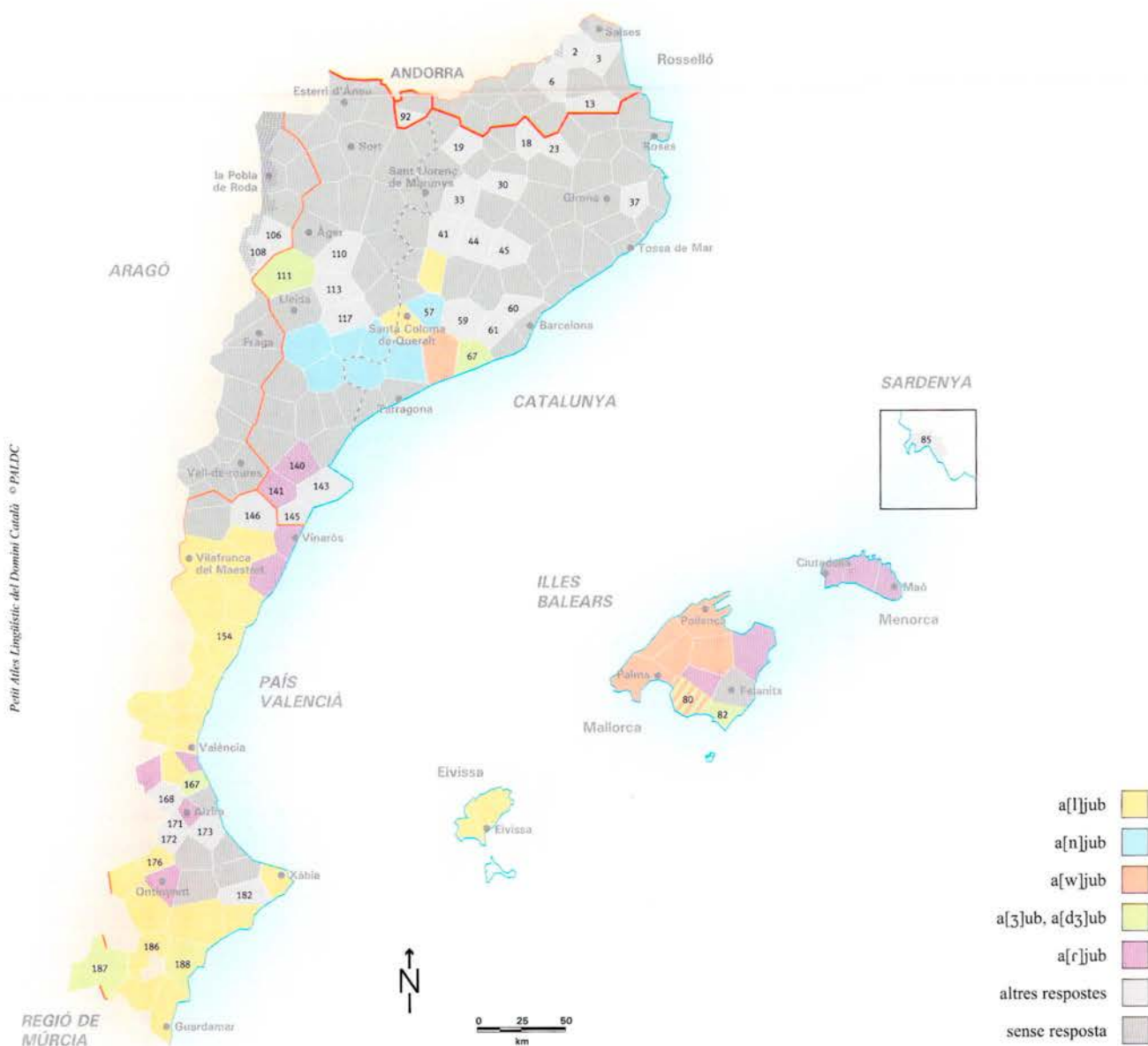
L'aljub

(ALDC, III, 722. L'aljub)

L'aljub (var. *aljub de vertent* 186) 'dipòsit subterrani cobert de volta per a arreplegar l'aigua de pluja' prové de l'ár. ĠUBB 'pou; cisterna' precedit de l'article i es documenta des del s. XIV. Coneix les var. *a[ʎ]jub*, amb la *l* palatalitzada (o semipalatalitzada) per la consonant veïna i que per assimilació [ʎ] → [dʒ] pot passar a *adju* 187, 188; *aujub*, per vocalització de la lateral; *arjub* per alternança de *l* vs. *r*; *anjub*, per canvi de prefix; *jub* 67, 167 (pron. *xup*) podria ser la forma més etimològica, com *ajub* 80, 82, amb probable vocal protètica; el dim. *a[ʎ]jubet* 176 manté la consonant final originària com la variant femenina *juba* 111; notem també les var. apitxades *alxub* i *a[ʎ]xub*. *Al[ʎ]ibe* 167 (var. *al[ʎ]iber* 168, 171, amb *-r* analògica freqüent en val., com la de *cómpter* 'compte') és manlleu al cast. *aljibe*, on procedeix d'un ár. *ġIBB*. Aquest tipus de dipòsit és

propi de terres seques, especialment les Balears i el País Valencià.

Altres noms recollits a les enquestes tenen probablement un valor aproximatiu: *bassa* 18, 30, 61, 117, 173; *bassot* 45; *bassi* 2, 6, 13 (← fr. *bassin*); *cisterna* 19, 85, 113, 140, 141, 145, 172, 182; *viver* 23, 37, 41, 146; *dipòsit* 33, 44, 45, 57, 59, 60, 92, 110 (var. *depòsit* 106, 108, 143); *reserva* 6; *reservuar* 3, 6 (← fr. *réservoir*); *pou d'aigua enxarcada* 45 (der. de *xarco* ← cast. *charco*); *cocó* 154 (der. del llat. CAUCUS 'copa'), pròpiament 'clot natural que recull aigua de pluja'; *sitxa* 3, forma apitxada de *sitja* 'clot profund'. *Aljub* és el nom normatiu, des del *DG*₁, 1932, on també figurava *xup*, que va ser però suprimit del *DIEC* per la seva escassa extensió.

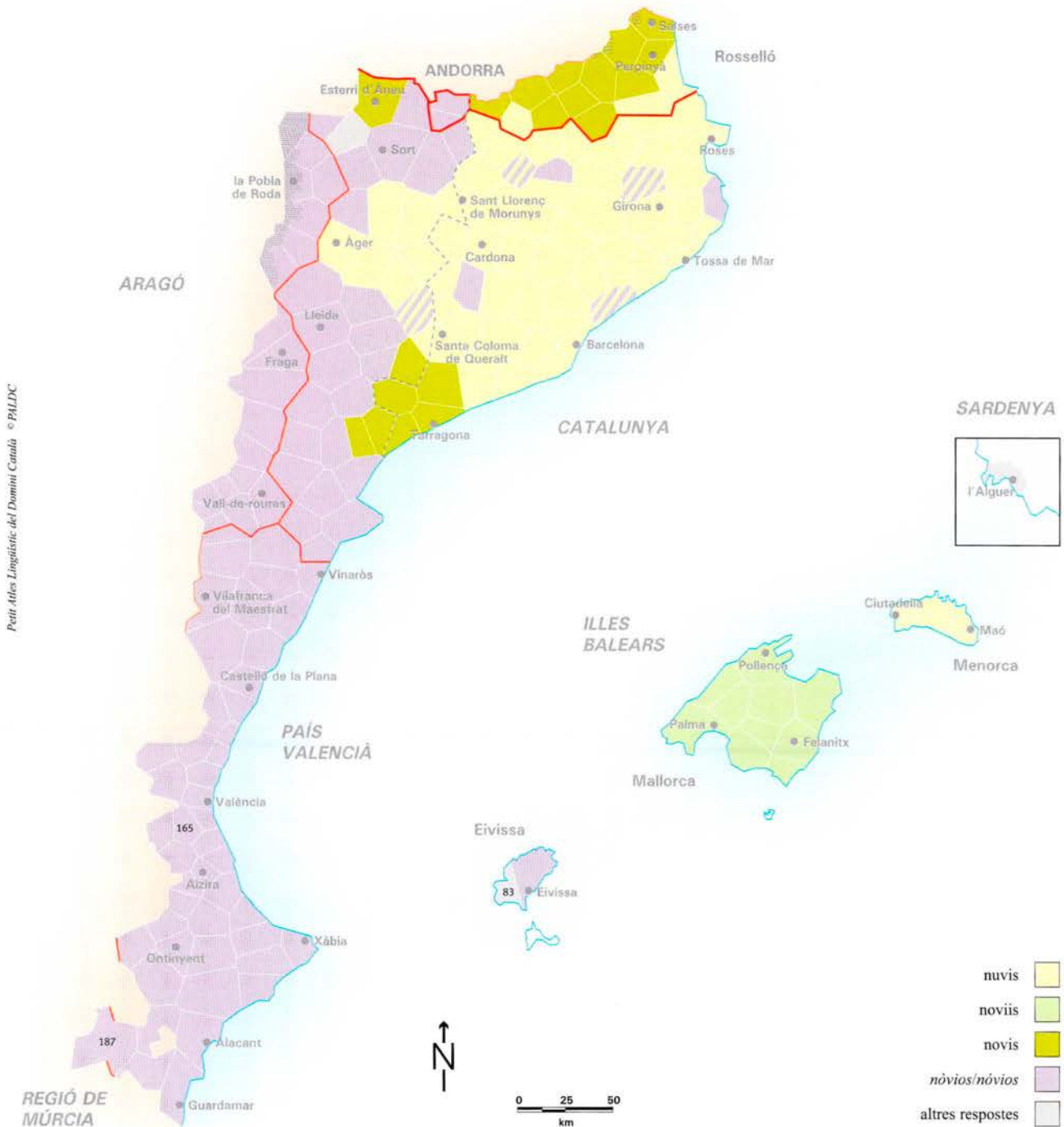
c. ALTRES VARIANTS FONÉTIQUES

Els *nuvis*

(ALDC, III, 461. Els *nuvis* [el dia del casament])

Els mots per a designar aquest concepte són *nuvis*, *noviis*, *novis* i *nòvios/nóvios*; per a la seva variació fonètica i semàntica, veg. mapa 345. Entre les respostes també figuren *jovençans* 83, *novençans* 165 i, secundàriament i sense valor específic, *contraients* 187.

Són mots normatius *nuvis*, des del *DG*_I, 1932, i *noviis*, des del *DIEC*_I, 1995.

El cementiri

(ALDC, III, 532. El cementiri)

Un mot ocupa la major part del territori, amb dues variants: *cementiri* i *cementeri*, procedents del llat. eclesiàstic COEMETĒRIUM (< gr. KOIMETERION ‘dormitori’); la primera ha sofert tancament de la *e* tònica a causa de la *i*od següent, mentre que la segona ha restat més fidel al mot originari llatí; tanmateix, les dues han incorporat una *n* adventícia (**cemeteri* > *cementeri*, ja en llat. existia la var. COEMENTERIUM) més que per atracció paronímica de CAEMENTUM ‘pedra de construcció’ (DELL) per dilació de la nasal anterior (com *magrana* > dial. *mangrana*, dial. *enauquí* > dial. *enanquí*); trobem també les var. *cimentiri*, *cimintiri* 95, 109, 113, 129, que podrien ser hereves d’una var. llat. CIMITERIUM o bé haver-se originat en època romànica pel caràcter palatal de la [s]- catalana.

També coneix una certa difusió *fossar*, der. de *fossa* (< llat. FÖSSA ‘excavació, tomba’, part. de FODERE ‘cavar’), que degué tenir més extensió a l’època medieval si jutgem per la toponímia (*Fossar de les Moreres*) i per la condició d’arcaic (117, 140, 152, 156) o “rústic” (123) que el mot ha rebut al costat de *cementeri*.

Altres mots: rib. *sagrero* 87, 94 (< llat. SACRARIUM), pels enterraments al costat de l’església; *ossera* 135 (< llat. OSSARIA), entès com a ‘fossa comuna’; alg. *campasant* 85 (pron. [kans’ant]), pres de l’it. *camposanto*; i els no lexicalitzats *casa de tots* 34, 119 i *repòs de tots* 34.

Són mots normatius *cementiri* i *fossar*, des del DGJ, 1932, i *cementeri*, des del DIECJ, 1995.

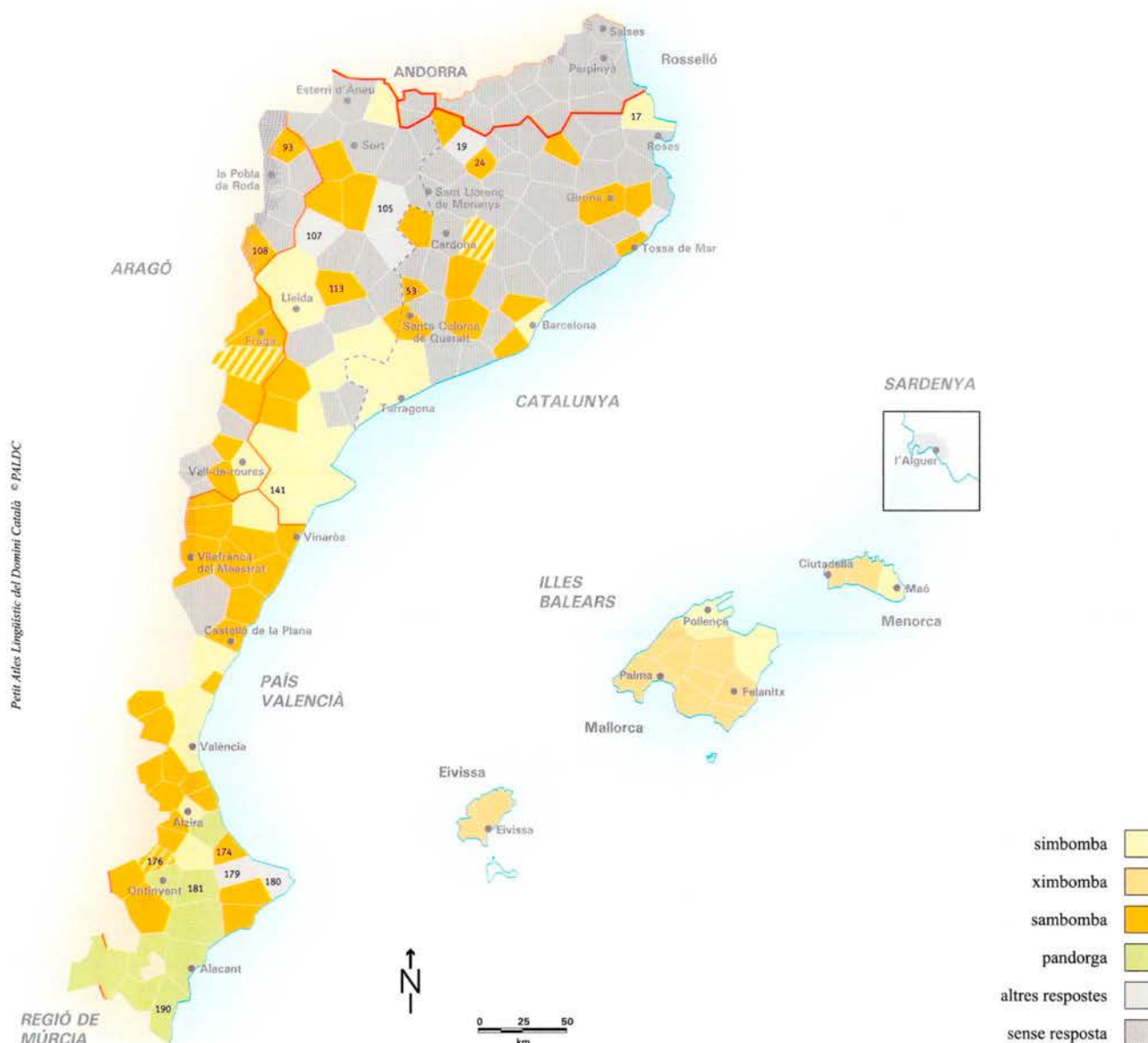
La simbomba

(ALDC, III, 605. La simbomba)

El mot derivaria de SYMPHONIA (< llat. SYMPHONIA ‘concert; acompanyament musical’, concretat després en nom de diversos instruments, entre ells la simbomba), que, a través de l'àrab –que no coneix la [p]–, hauria passat a **simbònia*, que, encreuat amb *bomba*, hauria desembocat en *simbomba* (DECat); sembla que la relació seria més aviat amb *bombo*, que registra la loc. 105, “perquè fa un soroll de bombo” (Tresor) i el femení vindria condicionat pel mot originari **simbòria*. El mot té diverses var.: *sibomba* 141, *ximbomba* (Amengual, 1858-1878), amb palatalització de la *s*-; a través de **sembomba* s'arriba, per una tendència a centralitzar [e] en [a] o [ə], a *sambomba* (Sanelo, 1800), que alterna amb *simbomba* (Esteve et al., 1803); notem també la var. onomatopeica *sambumba* 174 i l'assimilada *sombomba* 176; són var. d'influència arag. o cast. [θ] *ambomba* 93, [θ] *ambumbo* 108, pel so interdental. *Sanfoina* 107 derivaria del llat. SYMPHONIA. El DECat parla de “mot paral·lel” al

castellà *zambomba*, però la manca de documentació antiga, la referència per alguns informadors a un mot “usat pels castellans” (17, 24) o “usat pels forasters” (19), a un “instrument d'Aragó” (53) o al fet d'haver-la conegut a Andalusia (113) fa pensar si la cosa i el mot són de procedència forana, com ho és *pandorga* (var. *pandoga* 190, *pandorra* 181) ‘simbomba’ en cast., on primer designava una ‘espècie de moixiganga o serenata amb instrument de la mena de la simbomba; instruments que hi participaven’, mot postverbal de *pandorgar*, del llat. vg. **PANDORICARE*, der. de *PANDORIUM* ‘bandúrria’ (DECat). L'àrea extrema meridional indueix a pensar en una introducció del mot des de l'andalús (Alcalá, 1934) i el murcià (García Soriano, 1932). Un darrer significant, *butza* 179, 180, d'origen expressiu, al·ludeix, per metonímia, a la ‘pell tibant’ de la simbomba.

Simbomba és l'únic mot normatiu.

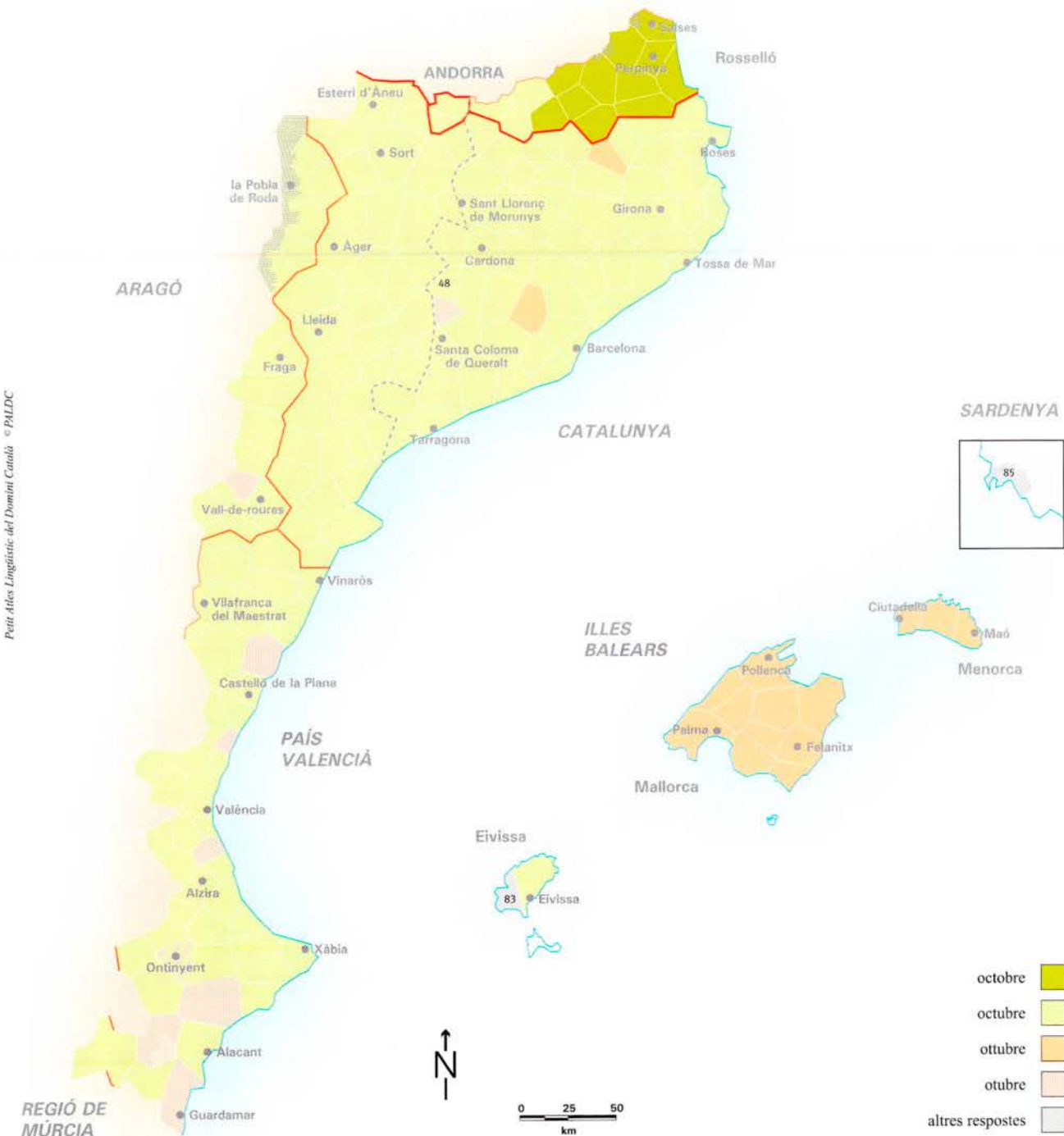
325

Octubre

(ALDC, III, 632. Octubre)

El llat. OCTOBER, -OBRIS, der. de OCTO, és a dir, el vuitè mes del calendari romà que començava el mes de març, és l'origen del ross. *octobre*, localitzat només en aquest dialecte, on ja es documenta al s. XV, i que és degut al contacte amb l'oc., mentre que la var. *octubre*, compartida amb el cast., el port. i el gall., i estesa per la resta del cat., prové probablement del llat. vg. OCTOBRIUS, amb una iod que explicaria el canvi vocàlic. Com a var. d'aquesta darrera forma cal notar *vuitubre* 83, pròpia de l'espai rural eivissenc, arcaisme procedent d'un anterior *uitubre*, reforçat amb una

labiodental (com *vuit* < *uit* < llat. OCTO); el mall. i men. *ottubre* (var. [ə]ctubre 48), per assimilació a la dental (com *acte* > *atte*); i, aquí i allà, el val. *otubre*, amb una reducció del grup -ct- practicada sovint en val. (cf. *retor* < *rector*, *dotor* < *doctor*), que podria ser atribuïda al contacte amb l'aragonès. L'alg. *santuaini* 85 (que conviu amb *octobre*, manlleu a l'it.) és préstec del sard *santu aini* < SANCTU GAVINI, amb el genitiu de GAVINUS, el nom d'un sant quasi exclusivament difós a Sardenya (DES i Tagliavini, 1982). *Octubre* és el mot normatiu.

Avui(ALDC, III, L 52. *Avui*)

El llat. cl. *HŌDIE* (< *HO[C] DIE* 'en aquest dia'), esdevingut *OIE* (*o* oberta) en llat. tardà, va donar en cat. ant. *hui* (escrit *huy*, *uy*), a través de la diftongació condicionada de *ō*, **uoi* > **wui*, que, per consonantització de *w*, va passar a *vui* (com *vuit* < *uit* < *octo*), amb les var. *vui* 132, 134, 138 (veg. *huí*), i *avui*, amb pròtesi d'origen fonosintàctic, freqüent en mots monosil·làbics (cf. *hir* > *ahir*, *pres* > *aprés*), *av*[ø]i 7 en capcinès, on *ū* > [ø] (com *BRUMA* < *br[ø]ma*). *Hui* (var. *auí* 129, 133, *wé* 87, 94, amb diftongació de tipus aragonès) s'ha conservat fins avui en algunes poblacions del val., però amb més extensió sota la var. *hui* (pron. [wi],

var. *auí* 152), per la freqüent conversió del diftong decreixent en creixent, com passa en val.; *hui* és forma antiga però *huí*, que el *DECat* interpreta ja del s. XIV per l'absència d'elisió de la preposició (*missa de hui*), ja és més dubtosa, mentre no tinguem casos com *hui*, de J. B. Anyés (s. XVI) o rimes més tardanes del tipus *hui/tiruriruri* (Veny, 1986 c: 405). Notem l'àrea quasi compacta del val *huí*/(*hui*), fidel al cat. ant.

Són mots normatius *avui*, des del *DG*₁, 1932, i *hui*, des del *DIEC*₁, 1995.

327

Ahir

(ALDC, III, 641. *Ahir*)

El llat. *HĒRĪ* va donar en cat. ant. *hir* (var. *āiri* 93), documentat fins al s. XV quan apareix *ahir*, que després perdrà la -r al Principat i les Balears, mentre que es mantindrà a la resta (var. *ahirt* 1, 2, 3, 5, 187, amb reforç dental; *aïre*, amb suport vocàlic; *aguir* 10, amb consonant antihiatàtica, *aguirt* 2, amb epítesi de -t), reforçat amb una vocal protètica, addició deguda probablement a fonosintaxi, freqüent en mots de poca entitat física (cf. *avui* < *vui*, *allà* < *llà*, *aon* < *on*, *dins* < *ins*); l'evolució seria a través de la diftongació de Ē, *hier*, condicionada per la -i final de *HĒRĪ*, després monoftongat en *hir* (com *PECTUS* > **piets* > *pits*), tot i que no s'ha de descartar una metafonia causada per l'esmentada i llarga que hauria donat directament *hir* sense diftongació: destorben aquesta interpretació la forma diftongada de l'oc.

(*hier*), llengua de fonetisme tan afi al cat., i el fet que la inflexió provocada per la -i final sol afectar la vocal tancada (i no oberta) precedent (cf. *mis* < llat. *mĭssĭ*/mēs < llat. *mĭssĭt*, passat simple de *metre* < *mĭttere*). *Aihere* 87, 94, 100 participa del fonetisme aragonès. El capcinès *jasia* 7, pròpia d'un subdialecte que conté tants occitanismes, no s'explica paradoxalment per l'occità; el *DECat* pensa en un der. de *HERI SERO* 'ahir al vespre', però davant les dificultats fonètiques veu com llunyanament possible un der. de *HĒRĪ* > *hier* > *ger*, amb una -s adverbial, *gers*, seguit de *dia*: *gers dia* > *gesdia* > *gesia*; finalment considera que el tema s'ha d'estudiar més a fons.

Ahir és el mot normatiu des del *DG_I*, 1932.

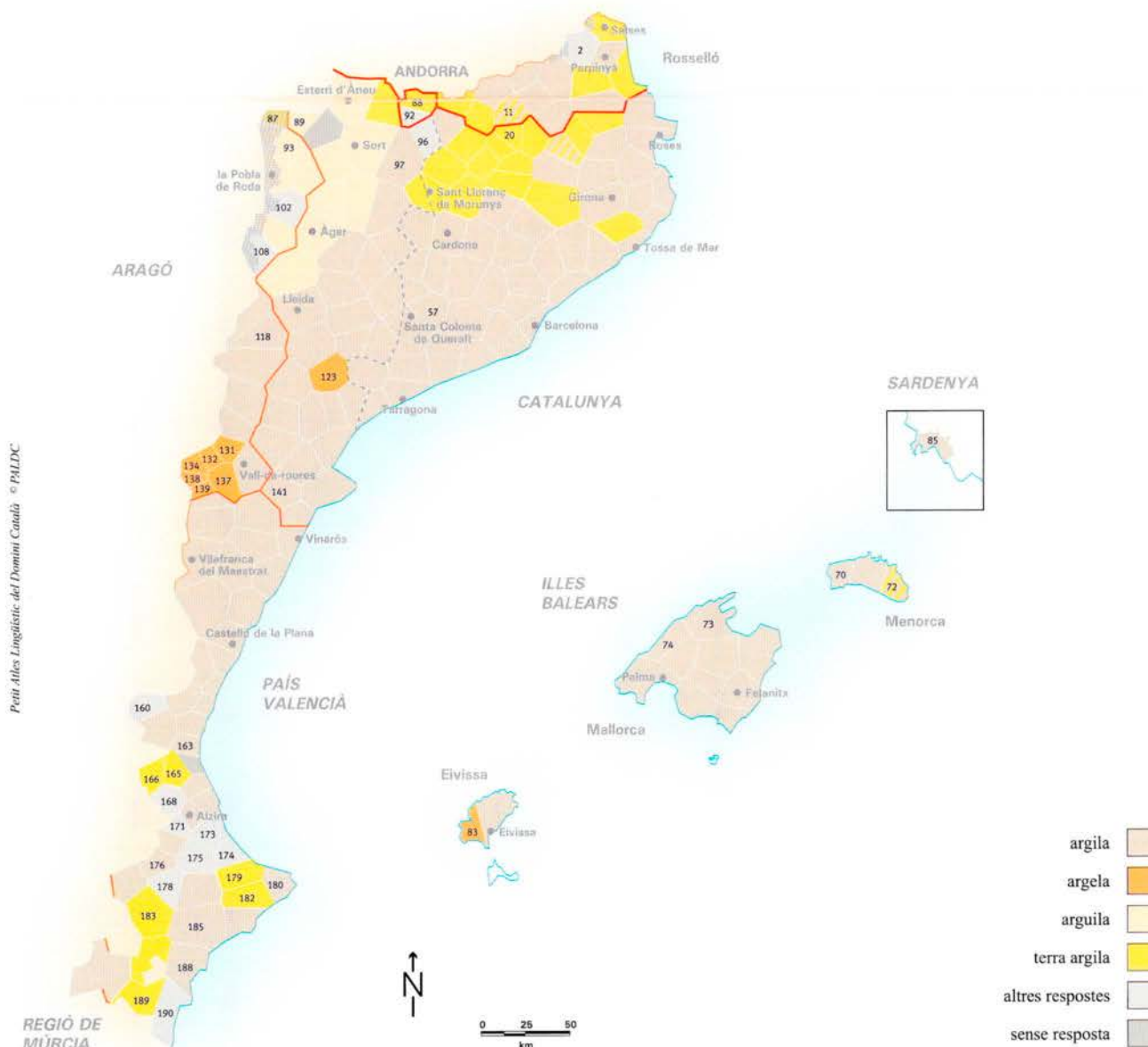

L'argila

(ALDC, III, 710. L'argila)

Argila, amb var. fonètiques o formant part d'un compost, és el mot general en cat., procedent del llat. vg. del Conventus Tarraconensis ARGILA, dissimilació de quantitat del llat. ARGILLA (l llarga i l llarga), forma pròpia de les àrees del cat., gascó, oc. i retoromànic i que contrasta amb la solució del cast. *arcilla* (cf. *estela* < STĒLA < STĒLLA). La vocal tònica s'ha obert en [e] (*arg[e]la* 83) o [ɛ] (*arg[ɛ]la* 123), que, a través d'una diftongació en [je] i [ja], ha donat a l'àrea del Matarranya *arjala* 137, 139 i *artxala* 131, 132, 134, 138, les dues amb absorció de [j] en la consonant palatal i la segona, per ensordiment de [dʒ]. *Argila* té encara altres var.: *angila* 188, per dissimilació de líquides, *algira* 85, per lambdacisme de la *r* i rotacisme de la *l* en alg., a més de la freqüent var. africada *ardgila* (*artxila*, per apitxament; *adgila* 74, per absorció de la ròtica en la palatal) i *gilia* 97, per pèrdua del segment inicial i adequació del final a la terminació *-ia* tan freqüent (*vigilia*, *família*, etc.); l'aberrant *arguila* podria haver rebut la interferència "del vetust i arreladíssim element substràctic ARGA, component

d'*argamassa*, que significava quasi el mateix" (DECat). *Argila* (o una de les seves var.) ha esdevingut a) element d'un mot perifràstic: *terra d'argila* 72, 183, *terra d'engila* 182, *terra argila*, *terrargila*, *terrardgila* 189, *terrardgila* 179, *terrargila* 88, *terra arguila* 20, *terra arxila* 165, 166, *terra arcilla* 160 (← cast.); b) un der. adjectival: *terra argilosa* 11, 87, *terra roja argilenca* 185. Pot intervenir en la denominació: 1) el color de l'argila: *arguila roja* 89, *terra roig* (*rutx*) 2, *terra roja* 96, 175, 178 (*rotxa* 166, 171 o *roia* 93, 108), *terra vermella* 92, *terra encarnada* 190, *fetgenc* 141, de color del fetge, roig, *sang de bou* 163; 2) la seva constitució: *terra fina* 102; 3) la finalitat: *terra de bòbila* 118, *terra de gerrer* 70, 73, *terra peraïre* 173 (der. de *parar* 'preparar'; sembla que el paraire se'n servia per a llevar taques), com *gleda* 166 (< CRETA) (var. *gleva* 180, per homonimització), *fang de fer cassoles* 168 (o *fang* 57); 4) altres: *tap* 176, *terra de mina* 174. *Argila* és el mot normatiu des del DG_I, 1932.

d. FONOSINTAXI

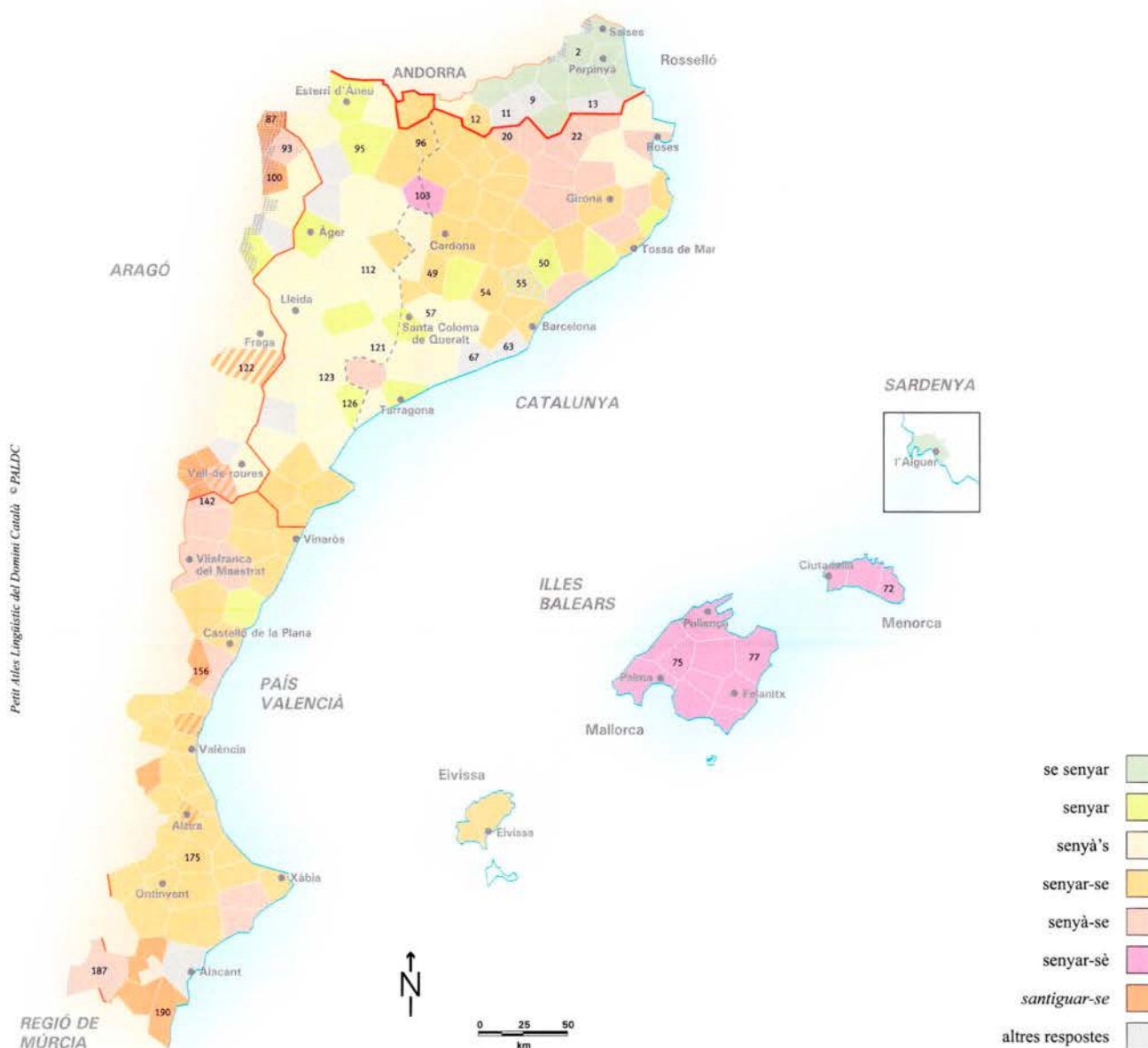
Senyar-se i variants

(ALDC, III, 546. *Senyar-se*)

El llat. *SIGNARE* 'assenyalar, signar' va prendre en la confessió catòlica el sentit de 'fer el senyal de la creu' (s. XIII), usat com a reflexiu, *senyar-se*, del qual oferim aquí les variants (la resposta *senyar* [var. *sinyar* 126] correspon en realitat a un ús pronominal, però que no s'ha manifestat com a tal en el context). El ross. i alg. *se senyar* respon a una anticipació del pronom davant l'infinitiu per influència de l'oc. i el sard respectivament (veg. *PALDC*, I, mapa 36), i el bal. *senyar-sè* (var. *senyatsè* 72, 75, 77) implica un desplaçament de l'accent sobre el pronom, realitzat quatre segles enrere (veg. *PALDC*, I, mapa 37). *Senyar-se* (var. *assenyar-se* 175, per pròtesi vocàlica; *assenya-se* 187; *senyar-si* 96) ha sofert una assimilació [-rs-] > [-s-] amb dos resultats: a) *senyà-se* (var. *sinyà-se* 142, *sinyà-si* 93, per assimilació *e* > *i* a la palatal), amb manteniment de la forma plena del pronom; b) *senyà's* (var. *sinyà's* 112, 121). En terres occidentals ha penetrat *santiguar-se* (var. *santiuà-se* 87, 156; *sentiguà-se* 100, 190; *santiguà's* 122), manlleu

al cast., on deriva, per via semiculta, de *SANCTIFICARE* (comp. *AD-VERIFICARE* > cast. *averiguar*). Són formes cultes *signar-se* 2, 55, *fer el signe de la creu* 9 (var. *sinye* 11 ← fr. *signe*; *signo* 13 ← cast.) i *persignar-se* (var. *presignar* 54) (s. XVII) amb un sentit específic 'fer tres vegades el senyal de la creu amb el polze de la mà dreta, un al front, l'altre a la boca i l'altre al pit', que no hem cartografiat i que és pres del llat. *PERSIGNARE*; *fer les quatre creus* 95 (o *bendicions* 95) afegeix als tres senyals el de *senyar-se*.

Altres formes perifràstiques descriptives són: *fer el senyal de la creu* 49, 55, 63, 67, 123 (var. *fer la senyal de la creu* 93 ← cast.); *fer el nom del pare* 12, 20, 22, 50, 55, 57, 103, al·lusiú a les paraules inicials que acompanyen el fet de *senyar-se* ("En nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant"). *Senyar-se* i *persignar-se* són mots normatius.

331

Cap d'Any

(ALDC, III, 561. *Cap d'Any*)

Aquesta festivitat correspon en general al primer dia de l'any, però en algunes poblacions (6, 13, 16, 68, 100, 139) es refereix al 31 de desembre i, per això, *Darrer dia de l'Any* 49 i *Dia saguero de l'Any* 87. *Ninou*, conservat solament en una loc. (86) i, amb el significat de 'estrenes', en la loc. 101, prové del llat. (DIES) ANNI NOVI '(dia) d'Any Nou', com *Any Nou* deriva de ANNU NOVU, amb var. com *Any Nau* 187, per diferenciació del diftong, *Ai Nou* 190, per dissimilació de nasals, i el cast.-arag. *Año Nuevo* 87, 94, 100 i *Dia de Año Nuevo* 93. *Cap d'Any* conté el mot *cap* (< llat. CAPUT) amb el sentit de 'extrem' i, sobretot a Mallorca i Menorca, s'ha assimilat en *Cad d'Any* (com

cattar < *captar*), i a l'Alguer s'han simplificat les dentals, *Ca d'Any* 85; var. *dia de Cap d'Any* 61, 71, 110, 161; *Cabo d'Anyo* 100, manlleu a l'arag.

Altres mots menys freqüents: (*el*) *Primer de l'Any*, *Primer d'Any* o *Primer dia de l'Any* 183; *Dia de l'Any* 183; *Dia del Senyor* 183; *Primer de Gener* 43.

Cap d'Any és la forma general, amb assimilació de dentals en mall., men. i algunes poblacions septentrionals; *Primer de l'Any* se centra sobretot en rossellonès.

Són mots normatius *Cap d'Any* i *Any Nou*, a més de l'antiquat *Ninou*.

e. MORFOLOGIA

El dot

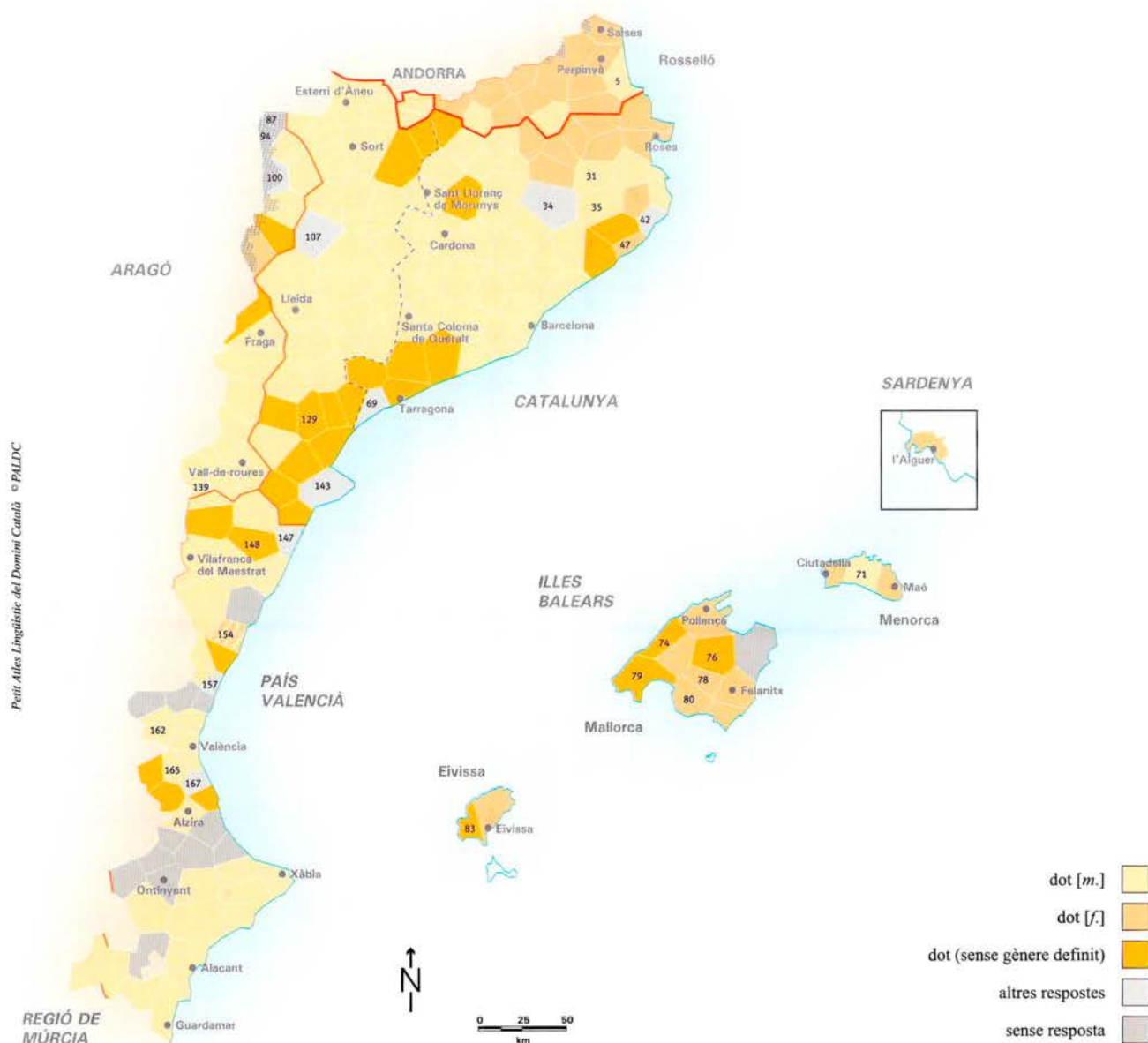
(ALDC, III, 466. El dot)

L'enunciat es refereix a una 'aportació en diners, roba o terres que fa la núvia' i que té, com a significant pràcticament a tot el domini, *dot*, que deriva del llat. DOTE (DOS, DOTIS) i que en aquesta llengua era femení, però que en cat. med. esdevingué masculí (com en fr. ant. i cast. ant.), present avui en una gran part del cat. peninsular, potser per influència de *do* (< llat. DONUM). Tanmateix, l'influx de la llengua jurídica degué inclinar el mot cap al femení (*la dot*), que ja apareix en alguns textos dels s. XIV i XV, gènere que trobem en parlars rossellonesos (com en occità) i baleàrics, però, almenys en aquests, no seria necessàriament antic, atesa la duplicitat de gèneres que trobem a la loc. 154 i en mall. ("bon dot o bona dot", "constituir es dot", veg. Amengual, 1858-1878). Notem: **1)** que, a partir del femení (*la dot*), s'ha generat la var. *adot* 5, 71, 74, 76, 79, 83

(< l'*adot*); **2)** que *dot* pot rebre un adjunt (*dot de núvia* 35, *dot de casament* 148) i **3)** que no falta el castellanisme *dote* 87, 94, 100. L'alternança *m./f.* pot estar en relació amb el caràcter no quantitatiu del mot, com *mar*, *sang* (*m.* en ross.), *pols* 'conjunt de partícules diminutes'.

Altres mots no específics: *dret* 31, 34, 42, 47, és a dir, 'a percebre uns béns en casar-se'; *capítols* 69, 107, 129, 143, el·lipsi de *capítols matrimonials* 'pactes en escriptura pública arran d'un casament'; *estrenes* 162, 165, 167 (< llat. STRENA 'regal fet a títol de bon presagi') 'regal donat com a gratificació' (en algun punt 'quantitat que es recull durant el convit' 162); *patrimoni* 139; *herència* 147; *heretat* en vida 157, i *heretatge* 80, i el castellanisme *hacienda* 78, 165, referits tots als 'béns heretats per la núvia'.

Dot masculí és l'única forma normativa.

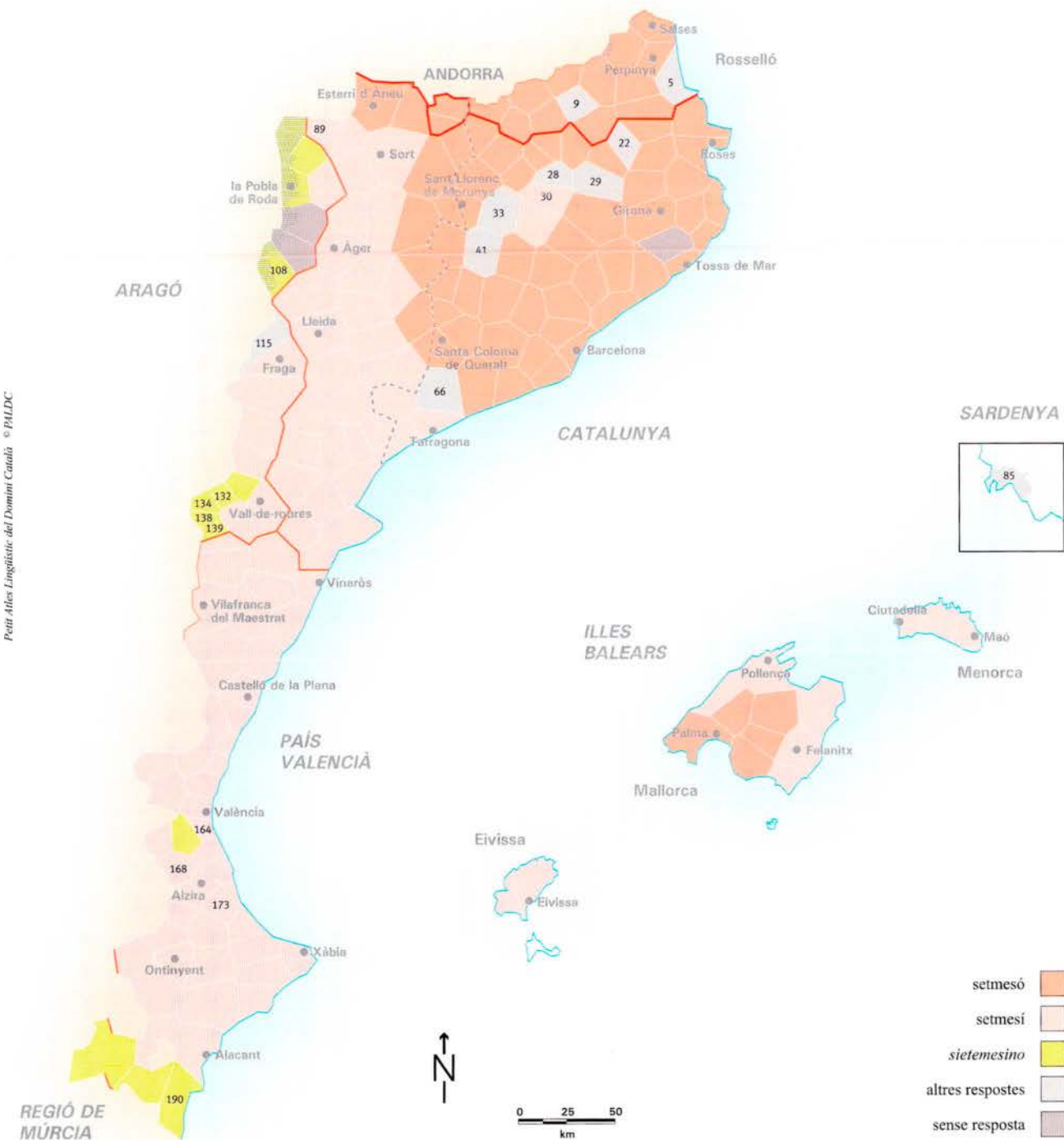
333

El setmesó

(ALDC, III, 481. El setmesó)

Setmesó (s. XVII), l'únic mot normatiu per al 'nascut al setè mes de ser engendrat', sembla un der. de *set mes* amb el suf. dim. *-ó* (< llat. *-ONE*), com *setmeser* 28, 30, ho és amb el suf. *-er* (< llat. *-ARIU*), i la var. força estesa *setmesí* (*Espill*), amb el suf. també dim. *-í* (< llat. *-INU*), paral·lel a *sietemesino* (var. *sietemixino* 108, *siatmesino* 132, 134, 138, 139, per diftongació de *s[ε]t > siat*), usat en punts marginals, pres del cast. Tanmateix, Coromines proposa per a *setmesó* un hipotètic (PUER) SEPTEM *MENSORUM (en comptes del cl. MENSIIUM) que seria paral·lel a la *tremeso(r)* 'blat que es pot segar als tres mesos d'haver estat sembrat' i que procediria de (FRUMENTUM) TRIUM *MENSORUM; *tresmesí* és el mot que

l'inf. de la localitat 115 ha donat, amb dubtes, per al concepte 'setmesó'.
Altres designacions, més esporàdiques, fan referència al nombre *set* (*setè* 5, 9, 66, del llat. vg. *SEPTENU en comptes del cl. SEPTIMUM; la seva var. afectiva *setó* 33, avui nom de persona, amb el suf. *-ó* potser atret pel sinònim *setmesó*, i el der. de *setè*, *setener* 41) o a la condició de nadó prematur (*primerenc* 29; *primaturo* 89, *temprano* 190, aquests dos, del cast.), a voltes amb expressions perifràstiques (*de set mesos* 22, 173; *nat en set mesos* 85; *no és del temps* 164, 168).

Els capellans

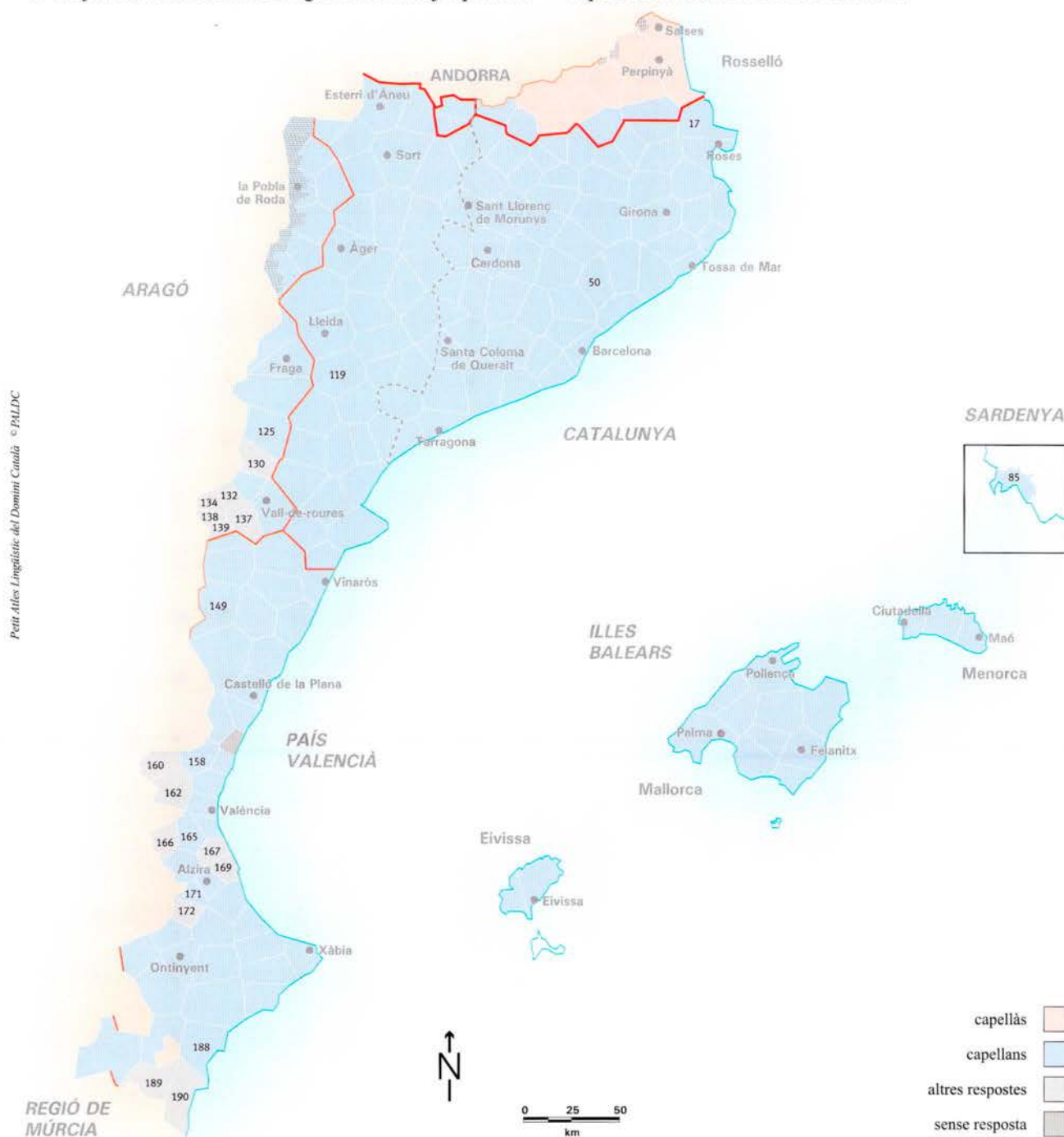
(ALDC, III, 535. Els capellans)

L'objectiu bàsic d'aquest mapa és il·lustrar la formació del plural dels mots oxitons acabats en nasal subjacent a partir del plural de *capellà*, *capellans*; el mot prové del llat. CAPPELLANUS, der. del llat. tardà CAPPELLA, dim. de CAPPA, documentat en Isidor de Sevilla i Gregori de Tours amb el significat de 'caputxa' i passat després a 'capa amb caputxa'; CAPPELLA designava 'tros de capa que Sant Martí va donar a un pobre' → 'oratori erigit sobre aquesta relíquia' → 'oratori, capella' i *capellà* (fr. *chapelain*, cast. *capellán*), inicialment 'sacerdot d'una capella', va esdevenir sinònim de 'clergue, sacerdot' (DECat; Glossarium).

Tenim dos tipus de plural: **1)** addició de -s al singular amb -n- subjacent, forma normativa i general a la major part del

domini, *capellans*; **2)** addició de -s al singular, però sense -n- subjacent, *capellàs*, forma pròpia del rossellonès, com passa en altres mots en condicions semblants (*pas* 'pans', *màs* 'mans', etc.), tipus de plural que es troba en documents d'aquesta àrea des del s. XIII per probable influència occitana. En alguns llocs trobem *sacerdots* 17, 50, 85, 165; *vicaris* 125, 138, 139 (var. *vicari* 166; *viqui[ε]ris* 130; *viqui[æ]ris* 137; *viquiaris* 132, 134, amb una [ε] que ha diftongat espontàniament); *rectors* 119 (var. *retor* 149, 158, 160, 172, i *retors* 130, 162, 167, 169, 171), i el castellanisme *cures* 188, 189, 190, sovint amb caràcter secundari (veg. mapa 300).

Capellà i *sacerdot* són mots normatius.

335
Candeleta/candela
(ALDC, III, 543. Una *candela*)

El mapa registra l'àrea de *candeleta/caneleta*, format sobre *candela/canela* i el dim. *-eta* (< llat. *-ITTA*), especialment usat en val., on arriba a lexicalitzar-se (veg. mapa 303; per a altres noms, veg. *PALDC*, II, mapa 210).

El campanar

(ALDC, III, L 30. El campanar)

El mot més estès, i únic admès com a normatiu, *campanar*, és un der. de *campana*, general a tot el domini (veg. ALDC, III, L 29) (< llat. tardà (VASA) CAMPANA 'recipients de Campània', regió d'on provenia el bronze de millor qualitat); el mot llatí va substituir l'anterior *cloca*, d'origen cèltic, que havia estat portat al continent europeu pels monjos irlandesos (cf. fr. *cloche*); igualment el der. *campanar* va ocupar el lloc de *cloquer*, der. de *cloca* (veg. *carrer del cloquer* a Vic), i de *seny*, der. de SIGNUM 'campana' ja en llat. vg. del s. VI (veg. ant. *mestre de senys* 'fabricant de

campanes', *seny de les hores* 'campana que tocava les hores'); *campanar* és format de *campana* més el sufix *-ar* (< llat. *-ARE*) 'lloc on hi ha' (cf. *codolar*), que ha estat substituït per *-al*, del mateix valor, en *campanal*, afí a l'arag.; la var. *campanil* 85, amb el sufix *-il* (< llat. *-ILE*), més que un manlleu a l'it. *campanile* (DCVB), podria ser un supervivent del llat. medieval *campanile*. *Torre del campanar* 187, o simplement *torre* 139, fa referència a la configuració turriforme del campanar. *Campanari* 188, 189 és una adaptació del cast. (o cast.-arag.) *campanario*.

Els Reis: variació d'article (II)

(ALDC, III, 562. *Els Reis*)

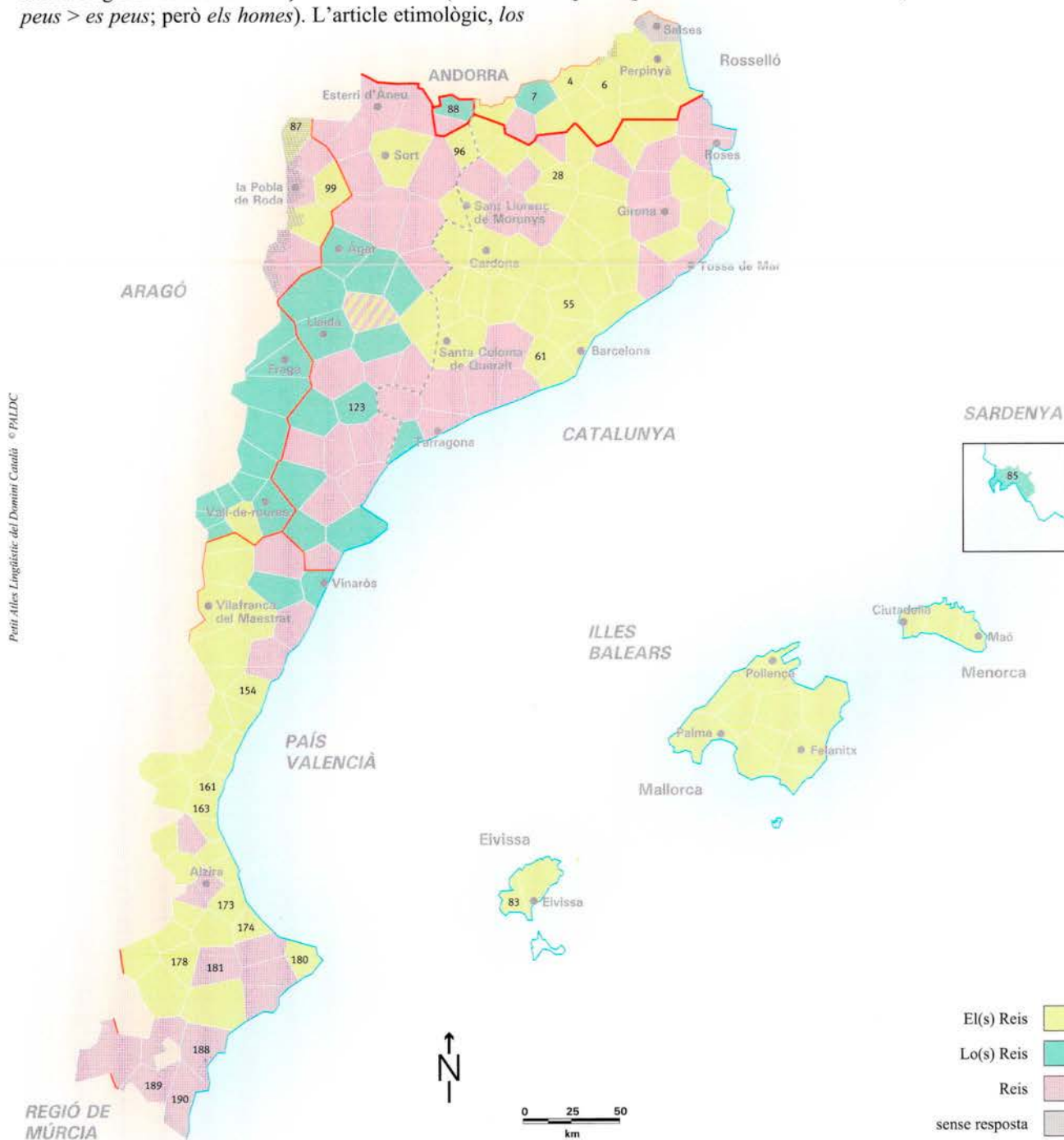
En aquest mapa presentem la variació de l'article: *Els Reis/Los Reis*, tenint en compte que *Reis*, correspon a una resposta recollida sense article.

Els Reis (var. *(el) dia del(s) Reis* 28, 55, 61, 83, 87, 96, 99, 154, 161, 163, 178; *dia de Reis* 87, 174, 181; *dia Reis* 188, 189, 190), d'àrea oriental i valenciana, es realitza predominantment *El Reis*, per absorció de la *-[z]* en la ròtica; notem l'article literari en bal., freqüent en festes religioses (*la Mare de Déu*, *la Puríssima*, *el Corpus*, etc.), en comptes de l'article salat. L'article del sintagma mostra alguna variació (*Es Reis* 4; *E Reis* 6; *As Reis* 173, 180), que no correspon a l'article salat sinó a un ensordiment de la lateral seguida de mot començat en consonant (ross. *els peus* > *es peus*; però *els homes*). L'article etimològic, *los*

(< llat. *ILLOS*), és sobretot d'àrea nord-occidental, però es troba també en punts isolats del nord (7, 88) i en alguerès (85); com a variants, tenim *lo Reis*, amb absorció de la *[z]*, com en *El Reis* < *Els Reis*; *lo dia dels Reis* 123, *los tres Reis* 85. L'alguerès coneix un sinònim, *Les Estrenes* 85, que, a partir de "lo fet en manera particular a una criatura a la festa dels Tres Reis" (Sanna), esdevé per metonímia sinònim de 'Epifania'.

En cat. ant. s'usava *Aparici* (*festa d'Aparici*) pres del llat. *APPARITIO*.

Els mots normatius són *Els Reis* i *Epifania*, aquest pres del llat. religiós *EPIPHANIA* (grec 'manifestació'), però que no apareix pel seu caràcter culte en les respostes a l'enunciat.

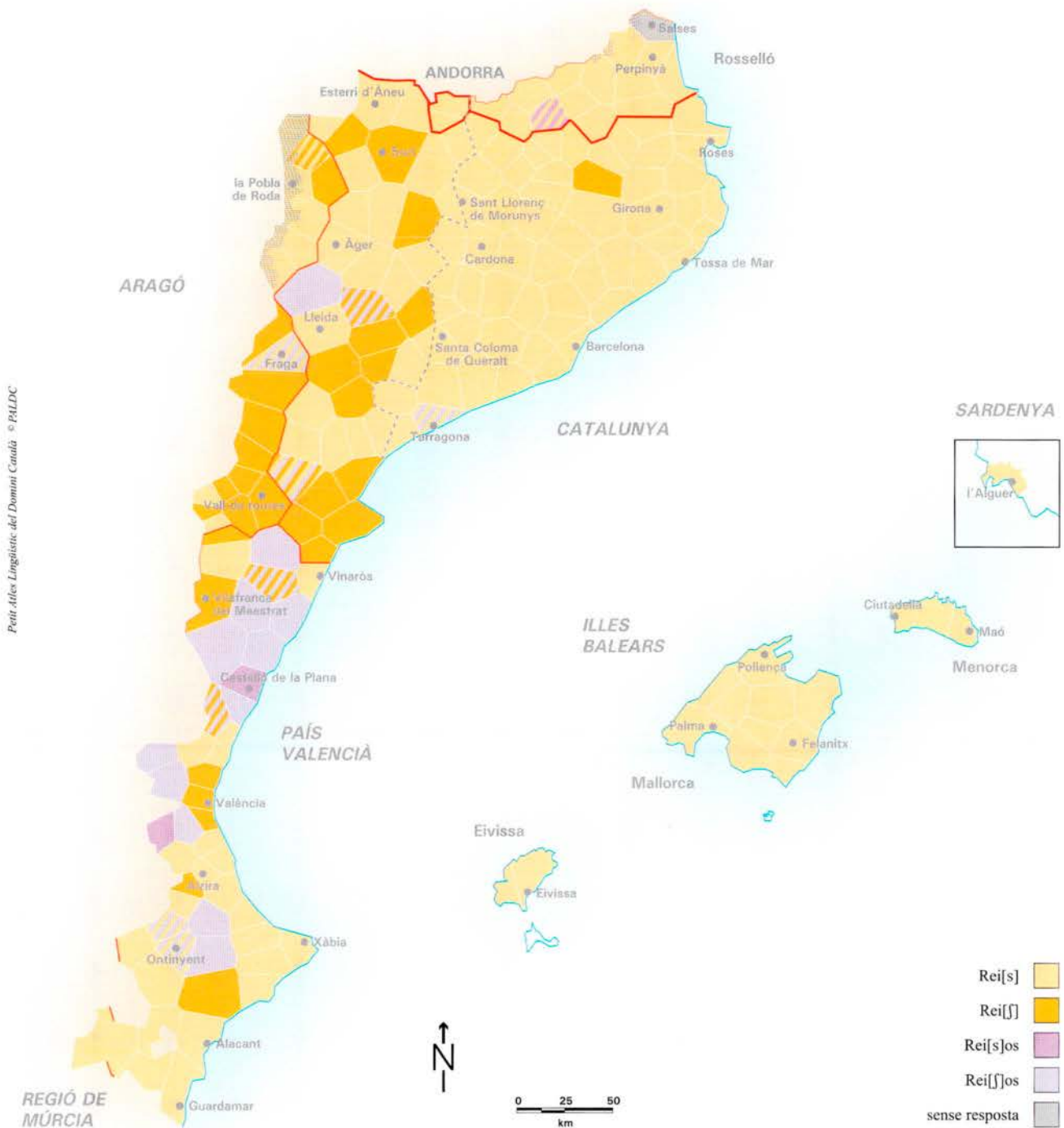
Els Reis: variació de plural (III)

(ALDC, III, 562. *Els Reis*)

Presentem aquí els casos de palatalització o no de la -s i els dels plurals dobles.

Rei[s] és la variant més estesa (Principat, val. mer., bal. i alg.), amb palatalització de la [s] apicoalveolar, en [ʃ], *Rei[ʃ]*. A partir d'una i altra forma, els parlants han generat

un plural doble que reforça la condició de pluralitat (com *dillunsos* < *dilluns* o cat. ant. *abdosos* < *abdós*): *Rei[s]os* i *Rei[ʃ]os*; el primer afecta tres localitats i el segon se concentra sobretot en el val. Les variants palatalitzades es troben en l'àrea occidental.

339

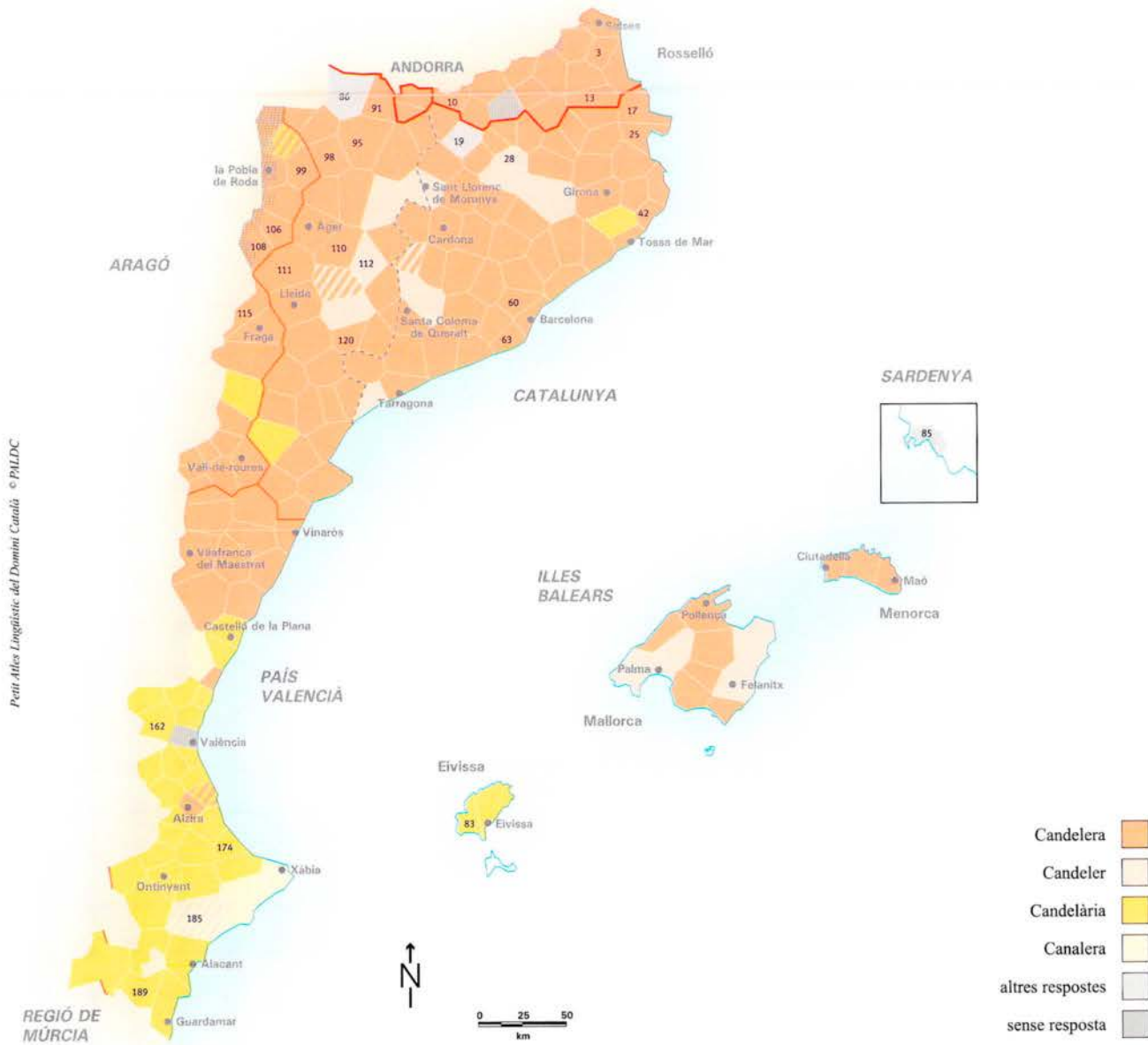
La Candelera

(ALDC, III, 563. La Candelera)

L'enunciat es refereix a la festa de la Purificació, que se celebra el 2 de febrer en commemoració de l'anada de la Verge Maria al temple als quaranta dies del seu part. El llat. FESTUM CANDELARUM 'festa de les candeles', per les que s'encenien en tal ocasió, va reduir-se a CANDELARUM, que, per atracció del suf. llat. -ARIU, va passar a CANDELARIUM, origen de (Mare de Déu) (*del, de*) Candelar (var. d'Encandeler 112, amb dissimilació de laterals [< del Candelar]), (*dia de*) Candelar 28; el nucli Mare de Déu (Mar de Déu 3, 13) va arrossegar el mot cap al femení (Mare de Déu) (*de, de la*) Candelera (var. Encandeleria 115; l'Encandeleria 110, 111; Candel[ε]ra 91, 95, 98, 106, 108, amb -[ε]- < -AI-, pròpia dels parlars pall. i rib.); (*el*) dia de la Candelera 17, 99, forma predominant, que presenta una versió culta, la Candelària (var. eiv. Candelari 83); (*el*) dia (*de*) la Candelària 162, 185, 189, pròpia sobretot del val., i una versió de Candelera més popular, més

elaborada, la (Mare de Déu) Canalera amb assimilació -ND- > n (veg. mapa 303), que també es troba en algunes poblacions val. La Candelora 85 és manlleu a l'it. candelora, on és el femení del der. del llat. (FESTUM) CANDELORUM; altres mots relacionats amb candelà: Mare de Déu Candelada 86 o de la candelà 120. Fan referència al dia de la festa Mare de Déu de (*del*) febrer 19, 25. Per antonomàsia, dia de la Mare de Déu 174. El nom ha nodrit molts refranys meteorològics: "Per la Candelera, gran fred o gran nevera; si no la fa al davant, la fa al darrere" 10; "La Candelera, si no fa fred per davant, la fa per darrere" 42; "Si la Candelera plora, el fred és fora; si la Candelera riu, el fred és viu" 60; "Per la Candelera, el berenar al radere; per Sant Miquel, el berenar se'm puja al cel; per un bon berenar, a l'endemà torna a baixar" 63.

La Candelera és el nom normatiu des del DG_I, 1932.

f. LÈXIC

LA FAMÍLIA: CICLE DE LA VIDA

Les noces

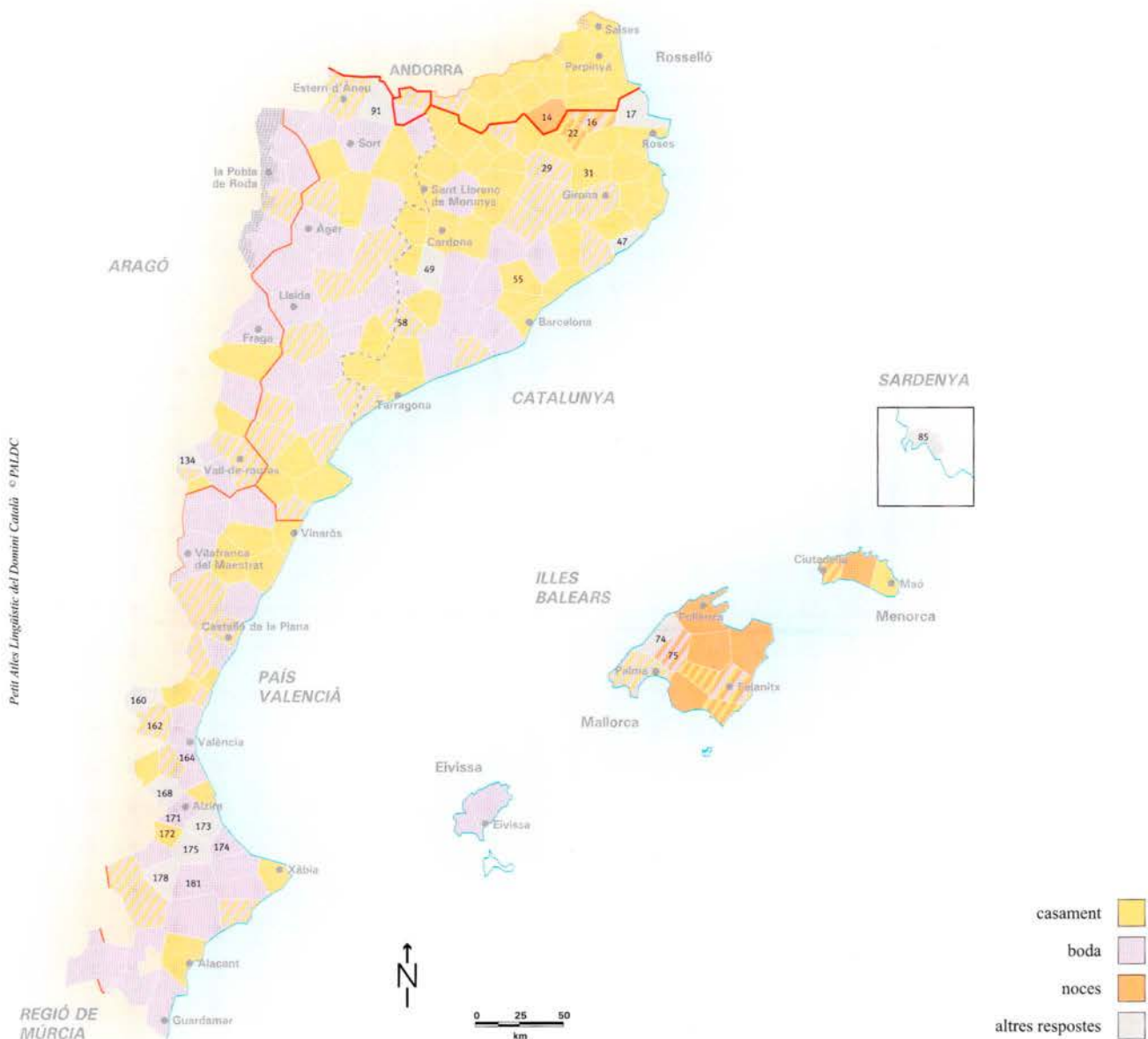
(ALDC, III, 460. Les noces)

El mot genuí per a designar el 'casament, núpcies' i posteriorment les 'festes que l'acompanyen' és *noça*, usat sobretot en plural, que deriva del llat. NUPTIAE, plural col·lectiu que designava el 'conjunt dels ritus del casament' (cf. fr. *noces*, oc. *nòças*, it. *nozze*, però sense congènere en cast. ni en port.); mot corrent en cat. med., conservat avui en mall. i men., i esporàdicament als punts 14, 16 i 22; *núpcies* és la forma culta presa directament del llatí. Des del s. XV penetra, especialment en val., el cast. *boda*, der. de VOTA, plural de VOTUM 'vot, promesa', que al sentit de 'casament' afegirà el de 'festa de casament', com havia passat amb *noces*, mot que serà desplaçat progressivament: en algunes localitats es nota el caràcter modern del mot enfront de *noces* o *casament* (29, 58, 75), però la seva gran àrea actual i la presència d'unitats fraseològiques com *a bodes em convides* 'i tant, de bon grat' mostren el seu arrelament. *Casament* també es manifesta a partir del s. XV

i podria ser un altre manlleu al cast., com el mateix verb *casar* per al qual concepte el cat. usava *mullerar* i *maridar*; *casori* 17, 31, 47, 91, només documentat des del s. XIX, seria resultat de la mateixa interferència. *Esposalles* 55 prové del llat. SPONSALIA, der. de SPONSUM, part. de SPONDEO 'comprometre's (el pare a donar la seva filla en matrimoni)'. En alg. conviuen *esposori* 85 (← it.) i *casonjo* 85 (← sard). Per a més informació sobre el tema, veg. Colón, 1973.

Altres denominacions, d'estructura perifràstica, tenen per nucli el mot *novia/nòvia* (*anar a una novia* 74 o *a una nòvia* 164, 168, 173, 174, 175, 178, 181), o *nòvios* (*anar a uns nòvios* 134 o *anar de nòvios* 160), o el nucli *dia* (*dia de la nòvia* 162, 171, 172, 178; *dia de [la] boda*, *dia del casament*, *dia de les noces*, *dia dels esposoris* 49).

Són mots normatius *noces*, *casament*, *boda* i *esposori*, des del DG1, 1932.

El promès

(ALDC, III, 452. El promès)

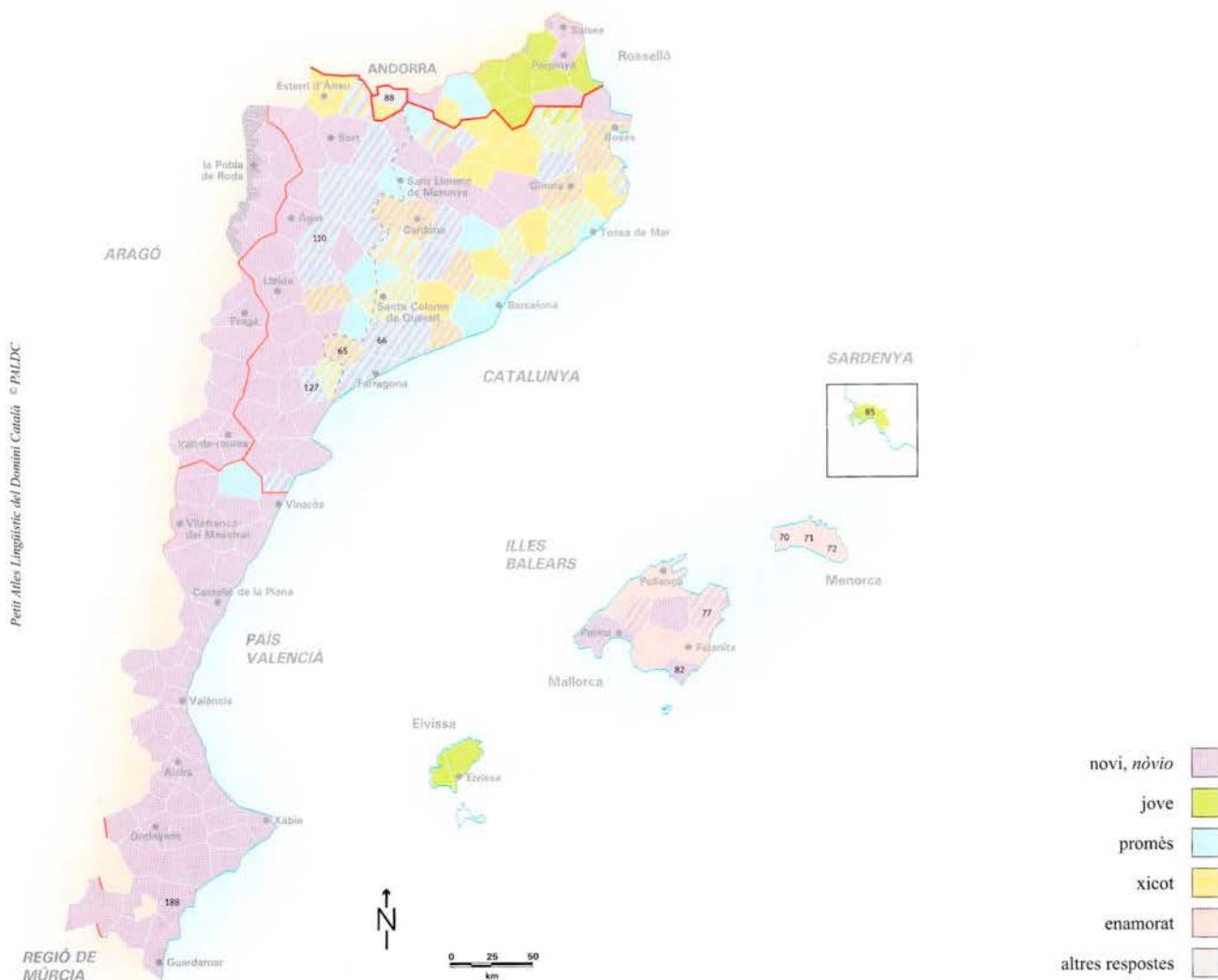
El llat. vg. *NOVIUS, var. de NOVUS 'nou', va donar *novi* en cat. ant., com en oc. *nòvi*, mantingut en poblacions disperses, a voltes amb conservació de la [v] (65, 66, 127), a voltes amb tancament de la o (*nuvi*), potser per metafonia de la -i o a partir del femení *nòvia* (> *núvia* → *nuvi*); aquesta forma, *núvia*, en general, ha passat a designar preferentment la 'persona casada de poc', sentit que apareix des del s. XIV. Però la forma que predomina és *nòvio/nòvio* (aquesta, especialment en val.), d'influència castellana però no en el sentit de 'nuvi, núvia'; a remarcar la geminació en *nòbbio* (i *nòbbia*) que trobem en parlars pallaresos (com *gàbbia* 'gàbia').

Promès (o *prometut* 188), substantivació de l'adjectiu-participi de *prometre* (< llat. PROMĪTTERE, format de PRO 'davant' i MĪTTERE 'posar; enviar'), que de 'enviar cap envant' va passar a 'obligar-se a fer alguna cosa'; *promès*, doncs, del sentit de 'persona que s'ha compromès a' va passar a 'persona que ha fet promesa de matrimoni' (ja al s. XVII) (com en fr. dels s. XVI-XVIII, *promis*, *promise*) o simplement 'persona que manté relacions amoroses amb una altra'. *Xicot* és un der. de *xic*, mot expressiu relacionat

amb el llat. CICCUM 'membrana que separa els grans de la magrana; mica, bocinet', amb el suf. -ot (< llat. -OTTU), de caràcter diminutivofectiu; s'ha passat de 'noi' a 'promès' per metonímia de contigüïtat i, com apunta Coromines, per una raó psicològica de callar el compromís de matrimoni; un fenomen semblant es troba en el mot *jove* (var. ross. *juve*). *Enamorat* (var. *enimorat* 70-72) és l'adjectiu-participi de *enamorar* 'inflamar d'amor', com *estimat* 77 ho és de *estimar*, que de 'persona qui és objecte d'amor' esdevé 'home (o dona) que hom estima o festeja'. *Festejador* 82, 88, 110 és un der. de *festejar* (veg. mapa 291) amb el suf. -ador ('persona que festeja'). L'alg. *fidançat* 85 és una adaptació de l'it. *fidanzato*.

Des de la perspectiva areal, notem la notable extensió de *nòvio/nòvio* en el cat. occ. i la presència residual de *novi* en ross. (pel contacte amb l'occità), la preferència de *xicot*, *jove* i/o *promès* en cat. or., i l'ús original de *enamorat* en mall. i men.

Són normatius *promès*, *xicot*, des del DG₁, 1932; *enamorat*, des del DIEC₁, 1995, i *estimat*, des del DIEC₂, 2007.

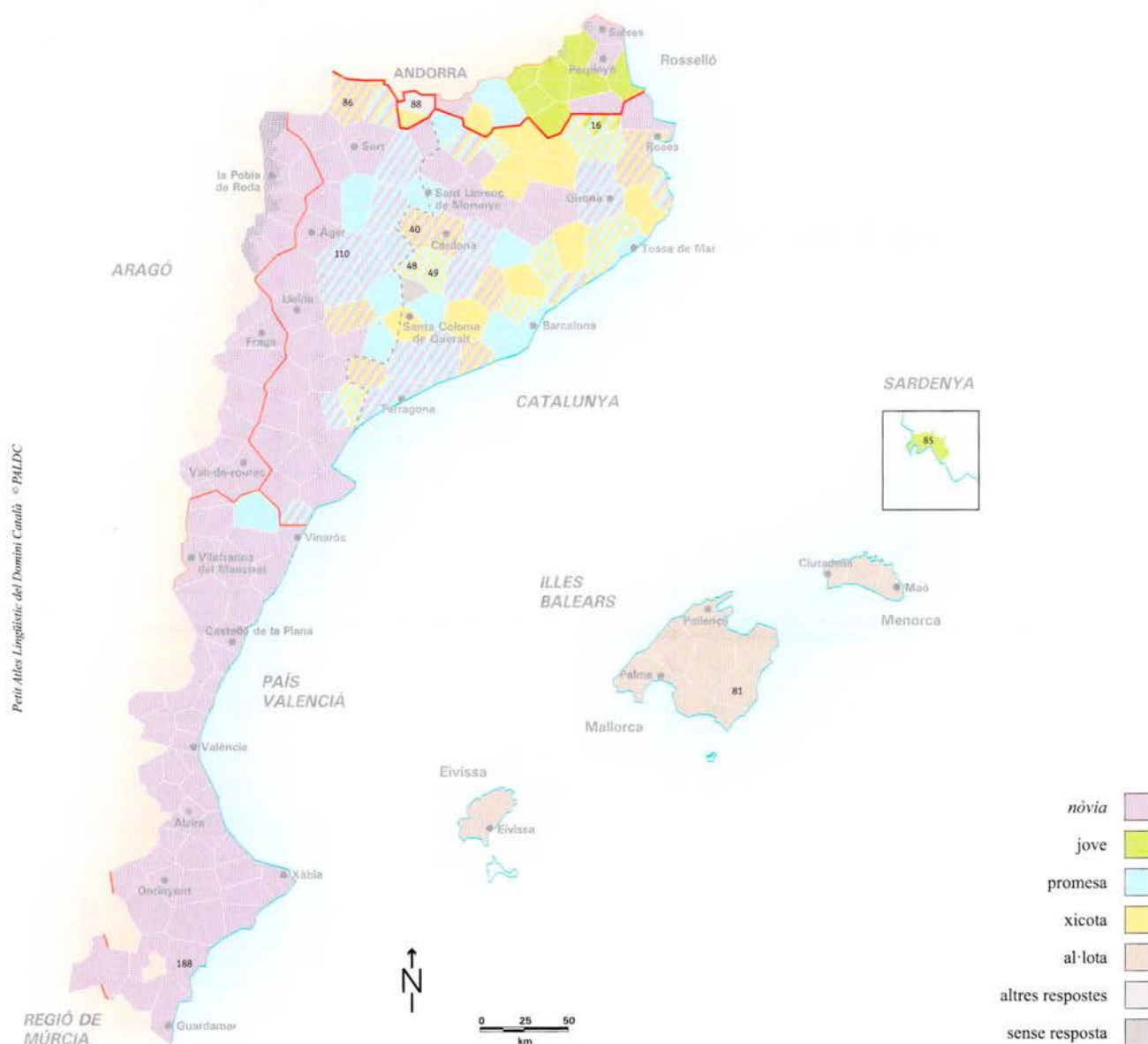
La promesa

(ALDC, III, 453. La promesa)

La distribució areal és molt semblant a la de *promès* (mapa 341), així com el comentari dels significants referits a aquest concepte. Notem *nòvia*, *jove*, *promesa* (*prometuda* 188), *xicota*, *enamorada* 16, 49, 81, *festejadora* 86, 88, 110, i *fidançada* 85, pron. [fidans'ara], formes femenines de *novi*, *jove*, *promès*, *xicot*, *enamorat*, *festejador* i *fidançat*. Com a innovacions respecte al masculí, cal afegir el bal. *al·lota*, femení de *al·lot* 'noi', procedent d'un anterior *arlot*, amb assimilació consonàntica com la de *pal·lar* (< *parlar*), que significava 'trapella, home de mala vida' i que, com diu Coromines, aplicat d'una manera irònica i indulgent a la mainada, va perdre el sema negatiu esdevenint sinònim de 'noi, xicot' i després, en femení, de 'promesa'; per a aquest ennobliment de sentit, veg. els casos semblants de *canalla*

(← 'conjunt de cans') o *macip* 'minyó' (← 'esclau'). *Noia* 48, femení de *noi*, probablement es va formar per afèresi de *ninai*, dim. de *nin*; del significat originari de 'nen, -a, minyó, -ona' va passar al de 'jove, fadrí, -ina'. *Mossa*, femení de *mosso*, és un castellanisme primerenc, d'origen expressiu, format sobre l'arrel *MUTT- o *MUTS-, amb el probable sentit originari de 'pelat, rapat' pel costum de rapar els infants (cf. base MOTZ 'motxo, rapat'; oc. *tosset* 'nen'); aplicat primer als nens, després es va estendre als adults: *mossa* 'noia' eventualment ha passat a 'promesa' 40 (i també a 'sirventa' [veg. ALDC, II, mapa 225], potser per la presència a Catalunya de xicotes procedents d'Aragó dedicades al servei domèstic).

Promesa i *xicota* són els mots normatius des del DG_I, 1932.

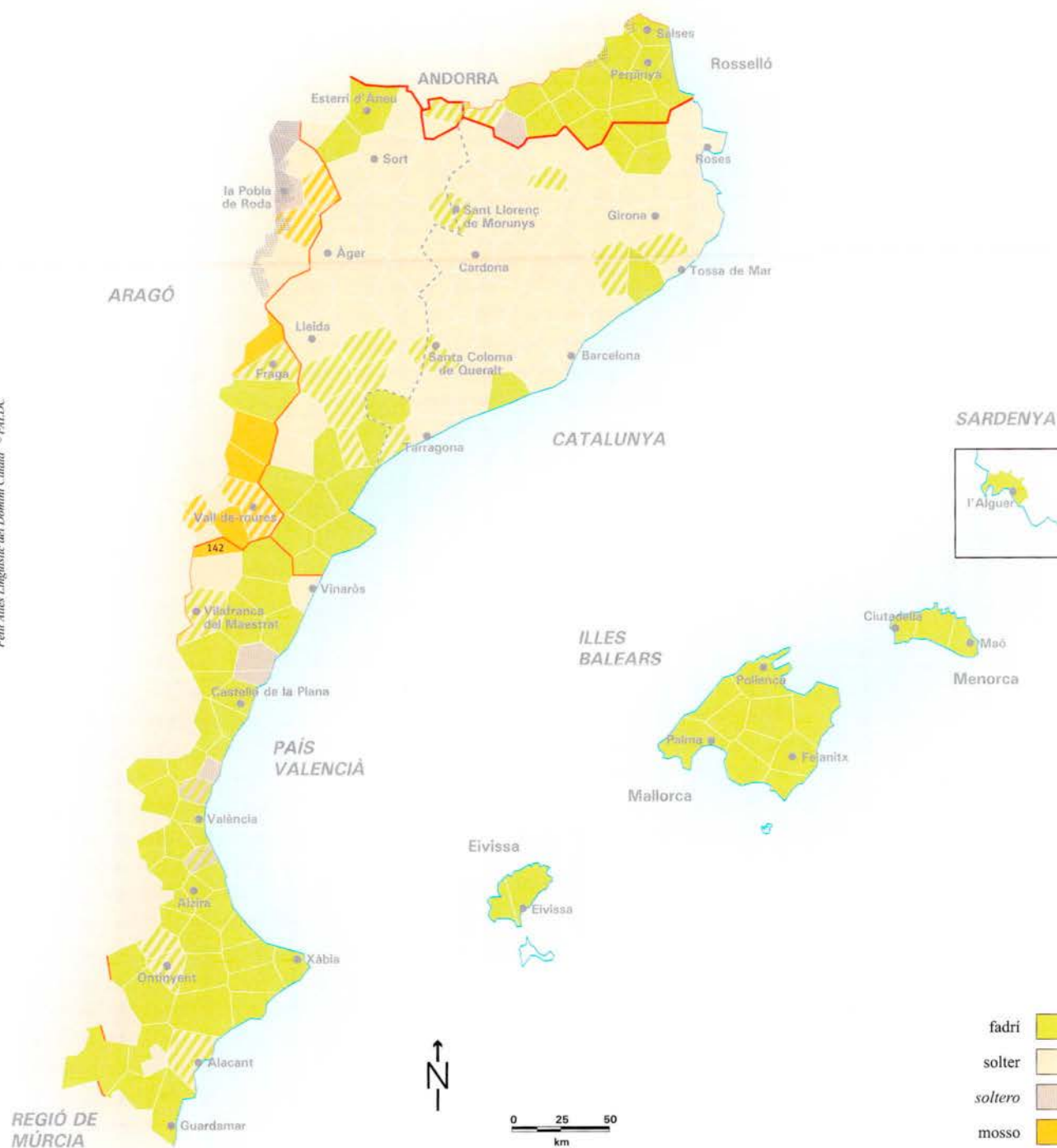
343

És solter

(ALDC, III, 454. És solter)

Fadri (amb la var. metatètica *fradí*) i *solter*, usats sobretot adjectivalment, són els dos mots majoritaris en el domini lingüístic. El primer probablement deriva del llat. *FRATRINUS, der. de FRATER ‘germà’, que s’hauria aplicat a frares jovenets i d’aquí hauria adquirit el sentit de ‘infant’, avui obsolet, i el de ‘noi’; d’aquest darrer, per la idea de solteria que suposa ‘jove’, es va arribar a ‘solter’ (des del s. XIV). *Fadri* conviu, en algunes localitats, amb *solter*, que s’ha format sobre *solt*, participi de l’arcaic *soldre* (< llat. SOLVERE) ‘deslligar, desfer,

dissoldre’, i no directament del llat. SOLITARIU (que hauria donat *solder); així, *solter* ‘separat d’un conjunt’ (cf. *papers solters*) va passar a ‘cèlibe, no casat’, com el cast. *soltero*. *Mosso*, d’origen castellà, va conèixer el canvi semàntic ‘jove’ → ‘no casat’ (“Està mosso” 142) semblant al de *fadri*. Des del punt de vista geogràfic, *fadri*, forma “verament genuïna” (Coromines), s’estén per àrees laterals (ross., val., tort.) i insulars (bal., alg.), mentre que *solter* ocupa l’àrea central, els dos, mots normatius des del DG₁, 1932.

El conco

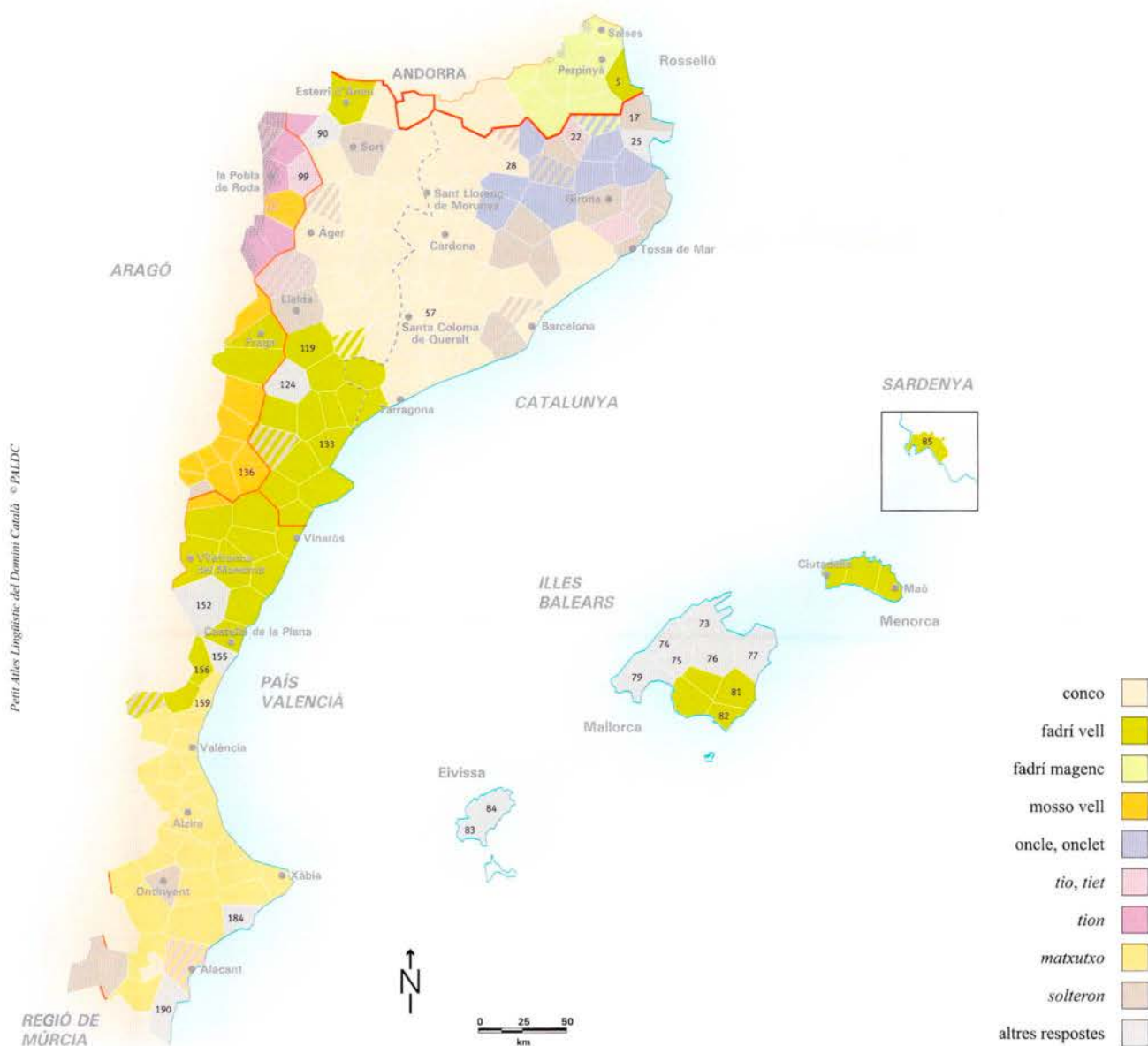
(ALDC, III, 455. El conco)

L'enunciat es refereix al 'solter d'edat avançada'. Els significants més estesos són *conco*, *fadrí vell*, *fadrí magenc* i *matxutxo*. *Conco* és l'hipocorístic de *oncle*, -o (potser de **avóncol*), mots que també es fan servir, juntament amb el dim. *oncle* (com *tio* i *tiet*, veg. mapa 363; o amb el suf. augmentatiu cast. -ón, *tion*, veg. mapa 362); *matxutxo* és un manlleu al cast. *machucho* 'assenyat, assossegat, que té anys', potser de l'àr. MA'ĠŪĠ 'gent del nord', pel caràcter flegmàtic dels septentrionals (Coromines), però no s'ha de descartar que sigui un der. de *macho*; també és d'origen cast. *solteron*, de *soltero* amb el suf. augmentatiu -ón; *fadrí vell*, sintagma lexicalitzat, amb un determinant relatiu a l'edat i que es repeteix en designacions com *fradinango* 74, var. de *fadrinardo*; *fadrinet* 17; *fadrinot* 82, 133, de *fadrí* 17, 124 i el suf. augmentatiu -ot; *fadrí vellardo* 75, 76, 79, de *vell* més el suf. pejoratiu -ard amb -o hipocorística; *fadrí gran* 85; *fadrí granat* 81 (o simplement *granat* 25); *fadrí garrut* 83, 84, des 'que ha arribat a total creixement';

fadrí ranci ("ràncio" 155); *vell* 152 (o *solter vell* 119); *vellaco* 136, 152, 156, 159; *jai* 'home vell' 73, a partir del femení *jaia*, per imitació infantil de *àvia*, *mosso vell* (veg. mapa 343), i metàfores animalístiques o botàniques com *gat vell* 73, *capó* 77, *crestat* 22; *renoc* 28, 57, a partir de 'planta ressecada'; *fadrí dur* 152, 155, 184, 190, potser per la resistència al fadrinatge; *fadrí magenc* amb un determinant der. de *maig* més el suf. -enc, potser metàfora relativa a 'lloc abundós d'herba espigada'; *cabaler* 90, 99, pel germà de l'hereu, solter, que conviu amb aquest (veg. mapa 362). Altres mots: *fadrí bord* 5, potser perquè no és casat i no produeix fruit; *en espolons* 184, castellanisme per *esperons*; notem la unitat fraseològica, indicadora d'haver passat la fase juvenil, *ja ha passat el pontet* 152.

Notem la intrusió de *matxutxo* en val. i de *solteron* en punts diversos del Principat.

Conco i *fadrí vell*, aquest en la definició, són mots normatius des del DG_I, 1932.

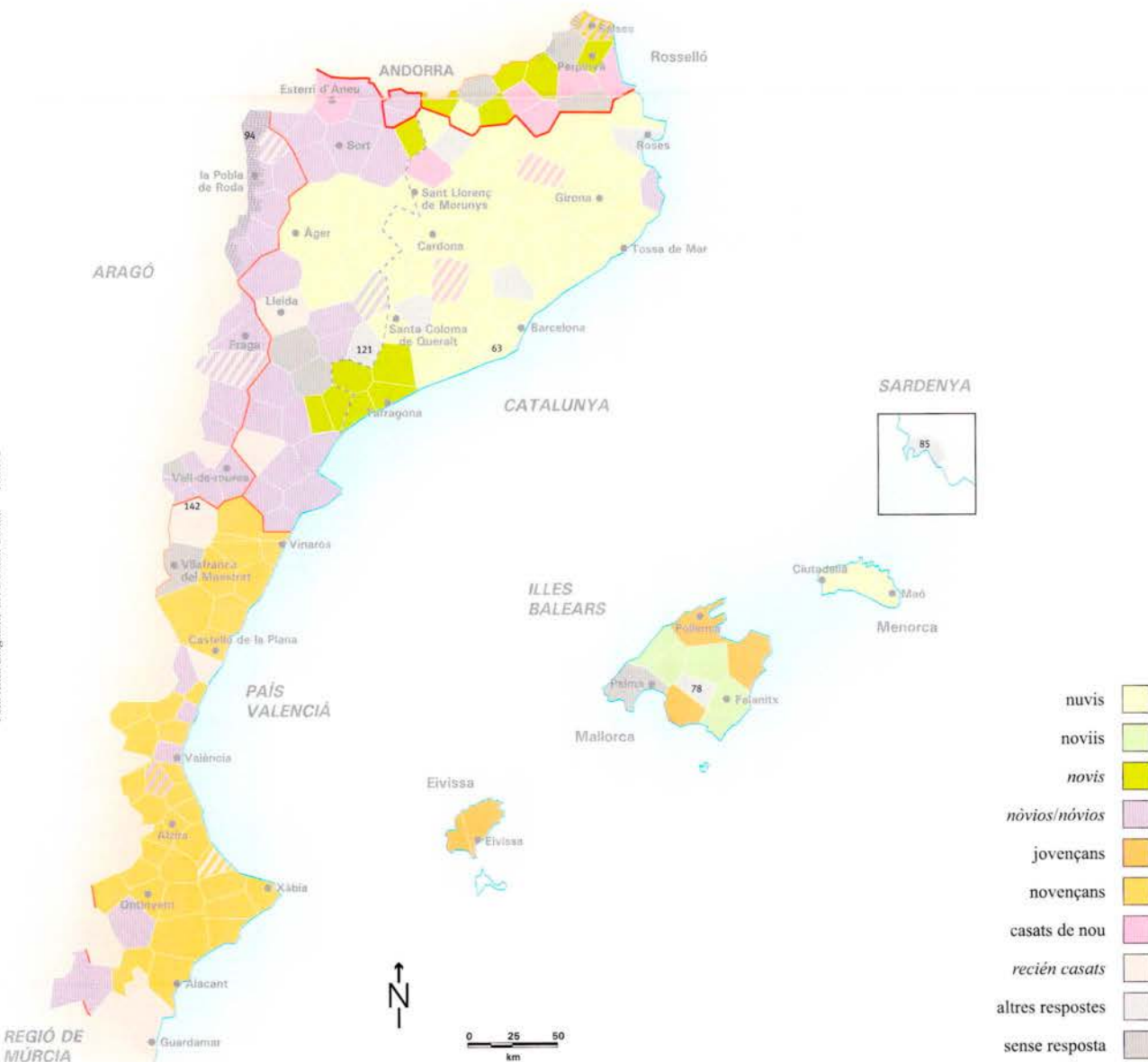
345

Els *jovençans*

(ALDC, III, 462. Els *jovençans*)

Els noms més estesos (*nuvis*, *novis*, *nòvios/nóvios*, *noviis*, *jovençans*, *novençans*), a més de designar els ‘casats de poc’, precisen sovint la durada d’aquest estat fins que es casa una parella, fins que “tenen família” o fins que tornen del viatge de noces; *pa de boda* 63, 94, 142 o *pa de noces* 78 és la ‘lluna de mel’. *Jovença* (← ‘jove’), més que d’un “pireno-cèltic *JOVENCIANOS” (*DECat*), deriva d’un llat. vg. *JUVENCIANU (*DCVB*), compost de IUVENCUS ‘jove (dit d’animals o persones)’ més el suf. -IANU (o de JUVENCIUS, documentat com a nom de persona, i el suf. -ANU; recordem el der. *IUVENCELLUS, origen de *jovencell*); encreuat amb *nou* o *novell*, tenim *novença*, que campa pel val. La mateixa idea de ‘nou’ es troba en *novis*, del llat. vg. *NOVIUS (cf. oc. *nòvi*, cast. *novio*, gall. i port. *noivo*), que tant designava ‘nuvi’ com ‘promès’, i que, a partir del femení *núvia* <

nóvia (amb *o* tancada), va donar *nuvi* (s. XIV) per metafonia; la var. *nóvios* (23 ocurrences)/*nòvios* (20 ocurrences) és imputable al cast., i l’alg. *núvios* 85, a un encreuament de *nuvi* amb *nóvio*; *noviis* del mall. (> *novís* del men., per reducció vocàlica) s’hauria format, més que de NOVICIU (*DCVB*), a partir del femení *novia* (com mall. *fia* → *fii*), amb trasllat de l’accent semblant al de *llúpia* → *llupia*, *diluvi* → *delobí*, i amb un canvi de gènere (*f.* → *m.*) semblant al de *mustia* ‘mústiga’ → *mustii*. La referència al temps recent del matrimoni té representants perifràstics: *casats de nou*, *casats de fresc* 121 i l’intolerable *recièn casats* (← cast.). *Nuvis*, *jovençans* i *noviis* són mots normatius (el darrer, des del *DIEC*_I, 1995); *novençans* “nou o principiant en alguna cosa” (*DG, DIEC*), atesa la seva notable extensió, mereixeria també rebre aquella condició.

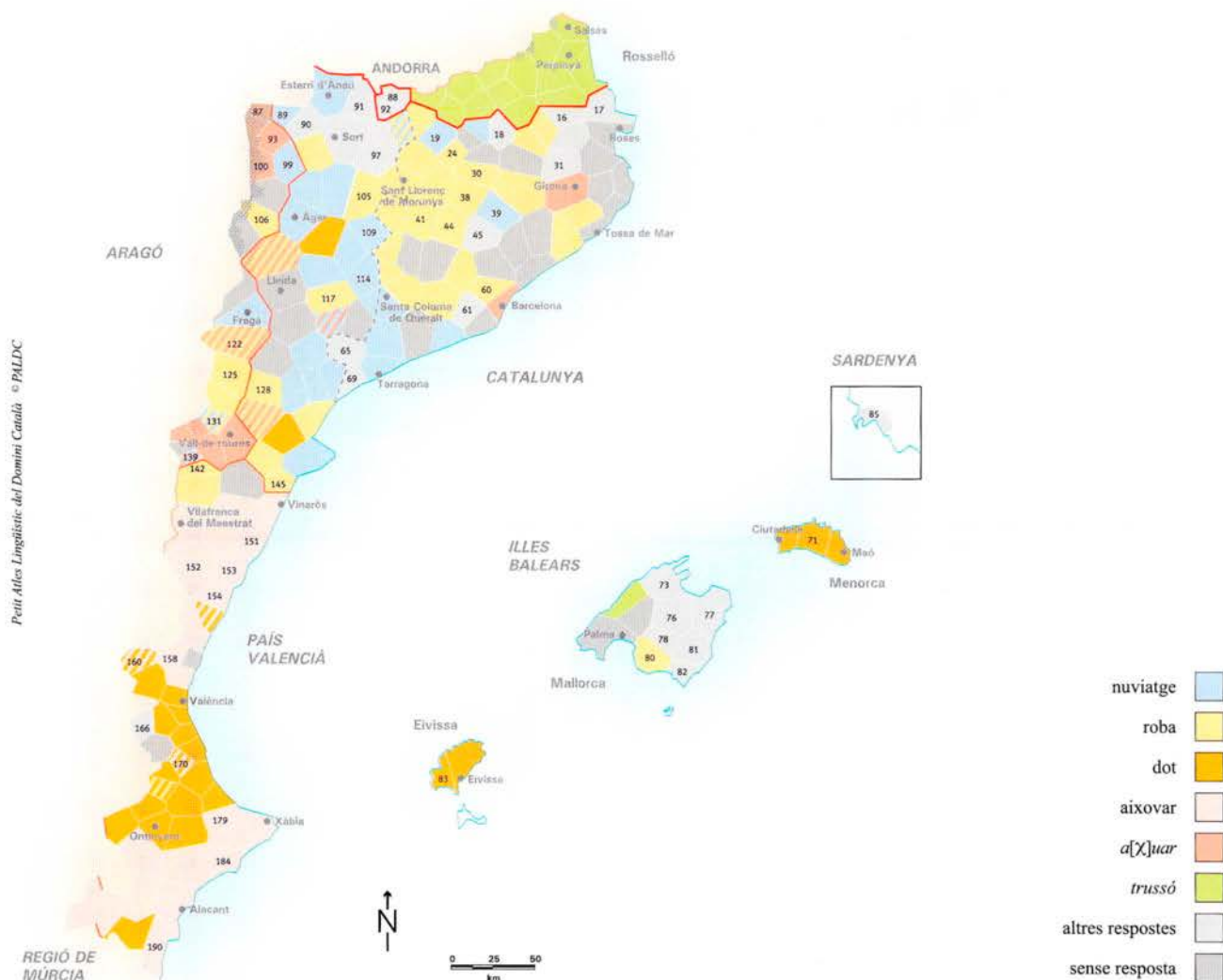

El nuviatge

(ALDC, III, 467. El nuviatge)

El *nuviatge* (var. *noviatxe* 19, 39, 89, 99, 109, 114, 131; *noviage* 139) és 'el que es dóna a la núvia, a més del dot, especialment la roba que li donen els pares'; és un der. de *núvia* que, de 'noces' (s. XIV), va passar a 'equip de la núvia' (s. XVI) i que pot aparèixer com a complement d'un nucli (*adreç de nuviatge* 73 o, simplement, *adreç* 76, deverbal de *adreçar* 'posar dret; arreglar, guarnir'; cf. (*a*)*parament* 45, 160, 166; *parament del casament* 61, der. de *parar* 'preparar, disposar'; *guarniment* 100); també deriven de *núvia* (*nòvia* o *nóvia*) el substantiu *nuvial* 65, 69 (s. XVI), a partir de l'adj. ('nupcial'), el seu der. *novialatge* 90 i *nuviances* 78, 80, 81, aquests dos amb el suf. *-atge* (< llat. *-ATICU*) i *-ança* (< llat. *-ANTIA*) respectivament. *Aixovar* (o *eixovar* i amb les var. *aixauar* 151-154, 184; *aixuar* 170, 179; *aixaguar* 152; *enxovar* 190; *atxovar* 158), documentat des del s. XII, deriva de l'àr. AŠ-ŠUWÂR, que algunes poblacions, especialment val., han substituït pel castellanisme *a[χ]uar*. *Dot* (var. *adot* 71, 83; veg. mapa 332) sol comprendre tant la dot pròpiament dita com el nuviatge. *Roba* es basa en el contingut del nuviatge i se sol completar amb un determinant (*roba de casar* 24, 60, 117, 122 o *per casar-se* 131, 142; *roba de [o del] nuviatge* 38, 145; *roba*

de [la] núvia 44, 80, 105; *roba de la boda* 106; *roba de dot* 128), o acréixer amb un sufix (*roberia* 125); la referència al continent de la roba és la motivació de *caixa de núvia* 18, *caixa* 76, *caixada* 77, 82 o *caixada de la núvia* 82 i *mundo ple de roba* 18 (pres del cast. *mundo*, probable el·lipsi de *baül mundo*); i la idea de 'conjunt de coses' és l'origen de *equip de núvia* 17 o, simplement, *equip* 31, del probable gal·licisme *equipe* 87, 93 (< fr. *équipe*), de *equipatge* 41 i de *carga* 88, 92, 97 (o *carga de la roba* 91), postverbal de *cargar* (< *carregar* < llat. *CARRICARE*). L'alg. *blanqueria* 85 és un manlleu a l'it. *biancheria* i *trussó*, al fr. *trousseau*, dim. de *trousse*, der. de *trosser* (< llat. *vg. *TORSARE*), que de 'càrrega lligada amb cordes torçades sobre una bèstia' va passar a 'farcell, bolic' i, d'aquí, a 'nuviatge' (cf. cat. *trossell* 'farcell'); el gal·licisme es troba al Rosselló i Sòller (per les seves estretes relacions amb França arran del comerç de taronges). Finalment, *regal* 16 ("regalo") parteix de la idea de 'obsequi (dels pares)' i *alabors* 30 és el plural amb pròtesi vocàlica de *labor*, que es refereix a 'obra de cosir, brodar, feta per la dona'. *Nuviatge*, *aixovar* són normatius des del DG₁, 1932; *caixada* i *caixa de núvia*, des del DIEC₂, 2007.

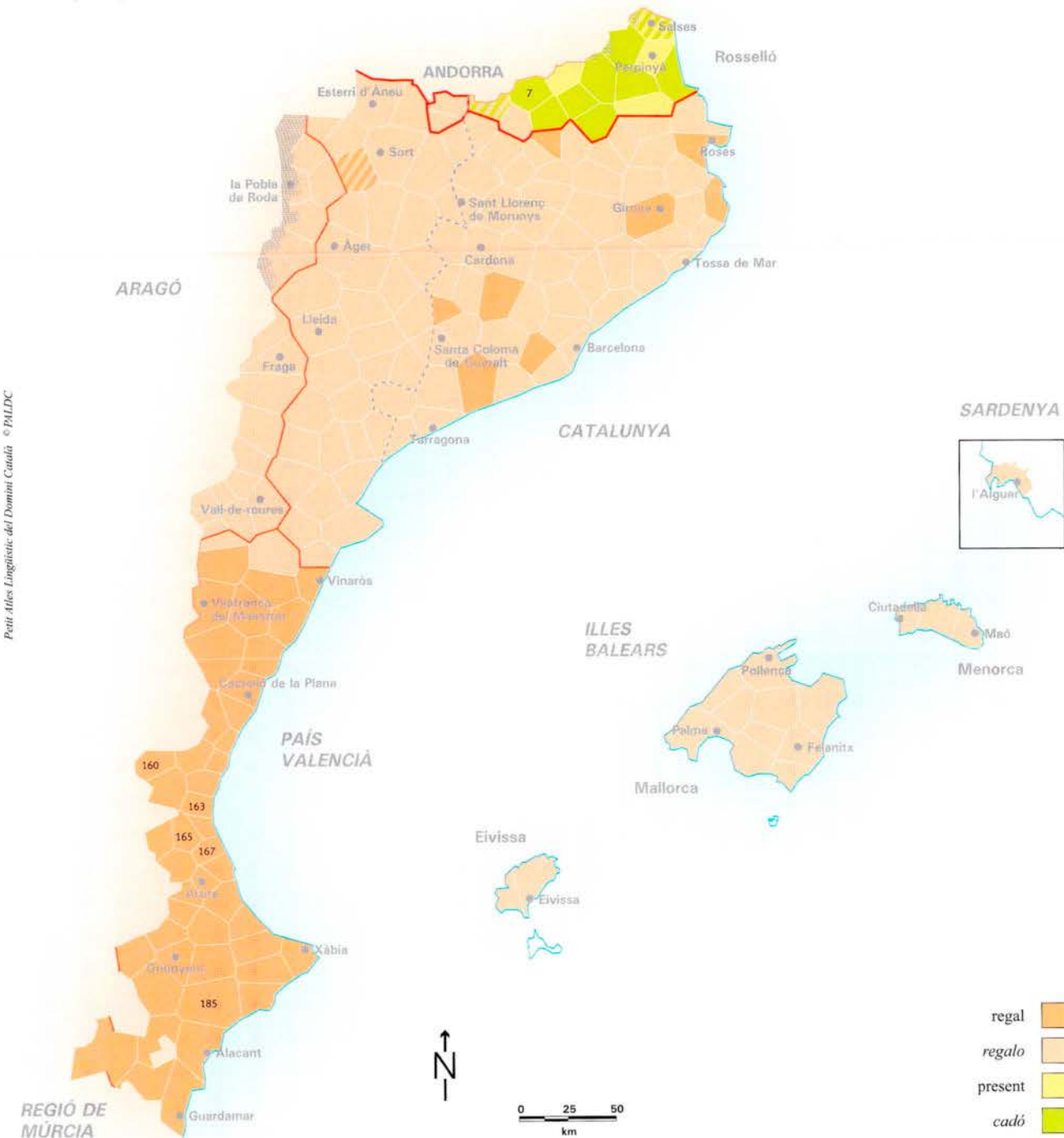
347

El regal

(ALDC, III, 468. El regal)

Regal/regalo (*regal de boda* 163, *regalet* 185) és el mot pràcticament general; es tracta d'un der. de *regalar*, del fr. *régaler* 'tractar-se bé, donant-se grans gustos', que podria haver arribat a través del cast. (on *regalar* ja es documenta el 1495), com sembla provar-ho l'ús de *present* i/o *cadó* en rossellonès i la forma *regalo*, coincident amb el cast., catalanitzada en *regal* sobretot en valencià, on és freqüent la caiguda de la -o en castellanismes adaptats (cf. *assumpto* → *assumpt*, *barato* → *barat*, *fulano* → *fulà*). El mot genuí era *present* (< llat. *PRAESENTE* 'que està davant') (i l'obsolet *presentalla*), que ja es troba en R. Llull i avui en poblacions rosselloneses; en bona part del domini el significat s'ha restringit a 'present de matances', és a dir, productes frescs

del porc oferts a parents i amics. En algunes localitats val., l'*estrena* 165 (< llat. *STRENA* 'presagi, regal que es fa en dia de festa perquè serveixi de bon auguri') i el seu der. *estrenar* 160 (o *estrenar diners* 167) es refereixen a una donació en metàl·lic feta als nuvis el dia del casament. Finalment, el ross. *cadó* (*cadó de casament* 7) és un manlleu al fr. *cadeau*, mot pres de l'oc. *capdet* (< llat. *CAPITELLU*) 'lletra capital adornada' que, passant per 'festa galant amb música i banquet oferta a una dama' (s. XVII), va desembocar en 'el que s'ofereix a algú en homenatge per a fer plaer'. *Regal* i *present*, des del *DG*_I, 1932, són els mots normatius; *estrenes*, entès com a 'gratificació a un servei'.

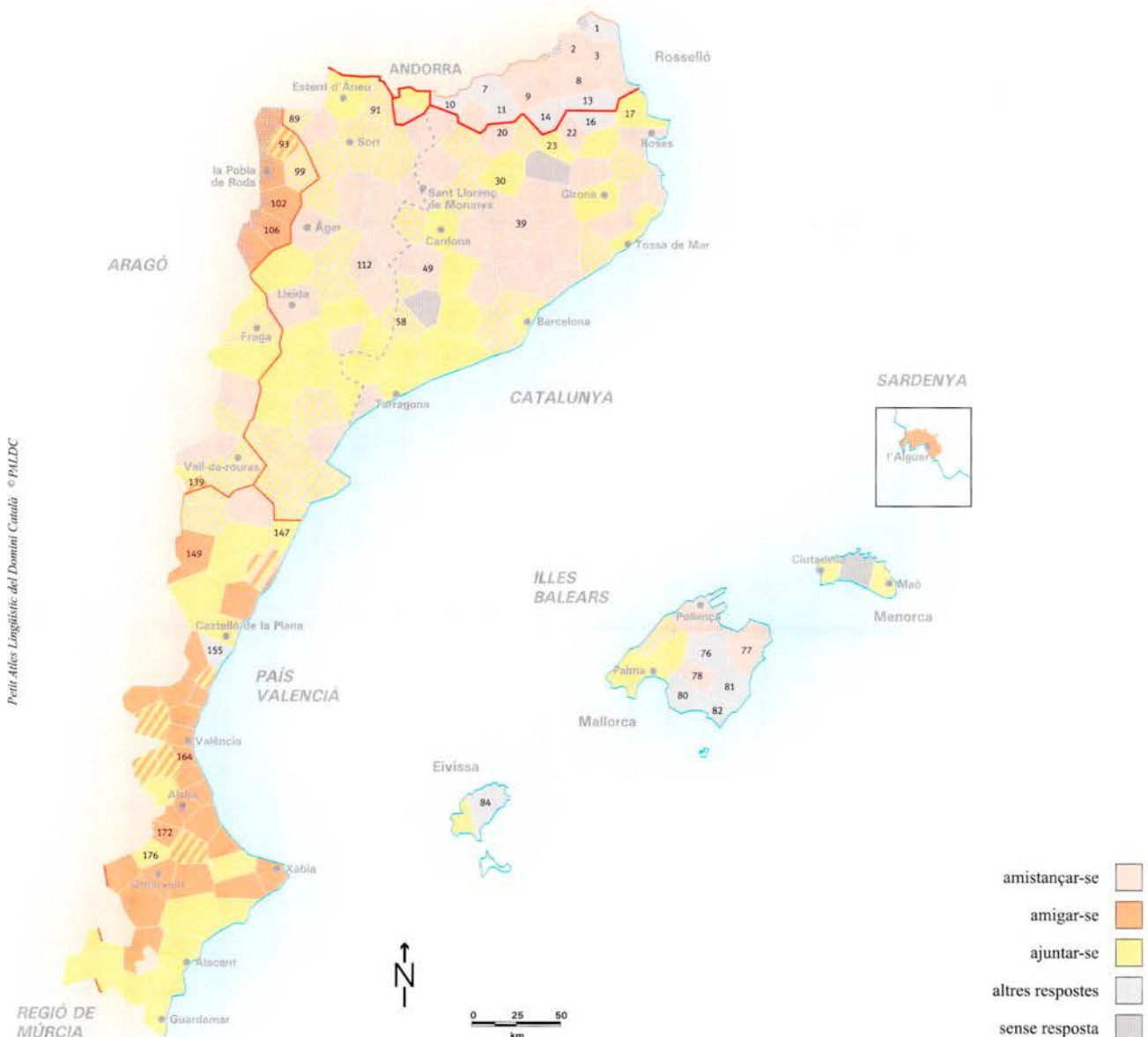

Amistançar-se (ALDC, III, 471. *Amistançar-se*)

El concepte 'establir una relació extramatrimonial i habitual' coneix tres mots força estesos, tots ells normatius: *amistançar-se*, *amigar-se* i *ajuntar-se*. El primer deriva de *amistança*, que és una var. de *amistat* (< llat. vg. AMICITATE, en comptes del llat. cl. AMICITIA), amb canvi de sufix: apareix en contextos com *estan* o *viuen amistançats* (veg. també *tenir amistat* 147). De fet, el llat. *amicus*, probablement amb ús eufemístic, ja significava 'amant', sentit que trobem aviat en cat. (veg. la forma llatinitzada *amicum* de l'any 998) fins als nostres dies (*amic*, *amiga*; *són amics*, 80, 149, 155); aquests mots són l'origen del verb *amigar-se* (s. XVI), amb contextos com *ésser*, *estar* o *viure amigats* i amb les var. *amigançar-se* 93, 106 (*estar amigançats* 102), der. de *amigança*, i *estar amigatxats* 139, 149, format sobre *amigatxo*. *Ajuntar-se* (o *juntar-se*), amb contextos com *estar/ser* o *viure ajuntats* o *junts*, és un der.

de *junta*, part. de IUNGERE 'unir'; aquesta idea de 'posar juntes dues persones' ha generat mots i expressions com *fan la vida junts* 89; *són arplegats* 22, 23, 30; *viure o estar (a)plegats* 58, 76-78, 80-82; *s'han amuntonat* 172, 176; *arramassar-se* 8-10, 13, 14, 16, 17, 22 (de *ramàs* 'escombra'); *associar-se* 11, 91, 99; *viure a gasalla* 1 (< oc. 'a mitges'), i *viure amb una altra dona* 7.

Altres designacions al·ludeixen a la 'unió fora del matrimoni' (*viure sense casar-se* 39, *estar mal casats* 139), a la condició de 'amants' (*queridos* 20, 149, 155, *viure amb una fulana* 84), a un eufemisme (*entendre's* 112, 164; cf. *amic*, *amiga*) o a un enamorament ("s'han enimorat" 49). *Aparrassats* 2 podria ser una assimilació de *aparrussar*, relacionat amb *parrús* 'vulva'. Són manlleus al fr. *viure a la cola* 1 (< fr. *vivre à la colle* 'en concubinat' i *són colats* 3 (< fr. *être collés* 'id.' < 'enganxar-se, aferrar-se').

Una prostituta (ALDC, III, 473. Una prostituta)

Només hem cartografiat els noms que coneixen més extensió, excepte *puta*, que és d'ús general.

El mot comú a tot el domini és *puta*, que prové probablement del llat. vg. *PUTTA, var. expressiva del llat. cl. PUTA 'nena, xicota' (compareu, per a la geminació, amb BRUTUS, BRUTA > *BRUTTUS, BRUTTA, i, per al canvi semàntic, amb el fr. *fille*); menys probable és la derivació de PUTIDA 'pudent'; el cat. med. coneixia el der. *putana*, recollit a la loc. 101; avui es troben der. irònics (*puteta* 169) i sobretot pejoratiu (*putota* 51, 55, 109, 169; *putassa* 31, 36; *putanga* 132; *putarrassa* 3, 26; *putarrota* 39; *putarro* 17, 120), a més dels usos eufemístics en boca de persones refinades (*puça* 24, 75, 169, 184; *punta* 12).

Comentarem primer els mots i les construccions més freqüents que han estat cartografiats. *Bandarra*, mot comú al cat. i al port., potser és un der. de *mandra*, amb aquesta evolució: **mandrarra* > *mandarra* (sense asterisc perquè hem registrat aquesta variant a les loc. 22, 95, 118, 130) > *bandarra*, per dissimilació (o, podem afegir, per equivalència acústica B = M), var. *bandarrassa* 31, amb un altre suf. pejoratiu. *Prostituta* (s. XVII) és pres del participi del verb llatí PROSTITUERE, PROSTITUTA 'que s'ha prostituït' (var. *prostituïda* 127), i que presenta malapropismes com *pròstata* 172, adaptacions com *constituta* 113 i gal·licismes com *prostituada* 10 (< fr. *prostituée*). *Fulana* (< àr. FULAN 'tal'; var. *fulana de contrabando* 178) és un eufemisme. *Sorra* (var. [θ]orra 87, 93, 100, 132, 139; [θ]orrota 108, [θ]orratxa 139, *mala sorra* 152) és pres del cast. *zorra* 'gandula'. L'addició d'un sintagma nominal al nucli *dona* es troba amb freqüència, relacionat amb el tipus de vida de plaers carnals accessibles a la societat: *dona de la mala vida*, *de (la) vida*, *(de) la vida benitresca* 12 (< ven-i-tresca ?) o *(que) fa la vida*; *dona de món*, *dona mundana* o simplement *mundana*; *mala dona*, *mala persona* 93 o *mala xica* 168; *dona pública*.

Passem ara als noms menys freqüents que els anteriors. *Bagassa* 74, 80, 85, a partir de 'noia, minyona' (cf. fr. *fille*) i que prové d'una base preromana *BACASSA (o *BAGASSA). *Bardaixa* 40 (s. XII) és el femení de *bardaix* 'sodomita', del persa pahlavi WARDAG 'captiu, esclau', a través de l'àrab o el turc. *Barjaula* 44 (s. XIX) prové del provençal modern *barjau* 'xerraire'.

Un intent de classificació per motivacions, bé que provisorï, seria el següent: 1) 'dolentia': a més d'alguns noms anteriors (com *mala dona*), tenim *pell* 148, *mala pell* 122, 135, *plaga* 18, 24 (var. pejorativa *plagassa* 18), *sinvergüença* 168, 171 (< cast. *sinvergüenza*), *dona degenerada* 108, 171, amb pas *de-* → *des-* per a augmentar-ne el caràcter negatiu;

deshonrada 125, 182, *desheredada* 144, *dona roïn* 174 o *dona roïna* 150, (*dona* o *tia*) *perduda* 18, 74, 79, 81, 85, 166, 174, *res de bo* 1, *val poc* 9, *val poca moneda* 7, *viciada* 119, *no és de gaire bona mena* 67, *no és dona catòlica* 122, *no és dona conforme* 122, *dona que ha perdut sa vergonya* 70, *dona que no llaura gaire dret* 17, *bandolera* 26, 114, 149, *percala* 52, *malandando* 121 (< cast.); *ranxo* 114 (< 'menjar dolent' ?), *sal-i-ous* 120, *cap cremat* 11, *gamberra* 155, *perrera* 170 (der. del cast. *perra*), *dona de qüento* 141 o *viu del qüento* 103 (< cast. *cuento*), *budellot* 135, pejoratiu de *budell*; (*dona* o *tia*) *tirada* 153, 165, 175, 177, 180, 185, *trasto* 156, *berganta* 78, (*dona*) *qualsevol* 17 (var. *quansevol* 26, 44, 62, *quansivol* 95), *dona de qualsevol manera* 49, *tia quansevol* 163, *raspa* 135, *paia* 8, 114.

2) 'ganduleria': a més de *sorra*, tenim *gandula* 151, 170, 190, *mandanga* 52 (< 'indolència' < cast.), *pandero*, -a 81, 92; *vagamunda* 81 (< *vagabunda*, per equivalència acústica i homonimització semàntica), *vaga* 20.

3) 'brutor': *truja* 36, 52, 85, *verra* 44, *petanera* 139, 147, 154, *femerot* 117, augmentatiu de *femer*.

4) eufemisme: *querida* 28, *tia* 96, 124, 146, *dona alegre* 45, *dona lleugera* 14, *fa favors* 71, 177, *artista* 109, *hi ha arròs* 117, *li agrada torejar* 176, *monja* 103, *bona dona* 151, *pepa* 28, *pepita* 37.

5) 'accés públic': a més de *dona pública* i *dona de món* o *mundana*, tenim *és de tots* 164, *fa el taxis* 86, *fa córrer la ferrolla* 102, *blana* 94, *de la màniga ampla* 24, *abandonada a tothom* 31, 90, 95, 97, 98, 119, *pendó* 157, *banderi[χ]a* 144.

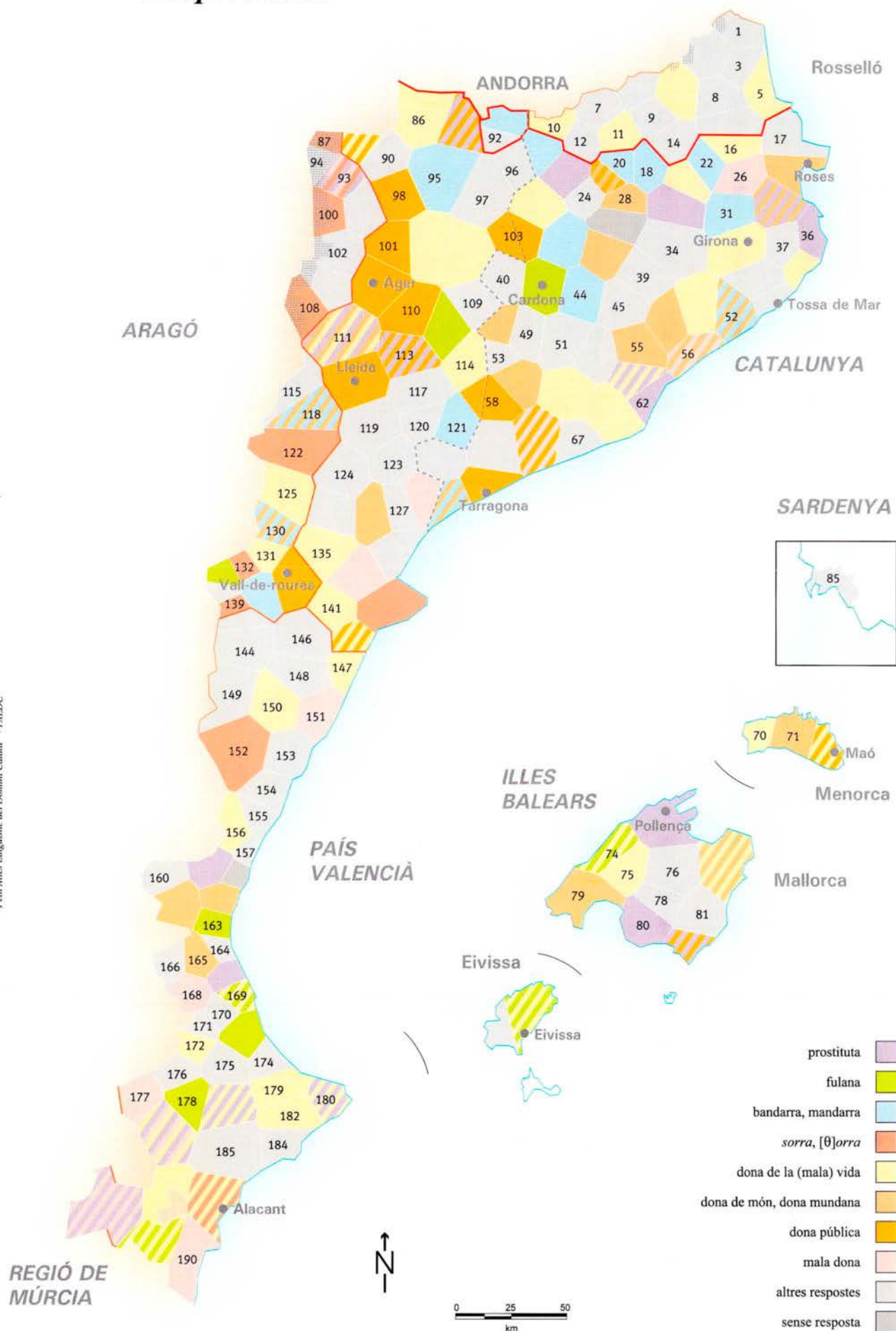
6) 'situació: *dona de cantonada* 110 (= cat. ant. *cantonera*), *dona del carrer* 131, *dona des barrio* 76.

7) 'ocell [nocturn]': *meuca* 52, 123, *garsa* 7, 9, pel fet de robar; *pà[χ]ara* 160, potser *pa[χ]illera* 16 (< *pa[χ]arillera* ?), *baldritxa* 75 'au marina'.

8) 'saltar': *salta més que les cabres* 120, *saltisbanquis* 26 (< *saltimbanqui*).

Altres mots: *flamenca* 58, potser per colorada; *matxurranga* 113, del cast. *machorra* 'estèril' i un suf. depreciatiu; *tintoina* 5, adaptació de l'oc. *tintèina*; *ramera* 111, del cast. 'prostituta dissimulada que posava un ram a la porta, fingint tenir taverna'; *casolana* 179, *dona del dia* 34, *guerrillera* 16, *homenera* 56, *pi[χ]aita* 118, *una de la corrida* 115, *buscar picos pardos* 132 (< cast.), *pelegrina* 148, *fa el boig* 53, *número* 160, *se'n va al revés* 87.

Són mots normatius *prostituta*, *bagassa*, *bandarra*, *bardaixa*, *barjaula*, des del DG₁, 1932; *dona de la vida*, des del DIEC₁, 1995; *dona pública*, *pepa*, des del DIEC₂, 2007.

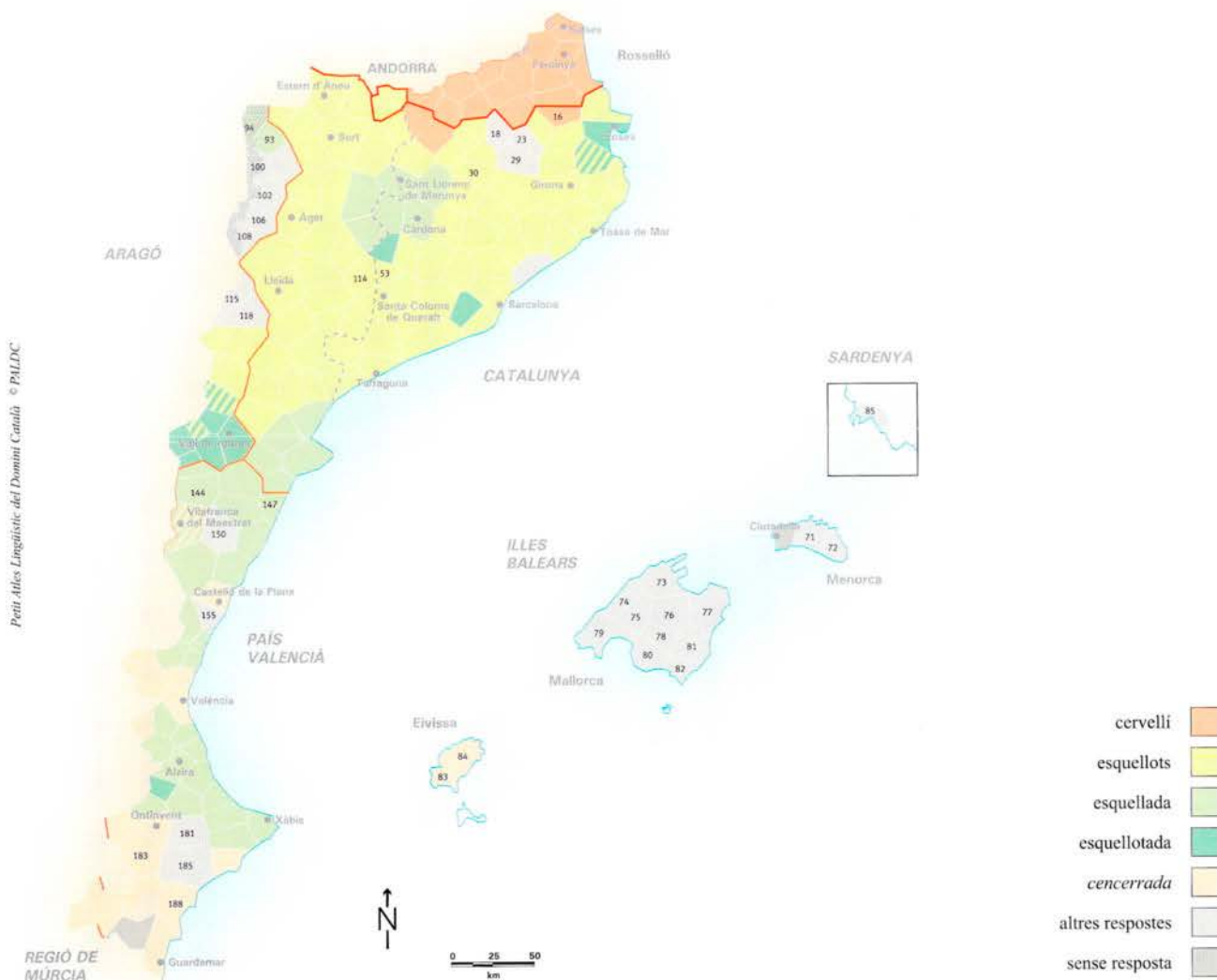
L'esquellotada

(ALDC, III, 474. L'esquellotada)

L'enunciat es refereix a l'«esvalot que es fa amb soroll d'esquelles, corns, llaunes, etc. davant la casa d'un viudo el dia que es torna a casar». Els mots més estesos són els der. de *esquilla*: *esquellot* 'esquilla grossa' procedeix de *esquilla* (< gòtic *SKILLA, cf. it. *squilla*, al. *schelle*) més el suf. augmentatiu *-ot*, origen de l'altre der., *esquellotada*, mentre que *esquellada* deriva de *esquilla* (veg. *esquelles* 115, *esquellolada* 181), com *esquellao* [m.] 185; la seva motivació és el costum de fer un estrèpit prolongat, especialment amb esquellots, quan un viudo (o viuda) es tornava a casar: deixaven de "fer esquellots" quan els vidus convidaven els esquellotaires a un refresc 53, a beure vi 30, 114, a una "alifara" 94; en alguns llocs feien viudo o viudada 80 quan els vidus no es casaven durant la Quaresma. El nom de l'esquilla en castellà, *cencerro*, d'origen onomatopèic, potser pres de l'eusq. *zinzerri*, és la base de *cencerrada* (var. *encencerrada* 183), que ha passat al val. i eiv. (en aquest, amb la var. *encerrada* 83, 84, 188 per deglutinació del segment inicial interpretat com a article salat [< s'encerrada]); en val. *sancerro* 'esquilla' ja es documenta al s. xv. La mateixa idea de 'soroll, estrèpit'

produït per un instrument és present també en *sonar es corn* 82; *tocar corns* 74, 77, 78 (i el der. *cornada* 81, 82); *picarolada* 82 (der. de *picarol*, procedent de *picar*, mot onomatopèic); alg. *sonar los caldaros* 85 (*caldaro* 'galleda'); *calderonada* 144, 150 (< *calderó* 'caldera petita', "arrossegaven calderons" 150); *trucos* 115 (< *truc* 'esquilla grossa', probablement d'origen onomatopèic); i la idea de 'soroll' es troba en *remor* 18, 23, 29; *renou* 71, 72, 76; *serenata* 78; *brama* 93, 100, 102, 106, 108, 118 (postverbal de *bramar*, onomatopèic); *fer una música* 79, *músiques* 82, *música de tets* (= *tests*) 73 (aquestes tres, amb valor antifràstic de 'sons dissonants'); *fer bulla* 76 (← cast. 'gresca'); afegim-hi el val. *ahucs*, que no apareix en les enquestes, i el val. ant. *fer codolets*. Finalment, en algunes poblacions hi havia el costum de *fer foc* 75, 81 o *fer una foguerada* 147, 155. En ross. es troba *cervelli* (var. *xervelli* 16) que, més que del fr. *chari-vari* (DECat), deu ser un manlleu al llenguadocià on es diu *charivari*, *charibali*, *charabali* (Mistral, 1878-1886).

Són normatius *esquellots* i *esquellotada*, des del DG_I, 1932.

Un *desig* a la pell

(ALDC, III, 477. Un *desig* a la pell)

L'enunciat es refereix a la “taca a la pell atribuïda a un antull, no satisfet, de la mare durant l'embaràs” (*DIEC*); segons els informadors, la taca pren en l'epidermis del nadó la forma de la fruita que la futura mare havia desitjat (176, 177) (o “li ha eixit una poma o una bacora” [183]); en relació amb aquesta creença, es diu que cal tocar fusta perquè no surti la taca al nadó (11) i que, si la criatura neix amb els ulls girats, és perquè la mare havia mirat un mussol (148). I així el valor abstracte de *desig*, *desig de sa mare* 116, 160, 166 (< llat. DESIDIUM, originàriament ‘desig eròtic’) esdevé el concret de ‘taca’, com també *enveja*, dels parlars septentrionals, que podria ser tributari de l'oc. *enveja*, car a la resta del territori cat. aquell mot és mancat del sentit de ‘desig’ (veg. *envejada*, dit de la criatura).

Altres significants d'àrea més local giren entorn del concepte ‘taca, senyal, marca’: *taca* 45, 81, 118; *taca d'un desig* 89, 105 (< llat. vg. *TACCA, del germ. TAIKN ‘senyal’); *tatxa* 181; *tatxa d'un desig* 180, probable compromís entre *taca* i *manxa*, propi de parlars bilingües; *manxa* 100, 186, 190, del cast. *mancha* (< llat. MACULA); *clapeta* 81, dim. de *clapa*, d'origen fosc, onomatopèic o preromà; *planxa* (d'un *conciat*) 108, var. nasalitzada de *platxa* (*plapa*, *clapa*); *piga*

122, 153 i *pega* 149, mots expressius sobre la base *PIC-, *PEC-, que de la idea de ‘pegar un cop’ han passat a ‘taca’; *senyal*, *senyal de naixó* 78, *senyal d'un desig* 79, 156 (< llat. SIGNALE): la criatura surt “senyalada” 70, 72; *delir* 49 (< llat. DELERE ‘esborrar, anihilar’ → ‘tenir desig vehement’); *llunar* 177, 182, 185, 189 és la catalanització del cast. *lunar* que podria ser una imatge de la taca comparada amb la lluna plena o bé resultat d'una influència de la lluna en la concepció (recordem *llunàtic*). El ‘desig capritxós, sense fonament raonable’ és present en els mots *anto[χ]o* 188 (← cast. *antojo* < llat. ANTE-OCULOS) i *capritxo* 179, de l'it. *capriccio*, compost de *capo riccio* ‘cap ericà, horroritzat’ (→ ‘impressió sobtada’ → ‘antull’), probablement a través del cast. *capricho*. *Conciato* 94 (var. *conciat* 108) és forma aragonesa (< llat. CONCEPTU ‘acció de concebre’). Finalment, *melsa*, d'origen obscur, de notable extensió, podria tenir relació amb la creença que el desig apareix en el nadó quan la mare, durant la gestació, havia tocat la melsa d'un animal (147). Per a mots semblants en els dialectes italians i retoromànics, veg. Jaberg, 1955.

Desig i *enveja* són els mots normatius des del DGJ, 1932.

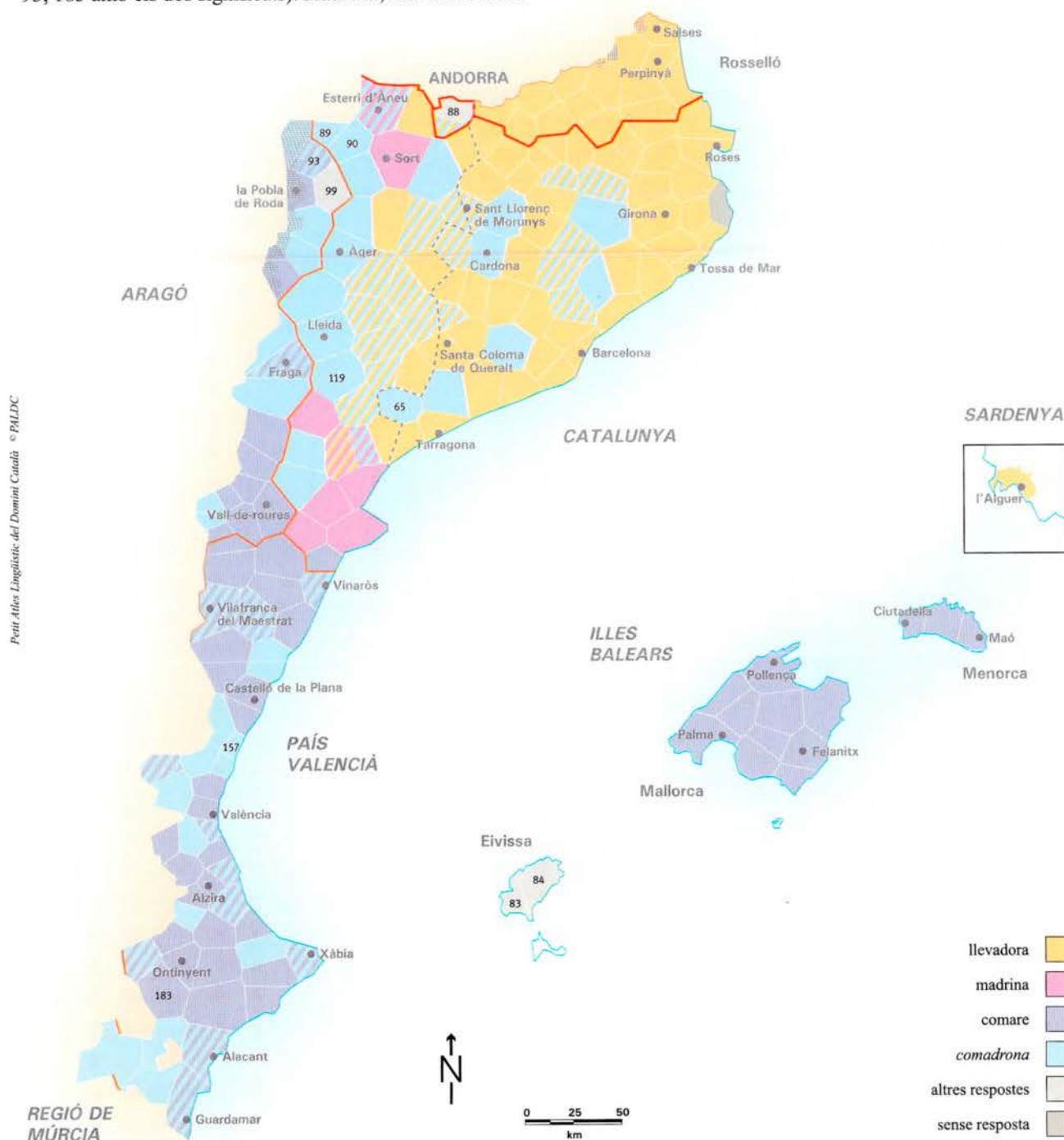
La llevadora

(ALDC, III, 479. La llevadora)

Diversos són els noms per a designar la 'dona que assisteix professionalment les parteres'. *Llevadora* (s. XIV) és un der. de *llevar* (< llat. *LEVARE* 'aixecar; deslliurar') més el suf. -*ador* pel fet de llevar, separar l'infant de la mare; s'estén pel cat. or. amb alguna incursió en el nord-occidental; *llevanera* 84 (s. XVI), mantingut en eivissenc, ha rebut, segons Coromines, el suf. antic -*AND* -*ARIA* (veg. *lavandera* "obstetrix" d'un doc. de v. 1400 probablement ribagorçà i oc. *levandièra*). *Comare*, der. del llat. tardà *COMMATRE*, propi sobretot del val., el mall. i el men., ha passat a 'llevadora' des del significat de 'padrina de fonts d'un infant en relació al padrí o als pares d'aquest' (cf. el cast. *comadre* 93, 183 amb els dos significats). *Madrina*, usat sobretot en

el tort., prové del llat. vg. *MATRINA* i s'aparta del significat de 'padrina de bateig' que té el cast. *madrina* i el fr. *marraine*. *Prenedora* 89, 90, 99, der. de *prendre* 'que pren, que agafa', es basa en un sema paral·lel a *llevar* de *llevadora*. Notem dos castellanismes: *comadrona* (← cast., s. XX; var. *comatrona* 157, *madrona* 65) i *partera* 88, 119 (en cat., aquest mot té el significat genuí de 'la que està parint o ha parit'); i, finalment, la perífrasi del camp d'Eivissa *dona que du els infants* 83.

Llevadora i *comare* ("en algunes contrades") són els mots normatius des del *DG₁*, 1932; el *DIEC₂*, 2007, ha suprimit la referència geogràfica.

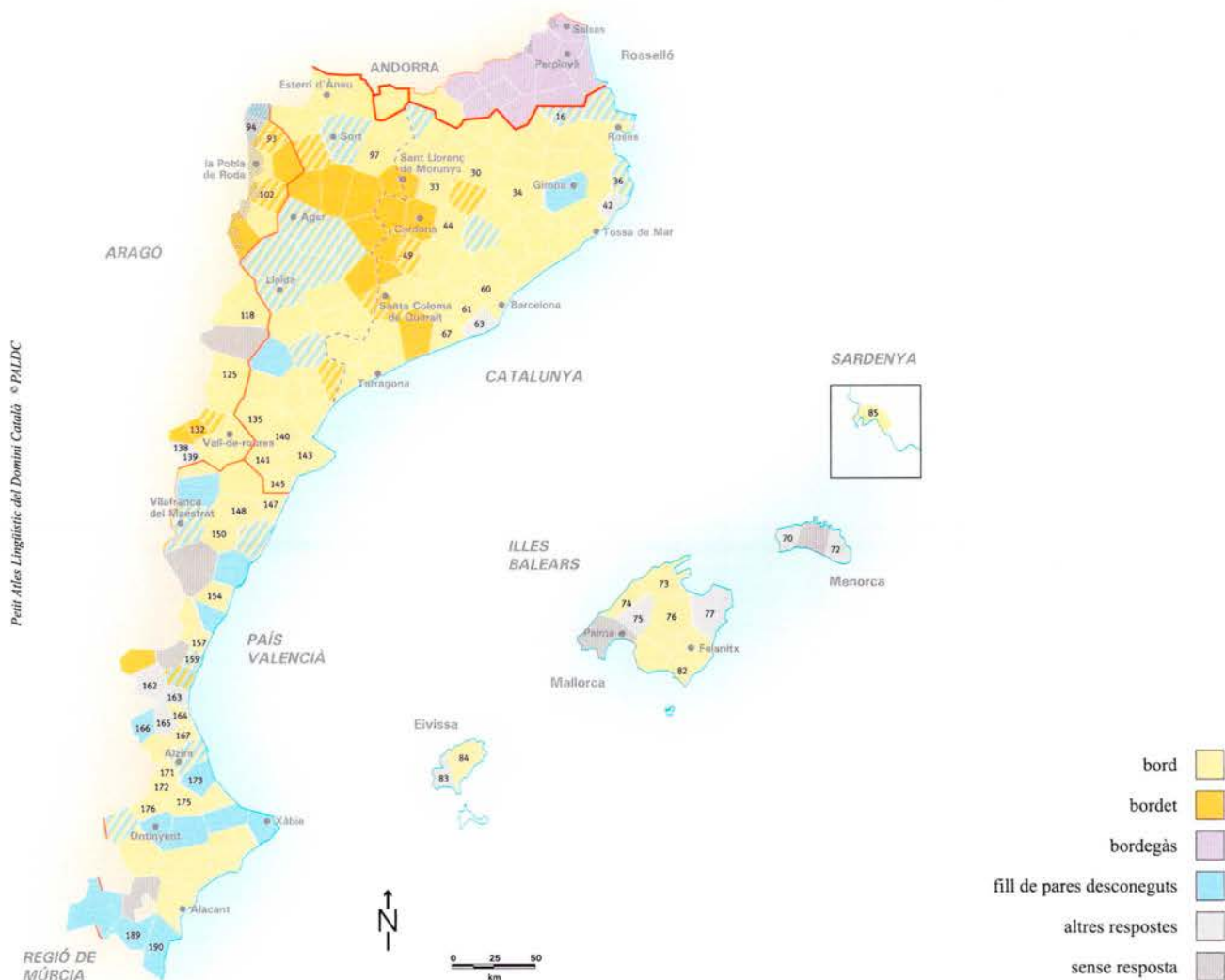

Bord(ALDC, III, 490. *Bord*)

Els significants generals per al concepte ‘nascut de pares desconeguts o no units en matrimoni’ són *bord* i els seus der., usats com a adjectiu i com a substantiu *m.* i *f.* *Bord* (fill *bord* 33, 74, 154), com l’oc. *bòrd*, procedeix del llat. *vg.* *BŪRDUS* ‘mul; bístia borda de cavall i somera’; en són der. el ross. *bordegàs*, combinat amb l’infix *-eg-* i el suf. *-às* de valor intensiu; *bordet*, dim. eufemístic de commiseració (veg. *ceguet* ‘cec’); *bordissenc* 44, format sobre *bordís* i el suf. *-enc*; *borde* 94, 138, 139, tribut a l’aragonès; a notar la var. perifràstica (*l’han tret*) de la *borderia* 34, 60, 61, 67, 125. *Fill de pares desconeguts* (de *pare desconocido* 159, *fills desconeguts* 190, *hijos desconocidos* 190) es troba en punts esparsos sobretot del val., que alterna puntualment amb *fill de pares entretinguts* 189, *fill de pares incògnits* 63, *fill de mare fadrina* 163, *fill de pare amprat* 163 (‘manllevat’), *fill de pare bord* 163. Alguns fan referència: *a)* a l’acollida a un centre benèfic: (*vaiilet, al·lot, fillet*) de la *Beneficència* 147, 189, de la *Inclusa* 73, 75, 76, 82, 175, institució i edifici dits *Casa dels bords* 176, (*l’han tret*) de l’*Hospici* 30, 42, 70, 118, 125; de la *Casa (de) la Caritat* 49, 61, o simplement (*tret*)

de la *Casa* 72, 135, 140, 141, 143, 145, 147, 148, 150, 162, 172, 175; *b)* al perdó i acollida per part d’una figura religiosa: del *Bon Jesús* 82, de la *Sang* 73, 76 (al·lusiú al Crist miraculós de l’església de la Sang de Palma); *c)* a l’abandonament pels pares: *expòsito* 16, 49, 93, 102, 141 (← cast.), *desemparat* 34, 36; *d)* al caràcter casual, lliure, com producte de la natura: *fill boscà* 77, *venturer* 83, 84, per això se’ls posava per nom *Ventura* 97, *fill natural* 74; *e)* a la seva condició d’il·legítim: *furtat* 132, *d’estraperlo* 159, *fill de puta* 157, 165, 166; notem també el castellanisme *bastardo* 167 (< fr. ant. *bastart* 173; *bastaldo* 85) i respostes no lexicalitzades com *no té pare* 34, 164, *fill d’uns altres* 163, i (*nascut*) *fora lloc* 171.

Bord i *bastard* són mots normatius; *bordegàs* és admès al *DIEC*₁ (1995), mentre que al *DIEC*₂ (2007) figura com a “emprat antigament”, recollint la marca valorativa “Ant[igament], bord; ara, xicot” del *DG*₁ (1932); *bordet*, que apareixia amb entrada independent al *DG*₁ (1932) i al *DIEC*₁ (1995), ha reduït la seva presència com a exemple de l’entrada *bord* en el *DIEC*₂ (2007).

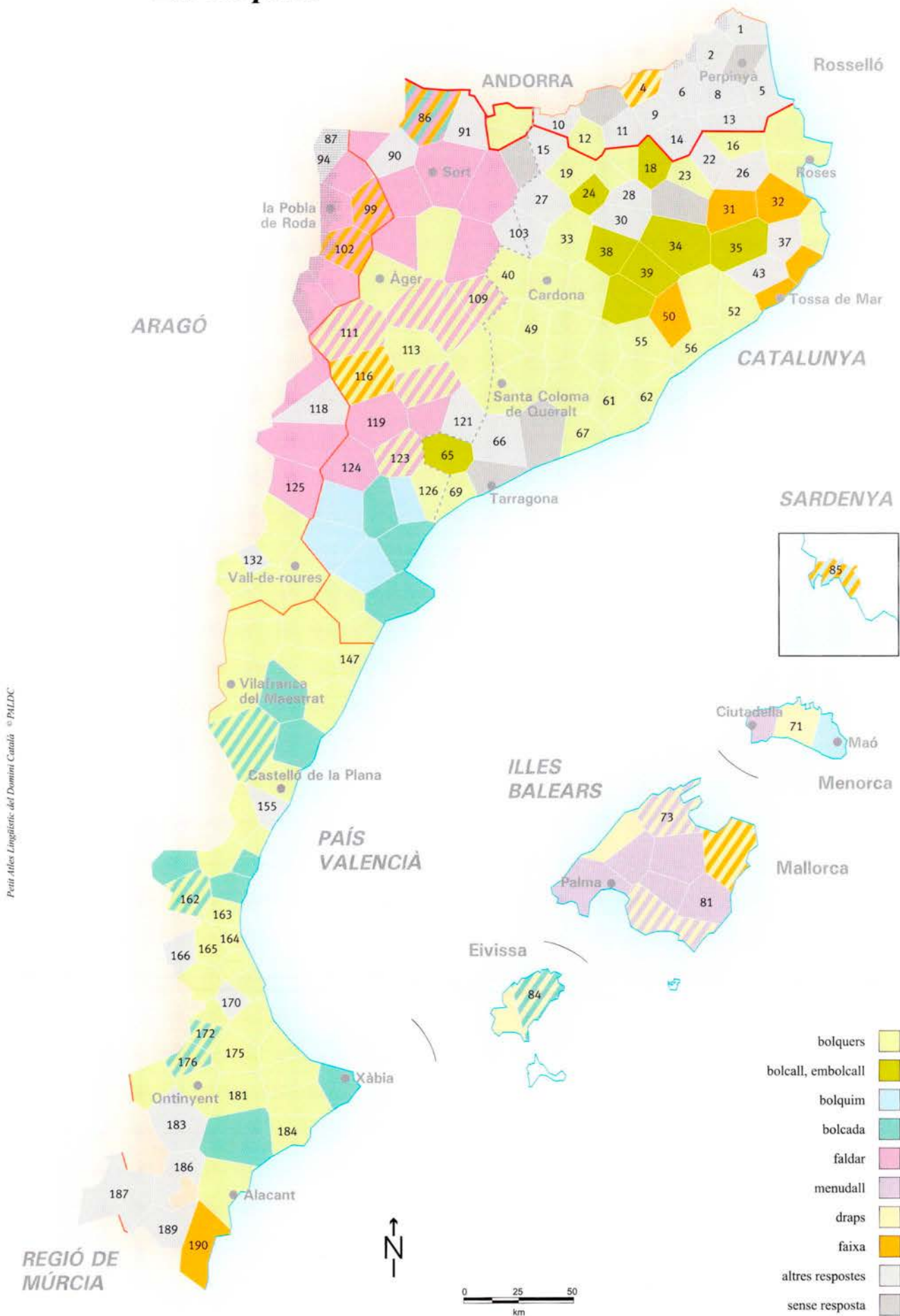
Els *bolquers*

(ALDC, III, 483. Els *bolquers*)

Els mots que predominen per a la designació dels ‘bolquers’ són der. del verb *bolcar*, procedent del llat. vg. *VOLVICARE ‘embolcar, giravoltar’, alhora der. de VOLVERE ‘enrotllar, fer girar’. *Bolquer* (s. XV) (var. *bolquets* 126, *bolquer de tovallola* 123, *roba de bolquers* 52, 61), ha rebut el suf. *-er* (< llat. *-ARIUS*), ocasionalment ha pres forma dim. (*bolquerets* 163, 172, 175, 176, 181, 184) i eventualment el prefix *em-* (*embolquers* 19, 33) heretat del verb *embolcar* 86, com *embolcadors* 12, 19 (*ensabolc* 23, postverbal de *ensabolcar*, potser a partir de *se bolca*); a *bolcall* s’ha afegit el suf. *-all* (var. *saborcalls* 65, veg. *ensabolc*) i també *-er* (*bolcaller* 35), a més del prefix *em-* (*embolcall* 18, 24, 34, 38, 39); *bolquim* i *bolcada* (var. *embolcada* 84) han rebut els suf. *-im* i *-ada* respectivament, que donen valor col·lectiu al nucli. *Faldar* (var. *roba de faldars* 109, *faldara* 99, *falderets* 125, *faldassos* 124), també de notable extensió en cat. nord-occ., prové de *falda* (< fràncic *FALDA ‘plec’) sufixat amb *-ar*: de ‘peça d’armadura que cobria les cuixes’ (s. XV) va passar a ‘peça de bolquers, de la cintura en avall’ i, finalment, a ‘conjunt dels bolquers’. *Menudall* (s. XVI), propi del mall. i men., deriva de *menut* (< llat. MINUTU), es pronuncia *menudai* (*munedai* 73, per metàtesi) i, en relació amb el nucli, ha donat les var. *roba menuda* 49 i *menudències* 81. *Faixa* prové del llat. FASCIA ‘bena, faixa’, a la vegada der. de FASCIS ‘lligall de branquillons formant un manat’ (var. *feixa* 99, *feixeta* 102; *faixat* 85; *faixa pel melic* 190). *Drap* (amb el dim. *drapets* 71, *petits draps* 4) prové del llat. tardà DRAPPU, potser d’origen cèltic, i és una especialització de ‘roba o teixit de qualsevol mena’ (veg. mapa PALDC, II, 258). *Trussó* 8, 9, 11, 12-14

és manlleu al fr. *trousseau*, dim. de *trousse* (postverbal de *trousser*), significat que ha adquirit des de ‘aixovar de la núvia’ (← ‘fardell de mercaderies’) (var. *trossa* 16, *trussat* 1, 2, *trussell* 22, *trussatge* 5). Altres mots, més locals, es refereixen: a) a un genèric, sovint amb determinant: *robeta* 2, 15, *roba* 43, *roba menuda* 49, *roba de bolquers* 52, 61, *roba de naixement* 116, *robeta de xiquet* 165, 189 o *de canalla* 30 (pron. *canaia*), *roba d’anar a batejar* 49, *roba de niu* 56 (o simplement *niu* 28), *muda d’una criatura* 22; b) al continent o conjunt: *canasteta* 113, *canastillo* 147 (← cast.), *cistella* 69; *fardet* 164, dim. del cast. *fardo* ‘bolic’; *vetualla* 90 (< *vitualia* < llat. VICTUALIA ‘coses comestibles’); *aixovar* 118, 170 (var. *aixovar del bebé* 187, *anxovar* 189, *anxovaret* 190, *aixovaeta* 186), de l’ar. AŞ-ŞUWÂR (veg. mapa 346), des de ‘roba de nuviàncies’; *laieta* 6, 10, del fr. *layette*, dim. de *laie*, que significava ‘caixa per a vestits, etc.’; *panyals* 66, 94, pres del cast. *pañales* 87; c) a peces dels bolquers: *calcetes* 67, *gipó* 99 (*giponet* 102), *brusetes* 190, *baverets* 190, *benes* 119, *llençolets* 15, 27, 40, 67, 103, 121, *camisa* 50, 99, *fasset* 91 (← ‘gipó encotonat sota l’armadura’, del llat. *FARSUS, part. de FARCIRE ‘farcir’), *bandola* 26, 31, 32, 37, der. dim. de *banda*, *jacotí* 4 (< oc. *jacotin*); d) a der. de *cul* (< llat. CULU): *culatxo* 4, 50, 55, 62, 111, 116, amb el suf. *-atxo*, i les var. procedents del cast. *culeros* 132, 155, 166 i *culer* 123; e) a una mena de dot: *dotet de les criatures* 162, des de ‘roba que aporta la núvia’. *Atet* 183 resulta d’origen obscur.

Bolquer, *bolcall*, *bolcada*, *bolquim* i *faldara* (‘bolquer gruixut’) són mots normatius des del DG_I, 1932.

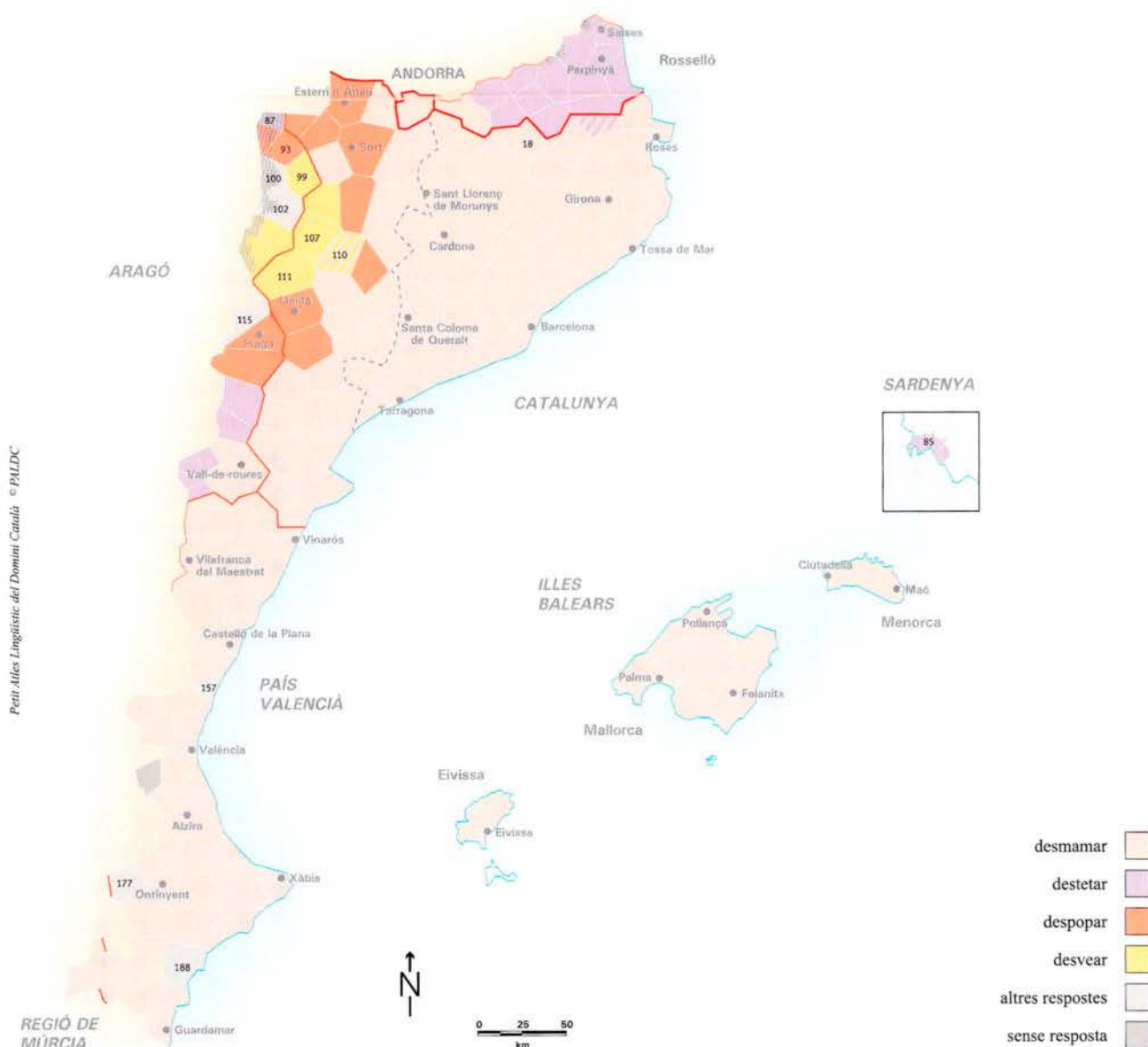
Desmamar(ALDC, III, 493. *Desmamar*)

La major part de significants tenen com a nucli *mama*, *teta* o *popa*, designacions diverses de 'mamella'. El més extens, *desmamar*, és un der. de *mama* (< llat. MAMMA) 'mamella' (i també 'mare', 'dida'), mot expressiu d'origen infantil, precedit del prefix *des-* (< llat. DIS-), que indica oposició a l'acció significada pel verb (*mamar*, més aviat *donar* (*a*) *mamar* o sobretot *criar*, cf. ALDC, III, mapa 492). *Destetar* té una formació, semblant a l'anterior, sobre *teta*, "imitativa del parlar o barboteig dels infants, [tə-tə], quan demanen atenció dels adults" (DECat) que significava 'mamella', sentit viu en rossellonès des del s. XIII i que, a través de 'persona que alleta', va passar en mall. a 'persona que cuida l'infant' ([t'ətə]); s'oposa a *donar teteta*, *tetar* (veg. ALDC, III, mapa 492); semblantment alg. *destitar* 85, format sobre *tita* 'mamella'; *destetar*, del Matarranya, és manlleu al cast. *Despopar* té com a base *popa* 'mamella' (s. XIV) (< llat. PUPPA, var. expressiva de PUPA; cf. it. *poppa*); en llat. vg. ja

s'havia format *PUPPARE 'mamar', avui *donar (la) popa*; *despopar* alterna amb *traure la popa* 115 i és propi de poblacions del nord i sud del cat. nord-occidental (veg. *la Mare de Déu de la Popa* [Borredà]). *Desvear* (s. XIII), afí a l'arag. *desbezar*, és el contrari de (*a*)*vesar* (< llat. ADVITIARE 'acostumar'), amb pèrdua de la [-z]- intervocàlica (com *raó* < llat. RATIONE), que es manté en la var. *desvesar* 107, 110, 111 i que, després de la pèrdua, ha rebut una *i* antihiàtica en l'altra var. *desveiar* 99.

Altres formacions perifràstiques: *llevar la mamella* 157, *llevar la llet* 177, *sacar la llet* (o *lleit*) 87, 93, 100, 102, *treure el (del) pit* 18, 111, *llevar el pit* 188 (on *pit* 'mamella', com el fr. *poitrine*).

Són mots normatius *desmamar*, des del DOrt, 1917; *despopar* i *desvear*, des del DIEC₁, 1995.

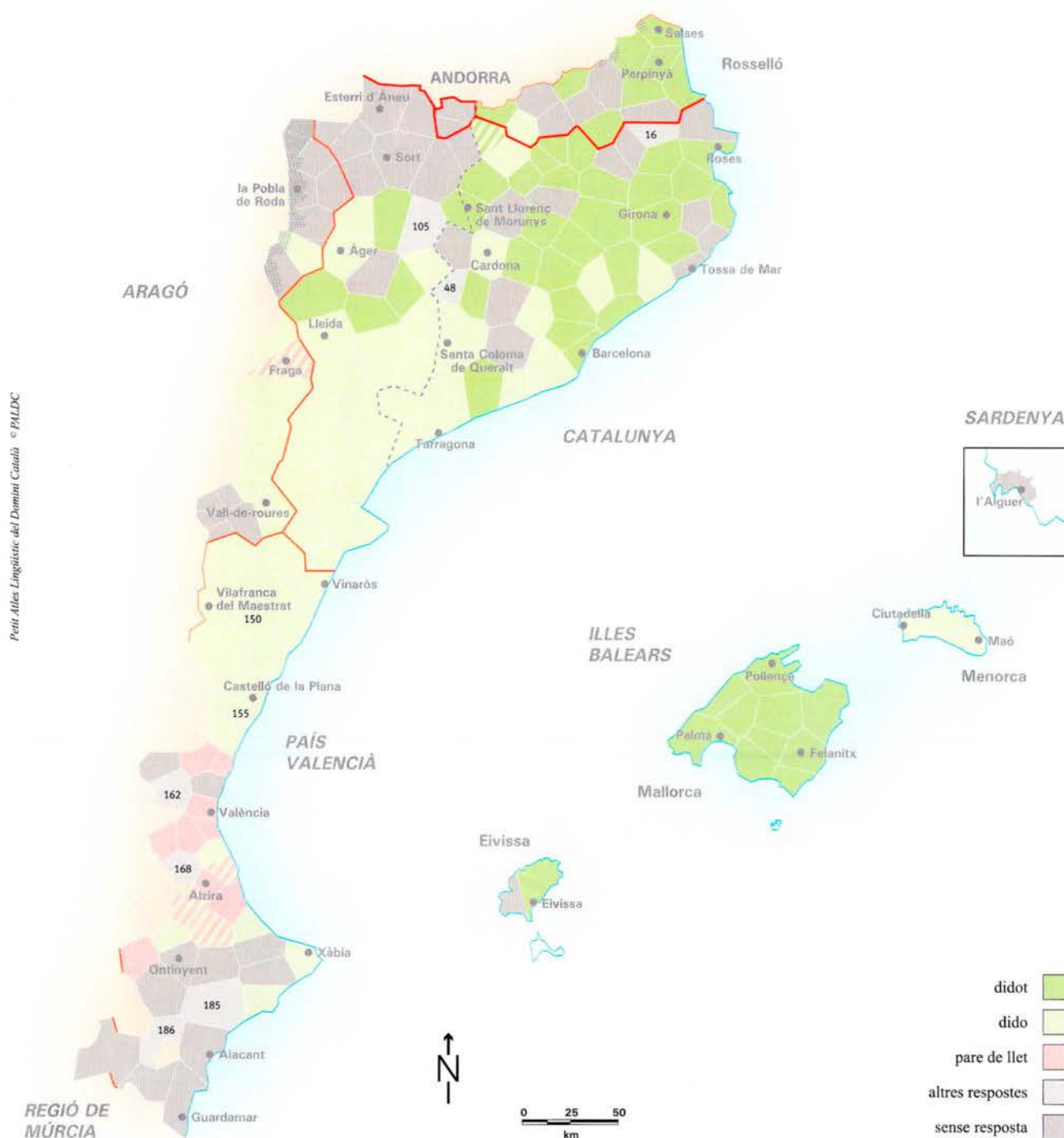

El didot

(ALDC, III, 495. El didot)

Així com *dida* (< llat. tardà DIDA [o DIDDA] ‘mamella’ i ‘nodrissa’) és força general (cf. mapa 268), tret d'alguns mots com *ama*, *ama de llet* i *mare de llet*, les designacions del ‘marit de la dida’ presenten dues variants bastant esteses, bé que mancades de documentació antiga: *dido* i *didot*. La primera (també *pare dido* 150, 155) és la masculinització de *dida* i la segona ha rebut el sufix masculinitzador *-ot* (< llat. *-OTTU*), com *bruixot* (< *bruixa*), *perdigot* (< *perdiu*), *aligot* (< *àliga*). El val. central ha preferit *pare de llet*,

paral·lel a *mare de llet*, pel fet que la dida dona a mamar la criatura; altres unitats perifràstiques són *home* (o *marit*) de la dida 16, 48, 105, 168, 185 i *home de l'ama* 162, que expressen el parentiu del didot respecte de la dida; *madron* 186, masculinització de *madrona*, és una adaptació del cast. *matrona* (o *comadrona*) amb canvi semàntic. *Didot*, des del DOrt, 1917, i *dido*, des del DIEC_I, 1995, són mots normatius.

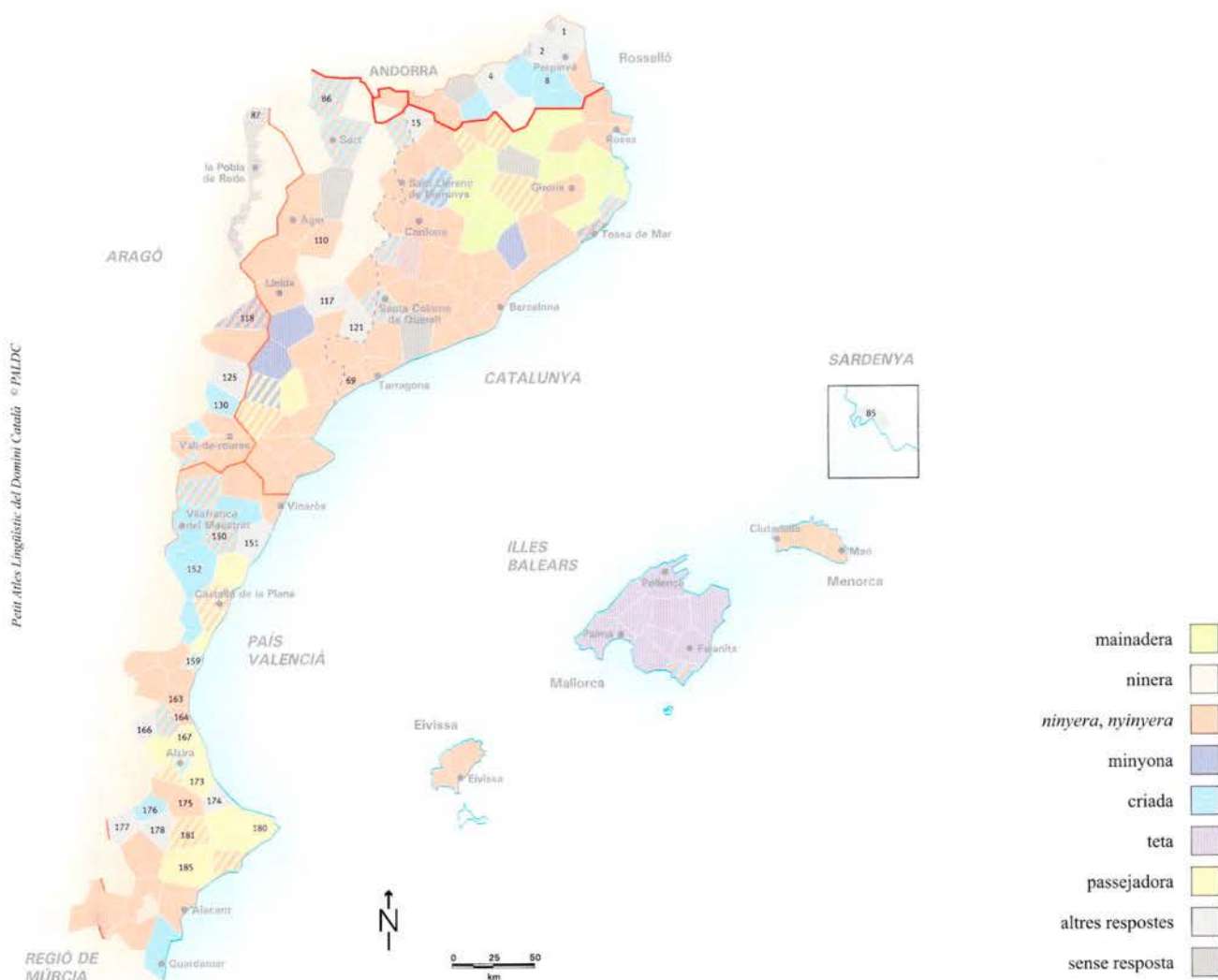
La mainadera

(ALDC, III, 496. La mainadera)

Els mots més estesos, *mainadera* i *ninera* (*nyinyera*), tenen per base el nom que designa 'infant': *mainadera* deriva de *mainada* 'infant' a partir de 'conjunt d'infants' (veg. mapa 360), i *ninera*, de *nin*, mot de creació expressiva (< llat. *NINUS) (veg. mapa 359), amb els respectius suf. *-ada* i *-era*; el darrer mot ha sofert la competència de les var. acastellanades *ninyera* i *nyinyera*, aquesta amb assimilació de la nasal inicial a la palatal següent. El fet que siguin noies, xiquetes, les que s'ocupen de tenir cura dels infants explica el canvi semàntic de *minyona* ('noia' → 'mainadera'; veg. mapa 358), com ha passat en el cas de *mossa* 118 i de *fadrina* 159, 175. El mall. *teta*, d'origen expressiu, nascut en el marc del llenguatge infantil (veg. mapa 355), ha desviat el sentit de 'dona que alleta' al de 'mainadera', com ocorre en *ama seca* 87, 163, 164, 166, 174, 178, *dida seca* 110, 121, 151, *mare seca* 173, *tataia de sec* 85, on el determinant vol dir 'que no alleta'; *ama de llet* 176, 177 sembla una confusió amb el valor de 'dida'. *Criada* (var. dim. *creadeta* 86) és el participi femení de *criar* (< llat. CREARE) i *criat* ha passat per aquestes fases: 'que ha estat nodrit, educat' → 'vassall educat a casa del seu senyor' → 'servidor, servent' → 'mainadera'. La funció desenvolupada és l'origen de

diversos noms més puntuals: el val. *passejadora*, de *passejar* (< *pas* + suf. *-ejar*), amb valor transitiu de 'dur a passejar' (veg. també *passejanta* 167, 180, 181, 185); *bressolera* 1, 8 (var. *bersolera* 1, 2), de *bressolar* (der. de *bressol*; veg. PALDC, II, mapa 178); *gronsadora* 150, 152, de *gronsar* (< potser del llat. *CRONTIARE, d'origen cèltic; veg. PALDC, II, mapa 179); *guardadora* 117, 125, 130 i *guardiana* 15, de *guardar* (< germ. WARDON; veg. PALDC, II, mapa 257). Alguns noms tenen relació amb la mestressa de l'escola de pàrvuls: *mestra de costura* 85, *costurera de cagons* 69. Constitueixen manlleus els alg. *bambinaia* 85 (< it. *id.*, format sobre *bambino* 'nen') i *tataia de sec* 85 (< nuorès *tattaya* 'dida') així com *nursa* 4 (pron. [n'yr̥sə], del fr. *nurse*, pres de l'angl.).

Des del punt de vista geogràfic, notem la personalitat del mall. (*teta*) i del cat. central (*mainadera*), i com *ninera* ha guanyat terreny a través del parònim espuri *ninyera*. Són mots normatius *mainadera*, des del DOrt, 1917, i *teta*, des del DIEC₁, 1995; *passejadora* ja figura com a exemple al DG₁, 1932, amb aquesta entrada: "Que passeja. Una *passejadora d'infants*", informació presa, com altres vegades, del Diccionari Aguiló.

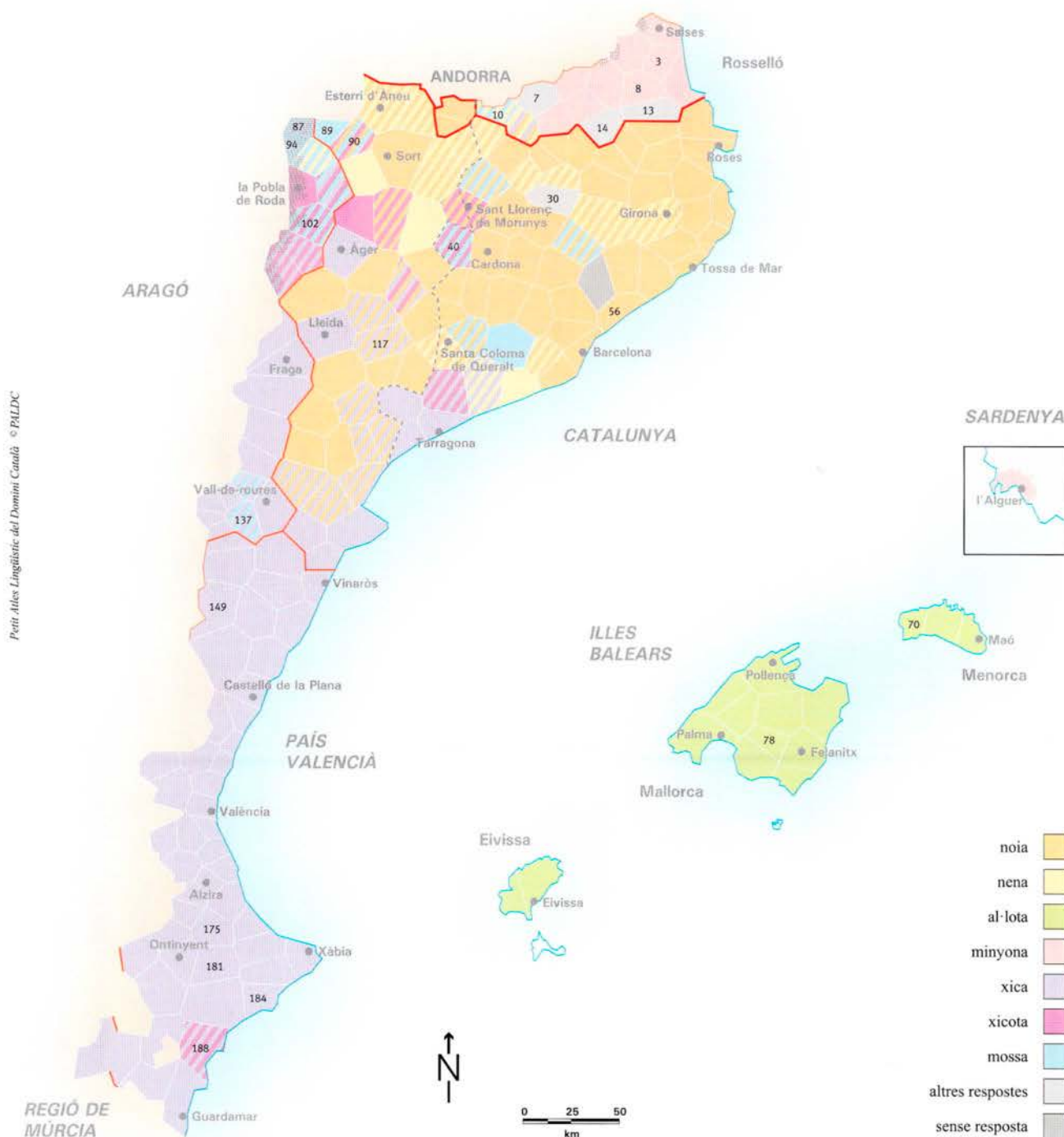
Una noia

(ALDC, III, 501. Una noia)

Per a *noia*, *nena*, *nina* 3, 8, 13, 14 i *xica* (var. *xiqueta* 117, *xicona* 175, 181), femenins de *noi*, *nen*, *nin* i *xic*, respectivament, veg. mapa 359; per a *al·lota*, *pallaga* 8, *sagala* 30, *fadrineta* 56, 149, 184, *xavala* 89, 94 i *filleta* 70, femenins de *al·lot*, *pallago*, *sagal*, *fadrinet*, *xaval* i *fillet*, respectivament, veg. mapa 360; però *filla* 7 és manlleu al fr. *fille* 'noia'. *Minyona* (var. *minyona* 3) és el femení de *minyó* 'nen; noi', de creació expressiva (< llat. MIN[N]IONE), del qual *miona* 10 és un hipocorístic; conservat en rossellonès i, desviat cap a 'criada', en poblacions del Principat. *Mossa* (var. *mosseta* 40, 87, 90, 94, 102, 137) és el femení de *mosso*, que deu pertànyer a la família de l'it. *mozzo*

'esmotxat', potser amb el sentit inicial de 'rapat'. *Polleta* 40, 188 és un dim. de *polla* (< llat. PŪLLA), per comparació d'una noia amb una 'gallina jove'. *Bergantella* 78 és dim. femení de *bergant* (der. de *bregar* < gòtic BRIKAN 'rompre'), melioratiu a partir de 'pillet, murri' (semblantment *al·lot* 'noi de mala vida' → 'xicot'). Quant a àrees geogràfiques, *noia* s'estén pel Principat, *xica* pel val. i, en espais perifèrics, *al·lota* pel balear i *minyona* pel ross. i alg.

Són normatius respecte a aquesta franja d'edat (entre la infància i la pubertat) *noia*, *xicota*, *minyona* i *mossa*, des del DG_I, 1932; *al·lota*, des del DIEC_I, 1995 (ortografiat *atlota* en el DG_I, 1932).

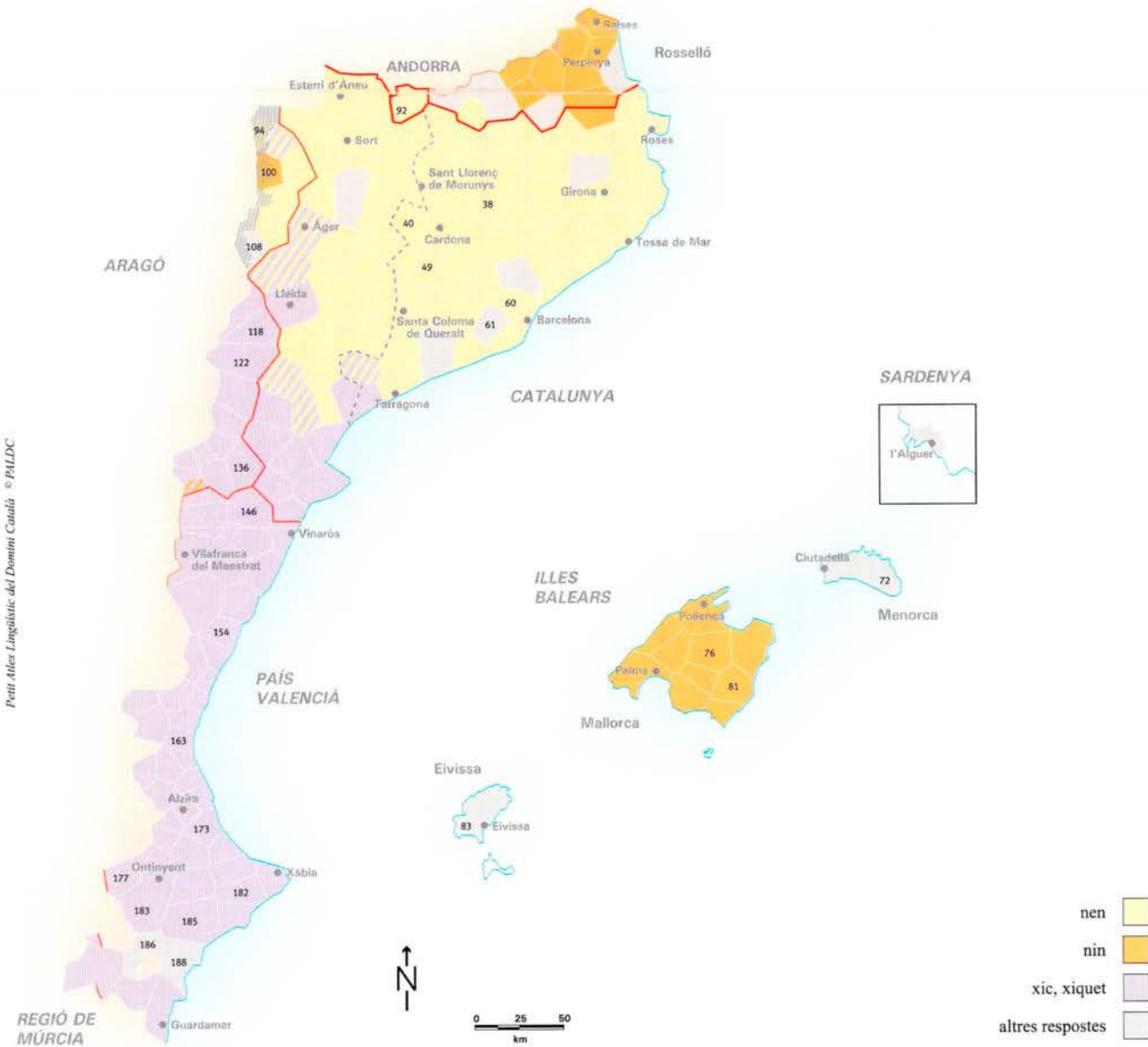
Un nen (I)

(ALDC, III, 498. Un nen [fins als vuit o deu anys])

En aquest mapa hem cartografiat els noms que coneixen una més gran extensió (*nin*, *nen*, *xic*) amb el respectiu comentari; els seus nombrosos geosinònims, d'àrea més reduïda, són objecte d'estudi en el mapa següent (veg. mapa 360).

Nin (dim. *ninet* 76, 81; var. *nino* 100, *ninon* 100) és mot de creació expressiva, propi del llenguatge infantil (< llat. *NINUS); es documenta al s. XIII, però com a nom de persona, *Petrus Ninot*, aquest, der. de *nin* amb el suf. afectiu -ot (cf. *Perot*, *Joanot*), ja es troba el 1197, i el femení *nina* (*nineta*) 'pupila de l'ull' i 'joguina de nena' són noms estesos entre els s. XIV i XVI, mentre que *nin* (i *nina*) 'infant' ha estat drenat a àrees conservadores (ross. i mall.); *noi* 61, 118, 122, 136, 146 (var. *noiet* 38, 40, 61), d'aparició no anterior al s. XVII, és una reducció de *ninnoi* (< *nin* + suf. dim. -oi, cf. *caminoi*), com ja intuïa Balari. En canvi, *nen*,

també d'origen expressiu, és mot tardà (s. XIX) que ha guanyat terreny al Principat (var. *nenet* 40, 92, *nenon* 94, i el cast. *nene* 72, 83, 108). *Xic* (s. XIV), igualment de creació expressiva però potser indirectament relacionat amb el llat. CICCUM 'membrana que separa els grans de la magrana; cosa insignificant, bri' es troba en textos sobretot valencians; ara bé, documentalment l'ús substantiu ("*xic* o minyó") és posterior a l'adjectival ("infant *xic*") que, d'altra banda, apareix en cat. or. (ross. "bótes *xiques*", mall. "tisores *xiques*") com també els der. d'ús predominantment substantiu *xicot* 49, 60, *xicotet* 40, 173, 188, *xiquet xicotet* 154, *xiquet de bolquerets* 163, *xiquillo* 177 (← cast.), *xicon* 182, 183, 185, 186, *xicotiu* 188, i l'expressió verbal *un xic* 'un poc'. Són normatius respecte a aquesta franja d'edat *nin* i *nen*, des del *DG*₁, 1932, i *xic*, *xicot* i *xiquet*, des del *DIEC*₂, 2007.

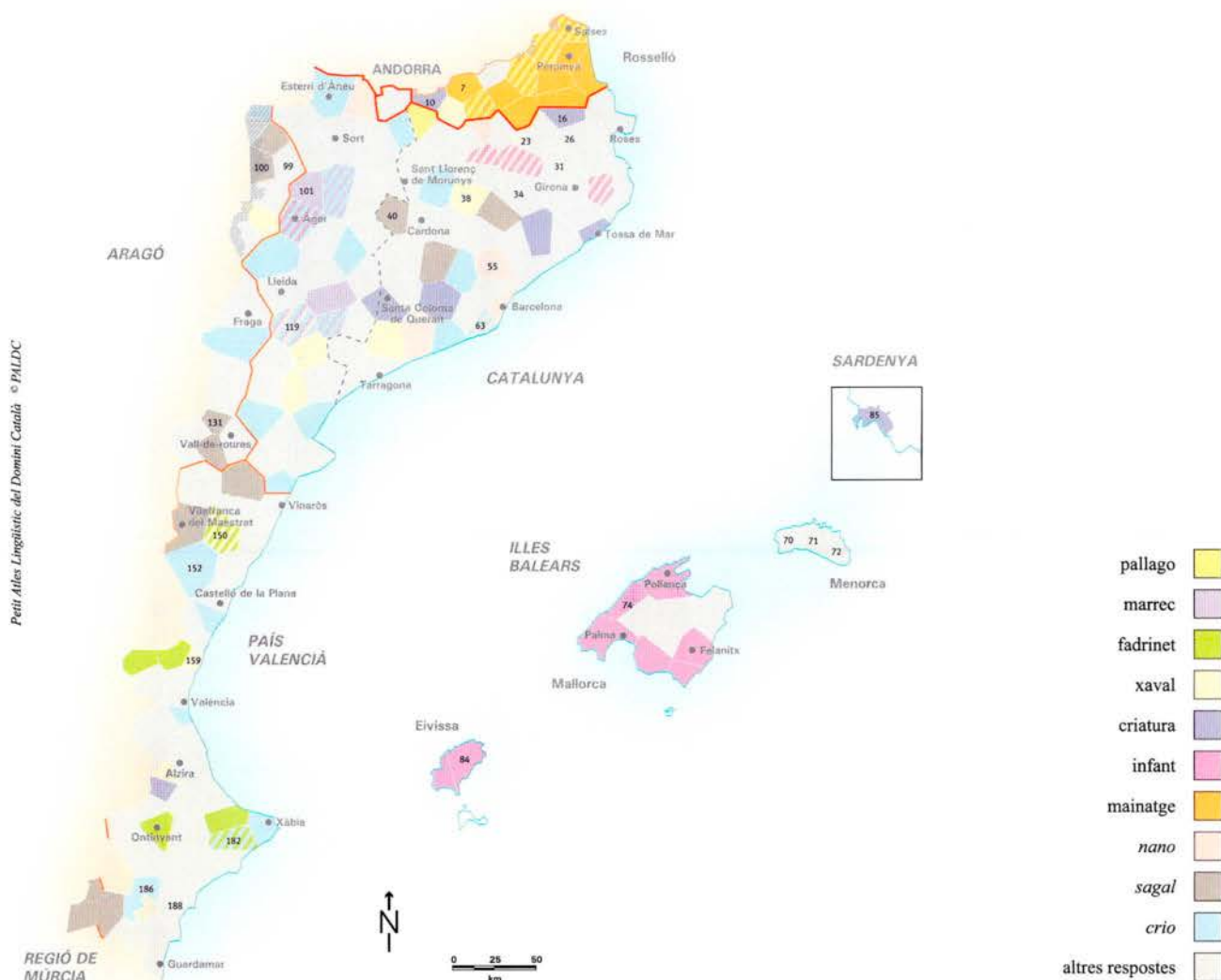
Un nen: altres geosinònims (II)

(ALDC, III, 498. Un nen [fins als vuit o deu anys])

Aquests geosinònims sovint conviuen amb algun o altre mot del mapa anterior (*nin*, *nen*, *xic*; veg. mapa 359); només hem cartografiat els significants d'una certa freqüència. Entre els seus orígens i motivacions cal notar: *a*) altres mots d'origen expressiu com *minyó* 85, 99; *petit* 119; *b*) una tendència a la dignificació de mots inicialment de caire pejoratiu: *al·lot* 71 deriva de l'ant. *arlot* 'jove de mala vida, bergant'; *bordegàs* 31, 40, 55, augmentatiu de *bord* 'bastard' (*bordegot* 100); el ross. *pallago* (< *pallargo* < *pallardo*), aquest -crec- pres de l'oc. *palhardo* "garçon qui couche sur la paille" (Mistral); *vaiet* 26, 34, d'un anterior *vaslet* (< cèltic *VASELITOS, dim. de VASSOS 'servidor', origen de VASSALLOS 'vassall'); *nano*, del llat. NANUS 'diminut en la seva espècie'; *marrec* (var. *marreco* 101), der. de *marrà* 'mascle de l'ovella no castrat'; *mocós* 152, del cast. *mocoso*, aplicat primer al nen del nas del qual pengen mucositats; *c*) diminutius diversos: als ja vistos (*noiet*, *ninet*, *ninon*, *nenet*, *xicot*, *xicotet*) podem afegir el men. *fillet* 70, 71, 72, dim. de *fill* (< llat. FILIU); *fadrinet*, dim. de *fadrí*; *nadó* 16, 63, del llat. tardà NATONE, de NATUS 'nat' amb el suf. dim. -ó; *d*) manlleus a altres llengües: *crio*, del cast. (enfront de

cria 182, verbal de *criar* < llat. CREARE), com *nene*, *mocós*, *xiquillo*; *sagal* (o *sagalet* 131), der. del cast. *zagal* (< ár. andalusí ZAGALL 'jove; valent'); *xaval* (s. XIX) (o *xavalet* 38, 150, 159), deutor al gitano [tʃ]avala, vocatiu masculí plural de [tʃ]avó 'fill, noi'; *garrit* 84 (s. XVI), potser del cast. *garrido* a través del romancer i la cançó popular (DECat); *e*) altres: *criatura*, pres del llat. CREATURA, amb tancament *e* > *i* per hiat; *manyaco* 188 (*munyaco* 186, amb canvi *a* > *u* per labialització causada per la *m*) podria derivar de *mà*, *manya* o *maníac* en el sentit de 'aviciat, mansoi' aplicat a "criatures i animals capritxosets, malcriats pels seus" (DECat); *infant* (o *infantó* 74), del llat. INFANTEM 'incapaç d'enraonar; nen petit', der. de FARI 'parlar'; *mainada* 7, 10, 23 (< *maisnada* < *maisonada*, der. de l'arcaic *maiso(n)* 'estatge, residència', del llat. MANSIONEM 'permanència, habitatge') que, amb variació de suf. (-ada > -atge) o derivació directa del llat. MANSIONATICU, ha donat el ross. *mainatge* 'conjunt d'infants' → 'infant'.

Són mots normatius *criatura*, *infant*, *mainatge*, *manyac*, *marrec*, *nadó*, *vaiet*, *xaval*; i, amb la designació de 'noi, xicot', *al·lot* (al·lot al DG1, 1932), *bordegàs*, *minyó* i *xicot*.

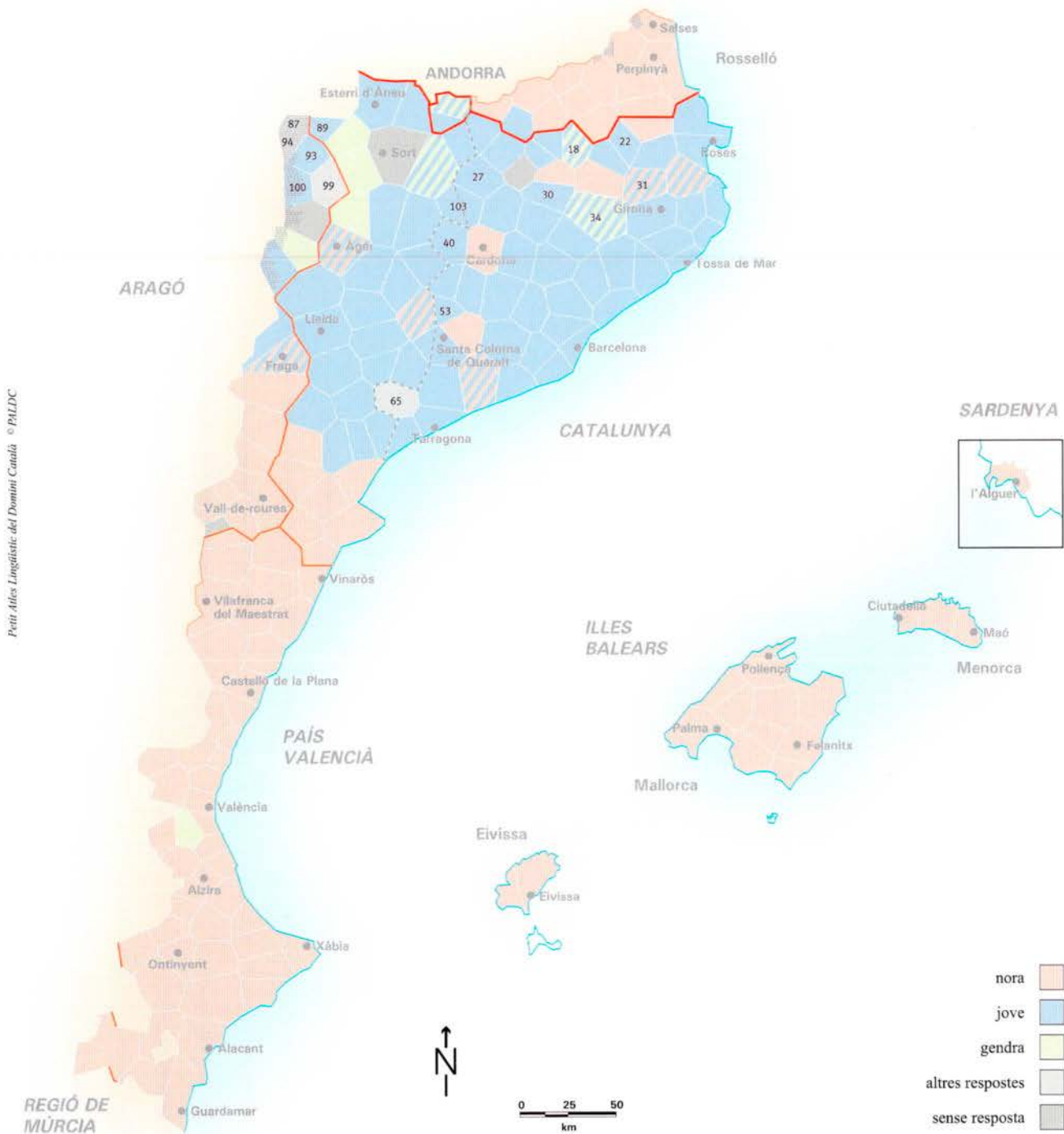
361

La nora

(ALDC, III, 511. La nora)

Els mots més estesos per a designar l'‘esposa del fill’ són *nora* i *jove*. El primer (var. cast. *nuera* 93, 94) deriva del llat. vg. *NŌRA*, ja present a l'*Appendix Probi* (s. vi), variant del llat. cl. *NŪRUS*; el canvi de ū en ō (> o oberta) seria degut probablement a l'atracció de *sŌCRUS/sŌCRA*; *nora* és el mot més tradicional i s'estén per les àrees laterals (valencià, tortosí; rossellonès) i insulars (Balears, l'Alguer), amb alguns supervivents en el cat. principatí on de fet s'ha imposat un altre mot, més modern, que és *jove* –semantisme únic en el conjunt de les llengües romàniques–, inicialment dit de la dona de l'hereu quan vivia a casa dels sogres (18,

22, 27, 30, 31, 34, 40, 53); i per això *hereva*, dit de la nora que viu amb els sogres (89, 99) o simplement la casada amb l'hereu (100, 103); l'origen de *jove* rau en la necessitat de distingir la (*mestressa*) *jove* de la mare de l'hereu (*vella*). En algunes poblacions *gendra*, femení de *gendre* (veg. mapa 296) (o el castellanisme *ierna* 87), ha substituït *nora*; en d'altres, una formació perifràstica fa referència a la nora no casada amb l'hereu: *noia del cabaler* 27 (o simplement *noia* 65), *dona del fill petit* 40, *dona del fill* 53. *Nora* i *jove* són els mots normatius des del *DG_I*, 1932.

El fadrístern

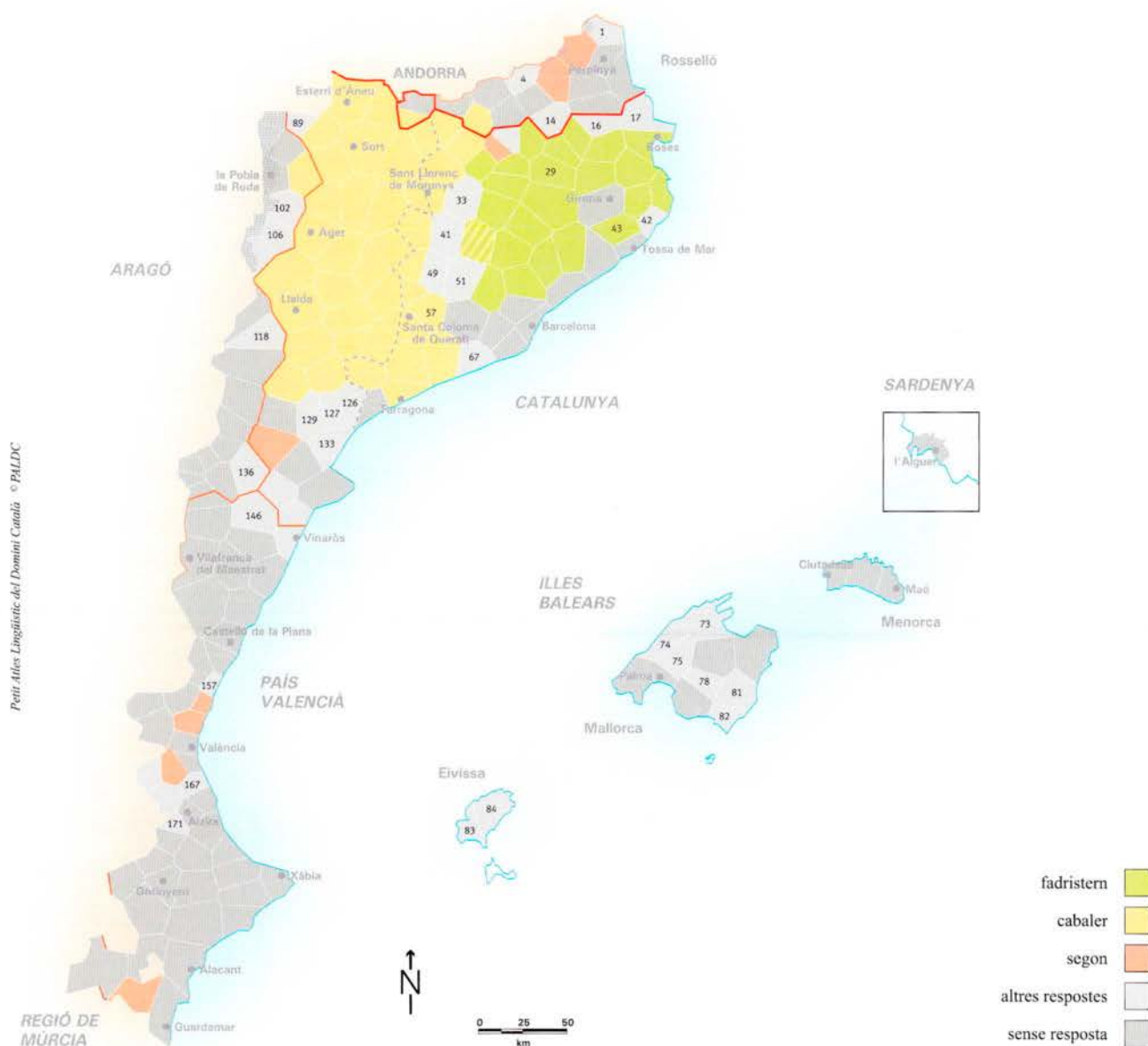
(ALDC, III, 517. El fadrístern)

L'enunciat es refereix al 'fill no hereu que, sobretot al Principat, no tenia dret a quedar-se a la casa pairal en casar-se o en morir el pare'. *Fadrí extern* 29 i, per aglutinació, *fadrístern* es componen de *fadrí* 33, 49, 51, 57 (veg. mapa 343) –mot oposat a *hereu*– i de l'adj. *extern*, és a dir, de fora, car aquell ha de marxar de la casa quan es dona una de les circumstàncies exposades abans; semblantment, *fill extern* 14, 16, 17, 133, i *extern* 126, 127, 129. *Cabaler* és un der. de *cabal* (< llat. vg. CAPALE, der. de CAPUT) 'capital, béns' que els pares li donen "perquè pugui negociar i fer-se un patrimoni" (DCVB); en relació amb aquesta part d'herència es troba *llegítima* (pron. [lədʒit'ima] 82) 'porció d'herència assignada per llei i de la qual no pot disposar el testador', que ha donat els der. *llegítimant* 81 i *fill llegítimari* 83, 84, 146; també *llegat* 74, 78 i *llegatari* 73. Altres mots: *oncle* 41 i *tion* 102, perquè és germà de l'hereu o del primogènit i en relació amb el nebot; *bord* 75, 78

(< llat. vg. BŪRDUS 'mul' → 'que no pot tenir descendència'), i *bordegàs* 136, der. de l'anterior més l'infix -eg- i el sufix intensiu -às (< llat. -ACEU), un i altre a partir de la idea de 'que no dona fruit, que no té fills' aplicat al germà que no s'ha casat, i d'aquí, *solter* 89 (veg. mapa 343); *segon* (i *segundo* 106, *segundó* 118, castellanismes), *mitjà* 42, 67, *petit* 42, *menor* 43, *xic* 167, *xiquet* 167, 171, *xicotet* 157, i el gal·licisme *cadet* 1, 4 'fill petit' són mots no específics referits a l'edat dels no primogènits.

Notem: 1) l'absència de designació en val. perquè no es coneix el costum de l'hereu; 2) el predomini de *fadrístern* en cat. central enfront de *cabaler*, propi, *grosso modo*, del cat. nord-occidental.

Són normatius *fadrístern*, *fadrí extern* i *cabaler*, des del DG₁, 1932.

363
L'oncle
(ALDC, III, 520. L'oncle)

Per a aquest concepte, el llatí posseïa dos noms: PATRUUS ‘germà del pare’ i AVUNCULUS ‘germà de la mare’; el català només ha retingut el darrer a través de *avoncle*, *aoncle* (amb absorció de la -v- en la vocal labial següent) i, finalment, *oncle*, amb les var. *onclo* (-u), per assimilació a la *o* tònica, i *uncle* (-o), pel tancament [‘o] > [‘u] provocat per la nasal, variant que no és exclusiva del ross., sinó que el tancament arriba fins a l’Anoia (57, 59); *unclet* 32 neix en el marc de l’afectivitat, atribuït a l’‘oncle que no es casa’; *conco* és un hipocorístic de *onclo*, que es va propagar al campidanès *concu*, *cuncu*; l’antic *avoncle* va donar l’eiv. *blonco* 83, 84 (< **ablonco*), amb conversió de la -v- en -b- per la dificultat d’articular el grup -vl-.

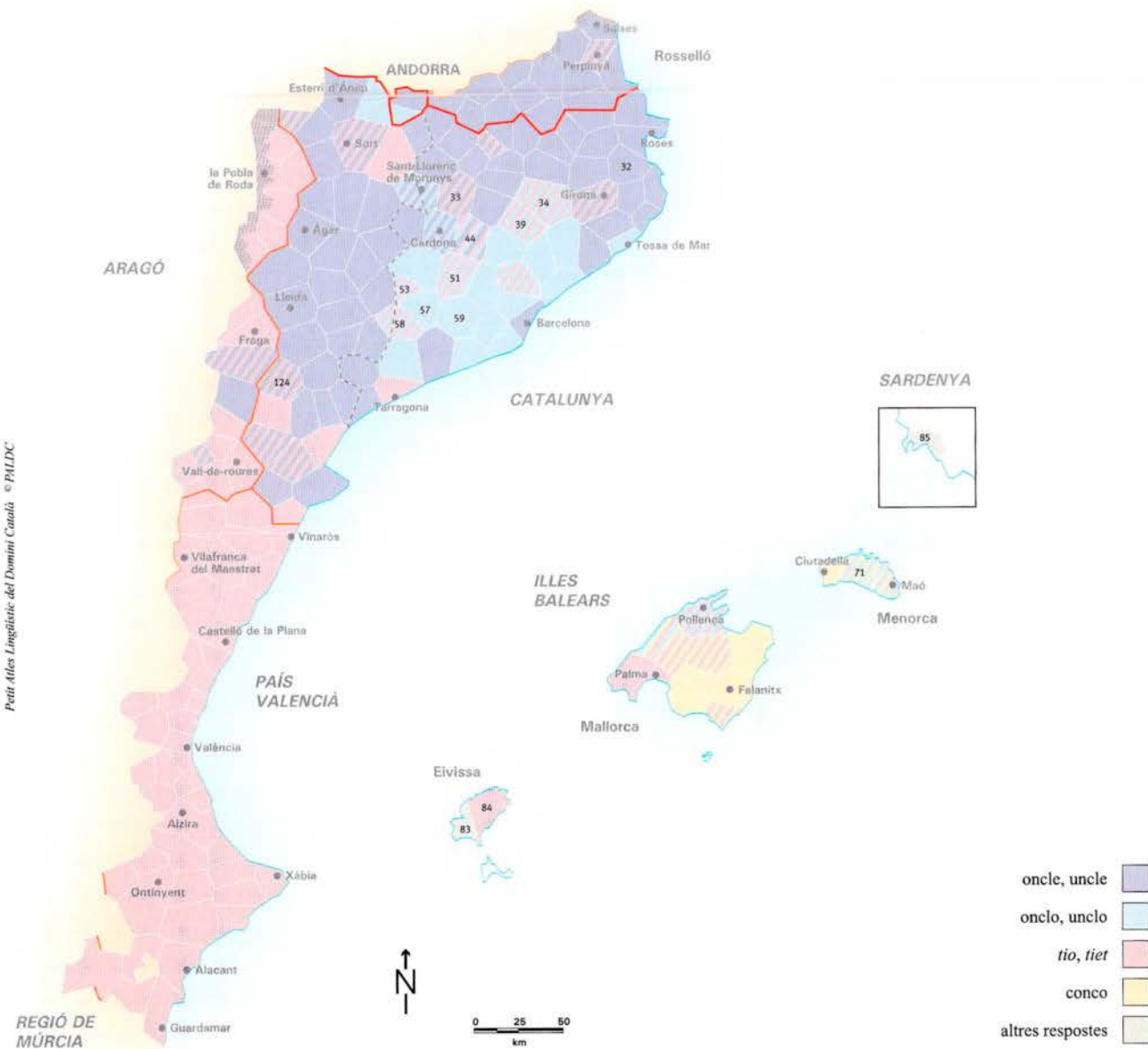
Tio és un manlleu al cast. *tío*, analògic de *tía* (< llatí tardà THIA < gr. Θεία), que coneix el diminutiu afectiu *tiet* 33,

34, 39, 44, 51, 53, 58, 124: una prova del caràcter nouvingut de *tio/tiet* és que en les poblacions on aquest mot alterna amb *onclo*, aquest és considerat arcaic (noteu la diferència d'article en el mall. *es conco/el tio*); en men. *l'onclo* 71, amb article literari, es diu del capellà, oposat a *es conco* ‘oncle’, amb article salat.

L’alg. coneix dos sardismes: *xiu* 85 (< logudorès i campidanès *tsiu*) i *babai* 85 (< sard *babbai*, veu infantil amb el significat de ‘pare, papa’).

Per a la distribució geogràfica, el tipus *oncle* s’estén pel Principat i el Rosselló, *tio* pel País Valencià, on va substituir *oncle* en el segle XIX, i la Franja, i *conco* ocupa Mallorca i Menorca.

Són normatius *oncle*, des del DG_I, 1932, i *conco*, des del DIEC_I, 1995.

Petit Atlas Lingüístic del Domini Català © PMLDC

364

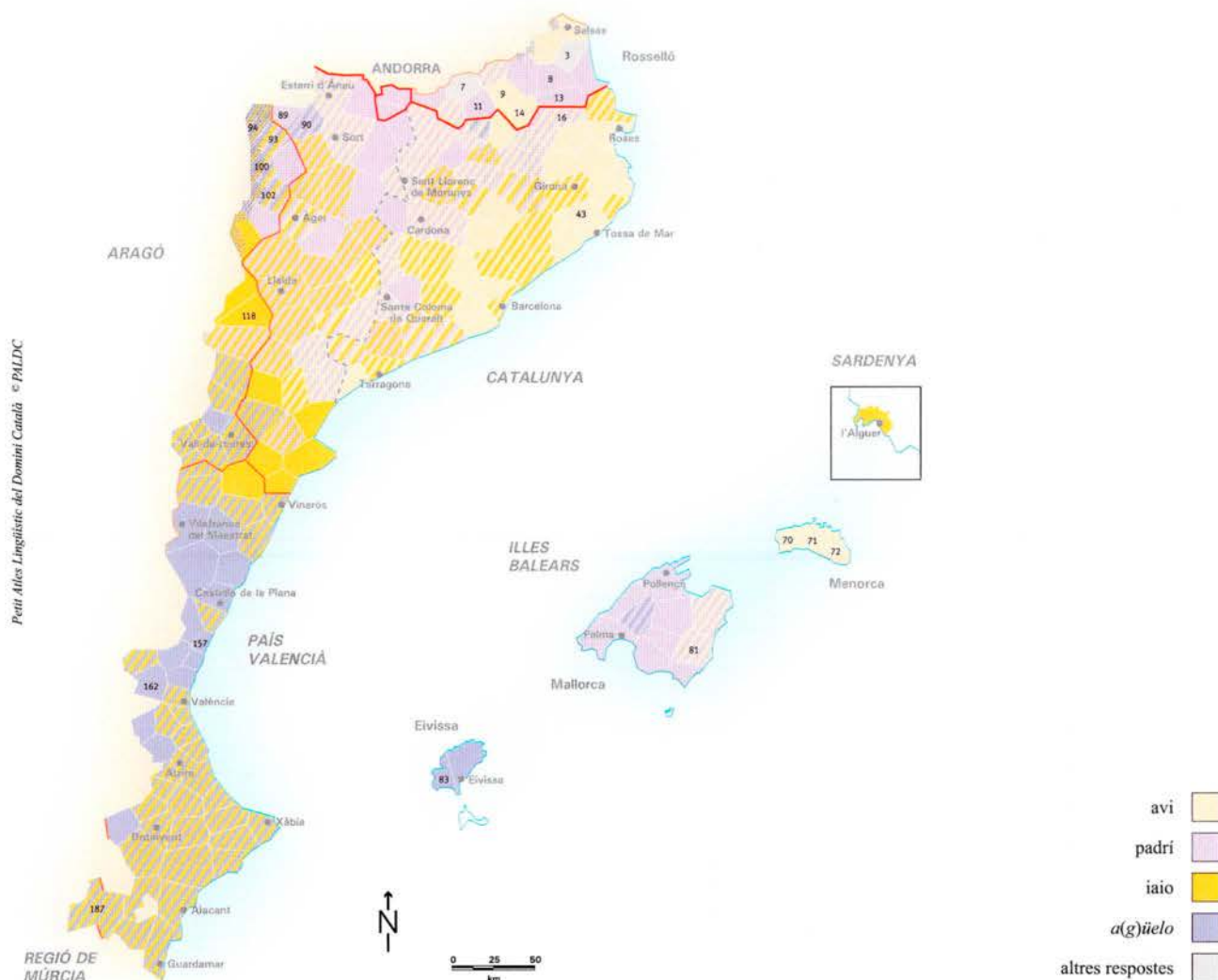
L'avi

(ALDC, III, 521. L'avi)

129

Avi, *padrí*, *iaio* i *a(g)üelo* són els mots més estesos, tenint en compte que *iaio* alterna generalment amb els altres. *Avi*, el més antic, s'ha format a partir del femení *àvia* (< llat. AVIA), d'ús més freqüent que el masculí (la forma masculina del llatí, AVUS, hauria donat **au*), que coneix les var. men. amb l'article aglutinat, salat, *savi* 70, o literari, *lavi* 71, 72, així com la sintagmàtica *senyor avi* 81, a Mallorca aplicat a les famílies benestants, enfront del mot corrent *padrí*. Aquest deriva del llat. PATRINUS 'el qui sosté un infant a les fonts baptismals', der. de PATRUUS 'oncle patern', i aquest, de PATER, amb canvi semàntic a 'avi' pel fet que aquest solia ser el padrí de fonts (veg. semblantment el ross. *parrèn* 8 < fr. *parrain* 'padrí de fonts'); té var. com la metatètica mall. *pradi*, la sintagmàtica *padrí vell* 11, potser per a distingir-lo del padrí de fonts (com a Mallorca aquest es diu *padrí jove* per a distingir-lo del *padrí* 'avi'), i el castellanisme *padrino* 89, 93, 94, 100, 102. *Jaio* s'ha format sobre *iaia*, femení més freqüent, imitatiu en boca d'infants de *àvia*, i que hauria arribat a l'arag., al murcià, probablement al cast. i potser hauria contribuït a la seva difusió en alg., on podia tenir un origen expressiu. En un primer moment,

amb un més gran contacte palatal, hauria aparegut la var. *jaio* 118 o *jai*; cal tenir en compte que *iaio* alterna amb *avi*, *padrí* o *a(g)üelo*, la qual cosa denota el seu caràcter afectiu. *Abuelo* prové del cast., que deriva de AVIOLU, dim. de AVIUS, format sobre el femení AVIA i substituït de AVUS (cf. fr. *aiéul*, oc. *aujol*, port. *avó*); coneix les var. *buelo* 157, per afèresi; *a(g)üelo*, per equivalència acústica B = G (i *güelo*, per afèresi; *auelo*, per absorció de la consonant velar en la vocal del mateix timbre; *uelo*, per afèresi), a més dels dim. *abuelito* 90 i *aelito* 162, 187; en val. antic es va usar *lolo* (Ros, 1764), hipocorístic de *abuelo*, de procedència aragonesa. Entre els noms més locals cal citar *vavo* 16, 43, generat des del femení *vava*, mot expressiu infantil a imitació de *àvia*; *major* 83, a partir del significat 'd'edat avançada'; els occitanismes *gran paire* 7, *gran pare* 9 (< oc. *grand paire*), *granet* 3 (< oc. *grandet*, dim. afectuós de *grand* 'avi') i l'adaptació *pare vell* 89 (< oc. *paire grand*); els gal·licismes *pepé* 8, 11, 13 (< fr. *pépé*, reduplicació hipocorística de *père* 'pare'), amb les var. *papí* 14 i *pipí* 7. *Avi* i *padrí* són mots normatius des del DG_I, 1932; *iaio*, des del DIEC_I, 1995.

365

Les *ploradores*

(ALDC, III, 529. Les *ploradores*)

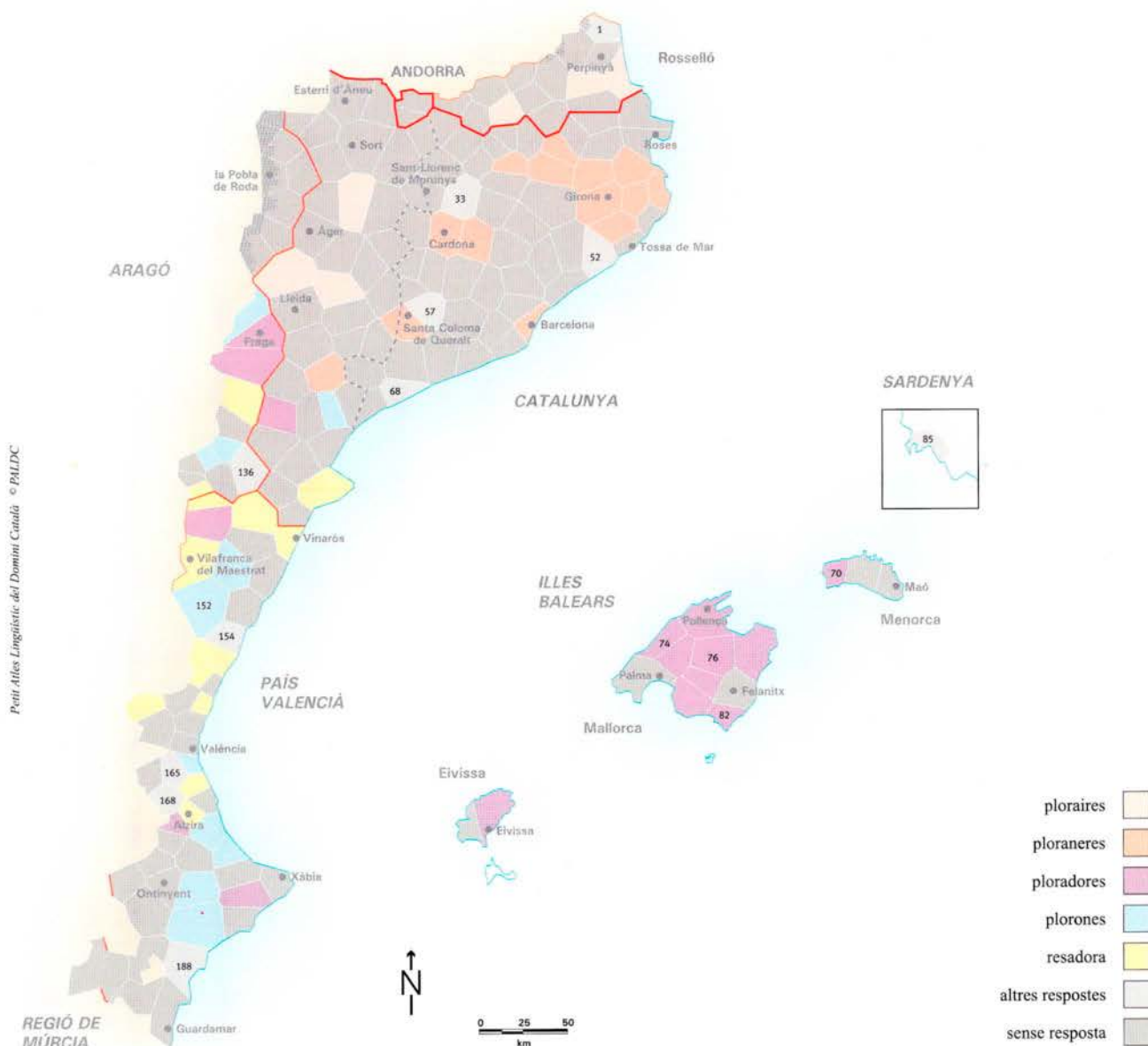
El costum de llogar dones perquè plorin avui és obsolet però el seu record era present en alguns dels informadors que sabien de poblacions on es practicava aquest costum (Les Useres, inf. de 152; Benidorm, inf. de 188); la seva actuació es deia “es combat” (74) o “fer combat” (76), que es feia quan moria algú de la noblesa (70) o de “cases de més *abalengo*” (82). Alguns dels noms aquí recollits es refereixen a les dones que anaven a resar al difunt.

Per a aquest concepte tenim sobretot der. de *plorar* (< llat. PLORARE, que convivia amb LACRIMARE, origen del cat. ant. *llagrimar* i del der. *llagrimajar*, i FLERE, que ha deixat traces en els mots *feble* i *frèvol*): *ploradores*, amb addició del suf. -ador (< llat. -ATORE) (s. XVII), avui usat en frases comparatives: *parèixer una ploradora* 154; *ploraïres*, amb la del mateix sufix en nominatiu (< llat. -ATOR), molt freqüent en rossellonès (*festejaïre*, etc.); *ploreres* 136, amb el suf. -er (< llat. -ARIU), indicador de la idea ‘que plora’, com *ploraneres*, amb l’infix -an- més el mateix suf. (cf. *burler*, *burlaner*); *plorones*, amb el suf. -ó, de caràcter augmentatiu,

intensiu, i, per tant, resultat d’una interferència amb el cast. (← *lloronas*); *ploroses* 1, adaptació del fr. *pleureuses*; *ploricones* 57, der. de *ploricar*; *ploracossos* 68, compost del present de *plorar* i de *cos* ‘cadàver’ (“van amb manto negre fins a terra i porten pa i vi i un ciri i solen ésser dues i en els grans enterraments quatre”, *Aguiló*).

Altres mots: *planyideres* 168, del cast. *plañideras*; *planyeres* 52, der. de *plànyer*, però l’inf. n’estava insegur; *magdalenes* 33, metonímia pels plors de (Maria) *Magdalena*; *veladores* 165, pel fet d’anar a vetllar (“velar”) el mort; *resadores*, perquè van a resar. L’alg. *atitadores* 85 és l’adaptació del sard *attittadoras*, der. de *attittare* ‘plorar el mort i fer-ne l’elogi incitant ensems a la venjança, si es tracta d’un home assassinat per l’adversari’ (< llat. vg. *AD-TITIARE ‘atiar, incitar a la venjança’) (*DES*).

Són mots normatius *ploradores*, *ploraïres*, *ploraneres* i *ploracossos* (aquest, com a entrada principal, malgrat una sola ocurrència), des del *DG*_I, 1932; també ho és *ploramorts*, que no apareix en les respostes.

366

El taüt

(ALDC, III, 531. El taüt)

131

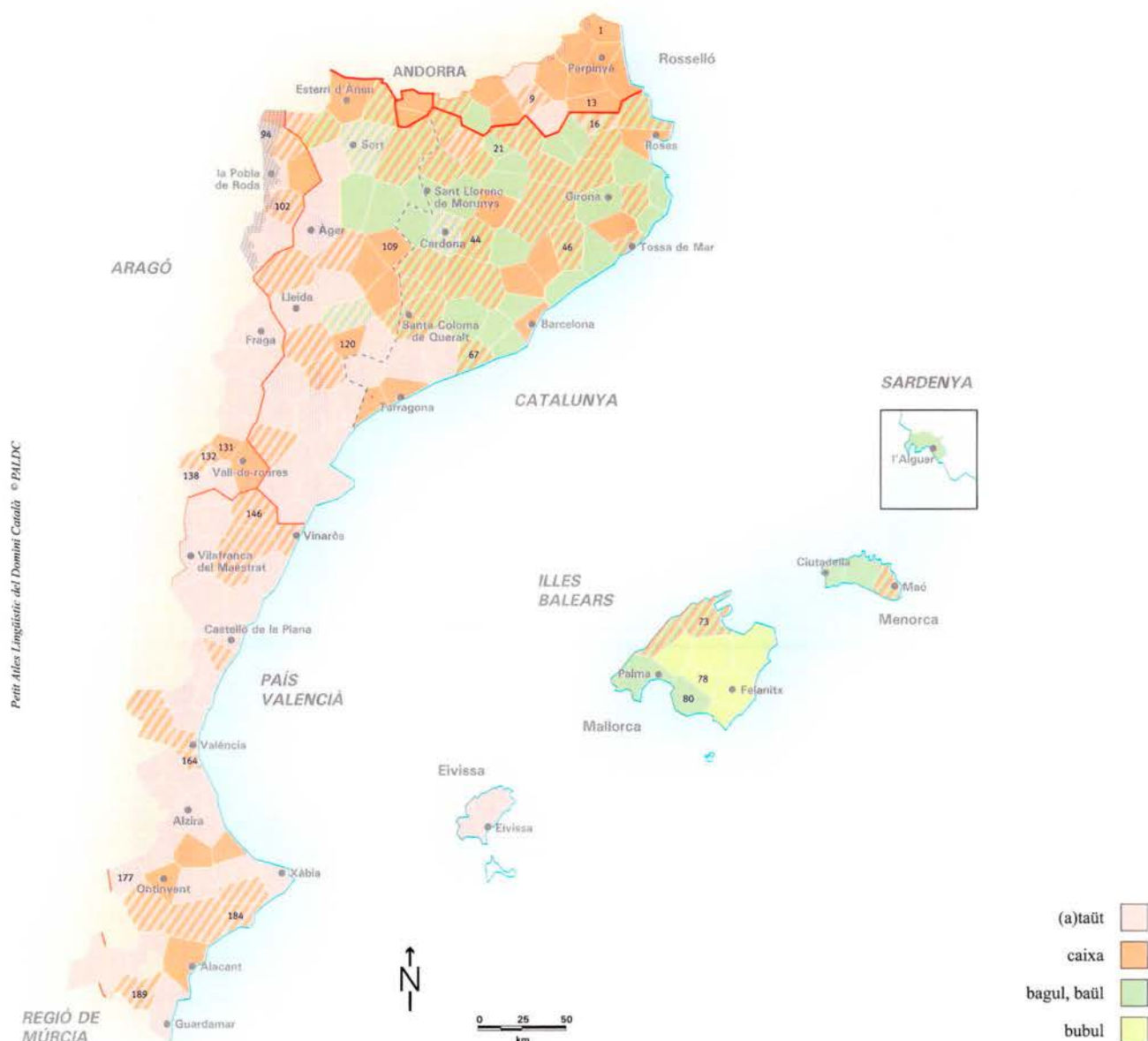
Taüt deriva de l'àr. TĀBŪT 'caixa; caixa de morts', concretament d'una forma amb article, AT-TĀBŪT; en els primers documents designava 'arca' o 'cert recipient', sota la forma *ataüt*, femenina, però aviat tendeix a passar a *taüt* (var. *tabut* 94) per fonosintaxi; les dues var. *taüt/ataüt* es reparteixen de manera igualitària (45 ocurrences contra 49), però sense formar àrees diferenciades; eventualment apareix una var. masculina, que, tot i ser normativa, avui coneix un nombre d'ocurrences inferior a la del femení (21 ocurrences contra 58: *ataüt xicoteta* 164, *ataüt bona* 177, *taüteta* 146). *Caixa* (var. cast. *ca[χ]a*) (< llat. vg. *CACSA o *CAPSEA), completat com a *caixa de mort(s)* 1, 9, 13, 184, 189 o *dels morts* 67, 109, conviu sovint amb *taüt* o *bagul*. Aquest és d'etimologia incerta propagat des del fr. *bahut* (-ur, -ul), però l'accepció mortuòria és relativament moderna (s. XVIII), pròpia sobretot del cat. central, mall., men. i alg. i absent del cast. *baül* i del port. *baú*; la forma originària és *baül* (var. *buül* 73, 80, per assimilació a la tònica), avui viva en 16 poblacions, canviada

en *bagul* (*bagul de mort* 16) per inserció de la consonant antihiàtica (com *dugues* < *dues*), *bugul* 21, 46 per assimilació a la vocal tònica, com *buvul* 78 que també ha rebut la -v- antihiàtica i s'ha convertit en *bubul* per assimilació de la -v- a la *b* inicial.

Notem també l'arag. *escany(o)* 'empostissat sobre el qual posaven el difunt sense caixa' 131, 132, 138, 'caixa de propietat de la parròquia amb la qual es transportava el cadàver dels qui no tenien caixa' 102; i *túmbol* 120, compromís entre *túmul* (< llat. TUMULUS) 'pujol; munt de terra que cobreix un cadàver' i *tomba*.

Com es pot veure en el mapa, sovint hi ha convivència de dos mots: *caixa/bagul* o *taüt/caixa*, essent considerat el primer de cada parella el més arcaic. En algun cas, es fa matisació semàntica: *bagul*, més elaborat, "més etxurat" 44, i *caixa*, més "lisa" 44.

Són mots normatius *taüt* [m.], *caixa* (de morts) i *bagul*, des del DGJ, 1932; cal afegir-hi el cultisme *fèretre* (< llat. FERETRUM), que lògicament no apareix en cap resposta.

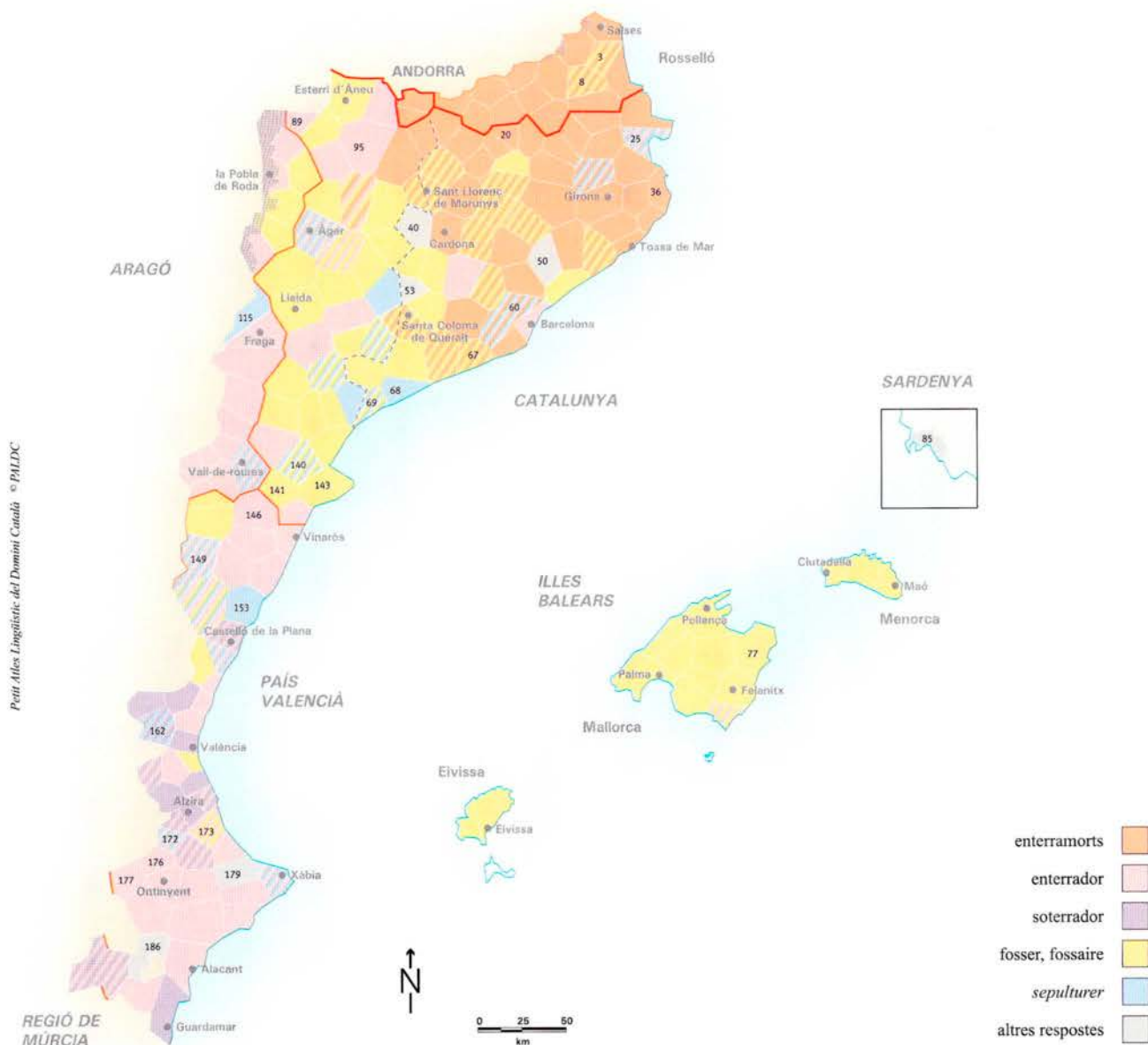
L'enterramorts

(ALDC, III, 534. L'enterramorts)

Tres mots s'han format sobre *terra*: *enterramorts*, *enterrador* i *soterrador*. El primer és un compost del present d'indicatiu de *enterrar* 'posar sota terra' (s. XV) + CD *morts*, de documentació tardana; *enterrador* (o *enterrador de morts* 25, 95) és der. de *enterrar* més el suf. *-ador* (< llat. *-ATORE*), indicador d'ofici; el val. *soterrador* (s. XV) prové de *soterrar* (s. XIV; *dessoterrar*, s. XIII), del baix llatí *SUBTERRARE* amb addició del mateix sufix. *Fosser* (s. XIV; var. *esfosser* 77 amb aglutinació de l'article salat) deriva de *fossa* (< llat. *FÖSSA* 'excavació, tomba', part. de *FODERE* 'cavar') més el suf. *-er* (< llat. *-ARIU*; var. *fossero* 140, 141, 143, 173), indicador d'ofici, substituït per *-aire* en *fossaire* 3, 8, d'origen occità. *Sepulturér*, usat sovint com a segona resposta i d'introducció recent, és pres del cast., com denota la var. *sepulturero* 60, 68, 69, 115, 149, 153, 162, 172.

Són mots locals *cementeriero* 179, der. de *cementeri* (veg. mapa 323); *caposanter* 186, der. adulterat del cast. *camposanto*; els mots alg. *bequí* 85 i *becamorti* 85 són adaptacions de l'it. *becchino* i *beccamorti* respectivament, el primer, compost del present de *beccare* 'prendre' i *morti* 'morts', i el segon, format sobre el primer component amb el suf. *-ino*. Altres respostes corresponen a una activitat complementària del qui té un altre ofici: *sagristà* 53, *vigilant* 177, *sereno* 146, 176, 177, *portador* 40; de fet, en algunes poblacions s'ocupen de l'enterrament els paletes 36, 50, l'alguatir 20 o els veïns, per torn 89. *Rascaïu* 67 és humorístic i segurament idiolèctic, ressò d'una cançó de to funerari, popular cap als anys 50.

Són mots normatius *enterramorts*, *enterrador* i *fosser*, des del *DG_I*, 1932.

MÓN ESPIRITUAL: L'ESGLÉSIA. FESTES RELIGIOSES. CREENCES

La rectoria

(ALDC, III, 538. La rectoria)

Rectoria i *abadia* es reparteixen majoritàriament el territori. *Rectoria* és un der. de *rector* amb el suf. *-ia*, i del significat de 'càrrec de rector' va passar al de 'casa del rector' (s. XIV) (cf. *escrivania* 'ofici d'escrivà' → 'despatx o oficina de l'escrivà'); presenta diverses variants a causa d'una metàtesi (*rupteria* 22, *ructeria* 50, 56, *rudderia* 1, 11), d'una ultracorrecció (*rebduria* 16, *repturia* 43), d'una assimilació a la dental (*rettoria*, *rittoria* 7, *ruttoria* 55) o d'una simplificació del grup *-CT-* (*retoria* 130, 143, 145) (veg. mapa 300).

Abadia (var. *badia*, per afèresi, o *badia del rector* 147) procedeix del baix llatí *ABBATIA*, der. de *ABBAS*, pres del gr. *ABBAS* 'pare', amb el suf. *-ia* –amb accentuació grega–, propi de mots que indiquen una idea col·lectiva o una condició social; es troben doc. al s. VII i en el llatí de Catalunya, entre els segles X-XII, amb el sentit de 'conjunt d'edificis, terres i possessions pertanyents a un monestir regit per un abat o una abadessa'. A través de 'parròquia; església rural' hauria passat a 'rectoria' (s. XIII), ajudant-hi

potser el sintagma *casa abadía* (< *casa de l'abadía*), usat en algunes poblacions valencianes (cf. semblantment fr. *cure* 'parròquia' (← 'direcció espiritual d'una parròquia') → 'rectoria').

Altres mots tenen com a nucli *casa* (*casa rectoral* 69, 131, 136, var. *casa rectorial* 131; *casa parroquial* 85, 139, 147, 165, 179, 181; *casa del rector* 149, 178; *casa del capellà* 5, var. *casa el capellà* 136; *casa del cura* 186, 187, 190, var. *casa el cura* 189, *casa del curato* 134; *casa del vicari* 132, 134, var. *casa el vicari* 138, *cal vicari* 125; *ca* (< *casa*) *mossèn* 83, 84). Són mots locals *presbiteri* 2 (var. *presbitari* 9), que deu ser tributari de l'oc., on també trobem *presbitari*, *vicaria* 137, on resideix el vicari, *parròquia* 165, per metonímia, i l'inadequat *sacristia* 157. Són mots normatius *rectoria* ('càrrec, oficina del rector d'una església', des del *DGJ*, 1932 → 'oficina i habitatge del rector d'una església', des del *DIECJ*, 1995) i *abadia*, des del *DIECJ*, 1995.

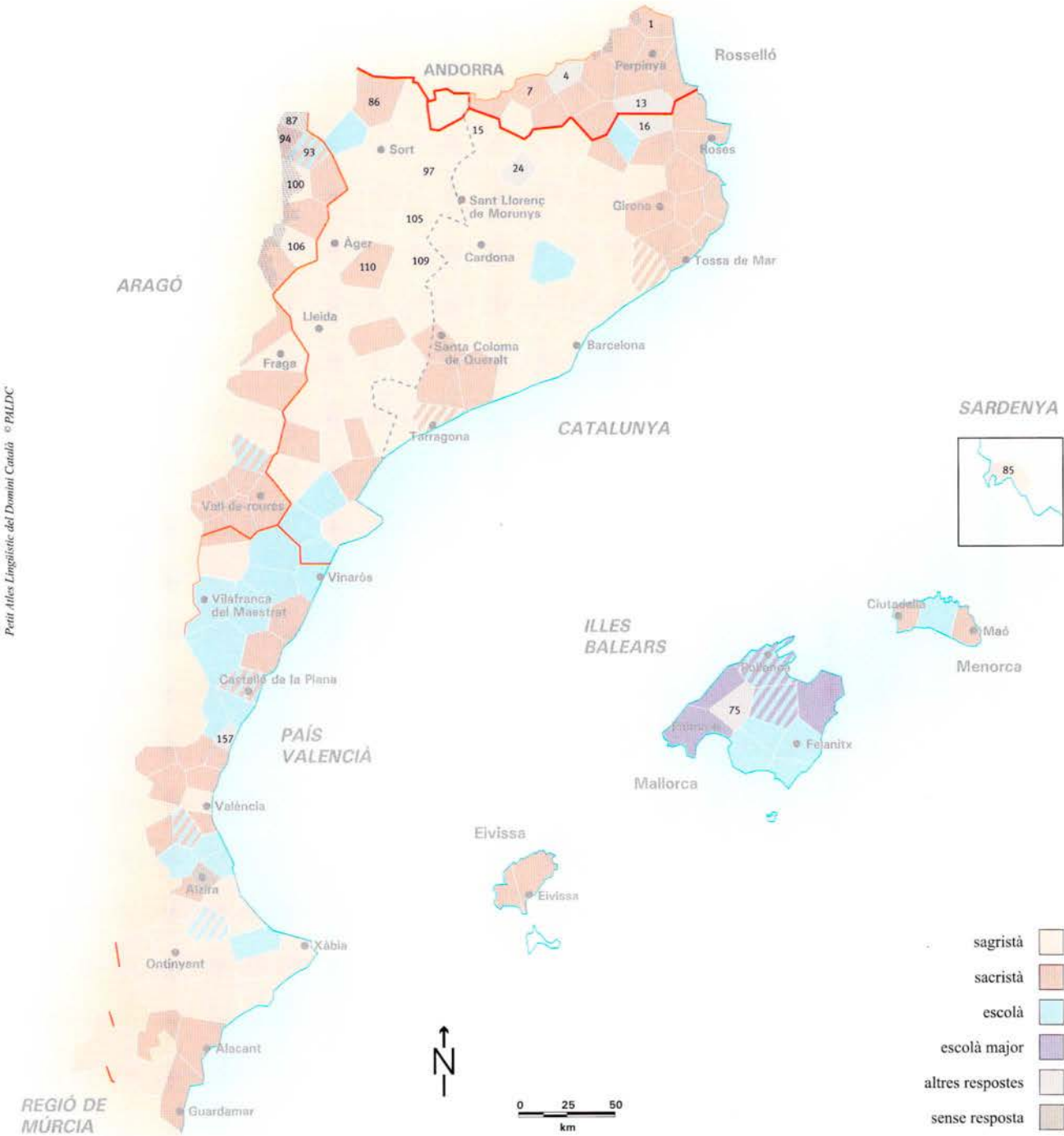
369

El sagristà

(ALDC, III, 539. El sagristà)

El llatí SACRISTA, de SACRU amb el sufix grec -ISTA, acomodat a la declinació -A, -ANIS, va esdevenir SACRISTANUS, origen de: 1) *sacristà* (var. *sacristan* 93, 94, de factura aragonesa, i *secristà* 86, 110), els dos amb tractament culte, i 2) *sagristà*, mot mig savi, amb sonorització de la -c- (var. *sagristan* 87, 100, en parlars de frontera; *sagrisca* 106; *sigristà* 15, 97, 105, 109, amb assimilació de *a* a la *i* següent; *segristà*, força freqüent, amb parcial assimilació a la vocal palatal; *sagristà* 85, adaptació de l'it. *sagrestano*); l'alternança de formes es troba des del s. XIII. *Escolà* (var. freqüent *ascolà*) deriva del llat. SCHOLA, pres del grec, i de 'minyó que aprèn de

clergue' va passar a 'ajudant del culte' (i també a 'alumne, deixeble'); per a distingir-lo de 'infant que fa d'escolà' han aparegut en algunes poblacions *escolà major* i *escolà primer* 75. Altres mots més ocasionals es refereixen a qui, desenvolupant una altra activitat, pot suplir la del sagristà, com *campaner* 13, 16, *obrer* 1, 4, 7 (pròpiament el qui feia la *cadda* 'l'acapte' passant la bacina), *majordona* 24, o *encarregat* 157. Són mots normatius *sagristà* i *escolà major*, des del DG1, 1932.

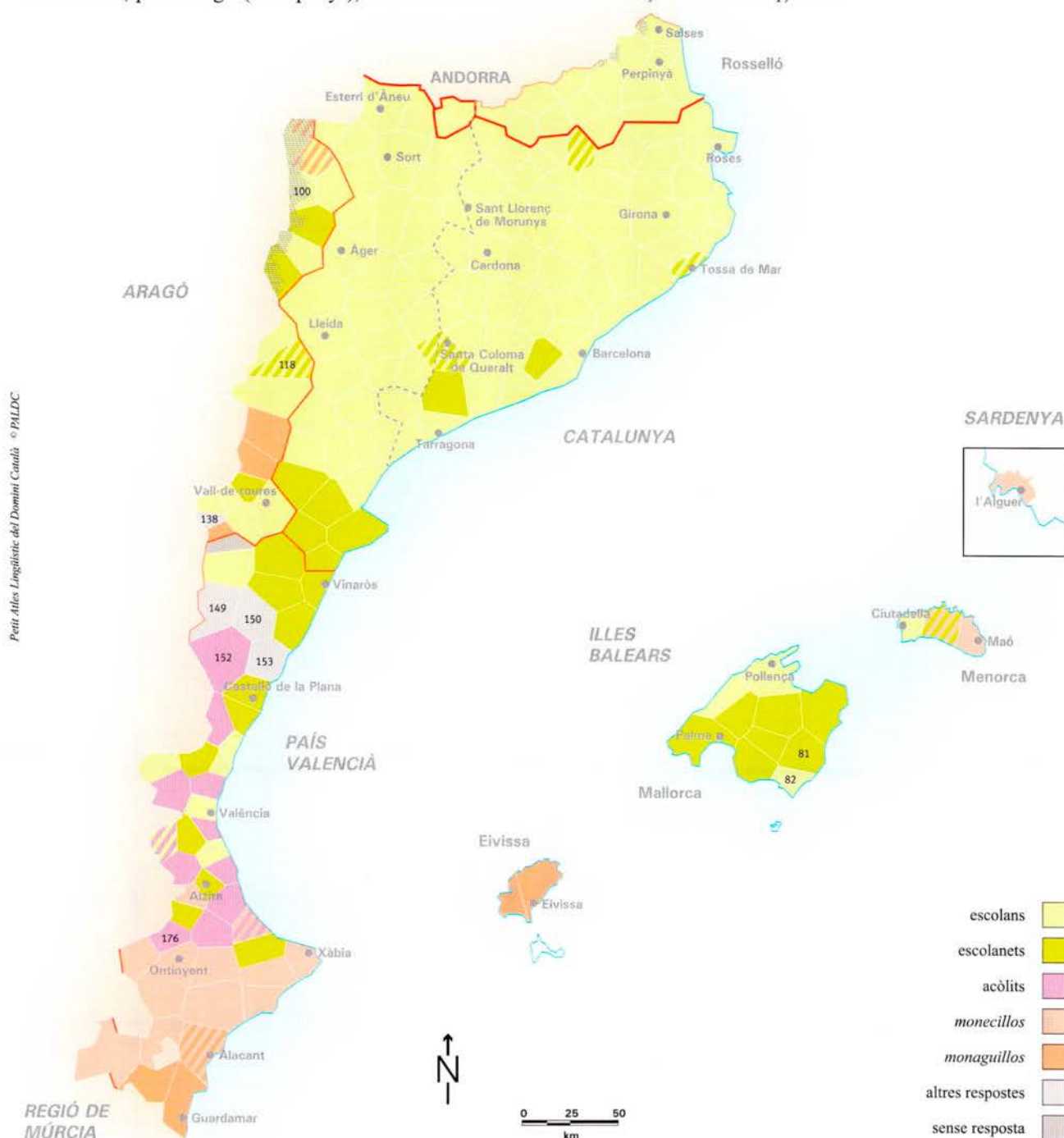
Els escolanets

(ALDC, III, 540. Els escolanets)

Escolans (var. *escolanos* 100; ross. *escolàs*) i el seu der. dim. *escolanets* (var. *escolanetx* 118) (veg. mapa 369) ocupen la meitat septentrional del territori. *Monecillos* (var. *monezillos*, *monacillos*, *monazillos*), present en poblacions valencianes, menorquines i a l'Alguer, prové del cast. (que comparteix amb l'arag. i l'and.), on és der. de *MONACHELLUS*, a través de *monaciello*; mentre que *monaguillos* és un altre manlleu al cast., on és un dim. de l'antic **mónago* (< llat. *MONACHUS* 'anacoreta', pres del gr. *MONAXÓS* 'únic, sol', der. de *MONOS* 'un, sol'). *Acòlics* (var. dim. *acolíquets*), documentat des del s. XIII, és una var. de *acòlits* (veg. *acolitets* 176), manlleu al llat. tardà *ACOLYTHUS*, pres del gr. ('company'), i és resultat d'una

equivalència acústica $[-k] = [-t]$ en posició final (com *préste* < llat. *PRAESTITU/préste*, dial. *péns[ut]/péns[uk]*, etc.). *Coterers* 149, 150, 153 (var. dim. *coterecs* 152 < *coterets*, per equivalència acústica $[-t] = [-k]$, veg. *acòlics*), deriva de *cota* (< francic **KOTTA* 'tela gruixuda de llana'), més el suf. castellanitzant *-ero*, freqüent en val.: de 'mena de jupa que els cavallers medievals portaven com a arma defensiva' va passar a 'sotana', en aquest cas aplicada als escolans. Són respostes puntuals *cantadors* 82, dit dels escolanets de cor (*escolanets del cor* 81), i *ajudantets* 138, pel fet d'ajudar a missa.

Són mots normatius *escolà*, *acòlit*, des del *DG_I*, 1932, i *escolanet*, des del *DIEC_I*, 1995.

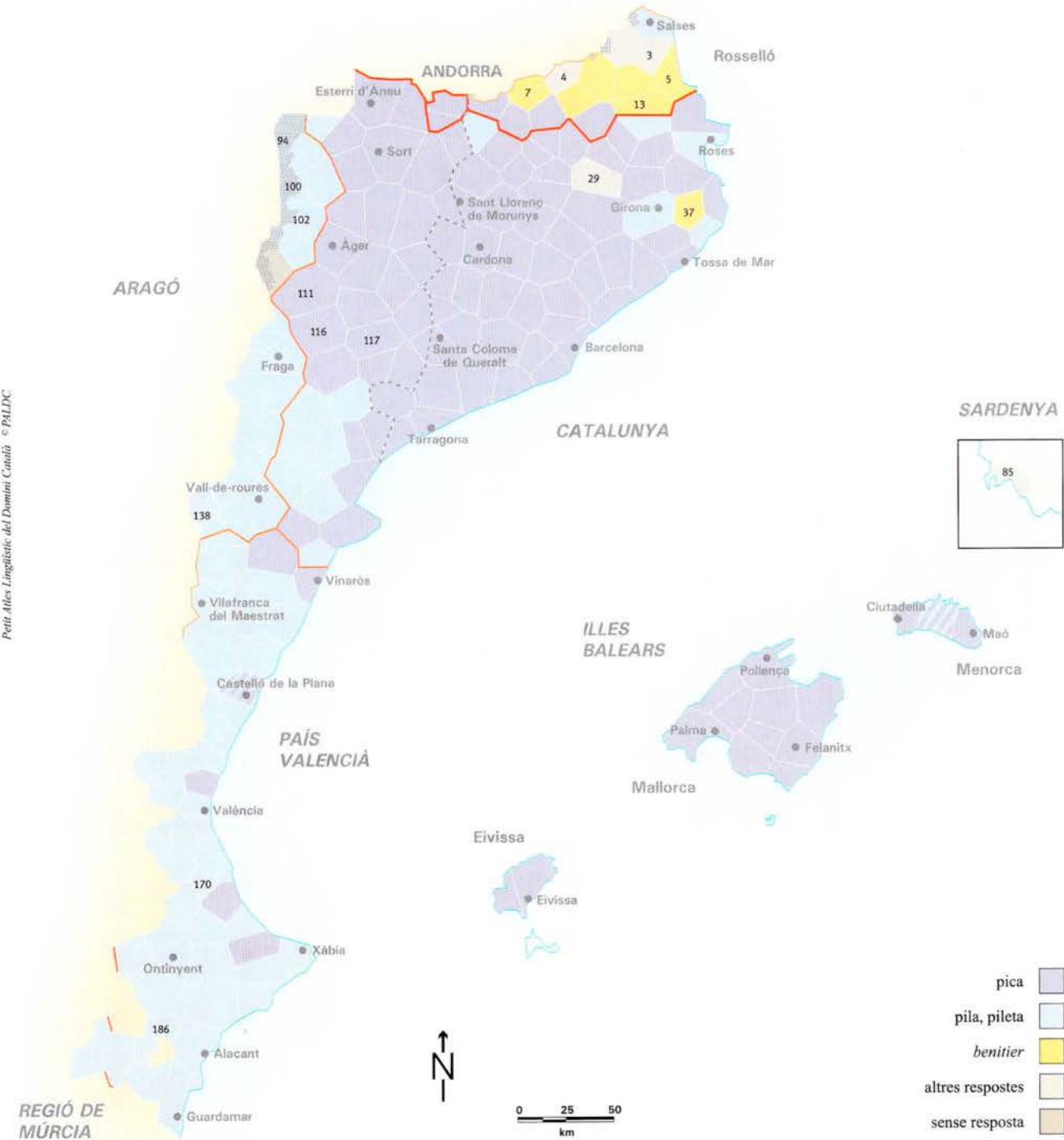

La pica de l'aigua beneita (II)
(ALDC, III, 545. La pica de l'aigua beneita)

Presentem dos mapes sobre aquest concepte: un de lèxic sobre la variació del nucli (*pica, pila*, etc.) (II) i un altre de fonètic sobre la variació formal de *beneita* (I) (veg. mapa 304).

Pica (var. *piqueta* 111, 116, 117) és un postverbal de *picar*, d'origen onomatopèic; és mot típic del cat. *Pila* (var. *pileta* 94, 100, 102, 138, 170, 186) deriva del llat. *PILA* 'morter; tina o cap de batan'. Els dos mots s'estenen aquí i allà per tot el territori: O. Pou introduïa "la *pica* o *pila* de pedra".

Són de menor extensió el ross. *benitier* (← fr. *bénitier*), i de caràcter puntual, *beneiter* 13 (que podria ser adaptació del fr. *bénitier*), *beneitera* 37, simplificació de (*aigua*) *beneitera* 29; *aigua-senyader* 3, 4 i, per simplificació, *senyader* 5, der. de *senyar*; l'alg. *aiguasantera* 85 (*alguasantera*), adaptació de l'it. *acquasantiera* (campidanès *akwasantèra*, logudorès *abbasantera*), i *aigader* 7, der. de *aigua* ("aiga"). Són normatius *pila*, *pica d'aigua beneita* i *pica beneitera*, des del DG_I, 1932.

Ventar una campana

(ALDC, III, 551. *Brandar una campana*)

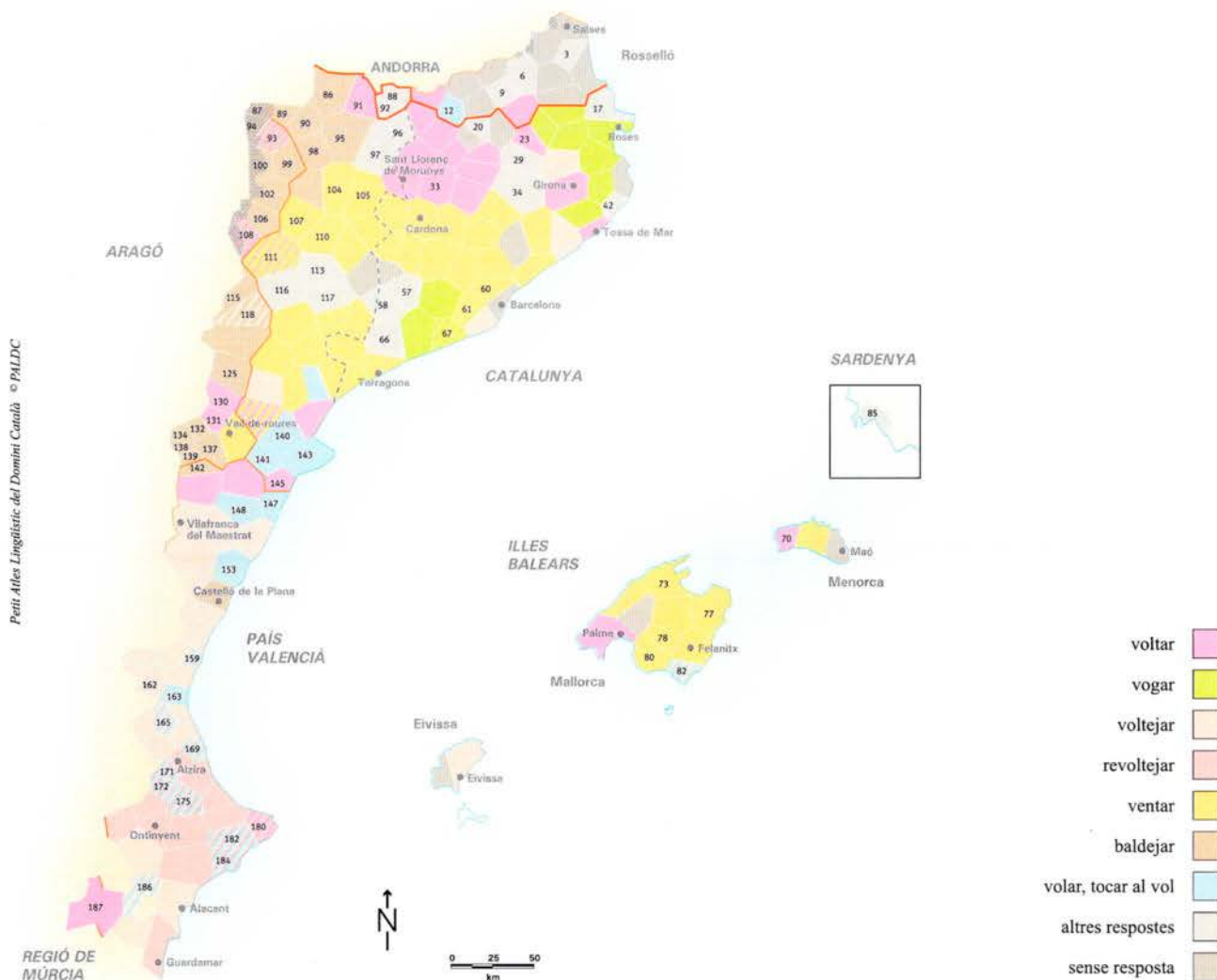
El concepte 'fer donar una o més voltes a la campana' coneix força significants. *Voltar* deriva de *volt*, *volta*, participi del cat. ant. *voldre* (o *volve*), del llat. *VOLVERE* 'fer rodar, fer anar i venir', substituït per aquell; té el der. intensiu *voltejar*, amb el suf. *-ejar* (< llat. *-IDIARE*) (var. *voltetjar*, *fer voltejar* 82), el compost *revoltar* 145, 180 i l'intensiu *revoltejar*; entorn del mateix nucli, tenim *pegar la volta* 187, *mig voltar* 33, *fer voltar* 91, *fer volt* 153; *dar vuelta* 93. *Vogar* (pron. [buɣ'a]; var. *vongar* 67, *prongar* 57) deriva probablement del llat. *VOCARE* 'cridar, donar veus', les que es donen als remitgers que voguin a la una i amb força, d'acord amb el moviment dels remes, envant i enrere (*DECat*). *Ventar* (var. *aventar* 67, 104, 105, 107, *esventar* 61, *tocar ventant* 73, 80) és un der. de *vent* (< llat. *VĒNTU*), una extensió semàntica del moviment de 'ventar amb ventall, ventar una arma, ventar el blat'. *Baldejar* podria ser un freqüentatiu intensiu de *baldar* 95, 98, probablement der. del llat. *VOLUTARE*, format sobre el participi de *VOLVERE*, *VOLUTUM* 'donar voltes'; té les var. *bandejar* 115, 132, 137, 138, 139, 142, *badejar* 118, *anar a bandedo* 125, i, amb tractament del suf. propi del rib., *baldeiar* 89, 90, 99, *baldiar* 87, 94, *baldear* 93, 94, 100, 102, 106, 108, possible continuïtat d'àrea lingüística de l'arag. on es troba *baldear*,

bandiar; potser també *gandonear* 106 < **baldonear*, amb equivalència acústica B = G i assimilació a la nasal, i *tocar a bando* 86, 134.

Altres unitats es basen sobre la idea de: a) 'volar, al vol': *volar*, *volejar* 148, (*tocar o anar*) *al vol* 140, 141, 143, 165, 172, 175, 186, *tirar al vol* 147, (*tocar o anar*) *a mig vol* 140, 159, 171, 172, 182, 184, *fer voletejar* 82; *vol* 12, *vol de campanes* 163, *campanes al vol* 169; b) 'girar damunt davall': *girar* 9, *muntar* 29, 34, *bolcar* 97; c) 'fer oscil·lar': *brandar* 58, der. del cat. ant. *bran* 'espasa' (< germ. **BRAND*) → 'tió abrandat; fulla de l'espasa', des del 'moviment amenaçador d'una espasa'; *gronsar* 'gronxar' 92, *balancejar* 98, *campanejar* 97; *trampanejar* 115, d'origen onomatopèic; d) 'tombar': *tombar* 110, 116, 117, *retombar* 66, 113, *donar el tomb* 23, 111, *tomb* 12; e) 'tocar': *tocar* 17, *tocar a bando* 86, 134, *trucar* 88, *sonar* 85; f) 'rodar': (*fer*) *rodar* 6, 162; g) 'tocar repetides vegades': *doblar* 130, 131, *redoblar* 20, 70; h) diversos: *campanes enlaire* 60, *anar i venir* 96.

Tenen sentits diferenciats *sonar de trillo* 3, *tocar trill* 'repicar' 42; *assegurar* 77, 78, *fer asseure* 'girar la campana cap amunt mantenint-la estàtica' 82.

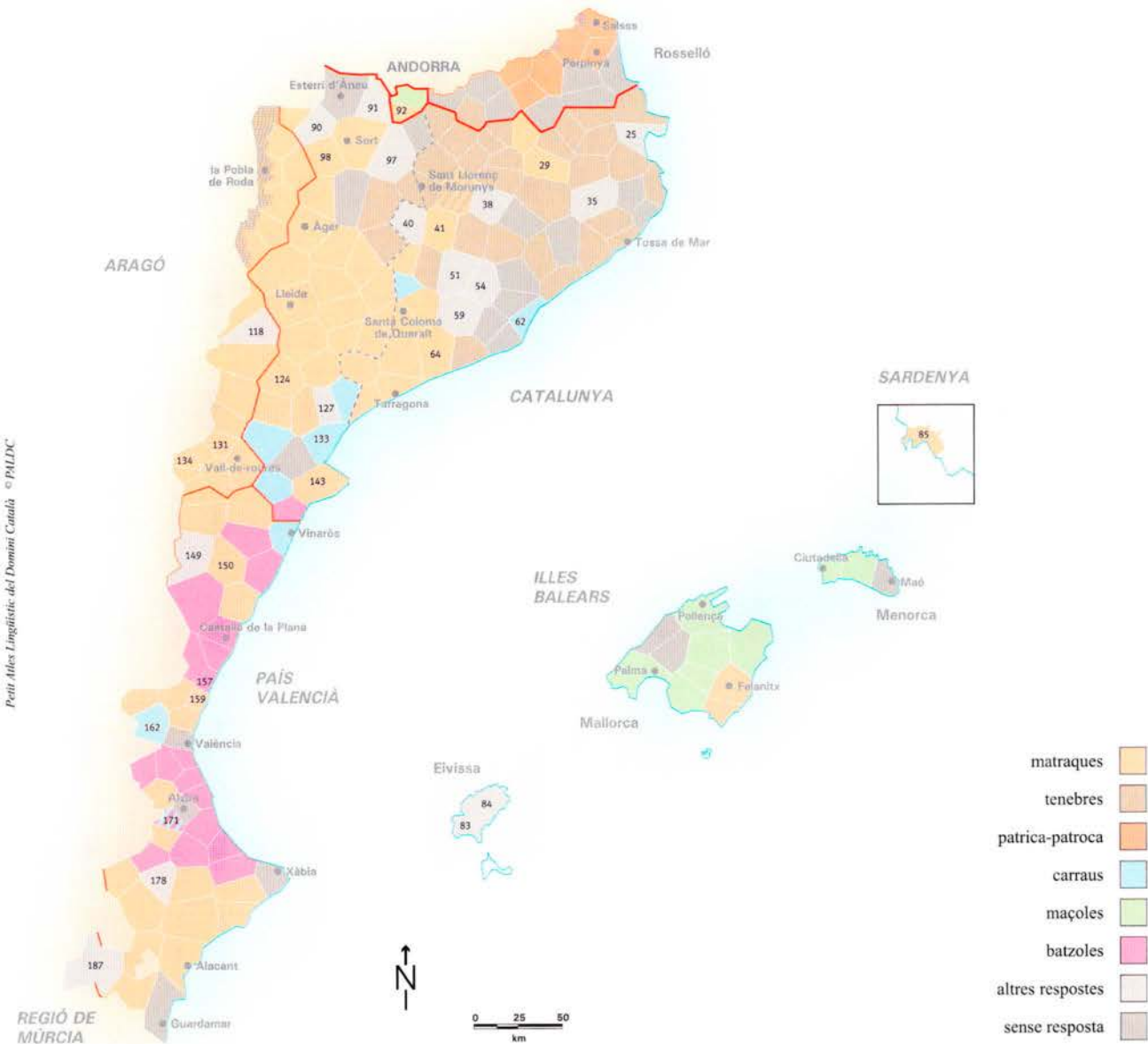
Són mots normatius *brandar*, *ventar* i *vogar*, des del *DG₁*, 1932.

Les matraques
(ALDC, III, 556. Les matraques)

Les matraques són un ‘instrument compost de dues o més fustes articulades que, posat en moviment, fa un soroll sec i repetit i que substituïa les campanes en les funcions religioses del Dijous i Divendres Sant’. *Matraca*, usat sobretot en plural, procedeix de l’ár. vg. MATRÁQA ‘martell’, der. de TÁRAQ ‘pegar, donar cops’, documentat des del s. XVII i estès per una gran part del cat. occ.; l’alg. coneix la var. *matràcula* 85, manlleu al logudorès i campidanès. El val. *batzoles*, ja usat per Vicent Ferrer, és d’origen expressiu, pel soroll dels cops secs de les matraques (cf. *batzegar*, *batzip-batzap*), com també el ross. *patrica-patroca* (no DCVB ni DECat), que no sembla dependre de l’oc., *carrau* (var. *carranc* 159, 162, 171), eventualment confós amb el *xerric-xerrac*, i els més locals *carraca* 157, 187, *catraques* 29, 98, *patraca* 41, 64, *matroques* 124, 143, *matralles* 92, *palitroques* 83, 84, *traca* 40, i *clagues* 35, potser *xarques* 62. El bal. *maçoles* prové del llat. MA(T)TEOLA,

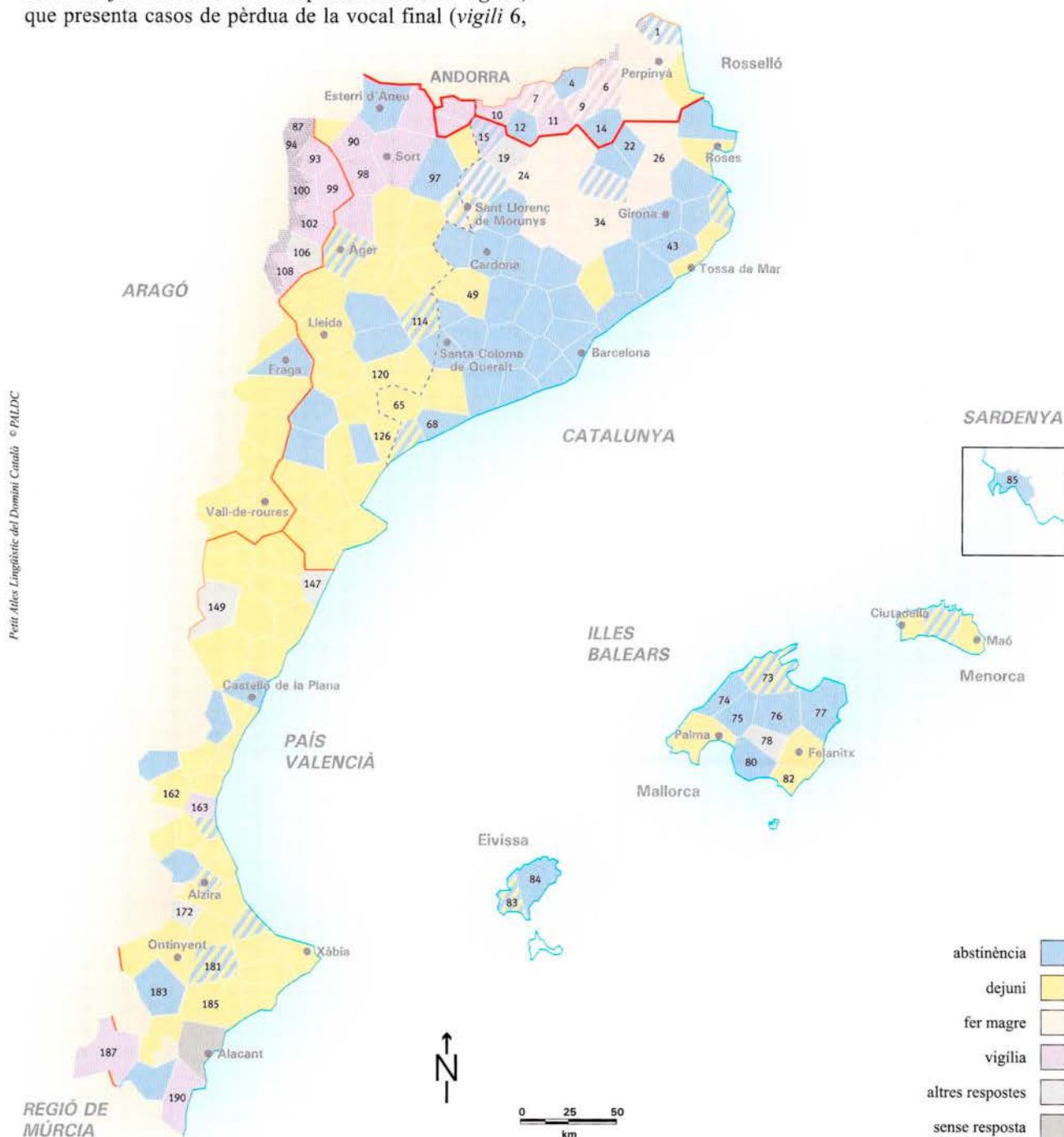
der. de *MATTEA ‘maça’, atestat des del s. XIV, i té les var. *maces* 59, 149, *maceta* 51, 97, *maçorques* 127. El cat. central *tenebres* (var. *estenebres*, amb aglutinació d’un segment de l’article, com *estenalles*, *estisores*, etc.) és una metonímia que ha posat en relació el soroll que fan les matraques amb l’ofici de tenebres del Dijous i Divendres Sant, quan s’apaguen els ciris del tenebrari fins que queda tot en l’obscuritat, com la que va succeir la mort de Crist; un semantisme propi del cat. Altres mots: *ginebrets* 118, potser al·lusiú a la fusta de ginebre; *torn* 131 (var. *tornet* 134, 150), per la semblança amb el torn del pou; *campana de fusta* 91; *campanar* 25; *campanilles* 54; *paleta* 133; val. *tribanelles* 178 (s. XIX); *carretes* 90; *escarruixes* 38. Són mots normatius *matraques*, *batzoles* i *tenebres*, des del DG₁, 1932.

(ALDC, III, 558. L'abstinència de carn)

Els mots ja comentats en el mapa esmentat són: *vigilia*, que presenta casos de pèrdua de la vocal final (*vigili* 6,

Són mots normatius *abstinència*, *vigília* i *fer magre* (aquest, com a exemple), des del *DG_I*, 1932.

Blasfemar(ALDC, III, 559. *Blasfemar*)

Els tres mots que es reparteixen majoritàriament el territori són *blasfemar*, *renegar* i *flastomar*, tots ells normatius i documentats des del s. XIV. *Blasfemar*, que s'estén pel val. i punts locals del Principat alternant amb *renegar*, prové del llat. bíblic BLASPHEMARE 'dir blasfèmies', pres al seu torn del gr. BLASPHEMEIN 'injuriar, difamar, parlar malament d'algú o d'alguna cosa'; ofereix les var. *blafemar* 179, 186, per pèrdua de la -s-; *basflemar* 28, 55, per metàtesi; *blasfemiar* 108, 131, 132, 154, 165, 172, 182, 183, per encreuament amb *blasfèmia*; *desflemar* 16, 22, 48, 54, per addició del prefix *des-* de valor negatiu, i el seu intensiu *desflemejar* 72, amb suf. -ejar, i, finalment, el rar *barfembiar* 119. *Renegar*, propi del Principat, part septentrional del val., men. i mall. med., procedeix del llat. vg. RENEGARE, compost de NEGARE precedit del prefix intensiu RE-, que significava inicialment 'deixar de reconèixer com a seu; apostatar; abominar', va passar a 'injuriar amb paraules irreverents' i, ja al s. XIII, 'blasfemar'; és paral·lel a l'oc. *renegar*, fr. ant. *renier* i it. ant. *rinnegare*; var. *renyegar* 2, *dir renecs* 61. *Flastomar*, que ocupa les Balears i l'Alguer –amb la var. *frastomar* 85–, deriva del llat. BLASTIMARE, a través de **blastomar*, per dissimilació de bilabial (b...m) o, segons Coromines, perquè procedeix de les terres grecoromàniques de l'Itàlia mer. on *bl-* > *fl-*; var. intensiva, *flastomejar* 70.

Tenim altres significants de menor extensió: *dir pecats* (*mortals*) i *tirar-se pecats* 139, des de la concepció eclesiàstica, amb der. com *pecatós* 155 o *pecater* 152 'blasfemador', i un canvi semàntic a *pecat* 'blasfèmia' 152; *cagar* 131, 132, 159, 160 s'ha format sobre

l'expressió, força freqüent, *me cago en* (*Déu, Judes, Cristo*, etc.), substituïts per eufemisme per *Sivilla, la mar salada, dena/Dénia*), o canviant *me cago en* per *me caso en*, també per eufemisme; der. *dir cagaments* 99; un cas semànticament paral·lel és el de *batuejar* 74, 75, intensiu de *batuar, vatuar*, jurament que té per base l'expressió *batua* (< *voto a*) seguida de *Déu, Cristo, Judes* i canviada per eufemisme en *batua dell, batua neu* (< *Déu*), *batua listo* (< *Cristo*), *batua el món, batua l'ou*, etc.; el men. *dir batais* 70 té per base el verb *batuar* encreuat amb *batai* (*batall*), per atracció formal i potser ajudant-hi el caràcter repetitiu de l'acció del batall colpint la campana, com el *flastomador* persistent en les seves blasfèmies; *maleir* 1, 138, 161, 184 deriva del llat. MALEDICERE 'pronunciar paraules de mal auguri' (oposat a BENEDICERE 'pronunciar paraules de bon auguri') → 'dir mal d'algú o d'alguna cosa' → 'blasfemar'; s'hi troben en relació les var. *malear* 93 < *maleiar* i *tirar maldicions* 190, pres del cast. (cat. *malediccions*). *Jurar* 125, com en cast. i oc., a partir de 'afirmar, prometre, apel·lant a Déu, a una cosa sagrada' → 'renegar (de Déu) jurant' → 'blasfemar'. *Repotegar* 4 ha arribat al ross. des de l'oc., que, segons Coromines, seria una modificació de *rebotegar*. *Barbaritzar* 185 és adaptació del cast. *barbarizar*. Finalment, tenim formacions perifràstiques, aproximatives, com *tirar pestes* 83, extensió de *dir pestes* 'dir coses molt dolentes, malparlar', *dir disbarats* 90 i *parlar mal* 189 (veg. *malragonau* 'malparlat' 94). Per a una ampliació d'aquest comentari, veg. Veny, 2006 c: 35-53.

376

Dijous llarder

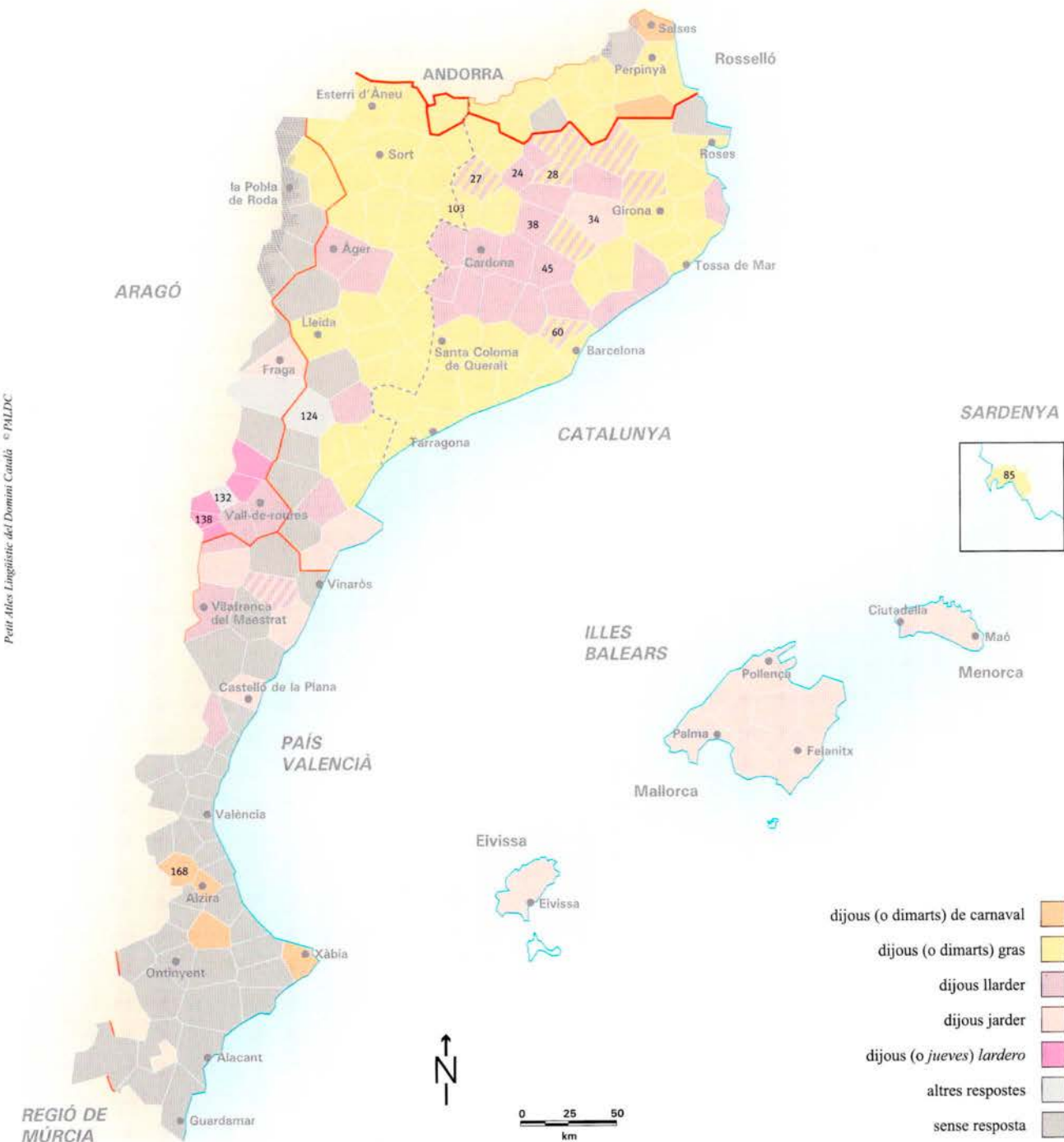
(ALDC, III, 564. El dijous llarder)

L'enunciat es refereix al darrer dijous abans de la Quaresma; en ross. se celebra en dimarts, probablement per influència de l'oc. (o del fr.). Al nucli *dijous* (< llat. DIES JOVIS) s'ha afegit el determinant *gras* (< llat. CRASSU) o *llarder*, der. de *llard* (< llat. LARDU 'carn de porc salada, cansalada'), al·lusiu al fet de poder encara menjar carn: el primer s'estén pel Principat i l'Alguer, i el segon, pel centre de Catalunya, punts del val. sept. i les Balears, on coneix la var. *dijous jarder* per assimilació a la palatal del nucli; documentat des del s. XV, sembla una fase anterior a *dijous gras*, i coneix les var. de *dijous lladrer* 28, *dijous* o [χ]ueves *lardero* i [χ]ueves *ladrero* 138 (*lladrer* i *ladrero*, amb metàtesi

consonàntica). El determinant ha canviat en: *dijous de carnaval* o *de carnestoltes* 168, al·lusiu al darrer dia d'aquest període litúrgic; l'alg. *dijous de raïoro* 85, adaptació del sard *lardayolu*; i els humorístics *dijous fart* 124, per la menja (abusiva) de carn, *dijous de la fesolada* 103 i *dia del xoricet* 132.

És força estesa en cat. central la dita "Dijous llarder, botifarra menjaré" 24, 34, 38, 45, 60 o la var. "Dijous gras, botifarra menjaràs" 27, 60.

Dijous llarder i *dijous gras* són els noms normatius des del DG_I, 1932.

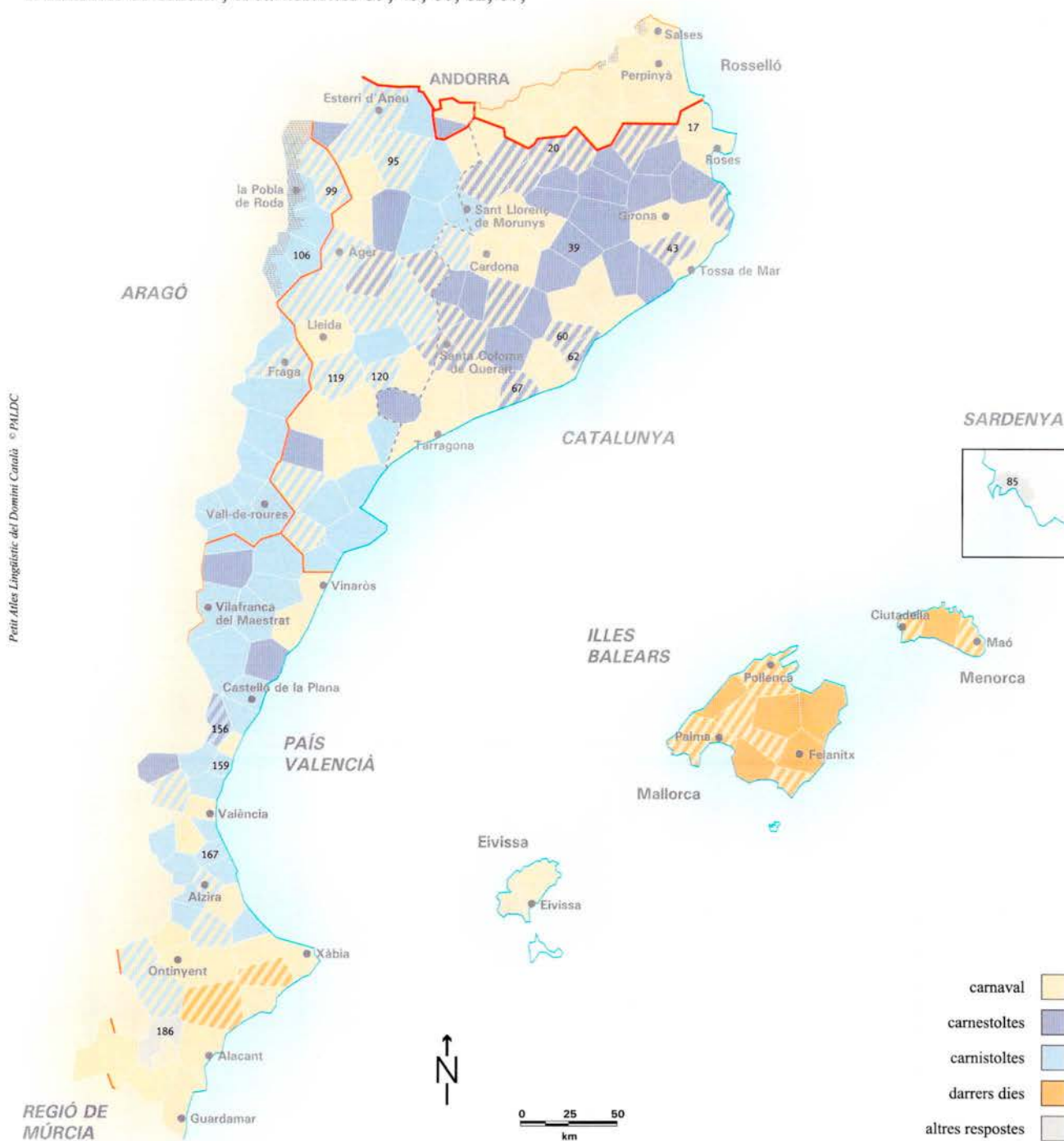
Carnestoltes

(ALDC, III, 565. *Carnestoltes*)

Carnestoltes era el nom tradicional per a designar el 'darrer dia que es podia menjar carn abans de la Quaresma' estès després al diumenge, dilluns i dimarts; deriva del llat. CARNES TOLLITAS 'carns llevades' i presenta algunes variants com *carnaval* 17, amb assimilació de la ròtica a la nasal, *carnistoltes* (*carnistoltes fredes* 95), amb tancament de la [e] en cat. occ., *carristoltes* 106, amb assimilació de la nasal a la ròtica, i *carnessoltes* 156, per homonimització *toltes* → *soltes* per l'opacitat semàntica de l'arcaisme *toltes*; el mot era femení, com avui en alguns punts del cat. occ. (95, 159, 167), enfront de l'actual ús masculí, canvi provocat pel significat metonímic de 'ninot de palla que es feia cremar el dimecres de cendra', el *carnestoltes* 39, 43, 60, 62, 67,

99, 119, 120 (veg. mapa 378), i pel seu ús freqüent sense article (*Per carnestoltes...*). *Carnaval*, pron. [kər]- o [kar]-, és modern, procedent de l'it. *carnevale* (veg. "És més propi *carnestoltes*, però ara diuen també *carnaval*" 20). El mall. i men. *darrers dies* al·ludeix als dies anteriors a la Quaresma, nom també present en punts alacantins probablement per la colonització mall. al s. XVII a la Marina. Són més puntuals, *dia de les màscares* 186, per les disfresses carnavalesques, i l'alg. *caraixari* 85, manlleu al sassarès *karraixari* (cf. it. ant. *carasciale*).

Carnestoltes i *carnaval* són normatius des del DG_I, 1932, i *darrers dies*, des del DIEC_I, 1995.

Una disfressa

(ALDC, III, 567. Una disfressa [persona])

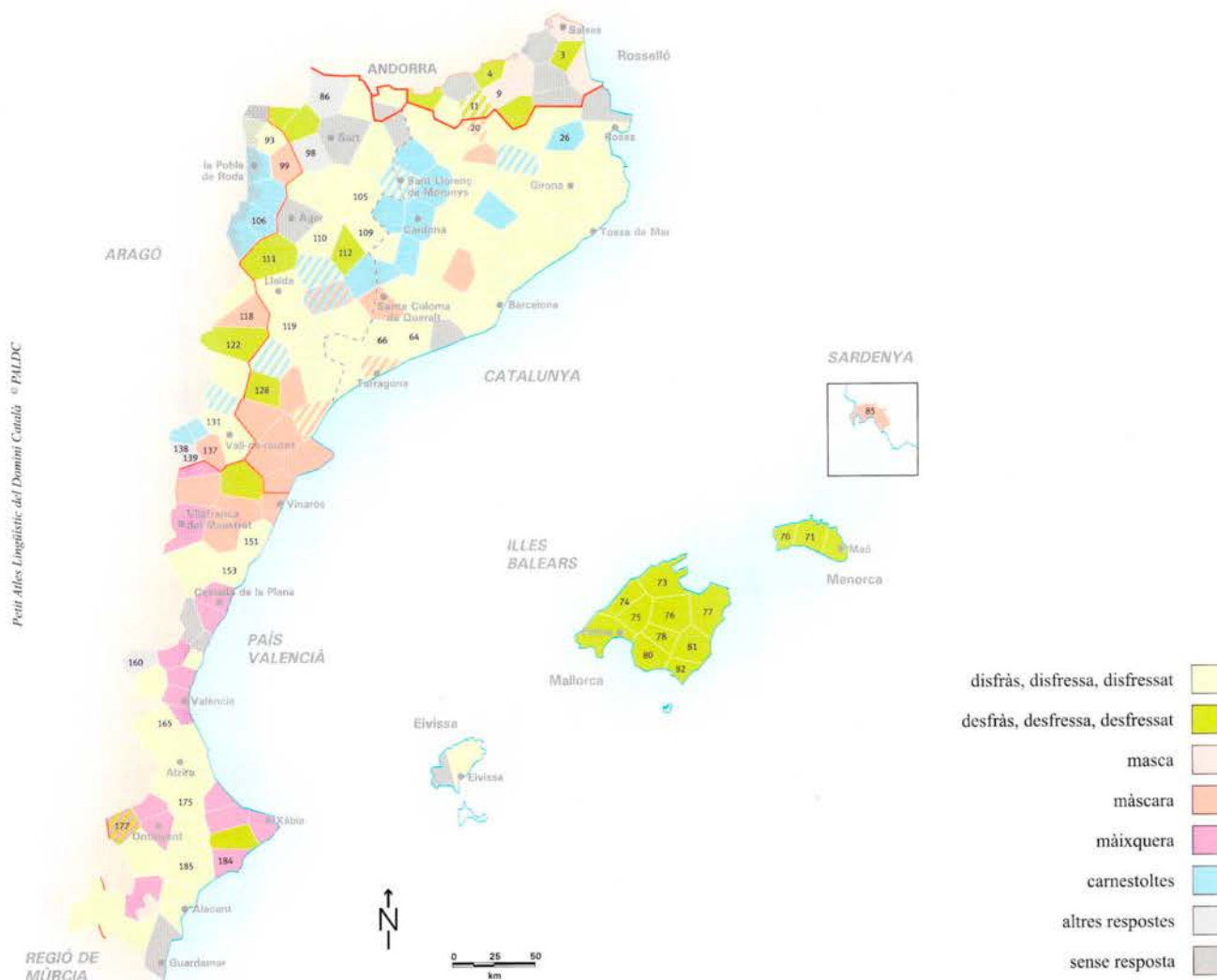
Tot i que l'enunciat designa la 'persona disfressada', algunes de les respostes es refereixen al 'vestit amb què hom es disfressa'. El tipus lèxic més difós és *desfressat/disfressat*, amb les seves var., amb la competència de *màscara* especialment en val. i de *carnestoltes* al Principat i a la Franja. Segons el DECat, *disfressar/desfressar* –que hem diferenciat al mapa segons el prefix– procediria de *fressa*, der. de *fressar* 'marcar un rastre' (< llat. vg. *FRICTIARE 'fregar, refregar', der. de FRICARE) que, precedit del prefix negatiu, hauria passat a 'despistar, esborrar el rastre', després a 'desfigurar' i, finalment, a 'cobrir amb disfressa'; per al DCVB, seria un der. del llat. *FARSUS 'embotit', "per l'embotiment de palla amb què es fabriquen els ninots o bujots per imitar la figura humana"; les formes *disfrazar* del cast. i *disfarçar* del port. abonarien aquesta interpretació, així com el geosinònim *carnestoltes* 'ninot de palla'. A més de les formes amb *e* accentuada (*desfrès* 128, *disflès* 66, *disfrès* 151, 175, 185), es coneixen var. amb *a* tònica (*disfràs*, *desfràs*, *disfrassa* 64, *disflàs* 109, 119, *displàs* 131), que pot aparèixer alternant amb *e* en els noms on aquesta vocal és àtona (*disfrassat/disfressat*; *desfrassat* 111, 177, *desfressa* 3, 4, *disfressot* 64); amb canvi de líquida (*desflessat* 70, 71, 77, 78, 80, *desflassat* 112, 122, *disflessat* 20, *disflassot*

105), eliminació del prefix (*fressa* 73-76, 81, *flessa* 82) o metàtesi (*disfersat* 153), si admetem la primera proposta etimològica.

Màscara procedeix de l'àr. MÁSHARA 'joglar, bufó, pallasso', d'on va passar a 'personatge disfressat' i després a 'carota', i coneix var. com *màsquera*, amb tancament de la *a* posttònica; *maixquera*, amb palatalització de la -s-; *mascra* 99, 118, amb síncope vocàlica, el seu der. pejoratiu *mascrot* 118 i l'homonimització *mascle* 184; *mascara* 137, amb canvi d'accent a partir de der. com *mascarat* 85; el ross. *masca*, amb el seu der. *mascat* 9, 11, és tributari del fr. *masque* o de l'oc. *masca*.

Carnestoltes (var. *carnistoltes*; *carristoltes* 106) s'haurà originat a partir de "ninot de palla que durant els dies de carnaval posen penjat al balcó" (Labèmia, 1839); en relació amb aquest període de diversions i disfresses es troben *vestit de carnaval* 98 i *carnavalada* 86, 93. *Carassa* 138, 139, 160 (var. *carassot* 110, *carassetes* 165) és un desenvolupament semàntic des de 'expressió repulsiva de la cara', mentre que *mulassa* 26 ho és de la "figura d'animal corpulent i de coll llarg a manera de drac" (DCVB).

Són mots normatius *disfressa* i *màscara*, des del DG_I, 1932, i *desfrès*, des del DIEC_I, 1995.

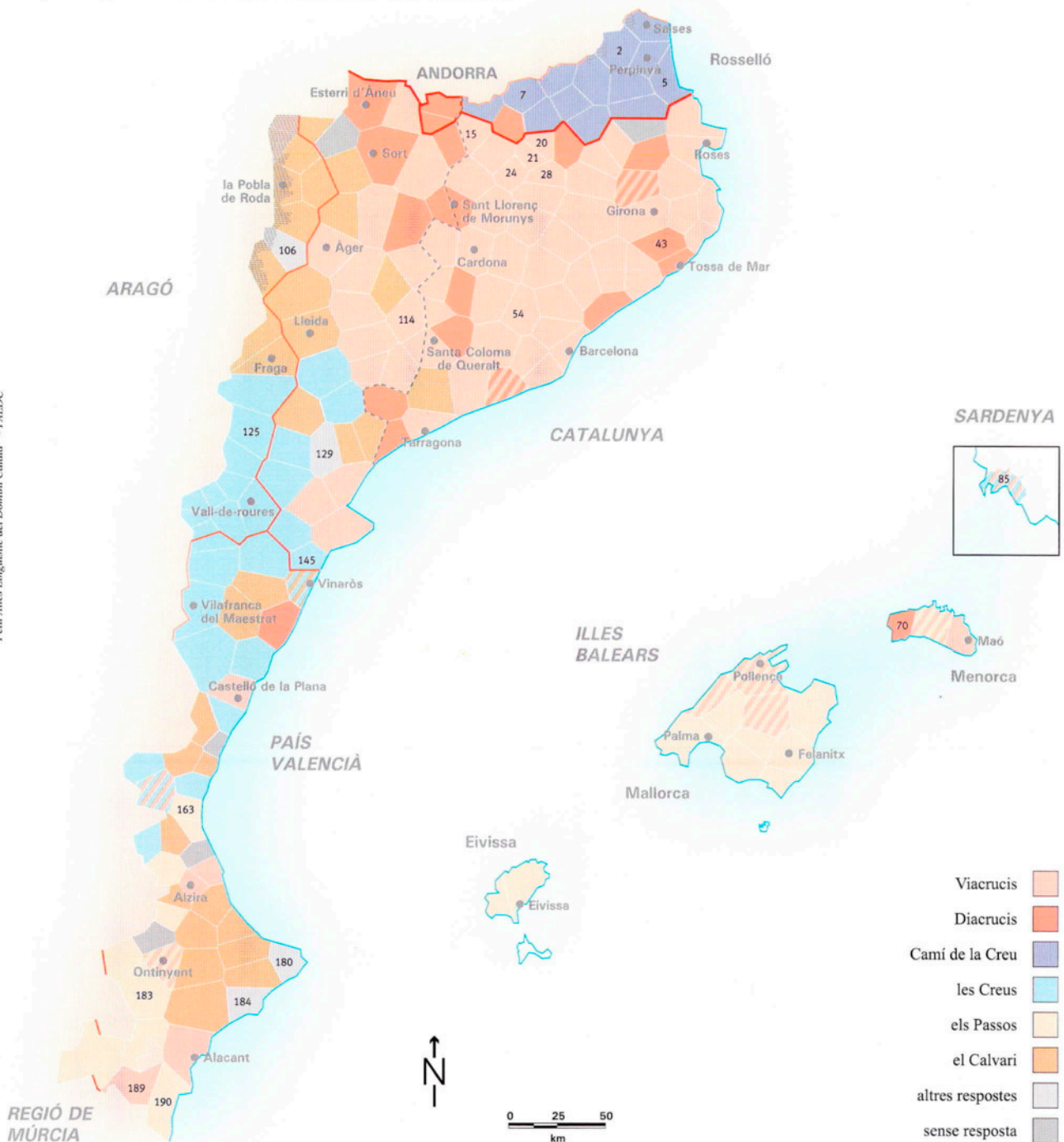
Viacrucis(ALDC, III, 570. *El viacrucis*)

Viacrucis, pres del llat. VIA CRUCIS ‘camí de la creu, de la crucifixió’, documentat des del s. XIX, és dominant al Principat, en forma de *m.* o de *f.* (*el/la Viacrucis*), amb var. com *Veacrucis* 15, 20, 54, *Veracrucis* 114, *Veiacrucis* 21, 28, *Vellacrucis* 24, i sobretot, *Diacrucis*, per homonimització amb *dia* (var. *Diacruci* 43, amb pèrdua de -s per interpretació de plural; cf. mall. *herpe* ‘herpes’, *cica* ‘cicas’). En relació amb el mateix concepte trobem el ross. *Camí de la Creu* (o de *Creu* 2, 5, 7), possible calc de l’oc. *Camin de Crotz* o del fr. *Chemin de Croix*, el val. *les Creus*, per les que hi ha a les estacions del Viacrucis (var. *les Santes Creus* 125, 129, *Creus* 145); *les Estacions* 85, 180, 184 (var. *Estacions* 163, *dia de fer Estacions* 28, *Ses Estacions* 70, *es Estacions*,

189); el val. *el Calvari*, del llat. CALVARIUM ‘indret ple de calaveres’, en record de la pujada de Jesucrist al Calvari; *els Passos*, del bal. (var. *es Passos*) i punts valencians (var. *es Passos*, amb article no salat sinó reducció de *els Passos*, *les Passos* 183, *Passos* 163, 190), en commemoració dels passos de Jesucrist en l’ascensió al Calvari.

Altres noms locals: *les Postes* 85 ‘estacions’, per comparació amb les parades i canvi de cavalls en els recorreguts en carruatge, mot probablement pres de l’italià, i *salit* 106, d’origen obscur.

Calvari i *Via Crucis* són els mots normatius des del DG₁, 1932; aquest, ortografiat *Viacrucis* des del DIEC₁, 1995.

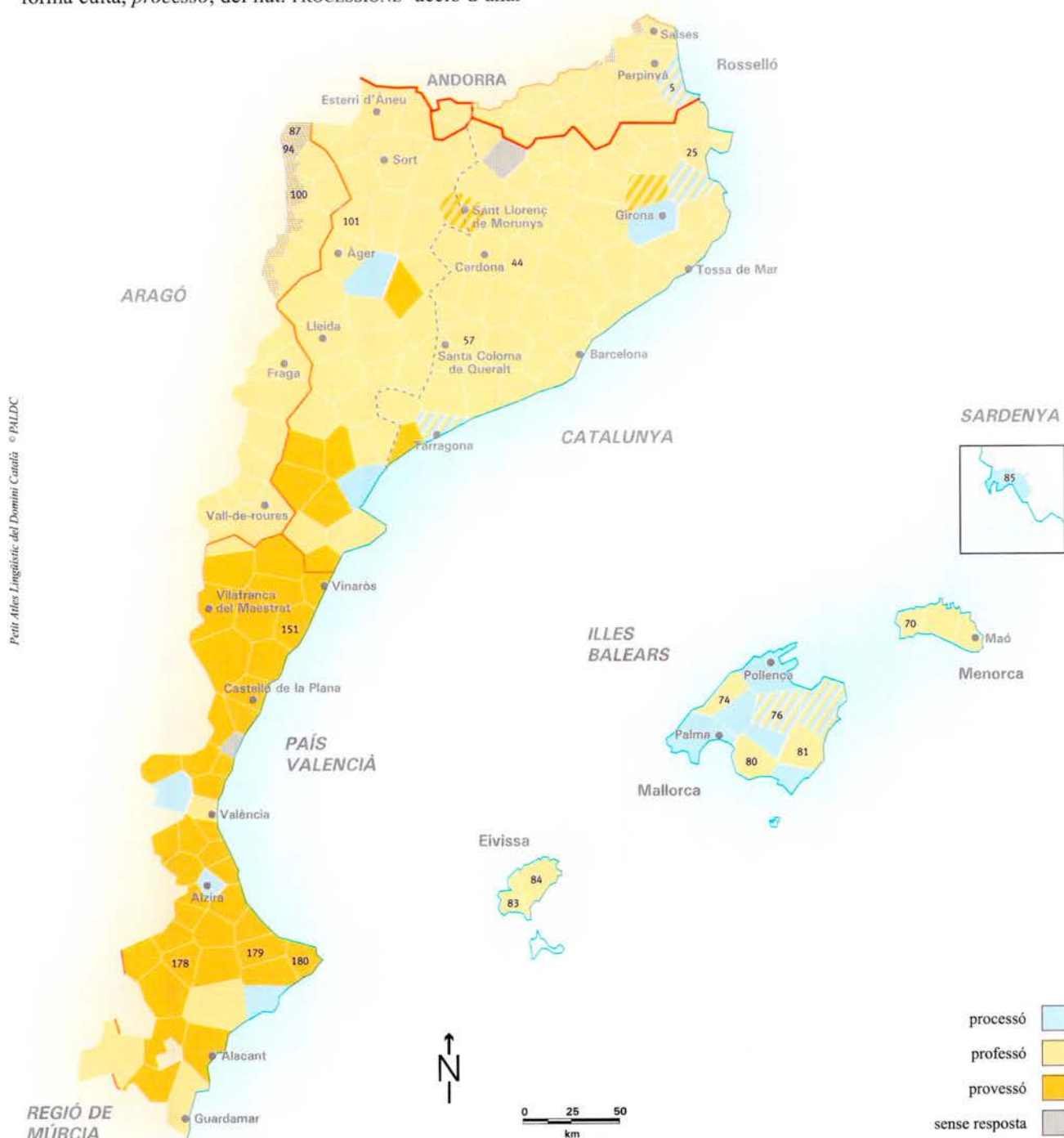
La processó

(ALDC, III, 572. La processó)

El mot més antic (s. XIII), *professó*, ve del llat. PROFITIONE; presenta var. com *promfessó* 25, 44, 57, amb epèntesi de nasal potser a partir del plural *professons*; *profe*[z]ó 101, amb sonorització de la [s]; *profession* 87, 94, 100, en punts de frontera, i, sobretot, la bal. *porfessó* 70, 74, 76, 80, 81, 83, 84, amb metàtesi, com *garnar* 'agranar' i l'ant. i dial. *esturment* 'instrument'. La var. *provessó* (var. *provessor* 151, 179, 180), especialment val., sembla resultat d'una sonorització, tardana, de la -f- intervocàlica, però el DECat la interpreta com una atracció paronímica de "provació, per la idea de posar a prova el penitent que hi compleix el seu vot". *Professó* va rebre aviat (s. XIV) la competència d'una forma culta, *processó*, del llat. PROCESSIONE 'acció d'anar

endavant; sortida solemne', amb el segment final -ó (i no -ió: *processió* 5, alg. [pulsasi'o] 85, formats sobre el model del fr. *procession* i de l'it. *processione* respectivament) per convivència amb el més freqüent, *professó*, molt majoritari al mapa i amb caràcter preferent en lexicògrafs com Esteve *et al.* (1803) i Labèrnia (1839), convivència ostensible en mall. i en el *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* de Febrer Cardona (v. 1830); l'alg. ha generat una forma alternativa, *porcessó*, pron. [pulsas'o] 85, amb metàtesi. Per a *Estacions* 178, veg. mapa 379.

Són normatius *processó*, des del DG₁, 1932, i *professó*, des del DIEC₁, 1995.

El salpàs

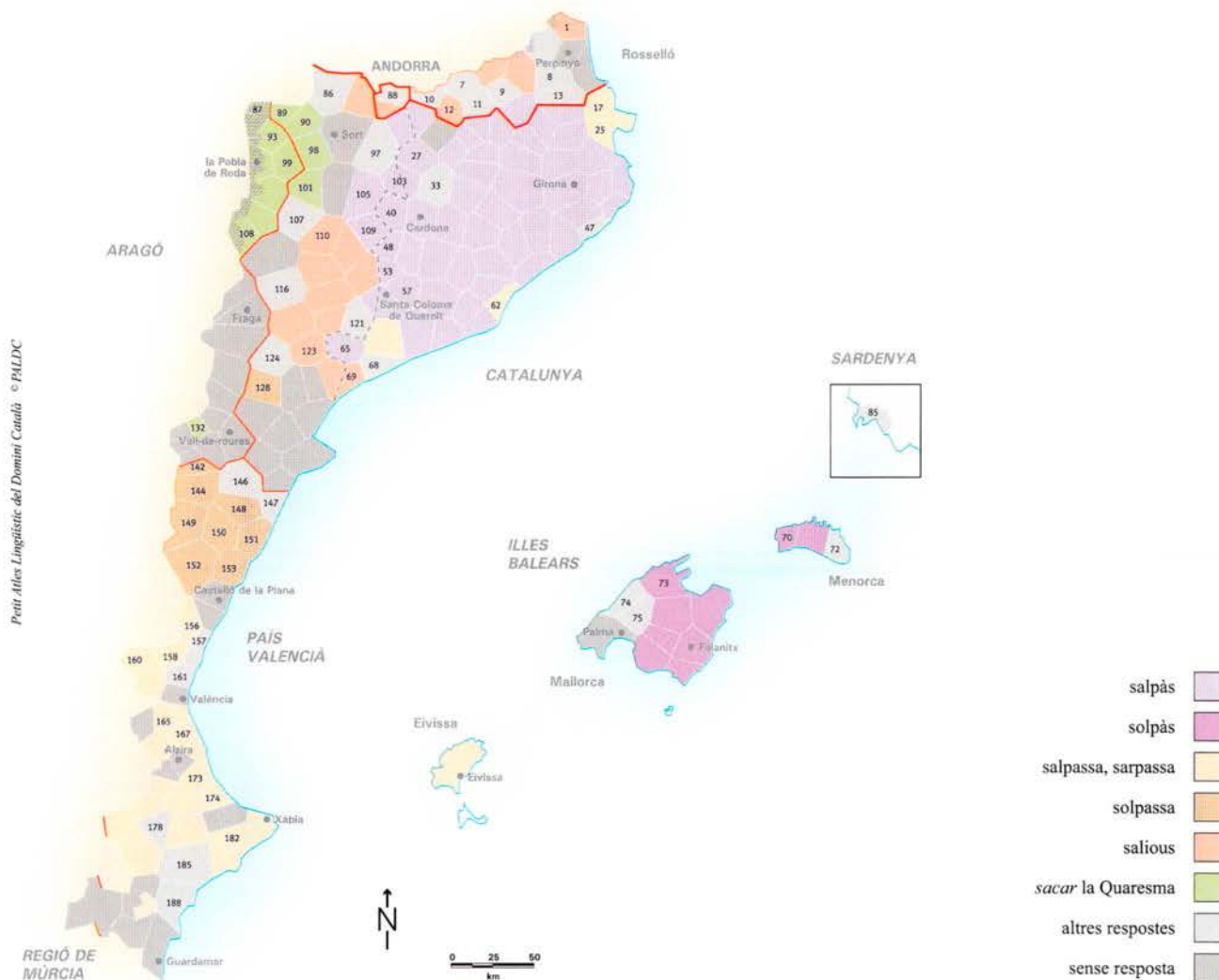
(ALDC, III, 574. El salpàs)

Es tracta de la 'cerimònia catòlica d'anar per les cases un sacerdot aspergint-hi aigua beneïda i tirant sal als portals'. El llatí eclesiàstic SALSPARSIO 'aspersió de sal' ha donat diverses variants: *salpàs* en cat. or.; *solpàs* (var. *soupàs* 73) en mall. i men., amb el pas de *a > o* per velarització causada per la *l*; *salpassa*, *solpassa*, en val., per feminització; i *sarpassa*, per intercanvi *l > r*. La var. llatina SALIS SPARSIO és l'origen de *saliespàs* 27, *salispàs* 40, 48, 53, 57, 103, 105, 109, *salipàs* 65, *salispassa* 156, *solispassa* 142, 144, 148-153, *solispàssia* 128, *salpàssia* 158, *sarpàssia* 160, *serpassa* 167, 173, 174, 182, amb els der. *salpasser* 17, 25, 62, potser referent al capellà, i *sarpasset* 165, amb el dim. característic del val.; *traspàs* 33 és una homonimització i *salpeig* 13, potser deverbal de *salpejar*. Relacionat també amb la sal, o amb el present d'ous al sacerdot i amb la benedicció de l'aigua es troben *salious*, *saliou* (*saliuou* 123, *posar saliou* 69), *saliaigua de bons ous* 47, *saliaigua* 121, *salimelious* 12, *picalsal* 74, 75, *dia dels ous* 161, *capta de l'ou* 147. Els comentaris dels informants al·ludeixen a la cosa beneïda i als dons al capellà: "daven un ou o secallons o tonteries pels escolans" 69; "recollien ous" 87; "tiraven sal i aigua i captaven ous" 110; "es tirava segó" 128;

"beneeixen les cases amb aigua i segó; la gent donava ous als escolans per a poder fer les mones de Pasqua" 147; "el capellà canvia sal beneïda per sal corrent" 160.

L'acte de beneir també ha donat nom a la cerimònia: *benedicció* 88, *benedicció de les cases* 7, 9, 85, *benedicció del terme* 107; *bendició dels camps* 188, tribut al cast.; *beneir* 1, *anar a beneir* 70 o *anar a beneir les cases* 72 (*beneguir* 124 o *beneguir les cases* 10, amb antihiàtica), *beneir el cavall* 11, *beneir el terme* 68, 93, 116, 157, *beneir els camps* 188, *beneir les cases i els camps* 185. *Sacar la Quaresma* o *sacar la Quaresma de casa* 89, 99, 108, 132 (o *traure la Quaresma* 98, 101, *traure la Quaresma de casa* 90) del rib. i pall. es refereix al final del període de penitència. *Aspergis* 86, 97 deriva del llat. SPARGERE 'espargir', per l'aspersió de la sal.

Altres mots aproximatis: *esguilando* 178, adulteració del cast. ant. *aguilando* (mod. *aguinaldo*), des de 'regal que es fa per Nadal o Reis'; *bonaventura* 8, en relació amb el resultat de la benedicció (< llat. BONA VENTURA 'béns venidors'); *fer censos per les portes* 146, on *cens* recorda el 'dret que es pagava als senyors sobre béns immobles'. Són mots normatius *salpàs* i *salpassa*, des del DGJ, 1932.

El papu(ALDC, III, 581. *El papu*)

L'«ésser fantàstic per a fer por a les criatures» coneix una gran varietat de noms pel fet de formar part del món infantil. Només hem cartografiat els mots que tenen un nombre important d'ocurrències; de tots ells oferim una classificació motivacional relacionada amb:

1) «ésser fantàstic o considerat lleig, dolent»: *bubota* 80 (*babota* 77, *mumerota* 185); *fantasma* [f.] 16, 22, 39, 48, 49, 86, 99, 159, 185, [m.] 34, 87, 164, sense gènere 171, *enfantasma* [f.] 43, *fastasma* [f.] 172, *faltasma* [f.] 167, *fantarma* [m. i f.] 118; *bruixa* 1, 75, 82, 101, 151, 157, 160, 163, *bruixot* 96; *duendo* «follet» 142, 144, 184 (← cast.); *dimoni* (var. *dimoni forquilla* 12); *orco* 85 (← it. < «infern, dimoni»); *iai* 83, 84 (var. *iai marranxo* 84); *marfanta* 141 «persona disfressada; dona dolenta»; *pobre* 6; *barbut* 167, 183, *home de la barba* 56; *home de les fandilles* 31 (dissimilació de *faldilles*); *home del greix* 90, *greixero* 163 (de *greix*); *sagineres* 141 (de *sagi*); *home* (o *tio*) *del sac*, on s'hi emporta les criatures (var. *ficar al sac* 105); *home del sarró* 119.

2) «animal, sovint agressiu», precedit de l'article: *bou* 56, 83, *drac* 31, 64, *llop* 2, 3, 6, 7, 10, 13, 16, 25, 27, 52, 58, 119, 122, 151, 162 (o *lobo* 158 ← cast.), *cabra montera* 176, *gat negre* 173, *gata maula* 173, *guilla* 8, 16, *rata* 38, 114, *lleó* 151, *gos* 147 (cf. al. *Wauwau* «lladruc del gos» i «papu»), *canot* 74, *serp* 38, *serpota* 74, *guisarapa* 23 (← *gusarapa* «animaló bosquetà, feréstec»), *marraco* (var. *samarraco* 125, *marreco* 111) < «animal monstruós de la processó de Corpus de Lleida», *papu* (var. *papus* [pl.] 103, 104, amb -u final en parlars occidentals, *papot* 102, *papo* 100, 109, *papa* 12, 19, 27, 33, 92, 96, *papau* 43), der. del llat. PAPPARE «menjar» encreuat amb un mot de creació expressiva infantil («cuca», «bestiola que fa mal»); *probonaro* 85 «licantrop».

3) «ofici poc considerat socialment o de caràcter repressiu»: *drapaire* 62, *pellierotaire* 2 (← «pellaire»), *parracaire* 37, *ramaniot* 2 (← a partir del fr. *ramoneur* «escura-xemeneies»); *agutzil* 31, 177 (← àr.), *sereno* 69, 129, 145, 148, 150, 151, 152, 177, *guàrdia civil* 16, 25, 54, 155, 165, *guàrdies* 22, *civils* 19, 31, 53, 150, *gendarmes* 4, 10, 14, *municipal* 80, 81, 183, *de la poli* 52, *policero* 155.

4) «ètnia»: *moro* (der. *moraco* 73, 78, 79, potser *morraco* 76, 77, 81, 82; perifràstic *moro Mussa* 167, 178), *marroquí* 148; *jueu* 90, 121, *judios* 155; *gitano* (var. *gitano en el sac* 66).

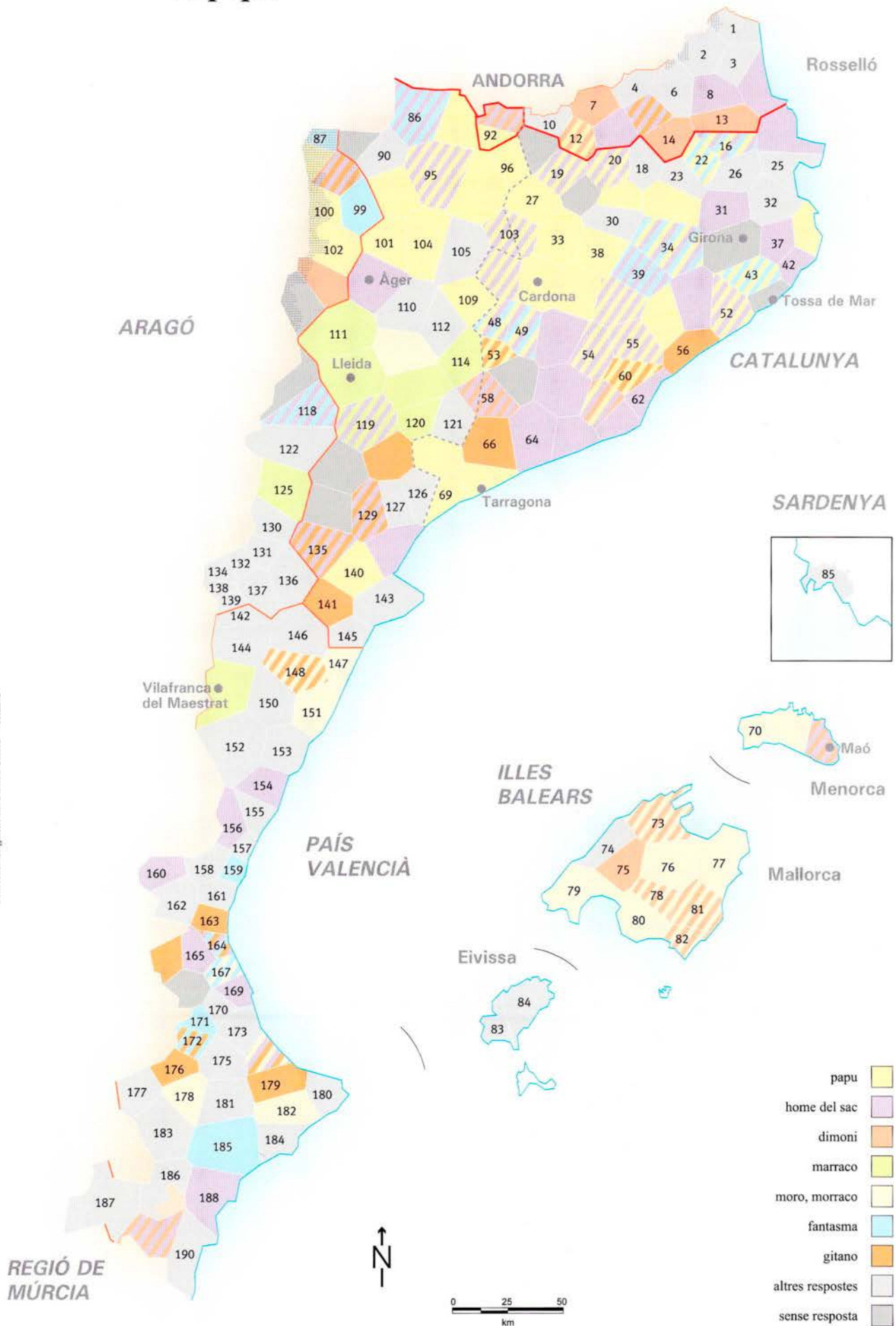
5) «personatge»: *Jepo* 95, *Pere* (o *Toni* 159) *Botero* 48, 49, 60, 167, *en Patutes* 32, *Fidel* 64, *na Maria Enganxa* 75 (var. *na Maria Ganxo* 77), *Butoni* 125, 132, 160, 161, 163, 170 (< *bu Toni*), *Meta* 103, *Malaventura* 150, 176, *la Mare Guilleuma* 55, *Pellarenques* 152.

6) «por»: (*home de la*) *por* 18, 20, 22, 23, 26, 30, 31, 39, 42, 49, 86, 112, 120, 179; *pou* «por» 16 (← oc.) 138.

7) «onomatopeia»: *babu* 70, *bubo* 126, 127, 186, 187 (var. *bobo* 167), *boboi* 85 (← sard); *boti* 135, 143, 145, 153 (var. *moti* 154), *boto* 129, *mamu* 181, *momo* 182 (var. *mumo* 190), *caco* 134, 139, *caconi* 137, 142, *coco* 127, 156, 188, *coconi* 130, 131, 136, 146.

8) «part del cos»: *barbeta roja* 118, *mà peluda* 78; *mostatxo* 162; *carassot* 110, de *carassa* més el suf. pejoratiu -ot.

Altres mots: *papa-rossolla* 180 (← cast. *paparrosgolla*, der. de *papar* i *resollar* «roncar, rugir»); *babarroto* 85; *paterave* 85; *panto* 140, *moroti* 169, 175, *maroti* 169. Són mots normatius *papu*, des del *DG_I*, 1932, i *butoni*, des del *DIEC_I*, 1995.

El dia dels Morts

(ALDC, III, 578. *El dia dels Morts*)

Es tracta de la festa litúrgica celebrada per l'església catòlica el dia 2 de novembre en què es commemora els feels difunts. *Dia dels difunts* (var. *dia del difunts*, per fonosintaxi; *dia de difunts* o *dia de defunts* 86, 120, 138; *commemoració dels difunts* 118 ["combemoració", per dissimilació de nasals], *festa dels difunts* 15) conté un complement pres del llat. DEFUNCTUS, usat per Ciceró ('alliberat de la vida'), participi de DEFUNGI 'acomplir, pagar un deute', amb un ús eufemístic eclesiàstic; la var. ant. *defunt* apareix des del s. XIII fins al s. XVII (Lacavalleria, 1696), canviat després en *difunt*. *Dia dels Morts* (Labèrnia, 1839) (var. *dia de Morts* [Torra, 1640]; *dia del Morts*, per fonosintaxi; *dia des Morts*, per reducció de l'article contracte *dels*; *Tots los*

Morts 72; *els Morts*, per simplificació; *dia dels Vius i dels Morts* 61, potser en clau irònica; *la festa dels Morts* 56 [Lacavalleria, 1696]) basa l'element nominal de l'expansió en el der. del llat. MORTUUS. *Dia de les Ànimes* (var. *dia d'Ànimes*, *dia les Ànimes*, *dia des Ànimes*, *les Ànimes*, *Ànimes* 140, 152, 167, *de les Ànimes* 98, 101, 153, *dia de les Animes* 132, 169, 181 o *les Animes* 174, amb dim. propi del val; *dia de les Almes* 93, 94, 100, 102 o *dia de Almes* 87, d'influència castellanoaragonesa) parteix del cultisme *ànimes* (< llat. ANIMAS). *Dia dels Morts* és el mot normatiu (apareix com a exemple des del DG_I, 1932).

Jocs

Les bitlles

(ALDC, III, 582. Les bitlles)

L'enunciat es refereix al 'joc consistent a posar dretes unes peces de fusta tornejades i tombar el jugador les que pugui llançant-hi boles'. El tipus *bitlla*, amb les seves variants, és dominant; d'origen no aclarit del tot, podria ser un der. del cèltic *BIDLA que explicaria els der. *bitla*, *birla*, *bitlla* (compareu amb *espatlla*, *espatlla* o amb val. *camamirla* < *camamil·la*): a) *bitlla* presenta les var. *billa* 23, 57, 62, 111, 118, sense africació; *binlla* 99, amb una nasal resultat de la dissimilació de la palatal geminada (cf. *etgegar* > *engegar*); *birlla* 93, 100, potser encreuament de *bitlla* i *birla*; *brilla* 119, 124, metàtesi de l'anterior; b) *birla* seria dissimilació d'un anterior *bitla*, pron. [b'illa], com l'esmentat *camamirla*, amb les var. *mirla* 148, amb equivalència acústica B = M (com la de *bengala* > cat. nord-occ. *mangala*); *birlo* 137, 167, 177, amb canvi de gènere per atracció de *bolo*, assimilat

en *bitlos* 71, forma men. registrada per Febrer Cardona (v. 1830). L'alg. *biril·lo* 85 és manlleu a l'it. *birillo*. *Quitlla* (var. *quilla* 87, 94), que deriva del germ. ant. *kegil* (al. *kegel*) i en ross. és un manlleu al fr. (o potser a l'oc.). *Bolo* (var. *bolillo* 183, 186) és un castellanisme (< oc. *bòla* < llat. *BŪLLA*) que es troba en punts esparsos del val. i el bal., com també ho són els esporàdics *palo* 82 i *palitroc* 106, 108 (< cast. *palitroque* < *palitoque*). Notem finalment el perifràstic *joc de sa bola* 72.

Des d'una perspectiva geolingüística, *bitlla* ocupa pràcticament tot el Principat; *birla*, que podria tenir a veure amb l'arag., s'estén pel val. i tort. i la Franja, mentre que *quitlla*, tribut francès-occità, queda arraconat al cat. sept. Són mots normatius *bitlla*, des del DOrt, 1917, i *birla*, des del DIEC₁, 1995.

Jugar a bòlit

(ALDC, III, 584. Jugar a bòlit)

Es tracta d'un joc de nois que es fa pegant amb un bastó de 30-60 cm (la *cana*) damunt l'extrem d'un bastonet (el *bòlit*) per a fer-lo saltar.

Deixant a part les notables llacunes en les respostes, el significat que coneix àrees més àmplies és *bòlit*, que el DCVB relaciona amb el llat. BOLUS 'tirada de daus', però que més probablement és pres del llat. BOLIS, -IDIS 'aeròlit' (← grec BOLIS, -IDOS 'objecte que llancem; tret, dau, acció de llançar'), originat potser en un àmbit estudiantil; documentat en el diccionari d'Esteve *et al.* (1803), ha sofert alteracions diverses pròpies d'un mot de l'esfera lèxica infantil: *bòlic* 97, 125, per l'equivalència acústica *-t = -k* (cf. *càntut = càntuc*); *dòlit* 148, *nòlit* 80-82, per homonimització amb el mot nàutic; *buli* (var. *cana-i-buli* 103, *búlit* 25); *juli* 110 (< oc. *jòli* × fr. *joli*) ha atret *buli*, d'àrees veïnes, tot i que es refereix a un altre joc, *saltar a la corda*; *bali* 157, *bèlit* (var. *bèlic* 17, 32) amb formes bessones (*bòlit-bèlit* 41; comparem amb *cana-i-buli* 103, que ajunten els noms dels dos bastons, *canibòlit* 18 –ja Labèrnia (1839) "jog de cana y bòlit"–, i l'adulterat *capbiló* 52).

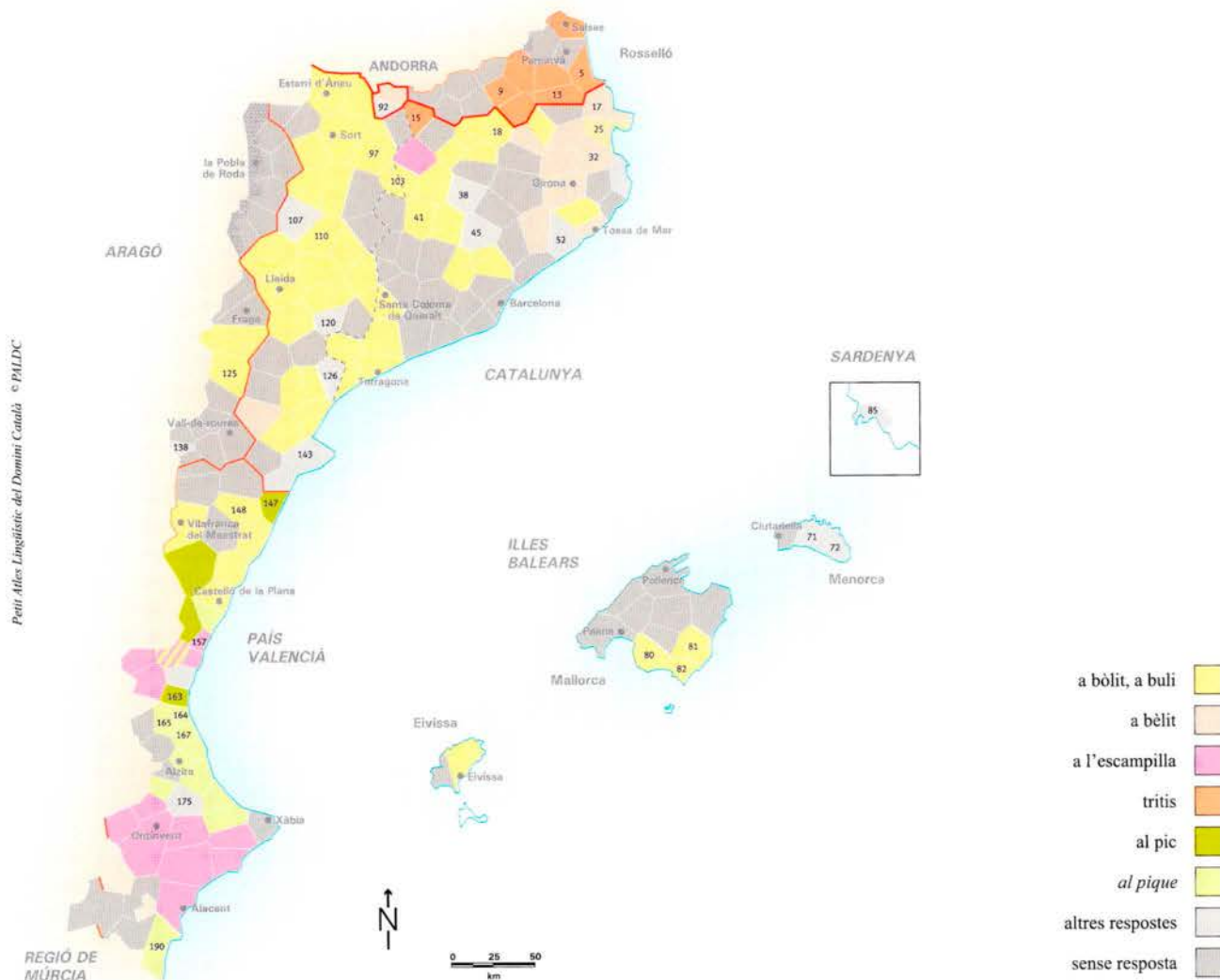
El val. *escampilla* és un deverbial de *escampillar* 'dispersar, dimensionar' potser encreuat amb *esparpillar* (DECat); té precedents en la var. *joc d'escampella* que es troba a l'*Espill*.

Pic (var. *pique* i *piquei* 164, 165, 167, amb reforç vocàlic; dim. *piquet* 190), postverbal de *picar*, d'origen onomatopèic, es refereix inicialment a un dels bastons; d'aquí les formes compostes *pic-i-pala* 163, *pala-i-piu* 147 (← *pala-i-pic*). Els dos mots valencians, contigus geogràficament, apareixen en la locució *venir el pic a l'escampilla* 'arribar la bona ocasió'.

Igualment es refereixen al bastó/bastonet *palanca* 38, 126 (var. dim. *palanqueta* 45), del llat. vg. *PALANCA 'barra, garrot' < P(H)ALANCA, pres del grec; *garrotet* 138, dim. de *garrot* (< fr. *garrot* 'bastó fort'); *canyotet* 143, dim. de *canyó*, der. de *canya* (< llat. CANNA); *bastonet* 107 (*joc dels bastonets*), der. de *bastó*, potser d'origen preromà; *palitos* 92, pres del cast., on és dim. de *palo* (< llat. PALUS); *bitllet* 120, manllevat de la peça de les bitlles (veg. mapa 384); men. *tèpel* 71 (var. *tèpol* 72), préstec de l'angl. *taper* 'fus cilíndric, objecte afusat'.

Són mots d'origen obscur *xorla* 175, el ross. *tritis* (var. *triti* 5, 9, *tritus* 15, *tritllis* 13, potser *bòltrics* 15) i l'alg. *piruri/biruri* 85, aquests dos potser d'origen expressiu.

A *bòlit* és l'únic mot normatiu des del DG_I, 1932.

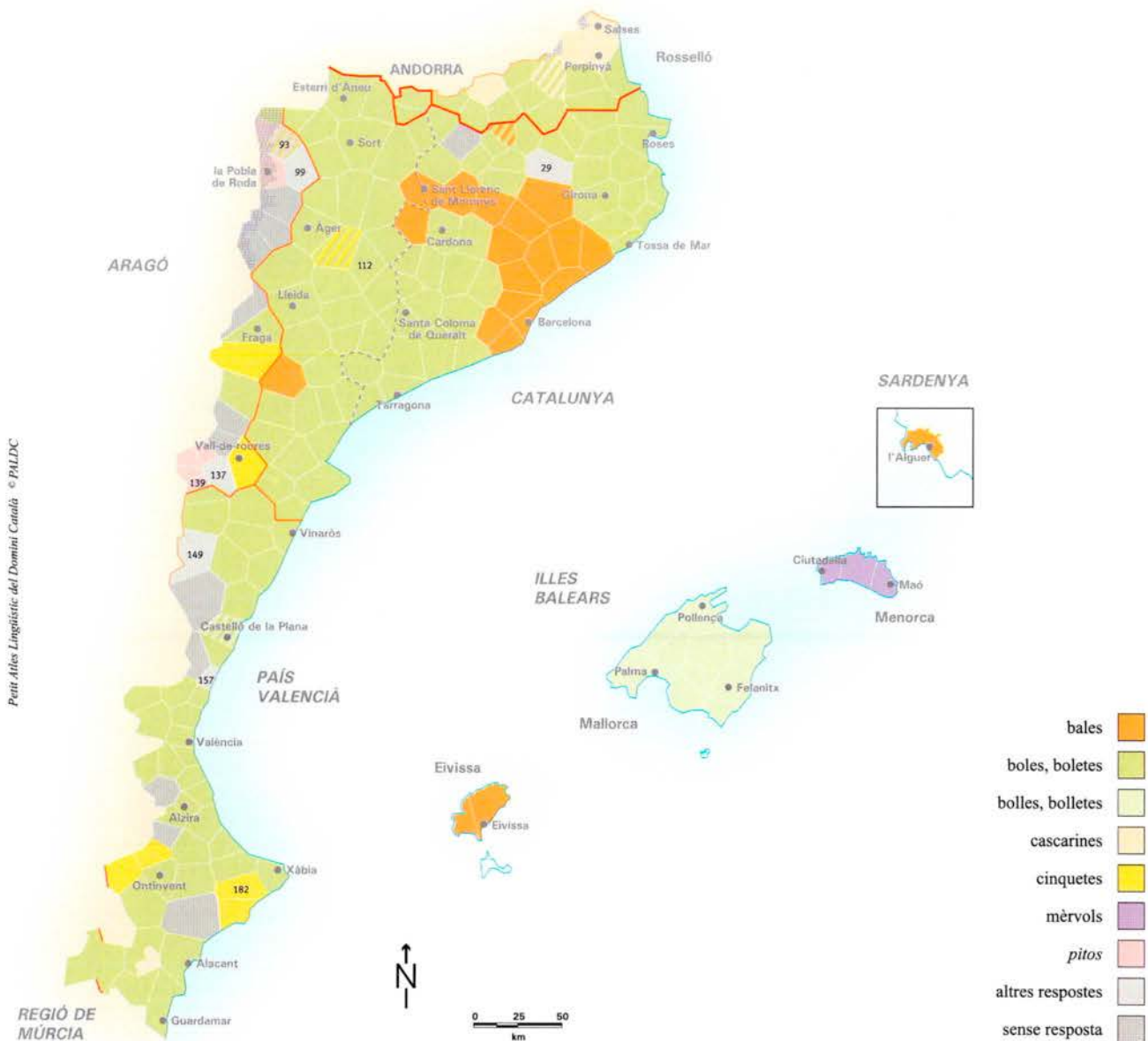
Jugar a bales

(ALDC, III, 589. Jugar a bales)

La *bala* és una ‘petita esfera de terra cuita, vidre o metall per a jugar els infants’. El mot tradicional és *bolla* (< llat. BŪLLA ‘bombolla; bola’), que avui només perviu a Mallorca; s’hi han superposat altres mots, tributació d’altres llengües: *bola*, predominantment amb [ɔ] (62 casos enfront de 15 amb [o]), documentat des del s. XVI, prové de l’oc. *bòla* (var. *bolets* 93) i coneix una gran extensió; *bala* és préstec de l’it. septentrional *balla*, var. de *palla* ‘pilota del joc de frontó’ i ‘projectil’; el men. *mèrvols* (var. *mèrvils*; *mèrvels*, Ruiz i Pablo, 1908, ap. Ortells-Campos, 1983) és deixalla de l’angl. *marble* ‘marbre; bola de jugar’ (per la matèria de què es degueren fer les primeres boles), per influència dels mestres britànics arran de la dominació anglesa (1713-1756, 1763-1782, 1798-1802); recordem mots com *estop*, *niquel*, *nòquel*, *plè*, relacionats amb el joc de bales; *caniques* 157 és pres del cast. *canicas* on procedeix del bearnès *canique* a través de l’eusquera; *botxa* 29, a partir de ‘bola de fusta grossa’, ve de l’it. *boccia* ‘bola grossa’.

Un altre grup de mots, d’àrea reduïda o local, té a veure amb jocs diversos: *peco* 137 (*peca* 99) era una ‘pedreta llisa que les nenes llancen a l’aire i que empomen després mentre reciten uns versos’; *pito* (var. *pitón* 139) és l’astràgal amb què jugaven els nens i les nenes, com *toda* 112, noms concrets d’una de les quatre cares de l’astràgal o marraquina (veg. men. *es tot* ← “tot per amunt”; mall. *tódol* “osset para jugar”, Figuera, 1840), esdevinguts genèricament ‘boles’. *Cinqueta* és un der. de *cinc* perquè són cinc les pedres rodones o boles amb què es practica aquest joc. *Cascarina* és una ampliació semàntica del sentit de “agalla de roure que s’usa per a jugar” que el mot té al Rosselló (DCVB), probable der. de *cascària*, de l’arrel KASK ‘clovella’ (cf. *cascar* ‘rompre’). *Amores* 149 i *vies* 182 són de motivació fosca.

Són mots normatius *bala*, *bola* i *bolla*, des del DG_I, 1932.

387

La baldufa

(ALDC, III, 585. La baldufa)

L'enunciat es refereix especialment a una 'joguina de fusta, de forma cònica i acabada en una punta de ferro, que es llança al sol per a fer-la giravoltar després d'haver-li enrotllat una corda', però també pot designar la 'baldufa petita que es fa girar amb els dits'; amb aquest darrer sentit s'han recollit els mots *trampitxo*, *perinola*, *bolitxo*, *casapiu*, *todo*, *pítxol*, *baralluga*, *reballadora*, *ballador*, *balladora*, *balladoretta*, *ballarina* i *ventureta*, als quals s'han d'afegir *trompina*, *baldofi* i *macarulla*, que comentem juntament amb el general de 'baldufa'.

Baldufa, d'origen poc clar, més que amb l'àrab (Asín, Corriente), podria tenir relació amb *balda*, del substrat preromà, "per la forma arrodonida i pel moviment balder entorn d'un eix" (DECat) (veg. *baldosa* 92), o amb la parentela de *botinflat* (cf. oc. *boudenflà*, *boudufà*, *gonduflà* 'inflar'); var. alg. *baldúfura* 85, pres del sard *bardúfula*, amb dilació de líquida, com probablement també ha passat en *baldrufa* 65, 78, 129, 130, 136 i *galdrufa* (però *galdufa* 69, 108), on ha tingut lloc una equivalència acústica B = G a partir d'una possible var. **boldrufa* (cf. oc. *boudufà*/*goudufà*; cat. i castellonenc *vomitar*/*gomitar*; veg. Veny, 1989 i 2001 b); *baldofi* 39, dim. de *baldufa*; *baldufa de cap pla* 72. El ross. *escaibre* deriva del llat. SCALPRUM 'eina tallant', amb una evolució fonètica particular (> *escarpre* > **escarbre* > **escasbre*, per dissimilació > *escaibre*, per vocalització de la -s implosiva, com *arbre* > **asbre* > *aibre*) i un canvi metonímic (la punta de ferro passa a designar la 'baldufa').

La idea de 'giravoltar = ballar' és present en els der. *balladora*, var. *ballador* 125, 162; *balladoretta* 163, 165, 169, 171, amb diminutiu; *ballarina* 119, *ballari* 85 (adaptat del sard *baddarinku*), *bailarina* 87, tribut al cast., en el suf. -era de *balladera* 94; *ballaruga*, var. *baralluga*, amb metàtesi; *ballaruga* 106, amb canvi de sufix, com *ballarufa* 126 i *ballarusca* 16; i els compostos *reballadora* 115, 149, i *reballuga* 124, reducció de (re)*ballaruga* potser per influència de *bellugar*; *ballaruga* i congèneres (inclòs *macarulla* 91) podrien tenir com a base el cèltic **BULLAKA*

'pústula', homonimitzat amb *ballar*. *Trompa* és d'origen onomatopeic (< **TRRRUMP* "del zumzeig trepidant de la baldufa", DECat) i coneix els der. *trompina* 175, *trompeta de monyet* 190, *trompellot* 166, *trampitxo* 20 (< *trompitxo*, per centralització de la o- inicial), *trompitxó* 118, amb el suf. dim.; *pítxol* 128 (reducció de (trom)pítxol); per terres val. es coneix una varietat, *trompa marina* 155, 157, 162, 164, 173, 182, 186, o *trompa marinera* 156, que fa molt soroll en voltar ("xiula" 182). Una forma rara, *sarrompa*, ha estat interpretada com una possible "alteració d'un mossàrab **arrompa* provinent del gr.-llat. RHOMBUS, per contaminació de *surriaca*" (DECat), però més aviat sembla tenir alguna relació amb *trompa*. Altres mots són més locals, basats a) en una metàfora (*pereta* 87, per la forma de pera; *bellota* 172, per la semblança amb l'aglà, especialment la que es fa rodar amb els dits); b) en una metonímia (*cabota* 105, *virolla* 29, 30, a partir del ferro de la baldufa); c) en la idea de 'rodar, girar' (*rutlla* 40, 41, 103, denominatiu de *rutllar* < llat. ROTULARE) o segons el resultat del joc (*ventureta* "perquè es guanyava o es perdia el joc segons la posició en què queia la peça en perdre la força", DCVB); *ballaruga* i *macarulla* parteixen del significat 'agalla, cecidi' perquè els nens se'n servien com a baldufetes.

Altres: *bolitxo* 110, *casapiu* 118 (recollit també a *Tresor*), *todo* 122, *tupí* 10, 11, del fr. *toupie*, *perinola* 34, del cast.

Des de la perspectiva geogràfica, notem la gran extensió de *baldufa* per la major part del Principat, les Balears i l'Alguer, on hauria arribat amb la var. *baldúfura* des del sard, amb una var. *galdrufa*, d'àrea ponentina, que sembla d'influència aragonesa; *escaibre*, pròpia del ross. i sense relació amb l'occità; *trompa*, exclusiva del val., podria ser tributària del cast. Notem, com a formes originals i diferenciades, *sarrompa*, dels Ports i el Maestrat, i *ventureta*, de poblacions valencianes. Són normatius *baldufa*, *ballaruga* 'baldufa petita', des del DG₁, 1932, i *trompa*, des del DIEC₂, 2007.

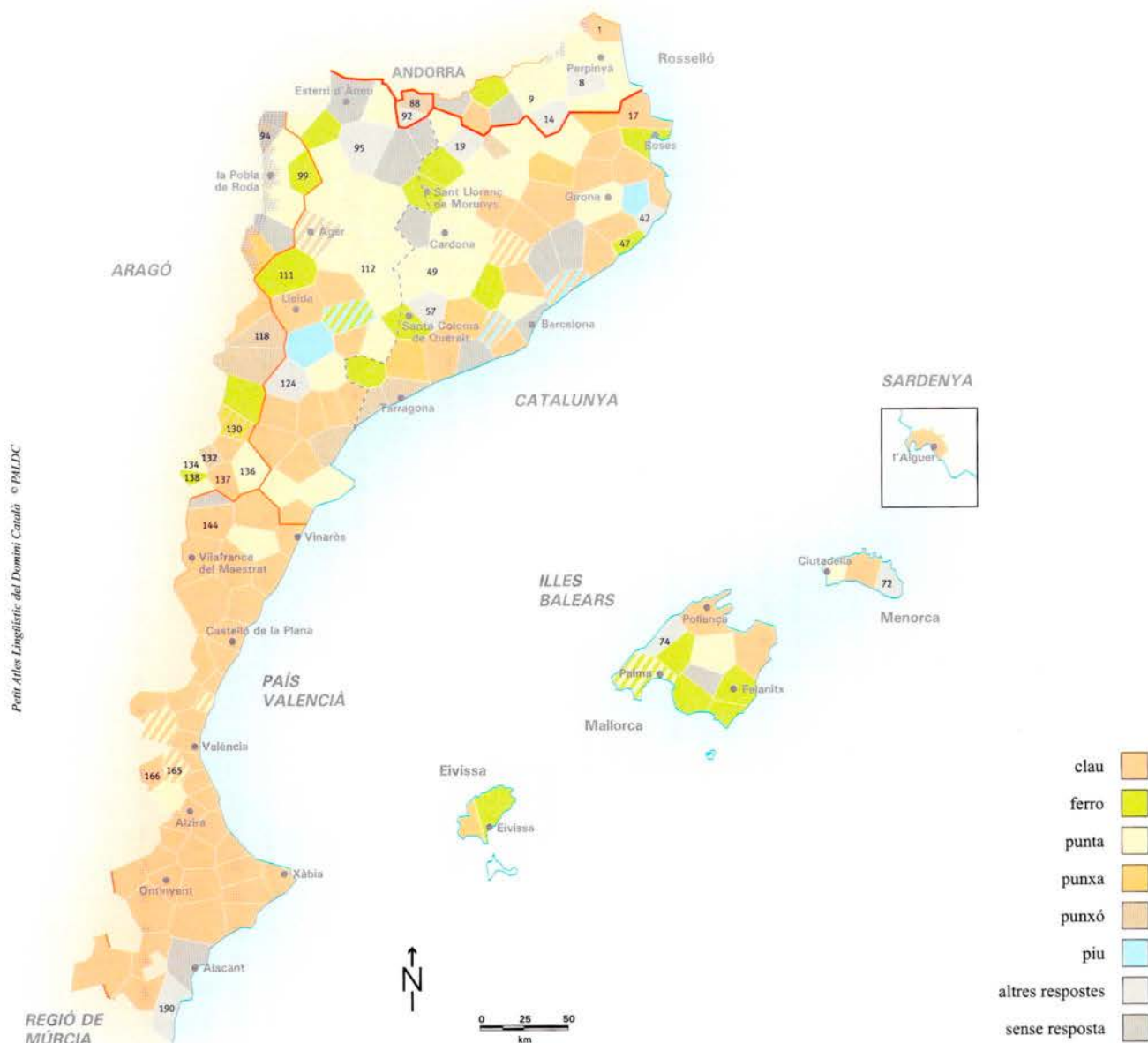
El ferro de la baldufa (ALDC, III, 586. El ferro de la baldufa)

El 'bocinet de ferro punxegut sobre el qual gira la baldufa' coneix diversitat de noms els més estesos dels quals són *clau*, *punta* i *ferro*. A part de *ferro* (var. *ferret* 111, 130; *ferri* 99, per tancament de la -e de l'ant. *ferre*; *fiarro* 138, per diftongació de la /ε/ arcaica pròpia del Matarranya), metonímia de 'matèria per objecte', i *arbre* 19, 92, a partir de 'element central, eix d'un objecte', els altres significants es basen en a) la idea de 'cos prim i rigid acabat en punta': *clau* (< llat. CLAVU; var. *clauet* 17, 166, *clavet* 137); *tatxa* 1, 144, d'origen no aclarit; *gavarrot* 14, des de 'clau de la gavarra'; *piu*, des de 'peça sortint que encaixa en un forat' (< *piul*, deverbal de *piular*); *pinça* 57, des de 'braç articulat per a subjectar', d'origen expressiu; *pinxo* 74, del cast. *pincho* 'objecte punxegut', deverbal d'un encreuament de *picar* i *punchar*; *pitxó* 124, probable encreuament de *pinxo* i *punxó*; *punta* (< llat. PUNCTA 'ferida amb la punxa d'una

arma blanca' > 'punta'; var. *punteta* 134, 136, 165, *punta inglesa* 112); *punxa* probablement antic manlleu a l'occità on PUNCTA > *puncha* (Martines) i el seu der. *punxó* (var. *punxon* 94, *pun[θ]ó* 132, *punxonet* 88, *punxona* 118), i *pua* 72, 190, d'origen incert; b) metàfores: *bec* 49 (< cèltic BECCUS) semblant al d'un ocell, com *pico* 165, pres del cast.; *ullal* 47, per la semblança del punxó amb la [dent] *ullal* (per al seu origen, veg. PALDC, I, mapa 48), i *queixal* 42 (< llat. vg. CAPSĒUM 'semblant a una caixa'), amb anàloga metàfora; c) la idea de 'extremitat': *cap* 8, 9, 95 (< llat. CAPUT).

Geolinguísticament notem l'àrea compacta val. de *clau*, la de *punta* a bona part del Principat i el Rosselló i els punts esparsos de *ferro* al Principat i a les Illes.

Cap dels noms comentats es troba, com a unitat específica, en el diccionari normatiu.

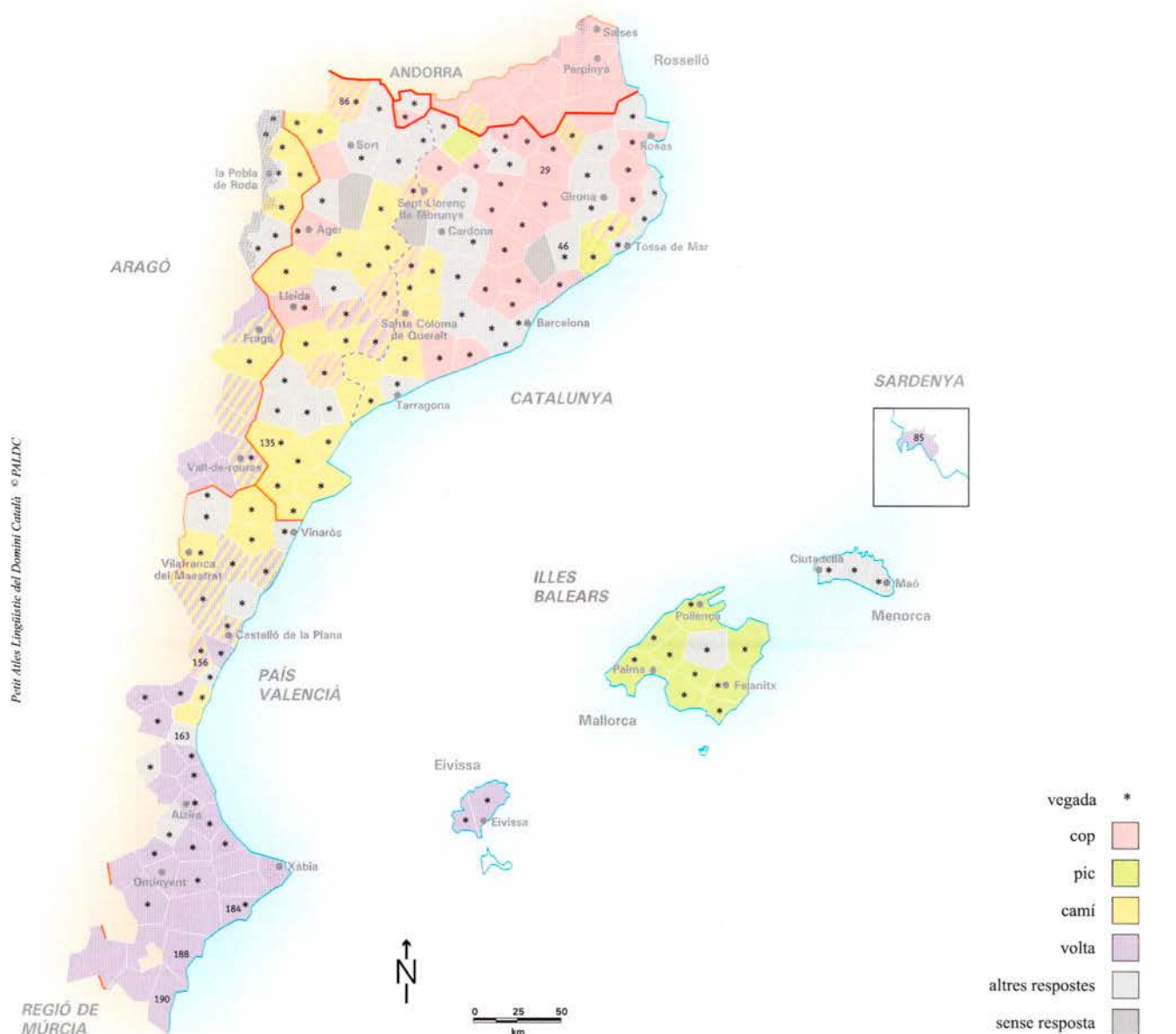
Vegada

(ALDC, III, 593. *Vegada*)

Vegada és el mot general a tot el domini, tret del Rosselló i l'Alguer; procedeix del llat. *vg. *VICATA*, der. de *VICEM* (*VIX*, *VICIS*) que de 'al lloc de' va passar a 'al voltant de; volta, tanda' i, finalment, a 'cada cas d'acompliment d'una acció o esdeveniment, vegada', i que en cat. ant. havia donat *veu* ("quatre *veus* en l'any", 1381, *DCVB*), però que desaparegué per homonímia amb *veu* 'so produït per vibració de les cordes vocals' (< llat. *VOCE*); l'eiv. *v[e]nda*, que prové del llat. *vg. VICENDA*, també der. de *VICE*, manté el sentit de 'tanda' (passat també a 'demarcació de les parròquies d'Eivissa'). La mateixa imatge trobem en *volta* (var. *volt* 29, 46), del llat. *vg. *VOLVITA* (pel clàssic *VOLŪTA*), part. de *VOLVERE*, que havia donat el cat. ant. *volvre*, *vol(d)re* 'girar, fer girar'; en alg. 85 és un italianisme (no pot ser tribut al sard on es diu *bòrta*, amb bilabial, i on, a més, el mot genuí és *via/bia*: "una *via* in tres frater" 'una volta hi

havia tres germans' [*DES*]). *Camí*, der. del llat. *CAMMINU*, que significava 'anada que es fa a un lloc, cada un dels viatges', va desembocar en 'vegada', igual que *viatge* 86, 135, 163, 188, 190 (cf. sard *via/bia*). Finalment, *cop* (var. *colp* 156), procedent del llat. *vg. *COLPUS* (< llat. cl. *COLAPHUS* 'bufetada, cop de puny' ← gr. *KOLAPHOS*), a partir de 'contacte brusc de dos cossos' ha adquirit el sentit de 'vegada', usat en ross. i part del cat. sobretot central, com en oc.; i, semblantment, *pic*, predominant en mall., deverbals de *picar*, de formació expressiva. Cal dir que algunes poblacions acullen més d'un mot: *cop/camí*, *volta/camí*, *pic/camí*, *pic/cop*, generalment convivint amb el general *vegada*; a notar la dita de la loc. 184: "No és igual a *voltes* que a *vegaes*".

Són mots normatius *vegada*, *volta*, *cop*, *pic*, des del *DG₁*, 1932, i *camí*, des del *DIEC₁*, 1995.

La fona

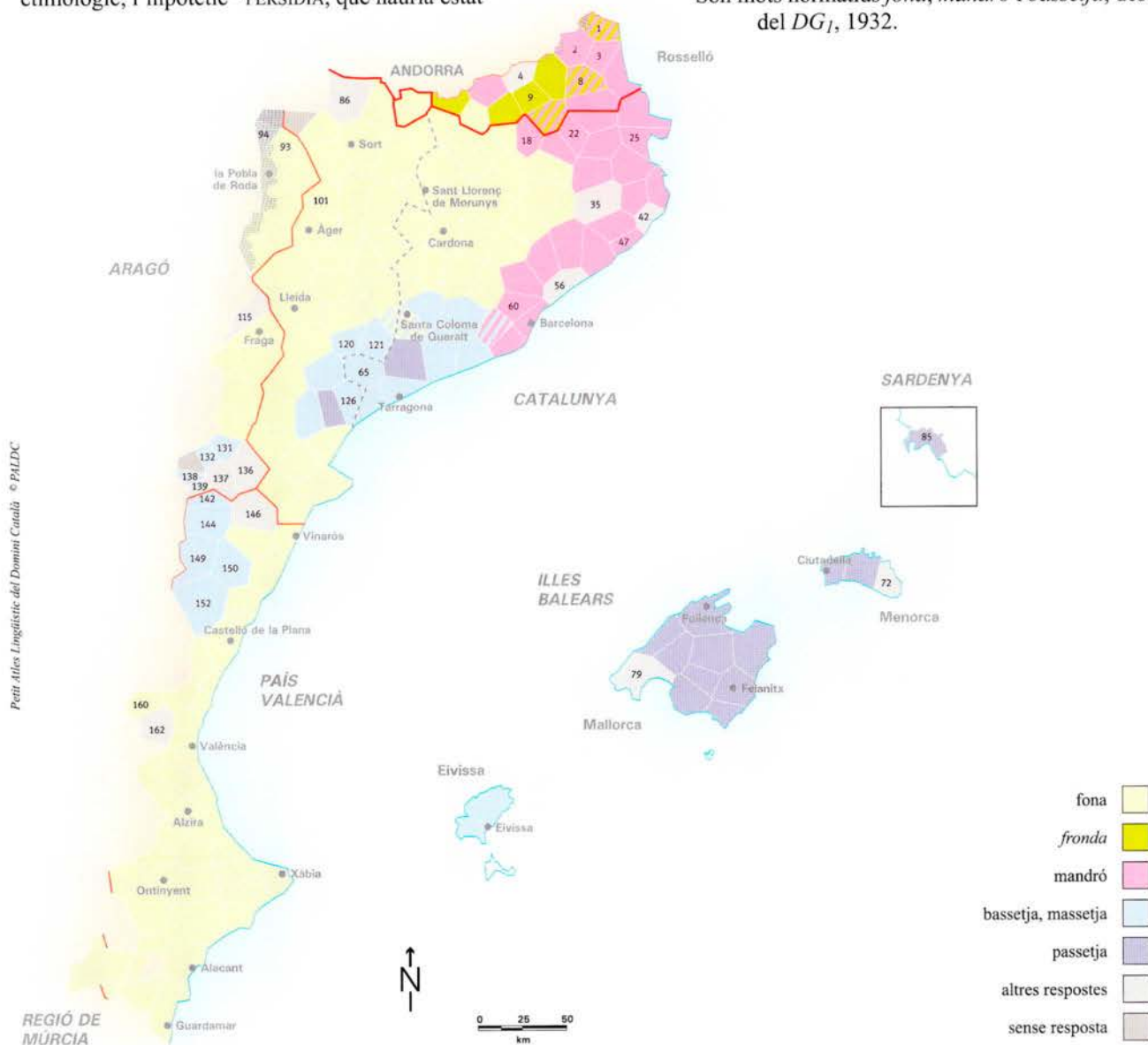
(ALDC, III, 594. La fona)

Fona és el mot més freqüent per a designar l'«instrument format per una tira de cuir o una corda, que s'eixampla a la part central, i que serveix per a tirar pedres»; deriva del llat. *FŪNDA*, amb evolució -ND- > -n-, pròpia del cat. (com *MANDARE* > *manar*), i que contrasta amb el cultisme *funda* 'coberta llevadissa', amb conservació del grup -ND- i de la -U-; var. *fonda* 139, d'encuny arag., [ʎ]ona 162, amb aspiració de la F- en àrea limítrofa amb el cast.; *furona* 86, que sembla un encreuament de *fona* amb l'oc. *fronda* (o el fr. *fronde*); *honda* 79, 137, 150 és un castellanisme; *sonda* 94, 136; el ross. *fronda* prové de l'oc. *fronda* (o del fr. *fronde*). *Mandró*, d'origen fosc, potser relacionat amb l'oc. *mandrou* 'maneta', documentat des del s. XIV, s'estén per la costa oriental des de Sant Boi de Llobregat fins a Salses, amb el septentrional de transició i la major part del rossellonès. Per a *bassetja* i les seves var. (*massetja*, *massetxa* 149, *masseja* 144, 150, *massija* 142; *bassetxa* 65, 121, 132, 138, *basseixa* 126, *balsetxa* 131, *fassetja* 120; *passetja*, *espassetja* 85), el DECat proposava, amb gran enginy etimològic, l'hipotètic *PERSIDIA, que hauria estat

un tipus nou de fona fabricat amb materials de Pèrsia i usat pels foners baleàrics que actuaven d'auxiliars de l'exèrcit romà: tenint en compte que hauria donat *passetja* i que aquesta és forma tardana posterior a *bassetja*, la proposta cau per la seva base; mentre que resulta més creïble la de Balaña-Corriente que parteix de l'àr. *MASSAJJA 'instrument escalabrador', origen de *massetja*, convertit en *bassetja* per equivalència acústica M = B (semblant a *bandúrria/mandúrria*) i, d'aquí, en *passetja* per homonimització formal, amb el der. *passejol* 146. També es coneix *tira-rocs* 22 i *tirador* 56, 60, 72, 93, 101, 115, 160.

És lògic pensar que *fona* i *mandró* són geosinònims: quan O. Pou fa la parella "*fona* o *mandró*" hem de pensar que, com és habitual en aquest lexicògraf, usa el mot valencià (*fona*) al costat de l'empordanès (*mandró*); tanmateix, en algunes poblacions, *mandró* es refereix també al 'tirador' (1, 2, 3, 25) com passa igualment amb *fronda* 8, *fletxa* 4, 9, *masseja* 150, *forqueta* 152, *tiragomes* 18, 35, 42, *estiragomes* 47, *tiraxines* 94 i en algun cas de *tirador*.

Són mots normatius *fona*, *mandró* i *bassetja*, des del DG_I, 1932.

Un rotlle

(ALDC, III, 596. Un rotlle)

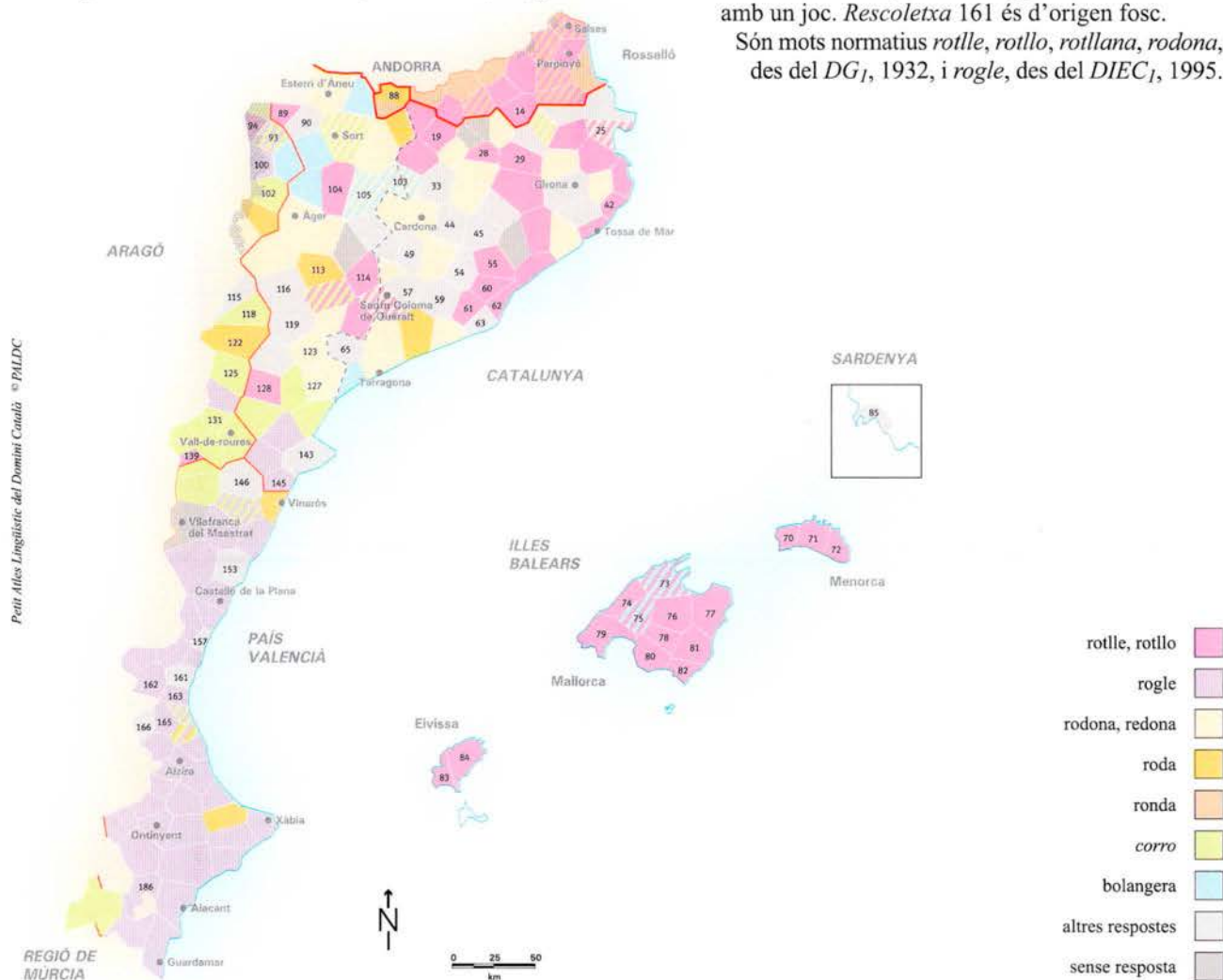
Tot i que l'enunciat es refereix a 'conjunt de persones disposades formant cercle', algunes respostes, com veurem, s'han relacionat amb balls que impliquen una disposició circular. La major part de resultats depenen del llat. *ROTA* i derivats. Així tenim *roda* (var. *rodo* 59, masculinitzat, *rueda* 116, del cast.), del llat. *ROTA*; *rodó* 57, del llat. *ROTUNDU*, *rodona/redona*, del llat. *ROTUNDA*; *rotlo* 70-84, tractament mig savi o retardat del llat. *ROTULU* 'anella, rotllana', extret de *ROTULA*, dim. de *ROTA* (comparable al de *espatla* < llat. *SPATULA*), metatitzat en *rolde* 94, 139, d'influència aragonesa, o palatalitzat en *rotllo* (o *rollo* 128), amb assimilació [ʔ]...[ə] > [ʔ]...[o] de *rotlle* 89, 104; però *r[ə]llo* 28, 29, 42, 62, 114 deu ser castellanisme; aquestes derivacions són paral·leles a les del llat. *MODULU*: *motllo*, *motlle*, *motlo*, val. *mole*, cast. *molde*. En val. i tort. tenim una altra derivació de *ROTULU*, *rogle/rotgle*, resultat d'una substitució de la -d- per la -g- (< **rodle*) semblant al llat. vg. *VĒTULUS* > *VĒCLUS*, *ARISTULA* > *ARISCLA*, amb les var. *rocle* 93, *roclle* 100, per ensordiment de la velar (cf. val. *mogle* 'motllo'); el murcià *rogle* n'és un manlleu. Sembla que l'evolució popular de *ROTULU* seria *rull* (en canvi *roll* 127 ha de ser un postverbal de *ro(t)llar*).

Tenen també relació amb aquest ètim, encara que en algun cas sigui d'una manera indirecta, *rotllana* 45, 63, potser

per influx de *capçana*; *rodanxa* 65, d'origen no aclarit (del cast. ant. *roda*[3]a (?); del fr. ant. *rondache* (?); del mossàrab (?) [DECat]); *redol* 115, *redoli* 102, postverbals de *redolar* (< llat. *ROTULARE*) amb dissimilació vocàlica, el darrer amb suf. dim., com *redoletxo* 145; afegim-hi encara *redolla* 90 i *ruedo* 19, 25, 61, 94, 119, 153, pres del cast., i *rond* 14, pres del fr.

Altres resultats tenen a veure amb un ball o joc on es fa rotllana: *sardana* 44 (*fer sardana* 55, 60), *rotllana* 45 (*jugar a la rotllana*), *balanguera* 73 (var. *baranguera* 75; ball: *bolangera* 103; joc: *balangera* 105), *barriló* 85 ("Al barriló, fem lo capbussó, fem la txumxurumbel·la, txum i txum en terra", i en dir "en terra", s'hi asseuen tots), *roda* 113 (*roda de la patata*), *jugar a la roda* 122, *redona* 123 (*jugar a redona*), *tarara* 161, 162, 163, 165, 166 (*jugar a la tarara*; *tarana* 125, 143, 146), *corro* 131 (*jugar al corro*; *corro de la patata* 118), *redoletxo* 145 (*jugar a redoletxo*), *rogle* 186 (*rogle a la bola*), *ball rodó* 49, 54, *contrapàs* 88, per la rodona que es fa tot ballant, *corranda* 33 (< fr. *corrante*). Altres significants: *ronda* potser ens ha arribat des del cast., on el mot deriva de l'ár. *RUBT*, pl. de *RĀBITA* 'patrulla de guardes a cavall', a través de l'estadi *robda* i de significats com 'passeig que voreja una ciutat fortificada', 'volta, gir'; *corro* és un castellanisme; *xumba* 157, potser està relacionat amb un joc. *Rescoletxa* 161 és d'origen fosc.

Són mots normatius *rotlle*, *rotllo*, *rotllana*, *rodona*, des del *DG_I*, 1932, i *rogle*, des del *DIEC_I*, 1995.

La xarranca

(ALDC, III, 597. La xarranca)

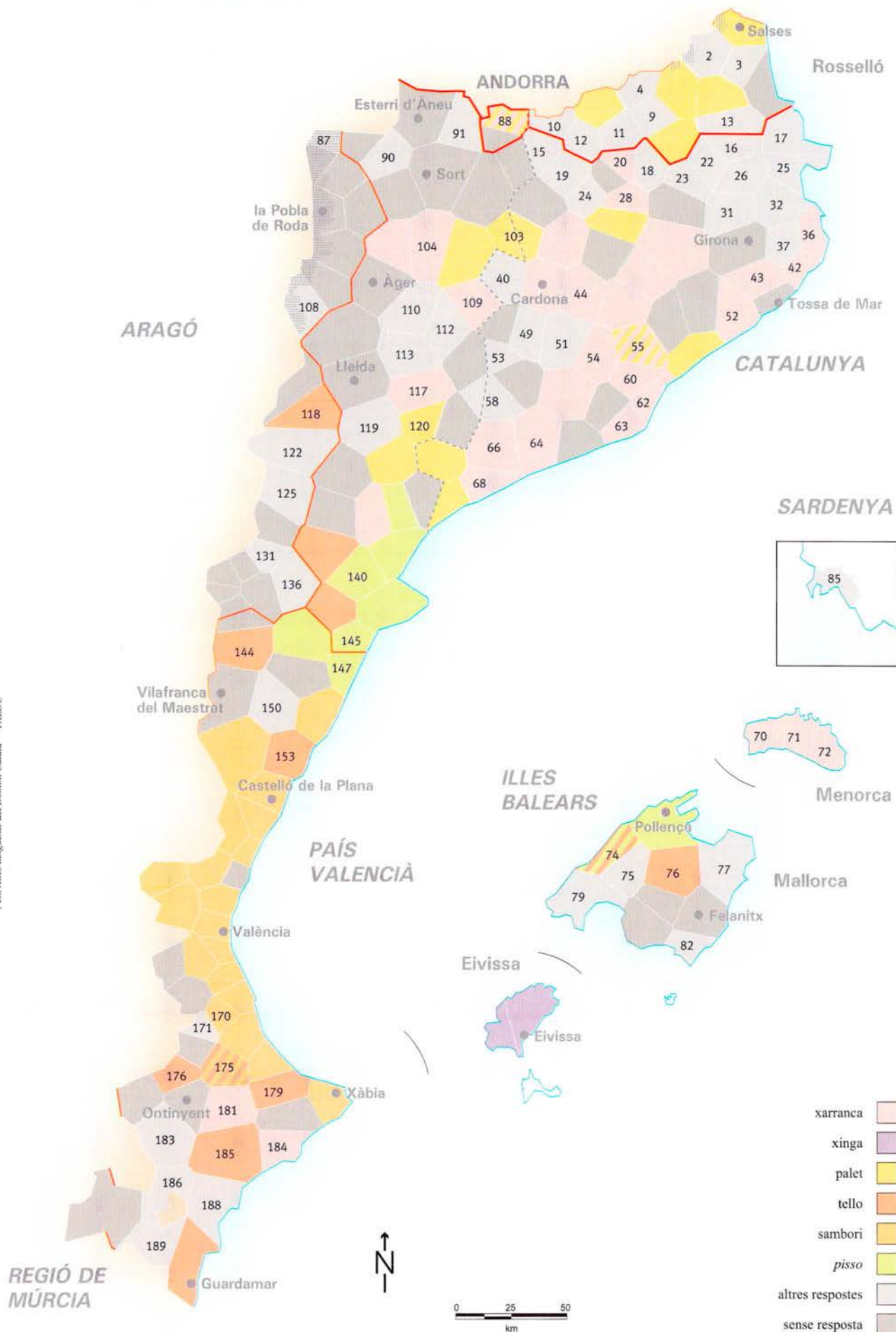
La *xarranca* és un 'joc consistent a saltar a peu coix unes caselles numerades fent córrer a cops de peu un palet o un tros de teula que cal fer passar d'una casella a l'altra'. *Xarranca* és un postverbal de *eixarrancar* ("s'eixarranquen" 104; *xarranco(s)* 62, 63; *xarrango* 20, 28, *xarranga* 70-72, amb alternança de sonoritat [k]/[g]), metàtesi de *eixancarrar*, der. intensiu de *eixancar*, compost dels der. del llat. EX- i el fràncic *HANCA 'flanc, costat d'una persona o animal', que és viu encara en els deverbals *xancarra* 43 (i el metatètic *canxarra* 117) i *xancarro* 54, 55, 60, 68; *xarranxa* 184 implica assimilació a la palatal inicial; hi tenen relació *enxanc* 181, postverbal de *enxancar* (< *eixancar*, amb canvi de sufix); *xancla* 52, *xancli(s)* 36, 42, *xanco* 66 i *xancros* 64 podrien haver rebut l'atracció de *xancla*; s'allunyen un xic de la forma original *escarranxes* 88, *xerr[ε]nqui* 109 i, especialment, *xinga*, que sembla una reducció de **xingarra*; *escamarlètic* 44 és un der. de *escamarlar* 'eixancarrar', format sobre *cama*.

Un mot molt estès en valencià és *sambori* (var. *sammori* 170) < *cembori* < *cimbori* < *cibori* < llat. CYBORIU 'espècie de copa' (← grec KIBORION 'fruit del nenúfar d'Egipte, copa de forma semblant'), amb nasal deguda a la influència de *cim* i *cimbell*, i el pas de *e* > *a* per atracció de *sant*. La construcció del *cimbori* de la catedral de València (s. XIV-XV) degué motivar l'aplicació del nom al dibuix fet a terra i que és la base del joc (veg. Garcia-Medall i Quiles, 1989), com ho és igualment *escaletes* 53 ("unas rayas en forma de escalera", *Autoridades*), *quadro(s)* 91, 110, 119, 122, i potser *estrella* 49 i *rotllo* 37.

Altres denominacions arranquen: **1)** de la pedreta rodona i llisa o tros de teula (que pot no haver donat nom al joc: *giro* 104): *palet*, ja documentat el 1320; *tella* 144, 175, 176 (< llat. TE(G)ULA), *tello*, masculinització de l'anterior, amb els dim. *tellet* 179, *telleta* 153, 185, *telló* 118, *teió* 74 i *teiolí* 76; *rajoleta* 17; *testet* 77, dim. de *test*; els cast. *te[χ]o* 90, 104 i *ta[χ]ete* 108 (< *te[χ]ete*); la peça podria ser una marraquinca (*marranxa* 11), motivada en la llengua d'origen (*marela* 4, 9, 10, 13, del fr. *marelle* 'tella'); **2)** del desplaçament que es fa sobre les caselles ("con el un pie en el aire", *Autoridades*): *peu coix* 18, 22, 103 (var. *peu coixet* 120, *peu cosso* 85, *coix-coix* 189, homonimitzat en *coscoll* 131, 136), *peu anillo* 112, *sanquell* 125, der. del llat. tardà ZANCA (TZANGA) 'mena de bota alta' (cf. cat. ant. *çancaillós*; veg. Veny, 1971); **3)** del número de la casella: *d[ε]us* 183, car sol haver-hi deu caselles; *descanso* 150 ("en la llosa número 5 el jugador pot descansar", *DCVB*); **4)** de la paraula que diu el jugador: *pisso* (var. *paupisso* 140, *escolapisso* 147).

Però un bon aplec de significants queden sense trobar-ne la motivació: *batsana* 2, *marrana* 3, *carratx* 12, *samarra* 15, 19, *piti* 16, *marro* 23, *setmana* 24, 26, 31, 32, 40, 51, *dilluns i dimarts* 25, *mançana* 32, *plat[ε]ra* 58, *caso* 75, 79, 82, *plan* (var. *plam*) 87, 118, *combarra* 113, *faroleta* 145, *unet* 171, *tranco* 185, 188, *xulla* 186.

Xarranca i *sambori* són els mots normatius des del *DIEC*₁, 1995.

El gronxador

(ALDC, III, 599. El gronxador)

L'enunciat es refereix al 'dispositiu format per un seient que penja de dues cordes i que permet balancejar-se'. El mot més estès es *gronxador*, der. de *gronxar* (< llat. vg. *CRONTICARE, d'origen cèltic), i *gronsador*, -a, der. de *gronsar* (*grunsar*) (< *CRONTIARE, cf. oc. *crossar*), els dos amb força variants formals. De *gronxador*: 1) *gronxadora* [f.] 140, 141, 143, 147; 2) amb addició de prefix a partir del verb: *agronxador* 124, *agronxar-se* 57; *esgronxador* 42; *engronxador* 21, 68, 72, 107; 3) amb interfix -ol-: *gronxoladora* 28, *granxolador* 25, dissimilació de *gronxolar*; *guinxolar-se* 22; 4) amb intercanvi de líquides: *glonxador* 36; *golonxador* 137, amb vocal epentètica; *esglonxador* 37, amb prefix; 5) amb pèrdua de la g- probablement a l'inici per fonosintaxi: *ronxadora* 133; *arronxador* 114 i *enronxador* 53, per addició de prefixos.

De *gronsador*: 1) *gronsadora* [f.] 85, 145, 148, 152, 165, 186, 189, 190, *gronsar-se* 150; 2) amb addició de prefixos: *agronsador* 69; *engronsador* 66, 78, 112, 160; *esgronsador* 105 (var. *esgarinsador* 83); *engronsadora* (25 ocurrences), *engronsar-se* 157; *esgronsadora* 84; *esgonsadora* 174, *engonsadora* 172, 178, amb dissimilació eliminatòria de ròtiques; *algronsadora* 177; 3) amb interfix: *gronsejador* 19, 91, *gronsejadora* 12 i *gronseiador* 86, 95, der. de *gronsejar* i *gronseiar* respectivament (< -eiar < -ejar < -IDIARE); 4) amb pèrdua de la g-: *ronsadora* 187; *arronsador* 65, *arronsadora* 126, 127, *arronsar* 110. Els altres significants coneixen una àrea més reduïda i la major part estan en relació amb un moviment, que pot ser: 1) de rotació: *baldador*, der. de *baldar* 123 (< llat. VOLUTARE 'donar voltes'), var. *abaldador* 120, *baldeïador* 99, *bandejador* 144, *bandetxador* 134;

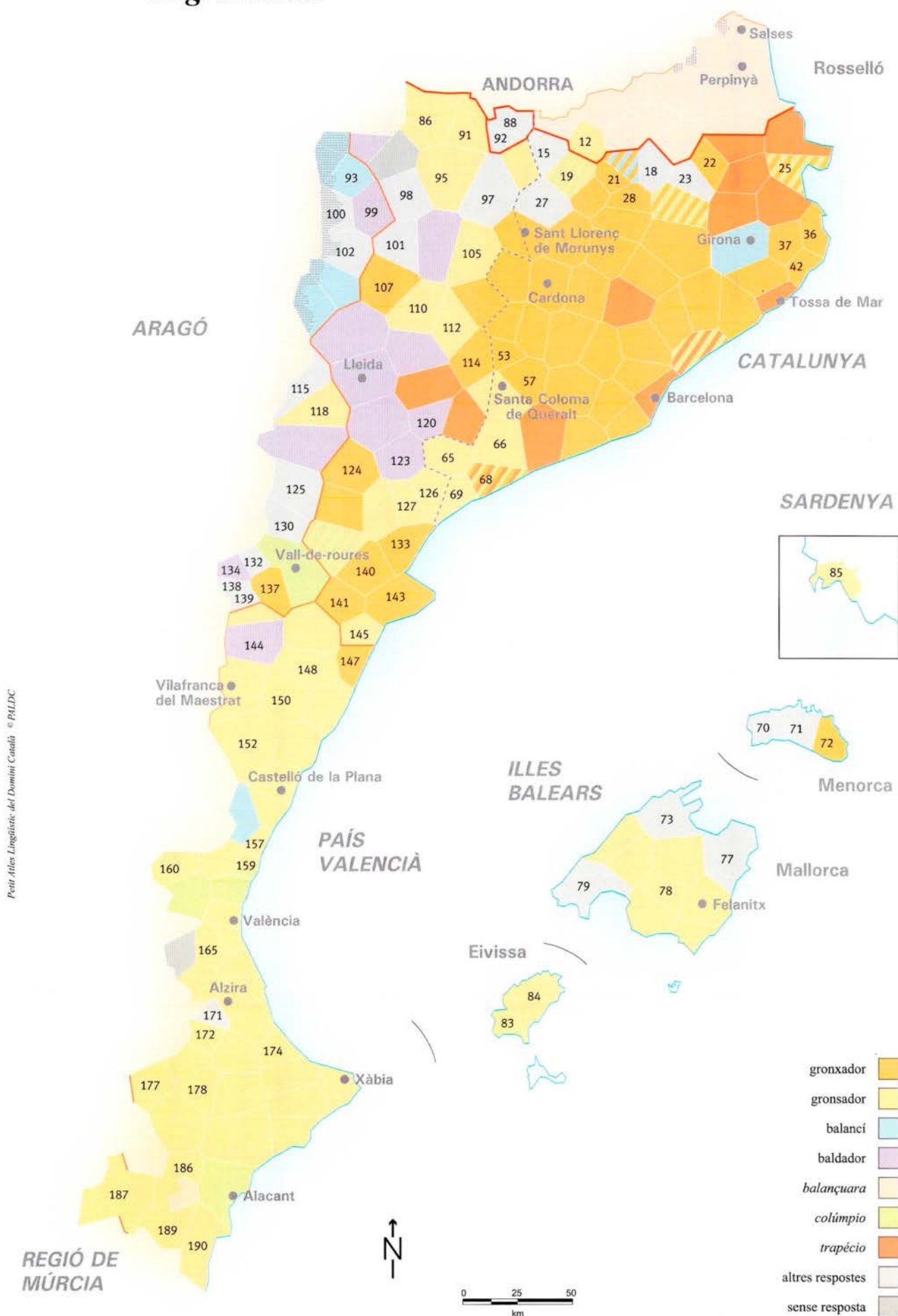
2) de vaivé: *bersolador* 18, der. de *bressol*, dim. de *bres*, d'origen cèltic; *vogadora* 77, der. de *vogar* (< llat. VOCARE) 'remar'; *manxador* 130, 138, der. de *manxar* (der. de *manxa*, del llat. MANTICA 'sarró, alforja'), i d'aquí *manxega* 132 i *minxes-manxes* 71; 3) de balanceig: *balanci*, *balança* 92, 93 (< llat. vg. BILANCIA), *balançador* 15, 92, 98, 101, *balancejador* 88, *balanciador* 107; *balançuara*, del fr. *balançoire*, der. de *balancer*; 4) cap amunt: *enairador* 97, probablement de *en aire*; *llevador* 125, der. de *llevar* 'aixecar'; 5) cap a baix: *rebalçador* 115 (var. *arrobalçador* 118), der. de *rebalçar*, var. de *esbalçar* 'caure daltabaix'.

Altres significants depenen de la idea de: 1) penjar: *pinjolador* 23, der. de *pinjar* 'penjar'; 2) volar (?): *balandron* 100, *golandreador* 102, amb equivalència acústica B = G (< *volandear* ?); 3) sacseig: *reblincador* 139, der. de *reblincar* (< *revinclar*, llat. VINCULARE 'doblegar'); 4) arrossegament: *arrastradora* 171.

Altres mots estan en relació amb la funció del seient: *colcador* 70, *colcadora* 79, der. de *colcar* (< llat. CABALLICARE, pròpiament 'cavalcar'), *portadora* 73, der. de *portar*; o de la forma: *barqueta* 189; *trapècio* (← cast. *trapezio*), del llat. TRAPETIUM 'quadrilàter amb dos costats paral·lels', normalitzat en *trapezi*. *Colúmpio* (var. *colúmbrio* 159) és manlleu al cast. *columpio*, der. de *columpiar*, potser modificació de **polumbiar* (< llat. vg. *PLUMBIARE).

Junglador 27 podria ser una modificació de l'ant. *janglador*, der. de *janglar* 'fer broma', manlleu al fr. ant. *jangler*.

Són mots normatius *gronxador*, *engronsadora*, des del DG_I, 1932; *engronsador*, *trapezi* i *baldador*, des del DIEC_I, 1995.

L'estel

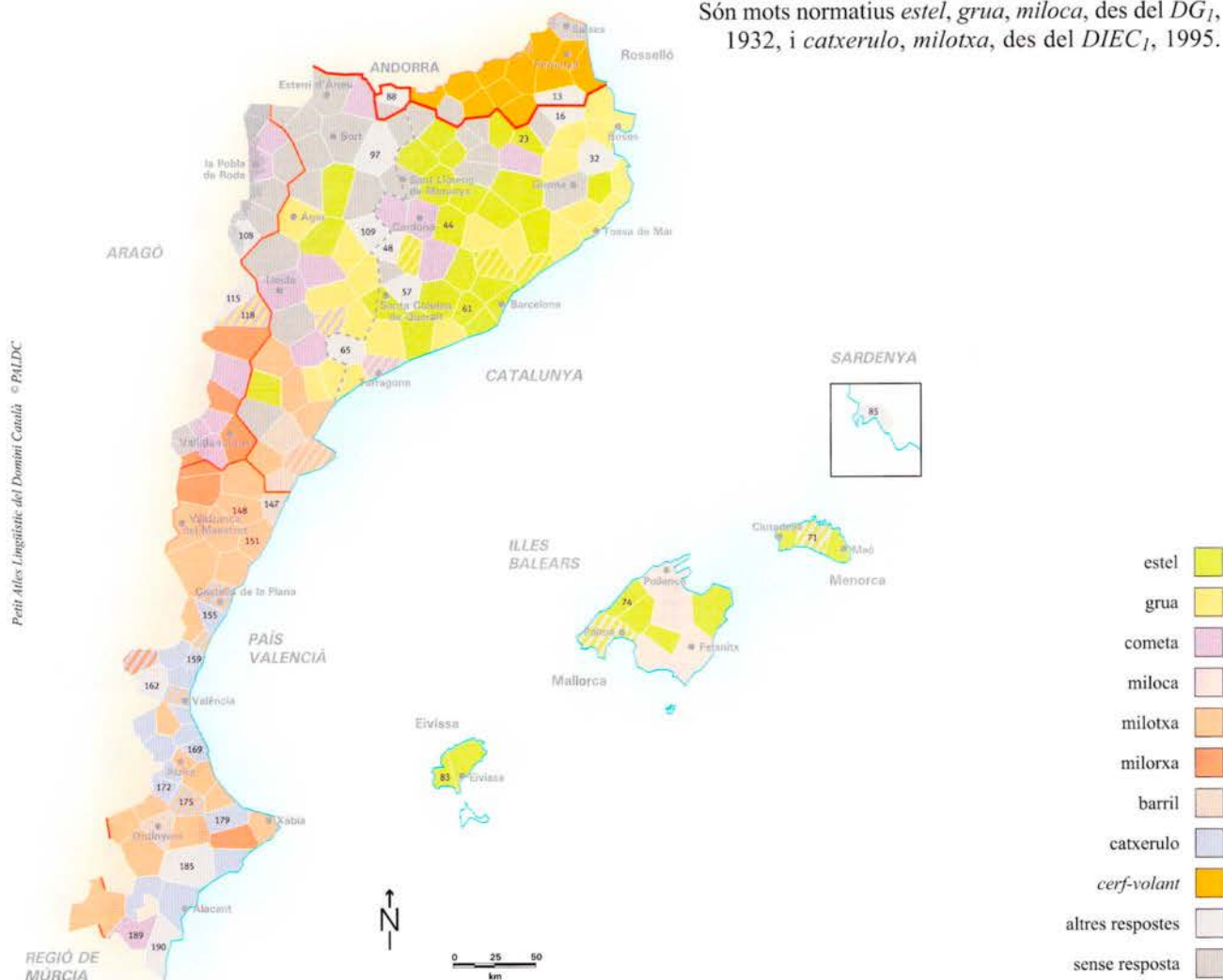
(ALDC, III, 598. L'estel [joguina])

Aquesta joguina ha rebut noms formats per metàfores diverses, resultat d'una comparació: **1)** amb un cos celeste: *estel* (*estel amb cua* 61, 83, *estel de la cua* 44), del llat. *vg.* del nord-est de la Península i de la Gàl·lia *STĒLA*, que és una dissimilació de quantitat vocàlica i consonàntica del llat. *STĒLLA* i que va donar *estela* 23 en cat. (conservat en ross. i modificat en *estrela* en val.; veg. *ALDC*, III, mapa 658), masculinitzat en *estel*, potser tret d'un col·lectiu o plural *STELLUM* (*DECat*); *estrella* 57, 71, 88, 189, procedent del cast., potser arribat a través dels "romances" (des del s. XIX); *cometa*, cultisme pres del llat. *COMETA* (← grec *KOMETES*), per la seva cua o cabellera nuvolosa, primer de gènere *f.* i després *m.* (s. XIX); *dragó* 189 (var. *tragó* 190) (< llat. *DRACONE* 'serp monstruosa'), des de "meteoro de foc semblant a un dragó que vola" (Lacavalleria, 1696); **2)** amb un ocell pel fet de volar, estar en l'aire: *miloca*, der. de *milà* (< llat. **MILUS*, llat. cl. *MILVUS*) amb el suf. *-oca* (< cèltic *-OKKO*), com *bajoca*, *canoca*, i amb les var. *milotxa* i *milorxa*, que, si jutgem per l'àrea val. i tort., podríem pensar que és de procedència aragonesa (o castellanoaragonesa, car en cast. també es troba la var. *birlocha* [*Autoridades*], per atracció de *birlo* 'bitlla'), que igualment hauria passat al val. (Ros, 1764); *esparver* 13, del francic **SPARWARI*; l'alg. *aqüilone* 85, manlleu a l'it.

aquilone (s. XIX), der. d'*aquila* 'àguila'; *grua* (s. XIX) (var. *gruga* 118), del llat. *GRUE*; **3)** amb un cos que vola o exposat al vent: *avió* 97, 185; *bandera* 109; *volador* 108, 115, 162; *veleta* 32, del cast. *veleta* 'banderola de llança', potser arabisme; *moli de vent* 65; *globo* 48, 162, adaptació del llat. *GLOBUS* 'bola, esfera' o manlleu al cast.; *cigala* 16 "que sona amb el vent"; **4)** amb un objecte en forma de punta: *caputxi* 74, 148, 151, *caputxera* 147, der. de *caputxa* (< llat. *CAPUTIA*); *catxerulo* (var. *catxirulo* 155, 159, 169, 172, 175, *catxarulo* 179), més que del mossàrab (*DECat*) prové de l'arag., on vol dir 'mocador dels baturros acabat en punta i que duen damunt el cap' i també 'barraca de forma troncocònica o piramidal'; *cerf-volant*, manlleu al fr. on significava primer 'coleòpter de grans banyes' amb un pas a 'estel' potser a partir de *serpent-volant* que faria al·lusió als nombrosos textos i llegendes referents a serps i dracs volants (*DHLF*). No veiem la motivació en els casos de *barril* i *a[b]uela* 155.

En perspectiva geogràfica, notem *estel* al cat. central, compartit amb *grua*, *miloca* al balear (però que ha viscut en el cat. peninsular) convivint amb *estel*, *milotxa* (i *milorxa*) propi del val. i tort., com *catxerulo*, un i altre tributs a l'arag., *cometa*, de punts esparsos del Principat, i el gal·licisme *cerf-volant*, exclusiu del rossellonès.

Són mots normatius *estel*, *grua*, *miloca*, des del *DG₁*, 1932, i *catxerulo*, *milotxa*, des del *DIEC₁*, 1995.

Jugar a fet

(ALDC, III, 601. Jugar a fet)

Es tracta del “joc en què tots els jugadors menys un, corrent o amagant-se, procuren no ésser atrapats per aquest” (DIEC) i que, des del punt de vista onomasiològic i geolingüístic, ha estat molt productiu. Les motivacions més importants (prescindirem de la preposició i de l'article i retindrem sols el nucli) són:

1) ‘amagar’: *amagar*, mot d'origen obscur, probablement preromà, amb les var. *amagar-se* 53, 149, 181, *magar* 4, 9, per afèresi, *amagats* 130, formes reduplicades *amaga-amaga* 65, i der. com *amagatall* 3, 7, *amagatany* 10, *amagada* 34, 45, *amagatons* 122, *amagacantons* 79, *costat amaga* 137, *busca amagada* 153 (i combinats amb *bill* 91, *barra* 6, *caçar*, *cuit*, *cuita*, *cluc*, veg. més avall); *caixa-caixa* 8, 9, 11, 13 és manlleu al fr. *cache-cache*.

2) ‘empait’: *cuit*, var. de *acuit*, per afèresi contextual (*l'acuit* > *la cuit*, *a acuit* > *a cuit*), deverbals de *acuitar*, procedent del llat. vg. *COCTARE (der. de COCTUS) ‘forçar, destrènyer’ > ‘menar pressa’, ‘anar de pressa’, amb var. com [kwit] 19 o [kwit] *d'amagar* 64, amb pas a diftong creixent, [gwik] 101, amb sonorització, o *cuit-cuit* 47, amb redundància; també es combina amb altres mots: *cuit amagar* 17, 39, 44, 54, 60, 63, *cuit amagatall* 52, *cuit amagada* 23, 32, *cuita amagada* 12, 97, *cuit a l'amagada* 31, *cuit a córrer* 12, 32, 44, 63; tractant-se d'un mot propi del llenguatge infantil, no és estrany trobar força modificacions i, com veurem més avall, productes de la seva creativitat: *cut* 53, 114, 183, 185, 188, *cut amagar* 56, 188, *cut amagada* 189, *ma cut* 186, *samacut* 183, *a córrer cut* 53, *cuc*, per equivalència acústica [t] = [k] final, *put* 190, per equivalència acústica [k] = [p] inicial; *cucut* 108, amb repetició sil·làbica, *cuquet* 187, dim., *cucuc* 40, 107, *cuc amagar* 41, 57, 144, *cuc a córrer* 57, *cluc* 2, 88, *cluc i amaga* 16, *catacluc* 92, *catacruc* 96, *a la cluca* 69, 105, 126, *coluca* 149, *cluca d'amagar* 66, 127, *cluqueta* 134, *cloqueta* 138, *cluqueta d'amagar* 121, *pluca* 119, *pluca d'amagar* 123; la pronúncia [kwik] explicaria les var. *quit*, *quit amagat* 174, *quic* 72, *quic amagar* 72, *clic* 5, *pit* 176, 181, *pit amagar* 169, *piu* 163, sempre dins l'àmbit creatiu de la parla infantil. L'empait pot estar en relació amb la imatge de la caça (*caçar* 86, *caçar-nos* 148, *caça l'amaga* 118, *caçar*

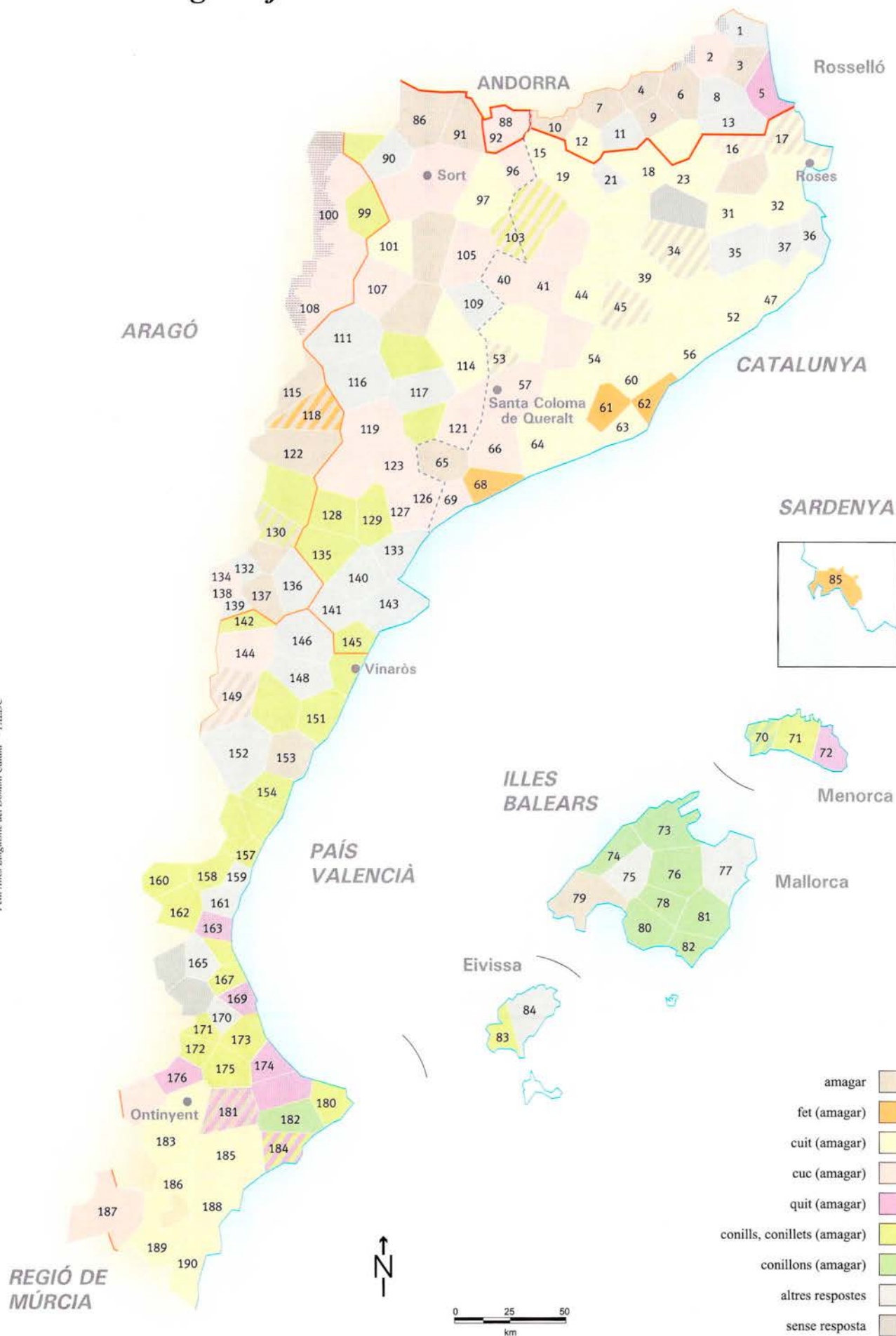
amagat 115), especialment la peça que es caça: *llibreta* 146, dim. de *llebre*, potser *conibreta* 141 (< *conill* + *llebreta*) i, amb força ocurrències, *conill(s)* 157, 158, 160, 184, *conills amagar* 173, 175, *conillet(s)* (var. *coninets* 71, dim. de *coní*, amb iodització (< llat. CUNICULU), *conillet amagar-amagar* 83, 103, *conillet(s) amagar* 129, 135, 145, 151, 154, 160, 167, 171, 172, 180, *conillets amagats* 99, 128, 142, 162, *conillons* 73, 80, *conillons amagar*, *conillons d'amagat* 74, 76, 78, 81, 82, *conilló cotxon* 70; afegim-hi encara la idea de ‘persecució’: *el lladre i el gendarme* 13, *el gat i la rata* 12, 152, *gata roja* 111, *rateta* 130; *córrer* 12, 53, 162, *pegar una correguda* 159, *cuit a córrer* 12, 32, 44, 63, *corregudes* 162, *galope* 161, *usame la galope* 108, *seguir* 85 (‘seguir’), *fuguir-fugar* 5, *agarrar* 154, *agafadors* 100.

El nom depèn a voltes de la paraula que es crida quan el perseguidor agafa un dels jugadors: *fet* (*fet amagar* 62, 68, *fet amagat* 118, potser *fetis* 85; *fuit amagar* 61, encreuament de *fet* amb *cuit*), *capitolet* 146, 152, *mistrac* 18, *bistri* 1, 35, 36 o *bístric* 37, *rum* 23.

D'alguns altres significants, podem endevinar-ne la motivació: *tula* 167, reducció de *tu la llevas* 167 (← cast.), *paró* 165, del fet de parar-se el qui ha estat agafat, *penyores* 170, per les que paguen els qui han perdut, *lluneta* 151, perquè es juga de nit, *mare fina* 75, per la persona que fa de mare; però la major part són opacs: *aixàpiga* 145, *banderita* 187, *terra descoberta* 15, *patana* 21, *cascurriscu* 77, *catxiquedo* 139, *pontén* 84, *taco* 90, *guru* 109, *guinera* 116, *corretgetes* 117, *catat* 118, *binora* 133, 136, 140, 143 (var. *bineri* 122), *aixagueda* 132.

Remarquem la notable extensió de *cuit*, que reapareix en alacantí sota la var. *cuc*, l'àrea molt local de *fet* i la presència de *conillons* a Tàrbena (182), com a Mallorca, probablement a causa de la colonització insular del s. XVII.

Són mots normatius *fet*, *acuit*, *fet a córrer* (en la definició de *acuit*), des del DG₁, 1932; *conillets a amagar*, *fet a amagar* (dins la definició de *conillets a amagar*), des del DIEC₁, 1995; *fet i amagar*, des del DIEC₂, 2007; *conillets a amagar*, malgrat estar lexicalitzat, s'ha inclòs dins l'entrada *conill*.

El *xerric-xerrac*
(*ALDC*, III, 604. El *xerric-xerrac*)

L'enunciat designa 'l'instrument de fusta que té una llengüeta que descansa sobre una roda dentada que, fent-la rodar amb un màneg, produeix un soroll ronc i estrident, que era especialment usat pels nois durant els oficis litúrgics de Pasqua, costum que es deia *matar jueus*'. La motivació més important és l'onomatopeia, imitativa de l'esmentat soroll, que pren formes diferents: 1) *xerric-xerrac* o *xerrac* 52, 54, 62, potser amb atracció de *xerrac* 'tipus de serra'; 2) *tricatrac* 150, *trica-traca* 9, *traca* 153, *tarrac* 152; 3) *r*[*ɛ*]*c* 151, *requetec* 154, *regrec* 148, 151, *ragrac* 86, *rigric* 160 (amb *i*, per ser un carrac més petit); 4) *garric-garrac*, *garrau* 66, 88, 128, *garreu* 98, 101, 104, *garrandeu* 97, *garranyeu* 41; *carric-carrac* 35, *carrau*, *carranc*, *carral* 57, *carrao* 143, *carr*[*ɛ*]*c* 42, *corrau* 147, *curreu* 112, 122, *carreta* 90, *carraca*, *carranyau* 49, *carrasca* 17, 94, *carrasques* 87, *carraccla* 130, 131, 134, 137-139, *carraixet* 180; 5) *catriques-catraques* 109; 6) *patrica-patroca*, *patraques* 46. La mateixa motivació pot estar també en relació amb el nom d'un objecte o ésser que fa soroll: *castanyoles* 75, *rana* 67 –nom antic i dialectal de la granota–, *cigala* 30, *brumidora* 81, der. de *brunir* 'fer soroll a causa de la velocitat'; *roncador*, *roncadora*; *espantavelles* 55, per la potència del soroll; el nom pot ser forà: *escriquetes* 10, de l'oc. *cliqueta* 'castanyola' o del fr. *cliquette* 'carrau', amb aglutinació de l'article (com

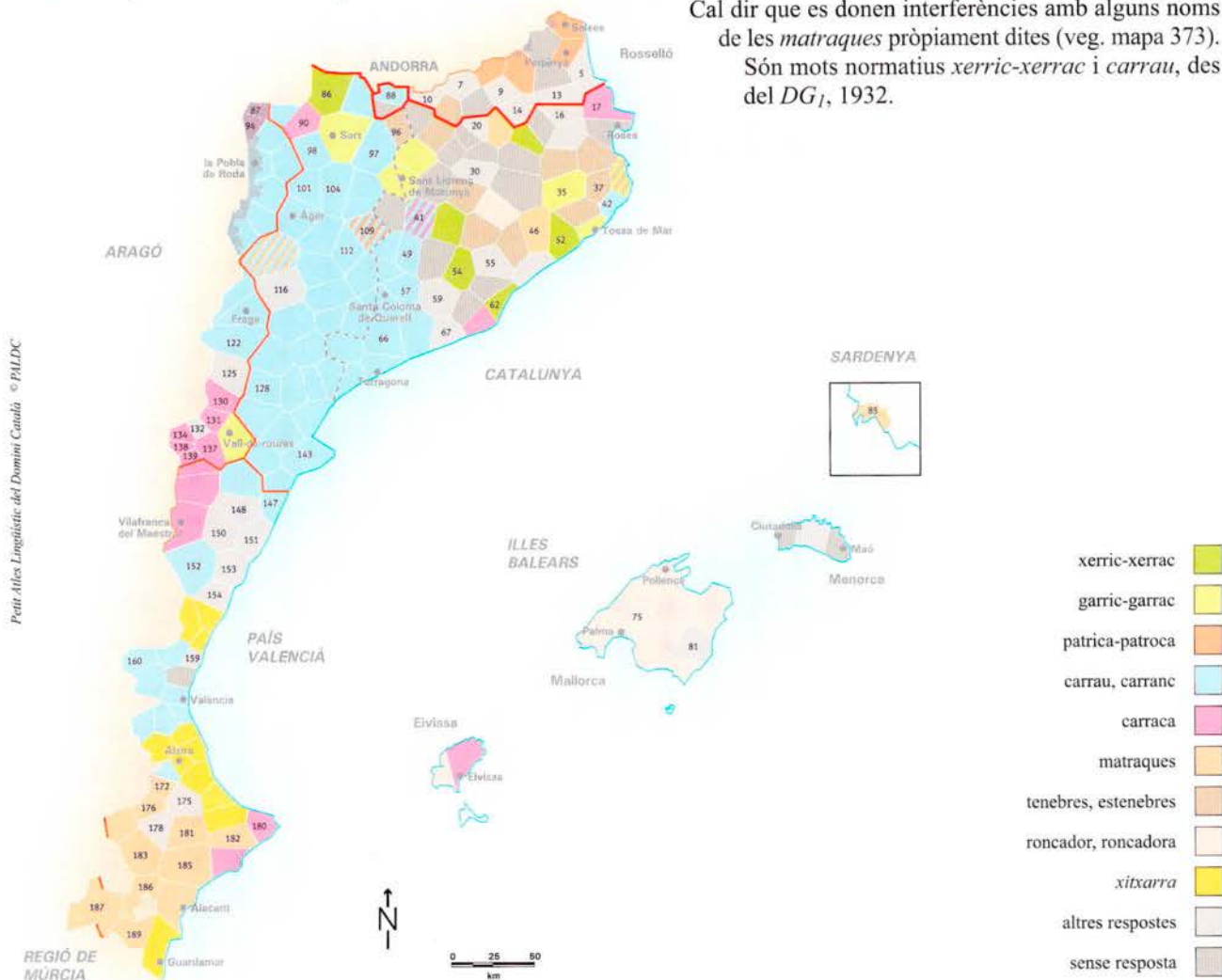
estisores 'tisores'); *bertabella* 7, de l'oc. *bartavella* 'peça de forrellat; picaport'; *crecela* 13, del fr. *crécelle* 'carrau' (abans 'campaneta dels leprosos'); *xitxarra*, del cast. *chicharra* 'cigala', pel so estrident.

Altres mots tenen com a punt de partida: **1)** un aparell o una eina que volta a l'entorn d'un eix: *rodet* 125, 132, *corriola* 175, *rutlla* 59, *torniquet* 14 (← fr. *tourniquet*), potser *tribanelles* 178 (ja documentat en Escrig-Llombart, 1887 i Martí Gadea, 1891); **2)** les fustes articulades de les matraques instal·lades al campanar o substitutives de les campanetes de missa: *maça* 62, 159 (*maça de fusta* 52) o *maces* 16, 20, amb el der. *macera* 116; **3)** el martell: *matraques*, de l'ár. vg. MATRÁQA 'martell; matraca per a fer soroll' (var. *matraca* 172, 176, 182, 183, 185, 186, 187, 189, *matraqueta* 181, 189, *matràcula* 85, manlleu al sard); o bé el mall de la farga: *martinet* 5.

Un altre nom, d'una certa extensió, és *tenebres* 37 (var. *tinebra* 96), amb la var. més freqüent *estenebres* (no surt al *DCVB*), per aglutinació de l'article (cf. *escriqueta*), del llat. *TENEBRA*, per una metonímia que ha posat en relació el soroll que es fa amb el xerric-xerrac amb l'ofici de tenebres del Dijous i Divendres Sant quan s'apaguen els ciris del tenebrari (canelobre que en tenia quinze) fins que roman tot a les fosques.

Cal dir que es donen interferències amb alguns noms de les *matraques* pròpiament dites (veg. mapa 373).

Són mots normatius *xerric-xerrac* i *carrau*, des del *DG*₁, 1932.

Anar a peu coix

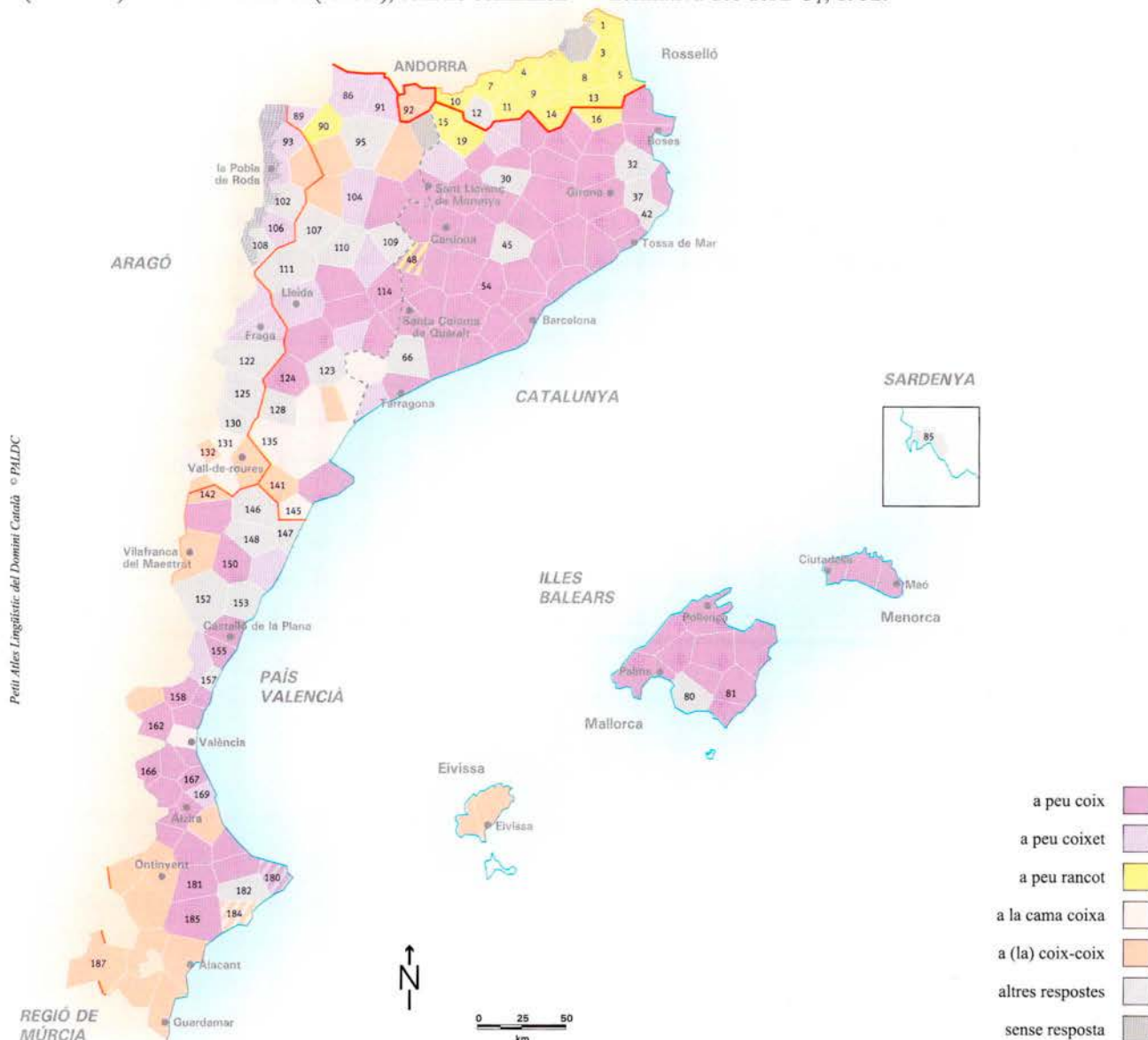
(ALDC, III, 614. Anar a peu coix)

Al concepte 'amb un peu enlaire sense tocar a terra' correspon majoritàriament la unitat *a peu coix* (var. *a peu coixo* 155, 158, *a coixo* 124, 150, 162, 167, 180, 181, 185, *a coix* 166) i, amb el dim. lexicalitzat, *a peu coixet* (var. *a coixet* 91, 93, 106; *fer (la) coixeta* 86, 89, 104, *coixeta va* 169); *coix*, més que mossarabisme (DECat), creiem, amb Colón (1976), que és un castellanisme primerenc que va substituir els ant. *ranc* i *clop/cloc*; a més, si derivés de COXU, tindriem **cuix*, com COXA ha donat *cuixa*; el mot apareix com a determinant d'altres nuclis: *a cama coixa* (var. *cama-coix* 145, 184), *a cama polsa* 146; *garra coixa* 131; *pota coixa* 135, i com a element repetitiu: *a (la) coix-coix* (var. *de coix en coix* 141, *coix-coixet* 92, *coscoll* 132, 142, forma homonimitzada); *a la cranca* 147 podria partir de (*a la cama*) *ranca* (< *ranc* < germ. RANK) homonimitzat amb *cranca* (*anar cranc* 'anar a la torta, de costat'). Al nucli *peu* pot adjuntar-se un sinònim antic de 'coix': *a peu rancot* (var. ~ *rincot* 10, 14, ~ *rinquet* 4, ~ *ranquet* 11, 90, ~ *ronquet* 15, 16, 19, ~ *roncot* 1, 3, 5, 8, 9, 13, ~ *ranco* 48; ~ *perranquet* 7 < oc.), der. de *ranc* (com l'oc.) amb el suf. dim. -ot (*roncot*), com ho confirmen

els der. en -et (*ranquet*), i a *peu cloc* 32, 37, 42 (ant. *cloc/clop* 'coix'). Poden tenir relació amb *xanca* (< llat. tardà ZANCA, TZANGA 'mena de bota alta'), *aixanga* 152, *xanco* 66, *xanqueta* 102, *ganxeta* 130 (amb metàtesi), *xanclar* 135, *xanqueiar* 108, *sanquellar* 125, *sanquillar* 110, *sanquill* 107, *sanquillo* 109; *xarranca* 45 (var. *xarronquet* 12) està en relació amb aquest joc d'infants (veg. mapa 392).

Altres significants es troben al voltant de la idea de 'saltar': *a salt de garsa* 54, *a saltirons* 30, *saltant* 131, *saltant en una cama* 157. Genera també expressions el mot *peu* com a única extremitat que toca a terra (*amb un peu* 80, *en un peu* 153, *a un peu* 85) o no (*peu enlaire* 95, *a peu angelet* 111), o bé completat amb un determinant sovint opac (*a peu cosso* 85 < sard *cosso* [< *corso*], dit d'una classe de blat molt baix, *a peu figo* 145, *a peu sàliga* 114, *a peu ponsa* 81, *a peu xinxenc* 123); igualment són de motivació obscura *a papansa* 148, *al putgèrrit* 182, *al nèt* 187, *a la quinquella* 128, *a quinquillet* 122.

(*Anar, saltar, caminar*) *a peu coix* és l'única locució normativa des del DG_I, 1932.

A collibè

(ALDC, III, 611. Portar un nen a collibè)

Recollim aquí els significants relatius al concepte 'seient cama ací cama allà sobre el coll i les espatlles d'un altre o sobre els lloms' (DIEC), tenint en compte que la primera postura es practica sobretot en l'àrea occidental; en la interpretació dels resultats no precisem si es tracta de l'una o de l'altra. Les motivacions es basen en:

1) La part del cos on es carrega el pes de la criatura: a l'esquena (< germ. *SKINA 'barreta, tibia' > 'espinada' > 'esquena'); a l'espatlla, a les espatlles (< llat. SPATULA 'espàtula, pala' → 'omòplat'), amb les var. sobre les espatlles 86, a dalt espatlles 45, amb els equivalents als muscles (var. als musclos 65) o a(l) muscle (< llat. MUSCULU, dim. de MUS 'ratolí', pel moviment del múscul semblant al d'un ratolí que s'escapa, esdevingut en cat. i oc. sinònim de 'espatlla'; veg. PALDC, I, mapa 63), l'alg. als coddos 85 (< sard coddus 'espatlles' < llat. COLLU 'coll') i el castellanisme a(ls) hombros 100, 113, 117 (< llat. UMERU); a coll, al coll (< llat. COLLU) (var. damunt es coll 75, 81), amb der. com al collet 128, el cast. al cuello 141, i amb perifrasis adverbials com a der.: a colles 99, 100, a colletes 87, 94, 102, 106, a colleques 108, a colleres 93 (per a altres locucions amb mots adjunts a coll, veg. punt 4); d'origen obscur: a coll cariques 36, a collfort 95, a coll redriguer 127; a costes 128, en costes 125, 130 (< cat. ant. costa 'flanc, esquena'), amb les var. a costetes 110, a costaletes 187, 188, der. de costal 'càrrega portada al costat', i, a partir de coster, a costeretes 176, 177; a la xinxín 134, 138, amb les var. al xinxín 137, a la xirinxina 140, a la xerinxina 145, a les xerenxines 143, a les xinxotes 132, potser siricaina 139, podrien ser der. de l'àrab SINSIN (o SINSINA[T]) 'gepa, zona de dalt les vèrtebres' (veg. Bernat-Torres, 2004), però també podrien ser mots expressius propis del món infantil; al llom 152, 165 (< llat. LUMBU), davall braç 70 (< llat. BRACHIU) i der. al braçat 98, a sota aixella 33.

2) La posició de les cames: cama aquí cama allà 28, cama ací cama allà 30, 38 (< llat. CAMBA) i la modificació samalli samallac 94; en cametes 125, a cames a coll 6, cametes al coll 147, 173, 179, 180, 185, 186, 189, encamallat 82, xancamallar 16, encreuat amb xanca, canxamullat 179, amb metàtesi, escamarlat 88, escamarrat 152, escarramat als muscles o a la cintura 131 'eixancat' (der. i compost de cama); a l'escanxarra 114, postverbal de escanxarrar, metàtesi de eixancarrar amb canvi de prefix; espatarrat 165, der. de pata; encreuallat 165, der. i compost de creu; a carcasselles 184, 190, potser en relació amb carcassa 'carcanada, ossamenta'.

3) La càrrega que es porta: a les carreguetes 84.

4) Metàfores: a) animals (be): al be, al mè, al coll al be, a collibè o a collbè, a collbebè 109, 114, a coll de be 111 (var. a collbó 28); a xaibè 26, 35; a collamè 47 (mè 'xai', onomatopeic), a collmemè 1-3; a mecoll 76, 78, a becoll, a becolles 82, a pecoll 72, a mecmeta 81, a bebè 71, 116, a be-xot 74 (xot 'xai', d'origen expressiu); a coll, a collbit

33, 39 (bit 'cabrit' [Griera], potser per la manera de cridar-lo), var. a collbita 103, a collabit 19; a collborrec 6, 8, 13, 14 (borrec 'anyell d'un o dos anys', format sobre borra, per la llana de què està cobert), a be borreguet 186, a collbarret 9, forma homonimitzada; a coll de cabrit 15, coll a cabrit 12 (< llat. CAPRITUS); al corderet 118 (dim. de corder, der. de CORDUS 'tardà', dit dels xais nascuts fora de temps, o pres de bona hora del cast.), al be corderet 118, al cordero 160, 161, 162 (< cast.); a cavall 88, a cavallet 7, a les cavalletes 83, a cavallito 122 (< cast.); a l'aligueta 144, 148, dim. de àliga, metàtesi de àguila (< llat. AQUILA); a la galiota 153, 157, potser adulteració de gaviota (< cast.), var. a les galligotes 154, a gargallotes 155; a la mona 130; a puces 182; b) objectes: a sarró 83, al sarró 144, a la sarrona 126, 127, 129, a collsarró (sarró 'bossa penjada a l'espatlla'), var. a collxarró 48, 53, 58, a collxarrona 65, a(l) conxarró 113, 120, amb assimilació [ʎ] > [n]; al coll catxarró 120, al carranxó 119, amb metàtesi i centralització de la o de coll; a collbotet (botet, dim. de bot 'odre, cuir de cabra o xai per al transport'), var. a collbotó 97, a coll a botes 10; a coll d'oli 90 potser en relació amb l'ordre ple d'oli carregat a les espatlles; a coll a saques 24; a coll semaler 4, per 'cadascun dels pals que, posats sota les cornaleres d'una semal o portadora i a l'espatlla, serveixen per a transportar-la'; c) imatges religioses: a coll cristòfol 44, 55, 63, al cristobolet 138, per la imatge de Sant Cristòfol portant el Bon Jesús infant (< llat. CHRISTOPHORUS 'portador de Crist'), a santonino, santolino 107 (< san(t) Antonino), potser amb la var. santinano 50; a(l) coll de senyora o sinyora 111, 123 podria referir-se a la Mare de Déu; d) festes i jocs infantils: als gegants 160, al gegantet 168, 171, a la geganta 181, a la geganteta 178, var. a la giranta 156, perquè es porta l'infant sobre les espatlles; a la moixanga 162, a la moixeranga 169, var. de moixiganga 'dansa valenciana que acaba amb un castell d'homes al cim del qual s'enfila un infant amb una teia encesa' (< cast. mojiganga); sencoronelis 116 potser correspon a sant (pron. sen[t]) i una modificació de corona; gori-gori 121, pel fet de transportar el bagul a espatlles en un enterrament quan es canten les absoltes, el gori-gori, veu estrafeta del cant dels clergues; a la perera 132, per l'alçada.

5) Expressivitat: al tintiroliro 124.

Notem la prolífica variació de significants, no gens estranya aplicada a un concepte pertanyent a l'àmbit infantil amb una tendència a formes diminutives; des de la vessant geolingüística, són força generals a les espatlles i a l'esquena, mentre que collbotet i collborrec se centren en el cat. sept., collibè i collsarró en el Principat, als muscles en el val. i a becoll en el mall. i el men.

Són mots normatius a collibè, a coll, des del DG₁, 1932, i al be, des del DIEC₁, 1995.

Caminar de grapes

(ALDC, III, 613. Caminar de grapes)

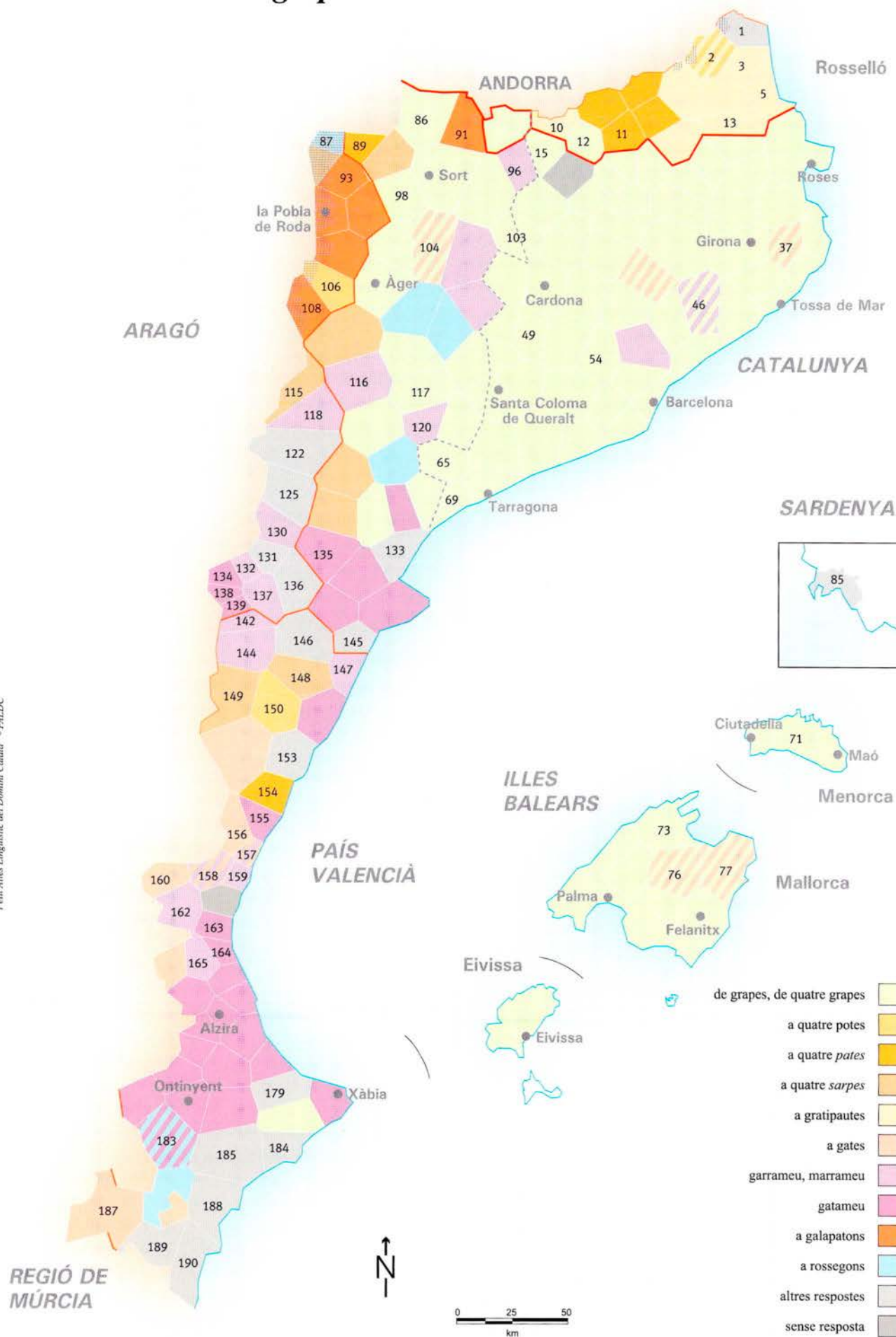
La motivació més estesa és la que es basa en caminar sobre les quatre extremitats, aquestes amb noms expressius o metafòrics. Al Principat predomina *a quatre grapes* (var. *a/de c[ɔ]tre grapes* 12, 15, 49, 54, 103, amb monoftongació [kwa]- > [kɔ]-); *a quatre graupes* 65, 69, 86, potser per atracció de *a gratipantes*, amb ús intensiu, afectiu, de *grapa* ‘urpa’ (< fràncic *KRAPPA ‘íd.’), sintagma que pot aparèixer sense el cardinal (*a grapes* o *a les grapes* 117, *de grapes*, var. *galapes* 98, *gràpets* 71, *graponar* 73); la mateixa imatge expressiva es troba en *a quatre sarpes* (var. *a sarpa* 115, *a quatre de sarpa* 148), amb un nucli pres del cast. *zarpa* (veg. PALDC, I, mapa 67); *a quatre potes* o *a les quatre potes* 106, 150 (*pota* < *PAUTA, encreuament entre l’onomatopeic *PATTA, pel soroll del piafar o picar amb les potes, i el llat. PLAUTA ‘peu pla’ [DECat]); *a quatre pates* (var. *a c[ɔ]tre pates* 11, *a quatre paltes* 89), amb nucli pres de l’oc. *pata* (menys el de la loc. 154, que ho és del cast.); una part del ross. s’ha inclinat per *a gratipantes* (var. *gratapautes* 10, *gratipaltes* 3, 13, per ultracorrecció *u* > *l*, compost d’un der. de *gratar* i de l’oc. *pauta*, i *garratipantes* 5, *garratipautis* 2, per atracció de *garra*); *a/en quatre comes* 93, 153, 190, *en quatre* 85; *a quatre peus* 184, 187; *mans en terra* 85. El desplaçament pot tenir lloc també sobre el darrere: *dan el cul* 87 (*dan* és préstec aranès on prové de *de amb* o *(en)da amb*, Coromines, 1990).

Les quatre extremitats es poden personificar en un animal que repta, que pot ser el gat o el galàpet: *a gates* (var. *de gat* 37, *a gatos* 156, *gatejar* 188, *gateiar* 104, *de moix* 76, 77), locució formada sobre *gat* (< llat. CATTUS); *moix* es basa en la manera de

cridar el fèlid; el val. i tort. ha combinat el nom del gat amb el seu meulo: *gatameu(s)* (var. *gatomau(s)* 134, 155, *gatiameu* 163, *gatamaus* 135, *gatomiau* 138, *gaticomiau* 139, *gatmeu* 183), que pot veure’s substituït, metonímicament, pel simple meulo onomatopeic: *marrameu(s)* 116, 120, 130, 158 (var. *marramiau(s)* 132, 137, per diftongació de la /ε/ al Matarranya; *marramau* 144; *ramameu* 159, amb metàtesi; *marranyau* 118; *rellameu* 157; *reumeumeu* 162), *maus* 147, *megos* 165, *meuos* 165, *garrameu* (var. *garramaus* 46, *garramieus* 142, *garromeu* 96); d’altra banda, tenim *a galapatons*, forma adverbial der. de *galàpet* (< hispànic preromà *CALAPPACU), amb les var. *galapes* 98, que podria ser var. de *grapes*, com ho deu ser *grapalons* 91, *esgalapatons* 108, com també *a sapos* 125, 131, 145, 148, pres del cast., que, encreuat amb *rapar*, ha donat *a rapos* 133 i, d’aquí, *a rapons* 146 a partir del model *a rossegons*, etc.

L’inventari de locucions s’enriqueix entorn de la idea de ‘arrossegar-se’ i d’aquí *a rossegons*, i *a arrastre(s)* 137, 149, 160, pres del cast., i *a arrastrons* 189; de ‘agenollar-se’ i d’aquí *a genollons* 122, 179 (var. *a ginollons* 136) i el cast. *de rodilles* 87; de ‘ajeure’s donant voltes’ i d’aquí *a rebolcons* 164, 179, 185; de ‘anar d’aquí allà’ i d’aquí *trastejar* 1; les locucions adverbials en *-ons* provenen de noms llatins en *-ONES*, especialment sobrenoms, que designaven trets personals (*manducones* ‘fartaner’, *gluttones* ‘golafre’).

Són mots normatius *de grapes*, *de quatre grapes*, des del DG_I, 1932; *a rossegons* i *de genollons* normativament no es refereixen específicament a aquest concepte.

Fer tombarelles (ALDC, III, 615. *Fer tombarelles*)

Els significants que s'han generat a l'entorn del concepte 'tomb o giravolt que hom dona amb el cos, especialment recolzant el cap o les mans a terra' són nombrosos, com passa amb altres conceptes relacionats amb el món dels infants (veg. per ex., *a collibè*, mapa 399, (*jugar*) *a fet*, mapa 396). Les motivacions es basen en: **1)** La idea de *tomb* (< veu imitativa TUMB- 'soroll d'un cos pesant, que gira rodant a terra'), amb un suf. dim.: *tombarella* (var. *tamborella* 19, 21, 44, 45, amb metàtesi vocàlica; *tombanella* 40, 58, amb dissimilació de líquides), *tombaletes* 86, *tombarions* 46; o sense el dim.: *tombessa*, potser per encreuament amb el der. de TRANSVERSA 'travessada' (es coneix la var. *tonversa*) (DECat), *tombega* 119; *bolcar* 'donar voltes a terra' (< llat. vg. *VOLVICARE 'giravoltar', der. de VOLVERE 'enrotllar; fer girar') explicaria *bolquets* 125 i *bolqueres* 130; **1a)** la combinació de *tomb* amb *cap*: *captombarella* 47, *capitomba* (var. assimilada *catitomba* 20, 27, 41, 48, 49, 97, 104, 105, 109, 112, *catatumbes* 124; *capitondes* 117, 120, *capisondes* 113); **1b)** la combinació de *cap* amb *girar*, també amb un suf. dim.: *capgirells*, *capgiretes* 83, 84.

2) La idea de 'posar-se de cap, llançar-se de cap': *cabussar* (< *capbussar*), format sobre *cap* i el suf. verbal -ussar, és l'origen de *cabusses* 122, *cabussetes* 91, 95, 111, 115, *cabossetes* 107, 116, 118, *camuss[ε]les* 174 (var. *comenseles* 182 [< *cabusseles* × potser *començar*]); però el verb antic (i dial.) *cabussar* s'ha reinterpretat i s'ha introduït el primer element etimològic, i d'aquí, sobre *capbussar* 28, s'han format els der. *capcabussa* 50, *capcabussons* 56, *capbussons*, *capbussetes* (var. *cambossetes* 101); *girabussons* 37 ha substituït *cap* pel present d'indicatiu de *girar*.

3) La idea de 'volta': *volta* (var. *volta de campana* 178, *campanada* 189, *volta a l'aire* 189; *vuelta* 93, *vuelta de campana* 87 ← cast.), *voltera* 132, 134, 137, afi a l'arag., *voltereta* 39, 93, 131, 138, 139, 147, 190 o *voltereta de toca campana* 131, del cast. o arag., *revolta* 145, 149, 171, 172, 173, 179, 180, *revoltinos* 140, d'estructura castellana; *canturneta* 98, der. de l'arag. *cantornar* (< *contornar*, pròpiament 'capgirar la batuda', amb dissimilació vocàlica); potser en relació amb les voltes repetides: *rondolar* 5, *rondoles* 5, der. del fr. *rond* 'rodó'; *trompilles* 9, pres de l'oc. *trompilh* 'trompitxo'.

4) La idea de 'vela': *beles* 128, 150; amb un primer element transparent: *puntaveles* 184, *giraveles* 185 (var. *xiribeles* 187, *xirimbeles* 188); però sovint opac: *cucaveles* (potser

relacionat amb *colca-vela* 'cavalca vela' [DECat]), documentat en Figuera, 1840; *cucav[ε]l·les* 75, *cucarab[ə]les* 80, *cucarb[ə]les* 81, *cucamb[ε]les* 126, *curumb[ε]les* 127, 136, 142, 144, 176, 181, *corumb[ε]les* 129, *cumbr[ε]les* 135, *curabeles* 148, *carumb[ε]les* 163, *cubab[ε]les* 146, *cobileles* 141, *cambuletes* 89, *caramboletes* 118 (atracció de *carambola*), *esturumb[ε]lles* 123, *xutxurumb[ε]l·les* 85.

5) La semblança amb el salt d'un cabirol, d'un cervatell: *cabrioles* 164, femení de *cabriol* (< llat. CAPREOLU, der. de CAPREA 'cabra salvatge'), var. *cambrioles*, amb nasal adventícia, *capiroles* 85 (pron. *cabirora*), 92, *cabiroltes* 10, *cambilaltes* 11.

6) La idea de 'exercici d'acrobàcia': *volantins*, pres i adaptat del cast. *volatín*, amb dilació de *n* (el cast. és manlleu a l'it. *burattino*), *títera de vela* 76 (← cast. *títere* 'putxinell·li; pirueta', d'origen expressiu).

7) La idea de 'verticalitat': *candeleles* 15, 88, 100, 102, 106, 108 (var. *candiletes* 20), com en arag., inicialment referit a la posició de cap per avall i cames cap amunt, com en *caramuixes* 110 (dissimilació de *calamuixa*, der. de CALAMUS 'canya, tija', més el suf. llat. -UCIA, o bé de *canemuixa*, der. de CANNABIS 'cànem'), i *figuereta* i *arbreforc* 30, referits almenys en el seu inici a la vertical amb les cames obertes.

8) La referència a un cobricap com a punt de recolzament: *caugullada* 25 (< *cugullada*), der. de *cogulla* (< llat. CUCULLA 'capulla, cobricap'), amb una ultracorrecció en l'alternança *au/u*, o que presenten alguns mots (*rural*, veg. *reural*; *rumiar*, *reumiar*, etc., d'acord amb el model alternatiu *ab[əw]rar/ab[u]rar*, *naufraig/nufraig*, etc.).

9) La idea de 'caiguda': *sòtala* 79, del llat. vg. SUBTULUS en femení 'part baixa [d'un edifici]' > 'cap avall' > 'caiguda' > 'tombarella'.

Altres mots no són d'interpretació clara: *culbatines* 96 podria tenir relació amb *cul* i un der. de *batre* 'pegar'; *fringoletes* 94, amb *frigola*, *farigola*; *fer comèdia* 152 deu tenir un caràcter humorístic; són més obscurs *concones* 99, *cunquerelles* 53 i *ximelades* 186.

Els verbs que s'usen més són *fer*, *pegar* en val., i, més recentment, *donar*, *dar*, *tirar*.

Són mots normatius *tombarella*, *capgirell*, *capitomba*, *capbussó*, des del DG_I, 1932; *fer la figuereta* 'posar-se de mans en terra i cames enlaire' (del DG_I, 1932) ja figura com a sinònim de 'tombarella' al DIEC_I, 1995.

Estar a la gatzoneta

(ALDC, III, 616. Estar a la gatzoneta)

El concepte 'arronsant les cames de manera que les natges toquin els talons' (DIEC) coneix diverses motivacions: 1) Idea de 'acotar-se': *a la gatzoneta* (var. *a la gotzoneta* 78, *a la gotzó* 81, 82, *a la gatzó* 77, forma dissimilada), der. de *agotzonar-se* 'acotar-se', var. de *acotar-se*, *acotxar-se*, *acatxar-se* (*acotxada* 118), potser relacionades amb el llat. *COACTARE 'ajuntar, estrènyer' i *COACTICARE; *acotat* 27, 57, 64, 81 (var. *aclocat* 122), *acotxat* (var. *cotxat* 9, 89, 133, *acatxat* 173); *ajupit*, var. de *agepit*, format sobre *gep* (< llat. GIBBU) (var. *jupit*, *jopit*, amb afèresi, *atjupit*, *atjopit*, amb el deverbial *jup* 43; *caminar ajupit* 135); *acogomat* 88, 91, 95, 97, der. de *cogoma* 'varietat de bolet' (< llat. CUCUMA 'olla, tupí'), és a dir, "ajupit com un bolet" (DECat), amb possibles var. *acurumat* 96, *corromat* 92, *encogolat* 90, *cugullat* 90; *acrupit* 7, pres del fr. *accroupi*; *corcovat* 115, pres del cast. *corcovado*, der. del llat. hispànic CUCURVUS 'encorbat'; *acossolat* 113, der. de *cosoll* 'fonament' (< llat. *CAUCIOLU, dim. de CAUCU 'copa'), és a dir, 'inclinat cap a la base del cor'; en *carcanyetes* 87, 94, 102, locució formada sobre l'arag. *carcaño* 'retaló' (< *calcaño* < llat. CALCANEUM 'taló', der. de CALCARE 'trepitjar').

2) Idea de 'ajocar-se, estar a jóc, com fan les aus, arrupides per a dormir': *ajocat*, der. de *jóc* (< germ. JUK 'jou; perxa per a portar objectes' → 'perxa clavada a la part del galliner' → 'lloc on dorm l'aviram') (var. *ajogada* 25, *atjocat* 129, 156; *atxocat* 99, 102, 162-165); *aclofat* (var. *clofat* 120, *acufolat* 110), potser d'un preromà CUFLARE, afí a CUBARE 'covar', o de l'onomatopeia del crit de la lloca (*clof-clof!*), amb les possibles var. *enxufat* 21, encreuament de *aclofat* i *escarxofat*; *atxufit* 131, amb canvi de sufix; en *cloquetes* 132, 134, 138 (o de *cloquetes* 131, en *clauques* 138) sembla una adaptació cat. del cast. en *cucillillas* (< *cloquillas*, der. de *chueca*, per la posició de la lloca quan cova els ous [DIEC]), que també es troba sense adaptació a les loc. 93, 136, 160, 166.

3) Idea de 'encongir-se': *arrupit* 65, 66, 104, 121, 130, encreuament de *arronsar* i *ajupir/arraulir* (DECat); *arrufat* 70-72, 74, der. del llat. RUFUS 'pèl-roig; pell rogenca' i d'aquí 'pell eriçada' (DECat); *arrodit* 16, 22, der. de *roda*, en el sentit de '[una cosa] encongida, doblegant-se sobre ella mateixa'.

4) Idea de 'assegut damunt els peus': *assentat de punteta* 109, *sentat damunt els peus* 112, *fer cadireta* 117; amb comparació amb la manera habitual de seure un animal (*seure de gos* 21, *seure de ca* 22) o una persona exercint el seu ofici (*assegut de sastre* 13, *seure de pastor* 34); *enculat* 106 (var. *enculau a terra* 100), der. de *cul* (< llat. CULU); *acugussat* 105 s'hauria format a partir del *coc-coc* de les gallines (DECat).

5) Idea de 'postura del cos de la persona en saltar del cavall' (DECat): *aponat* (var. *aconat* 190), der. de *apeonat*, *apeunat*, *apaunat* (*peonar* 'descavalcar' s. XIV), amb monoftongació *eu*, *au* > *o* (var. *ponat* 190, *aponadet* 124, *apomnat* 182, *emponnat* 175, 179, *emponat* 185, *empolnat* 174, *apornat* 180, *empornat* 181, *apomponat* 177); encreuat amb *agepit* (*ajupit*), *agimponat*, *engimponat* 178, *engemponat* 155, 159, *atgemponat* 158, 172, 173, 176, 183, *atgimponat* 186, 188, *atjumponat* 187, *apuntxonat* 189, amb ensordiment i metàtesi; *atxombat* 108.

6) Altres: alg. *píspiris* 85 és manlleu al sard [kulis] *píspiris*, de formació infantil, jocosa (DES); *aplatufat* 83, 84; *aclapat*, potser d'origen onomatopèic.

Respecte a la dimensió de les àrees notem la gran extensió de *ajupit*, l'adscripció val. de *aponat* i *agimponat*, la presència més o menys local de *ajocat* pel cat. continental, la mallorquinitat de *a la gatzoneta* i el sardisme *píspiris* en alguerès.

És normatiu *a la gatzoneta*, des del DG₁, 1932; *ajupir*, *acotar*, *acotxar* no tenen normativament el sentit específic de l'enunciat.

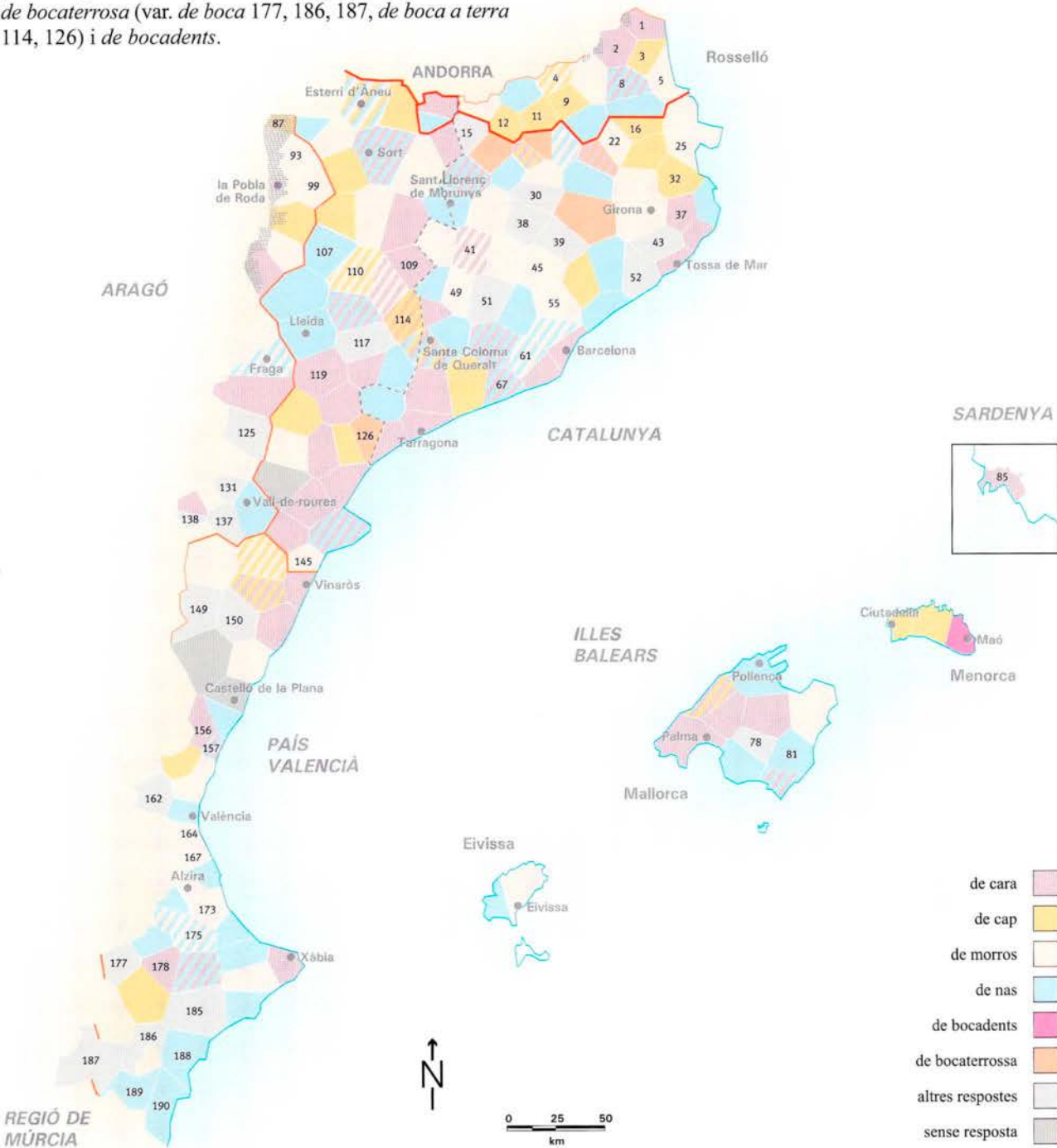

Caure de bocadents
(ALDC, III, 617. Caure de bocadents)

Les expressions més corrents tenen com a nucli del determinant *a)* el cap o *b)* una de les seves parts: *a)* de cap (var. de caps 3, 4, 9, 11, 12, 16, 32, de cap a terra 110), de cabeça 87 (← cast.) i de pensa a terra 37, referent al cap com a facultat del pensament; *b)* de cara (var. de cares 2, 8, amb la cara 41, de cara a terra 1, 37, 85, bac de cara 157) i fatxa en terra 85 (← it. faccia); de front 52, de frente 107 (← cast.); de nas o de nassos (var. de nas a terra 61, 67, amb el nas a terra 81, en el nas 190, bac de nassos 157, trompada en el nas 189); de morros (var. de morro 175, de morros a terra 22, 25, 45, 55, bac de morros 173, morrada 93, 99, 164, amorrar-se 5) i de trompa 188, 189, mot familiar per a designar els llavis voluminosos, procedent del murcià; de bocaterrosa (var. de boca 177, 186, 187, de boca a terra 114, 126) i de bocadents.

Són menys freqüents les locucions basades en noms de les extremitats: de mans 110, 162, 185 o de mans a terra 39; de grapes 51, 145 (var. de grapes a terra 43, de quatre grapes 15, de clapes 149, per homonimització), de sarpes 125, 137, 150 (de sapos 131, probable var. homonimitzada), de vint ungles 22; així com les relatives a la posició del cos: de pla 38, endavant 49, 119 (var. pel davant 117), de panxa 109, 156 o de panxa a terra 30, de tripa 138 o de tripa per avall 125. Altres mots es refereixen a la caiguda en general: bac 167, 178; sòtala 78. Són mots normatius de bocadents, malgrat la seva escassetat d'ocurrències, i de bocaterrosa, des del DG_I, 1932.

Peití Altes Lingüístic del Domini Català © PMLDC

TEMPS CRONOLÒGIC. METEOROLOGIA

24

Matinada(ALDC, III, 620. *La matinada*)

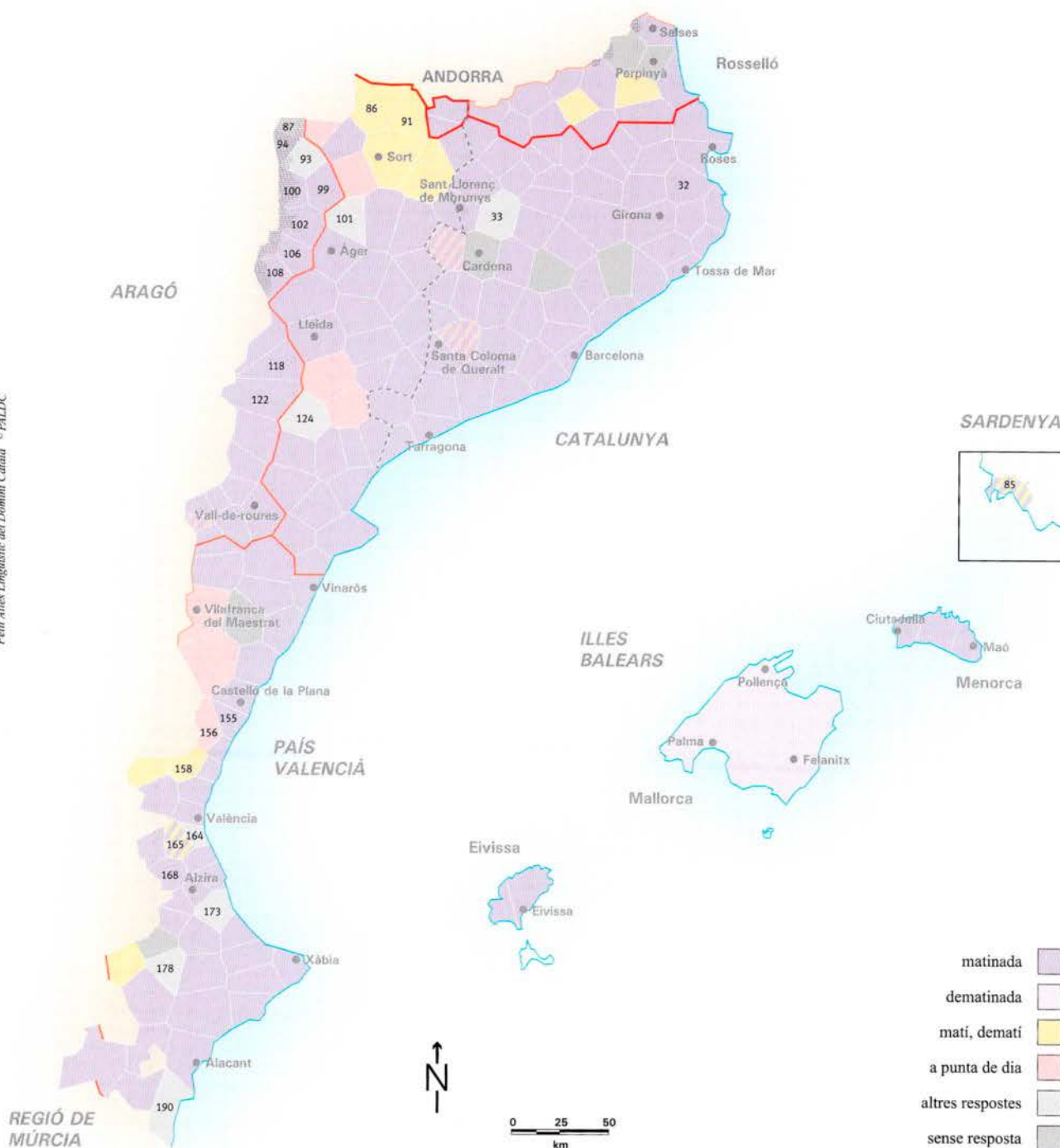
L'enunciat es refereix al 'començament del dia o a l'espai de temps entre mitjanit i la sortida del sol'. El mot més estès és *matinada*, der. més que de *matinar* (DECat), de *matí* (com de *jorn* → *jornada*, *dia* → *diada*, etc.), amb les var. *maitinada* 85, 99, 100, 102, 106, 108, 118, 122, de *maití*, i *matinà*, amb reducció del suf. -ada > -à en val. (veg. PALDC, II, mapa 116).

Dematinada és un der. de *de matí* o *dematí* i comprèn una àrea molt inferior a la de *dematí* (veg. mapa 406), una prova del seu caràcter modern del canvi. Notem alguna aparició de *matí* (var. de *bon matí* 168, 173; de *bon matinet* 168; *maití maití* 85) i de *dematí* 86, 91, 158, 165. *Madrugada*

33, 124, 165 és pres del cast., on és postverbal de *madrugar*, del llat. vg. MATURICARE, der. de MATURARE 'fer madurar; accelerar; apressar-se'.

Els altres significants són perifràstics indicant la proximitat de la llum diürna: *a punta de dia*, *a punta d'alba* 118; *ja se fa de dia* 87, *fenti dia* 85, *llostre* 32; *ratlla el dia* 101, *ja clareja el dia* 155, 156, 164, *al rompre el dia* 164, *ja ve el dia* 178, *raia l'alba* 93, *maitinar* 94, *entre les dos oracions* 190.

Són normatius *matinada*, *a punta de dia* i *clarejar*, des del DGJ, 1932; el darrer, substituït per *ja clareja* com a exemple (DIECJ, 1995).

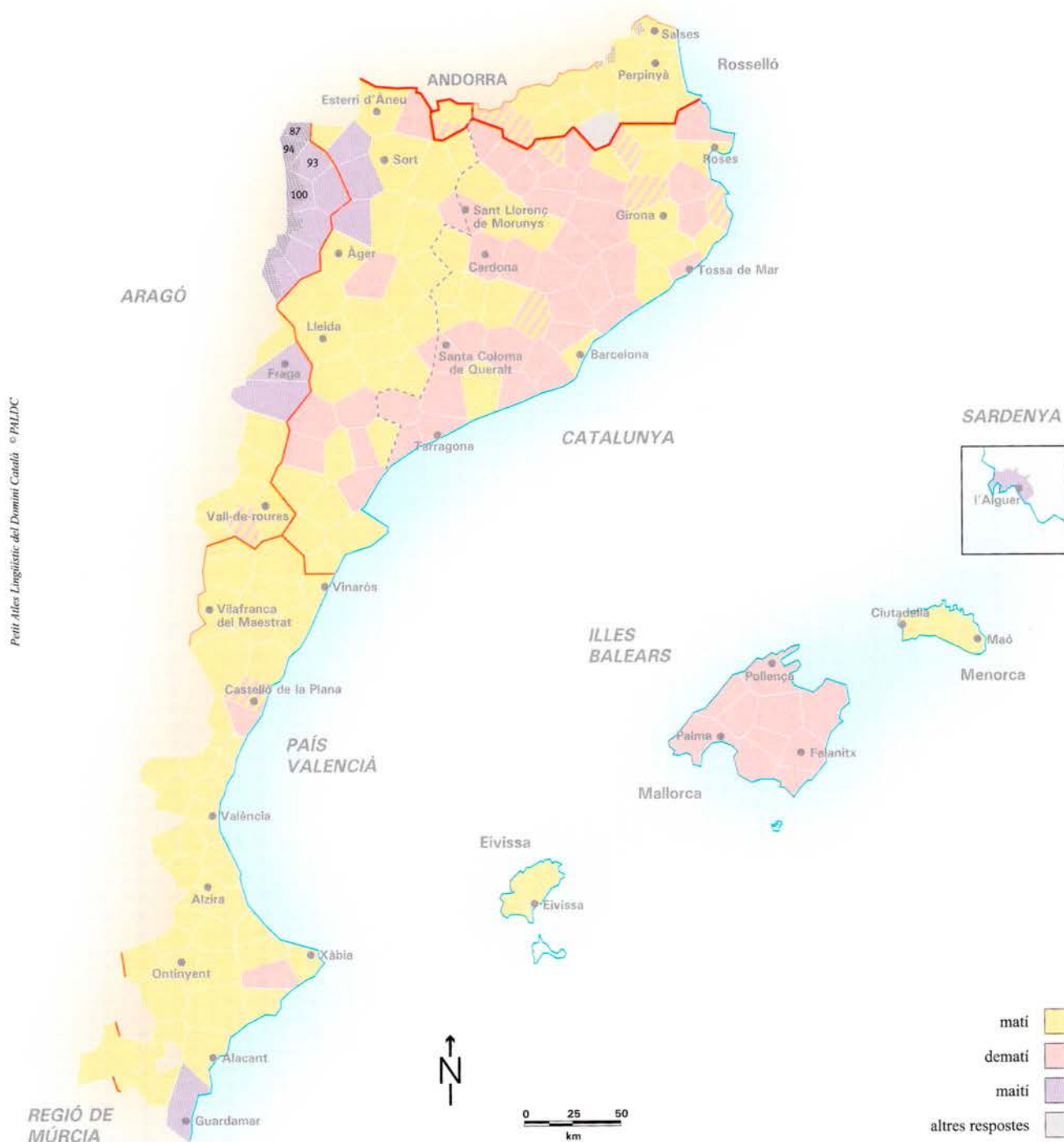

‘L’espai de temps comprès entre punta de dia i migdia’ coneix dos mots: *matí* i *dematí*. El primer, amb els congèneres fr. *matin*, it. *mattino* (-a), oc. *matin/maitin*, deriva del llat. [TEMPUS] MATUTINUM, esdevingut *MATTINUM (per caiguda de la U), que va substituir MANE i que té la var. *maiti* (*maitin* 100, *maitino* 93, *demaitino* 87, 94) que podria explicar-se per una diferenciació de dentals que hauria generat una K semipalatal (> *MAKUTINU) amb la seva ulterior vocalització (DECat); les dues formes es documenten des del s. XIII i a voltes apareixen en un mateix autor (Reixac, *Questa del*

Sant Graal), però avui *maití* sobreviu sols a l’Alguer i a alguns parlars ribagorçans.

Dematí és resultat de l’aglutinació de la preposició *de* i el substantiu *matí*, un fenomen freqüent en cat. (*vora* → *devora*, *dins* → *dedins*, *fora* → *defora*, etc.), documentat des de finals del s. XVIII, que apareix després en il·lustres escriptors (Verdaguer, Rodoreda, Rusiñol, Víctor Català, J. S. Pons, Estellés, Villalonga, etc.).

Són normatius *matí*, des del DG₁, 1932, i *dematí*, des del DIEC₁, 1995.

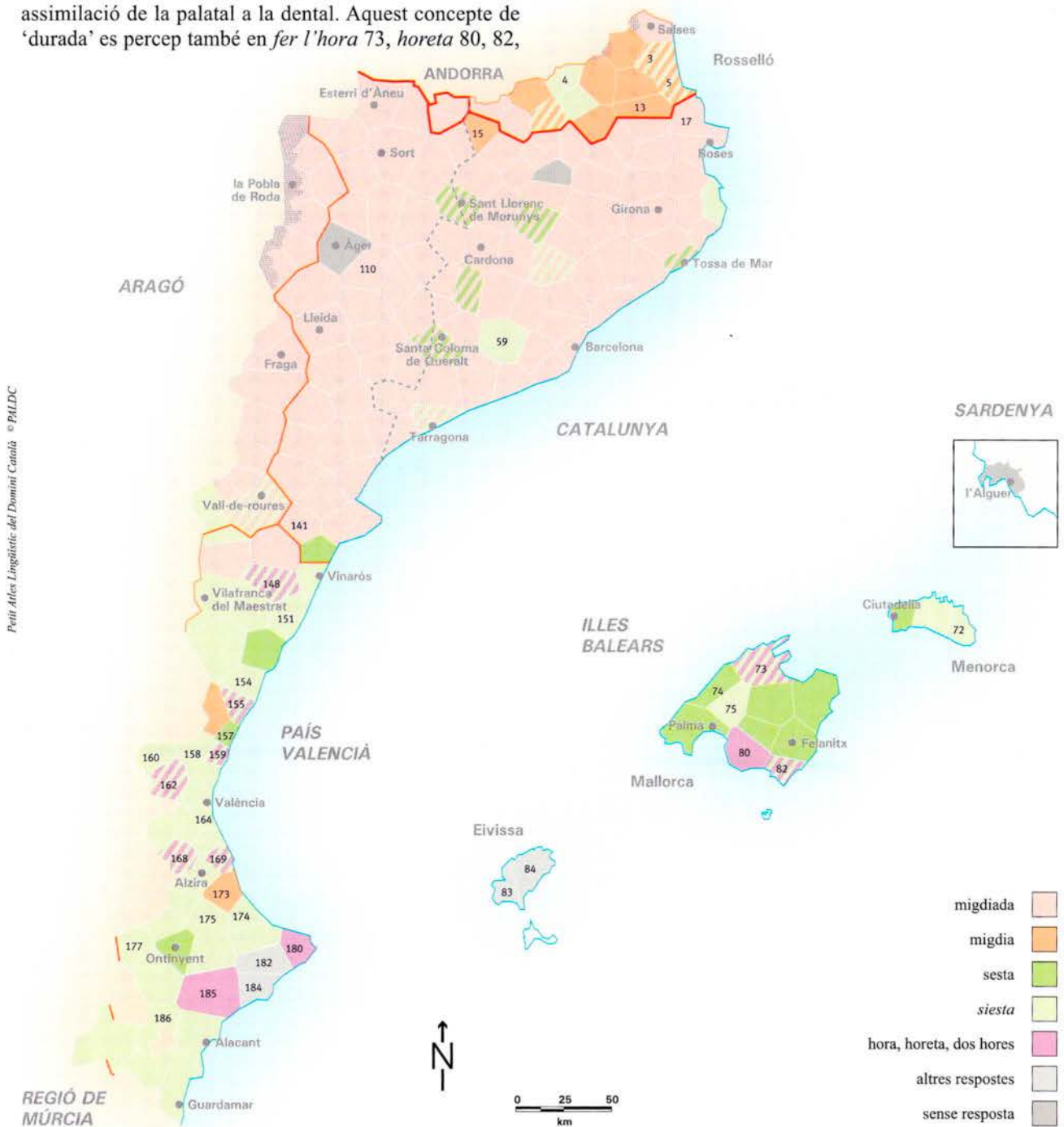
Fer la migdiada (ALDC, III, 624. *Fer la migdiada*)

Els noms més freqüents per a 'dormida després de dinar' es relacionen amb el moment en què es fa. *Sesta* ve del llatí (HORA) *SEXTA*, és a dir, 'hora sisena del dia = les 12', 'hora de més gran calor' (cf. *sol pujant* 17, *dormir amb la calor* 84) i 'dormida que es fa' (var. *anar a sestar* 74); es documenta des del s. XIII i recentment ha rebut la competència del cast. *siesta* (*prendre/dormir la siesta* 158, 159, 160, 164, 175, 177, 186), especialment en valencià; la mateixa motivació trobem en *migjorn* 182 (*fer el ple de migjorn* 173, *fer la migjornada* 184), i en *migdia* (amb var. com *mesdia*, *middia*; *fer migdia* 15, *fer el ple de migdia* 173), i el seu der. *migdiada*, format amb el suf. -ada de duració i que coneix les var. *mesdiada*, *misdiada* i sobretot *middiada*, amb assimilació de la palatal a la dental. Aquest concepte de 'durada' es percep també en *fer l'hora* 73, *horeta* 80, 82,

dos hores 148, 159, 162, 169, *les dos* 155 i *les dos hores* 168, 180, 185; i, si el temps és breu, en *un cluc* 3, el temps d'aclucar els ulls, *un son* 5, 13 (*trencar el son* 110), potser *una junyida* 151, com el temps de junyir una cavalleria; i en relació amb el moviment de caiguda del cap, *bec* 72, per metàfora-metònimia, i els der. *becada* 169, *becadeta* 169, *becaina* 4, 59, *becaruda* 154. Resten respostes genèriques com *dormir* 157, *gitar-se* 141, 151, 174, *descansar* 75, 83, *recolzar-se* 154.

A notar *siesta del borrego* 'migdidada d'abans de dinar' 177 i *pesar figues* 'fer becaines' 4.

Són mots normatius *migdiada*, *sesta*, des del DGJ, 1932, i *horeta*, des del DIECJ, 1995.

408 Tarda

(ALDC, III, 625. La tarda)

La 'part del dia compresa entre el migdia i el vespre' coneix diversos significants: *tarda*, estès pel Rosselló, Principat, terres de l'Ebre, Eivissa i l'Alguer (pron. [t'alda] 85); *vesprada*, pròpia del val. (pron. generalment [espr'a], [aspr'a]), amb [v] > [ɸ] a partir de contextos en posició intervocàlica; *capvespre*, usat a Mallorca i Menorca, i *horabaixa*, dit a la part meridional de Mallorca. *Tarda* (var. *tard[e]*, *tard[i]* 87, 90, 93, 99, 100, 102, 106, *tardada* 93, 94) podria ser una reducció de *hora tarda*, amb el determinant procedent del femení de *tard* (DECat); però la seva tardana documentació (s. XVI-XVII) i l'articulació en -e final en cat. occ. fa pensar més aviat en un castellanisme;

a més, l'ús de la salutació *bones tardes* denota la seva procedència forana; *tard* 139 sembla una catalanització de *tarde*. *Vesprada*, der. de *vespre* (< llat. VESPERU) més el suf. -ada (< llat. -ATA) de duració, referit primer a les darreres hores de la tarda, s'ha estès després a 'tarda', com ha passat en *capvespre* (var. *decapvespre* 75, aglutinació com la de *demati*), literalment 'cap, extrem del vespre', i en *horabaixa* (< *hora baixa*, semblant a l'antic *hora tarda*).

Són normatius *tarda* (des del DG₁, 1932), *vesprada* ("en alguns indrets", DG₁, 1932), *horabaixa* (des del DIEC₁, 1995) i *capvespre* ("en algunes contrades", DIEC₁, 1995; sense aquesta precisió a DIEC₂, 2007).

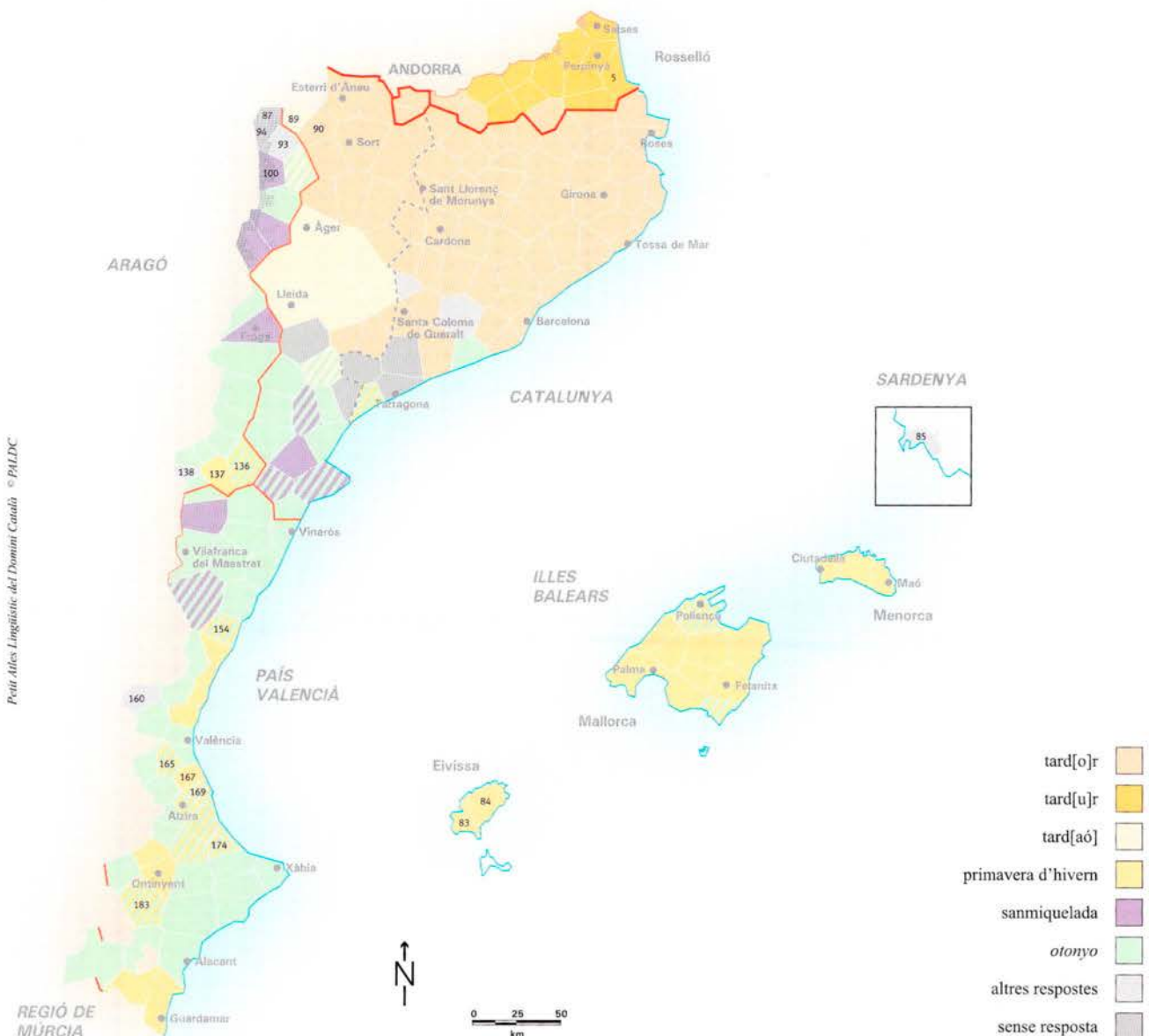
La tardor

(ALDC, III, 636. La tardor)

L'estació que segueix l'estiu es deia en cat. ant. *autumne*, mot pres del llat. AUTUMNUS i avui conservat com a registre formal; en són der. el fr. *automne*, transmès al ross. *otone* 5, el cast. *otoño*, que ha passat al val. i part meridional del Principat (*otonyo*, var. *otony* 174, *tonyo* 165) i l'alg. *atunjo* 85, sardisme que, més que procedent de AUTUMNU, hauria estat modelat sobre la forma de l'it. o del cast. (*DES*). El llat. tardà TARDATIONE ha deixat el der. nord-occ. *tardaó* (var. *tardagó* 89, amb -g- antihiàtica, com *dues* > dial. *dugues*) amb reducció del sufix llat. -ATIONE > -azó > -aó, que en la major part del cat. principatí, per trencament del hiat, ha passat a -ó (*tardó*) i s'ha assimilat al sufix -or (*tardor*, ross. *tard[u]r*) (com *picasó* > *picaó* > *picó* > *picor*), que ha permès la formació de der. com *tardorada* 90. Es tracta d'una "bella paraula, distintiva de la llengua catalana" (Coromines, *DECat*), que, com ha demostrat Germà Colón (1953), va baixar del nord cap a Barcelona, on fins fa poc més d'un segle es deia *primavera d'hivern* (o de l'hivern),

unitat perifràstica que s'usa encara avui en balear (var. *primavera de s'hivern*) i en bona part del val.; aquesta estació de l'any és una transició cap a l'hivern, com l'anterior primavera ho és cap a l'estiu i, per això, *l'altra primavera* 169, 183, o, simplement, *primavera* 136, 154, o el tautològic (i bàrbar) *primavera de l'otonyo* 137, 167; la mateixa idea es fa patent en *entrada de s'hivern* 83, 84 o en *entretemps* 138, 154. La referència a l'època en què es desprenen les fulles dels ceps ha generat *caiguda de pàmpol* 160, i una festa important de finals de setembre, *San Miquel*, és l'origen de la isoglossa *sanmiquelada* (var. *sanmiquelada* 100) del nord-occ., designador primer de la festa de Sant Miquel i estès després a les setmanes immediates. *Agüerro* 87, 93, 94 és propi de l'arag., on prové de l'antic basc pirinenc (cf. eusq. actual *agorr* 'sec; setembre').

Són mots normatius *autumne* (des del *DG_I*, 1932), sense cap ocurrència en les respostes a les enquestes, *tardor* (des del *DG_I*, 1932) i *primavera d'hivern* (des del *DIEC_I*, 1995).

Any bixest (ALDC, III, 638. Any bixest)

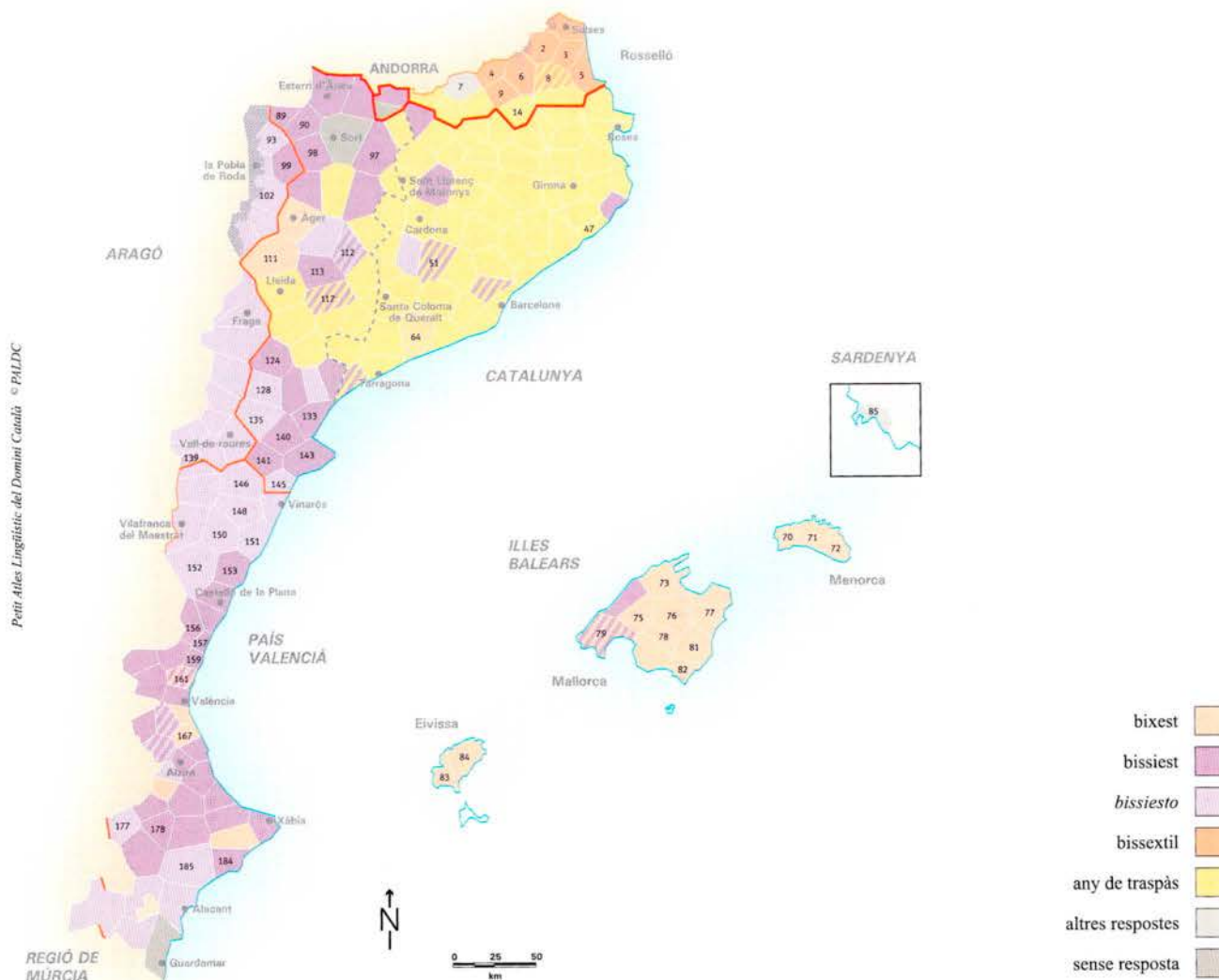
Bixest, aplicat a l'“any que consta de 366 dies”, en comptes de 365, corrent en bal. i en punts esparsos del cat. peninsular, prové del llat. *BĪSSĒXTUS*, compost de *BIS* ‘dues vegades’ i *SĒXTUS* ‘sisè’. Com que la Terra tardava 365 dies i un quart a fer la revolució anual al voltant del Sol, les restants 6 hores al llarg de 4 anys sumaven un dia a intercalar en el “calendari julià” i que venia a repetir el sisè dia abans de les calendes de març, o sia, el 22 de febrer, que portava el nom *bis sextus dies ante calendas Martii*. Al costat de *bixest* tenim les var. (*any* o *any de*) *beixest* 71, 73, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 84, (*de*) *beixés* 64, 70, 72, *bixé* 79, amb variació de palatal (*begest* 111 [Labèrnia, 1839], *bitxest* 159, 161, *bicxés* 167); *bissiest* (var. *bixiest* 93, 102) ha estat pres del cast., com es desprèn per la diftongació de *Ē*, amb l'adaptació *bissiest* (var. *bissies* 157, *biziest* 139), com probablement també *bissest* 89, 90, 97-99, 153, 156, 178, 184, *bissés* 51 (*bizest* 112, 113, 124, 140, 143, *bizés* 133) i *bissesto* 152, *bissecto* 128, 135, 148, 150, 151, *bizecto* 145; notem el canvi [b] > [v] (*vissesto* 185, *visiest* 177) i [b] > [d] (*dissiest* 146, *dizast* 141, aquest amb més obertura de la [e] de *[diz'est]). L'alg. coneix dues formes de procedència forana: *bizestro* 85, manlleu al logudorès,

i *bizesto* 85, a l'it. El ross. també ha rebut interferències gal·loromàniques: *bissecs* 7 sembla procedir de l'oc. *bissèst*, i *bissextil* (var. *bissestil* 3, 4, *bissextile* 2, 8, 9, *bissestile* 5, *bissettile* 6), del fr; el normatiu (*any*) *bissextil* és un cultisme pres del llat.

El cat. central s'ha decantat per la innovació *any de traspàs* (Torra, 1640), aquest, postverbal de *traspasar* ‘passar més enllà’ en el sentit de ‘afegir un dia al mes de febrer cada quatre anys’, amb la var. *any de traspars* 14, 47, interpretat per etimologia popular com “de tres parts”, i el der. *traspasser* 64.

Recordem: **1)** que per a aquest concepte, el cat. disposava del llatanisme (*dia*) *intercalar* “dia afegit als anys de traspàs” (*DG*₁, 1932) i de *any columnari* (*Tresor*); i **2)** que l'any de traspàs era considerat infaust, de malastrugança, segons es desprèn de les dites dels informadors: “Any de traspàs, no sembris, que no colliràs” 117; “Any bitxés, les collites al revés” 161; per a més informació, veg. *Tresor* (s. v. *any de traspàs*).

Són normatius *any columnari* (només al *DG*, 1932 i 1954), *any de traspàs* i *any bixest* (des del *DG*₁, 1932) i *any bissextil* (des del *DIEC*₂, 2007).

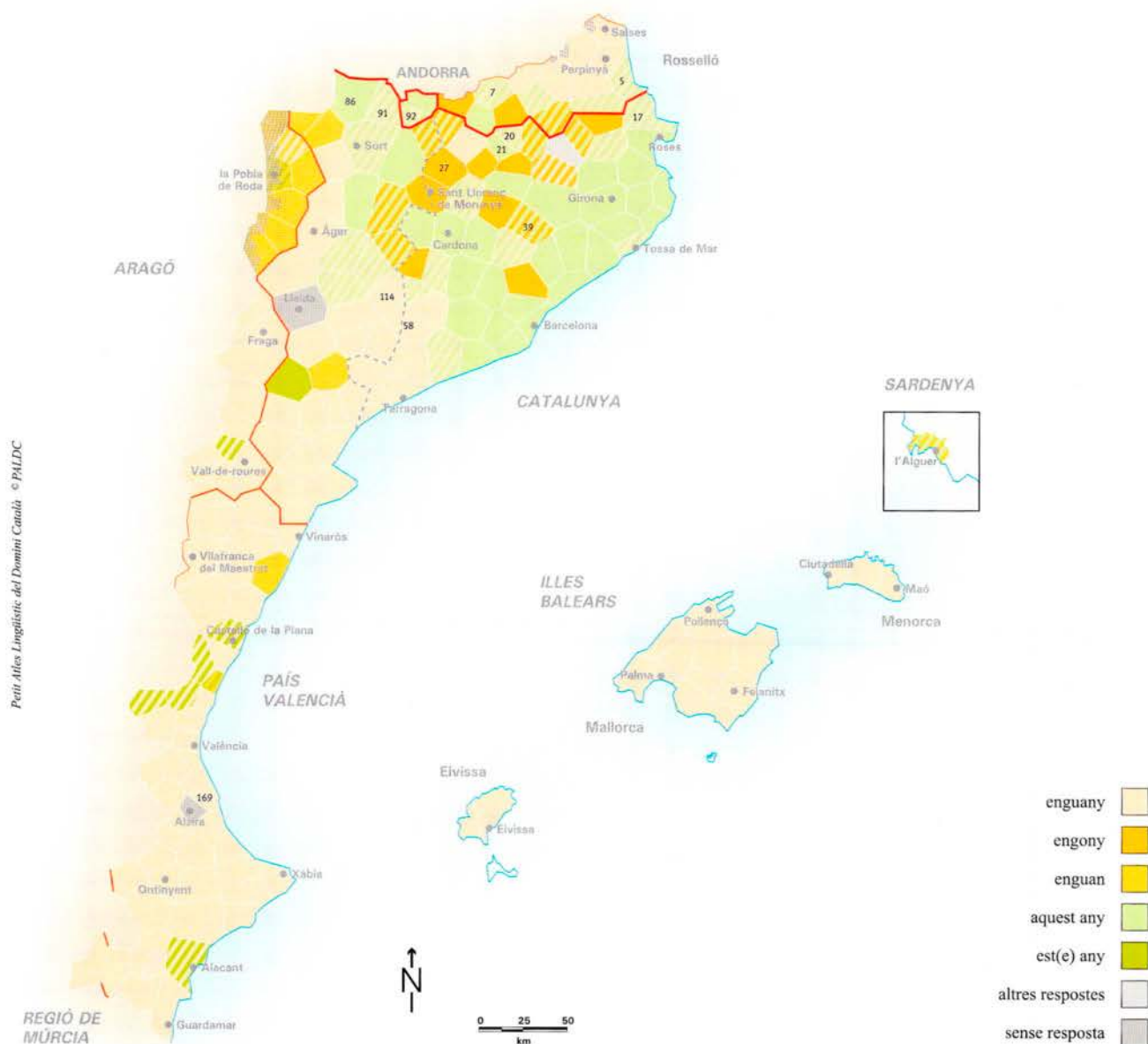
Enguany

(ALDC, III, 639. *Enguany*)

Enguany, més que de IN HOC ANNO, derivaria del llat. vg. HOQUE ANNO (on HOQUE és var. de HOC) amb aquesta evolució: > *ogwany (cf. it. *uguanno*) > *onguany* (cf. *onguan* en ross., s. XIII), per dilació de la nasal, > *enguany*, per dissimilació de les vocals labials (*DECat*). La var. més estesa és *engony*, amb timbre variable de la vocal tònica, resultat de la monoftongació del grup *guà-* (i també *quà-*), una tendència força arrelada sobretot en cat. central, on formes com *gotlla* ‘guatlla’, *cotre* ‘quatre’ han estat col·loquials i on encara es pot sentir *goita!* ‘guaita!’; el procés ha estat: *enguany* > *eng[wə]ny*, tancament cap al costat velar per influència del [w], > *eng[ɔ]ny*, *eng[o]ny*, per absorció del [w] en la vocal velar. Però han sorgit altres var.: *enguan*, per simplificació de les nasals (-NN- > -n-) on es practica aquest canvi; *engany* 7, pel tractament -GUA- > -ga-, propi de l’oc.; i *enuany* 169, amb una sola ocurrència,

per absorció de -g- en la semiconsonant. Cal dir que hi ha símptomes d’una retirada progressiva de *enguany* en el registre col·loquial, com mostren en els comentaris dels informadors la consideració d’arcaic (17, 20, 27, 58), la condició de “poc usat” (39, 91, 92, 114) i la convivència amb l’equivalent *aquest any*, forma perifràstica el primer component de la qual presenta aquestes var.: *quest any* 21, per afèresi vocàlica; *aguest any* 86, amb sonorització de l’oclusiva pròpia del pallarès; *aqueix any* 5, per substitució del demostratiu de primer grau pel del segon, pràcticament equivalents (*aquest* = *aqueix*); *est(e) any*, per l’ús del castellanisme des del tortosí cap al sud, sovint amb convivència amb *enguany*.

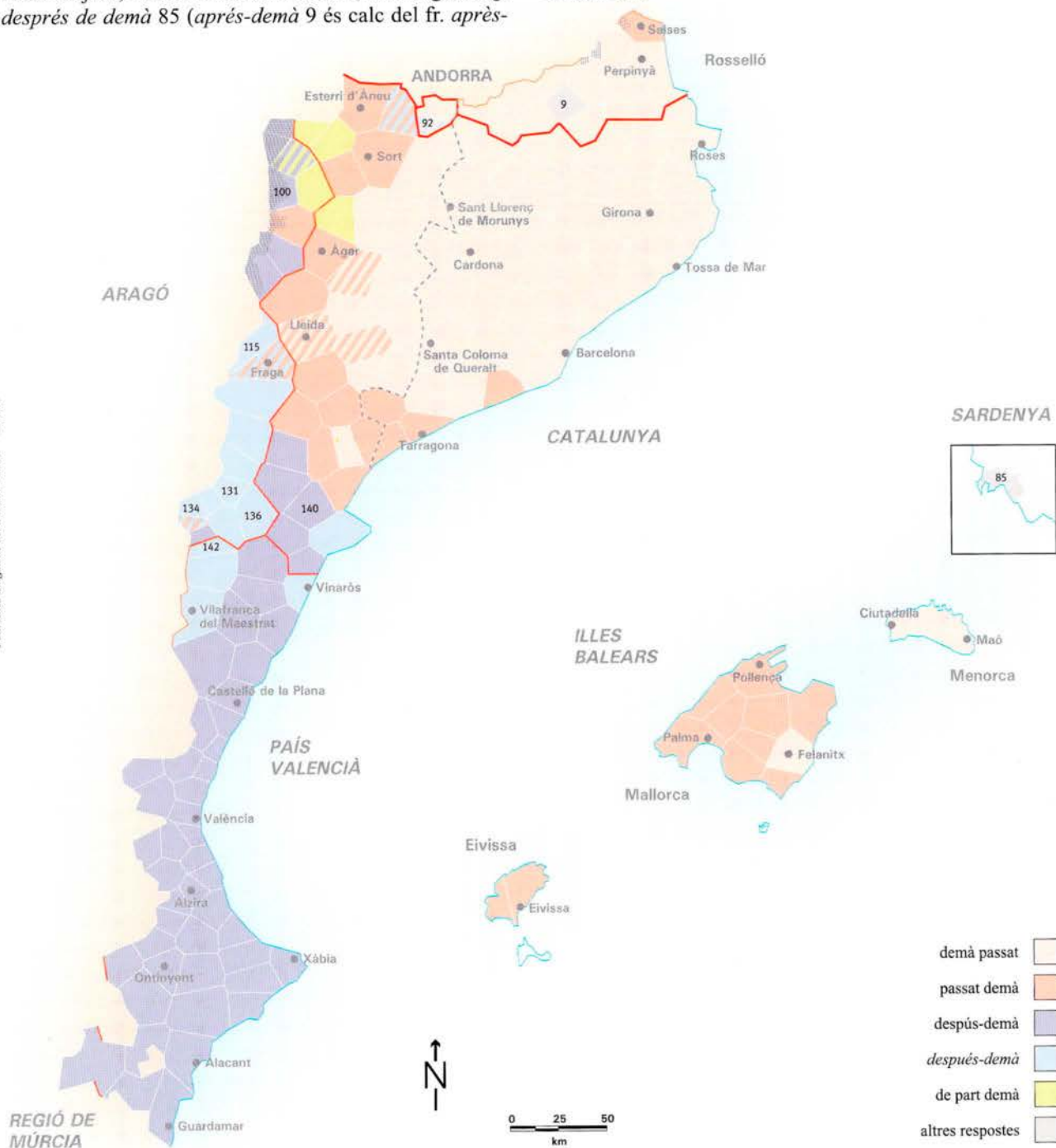
Enguany i *aquest any* són mots normatius des del *DG*₁, 1932, i *este any*, des del *DIEC*₂, 2007.

Demà passat (ALDC, III, 640. *Demà passat*)

Per al 'dia següent a demà' tenim diversos significants que prenen formes sintagmàtiques transparents: el Principat ha generalitzat *demà passat* (que ja apareix en el *Tirant*), mentre que la faixa que envolta aquesta isoglossa, juntament amb el mall. i l'eiv., s'ha inclinat per la forma invertida, *passat demà*, amb poca doc. antiga (Figuera, 1840). El val. i una part del tort. usen *despús-demà* (var. *despós-demà* 140, *despiús-deman* 100), amb el primer element que és una reducció de *despuís* (< *despuix* < *DES POSTIUS, var. del llat. POSTEA per analogia amb LONGIUS, LAXIUS i altres adjectius en -IUS), mot que ja es troba en el val. J. Esteve (1489). A causa del desús del seu primer component, des de finals de l'edat mitjana, i de les seves substitucions, hem tingut l'alg. *després de demà* 85 (*après-demà* 9 és calc del fr. *après-*

demain) i la forma forana *después-demà* (var. *después de demà* 92; *dempués-demà* 115, 136, per encreuament amb *emprés*; *dispués-demà* 131, 134, 142, per canvi de prefix). En *de part demà*, d'alguns punts nord-occidentals, *part* té el valor antic de 'més enllà; de l'altre costat' (cf. cast. ant. *transmañana* 'demà passat', amb el der. de TRANS 'més enllà'), present en *part damunt* o en el bal. *un dia part altre* 'en dies alterns', convertit en cat. central en *un dia per altre*. Notem el tipus *demà passat/passat demà*, estès pel Principat, Rosselló i Balears, les formes arcaïtzants *depús-demà* del val. i *de part demà* de Ribagorça i Pallars. Són mots normatius *demà passat* i *despús-demà*, des del DG_I, 1932.

Abans-d'ahir

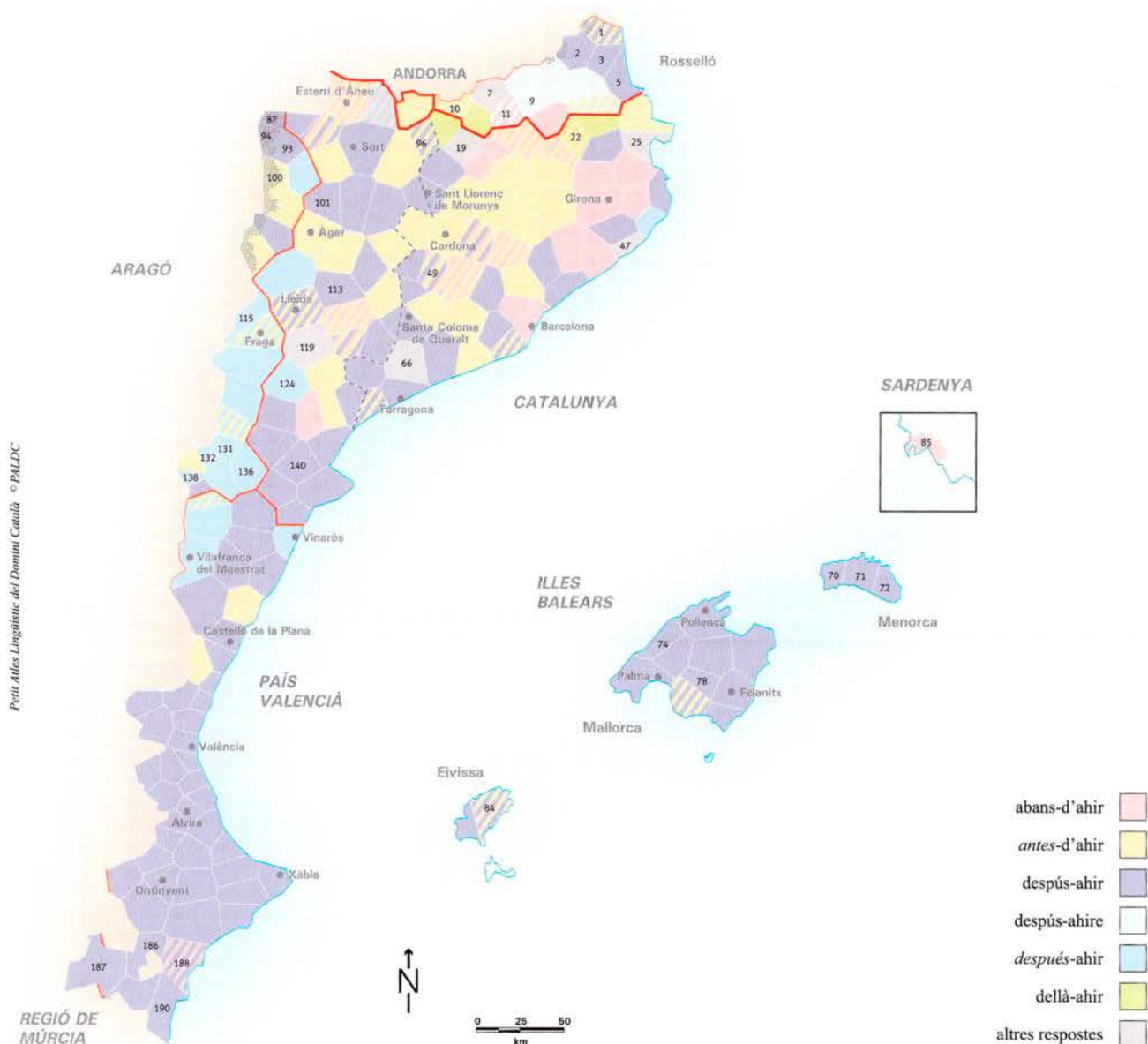
(ALDC, III, 642. *Abans-d'ahir*)

El concepte de 'dia anterior al d'ahir' presenta sintagmes amb un primer element variable. *Despús-ahir* és una reducció de *despuis-ahir* 74, 78, 96, on *despuis* deriva del llat. tardà *DES POSTIUS (< DE EX POSTIUS), com si diguéssim 'després de (ahir)' comptant en sentit retrospectiu; es documenta des del s. xv (*despús-hir*, 1462); les seves var. són *despús-ahirt* 2, 3, 5, 187, amb dental epítetica; *despús-ahire* (*despús-ahiri* 93), amb vocal de suport; *despús-ahiere* 87, 94, per contacte amb l'arag.; *dempús-ahir* 84, amb nasal adventícia, analògica potser de *demprés*, *emprés*; *despós-ahir* 113, 140, potser supervivent de DES POST; *dispús-hir* 70 i *despuis-hir* 71, amb el segon component potser fidel a la forma arcaica *hir* (< llat. HĒRI), si no és reducció del hiat (*ahir* > *hir*; veg. mapa 327); *despús-d'ahir* 49, 101, 186, 188, 190. La pèrdua de vigència de *despuis/despús* va provocar-ne la substitució per mots més vitencs i així van aparèixer *ans-d'ahir* 19, 25, 47, 66 (*ans* < llat. ANTE + -s adverbial, o bé < *ANTIUS);

abans-d'ahir (var. *abans-d'ahire* 11) (*abans* < llat. AB ANTE 'des d'abans' sense labiodentalització de -B- per haver-se relacionat el primer element amb la prep. AB 'amb', enfront de *avant*, amb sentit local), amb la var. alg. *avant-d'ahir* 85; *antes-d'ahir* (var. *antes-d'aguir* 10, amb -g- antihílica, *antes-d'ahiere* 100, *antes-d'ahirt* 1, *abantes-d'ahir* 22, *abantes-d'ahire* 9, híbrid de *abans* i *antes*, castellanisme arrelat); *después-ahir* (*después* ← cast.; var. *después-d'ahir* 49, 124, 136, 138, *dispués-ahir* 132, *dispués-d'ahir* 131, *dempués-ahir* 115, *dempués-d'ahir* 136).

Dellà-ahir conté l'arcaisme *dellà* (< DE ILLAC) 'de la part d'allà, més enllà'. Finalment tenim formacions perifràstiques puntuals com *l'altre dia* 7 (var. *s'altre dia* 72) i *lo dia abans d'ahir* 119.

Són normatius *despús-ahir* i *abans-d'ahir*, des del DG₁, 1932.

La vigília

(ALDC, III, 643. La vigília d'una festa)

Vigília, *vespra*, *vetlla* i *dissabte* són els noms de major extensió per a designar el 'dia que precedeix una festivitat'. *Vigília* és un mot culte pres del llat. VĪGĪLIA, que ha pres el sentit de l'enunciat (s. XIII) a partir del de 'ofici litúrgic que se celebra la nit abans d'una festivitat'; coneix les var. *vegília*, per dissimilació vocàlica; *vi[dʒ]ília* 85, 110, 127, amb palatal africada; *vigili*, *vegili* 13, 16, 17, 22, per pèrdua de la neutra final (com *histori* < *història*); *vi[z]ília* 120, *ve[z]ília* 55, 91, 120, 123, entre *vi[z]ília* 119, per despalatalització; *vi[χ]ília* 188, per influència del cast. *Vetlla* és un deverbial de *vetllar* (< llat. VIGILARE 'estar sense dormir, vigilar'), var. palatalitzada i geminada d'una anterior **veilar* (*vetlar* o *velar* en bal. i val.); congènere del fr. *veille*, el sentit de 'vigília' s'explica pel de 'nit prèvia a una festivitat passada en vetlla, pregant'; var.: *v[ɛ]illa* 90 (enfront de *v[ɛ]illa* de la resta de l'àrea), *venlla* 99, amb *n* adventícia potser per dissimilació de les palatals de *ve[χχ]a* (cf. *atgegar* > *engegar*). *Vespra* (s. XIII) deriva del llat. VESPERA, adjectiu substantivat (VESPER, -ERA, -ERUM) 'capvespral' → 'tarda, capvespre' → 'vigília'; potser pel conflicte amb *vespre* 'primeres hores de la nit' en una gran part del Principat va ser substituït per *vigília* i en balear, per *dissabte*; var.: *vespra* 102, 106, 133, 140, 141, 143, 145, per metàtesi; *v[ɛ]spra*

93, 115; *despra* 174, per fonosintaxi; *viespra* 87, en àrea de transició a l'arag., per diftongació de Ē; *vispera* 42, per castellanisme; *vispra* 118, per síncope; *vriska* 94, 100, per metàtesi de l'anterior. *Dissabte* (< llat. DI(E) SABBATI) ha passat tardanament (Figuera, 1840) de 'dia anterior al diumenge' a 'dia anterior a una festa'; és mot propi del bal., d'alguna localitat peninsular (41, 56), així com de la Marina Baixa (179, 182), on s'explicaria per la colonització mallorquina de principis del s. XVII (Veny, 1978); *dissatte* 70-79, 81, 82, 182 és una var. assimilada. *Dejuni* prové d'una dissimilació del llat. JEJUNIUM; semànticament és una transposició metonímica de 'dejuni practicat abans d'una festa' a 'vigília'; var. *dijuni* 65, 68, 129, per assimilació a la palatal; *di[dʒ]uni* 69, *de[dʒ]uni* 127, amb africada; *de[z]uni* 123, per despalatalització (veg. mapa 281). *Posobra* 88, 92, 96 és mot quasi exclusiu de l'andorrà, procedent de *posa obra* 'descansa del treball' "perquè en acabar aqueix dia es comença a descansar" (DECat). Notem finalment les formes perifràstiques *dia ans* 43, *dia abans* 80, *dia abans de vetlla* 5, *dia antes* 56, 80, 95, aquesta amb un castellanisme primerenc.

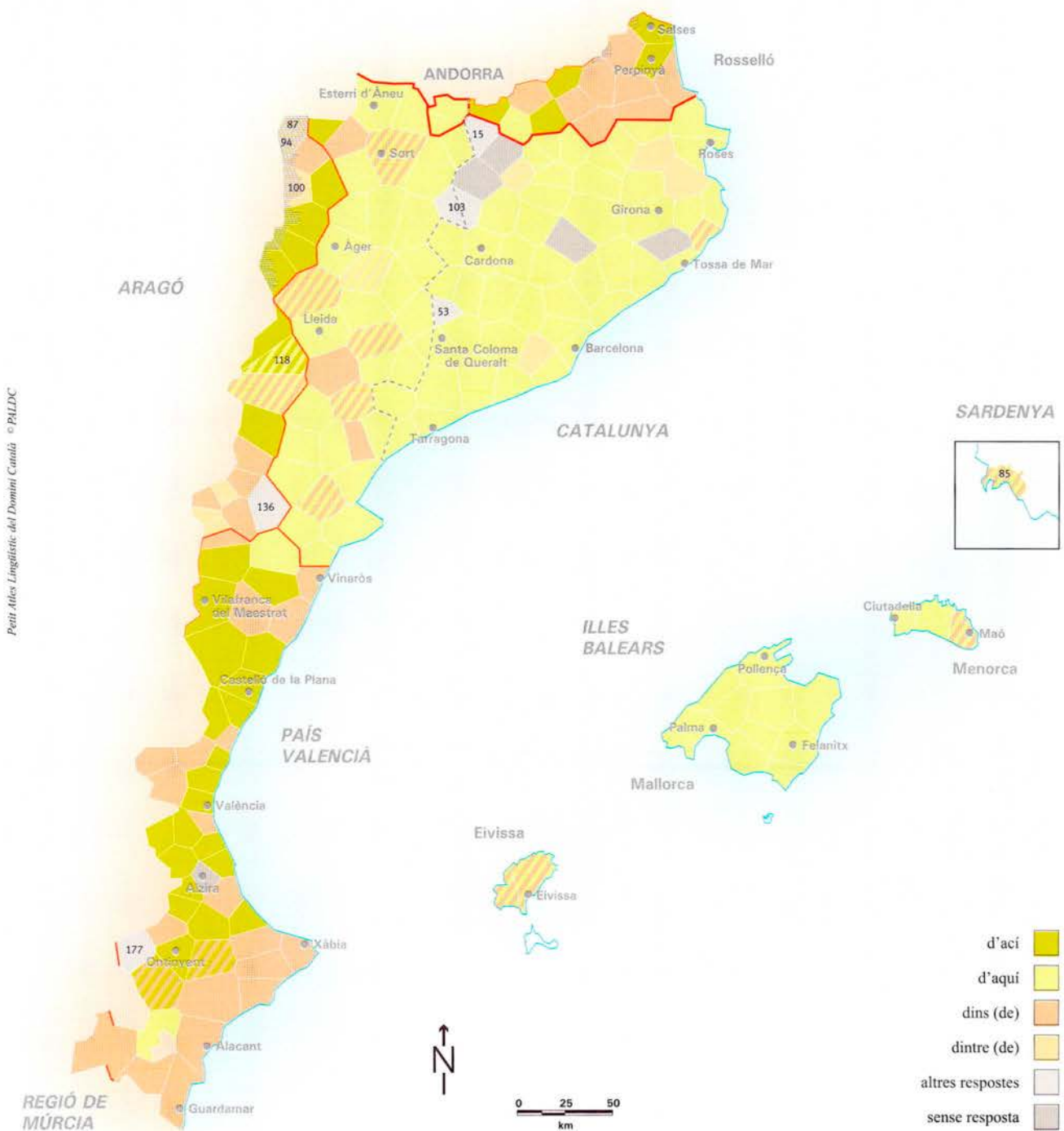
Són mots normatius *vigília*, *vespra* i *vetlla*, des del DG₁, 1932; *dissabte* i *posobra*, des del DIEC₁, 1995.

D'aquí a mitja hora (ALDC, III, 644. Vindrà *d'aquí a mitja hora*)

El sentit temporal de 'abans de complir-se un termini' coneix diversos adverbis o locucions adverbials: la més arcaica, *d'ací* (< llat. ECCE HIC), que designa pròpiament el 'lloc on jo sóc', viva en ross. i punts del cat. occ., especialment el val. (var. *d'astí* 118, del llat. ISTIC, a través de **estí*); *d'aquí* (< llat. ECCUM HIC), força extensa, referit al lloc pròxim, veí del 'lloc on tu ets', i que en gran part del domini ha absorbit també el valor de *ací*; *dins* o *dins de* (< *d'ins* < llat. DE

INTUS), la darrera més freqüent; *dintre* (*de*) (< *d'intre* < llat. DE INTRO; var. *dintro* 87, 100; *drinto* 94, amb metàtesi), veg. cat. ant. (*en*)tro (*a*) 'fins a'; *entre* 15, 53, 103 (< llat. INTER); *antes de* 136, 177 (← cast. *antes* < llat. ANTE + -s adverbial). La segona resposta de 85, *fra*, és presa de l'it. Són normatius *d'ací*, *d'aquí*, *dins* i *dintre*, des del DG₁, 1932; *dins de*, des del DIEC₁, 1995.

416

El vent

(ALDC, III, 649. El vent)

En aquest mapa sols tenim en compte les diferències lèxiques corresponents a l'enunciat, *vent* i *aire*.

Vent deriva del llat. VĒNTUS i és documentat des del s. XIII, mentre que *aire* prové del llat. AERE (< gr. AER), que del sentit de 'mescla de gasos que componen l'atmosfera', atestat en cat. des del s. XIII, va passar, des del s. XV, al de

'aire en moviment', en algunes localitats (154), no tan fort com *vent*. La forma de nominatiu, AER, ha restat fossilitzada en à en el fraseologisme *enlà* ("quedar *enlà*" 'quedar en suspens'), usat en mall., a través de [l'aə]. Com a der., notem l'intensiu *airada* 178.

Tant *vent* com *aire* són mots acollits per la normativa des del DG_I, 1932.

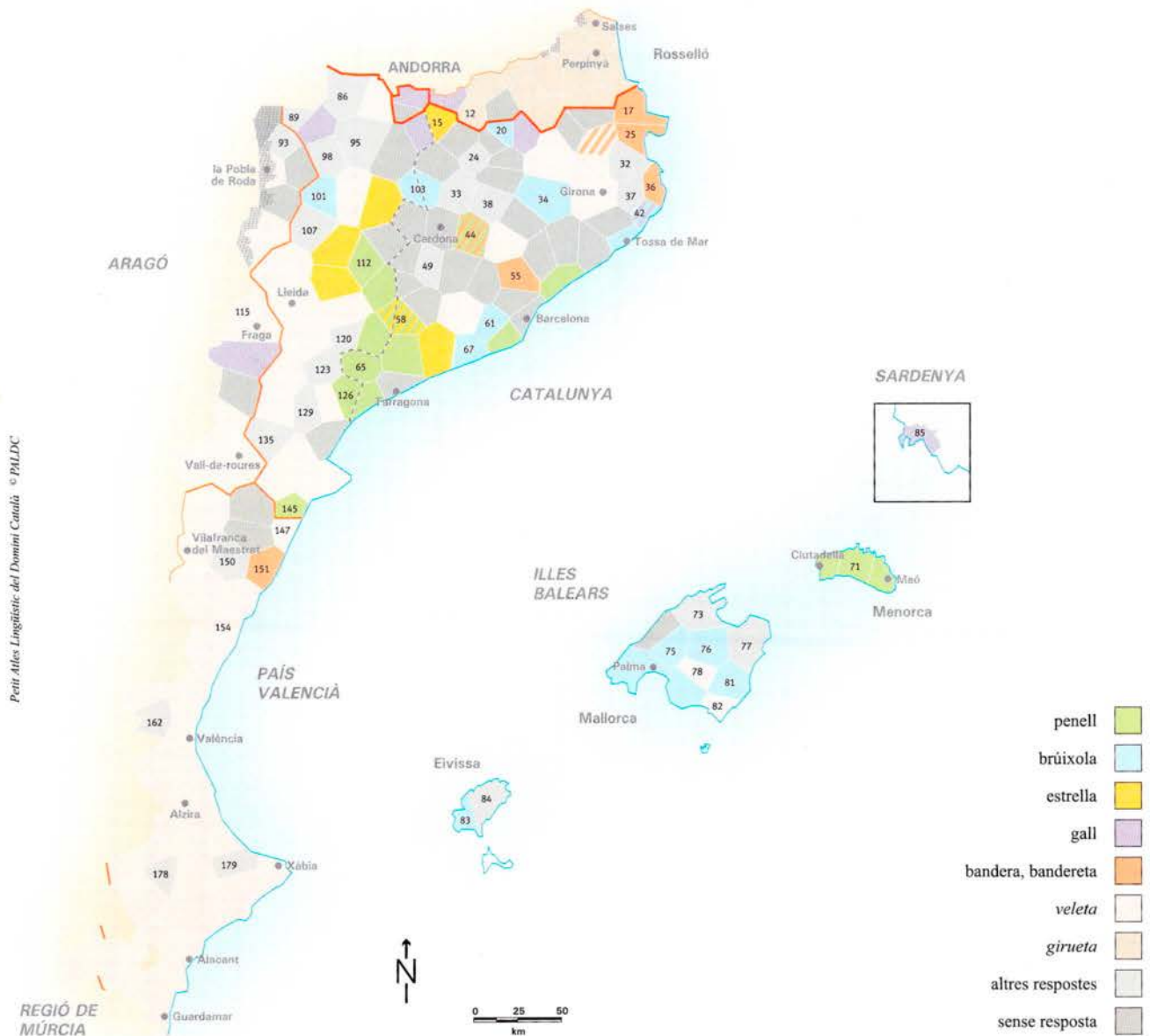
El penell

(ALDC, III, 653. El penell)

L'«aparell per a assenyalar la direcció del vent» coneix diversitat de noms. El més antic, *penell* (var. *pinell* 65, 112, 145, *pinzell* 126, per dissimilació), com l'it. *pennello* i l'oc. *penèl*, remunta a un llat. med. *PENELUS* 'banderola' (*DEI*), der. de *PĪNNA* 'merlet; ploma'; la mateixa imatge es troba en *bandera* (de *campanar* 44) i *bandereta* 17, 25, 36, 55, i en *veleta*, dim. de *vela* 115, manlleu cast. que significava 'banderola de llança' (der. de *VELA*, pl. de *VELUM* 'vel, vela de mar') i que conviu amb *voladoret* 154. Les motivacions reflecteixen: a) la idea de 'girar' que es troba en *giravent* 24, 84 (absent del DCVB), *giratori* 78, *moli* 33, 98, *girueta* (← fr. *girouette*) i *giruleta* 12 (← oc. *giroleta*), però *sirueta* 178 podria ser adaptació de *silueta*; b) la figura d'un gal·linaci: *gall*, *gall de la teulada* 85, *gall del vent* 85 i *polla* 71, o d'un anàtid: potser *pato* 162; c) la forma de 'sageta': *fletxa* 82, 129, *sageta* 37, del llat. *SAGITTA* (var. *satgeta* 73, amb l'africació primitiva; *saieta* 147 i *saeta* 151, del cast. *saeta*); d) la 'punta' del penell: *agulla* 86, o de la part

posterior, *coa* 78, *aleta* 32, *pala* 107, *paleta* 179; e) la 'tija', *busca* 77; f) la forma de 'creu': *creu* 95, 150 o *creu del campanar* 15 (*creueta del campanar* 15, 120), per a desambiguar el mot, i *cruceta* 93, interferència amb el der. cast. de *cruz*; g) la forma de 'estel': *estrella* o *estrella del campanar* 15, 58, amb determinant desambiguador. L'estri que marcava el nord tenia el nom primitiu de *búixola* 81, 83 (alteració del llat. vg. *BUXĬDA* 'capsa', d'origen grec), canviat en *brúixola* per repercussió de la líquida, amb les var. *brúixela* 76 i, per contacte amb el cast., *brú[χ]ula*; *briujola* 20, 34, 42, 61, 75, 101, 103 i, per metàtesi, *búrjola* 67, amb [3] per l'equivalència cast. [χ] = cat. [3], com *nava[χ]a* = *nava[3]a*.

Com a estri que assenyalava la direcció del vent tenim *indicador del vent* 107, *marcador de vent* 89, *guia* 38; i com a der. de vent, *ventalla* 123 i *ventadell* 49; notem també *disco de vent* 32. És de motivació fosca *espoleta de temps* 135. *Penell* és l'únic mot normatiu des del DG_I, 1932.

Un remolí

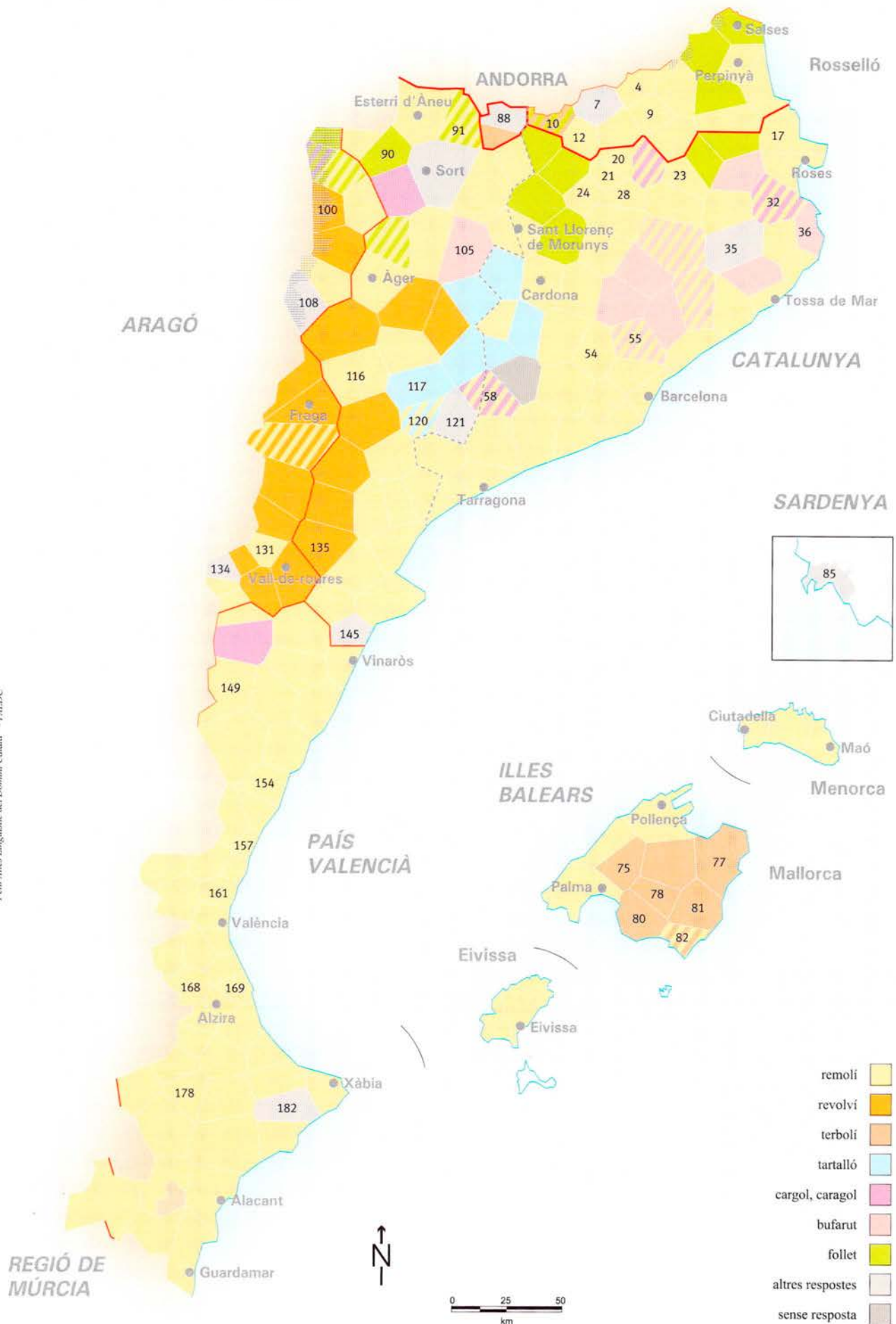
(ALDC, III, 654. Un remolí de vent)

La ‘massa d’aire animada d’un ràpid moviment giratori’ coneix diversos significants la major part dels quals conté la idea de ‘girar’: *remolí*, el més freqüent, s’ha completat ocasionalment amb un determinant (*remolí de vent* 4, 9, 17, 58, *remolí d’aire* 154, 168, 169), i té les var. *remolin* 131, *remolins* 28, 116, 157, 161, *remolinet* 12, 20, 24, 54, amb forma dim.; *rimolí* 21, per tancament [ə] > [i] per assimilació; *redolí* 35, *redolino* 134, a partir de *remolí* i per atracció de *redol* (108); és un postverbal de *remolinar-se*, compost del prefix *re-* i del der. de *molí* (< llat. MOLINU) ‘formar terbolí com les aigües en el càcol del molí’ (DECat); l’alg. *morioni* 85 és manlleu al sard *molione* (*mu-*), der. també de MOLA, des del sentit de ‘que gira com la mola’. *Revolví* (var. *revolví de vent* 135; *respolvín* 100, potser encreuat amb *polvo*) és un compost del prefix *re-* i d’un der. de l’ant. *volvre* (< llat. VOLVERE ‘girar’) més el sufix dim. *-í* (< llat. -INU) (cf. pall. *volví* ‘bola de neu aixecada pel vent’); *revolí* 178 (var. *revolic* 149) sembla un der. de *revolar*. *Torb* 7 (pron. [turp]) (oc. *torb* < llat. TURBO ‘remolí’) correspon a un parlar fortament occitanitzat, Formiguera, i *torbulina* 117 en deu ser un der.; *turbilló* 7 és préstec del fr. *tourbillon*, que deriva del llat. *TURBICULUM, que havia donat *torbeil* i després, sufixat, *torbeillon* i *tourbillon*. Igualment *terbolí* (var. metatitzada *trebolí* 75, 77, 78, 80-82; *terbolinet* 10, forma dim.) prové del llat. TURBINIU, der. de TURBO, TURBINEM (cf. it. *turbine*), passat a **torbenin* > **torbelin*, per dissimilació de nasals, > *terbolí* i, per metàtesi, *trebolí*. La remor sincopada de les fulles que arremolina el vent afavoreix

la relació amb un tartamut (DECat), que podria explicar *tartalló* (var. *tortulló* 117; *tortulligó* 120, *tortilligó* 120, *tortelligó* 120, encreuats amb *entortolligar*), der. de *tartall* ‘tartamut’, d’origen onomatopeic. Diversos verbs han donat deverbals com *giravolt* 91, de *giravoltar* (compost de *girar* i *voltar*); *revul* 23, de *revoltar*, i *regolf* 145, 182, de *regolfar* ‘el vent, girar en topar amb un obstacle’. A un moviment o direcció circular responen *corriol* 88, relacionat amb *córrer* (com *corriola*) i *caragol*, *cargol* (var. *cargol de vent* 32, 58).

Es troben relacionats amb l’acció de *bufar*: *bufarut*, format amb el sufix intensiu *-ut* (< llat. -UTU) (cf. *saberut*), ocasionalment *bufarut de vent* 36, que coneix les probables var. *bufunet* 55 i *bufumet* 105, potser amb l’atracció de *Mafumet*: recordem la vinculació que ha fet el vulgar amb la malignitat diabòlica d’aquest vent arremolinat; superstició semblant, però menys pejorativa, que s’atribueix al *follet* (var. *follet de vent* 90), dim. de *foll* (< llat. FOLLIS ‘sac; cap buit, boig’), i al *barrufet* 121, modificació de *berruguet*, considerat un ésser diminut com una *berruga*, per atracció de *barrufa*, *-ada* ‘vent impetuós’ (DECat) o de *brufar*. Finalment, l’alg. *cua de vent* 85, segona resposta de l’inf., es refereix més aviat a un ‘cop de vent’.

Són mots normatius *remolí*, *bufarut*, *follet*, *terbolí* (des del DG₁, 1932); *revolví* (des del DIEC₁, 1995; en el DG₂, 1954 es va introduir **revoltí* per un error de lectura del Diccionari Aguiló).

Xafogor(ALDC, III, 657. Quina *xafogor*!)

Són diverses les motivacions que han generat significants entorn del concepte ‘calor sufocant que se sent en un ambient calent, humit i encalmat’.

La idea de ‘sufocament, opressió’ és present en dos dels mots amb més difusió: *xafogor*, que ocupa pràcticament tot el Principat, i *basca*, estès pel val., el tort. i el bal. *Basca* deriva del cèltic WASCA ‘opressió’, atestat des del s. XIII, i *xafogor* és un postverbal de **eixafogar*, documentat sota la var. *eixufogar* en Eiximenis, procedent del llat. EX-OFFOCARE ‘escanyar, sufocar’, der. de FAUCES ‘gola’, amb una primera forma, *eixafogor*, que podria procedir d’un llat. EX-OFFOCATIONE el resultat del qual seria *eixafogó* i, per tant, amb una -r afegida (com la de *tardo(r)* < llat. TARDATIONE); són testimonis d’aquest estadi les var. *eixofegó* 107 i *enxofegaó* 88, aquesta amb canvi de prefix. En són var. *eixafegó*, *xafegó*, *xefogó* i *xofegó*, amb dissimilació; *xafigó*, amb tancament [e] > [i]; *xofogó*, *eixofogó*, var. dissimilades; *sofogó* 101 és el resultat d’un encreuament de *xofogó* amb *sofocar* (veg. *sofocat* 85) i ha donat els der. *sofogància* 89 i, amb epèntesi de ròtica, *sofragància* 93. *Afatxós*, del sintagma *temps afatxós* 105, ha de ser una metàtesi de **atxafagós*, convertit en **afatxagós* i, amb reducció sil·làbica, en *afatxós*. Encara a partir de la idea de ‘sufocació’ trobem (a) *cubada* 72, deverbals de *acubar*, der. de *cup* (com *acabar* ho és de *cap*), des de ‘sufocar-se en un cup per les seves emanacions’; *angoixa*, del llat. eclesiàstic ANGUSTIA ‘estretor, angoixa’, der. de ANGUSTUS ‘estret’, i *congoixa* 16, 22, 34, 55, 61, *gongoixa* 67, del llat. CONGUSTIA, avui d’ús literari; el cultisme *asfíxia* 107, pres del gr. ASPHYXIA ‘detenció del pols’ i documentat en Labèrnia (1839); *agonia*, del cast. *agonía*, pres del baix llat. AGONIA (← gr. AGONIA ‘lluïta, angoixa’); i *agóbio* 87, del cast. *agobio*, on és deverbals de *agobiar*, der. de *GUBBUS, var. de GIBBUS ‘gep’ (‘carregat d’espallles’ → ‘ajupir-se’ → ‘angoixar-se’).

El ‘vapor exhalat’ és a la base de l’onomatopeia *baf* (s. XIV) i el seu der. *bafada* 183, així com de *buor* 146 < **buvor* < *bavor* < *vabor* < llat. VAPORE ‘vapor d’un cos en fermentació o ebullició’ (DCVB). *Estuba* 18 (der. *estubor* 126), inicialment ‘bany de vapor’, és deverbals de *EXTUPARE, adaptació del gr. EKTYPHEIN ‘convertir en fum; atiar el foc’, der. de TYPHOS ‘vapor’. La ‘boirina’ és la gènesi de *calitja* 65, 80, 82 (var. *calija* 130, 151; *calitxa* 40, 118), del llat. CALIGINE ‘tenebres; boira’, i de *calina* 162, 168, 183, 188, probablement arribat des del cast. “neblina ligera”. El ‘temps tranquil, encalmat’ és l’origen de *calma* 69, 94, 95, 111, 115 (convivint amb *cauma* 111), procedent del llat. CALMA ‘tranquil·litat’ (< gr. KAUMA ‘cremada; calor’), dit de les calmes marines de la canícula, amb els der. *calmàs*, pres de l’oc. *caumàs*; *calmutx* 93, *calmutxa* 94, amb el suf. pejoratiu -utx (< llat. -UCEU); *temps calmós* 89; *hora quieta* 100. També *somorda* 125 i la var. dissimilada *samorda* 131, femení de *somort* ‘silenciós’.

Un vent calent del sud, el botorn, també ha esdevingut sinònim de ‘xafogor’ però sota la forma *botxorn* 134, 136, 142, *botxorno*, manlleu al cast. *bochorno*, que deriva del llat. VOLTURNU ‘vent, vent del sud’, der. de VOLTUR, muntanya de Campània, i que en cat. presenta les var. *botjorno* 190, *botjorn* 188, per sonorització ultracorrecta, i el der. metàtetic [dia] *bornotxós* 166. Responen a la idea general de ‘escalfor’ el genèric *calor* 154, l’intensiu *calorota* 78 i la referència al caràcter agafallós de la calor: *temps enganxat* 105, *calor pegalosa* 108, *calor apegalosa* 180, 183. *Xamosquina* 132 és préstec del cast. *chamusquina* ‘socarrim’, on prové del portuguès (< *chama* ‘flama’). Són d’origen obscur *xana* 66 i *patxigosa* 85.

L’únic mot normatiu és *xafogor*, des del DG_I, 1932. Des de l’exili de Prada, Fabra va recomanar la introducció de *calmàs* a la 2a ed. del DG de 1954, però no va ser atès (Veny, 2001 a: 156-157).

La Via Làctia (ALDC, III, 661. *La Via Làctia*)

La *Via Làctia*, ‘faixa lluminosa que es veu de nit en el cel, composta d’innombrables estels i nebuloses’, és el nom culte (< llat. VIA LACTEA ‘camí de color de llet’) que en la parla popular coneix sols dos resultats: *via làctea* 44, per conducte del cast., i *vua lacté* 3, com a manlleu al fr. *voie lactée*; *via laietana* 17 n’és un malapropisme. Entre les designacions tradicionals la motivació que ha guanyat més terreny és la de ‘camí’ (*carrera* 49, 53), lligat a Sant Jaume, que els informadors de l’atles relacionen, d’acord amb velles creences, amb el fet que la *faixa* 138 aparegui pels volts de Sant Jaume (42, 44, 52, 124), que aquest anés muntat en un cavall blanc (70) i deixés polseguera (72, 81, 182) (i que alguns parlars han convertit en el rei en Jaume), encalçant els moros (82); també diuen que la faixa lluminosa “va eixir quan van matar Sant Jaume” (152) i, quan el complement és *de Santiago*, que “per allí se’n va anar Santiago al cial (cel)” (138) o és “la guia d’anar a *Campostela*” (122). Així, doncs, les realitzacions entorn de la idea de ‘camí’ són: *camí de Sant Jaume* (< CAMMINU + SANCTU JACOBU) o *camí de Santiago* (var. *camín de Santiago* 155, *camino de Santiago* 87, 136, 138, 151, 172); *carrera de Sant Jaume* (< llat. (VIA) CARRARIA ‘camí de carros’ i després en cat. ‘camí ral; camí de bestiar; carrerada’) (“els estels fan una carrera” 53), amb canvi de sant: *carrera de Sant Miquel* 75 (< llat. MICHAEL); *carretera* (der. de *carreta*) 26, 31, 39, 100, 117, 120, 125, 129, 137, *carretera de Sant Jaume* ‘via pública per a carros i cotxes’ (“sembla una carretera” 29, “forma una carretera” 143, 160, “és com si fora una carretera blanca” 165) i, també amb canvi de sant, *carretera de Sant Joan* 95, 106 (< llat. JOHANNES), *carretera de carro* 25; *camí de Sant Joan* 181, ~ *de Sant Miquel* 88, 167, ~ *de Sant Pere* 5, 8 (< llat. PETRUS), ~ *de Sant Jàcimo* 85 (< it. *Giacomo*), ~ *de la palla* 85, perquè, segons l’inf., “pareix un camí ple de palla que han perdut els carros que la deixen al paller” (< sard *bia dessa balla* o *badza*); *carril de Sant Jaume* 185 (*carril* ‘rodera’,

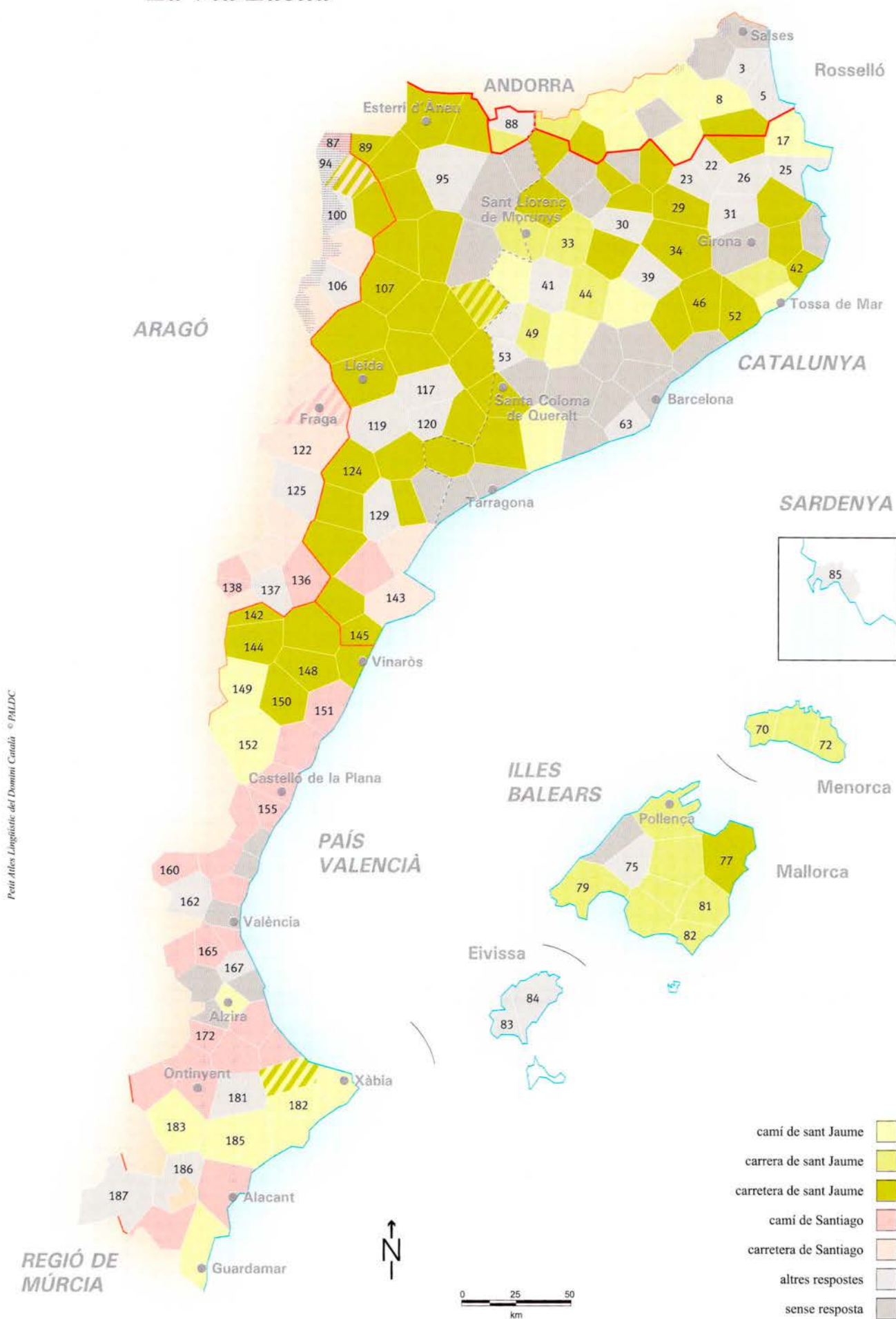
der. de *carro*); *carrer de Cerdanya* 30, perquè, segons l’inf., “durant una època de l’any va a parar a unes cases anomenades el carrer de Cerdanya” (*carrer* < llat. CARRARIU ‘camí de carros’); *carrer de Sant Jaume* 22, 23, 33, 34, 41, 46, 83, 84; *camí al/del cel* 167; *caminito de l’uva* 187, préstec de l’arag. en relació a la proximitat de la verema; *senda de l’alba* 136 (< llat. SEMITA ‘camí estret per a vianants’).

Hem vist com la major part de mots anteriors són der. de *carro*, que s’ha convertit en nucli d’unitats com *carro de Sant Jaume* 79, 89, *carro de Sant Joan* 94 i *carro de Santiago* 162, probablement com a resultat d’una confusió amb el *Carro* referit a l’Óssa Major.

Altres motivacions es refereixen a ‘arc’: *arc de Sant Jaume i Santa Anna* 186 i *arco san* [χ]uan 94 (< cast.); o a ‘petja, vestigi’: *rastre d’estrelles* 119, *rastre de Sant Jaume* 63 (*rastre* ‘petjada’ < llat. RASTRUM ‘rascle, rastell’).

Notem la variació dels noms del sant que apareixen com a determinant; sembla que el nucli inicial, si jutgem per la tradició popular, és format amb *Sant Jaume*, que després s’estén a altres sants la festivitat dels quals és més o menys propera al solstici d’estiu (*Joan*, *Pere*, *Miquel*); *Santiago* és l’equivalent castellanoaragonès de *Jaume* (< *Santi Jagüe* < SANCTE JÁCOBE, crit de guerra emprat com a vocatiu); el val. *camí de Santiago* deu ser resultat de l’antiga colonització aragonesa (veg. arag. *camino*, *carrera* o *carretera de Santiago* a ALEANR, X, mapa 1320). D’altra banda, remarcuem 1) que *sant* presenta les var. [sən]; [san]; [sen] 107, 183, i, ocasionalment, [sɔn] 77, per atracció del *son* de les masies mallorquines; i 2) que *Jaume* ofereix les var. *Joume* 150, *J[ɔ]ume* 144, 149, *Xoume* 149, per velarització de la [a], i fins *Jome* 142, 145, 148, per monoftongació (probablement com *veure* > **voure* > val. *vore*).

Només *Via Làctia* és mot normatiu des del DGJ, 1932.

L'halo de la lluna

(ALDC, III, 662. L'halo de la lluna)

L'halo o 'corona lluminosa blanca o irisada que apareix envoltant la Lluna' és un mot culte pres del llat. HALOS (< grec HALOS 'era de batre; disc; halo'), que no té ús col·loquial en contrast amb el bon nombre de significants populars que circulen pel territori, la major part dels quals giren entorn de la idea de 'cèrcol, rodona': *rotllo* i *rotlo* (var. *rotlle* 123, der. *rotllana* 86, der. *rolanxa* 124, potser de *rodanxa* 104 encreuat amb *rotllo*; de verbal *roll* 50) procedeixen del llat. vg. ROTULUS 'anella, rotllana', extret de ROTULA, dim. de ROTA, una forma mig sàvia, amb palatalització o no del grup T'L; a partir de **rodle* es van generar les var. *rolde* 93, 94, 100, 134, 139, amb metàtesi, i *rogle*, amb realitzacions d'oclusiva geminada (*ro*[gg]*le* 101, 121, 135), eventualment ensordida (*ro*[kk]*le*, *ro*[k]*le* 99, 102), i amb el der. *ronglana* 91 (< **roglana* amb dilació de la nasal). *Ròdol* 53, 54, 85 (pron. [r'òrul]), 105 podria derivar de ROTULU o bé ser un postverbal de *rodolar* (< llat. ROTULARE), amb la var. *rodo*, mots on es fa visible l'alternança del segment final àton -*oll*-o (cf. *estrígoll*-o, *llombrígoll*-o, *trèvol*-o, etc.); *redol* 87, 93, 108 (i el der. *redolino* 138) seria un de verbal de *redolar*, dissimilació de *rodolar*; també tenim *roda* 116, 122, *rodal* 89 i *rodador* 28. *Redona*, var. de *rodona* 26, 39, podria ser un der. de ROTUNDA, amb dissimilació vocàlica, però sembla més aviat procedent del llat. vg. RETUNDA (cf. fr. *rond* < *reond*) i aleshores *rodona* en seria una assimilació. És castellanisme el freqüent *ruedo*, com és gal·licisme *run* 7 (< fr. *rond* 'rodó').

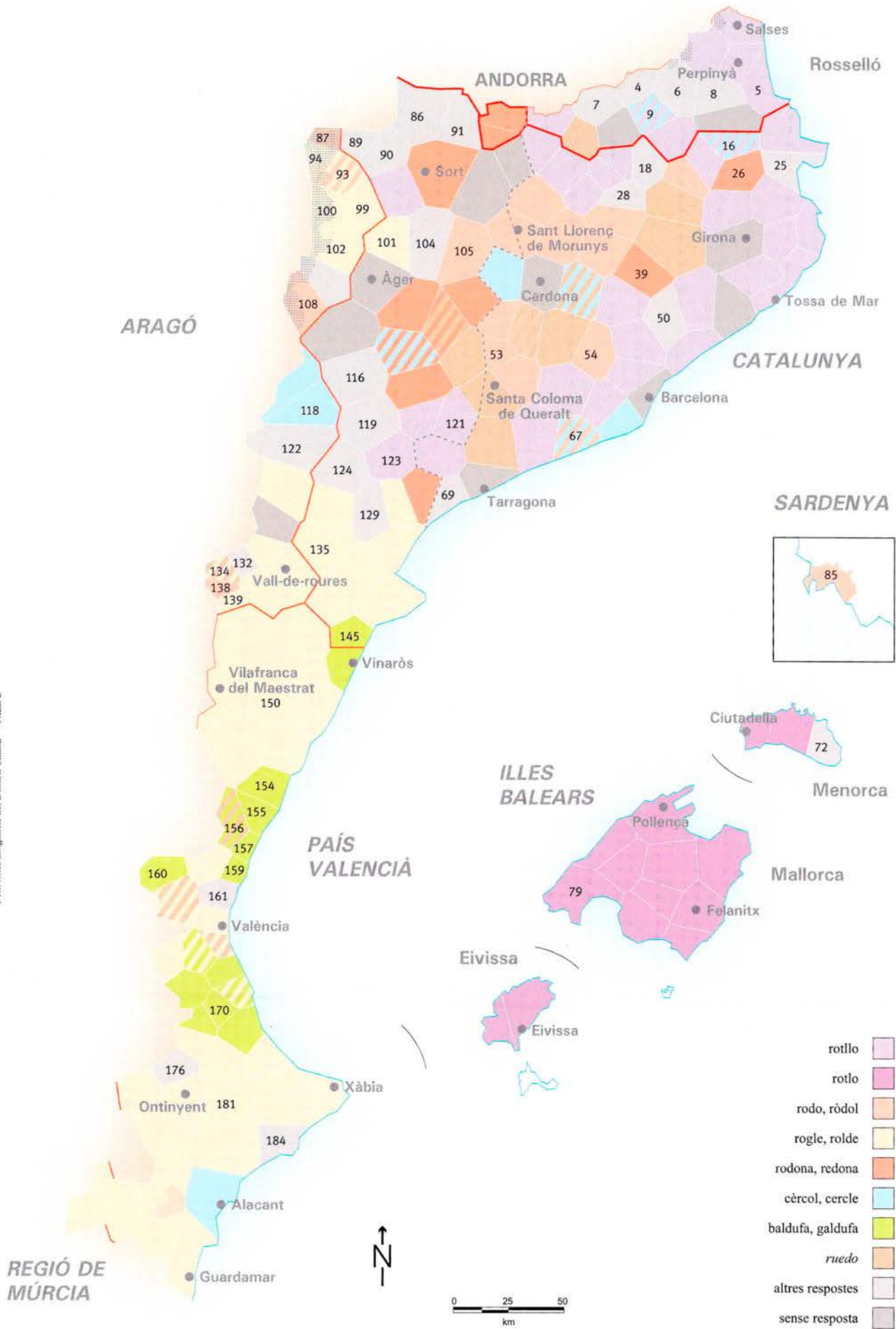
Tenen encara relació amb el caràcter circular de l'halo *baldufa* 145, d'origen obscur, amb les var. *galdufa*, *galdrufa* 159 (amb dilació de la líquida), *gandufa* 170, *garufa* 155, *gallufa* 156, 157, 160, *gallifa* 156, amb

equivalència acústica B = G, *cadufa* 154, amb ensordiment de la consonant inicial; *cèrcol* (amb les var. *cercle* 9, *xerco* 16 i *ciércol* 118) prové del llat. CIRCULUS, dim. de CIRCUS, "amb pronúncia quelcom conservadora" (DECat); *circo* 118 és manlleu al cast., com *cercillo* 132 (< llat. CIRCELLUS 'petit cercle') i *aro* 161 (< llat. ARVUM 'camp'); *arc* 90 (< llat. ARCUS); *corona* 119 (< llat. CORONA); *vorada* 67, der. de *vora* (< llat. ORA 'vorera; litoral') 'que en guarneix la vora'; *era* 72 (< llat. AREA); l'alg. *colt* 85 és préstec del sard (< *korte*, -i, inicialment 'recinte per als animals' < llat. COHORTE); *flam* 8, pres del fr. *flan*; *cambuix* 79, de l'àrab hispànic KANBŪŠ (potser var. de *caputx*) 'cobricap que es posava als nounats, que els cobria el cap «dejando ver la cara por una abertura redonda»' (Amengual).

El color lluminós del cinyell ha donat origen a noms com *resplendor* 8, 26, 129; *ull de perdiu* 5, per la vermellor; *llostada* 18, per la ratlla de color diferent; *refle*[χ]*o* 25, 69, del cast., pels reflexos de la llum de la lluna; *tana* 181, 184, potser femení de *tan* 'grop de la fusta', var. de *tany* (< gal·lic TANNOS 'roure'). Altres mots: *senyal* 18; *teranyí* 150, masculinització de *teranyina* (< *tela aranyina*), [lluna] *enterenyinada* 176; [lluna] *trista* 6, per la llum pàl·lida; [lluna] *engordada* 4 (< oc. *engardada* 'protegida').

En la dimensió geogràfica notem la condició oriental de *rotllo* i, en balear, *rotlo*, l'àrea val. de *baldufa*/*galdufa* i, cavalcant sobre el tortosí, de *rogle*.

Són mots normatius *halo*, *corona*, *rotlle*, *rotllo*, i, sense referència semàntica precisa, *rodona*, *rotllana*, *cercle*, *cèrcol*, *ròdol*, des del DG_I, 1932; *redona* i *rotlo*, des del DIEC_I, 1995.

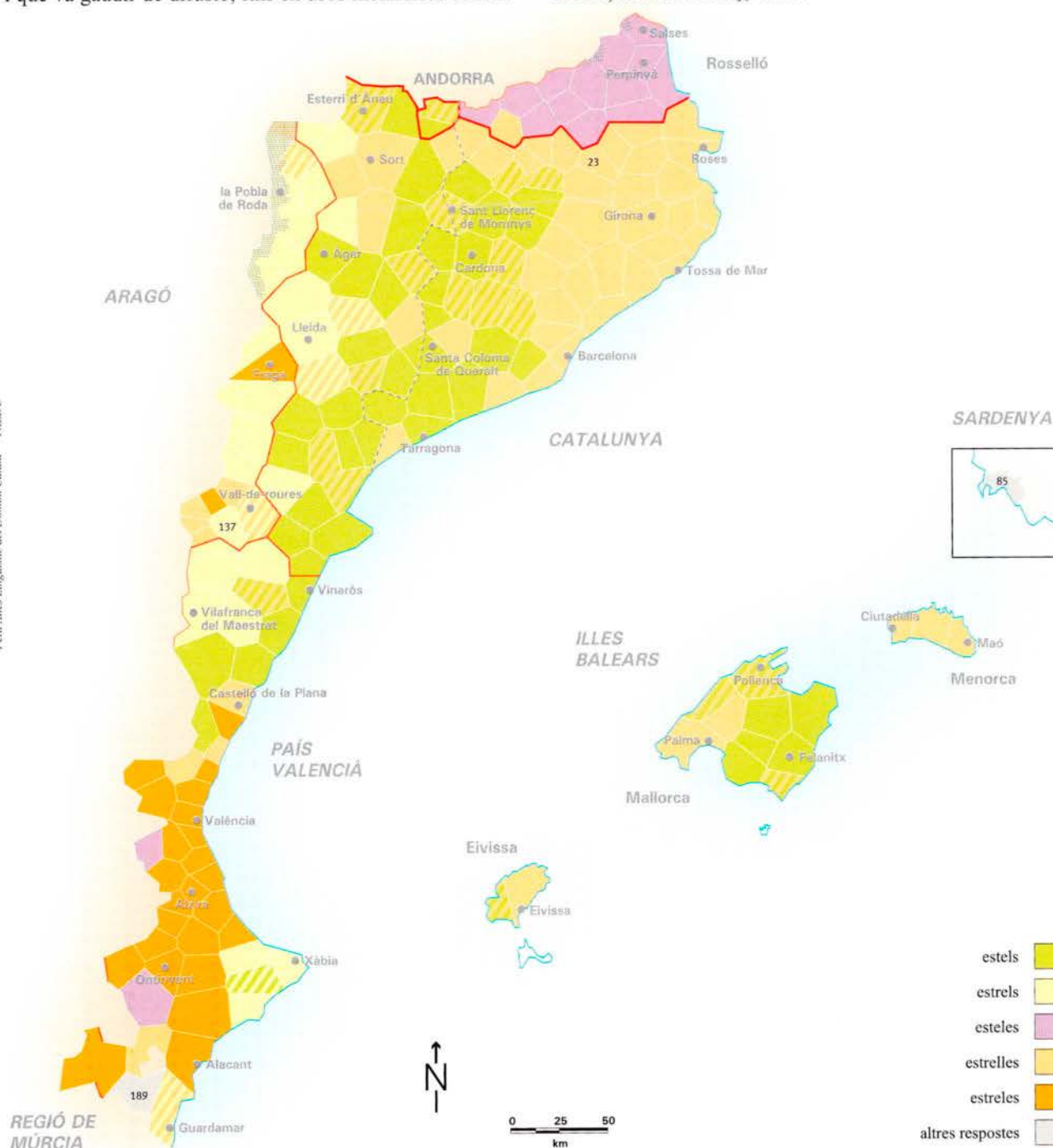

Els estels

(ALDC, III, 658. Els estels)

Els 'astres que brillen en el firmament, tret del Sol i la Lluna' comparteixen, com veurem, un mateix ètim, STELLA, amb algunes modificacions i una interferència. El llat. STĒLLA, per una dissimilació de quantitat (E llarga al costat de la L també llarga), va passar a STĒLA en el llat. vg. de l'angle nord-est de la Península, com també en el gal·loromànic, i és l'origen del cat. ant. i avui ross. *estela*, molt freqüent a l'època medieval; sobretot des del s. XV apareix *estel*, una masculinització compartida amb el sard, que podria ser deguda a la sinonímia de *astre*, que alguns remunten també a les formes llat. SIGNUM i SIDUS (cosa poc probable atesa la cronologia més aviat tardana del mot) i que va gaudir de difusió, fins en usos metafòrics com el

de *estel* 'miloca, grua' (veg. mapa 394). *Estrella* (var. *estreia* 23, amb pseudoiodització) és un manlleu al cast.; el val. *estrella* sembla resultat d'un encreuament de *estela* amb *estrella*, que es fa visible especialment des del s. XIX, a través sobretot dels "romances", com a manlleu al cast., on la *r* seria deguda a la dilació de la líquida (DECat), sense necessitat de recórrer a l'atracció de la *r* de *astro*. Paral·lelament a *estel*, tenim igualment *estrel* (var. *estriel* 137, al Matarranya, per diftongació de la [ɛ] arcaica). *Estel·la* 85, de l'alg., és un italianisme compartit amb *estrella* i *lucero* 189, un castellanisme derivat de *luz* 'llum'. Són mots normatius *estel* i *estrella*, des del DG_I, 1932, i *estrela*, des del DIEC_I, 1995.

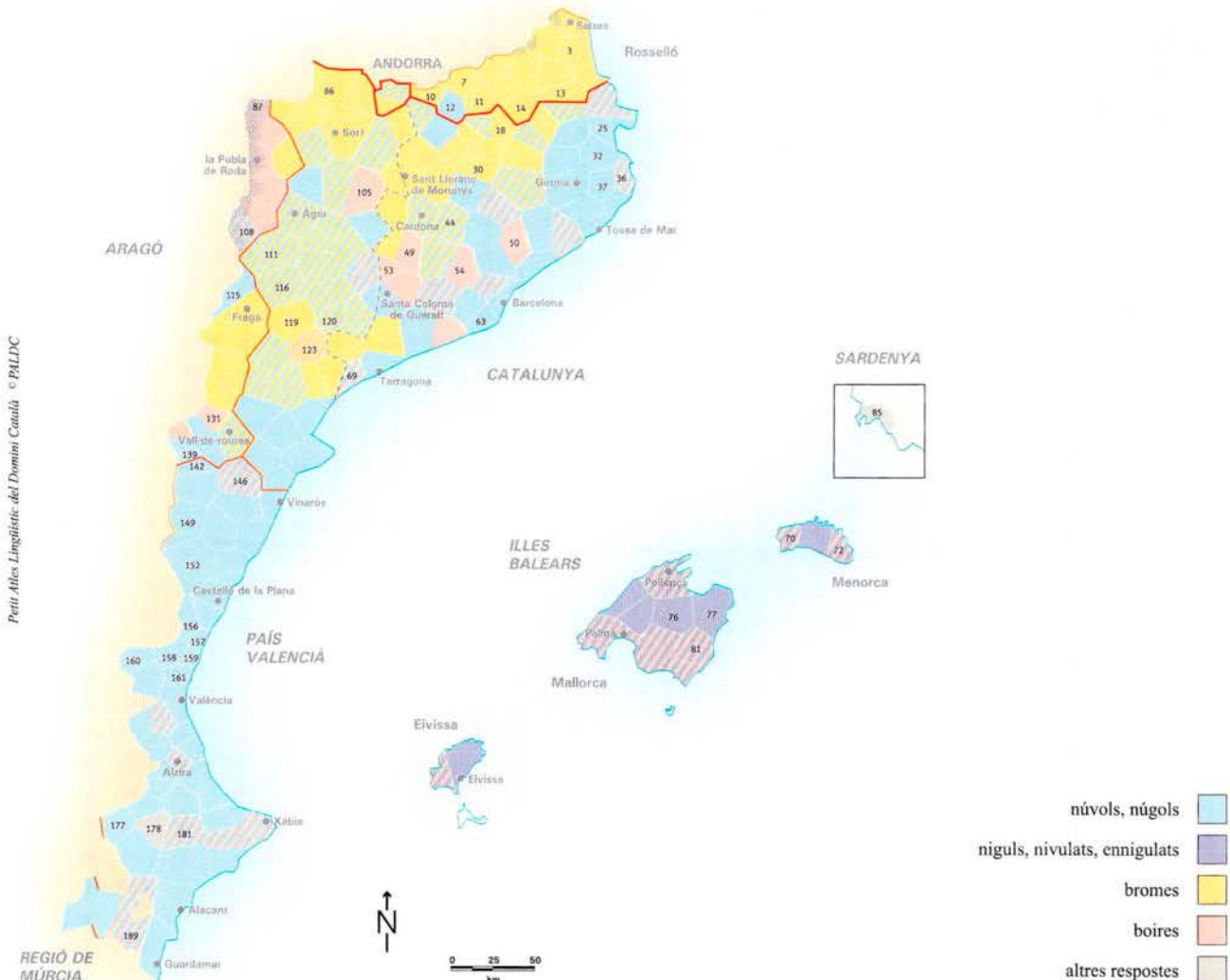
Els núvols

(ALDC, III, 663. Els núvols)

No tenim en compte si es tracta de núvols portadors d'aigua o no.

El llat. NUBILUS, a través de *nível* (veg. *nívols* 108), va donar *nívol* (com HABILIS > *àvel* > *àvol*; FLEBILIS > *frèvel* > *frèvol*), per velarització de *e*, resultat que, per equivalència acústica B (o V) = G, s'ha canviat en *núgol* a una bona part del domini, especialment en val.; la var. mall. *nigul* (der. *ennigulat*, *nigulat*) pot explicar-se com a préstec de l'oc. *nívol* (< *nūvol* per dissimilació de velars), per la *i* i el canvi d'accent (DECat), però també es podria partir d'un llat. tardà *NIBULUS (REW, FEW); altres var.: *núols* 181, amb pèrdua de la -v-; *núgols* 149, femení, i der. intensiu *nuvolades* 69; *nubes* 87, pres del cast., i *nívora* 85, de l'it. *nuvola*. *Boira* deriva del llat. BOREAS (< gr. BOREAS) 'vent del nord', perquè sol anar acompanyat de núvols; sovint es refereix a la 'boira baixa'; var. *bòries* 189, amb metàtesi. *Broma* prové del llat. BRUMA 'hivern' que va passar a 'boira' perquè aquesta és pròpia de l'hivern, canvi probablement realitzat des d'adjectius com *brumosus*, *brumarius*, *brumalis* 'hivernal' esdevinguts 'temps boirós'; el pas U > o s'explica pel contacte amb la *m* (com PLŪMA > *ploma*, FLŪMEN > cat. ant. *flom*); der. *brometes* 111, *bromades* 69, 105, *boromalls* 115, amb vocal epentètica.

Altres mots fan referència a classes de núvols basats en: 1) 'cel tavellat': *tela de moltó* 12, *cabretes* 14, 161, *bromes moltonades* 10, *tavelletes* 70; 2) 'cel enteranyinat': *teranyines* 50, *teranyins* 69 ('trinyins'); 3) 'forma de torres o castells': *torres* 63, 158, *torretons* 160, *torrellons* 152, *torrams* 142, *torreguers* 139, *torruguers* 119, 123, *torrugots* 131, *torrelló del Vidre* 152; *castells* 18, 30, 105, *castelleres* 30, 44, *castellades* 13; 4) 'forma de creu': *ennigulats en creu* 72, *ennigulats encreuats* 81; 5) 'núvols primers': *cell* 131, 146, *llegany* 12; 6) 'senyal de fred': *nevateres* 120; 7) 'senyal de tempesta': *núgol de temporal* 160, *borrascades* 177, *grop* 25, 36, *núgol de tronada* 156, *tronades* 178, *rufagues* 11, *bromes de vent* 116; 8) 'forma': *palmera* 157, *parracs de núgols* 32, *cap de boira* 54, *bardissa* 146; 9) 'color': *nívol vermell* 12, *boires blanques* 49, 53, *boires negres* 53, *bromes negres* 86; 10) 'altura': *bromes nautes* 7 ('altes' < oc.), *bromes baixes* 7; 11) 'humitat o no': *núgols secs* 37, *bruma mullana* 3, *núgols d'aigua* 159, *borrers* 76 'que no duen aigua'; 12) 'personificació': *Sidoro* 161, *en Jordà* 81; 13) altres: *fadrins de Santanyí* 81, *al·lots des saco* 77. Notem la coexistència a certes àrees de *núvols* i *bromes* (o de *boires* i *niguls*), que poden ser portadors d'aigua o no. Són mots normatius *núvols*, *boires* i *bromes*, des del DG_I, 1932.

La roina

(ALDC, III, 667. La roina)

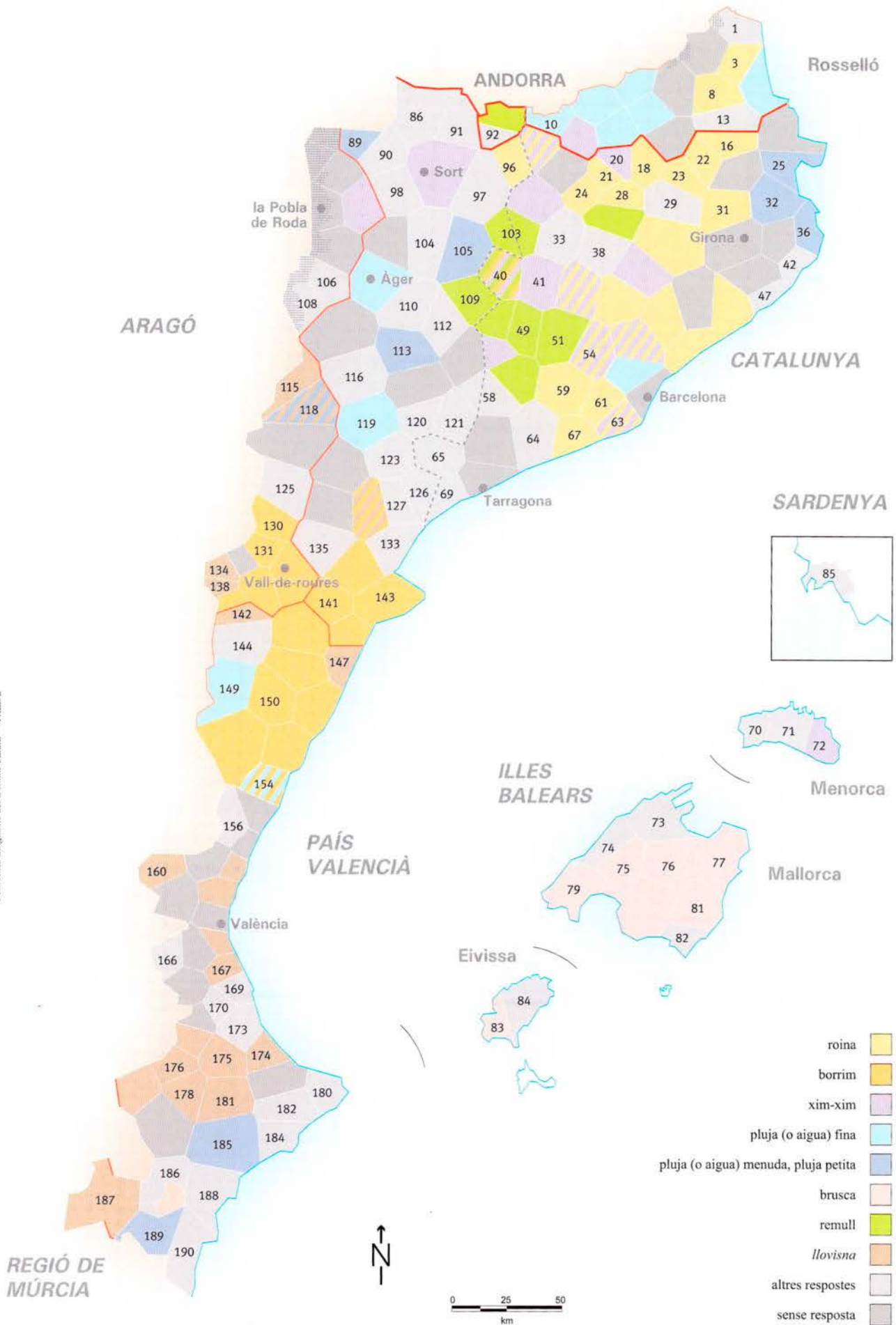
La 'pluja menuda' coneix diverses motivacions: 1) 'mullat de rosada': *roina*, del cat. central, és un postverbal de *rosinar*, der. intensiu de *rosar* 'mullar de rosada', der. alhora de *ros* (< llat. ROS), que apareix en el compost *aigua-ros* 64; **rosina*, per pèrdua de la -[z]- (com *rosada* > *roada*, *resina* > *reïna*), passant per **roïna*, va donar *roina* [r'ojnə] amb desplaçament de l'accent sobre la vocal oberta (com VAGINA > *baïna* > *baina*); la -s- encara és present en el der. *rosimall* 59 i la sil·labació -oi- en els der. *roïneig* 21, 23 (*rovineig* 24, amb [b] antihiàtica), *roïnim* 18, *roïnai* 28 (però *roinai* 22); var. *roima* 54, 61, 63, 67, per equivalència acústica de nasals, *roïm* 31; *rovill* 3, 96, de *roïll* 8, 16 (< *rosill*), amb caiguda de -s- i -v- antihiàtica; 2) onomatopeia: *xim-xim* (var. *xiu-xiu* 20, 41), en punts esparsos del Principat, i *xec-xec* 72, potser *babai* 77 (no DECat); 3) 'elements petits': *borrim* (var. *borrum* 131), der. de *borra* 'minúcies; granissada', amb els der. dim. *borrimet* 40, 141, 143, 150, *borrumet* 130; *brusca* (← 'branquilló, ramutxalla'), amb els der. dim. *brusqueta* 77, 81, *brusquina* 76, *brusquineta* 83, *brusquinoia* 81; *llema* 82 (< llat. LENDINE 'ou de poll'), dim. *llemeneta* 156; *espurnejada* 92, der. intensiu de *espurna*; 4) 'pluja o aigua menuda': a) a partir de *pluja* (< llat. vg. PLŪIA), *aigua* 169 o *llovizna* (← cast. *llovizna*), amb els dim. *plugina* 71, *plugim* 51, *plugeta* 188, *plujó* 90; *aigüeta* 166, *aiguarol* 133, der. de *aigual*, com *aigualada* 41, 91; *llovisneta* 178, 181, *llovina* 115 (simplificació de -[zn]-), *mollisna* 134, 138, 142, 160, 176, 178, metàtesi de **llomisna*, *plovina* 147, 174 i *plovina* 98, per encreuament de *llovizna* amb *ploure*; b) amb un determinant: *pluja fina*, *pluja fineta* 119, *aigua fina* 149, *aigua fineta* 154, *pluja petita* 25, 36, *pluja menuda* 32, 89, 105, 113, *pluja menudeta* 185, *aigua menuda* 189, *aigua prima* 81, 138, *pluja suau* 86; *ploviscó* 67, 121, 123, 127, de *ploviscar* + el suf. dim. -ó (< llat. -ONE), *plovisquella*

72; *llovizna menuda* 187; c) der. de *ruixar*: *ruixell* 108, *ruixim* 42, 84; *reixivada* 186, der. de *reixiu*; d) amb metàfora: (*pluja* o *aigua*) *de pèl de gat* 33, 103; *cama de mosca* 72; *cama d'aranya* 75, 79; *aigua de pastor* 47; *aigua cernudeta* 190; *pixum de boira* 65 o *de broma* 135, *repixum* 126, *boira pixadora* 181, *espixorrada de boira* 150, *escompixall* 23; e) metonímia relacionada amb un objectiu: *aigua de caragol* 72, ideal per anar a cercar aquests gastròpodes; o amb l'època: *pluja d'hivern* 104, *pluja de sementer* 112, 113 o *sementer* 110, 113, "perquè cau a l'octubre"; f) 'petites partícules d'aigua de la boira': *boira* 170, 175, *boirineva* 76, *boirinoia* 81, *boirim* 73, *escorriu de boira* 144, *boira cegalloso* 118; *neblina* 108, 180 (← cast.); *calitja* 38; *brufada* 86, der. de *brufar* 'esquitxar de gotes', alteració de *bufar*; *xispetes* 173, dim. de *xispa* (← cast. *chispa*); 5) 'humitat': *banyadura* 106, der. de *banyar* 'mullar'; *mulladura* 120, der. de *mullar*; *remull*, *remull de broma* 109, *remull de boira* 49, *remullet* 40; 6) 'vent de pluja': *vent pluig* 29, 167, 184 (< llat. VĒNTUS PLŪIAE); *aubaïna* 74 (< llat. ALBICINA, der. de ALBUS), des de 'cel blanquinós; calma del vent en el mar'; 7) 'mal temps': (*aigua de*) *temporal* 116, 141, 149; *borrasca* 69, 97, *borrascada* 69, *borrasquina* 182, *borrasquineta* 182. No falten frases perifràstiques com *ploure moralet* 154, dim. de *moral* 'suau'.

Banyabobos 125 és mot expressiu referit a la roina que, encara que no ho sembli, arriba a mullar (equivalent al cast. *calabobos*); *bruina* 10, 13 és manlleu a l'oc. *broïna* o al fr. *bruine*.

Són d'origen no aclarit *romiscall* 58, *tronya* 72, *budina* 85, *grémola* 70 i *rufagues* 1.

Són mots normatius *roina*, *xim-xim*, *brusca*, *ploviscó*, *plovisqueig*, *plugim*, des del DG1, 1932; *repix*, que també és normatiu, no apareix al mapa però sí *repixum*.

Un ruixat

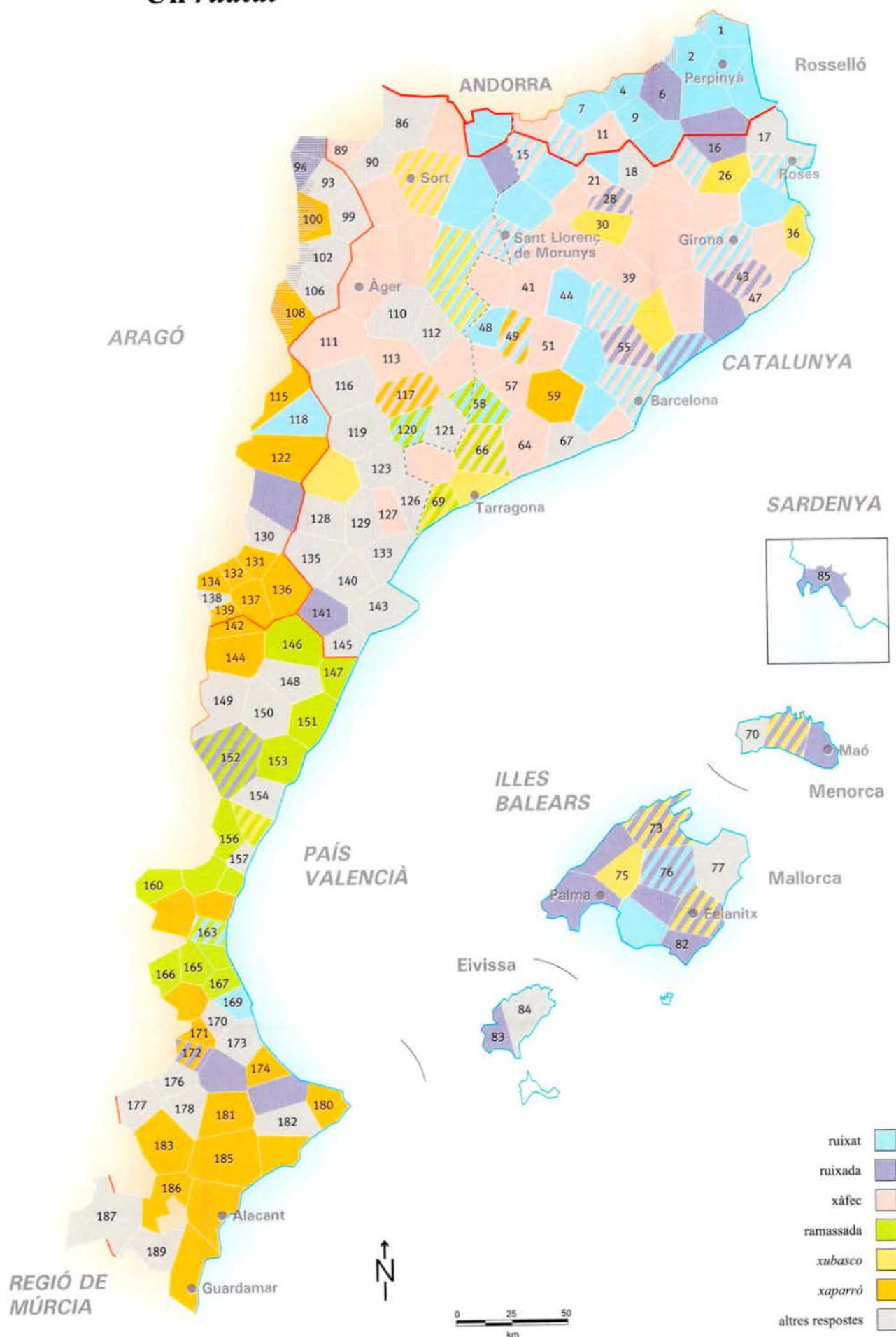
(ALDC, III, 669. Un ruixat)

Per al concepte de ‘pluja sobtada, forta i de poca duració’, el català coneix diversitat de denominacions, lligades sovint a l’onomatopeia, sense que manquin alguns castellanismes. En cat. or., inclòs el bal. i alg., són freqüents *ruixat*, doc. des del s. XV, i *ruixada*, der. de *ruixar* (< llat. ROSCIDARE, der. de ROSCIDUS ‘ple de rosada; humit, mullat’), congènere del cast. *rociar*; coneixen les var. *rutxat* 2, 4, 9, *rutjat* 1, *rutjada* 6 (aquests tres amb africació que alterna la sorda amb la sonora, fenomen propi del ross.); *arruixada* 85, 172, amb pròtesi vocàlica, com *arruixat* 7, 118; *arruixó* 163, 169, amb el suf. -ó (< llat. ONE), de caràcter augmentatiu-intensiu, arrelat en val. com a manlleu al cast. (veg. *dentó* ‘ullal’, *maeixó* ‘madeixa gran’, cf. Veny [en premsa]); *ruixarda* 73, amb canvi de suf. Pel Principat s’estén *xàfec* (o *xàfec d’aigua* 11) (primer doc., Esteve *et al.*, 1803), der. de *xafar*, d’origen onomatopeic (< XAF-), amb la var. *xàfic* 111, 113, 117 i els der. *xafegada* 15, 21, 43, 55 i *xafegot* 57, aquest amb el suf. augmentatiu -ot. *Ramassada* (var. *remassada* 146, 147, 151, per dissimilació vocàlica [veg. Veny, 2007 c]; *rabassada* 152, per equivalència acústica M = B, *samarrada* 165, per metàtesi), com en oc., prové de *ramàs* ‘escombra rústica’, der. de *ram* 58, 66, 120 (o *ram d’aigua* 69, 120, *ram de ploguda* 160) (< llat. RAMU) o de *rama*, forma analògica de *fulla* (< llat. FOLIA), “per al·lusió a les sanes escombrades que devem a la pluja” (DECat); igualment *ramitxó* ‘xàfec petit’ 120, de *ram*, amb l’infix -itx- i el suf. dim. -ó (< llat. -ONE), i *ramalada* 171, 189 o *ramalada d’aigua* 170, 174, der. de *ramal*. *Xubasco* és un manlleu cast. (< *chubasco*, on ha estat pres del port. *chuvasco*, der. de *chuva* ‘pluja’), que esquitxa diversos punts del Principat, com *xaparró*, -on 49, 100, 115, 117, 136, pres del cast. *chaparrón*, on té origen onomatopeic (< CHAP-) pel soroll de la caiguda violenta de la pluja, que s’estén sobretot per poblacions del nord i sud val. (var. *xapalló* 174, 183, *xaporron* 185; der. *xaparrasso* 108, 144, *xaparrada* 131, 132, 137, 139, 142, 186, *xaparrada de tronada* 134). Altres mots es basen: 1) en una motivació onomatopeica, com la de *xàfec*: *xafardada* 26, *xapatada*

100, *xaplatada* 150, *xambuscada* 176, *xapatasso* 94, *estaplatxada* 18, *xarbascat* 28, *batzac* 99, *batzegada* 86 (var. *batsecada* 93, *batzecada* 99), *patac* (d’aigua) 44, 48, 59, 67, 102, 106, 112, 120, *patacada* 30, 90, 110, *patacot* 64, *cau de patac* 113, *tapassada* 123 o *trapassada* 127, *xop* 17; 2) en el soroll provocat per la ruixada: *tamborinada* 44, 182, der. de *tambor*, *trompada* 156, 157, 166, 173 (o *trompada d’aigua* 180), der. de *trompa*, *tromba* 117 (o *tromba d’aigua* 93) (< it. ‘trompa musical’), *tronada* 119, 123, 128, 129, 133, 140, 143, 145, 148, 150, 165, 167, 177, 178 (o *tronada d’aigua* 93, *aigua de tronada* 160, 181), *rebumbada* 75; *repic* 84, compost del prefix repetitiu *re-* i un postverbal de l’onomatopeic *picar*; 3) en la intensitat o quantitat de la pluja: *plujat* 16; *pluja forta* 28, *aigua forta* 85, *aigua grossa* 85, *aigua de núvol* 187, *cop d’aigua* 41, *cua d’aigua* 85, *golpe d’aigua* 146 (< cast.); *aiquat* 58, 117, 118, 122, 126, 135, 141, 145; *aigua de bombolles* 76 (*aigua de bombolla* 85) o *de portadores* 82, *ploure de bombolla* 182, *bulutxada* 149, forma mossàrab de *plujat* (DECat); *xorreres* 152 (< cast. *chorro*); *gotainada* 132, der. de *gota*; *ploure a pasteres* 102 o *a botacanals* 89; *borrasca* (d’aigua) 130, 137, 138, 146, 153, *borrascada* 121; (*aigua de temporal* 39, 51, 154, 160, *tormenta* 116, 165, 177, *aguacero* 139 (< cast.); *cap de grop* 36, *glop* 133 (< *grop*), *gropada* 47; *cap de broma* 44; *batut* 77, *debatut* 26, *batut de pluja* 9, *batuda* 70; *cicló* 187, de l’angl. *cyclone* a través del fr.; *sacsó d’aigua* 169; *mànega* 178; *tavenada* 83, 84, per comparació de les fortes gotes amb una pluja de tàvecs (DECat); *algavés fort* 185, *algavés de núvol* 187, probablement modificació de *aiguavés*.

Són d’origen obscur *llevassi* 41 i el seu der. *llevassot* 57 (no DECat), i *escaldabec* 43.

Són mots normatius, amb el sentit precís de l’enunciat, *ruixat*, *ruixada*, *xàfec*, *ramassada*, des del DG_I, 1932; també *ramassat* (des del DG_I, 1932), que no apareix en els nostres materials i que Fabra extreu d’Esteve *et al.*, 1803.

Mullar-se

(ALDC, III, 670. Mullar-se)

L'enunciat es refereix a 'mullar-se a causa de la pluja'.

Mullar prové del llat. vg. MOLLIARE 'ablanir, remollir, estovar'; com que la cosa mullada i amarada es torna flonja, esdevé 'humitejar, mullar'. És congènere del cast. *mojar*, fr. *mouiller*, oc. i port. *molhar*, gall. *mollar*. A la major part del cat. or. i occ. es pot dir tant "la rosada *ha mullat* l'herba" com "mullar una galeta en un cafè amb llet", mentre que a la franja ponentina, el tort., el val., el mall., el men. i l'alg., *mullar* té solament el darrer sentit (mall. "m'agrada *muïar* una ensaïmada dins una tassa de xocolata"), una àrea on *banyar* (< llat. vg. BANEARE < llat. cl. BALNEARE) coneix el primer significat de 'humitejar, rebre el contacte d'un líquid' ("Plovia i me vaig *banyar*") (veg. Veny, 1958-1960). Com a var. de *mullar*, notem *remullar-se* 44, *se mullar* del ross. i les var. ioditzades, com correspon al grup llat. -LJ-, *muïar* 29, 39, 50, 55, *muïar-se* 18, 21, 23, 28, 30, 34, 36,

38, 42, 43, 46, 47, 52, 59, *remuïar-se* 83, 84, a més de *moïar-se* 100, adaptació del cast. *mo[χ]arse* d'acord amb l'equivalència cast. /χ/ = cat. /ʃ/, realitzada entre bilingües, com **empuixar* ← cast. *empujar* (cf. Veny, 1994); i com a var. de *banyar*, *abanyar* 166, *banyar-sè* del mall. i men., amb desplaçament de l'accent sobre el pronom (veg. PALDC, I, mapa 37).

Altres mots o expressions intensives o de resposta secundària són *posar-se moll* 41, *pillar una banyada* 181, *xopar-se* 127, 145, 149, 154, *atxopar* 163, *fer-se anxopat* 181 (< llat. vg. *EXSUPPARE, der. del germanollatí SUPPA 'sopa, boci de pa amarat'), amb els der. deverbals *quedar xop* 31, *dur un xop* 77; i *fer-se un moc* 181, *amerar-se* 154, *refrescar-se* 44, els vulgars *agarrar una sèpia* 140, *fúmer-se un pop* 36, i l'obscur *regentar-se* 1.

Mullar-se, *banyar-se* i *xopar-se* són mots normatius des del DG1, 1932.

Eixugar-se

(ALDC, III, 671. *Eixugar-se*)

L'enunciat respon al complement de la frase dita per l'investigador: "Després que un s'ha mullat, ha de..."

La resposta *eixugar-se* domina quasi tot el territori, amb petites var. fonètiques (*eixugà-se*, *eixugà's*; *xugar-se*, amb afèresi vocàlica; *eixuar-se*, amb pèrdua de la -g-intervocàlica en contacte amb una vocal velar, pròpia sobretot del val.) o sintàctiques (*s'eixugar*, pròpia del ross.; veg. mapa 330). El verb deriva del llat. tardà EXSUCARE 'deixar sense suc, eixugar, assecar'. Ha rebut la competència de *assecar-se*, documentat des de 1803 (però l'antònim *dessecar* ja és del s. xv), amb la freqüent var. *secar-se*, der. de *sec* (< llat. SICCU): els significats d'ambdós verbs (*eixugar*

'assecar [una cosa mullada] passant-hi quelcom que s'emporti la humitat' i *assecar* 'llevar la humitat d'una cosa', *DIEC*) facilitaven la seva interferència.

Torcar-se, que trobem en punts valencians i que associa el sema de 'fregar', és der. verbal del llat. vg. *TORCA 'torcedura, feix d'herbam o draps retorçats o caragolats' (var. del llat. cl. TORQUES 'collar', der. de TORQUERE 'torçar, caragolar'). Altres mots secundaris, aproximatiu, són *s'esponjar* 3, der. de *esponja* (< llat. SPONGIA), per la seva capacitat d'absorció; *fregar-se* 151 (< llat. FRICARE); *llimpiar-se* 190, pres del cast. *limpiarse*; *sacar-se la banyadura* 87, també del cast. *Eixugar-se* és el mot normatiu des del DG₁, 1932.

Aclarir-se el temps

(ALDC, III, 677. *Aclarir-se el temps*)

En aquest mapa només comentem els diversos tipus lèxics amb les seves variants; per al tractament del grup final *-r + s*, veg. mapa 330.

Els noms més estesos per a aquest concepte són *aclarir-se* i *arrasar-se*. El primer, der. de *clar* (veg. *ac[ɫ]arir-se* 89, 94, 100, 102, 118; *fer-se clar* 162), s'estén per tots els dialectes (var. ross. i alg. *s'esclarir*; *clarir-se* 59, 66, 67, per afèresi, *esclarir-se* 16, 86, 88, amb canvi de suf., *esc[ɫ]arir-se* 93, amb palatalització de *l*, *esquiarir-se* 106, per vocalització de *[ɫ]*, *aclarir-se* 70-74, 76, 78-81, per desplaçament de l'accent sobre el pronom); *clarejar* també és un der. de *clar* amb el suf. freqüentatiu *-ejar* (var. *clareiar* 90; *esclairar-se* 49, potser dependent de l'oc. *esclairar*). *Arrasar-se*, der. de *ras* 'sense núvols' (< llat. *RASU*) (veg. *ficar-se ras* 108, *quedar-se ras* 116, *fer-se ras* 117), és propi del val. (var. *rasar-se* 144, 153, 186, per afèresi), on pot conviure amb *aclarir-se* i *esbargir-se* (154); *arrascrar* 85, potser per una combinació de (a)rrasar i *clar*; per canvi de desinència *arrasir-se* (var. *rasir-se* 127, ja en Labèrnia [1839], per afèresi; *enrasir-se* 65, 119, 120, per canvi de prefix). En cat. central té una certa extensió *asserenar-se*, der. de *serè* (< llat. *SERENU* 'serè; sense núvols'), present en *veure's la serena* 33, *veure plapes*

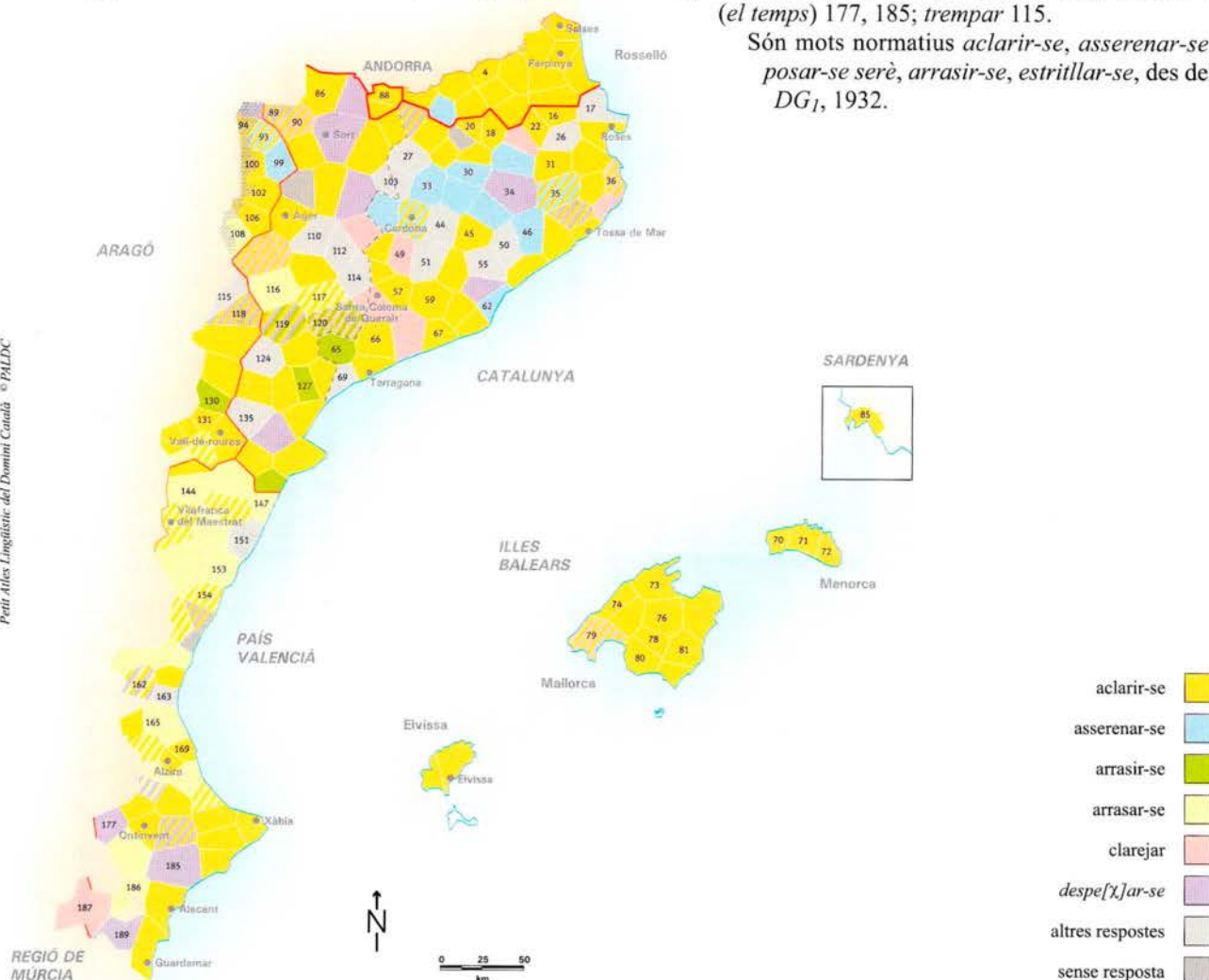
serenes 90, *posar-si serè* 99, amb les var. *asserenar-si* 93, amb tancament de la *e* del pronom, i l'aferètica *serenar-se* 30, 35, 46, 62.

El cast. *despe[χ]ar-se* coneix una certa extensió, especialment com a segona resposta (var. *espe[χ]ar-se* 118, 189; *despe[χ]ar-si* 89), sense cap cas d'adaptació en *[k]* o *[ʃ]*, com ha passat en altres castellanismes (cast. *ma[χ]o* → cat. *maco*, etc.).

Altres mots de caràcter més local: *esduir* 51 'esbargir-se', var. de *eduir* (< llat. *EDUCERE* 'portar a fora, fer sortir'), *estitllar-se* 27, 51, 103, var. de *estritllar-se*, que sembla der. de *estritlla* 'estrijolet' (veg. oc. ant. *estritlla*), com si diguéssim 'estrijolet el cel' (var. *destitllar* 103, amb canvi de suf.); *espargir-se* 36, 124, 131, 147 (< llat. *ASPERGERE* 'escampar, esquitxar' < llat. cl. *SPARGERE*), probable reducció de *espargir-se els núvols* 20 (var. *esparzir-se* 135; *esbargir-se* 45, 69, 151, per atracció de *esbarriar* o *abragir* [DECat]); *fer ull* 70, 110, 114, *obrir l'ull* 130, 165 o *fer forat* 187, per una obertura en la nuvolada; *abonançar* 55, 163 (*voler fer bo* 34, 57, *posar-se en bo* 85), canviar el temps cap a la bonança; *passar-se la broma* 112; *escampar* 169; *canviar* 115; *trencar-se* 26, 31; *esvellegar-se* 110 (← 'estripar-se'); *eixerir-se* 44 (← 'revifar'); *fer boca* 85; *adobar-se* 4; *esparracar-se* 22; *epassar-se* 17, 18, 103 (var. *passar* 50); *anar-se'n (el temps)* 177, 185; *trempar* 115.

Són mots normatius *aclarir-se*, *asserenar-se*, *posar-se serè*, *arrasir-se*, *estritllar-se*, des del DG1, 1932.

Petit Atlas Lingüístic del Domini Català © PALLC

Un llamp

(ALDC, III, 673. Ha caigut un llamp)

El nom cat. més estès per a designar la ‘descàrrega elèctrica, acompanyada d’una resplendor instantània’ és *llamp*, pron. sovint [lam], congènere de l’oc. *lamp* i de l’it. *lampo* (on significa ‘llampec’); és der. de *llampar* (< llat. tardà LAMPARE ‘brillar’, relacionat amb el gr. LAMPEIN), i coneix també *llampec*, de verbal de *llampegar*, de documentació tardana (var. *llampet* 1, per equivalència -k = -t o atracció del sin. *llusset*), pròpiament ‘resplendor instantània produïda per un llamp’ (veg. mapa 431), i el compost *rellamp*, per la repetició del fenomen atmosfèric (cf. cast. *relámpago*). La comparació amb una espurna ha donat *centella* (< llat. SCINTILLA), *verga de llamp* 77 (ja en Eiximenis), així com

el castellanisme *xispa* 87, 90, 93, 131, 172, 189 (o *xispa de rellampec* 149), d’origen onomatopèic; *sageta* 84 (< llat. SAGITTA ‘fletxa’) (var. *saeta* 85 ← cast.) ofereix la imatge del llampec zigzaguejant comparable a la trajectòria d’una fletxa; *raio*, estès pel nord-occ. i el val., és manlleu al cast./arag. El ross. *llusset* és der. de *llaussar* ‘llampegar’ (< *LAUCIDARE, del cèltic LOUKIDATIO, LEVICETIO) “a causa de les espurnes i flamarades que alça el ferrer batent el ferro amb el mall” (DECat), juntament amb el suf. d’abstracte postverbal -et (com *xiulet*, *refilet*, *espigueta*). *Bajo* 4 és d’origen obscur. *Llamp* i *centella* són mots normatius des del DG1, 1932.

Un llampec

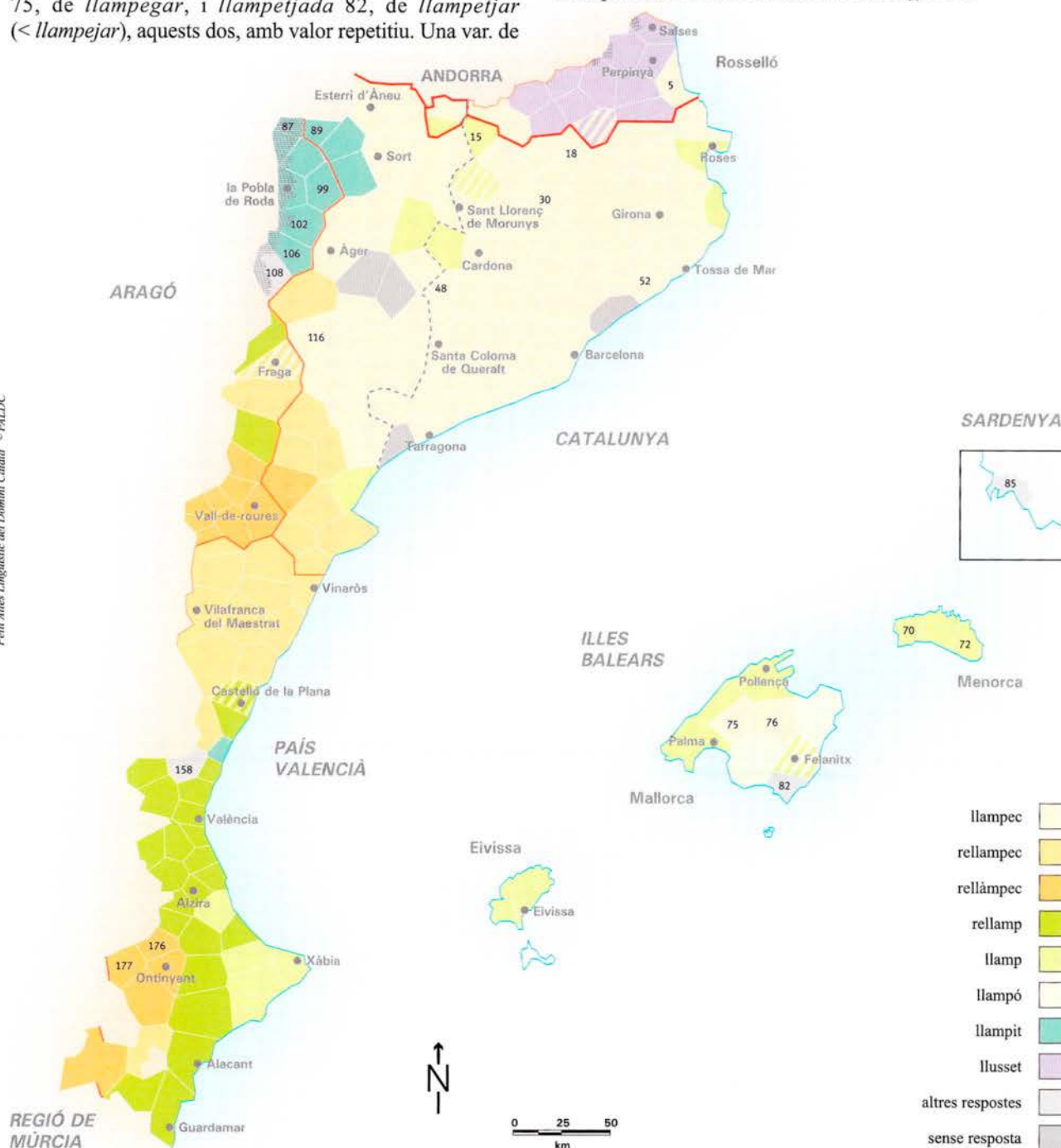
(ALDC, III, 674. Un llampec)

Per a l'ètim de cada mot cal consultar el mapa 430.

Freqüentment hi ha una distinció entre *llamp* 'descàrrega elèctrica acompanyada d'una resplendor instantània' (< llat. FULMEN, it. *fulmine*, fr. *foudre*) i *llampec* (< llat. FULGUR, it. *lampo*, fr. *éclair*), però en algunes poblacions s'usa *llamp* per *llampec* i a la inversa, i en ross. *llusset* té els dos valors (contra el que diu el *DECat*). Notem com a var. de *llamp*, *llamp de calor* 72, *llamp boiet* 70 i el compost *rellamp*, i de *llampec*, *llampec de calor* 18, *llampet* 5 i *llampuc* 76, per canvi de sufix i els compostos *rellampec* i *rellàmpec*, que sembla basat en el model cast. (veg. *relámpago* 108, *relámpado* 108). *Llampó* és der. dim. de *llamp*, *llampegada* 75, de *llampegar*, i *llampetjada* 82, de *llampetjar* (< *llampejar*), aquests dos, amb valor repetitiu. Una var. de

llampegar, *llampigar*, va generar *llampic* 89 i *llampit*, per equivalència acústica $-k = -t$, amb el compost *rellampit* 99, 106, *rellàmpit* 102. *Llanternada* 30 és der. de *llanterna* 'esclat de llum' (< llat. LANTERNA) i *vell marí* 85, pròpiament 'foca', és calc del sard (*bikru marinu*, *boi marinu*), on s'aplica al llamp en l'horitzó del mar, car es pensa que la foca ha aixecat el cap a la superfície marina (*DES*), una creença que en els pobles romànics també s'atribueix al dofí i a la balena (cf. it. *baleno* 'llamp') (veg. Rohlfs, 1966: 137-139). També s'han recollit *centella* 48, 52, 116, 158, 176, a més dels castellanismes *raio* 15, 87 i *xispa* 177 (veg. mapa 430).

Llampec és el mot normatiu des del *DG_I*, 1932.

Arc de Sant Martí

(ALDC, III, 678. L'arc de Sant Martí)

L'arc de Sant Martí coneix en les llengües europees varietat de noms d'origen pagà (veg. Rohlf, 1966; Alinei, 1983), dels quals en la nostra llengua resta *Iris* (< llat. IRIS < gr. IRIS, -IDOS), missatgera dels déus, la dels peus lleugers, encarregada del tràfic entre el cel i la terra, representada amb un xal de set colors, que és l'origen de *arco iris*, manlleu al cast., convivint a voltes amb *arc de Sant Martí* (25, 67, 117), amb les var. *arco iri* 167, *arco eris* 138, *arca lliris* 18. Aquest significant manca de tradició en català, on la fase pagana no ha deixat resultats: el seu lloc el van ocupar *arc de Sant Martí*, present ja en el *Libre dels feits*, de Jaume I ("un arch blau e vermeyl que n dien de Sant Martí"), que presenta var. curioses (*as de Sant Martí* 22, 31, 37, 51, per l'alternança de [z] + cons. sonora > [r] + cons. sonora (com *fantasma* > *fantarma*), esdevingut per homonimització *ase de Sant Martí* 43, 50 i *llaç de Sant Martí* 27) i que ha arribat al murcià *arco de San Martín*; la var. dim. lexicalitzada, *arquet de Sant Martí*, pròpia del ross., és tributària de l'oc., però la de 123, convivint amb *arc de Sant Martí*, resulta d'una tendència del val. a formar dim.; el mateix nucli apareix sol (*l'arc* 130, 142, 153, 163, 166, 187, 190; *l'arco* 108) o amb altres determinants (*arc de Sant Joan*, *arco de Sant Joan* 89, 93, 99, 102, 106 (o *arco san* [χ]uan 100), usat en un manuscrit del *Libre*

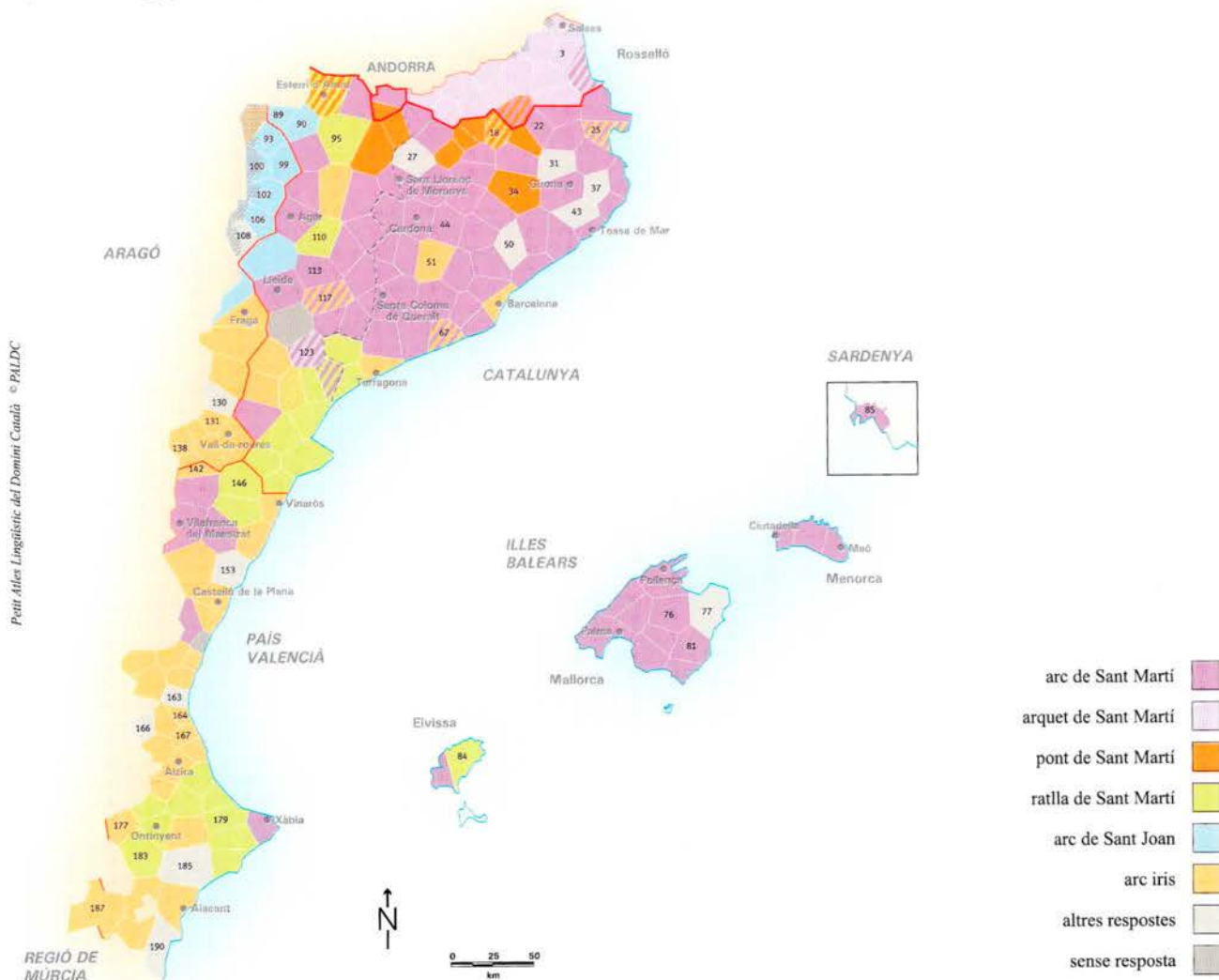
dels feits de Jaume I, var. femenina *arca de Sant Joan* 90, afi a l'arag. *arco de San Juan*; *arco de Sant Pedre* 106, que és més petit; *arc al cel* 85 pres del sard *arku e kelu*), o amb nucli diferent (*pont de Sant Martí*; *ratlla de Sant Martí* 146, var. *ralla de Sant Martí* –ra[χ]a té més ocurrences que ra[χχ]a–, *raia de Sant Martí* 84, 183, *rall de Sant Martí* 185 i *sol de Sant Martí* 77).

Altres mots designen solament mig arc: *coll de cabra* 76 i *verderol* 131.

Geogràficament notem un predomini de *arc de Sant Martí* (Balears, Principat i punts del val., dialecte on *arco iris* s'hi hauria superposat, així com a *ratlla de Sant Martí*), petites àrees de *ratlla de Sant Martí* pel cat. sept. de transició, i una faixa de *arc de Sant Joan*, a la Franja, de probable influència aragonesa.

L'observació de l'arc de Sant Martí per part del poble ha generat una abundant fraseologia en relació al presagi de pluja: plourà si aquell surt al matí, farà bo si surt a la tarda (3, 34, 44, 81, 95, 110, 113, 117, 164, 177, 179; "l'arc de Sant Martí al matí, la pluja ja és aquí; l'arc de Sant Martí a la tarda, la pluja està acabada" 117).

Són mots normatius *arc de Sant Martí*, *arc iris* i *arc del cel* (aquest, no registrat en les enquestes), des del DG_I, 1932.

La rosada

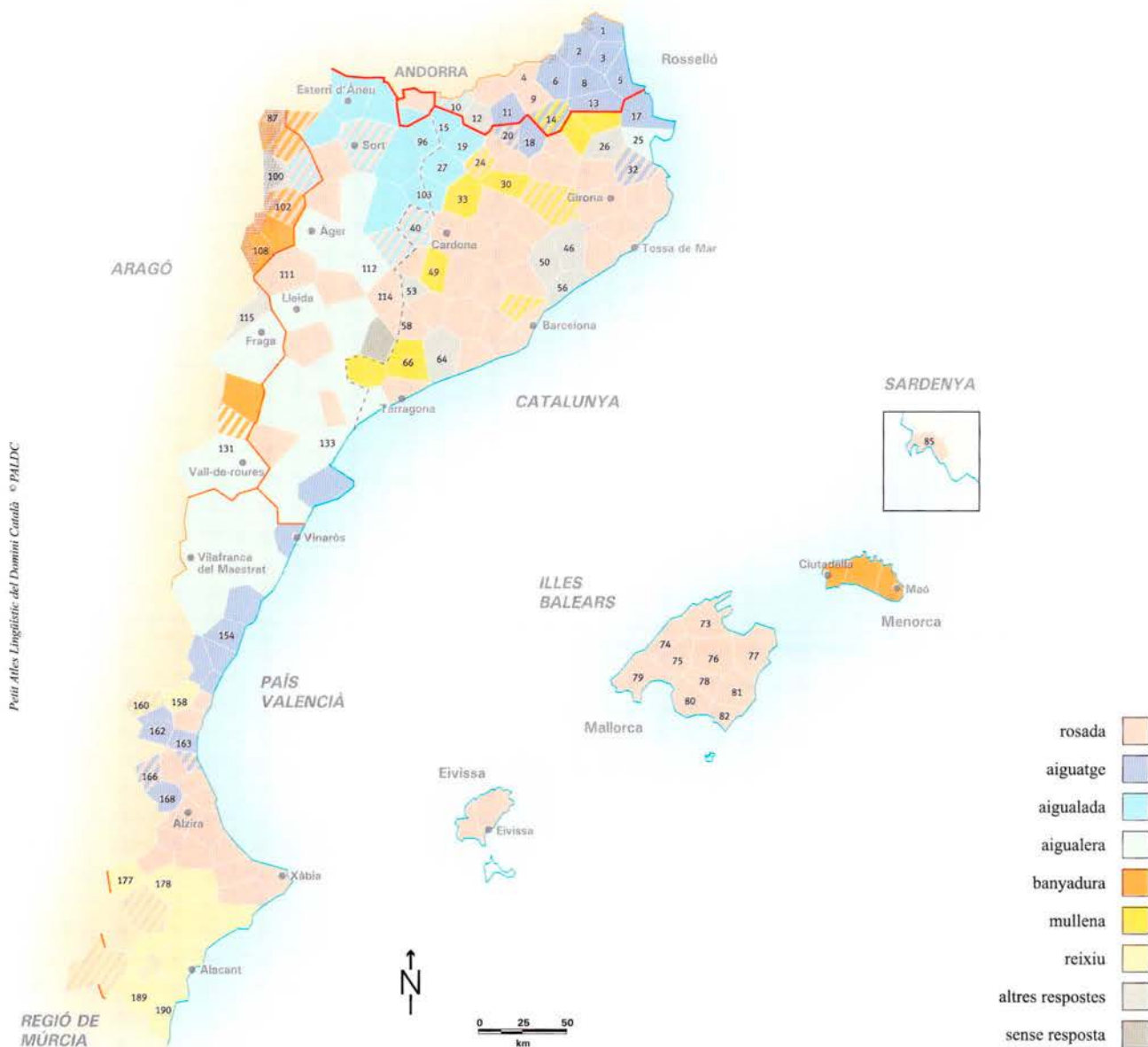
(ALDC, III, 680. La rosada)

Rosada és el mot que ocupa àrees més o menys extenses de tots els dialectes, congènere de l'oc. *rosada* i del fr. *rosée*; és un der. del cat. ant. *ros* (< llat. *ROS*), petrificat en el compost *aigua-ros*; presenta les var. *roada* 4, 9, 73-75, 78-81, 111, 114, per pèrdua de la *[-z]*-intervocàlica, el mall. *rovada* 76, 77, 82, per inserció d'una *[-v]*-antihiatàtica, *rogada* 102, amb una *[-g]*-del mateix valor antihiatàtic, i *rosà*, amb pèrdua de la *[-d]*-intervocàlica del suf. *-ada*, pròpia del val. (veg. mapa 424 i PALDC, II, mapa 116). *Aigua* és la base de *aiguatge*, amb addició del suf. *-atge* (< llat. *-ATICU*), amb les var. *aiuatge* 154, *aigatge* 1, 3, 5, 8, 11, 13, 14, 20, *aigatxe* 2, 3, 6, *aiuatxe* 162, 163, 166, 168, amb ensordiment, i el doble der. *aigatxada* 17, 18, 32; i *aigual* ho és de *aigualera* (var. *igualera* 131, *aiualera* 133, *aigoler* 25) i de *aigualada* (var. *aigalada* 10, 15, 19, 27, *aigolada* 40, 96, *igolada* 103), les dues, formes occidentals. *Banyadura*, der. de *banyar* 'mullar', com *banyer* 74, ocupa algunes poblacions ponentines (afins a l'arag.). *Mullena*, registrat a Esteve *et al.* (1803) com a "territorial",

i el seu der. *mullenada* 24, 30, 33, 49, d'origen intensiu, del cat. central, sembla un der. de *mullar*, si no és el resultat, com proposa el *DECat*, d'un gerundiu llat. *MOLLIENDA*, amb evolució fonètica semblant a **FACENDA* > *faena* (> *feina*) (veg. Veny, 2011 b); notem amb relació a *mullar*, les var. *mulladura* 56, 64, 66 (*muiadura* 46, 50, amb iodització), *moixadura* 100, adaptació del cast.-arag. *mo[χ]adura*, per l'equivalència cast. /χ/ = cat. /ʃ/, i *mullat de la boira* 53. *Reixiu* (var. *reixiuada* 178, *roxio* 158, 189, 190, *ruixio* 177) és un aragonesisme antic (← *ro[ʃ]io*) arribat a l'alacantí a través del murcià (veg. Veny, 2011 a), mentre que *rocio* 160 és cast. L'alg. *lantori* 85 és manlleu al logudorès *lentore* "rugiada dell'alba" enfront de *serenu* "rugiada della sera" (*DES*, s. v. *lèntu*).

Altres mots aproximatis: *humitat* 26, 58, 87, 108, 112, 115; *gelada* 12, 17, 46; *serena* 74.

Són mots normatius *rosada*, *ros*, *aiguatge*, *aigualera*, *mullena*, *mullenada*, *banyadura*, des del *DG_I*, 1932; *aigualada*, des del *DIEC_I*, 1995.

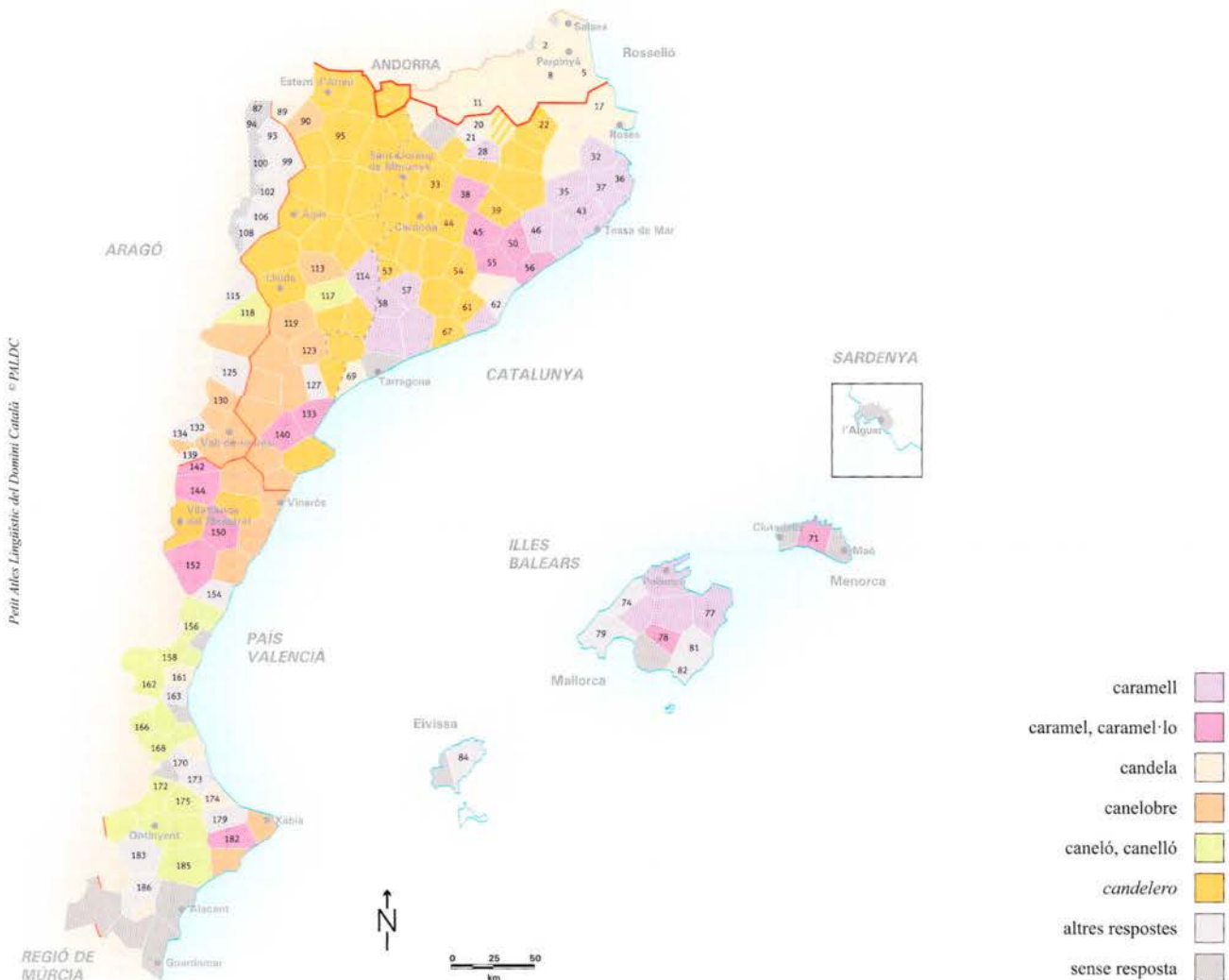

Un caramell
(ALDC, III, 682. Un caramell)

Els noms del 'penjoll glaçat' es basen sobretot en la comparació amb coses primes i allargades: 1) *candela*, forma refeta sota influència llatina sobre l'ant. i dial. *canela* 161, 174, amb el pas popular ND > n de CANDELA; pot anar acompanyat de determinant (*candela de gel* 11, 17, 69, 89; *candela de glaç* 20; *candela de gibre* 2, 5, 8) o formar un der., *candelero*, forma castellanitzant de *candeler* (*Espill*) 'suport per a aguantar una candela', de vegades amb un complement que singularitza el valor metafòric (*candelero de glaç* 22, 33, 39, 44, 61, 67, *candelero de gel* 54, 95); *canelobre* (< llat. vg. *CANDELUBRUM < llat. cl. CANDELABRUM) (var. *candelobre* 113, 119, 123; *candelobre de gel* 90), també amb el valor inicial de 'candeler' (veg. Veny, 1978: 173-174), i igualment *vela* 106 (← cast.); 2) *caramell* 'regalim de cera d'una candela' (< llat. CALAMELLUS 'canyeta'), var. *carmell* 35-37, 46 (*carmell de glaç* 32, 46), per pèrdua de la *a* intervocàlica; *cramell* 57, 114, per metàtesi; *clamell* 43, 58, per equivalència de líquides *r* = *l*; *caramell*, per homonimització amb el nom de la llepolia modificant-se en *carmelo* 38, 45, 56 (*carmelo de glaç* 55), *caramel de glaç* 50, *caramelo* 133, 140, 142, 144, 150, 152, *caramel-lo* 71, 182 o *caramel-lo de teulada* 78, que són adaptacions del cast. *caramelo*, que procedeix

del port.; la imatge originària de ‘canya’ és present en *caneló* 118, 158, 162, 172, 175 (der. de CANNA, que donava *canya* o *cana*; *caneló de gel* 118, 168, 185), *canelló*, probablement d’una dissimilació de palatals de **canyelló* (*canelló d’aigua gelada* 156, *canelló gelat* 166, amb determinant desambiguador), *canalot* 117; 3) ‘cosa que penja, que degota’: *penjorell* 28, *penjaroll* 125, *degotis* 74, 79, 82; *regalim* 77, 79, 84, *moc de gel* 179; *xorro de gel* 115, 139, de l’onomatopeic cast. *chorro*, *xorrollera* 163, *xorreres quallades* 154; 4) ‘cosa prima’: *batall* 87, *ciri d’escarxa* 186, *cegarrillo* 125 (← cast. *cigarrillo*), *porró de gel* 100, 102, 106, pel seu boc llarg, i la seva modificació *torró de glaç* 21, *cagarrell* 81, *brot de glaç* 62, *trompa de gel* 108; 5) ‘coagulació, semblança amb el pas de líquid a sòlid’: *s’ha quallat* 173, *quall de gel* 170, *qualló de gel* 183, *coll de gel* 173 (< *quall*), *xorreres quallades* 154; 6) ‘glaç, gel’: *glaç* 53, *conglaç* 78 o *s’ha conglaçat* 78 (potser contaminació de *conglap*), *glacerol* 127 (no DCVB ni DECat), *tros de gel* 99; 7) altres: *xupador* 130, *xupó* 132, 134, der. del cast. *chupar*, d’origen onomatopeic; *gremallot* 62 (< *cremallot*); *crestallera* 93, 94, der. de *crestall* 94; *pinxirigall* 93, d’origen no explicat.

Són mots normatius *caramell* i *candela*, des del DG_I, 1932.

La calamarsa

(ALDC, III, 683. La calamarsa)

Per a designar la 'precipitació en forma de grans de glaç' dos mots estan probablement en relació amb antigues creences populars: *calabruix* i *calamarsa*. El primer derivaria del cèltic *CARIA* 'pedra' unit a *VROIKSAI* 'bruixa' > **querabruix* 'pedra de bruixa' > *calabruix*, o unit a *VROIKSOW*, genitiu plural cèltic > **querabruixó* > *calabruixó*, un i altre per dissimilació de líquides; der. del primer: *calabruixada* 73; var. i der. del segon: *calabraixó* 43; *calabujó* 145, per dissimilació de líquides i sonorització de [ʃ]; *calamuixó* 118, 125, per equivalència acústica; *garbaixó* 99, *gargaixó* 102, *barbaixó* 108; *bruixó* 90, 107, 185; *calabruixonada* 128; *garbaixonada* 99. Quant a *calamarsa* (present també a les loc. 136 i 137), el segon element s'ha relacionat amb el mes de *març*, com si fos "pedra de març" i, efectivament, alguns informadors fan referència a aquest mes (12, 16, 22, 28, 43, 52, 137) o a la primavera (15, 29) com a l'època més freqüent de les calamarses i, fins i tot, tenim el der. de *març*, *marceria* 12; der. *calamarsada*, sovint referit al caràcter abundant d'aquesta precipitació.

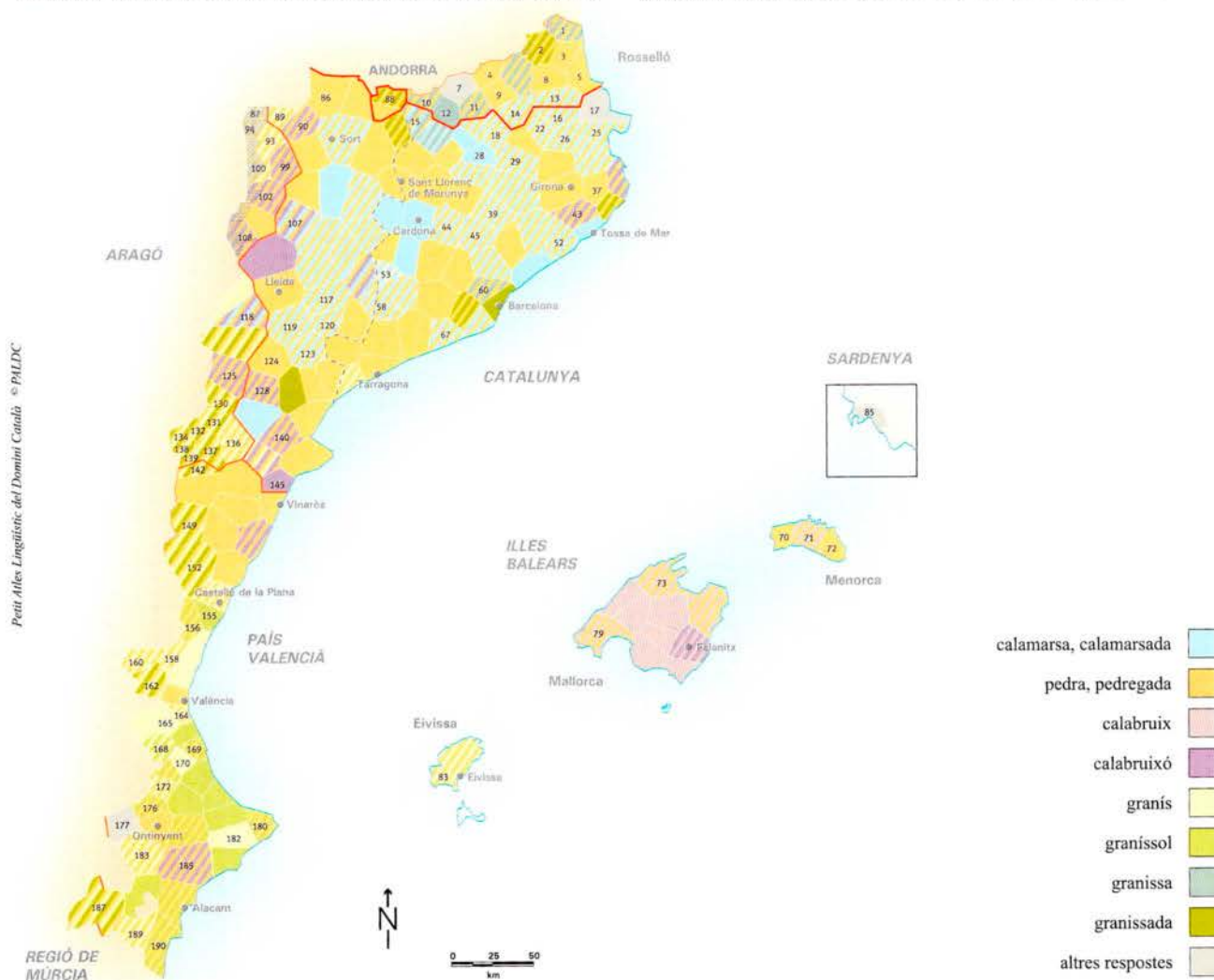
La consistència sòlida, dura, de la calamarsa és l'origen de *pedra* (var. *preda* 79, per metàtesi freqüent en mall.), generalment més grossa que la *calamarsa*, com es desprèn dels inf. de les loc. 10, 13, 15, 18, 25, 26, 39, 44, 45, 52,

58, 67, 117, 119, 120, 123, que el *granís* (83, 89, 93, 130, 131, 136, 142, 149, 162, 164), la *granissa* (1, 60), el *granisso* (87, 94, 100, 160), el *granissol* (156, 176, 180), el *bruixó* (90, 185), el *garbaixó* (99), el *gargaixó* (102), el *calamuixó* (118), el *calabruixó* (140) o el *granu[θ]* (132, 138, 158); der. *pedregada*, *pedrada* 70, 71, *predejada* 149, 152 (← *pedregar*), *pedrusca* 72, *pedrisco* 124 o les formes verbals *pedregar* 4, *apedregar* 131, 138, 142.

La metàfora del gra ha donat els der. *granís*, *granissada* (-isada), *granissó* (-isó) 53, 183, *granisol* (-issol), *granissolada* 169, 190, *granisso* (-iso, -[θ]o) 87, 94, 100, 160, 168, 170, 172, 182, 187, 189, probablement dependent del cast. *granizo*; *granís* (-u[θ]) 132, 134, 138, 139, 158; *granussa* 11, *granussada* (-u[θ]ada) 88, 132, 134, 138, 139, i el verb *granillar* 9.

Altres mots: *nissos* 18, 37, plural de *anís*, amb afèresi vocàlica, per comparació amb la mida dels fruits de l'anís; l'expressiu *matacabres* 2-5, 8, 9, 86, 155, pels efectes nocius; l'aproximatiu *aigua gelada* 165, 177; *neu* 85, per similitud amb els flocs, dits també en alguerès *floques*, i el gal·licisme *grela* 7, 14 (← fr. *grêle*). *Garrabis* 17 (no DECat) és d'origen fosc.

Són mots normatius *calamarsa*, *pedra*, *pedregada*, *granís*, *granissada*, *granissó* i *granissol*, des del DG_I, 1932.

Flocs de neu

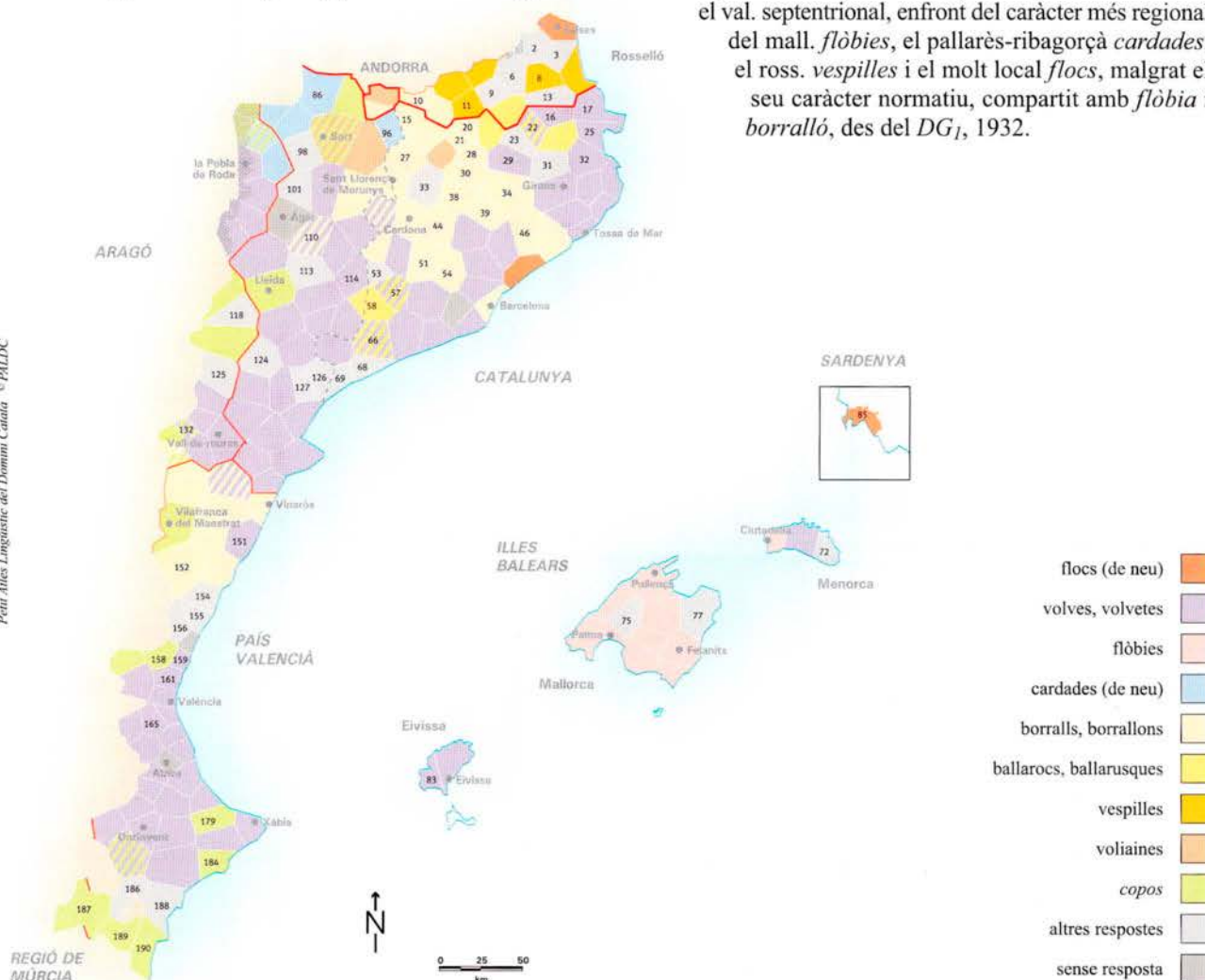
(ALDC, III, 686. Els flocs de neu)

La 'petita porció compacta de neu que cau quan neva' ofereix una gran varietat de significants, seguits o no del determinant *de neu*, la major part d'origen metafòric relacionats amb: **1)** 'borrall, manyoc de llana': *floc* ve del llat. FLOCCUS 'borrall de llana; pelussa', amb la var. alg. *froc* 85 i el gal·licisme *flacons* 6, 13 (dissimilació del fr. *flocons*); *flòbia* podria ser resultat d'un encreuament de *floc* amb *volva* (der. *volveta* 161, 165, var. *vòlvola* 31, *bolfa* 16, 17, 22, 25, *neu de volva* 83), probablement del gal·loromànic *ULVA 'polsim, filagarses', amb reforç labial (com el de *ora* > *vora*, *huit* > *vuit*), però que podria tenir relació amb el llat. VULVA 'matriu' a partir del sentit de 'pellofa que cobreix el gra' (*pellofa* 72); *borrall* (var. *borrai* 27, 28, 30, 38, 44, 51, 54, *borraits* 39, amb iodització, der. de *borra* 'fibra tèxtil curta; residus de matèria tèxtil' (< llat. tardà BŪRRA), amb els der. *borralló* (var. *borraió* 34, *borrió* 46), *borroi* 20, 21 (var. *borrolló* 15, *borrollot* 110), *borrell* 10, *borrim* 53, *borrimet* 154, *borrasca* 96; *cardada* i *cardassa* 96, der. de *carda*, de verbal de *cardar* (la llana); **2)** 'ballar o bellugar': *ballaroc* 22, 57 (o *bullaroc* 58, 66), *ballarusca*; **3)** 'espurna': *vespilla*, der. de EXPELLERE (veg. PALDC, II, mapa 196), *espuirnet* 151; **4)** 'trosset de palla': *pallot* 2, 3, 6, 9, 11, der. de *palla* amb el suf. dim. -ot, propi del ross., *bollos* 113, potser de *boll* 'pallús; pellofa amb aresta', potser

pampulaia 77 ('boci de palla'); **5)** 'papallona': *voliaina*, der. de *volar* (var. *voligot* 69), *papallona* 127, *paloma* 156 (der. dim. *palometa* 188); **6)** 'tros de roba, de drap': *parrac* 16, 22, 23, 32, *pedaç* 75, 152; **7)** 'cosa que penja, que cau': *penjoll* 101, *pendons* 125, *pendatxos* 132; **8)** 'pàmpol': *llambrusca* 29 (< llat. LAMBRUSCA), *pàmpol* 186 (< llat. PAMPINU, amb canvi de sufix); **9)** 'bola': *bola* 86 i dim. *boleta* 151, potser per confusió amb la calamarsa; **10)** 'cosa petita': *llenca* 155, *brinet* 158, der. de *bri*, *gleva* 68 (← 'grumalló').

D'altres mots la motivació dels quals no és clara: *copo* (catalanitzat en *cóp* 158, 184, 187, 189, 190, *copet* 179, 190; der. *cópoles* 155, var. *topo de llana* 118) és manlleu al cast., on s'interpreta com a masculí de *copa* (*xapa* 159 podria ser un arcaisme amb la mateixa imatge, 'copa'); *bolimaga* 118 tindria relació amb una planta punxosa, amb la var. *bol(o)maga*; *bambolla* 126, comparació amb una bombolla; *escarramell* 8, possible confusió amb *caramell*; *corrall* 33, der. de *córrer*, format sobre el model *borrall*; *glapes* 124, potser var. de *clapes*; *espanzelles* 98 i *espanzellot* 114 són mots obscurs.

Des d'un punt de vista geolingüístic crida l'atenció el predomini de *volves* (*de neu*), la notable freqüència de *borralls*, *borrallons*, àrea compartida pel cat. central i el val. septentrional, enfront del caràcter més regional del mall. *flòbies*, el pallarès-ribagorçà *cardades*, el ross. *vespilles* i el molt local *flocs*, malgrat el seu caràcter normatiu, compartit amb *flòbia* i *borralló*, des del DG₁, 1932.

Tenir les mans *balbes* (ALDC, III, 690. *Tenir les mans balbes*)

Les respostes a l'enunciat a voltes designen també la 'persona que té les mans balbes'. La motivació més productiva és la relacionada amb la idea de 'mancat del sentit del tacte' representada sobretot per *balb*, *balbes*, del llat. *BALBUS* 'quec', d'origen onomatopèic, passat a 'enfredorit', i que coneix les var. *baub*, *baubes*, *bau* 52, 69, 111, 117, 120, *bauba* 112, *baubo* 119, 133, 136, 140, 141, 143, 145, amb vocalització de la *l* velar; *balbo* 130-132, 134, 137, masculinització de *balba*; *bambes* 83, 84, per atracció de *bambo* 'babau'; *baupes* 42, a partir de la sorda final [bawp], *palpes* 182, per assimilació a la -p- i la pronúncia oclusiva de b-, i l'atracció de *palpar*; i els der. *balbuces* 142 (femení de *balbuç*) i *embaibides* 54, 99, 101; *piulots*, der. de *piular*, "com una metàfora acústica-tàctil sigui per l'agudesa lancinant dels piulots, sigui perquè fan piular de dolor" (DECat); *pigots* 54, 55 podria ser-ne una modificació; *adormides* (també *dormir-se les mans* 186); *tontes* 70, del cast., *botxes* 72, 185 'boges', *bèsties* 70, *sompes*, de *sompo* 'mancat de vivor'; *grec* 38, del seu sentit pejoratiu.

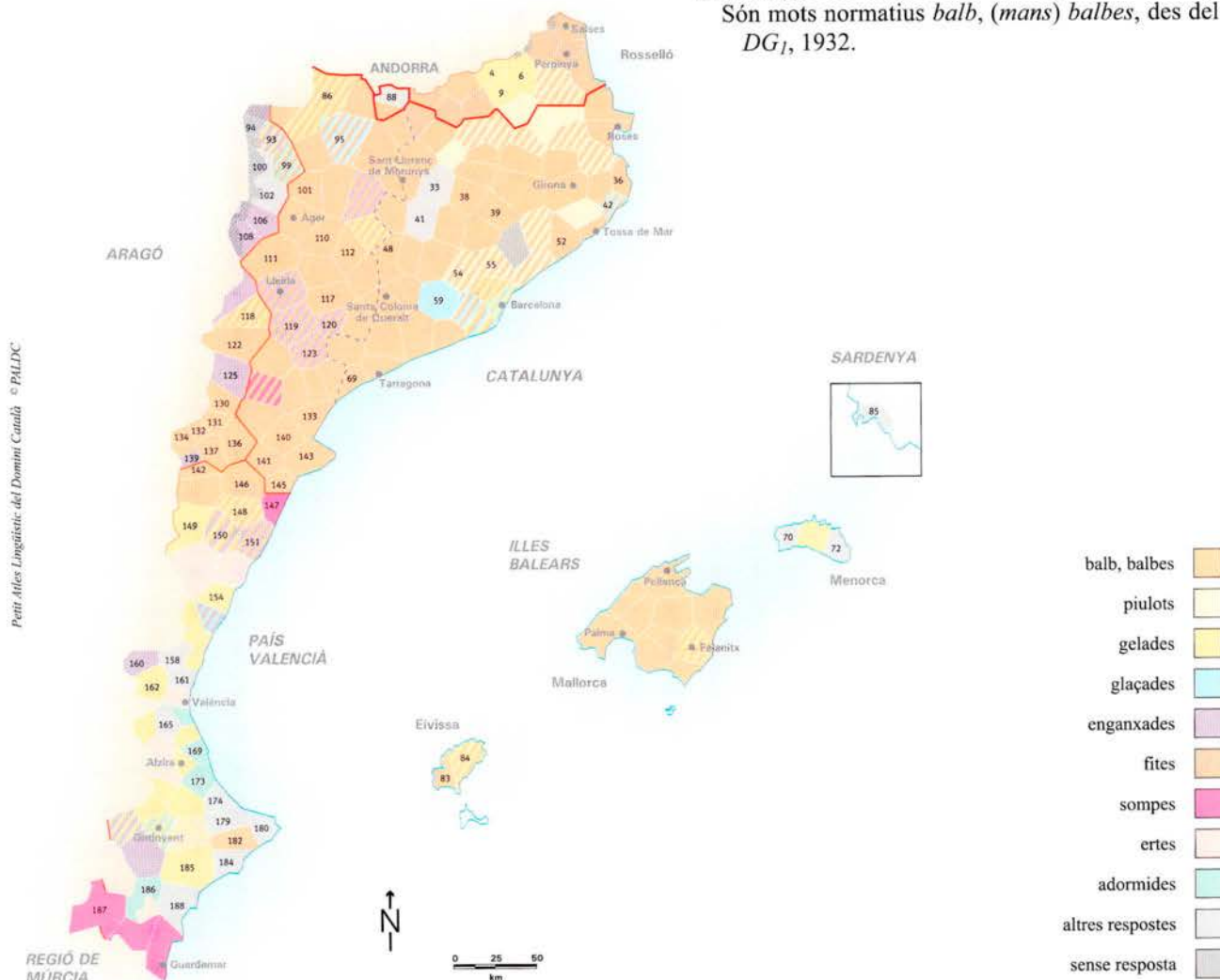
Altres motivacions es basen en: 1) el 'fet de gelar-se les mans': *gelades*, der. de *gelar* (< llat. *GELARE*), *geloses* 9 (var. *uluges* 6, *alutges* 4, per un fals tall en fonosintaxi; *congelades* 154), *glaçades*, der. de *glaçar* (< llat. *GLACIARE*)

o de *glaç* (< llat. *GLACIES*), *gebrades* 36, der. de *gebrar*, format sobre *gebre*, *engelebrit* 93, 94, 100, 102, de *gebre* encreuat amb *gelar*; 2) la 'rigidesa, enravenament, immobilitat': *fites*, del part. llat. *FICTUS* (en comptes de *FIXUS*), part. de *FIGERE* 'clavar', abreviació de *mans fites*; *ertes*, de *ERCTU*, var. de *ERECTU*; *test* 110, *testes* 88, del llat. *TENSU*, *tiesses* 158, 162, pres del cast.; *enterques* 41, der. de *entercar* 'quedar rigid', format sobre *terc* 'dur, rigid'; *enrampades* 33, 48, 59, der. de *rampa*; *agarrotades* 158, 187, 188 (var. *engarrotades* 169, 184), der. de *garrot*; *enganxades* (var. *ganxades* 106, 108, 125, 139, *aganxades* 123, 150, 151, 160), der. de *ganxo*; *enguexides* 180 (var. *enguersides* 179), der. de *guerxo* 'desviat de la línia recta', com *enguexades* 174, (*dits*) *arranxats* 'ajuntats' 86; 3) perífrasis: *no tenir tacte* 95; *no poder fer la pinya* 39, ~ *ni punyet* 118, 122, 147, 148, ~ *culet d'ou* 151, ~ *culet (de) gallina* 165, ~ *el coco* 161, ~ *el pomellet* 173, ~ *capó* 146, 149.

Són manlleus al sard *cancarades* 85 (← sard *sas manos cancaradas* 'mans balbes') i *entitirigades* 85 (← logudorès *intetterigare*).

Notem la gran extensió de *balb*, (*mans*) *balbes* (Mallorca, Menorca, Principat, val. sept., i a la resta, només Tàrbena [loc. 182], per la colonització mallorquina del s. XVII).

Són mots normatius *balb*, (*mans*) *balbes*, des del DG_I, 1932.

TOPOGRAFIA

Un llogaret

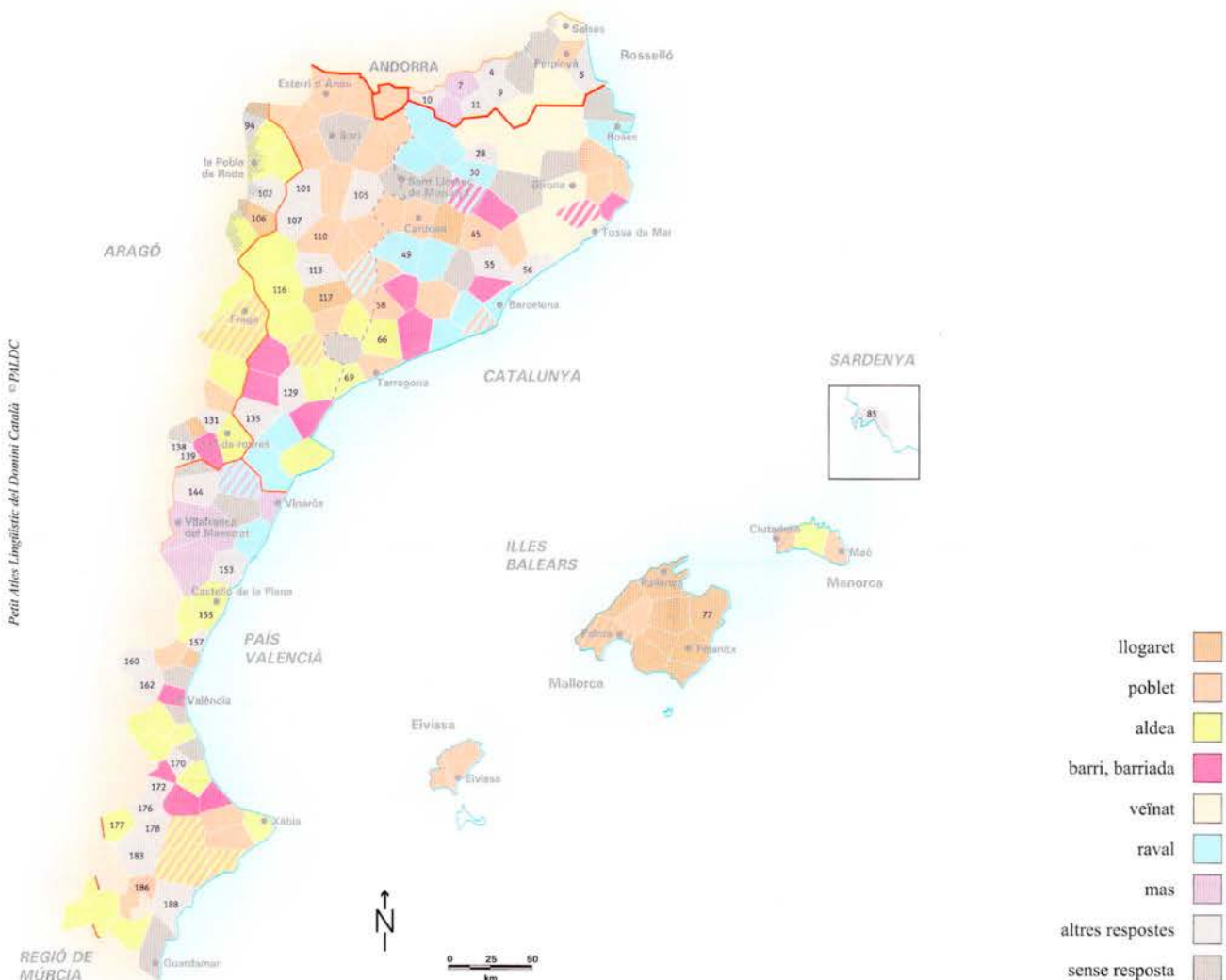
(ALDC, III, 693. Un llogaret)

Per al concepte 'població petita' el català coneix diversos noms. *Llogaret* és un der. de l'ant. *llogar* (com el cast. *lugar*), sinònim antic (fins al s. XV), der. alhora de *lloc* (< llat. LOCUS 'lloc, indret' → 'lloc habitat'), que adquirí el sentit de 'població petita' (encara avui 102, 144; *lloguet* 106); mantingut actualment en *llogaret*, amb les var. *llocaret* 77, per la pressió de *lloc*, i *llogarret* 117, documentat des del s. XVII; notem també el rib. *llugaron* 94, amb el suf. dim. *-on*. *Poblet* és dim. de *poble*, del llat. PŌPULUS 'conjunt de ciutadans', que va passar a 'nucli de població' des del s. XVII (veg. mapa 317). *Aldea* és herència de l'ar. DAĪ'A 'camp; llogaret' (var. *aldeia* 66, 116), compartida amb el port. *aldeia*, gall. i cast. *aldea*. També tenim ocurrencies de mots basats en un nucli de població (o un conjunt) seguit d'un determinant, amb valor aproximatiu: *petit indret* 7, *poble petit* 55, 107, 135, *poble xicotet* 155, *vilatge petit* 85, *poble rural* 105, *poble agregat* 157; *ramal de cases* 170 (der. de *ram* 'conjunt'), *raval de cases* 30, 49, *pinjó de cases* 178 (der. de *pinya* 'nucli apinyat'). Per a *barri*, *barriada*, *veïnat*, *raval*, veg. mapa 328. *Mas* (var. *maset* 162, *masada* 131, 138, 139, 153, *masia* 160) deriva del llat. tardà MANSUM 'lloc d'estada' (part. de MANEO 'romandre,

quedar-se' passat a 'casa de camp o de conreu' i 'petit conjunt de cases'). *Veral* 56, relacionat amb *vereda* (DECat) o potser der. de *VARIALE (de VARIUS 'tros de terra diferent dels immediats') (DCVB). Noms de petites divisions administratives han aparegut com a sinònims: *parròquia* 28, 45, *pedania* 69 'entitat local menor sota la jurisdicció d'un alcalde pedani' (*pedani* [s. XIX], der. de PEDEM 'd'un peu de llargada; subaltern'); *agregat* 58, 107, 110, 113, 129, der. culte de AGGREGARE 'ajuntar' (< 'portar al ramat'). L'administració estrangera ha acostat *hamó* 4, 5, 9, 10, 11 (< fr. *hameau* < francic *HAIM 'poblet'; cf. al. *heim* 'domicili', angl. *home*); *burgo* 85 i el seu der. *burgada* 85 (< it. *borgo*); *caserio* 101, 172, 176, 177, 183, 186, 188 (< cast. *caserío*, der. de *casa*). L'alg. *frasio* 85 és d'origen fosc.

Des d'un vessant geogràfic, notem la notable extensió de *aldea* pel val. i el nord-occ., que no justificaria la marca de *antic* del diccionari normatiu; i l'arcaisme *llogaret* conservat en mall. i men.

Són mots normatius *llogarret* i *aldea*, aquest com a antic, des del DG_I, 1932; i *llogaret*, des del DIEC_I, 1995.

El camí ramader

(ALDC, III, 700. El camí ramader)

El 'camí de transhumància per on els ramats es desplacen anualment cap a les terres baixes a l'hivern o cap a les muntanyes a l'estiu' coneix diversitat de noms: els més estesos al Principat i a la Catalunya del Nord són *camí ramader*, *carrerada* i *cabanera*; al País Valencià, *assagador*, *vereda* i *senda*; al tortosí, *lligallo*. Notem que algunes respostes han sofert interferència amb 'camí públic'.

El determinant del *camí ramader* (o *pas ramader* 9, 10, 15, 19) és un der. de *ramat* i alterna amb *camí de bens* 19, ~ *d'anyells* 37, ~ *d'animals* 106, ~ (o *pas*) *del bestiar* 89, 130-132, 134, 138, 139, 142, ~ *de la dula* 169 ('ramat comunal' < àr. vg. DŪLA 'torn, tanda [en el pasturatge de bestiar]'); ~ *de Xàtiva* 174, que indica la direcció; ~ *real* 179, o, per trencament del hiat, ~ *ral* 8, 22, 28, 46, 97; ~ *veïnal* 20, 91, 115, 157 (var. ~ *viïnal* 133, per assimilació); també es coneixen els der. *caminal* 66 i *caminera* 85.

Carrerada (var. *camí de carrerada* 53, *carrerada ramadera* 113; *carregada* 8) és un der. de *carrera* 6, 59 (var. *camí de carrera* 53), que procedeix de (VIA) CARRARIA, pròpiament 'camí per a carros', amb extensió de sentit; *carrerassa* 151 també n'és un derivat.

Cabanera (var. *cabanyera* 116, 118, 122, 125, *pas de cabanyal* 131, 132, 134) és der. de *cabana* (o *cabanya*), del llat. CAPANNA, amb vacil·lació en la palatalització del grup

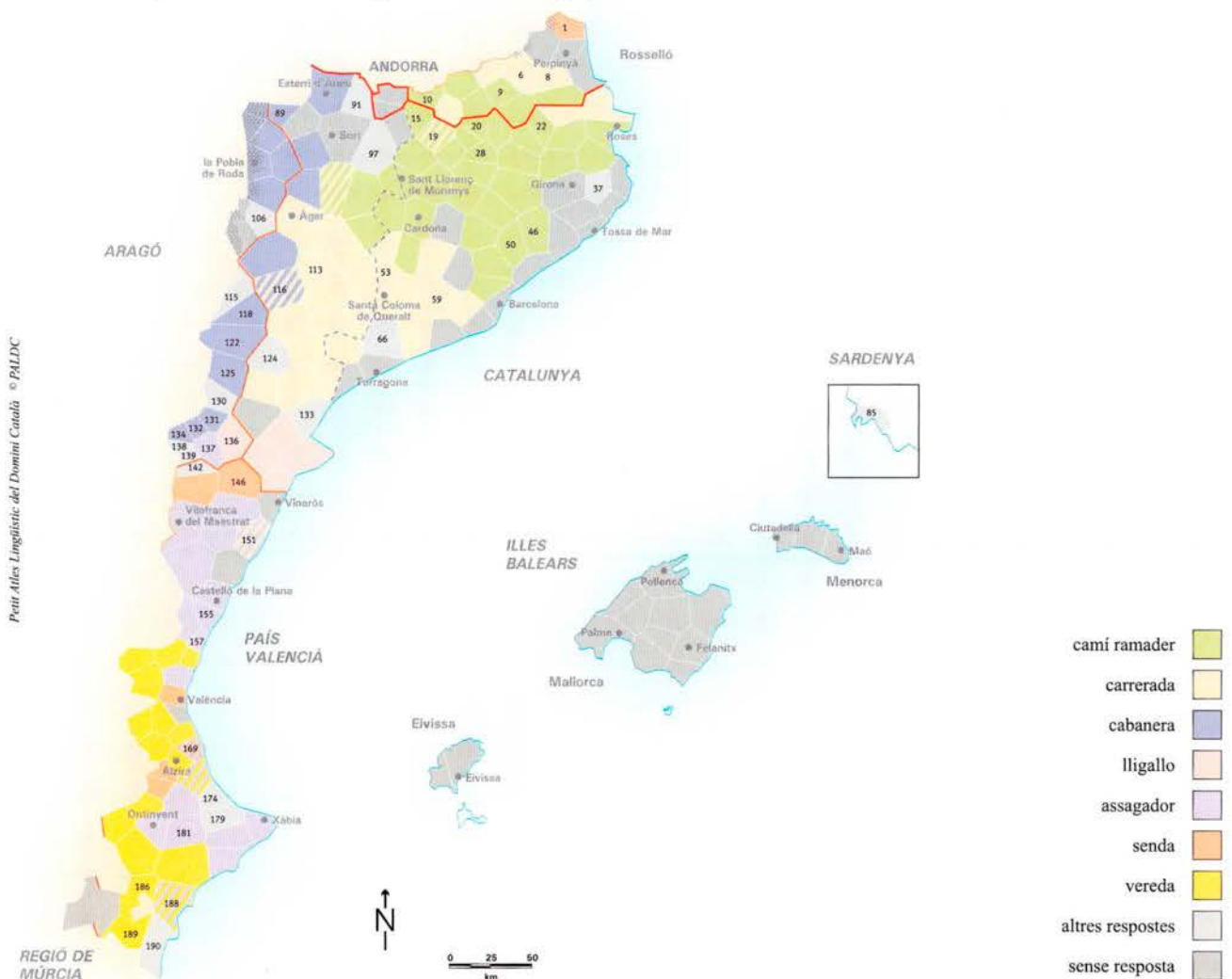
-NN-, mot que de 'cabana' va passar a 'gran ramat', 'ramat que va a les cabanes de muntanya' i 'gran camí que segueix el ramat transhumant'.

El val. *assagador* (7 ocurrences amb [a] de la segona vocal enfront de 12 amb [e]), amb les var. *camí assegador* 181, *assirgador de bestiar* 137, i, amb evident homonimització, *camí de segadors* 155, deriva de l'àr. SĀGA 'part posterior'. *Vereda* (var. *verea* 186, 188, 189) és un manlleu al cast. (o arag.). *Senda* (< llat. SEMITA, veg. mapa 440), amb els der. *sender* 1, *sendera* 146, té tradició medieval, però el seu manteniment podria estar en relació amb l'arag., on té una notable extensió.

Lligallo (var. *pas de lligallo* 136) prové de l'arag. *lligallo*, on era una institució que reunia els pastors per a tractar assumptes referents a la ramaderia i que es va estendre a Morella i Tortosa desviant el seu significat cap a 'camí ramader' (Veny, 1991 b: 110-111).

Altres mots: *camí rabadà* 50 (*rabadà* 'ajudant del pastor' < àr. RABB AD-DĀ'N 'el dels moltons'); *costera* 190, pel lloc on passa el camí ramader; *passador* 124 i *passatge* 85, potser mots aproximatius.

Són mots normatius *camí ramader*, *carrerada*, des del DG₁, 1932, i *lligallo*, des del DIEC₁, 1995.

Elevacions muntanyoses

(ALDC, III, 702. **Altres elevacions muntanyoses*)

L'ALDC conté un mapa dedicat a *Una muntanya* (ALDC, III, mapa 701), que aquí no cartografiem, i un altre, a *Altres elevacions muntanyoses* (ALDC, III, mapa 702), que estudiem aquí i que ofereix una plèthora de noms en funció de l'altura, la forma del cim, la constitució, l'alineació d'elevacions, etc.

1) Per a 'petita elevació' trobem *turó* (var. *turons de pedra* 33, der. *turonet*), d'origen preromà, com probablement *tuca* 87, var. de *suca*; *montillo* 85 (← logudorès sept. *montiyu*); *munt* 1 (< llat. MONTE), *desmunt* 26, *monte* 136, 153, 163, 166, 186, 188, 190 (← cast.), *montet* 166, *montinya* 5 (← oc. *montinha*); *montícul* 155, 169 (← cast. *montículo*); *muntanya* 37, *muntanya bolonada* 11, *muntanya terrera* 67, *muntanyeta*; *peramunt* 173; *coll* 7, 14, 41, 66, 129, 135, 140, 141, 146, 148, 151, 152 (o *coll de muntanya* 161) (< llat. COLLE 'pujol'), der. *collet* 30, 41, 45, 49, 126, 127, 138, 140-142, 148, *collada* 30, *colada* 6 (← oc.); *colina* 13, 92, 168 (← cast. ← it. *collina*); *cerro* 118, 165 (← cast.); *port* 135 'lloc més alt d'un camí de muntanya', *portella* 7; *alt* 172, 181, der. *alter* 167, *alteró* 143, 163, 168, 169, 172, 176, *alteret* 175, *altiró* 177, *saltiró* 133, encreuament amb *salt*, *alturó* 145, encreuament amb *turó*, *altures* 172; *mamelon* 6 (← fr.).

2) Denoten 'extrem agut' *punta* 120, *puntal* 148, *punteta* 128, *mont a punta* 85; *pic* 2, 3, 6, 7, 9, 11-13, 15, 20, 25, 104, *pica* 1, 6, der. de *picar* (< llat. PICCARE), d'origen onomatopèic, en relació amb 'extrem agut'.

3) Són producte d'una metàfora *tossal* (var. *tussal*, *trussal* 69, per influència de *suca*, *tuc*, -a, o *turó*; *tossol* 109, *tussalon* 100, der. *tossalet*, *to[θ]alet* 132, 134), der. de *tos* 'occípit, tossa', com *tossa* 141; *puig* (< llat. PODIUM 'sòcol, balcó, llotja de l'emperador a l'amfiteatre', pres del gr. PODION 'altura'), var. *putxet* 17, 36, 42, 74-77, 81, 84, *putxerol* 80, *pujol* 67, 73, 74, 78, *pujal* 25, 93; *llom* 151, 160, *llomet* 131, 156, *lloma* (var. *llometa* 162, 183), pres de l'arag. *loma*, per comparació amb l'espinada; *costa* 28-30, 48, 51, 67, 86, 109, 118 (o *costes de monts* 118), del llat. COSTA 'costella', comparat amb la part lateral de l'elevació, der. *coster* 53, 58, 66, 73, 82, 127, *costera* 139; *penya* 17, 29, der. de PĪNNA 'merlet', comparat amb les penyes de la muntanya, com ha passat en

merlet 54; *morro* 30, 122 (der. *morret* 122), d'origen onomatopèic, pel botiment dels llavis, comparat amb una massa de terra prominent; *balç* 120, del llat. BALTEUM 'cinyell' "per comparació amb la faixa de roques espadades que ceneix una muntanya" (DECat), com *cingle* 16, 22, 23, 26, 33, 43, 54, 65, 121, 133, 140, 141, 143-145, 149, 150, 156, 158, 159; *ribàs* 22, 151 (← 'marge espadat', der. de RIPA) o *tallat* 133, 159, 162; *fiter* 48 'cingle petit', der. de *fità*, com *molló* 'fità' 141, 165 (< llat. hispànic *MOTULONE 'cap de biga'; der. *mollonet* 172); *caramull* 158, potser deverbals de *caramullar* 'omplir fins a sobreixir formant pila'; *capçal* 1 (< llat. CAPITARE), der. de *cap*, var. *cabecet* 183.

4) Tenen a veure amb el perfil d'elevacions juntes *serral* 50, 135, *serralet* 61, *serrall* 119, *serrallet* 119, 147, *serrallo* 167, *serrau* 87, *serradet* 93, *serret* 65, 118, *serreta* 89, 102, 106, 110, 147, 172, 189, *serralada* 41, *serrat* (també a les loc. 16, 19, 22), der. de *serra* (present també a 149), per metàfora amb *serra* 'eina per a serrar', per l'aspecte dentat de les carenes muntanyoses; *mallada* 184 'dos o tres tossals junts', der. de *mallà* (< llat. MACULAE 'malles de xarxa'), pels turons entrelligats com una malla; *cordillera* 12, 29, 169 (← cast. *id.*, der. de *cuerda* "cima aparente de las montañas").

5) L'estructura plana del cim explica *planella* 12 (o *planilla* 93), *plana dalt de muntanya* 56, *pla de dalt* 21, *replà* 163, *replaner* 2 (← oc. *replanièr*), *plateu* 2, 3, 13 (← oc. *plateu*), així com les característiques geològiques, *mola* 140, 141, 149 (der. *molar* 105), der. del llat. MOLA 'mola del molí'; *pedrera* 35, 45, 56, 125 i *pedrissa* 160, der. de *pedra*; *roca* 47, 49, 59, 87, 93, 98, 101, 135 (der. *roquissar* 67), der. de *roc* 10, 91, 105, mot preromà, per l'estructura pètria; *terrera* 64; *torrunyo* 108.

Altres mots: *pany* 141, *vallon* 87, *pinar* 128, *pinaret* 128, *motroton* 166, *coma* 4, *codony* 58, *castell* 141, *estret* 133.

Són mots normatius *muntanya*, *turó*, *tossal*, *puig*, *pujol*, *serra*, *serral*, *serralada*, *balç*, *coll*, *collada*, *port*, *replà*, des del DG_I, 1932; *lloma*, *alteró*, des del DIEC_I, 1995.

La *baga* de la muntanya

(ALDC, III, 703. La *baga* de la muntanya)

Ombria i *bac*, amb les seves variants, són els dos mots bàsics per a designar la ‘part de la muntanya on toca poc o no gens el sol’. El llat. *OPACU* era adjectiu amb el significat ‘que es troba a l’ombra, obscur, on la llum no penetra’, s’oposava a *APRĪCUS* ‘exposat al sol, assolellat’ i mai s’usava amb valor figurat, per al qual es feia servir *OBSCURUS*; en cat. va donar *obac*, *ubac* (< *obag*, doc. any 1074 < *obago* 100, doc. any 839), amb ensordiment, des del s. XIII, de la -g- final (var. *aubac*, per analogia de *aubaga* i per dissimilació de *lo ubac* < *lo obac*; *bac*, amb afèresi per fonosintaxi); el femení *OPACA* ha donat *obaga* (var. *aubaga* < *la ubaga* < *la obaga*, per fonosintaxi, que pel mateix fenomen ha generat *ubaga*, com *aubergínia* > *ubergínia*), i *baga*, amb afèresi potser per convivència amb *bac* (39, 44, 55); l’ús adjectival apareix en *part бага* 46 (var. *boga* 118), *part aubaga* 48, 107, *part ubaga* 54, *man ubaga* 54 (*man* ‘mà, costat’); aquests mots es troben documentats des del s. IX (veg. Balari, 1899 [1964]: 247-248); der. (*part*) *aubagosa* 120, amb el suf. -osa (< llat. -OSA), que expressa la qualitat del substantiu, i *bagueny* 37, 43, 47, 52, format de l’ant. *bag* i el suf. -eny (< llat. -IGNU), que indica una relació geogràfica.

Ombria procedeix del femení del llat. vg. **UMBRIVU* (García de Diego), que va donar *ombriu* ‘lloc on no toca el sol’ i, en femení, *ombriva*, recollit sols com a adjectiu (“part *ombriva*” 67), seguint la flexió dels noms en -iu (*captiu/captiva*) que en val. pren la var. -iua (*xicotiu/xicotiua*); var. *umbria* (16 ocurrences), per harmonia vocàlica amb la /i/ tònica següent (com *c[o]sí* < *c[u]sí*; veg. PALDC, II, mapa 110), *aumbria* 160, per fonosintaxi (< *la umbria*) i *umbriga* 170, amb una -g- antihiàtica (com *cua* > *cuga*); notem també el

compost *part umbria* 178, 181. El mot, com veurem, és producte de la colonització aragonesa. En canvi, tenim altres der. de *ombra* (< llat. *UMBRA*) que probablement no tenen res a veure amb l’arag.: *ombril* 59, 63, *ombriu* 35, 61, 67, 143, 158, format sobre *ombra* més el suf. -iu (< llat. -IVU), primer adjectiu i després substantiu; *ombril* 83, amb canvi de suf.; *ombrívol*, basat en *ombra* més el suf. -ívol (< llat. -IBILE) de pertinença; *ombradiu*, der. de *ombrat*, -ada més el suf. -iu, com *ombradís* 31, 42, que ha rebut el suf. -ís (< llat. -ICIU o -ITIU), primer adjectiu i després substantiu. Són formes sintagmàtiques *part de l’ombra* 73, 78, i *banda de l’ombra* 84, probablement respostes de l’inf. “obligades” per la pregunta en llocs on manca el referent; igualment el castellanisme *part de la sombra* 163 com *sombria* 157, encreuament de *ombria* amb el mot *sombra* 174.

Altres mots depenen de la situació respecte al sol (*rerresol* 43, *radere sol* 36, *sol ponent* 66) o a un vent de tramuntana (*cara* [a] *cerç* 134 ← arag. *cara cierzo*). Des de la perspectiva geogràfica, el tipus *bac* predomina en cat. or., amb un enclavament en l’àrea nord-occ., on és prioritari el tipus *baga*. Quant a *ombria*, que s’estén pel val. i el tort., hem de concloure que és un supervivent de la presència aragonesa en aquestes terres: **1**) per la doc. antiga en arag. (s. XIII); **2**) per l’abundosa toponímia val. (L’*Ombria de la Sarsa*); **3**) per la rica doc. lexicogràfica val.; **4**) per la variada derivació en val. (*ombrieta*, *ombrienc*, *ombrió*, *ombriós*).

Són mots normatius *baga*, *bac*, *obaga*, *bagueny* i *ombriu*, des del *DG*_I, 1932. Sembla que *ombria*, per la seva gran extensió, també hi hauria de tenir lloc.

La solana de la muntanya

(ALDC, III, 704. La solana de la muntanya)

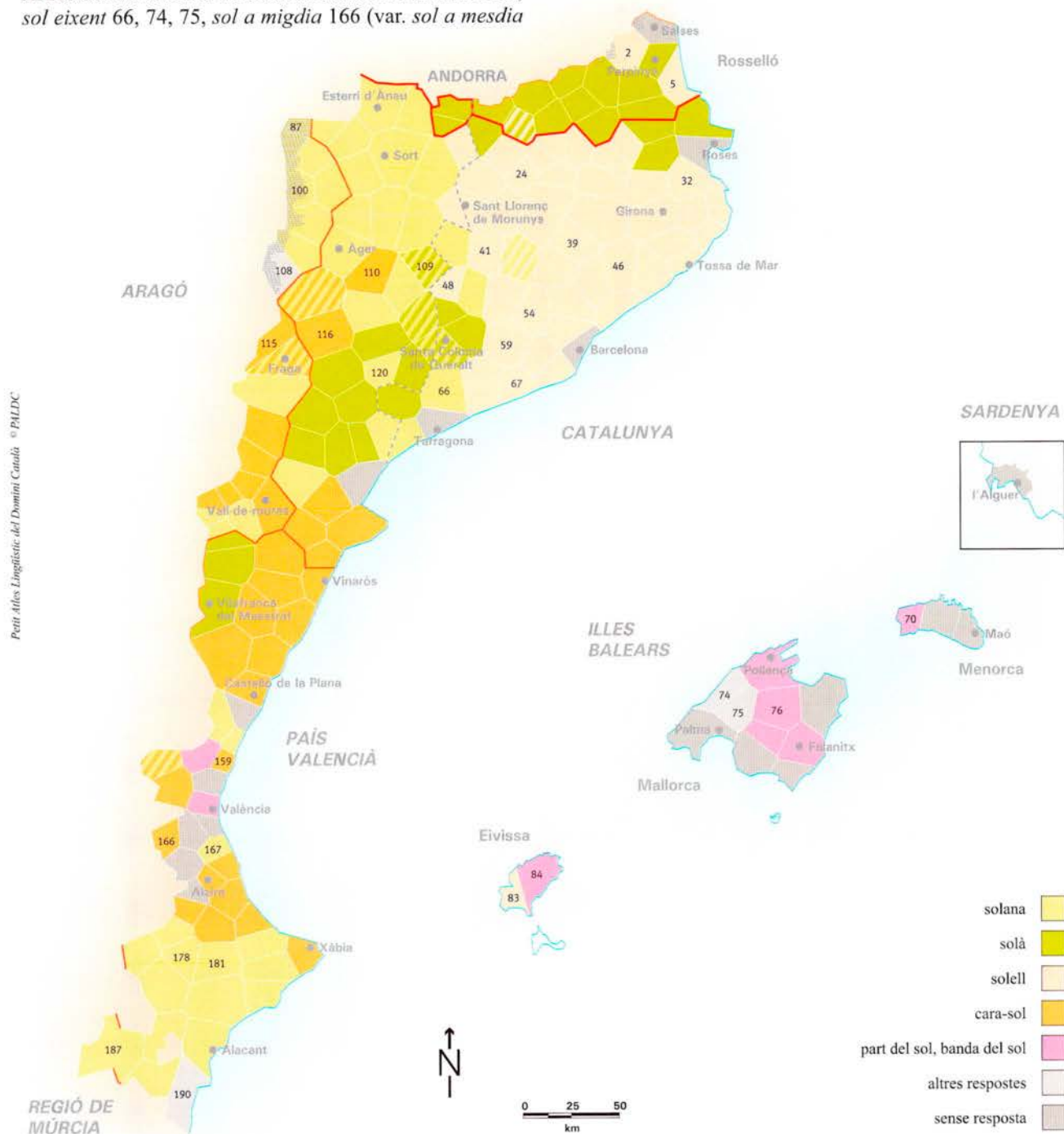
Per al concepte 'vessant d'una muntanya exposada al sol' el llatí usava, com a adjectiu, APRĪCUS, que no ha deixat der., mentre que el cat. ha partit d'un descendent del llat. vg. SOLANUS, der. de SOL, que és l'origen de *solà* (var. *solano* 100), usat primer com a adjectiu (cf. *cantó solà* 109) i després com a substantiu, com el seu femení *solana* (cf. *part solana* 109, 120, 178, 181, *man solana* 87 o *man solanera* 87; *man* 'cantó'); el llat. vg. *SOLĪCULUM és el pare de *solei*, molt més freqüent que *solell* 32, amb el femení *soleia* 24, 41 (cf. *part soleia* 46, 48, 54, 67, *banda soleia* 39, com a adjectiu) i els der. *soleiada* 59, *soleiana* 83, *solellar* 2 i *corn ensolellat* 5 (*corn* 'cantó').

Altres denominacions relacionades amb *sol* són: *sol* 108, *sol eixent* 66, 74, 75, *sol a migdia* 166 (var. *sol a mesdia*

167 o simplement *migdia* 110), *part del sol*, *banda del sol* 84, *pega al sol* 190; i el der. (*part*) *assolada* 70. *Part del llevant* 76, perquè el costat est és el que rep més rajos solars; *sopalm* 187, var. de *sobalma* amb el sentit de 'vessant (solana)'. Una part del val. i punts del nord-occ. s'ha inclinat pel compost *cara-sol* (var. *cara-al-sol* 115, 116, 159).

Geogràficament, constatem l'extensió de *solà* i *solana* pràcticament per tots els dialectes, mentre que *cara-sol* és privatiu del val. i franja ponentina del nord-occ.

Són mots normatius *solell*, *solana* i *cara-sol*, mentre que *solà* figura sols com a adjectiu (des del DG₁, 1932).

El cim de la muntanya

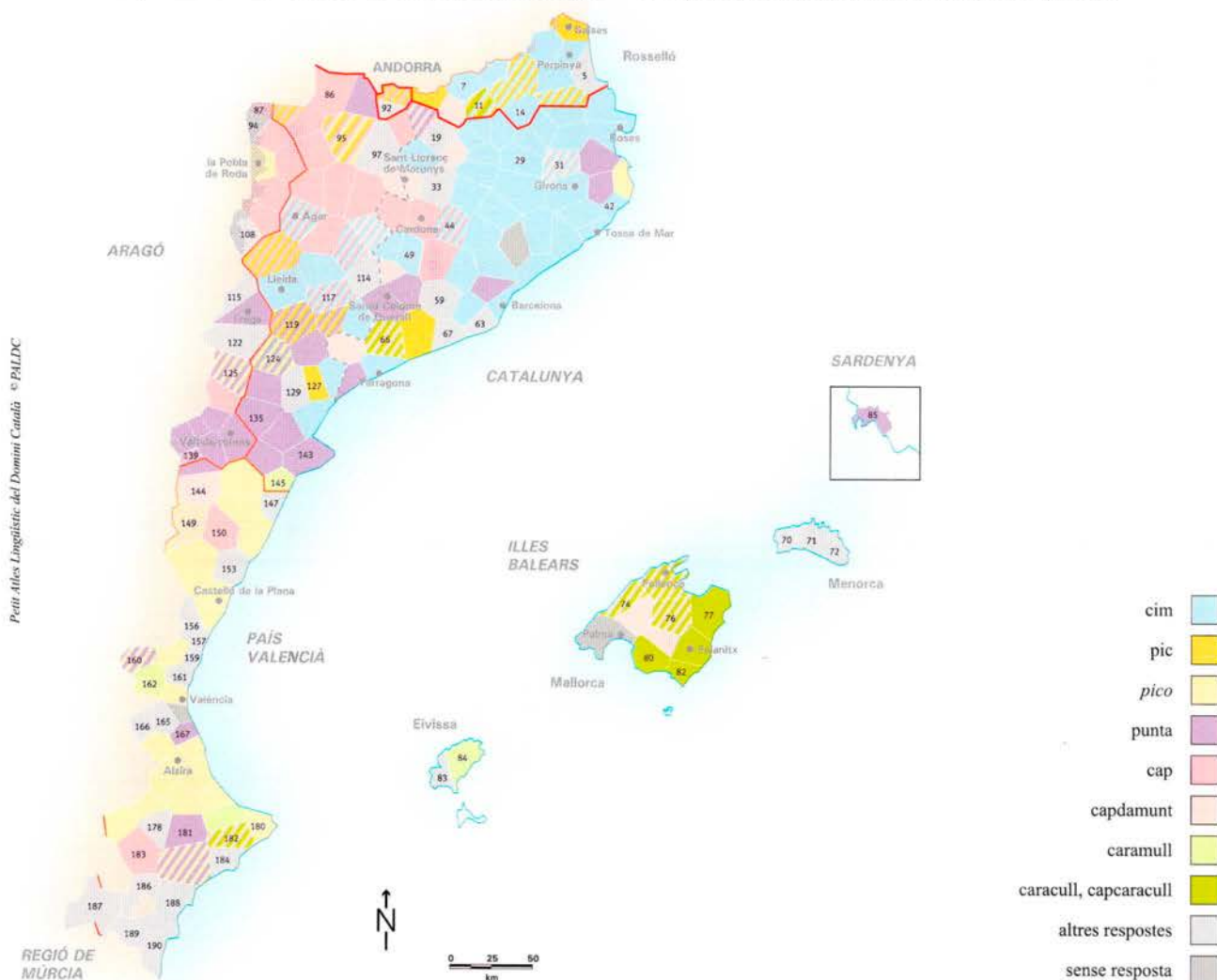
(ALDC, III, 705. El cim de la muntanya)

El 'punt més elevat d'una muntanya' coneix diversitat de significants, la majoria resultat d'una metàfora, directa o indirecta, relacionada amb 'cap, extrem'. *Cim* és la masculinització de *cima*, del llat. CYMA 'brot, tija tendra', que va passar a 'cimal, capdamunt d'un arbre'; el canvi de gènere va ser afavorit pels sinònims *som*, *cap*, *pic*; der. *cimerol* 83, 84, *cima* 159 (← cast.). *Punta* deriva de PUNCTA 'estocada, punxada amb arma blanca', part. de PUNGERE 'punyir', convertit després en 'extrem agut', amb el der. *puntal* 160 i el perifràstic *punt més alt* 119. *Cap*, del llat. CAPUT, o més aviat, de CAPUM, que, a més de 'cap de persona o animal', significava 'cim'; var. *cap de tot* 117, *cabo* 87 (← arag. o cast.), der. *cabe[θ]o* 139 (← arag. o cast.), *capoll* 150, 183, *cobolla* 166 (< *cabolla*); compostos *capdamunt* (var. *cap de món* 31, *cadamunt* 149, amb assimilació -bd-> -d- pròpia del val.); *capcaramull*, *capcaracull*, *capcararull* 182, amb el segon element der. de CUCULLA 'caputxa de frare', modificat per impulsos expressius en *cugurull* 66, *curucull* 74, 82, *caracull* 77, 80, aquests dos amb dilació de l'oclusiva sorda i metàtesi; *cacaracull* 76, *cucurucull* 11. *Pic*, postverbal de *picar*, d'origen expressiu, amb la var. *pico* (← cast.), *picatxo* 189, *pica* 5. *Caramull* (var. *cremull* 145), deverbal de *caramullar* o d'origen preromà, és resultat d'una comparació amb 'porció d'una substància que

sobresurt d'un recipient en mesurar el gra'; l'alg. *paris* 'cim pla' 85, pres del sard, podria tenir una motivació semblant en el sentit d'anivellar la mesura (cf. sard *apparinare* 'igualar'). *Pla* 114, 122, 125, 149 al·ludeix a l'estructura plana del cim. Tenen a veure amb la idea de altura: *alt* 127, 190, *més alt* 135, 147, 162, 167, 178; *dalt* 44, 49, 63, 70-72, 95, 97, 115, 129, 188, *dalt de tot* 33, 124, 161, 180, *dalt del pla* 114, *dalt el serraló* 67; (a)damunt 82.

Tenen caràcter més local *colmo* 156, 157 (var. *cormo* 153, per igualació de líquides), del llat. CULMEN, i el cast.-arag. *cumbre* 165, 167, 188-190 (< llat. CULMINE); *cresta* 7, 87, 94, 115, 144, 187 (< llat. CRISTA), amb la imatge de la 'excreixència gal·linàcia'; *crenxa* 108 (var. *crinxo* 86), a partir de la 'ratlla del pentinat o dels seus sementers'; *crepell* 184, der. de *crep* (< llat. CRISPUS 'arissat'), des de 'capa superficial'; *cóp* 186, femení de *copa* (< llat. CŪPPA), des de 'part superior d'un arbre' (cf. cast. *copa*); *molló* 143 (der. *mollonera* 178), der. de *MOTULONE, de MUTULUS 'cap de biga'.

Finalment la metonímia 'tot per la part' justifica *puig* 14, 42; *serra* 87 (der. *serrat* 19, *serral* 59, *serraló* 67); *turó* 29; *altiró* 181 (per a aquests mots, veg. mapa 442); *bony* 92. Són mots normatius *cim*, *pic*, *punta*, *capdamunt*, des del DG_I, 1932; *capcaramull*, des del DIEC_I, 1995.

Un terròs

(ALDC, III, 709. Un terròs)

El mot més general per a 'massa petita i compacta de terra que generalment s'aixeca llaurant' és *terròs*, der. de *terra* més un suf. preromà -*ōkkīō* (*DECat*), que en cat. occ. es pronuncia amb [e], *t[e]rròs* (11 ocurrences), però més freqüentment amb [a], *t[a]rròs* (72 ocurrences) per la marcada tendència en aquell bloc dialectal a obrir la [e] en posició inicial (com *sancer* 'sencer', *jagant* 'gegant'); coneix les var. *esterròs* 23, amb aglutinació del segment *es-* per la relació amb *esterrossar*; *terro*[θ] 132, 139, d'afinitat aragonesa; *darròs* 157; *terró* 188 i *tarró* 143, amb canvi de sufix, com *terroc* i *torroc* 87, 93, 94, 100; *torròs* 69, 70, 71, 89, 90, 123, 127, 158, 159, 160, 188, amb assimilació vocàlica; *terrossa* (var. *torrossa* 14) és el femení. El ross. *turre* és creditor de l'oc., on podria ser d'origen preromà, més que una extensió semàntica de *torre*.

Altres mots de menys extensió o de caràcter local són: *gleva* 'terròs aglevat' (< llat. *GLEBA*), origen compartit amb l'alg. *queva* 85, que és manlleu al sard *kèvva*, *kèba*, on és der. de *GLEBA* encreuat amb *CREPARE* 'esclafar' (var. *terra glevada* 168); *tormo* 138, 139, que també significa 'penyal isolat', probablement d'origen preromà (< **TURMO*), mot compartit amb l'arag., congènere de *turma* 'tòfona, testicle' i *turmell*; *gassó*, probablement de l'àr. *GARS* 'esqueix d'un vegetal'; *mutxoc* 23 sembla un der. de **matxar* 'esclafar' (cf. mall. *fer matx* 'destrossar').

Des d'una perspectiva geolingüística notem la gran extensió de *terròs*, amb les seves var., el tribut de l'alguerès *queva* al sard i l'afinitat de *terroc* amb l'arag.

Són mots normatius *terròs* i *gleva*, des del *DG_I*, 1932.

Sinònims de *font* (III)

(ALDC, III, 711. La font)

Després d'haver comentat la fonètica vocàlica (I) i consonàntica (II) de *font*, que han estat possibles pel caràcter monònim dels resultats, aquí donarem compte d'alguns sinònims, sovint parcials, d'aquest concepte. Deixem a part l'arag. *fuén* 87, 94 i els der. de *font*, *fonteta* 151, 158, 174, un dim. al qual és particularment sensible el val., i *fontana* 85, mot antic i avui literari, reducció de (AQUA) FONTANA o de (PLATEA) FONTANA 'replà de la font', que primer hauria designat el 'lloc on l'aigua brolla per ci per lla' (DECat); però l'ús que en fa l'alguerès és un italianisme.

Uns sinònims, secundaris tots ells, ocupen punts diversos del cat. or.: *deu*, amb sema de continuïtat del raig ("no s'eixuga" 22), prové d'un anterior *dou* (< *dotz*, com avui en oc.), amb canvi [ow] > [əw] > [ɛw] (com VOCE > *vou* > *veu*), procedent de DUCEM (DOUX, DUCIS) 'conductor, guia' o del preromà DUKIS (o DUUKIS) 'borboll d'aigua'.

A les Balears, s'han registrat *aubelló* (< *albelló*, de l'àrab AL-BĀLLŪA 'la claveguera'); *verinal*, que podria ser un der. de *vena* (cf. cast. *venero*); *suaneta* 'petit ullal d'aigua', der. de *suar* 'traspuar'; *xorriament*, der. de *xorrar* o **xorriar*, que podria ser préstec del cast. *chorrear*. En el cat. occ. apareixen *ullal*, der. de *ull* 'sot on neix un curs d'aigua'; *regall*, der. de *rec* 'córrec', procedent d'un mot preromà, no de *regar*; *naixement* (var. ant. i val. *naiximent*), der. de *nàixer* 'brollar d'un indret'; *eiximent*, der. de *eixir* 'sortir'; *abeller* podria ser una var. de *albelló*; *manal*, probable "reliquia mossàrab" (DECat), del llat. MANALE, der. de MANARE 'rajar, traspuar', mentre que *manantial* (var. *manancial* 131, *manan[θ]ial* 132) és un manlleu al cast., on és der. de *manante*, *manantio*. L'alg. *buloni* potser és una adaptació de l'it. *bullore* 'ebullició'. Són normatius *deu*, *fontana*, *ullal* i *naixement*, des del DG₁, 1932.

El riu

(ALDC, III, L 60. El riu)

El gran curs d'aigua en llatí es deia FLUVIUS o FLŪMEN, el primer usat com a cultisme, *fluvi*, en cat. med., i el segon, que va donar per evolució popular *flum* o *flom*, present en un der. toponímic, *Flumisell* (< llat. FLUMICELLU 'riu'et'); també en cat. antic es deia *aigua* ("aigua de Segura"). Avui el mot general és *riu* (cf. cast. i port. *rio*, oc. *riu*, rom. *rîu*), der. del llat. vg. RIUS 'rec, rierol; canal' (< llat. cl. RIVUS)

(var. *rio* 87, 94, 100, del cast. *rio*) i inicialment usat amb valor de 'rierol', con en it. *rio*. Només el ross. se'n distancia amb *ribera*, procedent del llat. RIPARIA, der. de RIPA 'marge d'un riu; vora' o bé format sobre *riba* + el suf. *-era* (com de *vora* > *vorera*); de 'marge' passà a 'curs d'aigua'. Són mots normatius *riu* i *ribera*, des del DG_I, 1932.

Una bombolla (II)

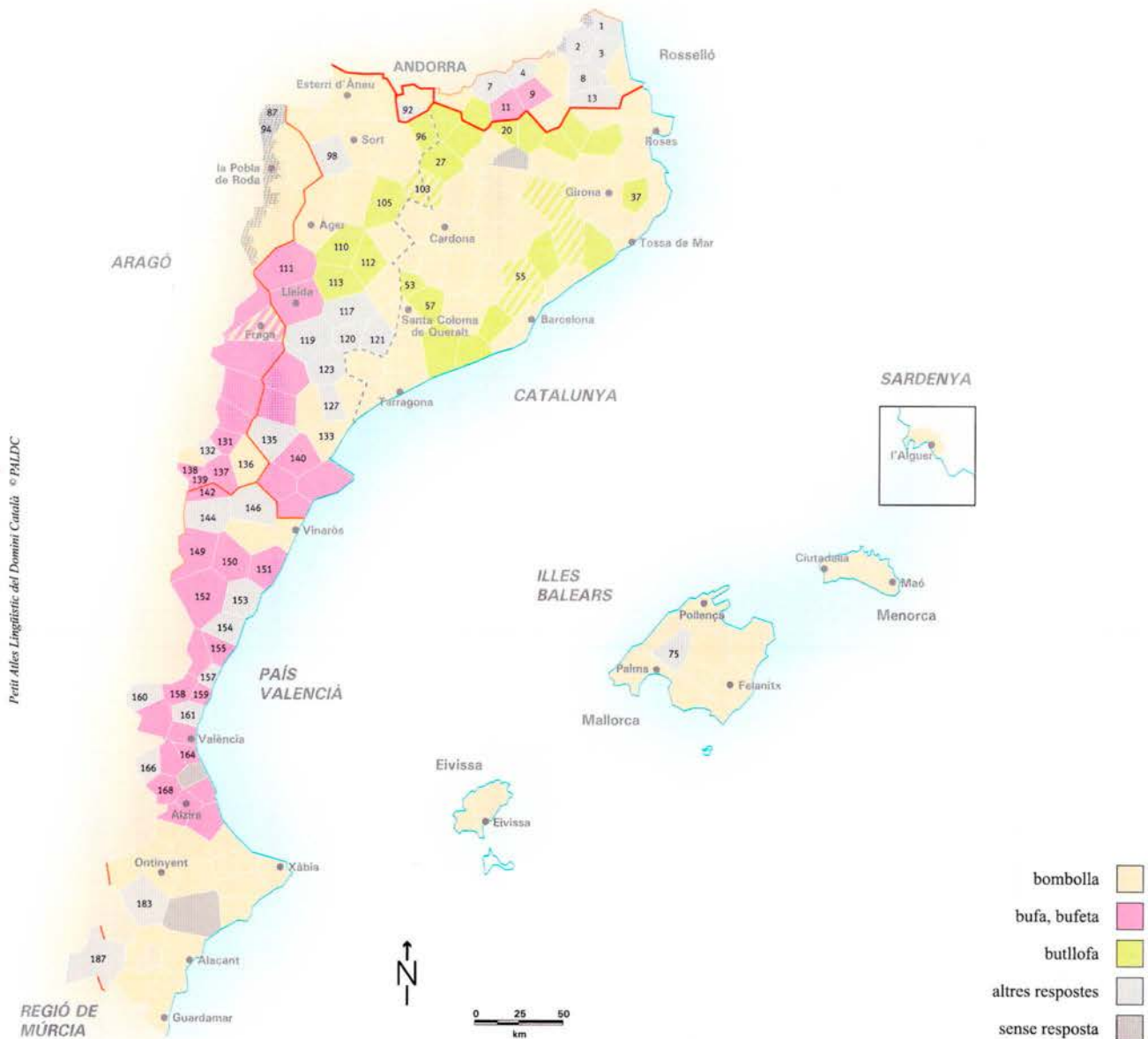
(ALDC, III, 715. Una bombolla d'aigua)

Per a designar el 'glòbul ple d'aire especialment el causat per la pluja' trobem tres tipus lèxics força estesos: *bombolla*, *bufa* i *butllofa*. Per al primer mot, veg. mapa 290. *Bufa* o *bufa d'aigua* 9, 11, 111, 168 és un deverbial de *bufar*, que té per base l'arrel onomatopeica *BUFF-*, que expressa la idea de 'expel·lir aire' (var. dim. *bufeta* 131, 139, 140, 150-152, 158, 159, 164; der. *bufarota* 137, 138, 142, 149; *llufa* 119, forma homonimitzada); participen de la mateixa idea, associada a la de 'buidor', *bòfia* 133, 135, 136, 146, així com *boldufa* 1 (var. *baldofo* 98), *botulla* 2, 7 (der. de *bot* 'odre' < llat. *BŪTTIS*), *bromera* 166, *bromet d'aigua* 154, i, probablement, *botella* 3. *Butllofa* o *butllofa d'aigua* 55 (var. *bullofa* 20, 27, 57, 96, 103, 105, 112, *ballofa* 53, 110, 113, les dues sense geminació, i aquesta, juntament amb *batllofa* 37, amb centralització de la vocal inicial) és un der.

del llat. *BŪLLA* 'bola, bombolla' i, com *bombolla*, s'estén pel Principat; *bolla* 75 és un der. arcaic de *BŪLLA*, mentre que *bola* 4, 13 (var. *bola d'aigua* 8, 9; der. *boleta* 160) sembla un préstec oc.

Altres mots tenen relació: 1) amb el concepte de 'buidor, inflor': *bambiol* 183 (var. *bambiolet* 183), *bomberol* 187, *bombeta* 155, de l'arrel onomatopeica *bam-*, *bom-*; *farolet* 150, 161, si no és expressió metafòrica; *bosseta* 166; potser *ampolla* 87, 92 (var. *ambolla* 94) (< llat. *AMPŪLLA* 'ampolleta ventruda'); 2) amb la forma circular: *lluna* 4, 117, 120, 121, 123, 127, *caragol* 132, 139, 146 (var. dim. *caragolet* 153); 3) amb el soroll provocat per la caiguda de l'aigua: *gargot* 144; i 4) potser amb el cast. *pompa*: *pupa d'aigua* 157.

Són mots normatius *bombolla*, *butllofa* 'bòfega', des del *DG_I*, 1932, i *bòfia*, també 'bòfega', des del *DIEC_I*, 1995.

450

El llot

(ALDC, III, 717. El llot)

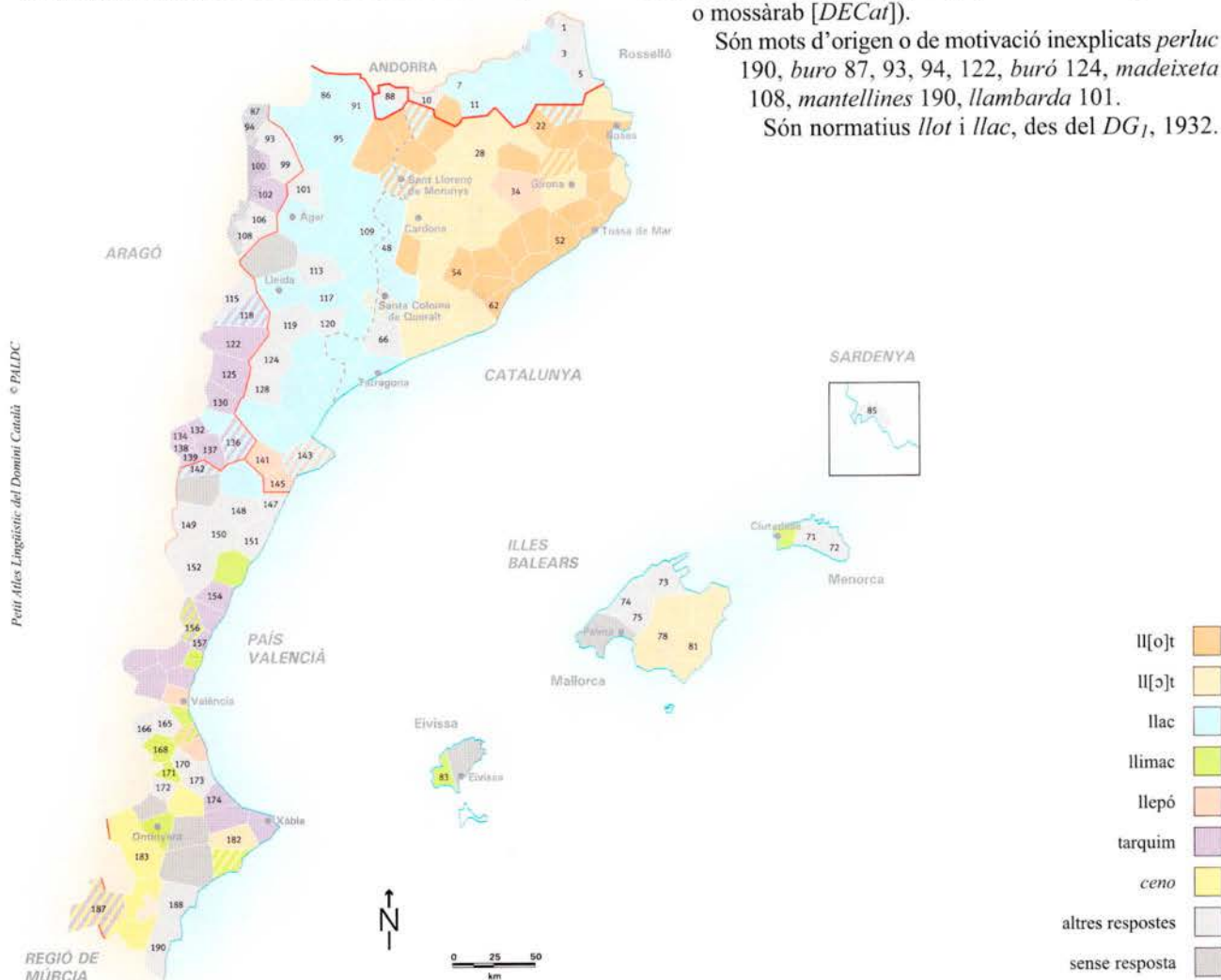
Per al concepte 'fang tou que es forma on hi ha aigües estancades en els safarejos, etc., que deixen les aigües d'un riu o d'un llac' els mots més usuals són *llot*, *tarquim* i *llac*. *Llot* (var. *iot* 28, per ieisme de tipus cast.; *allot* 182, per pròtesi vocàlica originada per fonosintaxi; der. *llotada* 54), deriva del llat. *LŪTUM*, que, en der. fonètica regular, ha donat *ll[o]t* (26 ocurrences) però que presenta una modificació en *ll[ɔ]t* (31 ocurrences). *Tarquim* és mot àr. (< *TARKĪM* 'amuntegament de llot'), amb les var. *tarquín* 100, 138, 174, *tarquí* 102, 118, 122, 125, 130, 132 (del qual es refiava Coromines [DECat]), *tarquí*[θ] 134, i les encreuades amb *xarco* (← cast. *charco*), *xarquim* 136, 137, 142, 154, 156 i *xarquín* 139, 157. Alguns significants parteixen de 'fang': *llimac*, der. de *llim* 75, 78, 81 (< llat. *LIMUS* 'llim, fang'), der. *llemisc* 71, 72 (< **llimisc*); *fang* 85, 88, 147 (< germ. *FANI* × llat. *VANGA*), var. *fang podrit* 188, der. *fanguitxer* 120; *ceno* és adaptació de *cieno* 183, 187, pres del cast., on prové de *CAENUM* 'fang'.

Altres mots han arribat a aquest significat a través d'un canvi semàntic. *Llac* (var. *iac* 91), der. de *LACUS* 'dipòsit d'aigua, bassa, cisterna', s'explicaria per 'solatge fangós que es fa a les basses i cisternes'; *xarco* 119, 125, 148, 149 (var. *xerco* 152 amb tancament de *a* per contacte amb la palatal), del cast. *charco*; *borró* 166, 168, 170-172, der. de

borra 'polsim, residus' (< *BŪRRA* 'borra'). El canvi també pot estar en relació 1) amb la idea de 'brutícia': *llarot* 74, de *llar* amb el suf. pejoratiu *-ot* (< llat. *LAR* 'esperits tutelars, considerats ànimes dels morts, encarregats de protegir la casa; fogar' → 'pa cuit a la llar, brut de cendra'; var. *llarg* 48, *llat* 95); *brutor* 83; *brutícia* 3; *llord* 22 (< llat. *LURIDUS* 'groguenc'); 2) amb la idea de 'sedimentació': *solada* 99, 113 i var. *solatge* 150, 151, 173, der. de *sòl* (< llat. *SOLUM*); *pòsit* 1, 5, 10, pres del llat. *POSITUM* 'que s'ha posat', participi de *PONO*; *morgaixos* 93, der. de *morca*; 3) amb una 'planta d'aigües estancades': *molssa* 7, 62, 73 (var. *mussa* 11, del ross., amb pas *-[ol]-* > *-[ul]-* > *-[uw]-* > *-[u]-*) amb la qual es degué relacionar *cimolsa* 148, *samolsa* 142; *remelsa* 78, des de 'solatge, deixies'; *llepó* (der. *llepis* 34) 'varietat de molssa' (cf. *DG_I*, *llapó*, que trobem a les loc. 141, 143, 145), der. de *llepar*; *senill* 'mena de canya de llocs humits' 119 (var. *sinell* 109); *senicell* 115, var. de *senixó* (< *SENECIONE*) amb canvi de sufix, sembla una confusió amb *sinell*, car és planta de terrenys incultes; *ova* 190, manlleu al cast. *ova* (< *ŪLVA* 'alga dels estanys'); *verdet* 52, 66, 86, 117 o *herba verda* 106, per la capa d'aquest color que formen plantes de llocs humits; *asprella* 'planta d'albufera' 165, der. de *aspre*; 4) amb una connotació negativa: *merda de sapo* 128, 150, *mocs de sapo* 142 (*sapo* 'gripau' seria d'origen cast. o mossàrab [DECat]).

Són mots d'origen o de motivació inexplicats *perluc* 190, *buro* 87, 93, 94, 122, *buró* 124, *madeixeta* 108, *mantellines* 190, *llambarda* 101.

Són normatius *llot* i *llac*, des del *DG_I*, 1932.

El bassal

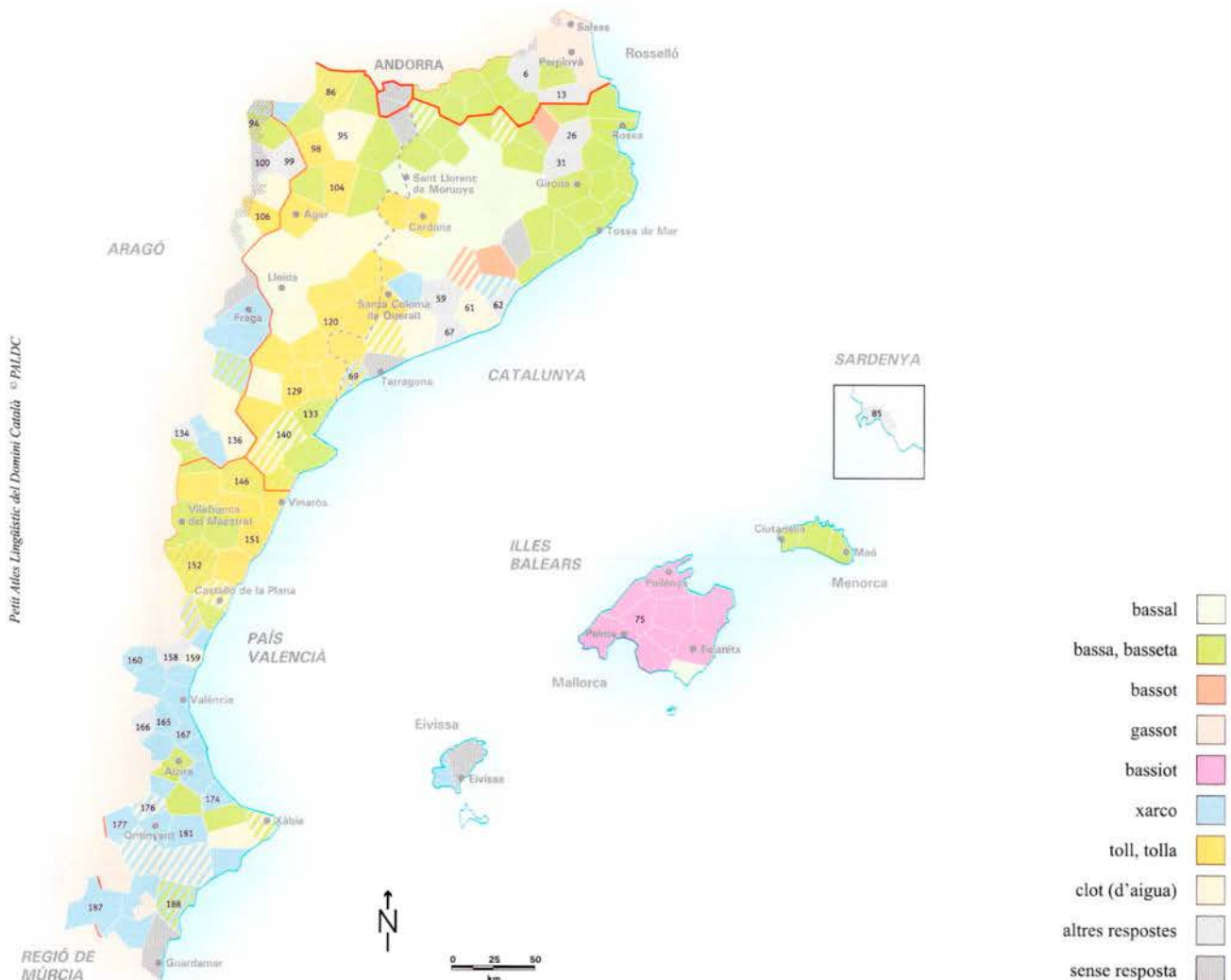
(ALDC, III, 718. El bassal)

El concepte 'sot ple d'aigua de pluja' té diversos significants relacionats amb 'sot, clot'. *Bassa* i els seus der. s'estenen pel cat. or. (*gassot* pel ross.), mentre que *toll* ocupa part del cat. occ. juntament amb *xarco*, força vigent en val. *Bassa*, mot probablement preromà (< *BASIA o *BARSA), s'ha realitzat sobretot en el dim. *basseta*, oposat en alguns indrets a *bassa* 'sot gran d'aigua', però que coneix altres der. com *bassal*, *bassada* 140, *bassot* amb el suf. dim. -ot i *bassiot*, format per atracció de *bàssia* 'recipient', com *bàssil* 181, per atracció de *bassi* 'obi, cóm'; *basson* 94, d'afinitat amb l'arag., amb el suf. dim. -ol-on; *balseta* 158, dim. de *balsa*, castellanitzant, com *balso* 159, per masculinització; també *aigua embassada* 174, i el verb *s'ha embassat* 134. *Toll*, probablement del cèltic TŪLLOS, -ON 'forat, buit', té les var. *tollet* 120, 146, 151, dim., *tolla* 86, 98, 104, 106, forma feminitzada, i *xoll* 69, 129, homonimitzat amb *xarco*. *Clot*, de probable origen preromà, documentat ja al s. XI, té els der. *clotxa* 152, 160, amb la var. sonoritzada *clotja* 165; també seria preromà *sot* 62 (< *SŌTTO), pròpiament 'clot' i, per això, *sot d'aigua* 95. *Pèlec* 61, 67 (var. *ampèlec* 59, potser < *alpèlec) és el der. popular del llat. PELAGUS 'alta

mar' (en llat. oposat a MARE), que va passar a 'gran massa d'aigua; gorg' i a 'bassal'. *Biot* 26, 31 és un der. de ALVEUS 'cóm, obi' amb el suf. -ot, que, a través de *albiot, aubiot, va passar a *obiot*, que alhora, per fonosintaxi (*lo obiot), es va desaglutinar en *biot*. *Cocó* 75 (veg. mapa 321) és un der. de CAUCUS 'copa', i *cadolla* 99, 181, d'un hipotètic *CATULLA 'clot en una penya' (var. *cadó* 177). *Xarco* és pres del cast. *charco* (der. *xarquet* 188, *xarcal* 100, *xarca* 167) i *flaques d'aigua* 13 és manllevat al fr.

Altres mots amb evolució semàntica més treballada, que poden ser aproximatiu, són *ancada* 6, der. de *anca*, potser manlleu a l'oc. *ancada* 'rodera'; *recolp* 187, que de 'sotrac' ha passat a 'bassal'; *rebalç* 166, deverbals de *rebalçar* 'estimbar', der. de *balç* 'cingle, precipici' (veg. mapa 442); *codina* 133, de COTINA, der. de COTE 'còdol', per procés metonímic; *lluna* 136, potser per la forma circular; *parada* 176, en relació a la retenció de l'aigua; *camela* 99. L'alg. *pisquina* 85 és manlleu al sard.

Són mots normatius *bassal*, *toll*, *bassiot*, des del DG₁, 1932; *pèlec*, des del DIEC₂, 2007.

El safareig per a regar

(ALDC, III, 721. El *safareig* per a regar)

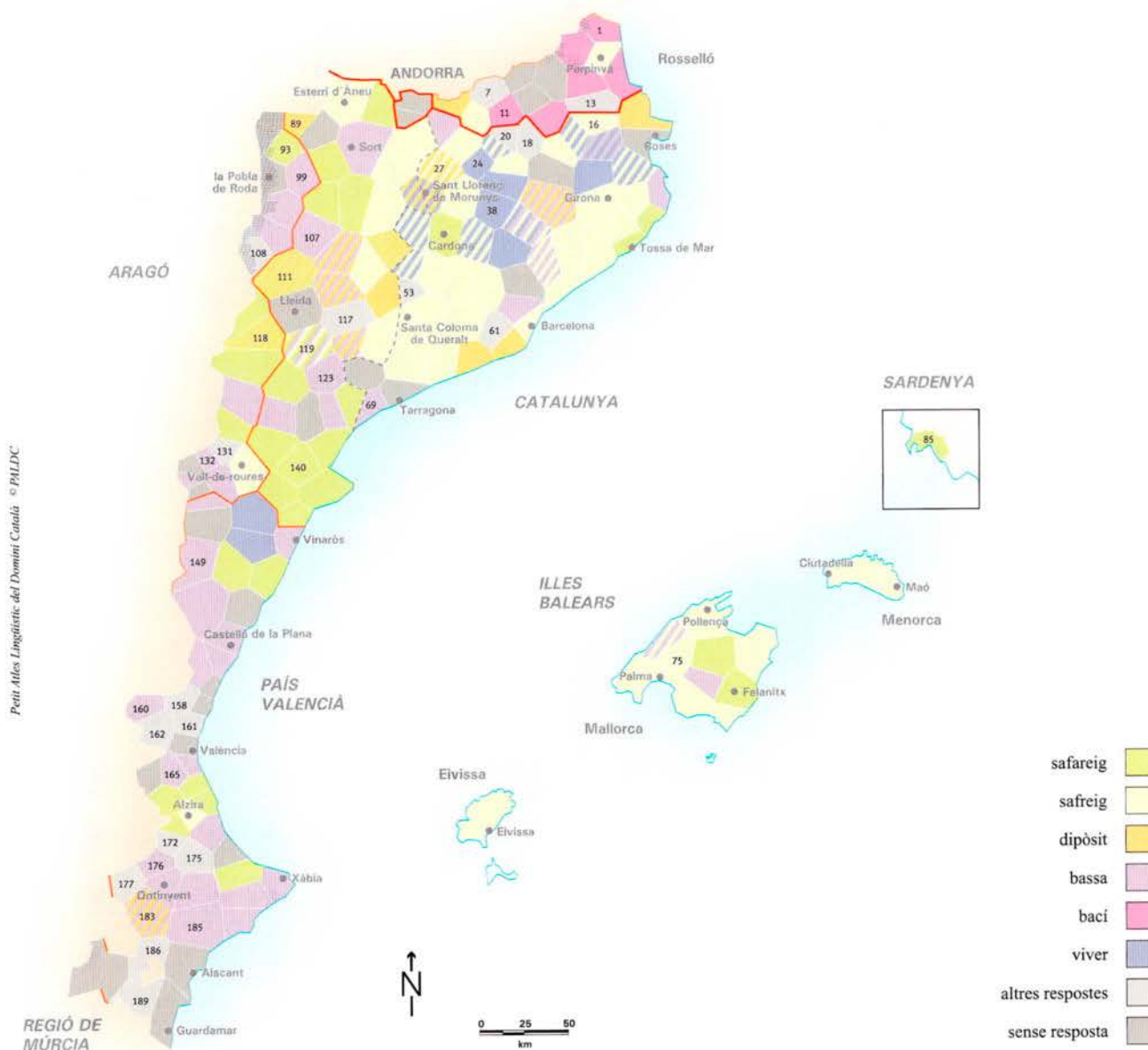
Per al comentari de toll 27, 131, *viver*, *bací*, *rentador* 7, 13, *llavador* 165, 172, *pèlec* 161, *bassa* i *safareig*, veg. PALDC, II, mapa 249 i 250; per a *pica* 53, veg. PALDC, II, mapa 245, i per a *biot* 38, veg. mapa 451; quant a *bassa*, notem les unitats perifràstiques *bassa de reg* 107, *bassa de regar* 160, *bassa d'obra* 149, *bassa de rentar* 99, els der. *bassot* 69, *bassol* 123, *bassal* 93, *basseta* 132, 176, *embassada* 20, i les castellanitzants *balsa* 108, 158, 162, 177, 186, 189 i *balseta* 189; *baciet* 175 deu ser der. de *bassi*. Pel que fa a *safareig*, de l'ár. vg. ŞAHRIĞ 'bassal, estanyol', es tracta d'una forma amb vocal anapíctica, la més antiga, amb la var. palatal *xafareig* 85, 140 (o *xafreig* 75), enfront de la que seria més etimològica, *safreig*, però que sembla una síncope de l'anterior *safareig* (veg. al mapa la distribució de les dues var.). *Mina* 61, del fr. *mine* (la forma autòctona

cat. és *mena*), hauria pres el sentit que comentem a partir del de 'perforació per proveir-se d'aigua'. *Cisterna* 24, 117, del llat. CISTERNA, der. de CISTA 'cistella', entès com a *dipòsit* (var. *depòsit* [d'aigua] 89, 111, 118, 119, 183), del llat. DEPOSITUM, o *reserva* 11, postverbal de *reservar*, pres del llat. RESERVARE. *Botàs* 1, 16, 18, a partir de 'resclosa; saltant d'un riu' "per la concurrència de *botar* i *botir* amb el sentit d'omplir-se i saltar" (DECat).

Altres mots: *represa* 185, des de 'estancament'; *pantanet* 185, dim. de *pantà* (← it. *pantano*); *tancat d'aigua* 89.

Notem com a mots més estesos, *safreig/safareig* (aquest sobretot occidental), repartits per tots els dialectes, i *bassa*, d'àrea occidental.

Són mots normatius *safareig* i *bassa*, des del DG_I, 1932.

L'aiguamoll

(ALDC, III, 724. L'aiguamoll)

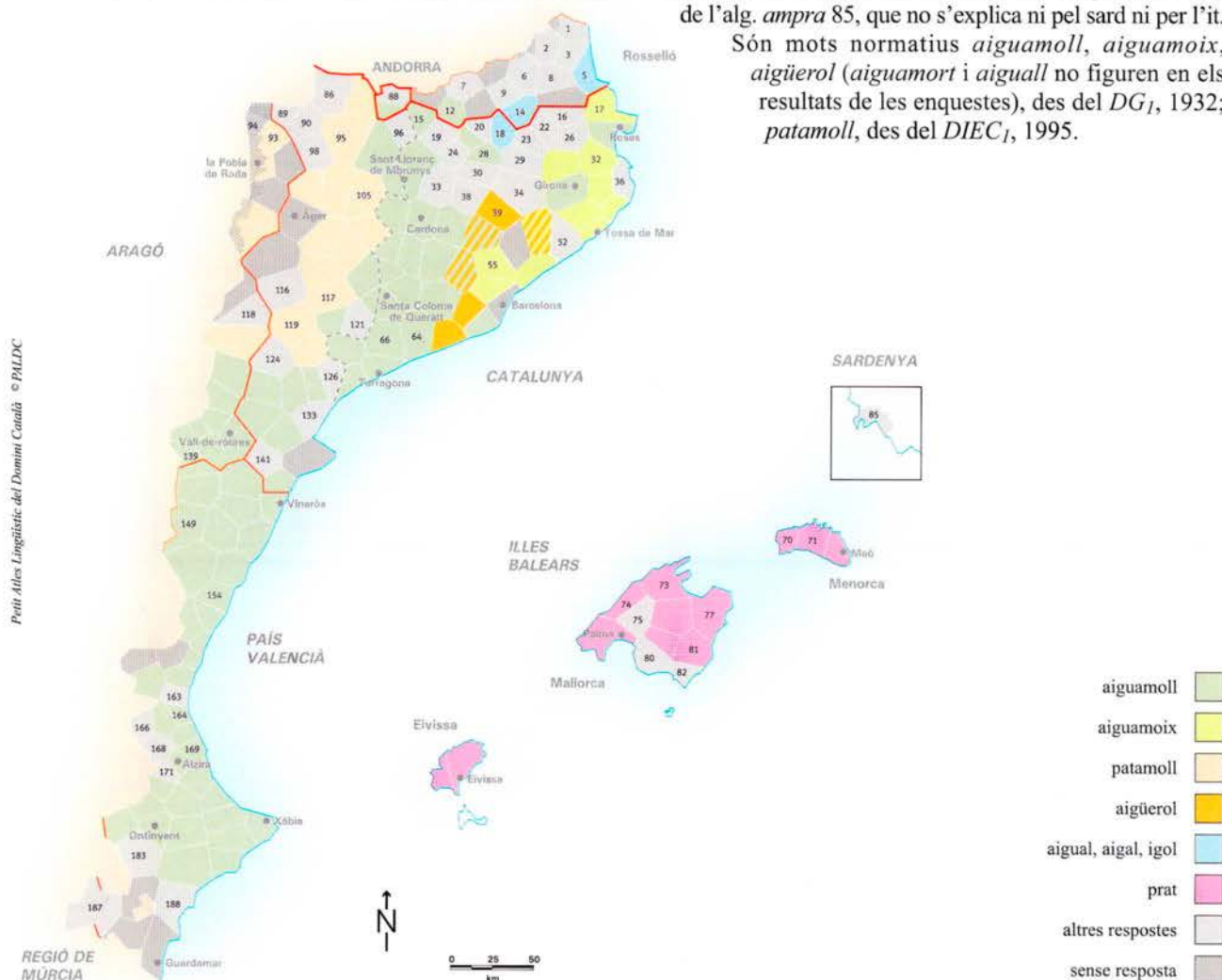
El significat més general per al concepte 'terreny inundat o almenys amarat d'aigua d'una manera permanent' és *aiguamoll* (pron. *aigamoll*; var. *aigomoll* 64, *aiuamoll*, *aimoll* 154), format amb el nucli *aigua* i l'adj. *moll* (< llat. *MOLLE* 'blau'), invariable, com en cat. ant. ("camp *moll* o *ayguamoll*" O. Pou; veg. *aigües molls* 66); der. *prat aiguamollós* 149; tenen un patró semblant *aiguamoix* (der. *aiguamoixal* 17), amb un segon component procedent potser del llat. *MUSTEUS* 'mostós, que suqueja com el most', i *patamoll* (var. *platomoll* 95, *patimoll* 93, 117, 119, *potamoll* 105), amb un primer element der. del llat. *PATUUM* 'lloc de pastura comunal, ermàs', modificat per homonimitzacions formals (*plata*, *pati*, *pota*). A partir del nucli *aigua* (< *AQUA*) s'han format els der. *aigual* (*aquale*, forma llatinitzada de l'any 972) (var. *aigal* 5, *aigol* 14, *igol* 18), *aigüerol* (pron. sovint *aiguerol*), der. de *aigüera*. *Sanya* 1 és manlleu a l'oc. *sanha* 'terreny humit i pantanós'.

Del sentit de 'estany, estanyol' que tenia l'àr. *BUḤĀIRA* s'ha passat a *bufera* 81 (der. dim. *bufereta* 73; potser *bufador* 141), com en els casos de *estany* 116 (der. *estanyat* 30, *terreny estanyat* 8) i *viver* 12; del de 'prat' que tenia el llat. *PRATUM*, a *prat* (var. anapàctica *parat* 70, 71, 73, 74; var. castellanitzant *prao* 187), potser a través de *prat d'indianes* "no sé si perquè els fabricants d'indianes hi collissin cànem

o lli, o perquè hi posessin en remull algun estat de llur producte" (*DECat*); o de l'àr. *MARĠ* 'prat', al der. *marjal* 139, 164, 168.

Altres mots al·ludeixen a la condició de 'moll' del terreny a causa de la humitat: *moll* 3, 77, adj. *mollera* 2, 7, 9, 19, 20, 24, 28, 30, 33, 34, 38; *molla* [m.] 94, *molleig* 23, *mollerica* 52, 75, *molleriu* 9, 24, *mollediu* 16, 22, 23, 26, 29, *remulla* 133; *homidal* 166; *terreno hòmit* 183, *romàtic* 121 (< *reumàtic* 'humit'); *alvertenc* 169, de *vertent* 'deu d'aigua' (del mossàrab [*DECat*] o del cast. (*aguas*) *vertientes*); *ximadís* 5, der. de l'oc. *ximar* 'traspuar'; a la presència de llot (*terrenos enllotats* 55); de llac (*llac* 98, der. *enllacada* 126); de fang (*fangar* 163, *fanguer* 86, *fanguera* 55, *fangot* 88, *fangals* 15, 85, *fangueig* 15; *terreny/terreno fangós* 3, 171, *xuclador de fang* 36, *camp que es nega* 39); de bassals (*xarco* 98, 118, del cast. *charco*; var. *xarculler* 89, *xancullar* [m.] 90); o de sorra (*terrenos sorrals* 55). *Fener* 96, per l'abundància de fenc; *terra-verd* 6, per la verdor de les plantes que hi creixen. *Salobre* 124 (der. *salabrar* 80, 82, *terreno salobrenc* 188) podria ser una regressió de *salobros*, del llat. *SALEBROSUS* 'aspre, rude', aplicat a l'aspror del gust de la sal. *Reixort* 22, 26, 32, compost del prefix *re-* i *eixort* (< *EXSURCTUM*, potser híbrid de *EXSURGERE* i *RESURGERE* [*DECat*]). És fosca la motivació de *patxocal* 93 i de l'alg. *ampira* 85, que no s'explica ni pel sard ni per l'it.

Són mots normatius *aiguamoll*, *aiguamoix*, *aigüerol* (*aiguamort* i *aiguall* no figuren en els resultats de les enquestes), des del *DG_I*, 1932; *patamoll*, des del *DIEC_I*, 1995.

El coll del pou

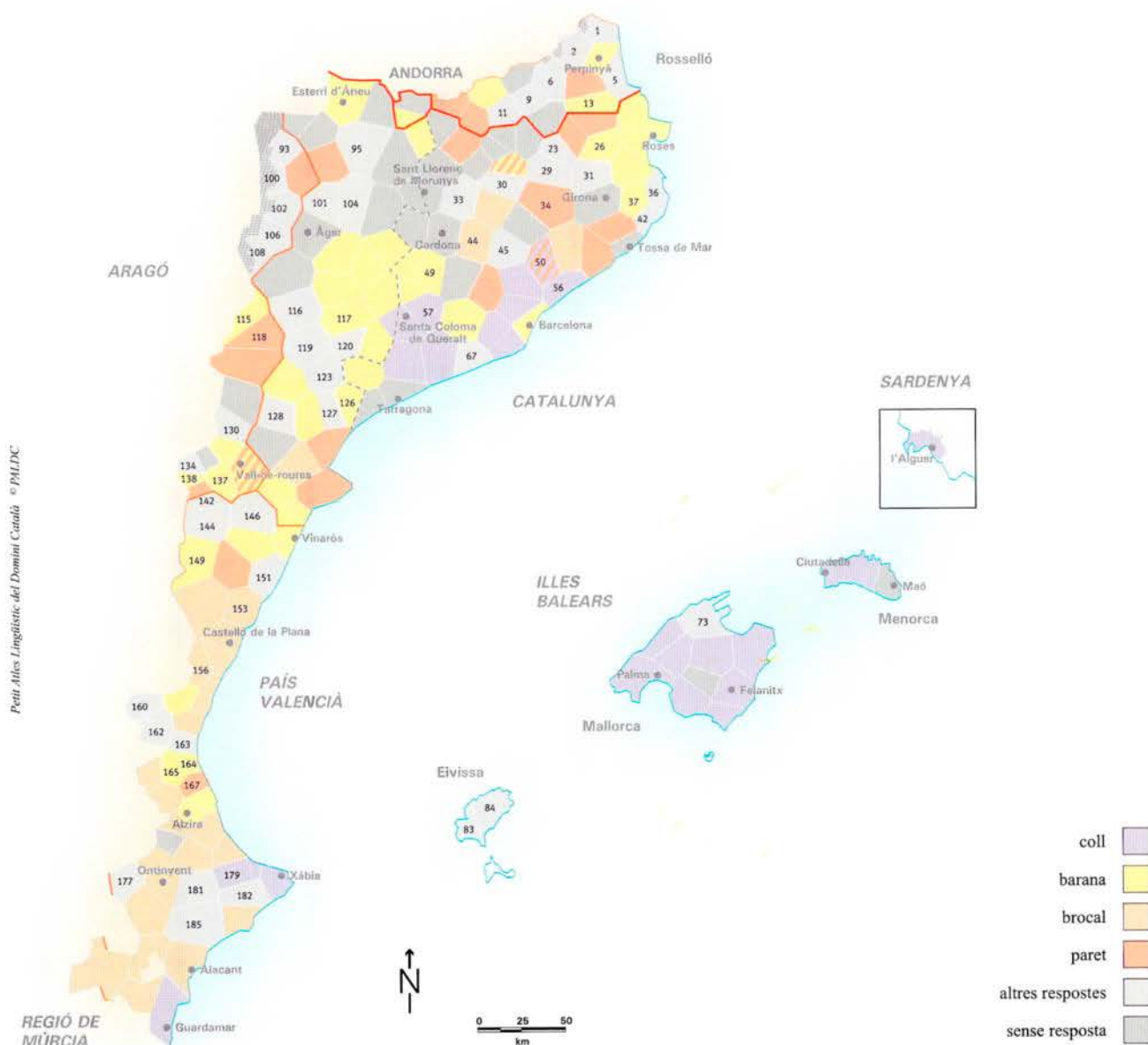
(ALDC, III, 725. El coll del pou o de la cisterna)

La 'barana al voltant de la boca d'un pou' coneix una gran diversitat de noms, una gran part dels quals de caràcter local. La seva motivació es troba en funció de: **1)** una metàfora antropomòrfica: *coll*, der. del llat. COLLUM; *boca* 29, 50, 100, 144, del llat. BŪCCA, amb el der. *bocatge* 117, pròpiament "on comença el pou"; **2)** la barana que l'envolta: *barana*, var. *baranda* 49, 137, der. *barandat* 115, compostos *rebarana* 149 i *rebaranda* 138; *mur* 160, *muro* 93, 123 (← cast.); *muralla* 34; *paret*, *paretó* 167, dim. de *paret*; *tanca* 101, de verbal de *tancar*; *margela* 9 (← fr. *margelle*, der. de *marge*); *amplit* 117 (< ANTE-PECTUS 'davant del pit'); *estacada* 37 (← 'protecció'); *envallat* 134, der. de *vall* (< llat. VALLUM 'estacada'); *parapou* 13; *parapet* 'amplit' 11 (← it. *parapetto*); *bordillo* 108 (← cast.); *vora* 30, 120, 126, i der. *vorera* 45; *rebord* 2 (← fr. compost de *bord* 'vora'); *pedris* 9, 26, 31 o *pedra* (del pou) 119; *pilastra* 'peça de barana' 138; *mota* 73, 151, des de 'pedres per a tancar un espai'; *barralla* 6, der. de *barra*, *barrons* 95;

repisa 142 (var. *repija* 130) (← cast. *repisa*), pel fet de servir de suport; **3)** la forma circular: *volta* 33, 102; *anell* 162, 164, 165 i el femení *anella* 127; *virolla* 1; *dolla* 179; *torn* 5; *redondel* 138 (← cast.); *andador* 128 (← cast.); **4)** la situació: *davantall* 36, 37, 42; *damunt* (del pou) 156; *solera* 23, *damunt el sòl*; **5)** l'extrem superior: *capcina* 104 ← 'part superior', com *curoll* 'part que sobresurt' 67 (< llat. COROLLA 'coroneta'), *brocal* i *brocalada* 153, der. de *broc* 44, des de l'originari 'punta de branca'; **6)** l'arc per a penjar-hi la corriola; coberta d'obra: *torreta* 57; *caputxa* 181; *capella* 83, 84, 177, 182, 185 i el dim. *capelleta* 146; *caseta* 106, 118; *caixa* 163; *garita* 116 (← fr. *garite*), des de 'caseta de sentinella'; *vestit* 56.

Des d'una vessant geolingüística destaca el repartiment de *barana* i *coll* per a gairebé tot el domini i la limitació de *brocal* al valencià.

Són mots normatius *coll*, *barana*, *brocal*, i presents en la definició, *bocal*, *boca* i *brancal*, des del DG_I, 1932.

Cercapous

(ALDC, III, 727. El *cercapous*)

La 'peça de ferro proveïda de ganxos per a treure el que ha caigut (especialment una galleda) en un pou o cisterna' coneix un mot clàssic, *cercapous* (s. XV), que ha sofert alguns canvis formals. *Cercapous* és un compost del present de *cercar*, amb el sentit del llatí *CIRCARE* 'envoltar, recórrer', i *pou*, entès en el sentit de 'que recorre el fons del pou per a enganxar i treure l'objecte que hi ha caigut'; el ross. usa només el primer element, *cerca* 7 o *cerques*, per influència de l'oc.; *cercapous*, pron. *sarcapous* 141, 143, 180 en algunes poblacions, ha facilitat el canvi a *sacapous* 146, 178, 179, per atracció del cast. *sacar* que, per anàlisi lèxica, ha generat *sacapoals* (var. *sacapuals* 185, *sacapoals* 183, amb [b] antihiàtica, *sacapoçales* 177, d'influència del cast. o arag.), perquè el que es treu ("se saca") no és el pou sinó un poal, una galleda; *cercapous* ha vist substituir el primer component per *trescar* 'cercar caminant' donant *trescapous*, així com per *pescar*, origen de *pescapous*.

Una altra motivació és la presència de ganxos en l'estructura de *cercapous*; i així tenim *ganxo*, -os (s. XIII), d'una base preromana **GANSKIO* o **GANKIO* 'branca, ramatge ganxut', amb els dim. *ganxets* 155, 161, 162, 165, 169 i el femení *ganxeta* 163 o *ganxetes* 164; *arpes* 6 deriva del fràncic *HARPA* 'rascle, rasclet'; *gafes* 1, der. de l'ant. *gafar* 'subjectar', d'origen preromà; *grapa* 123, del fràncic **KRAPPA*

'ganxo'; *crotxet* 11, manlleu al fr. *crochet* 'ganxo'; *rampins*, der. de *rampa*, del gòtic **HRAMP* 'grapa', des de 'rascle, rasclet', amb el der. *rampullegons* 17, de la var. **rampallegons*, a partir de *rampall* sufixat; un mot de procedència marina, com *ruixó* 47, pròpiament 'àncora de tres o quatre puntes', der. potser de **ROSTRIÖNE*, format sobre *ROSTRUM* 'bec'.

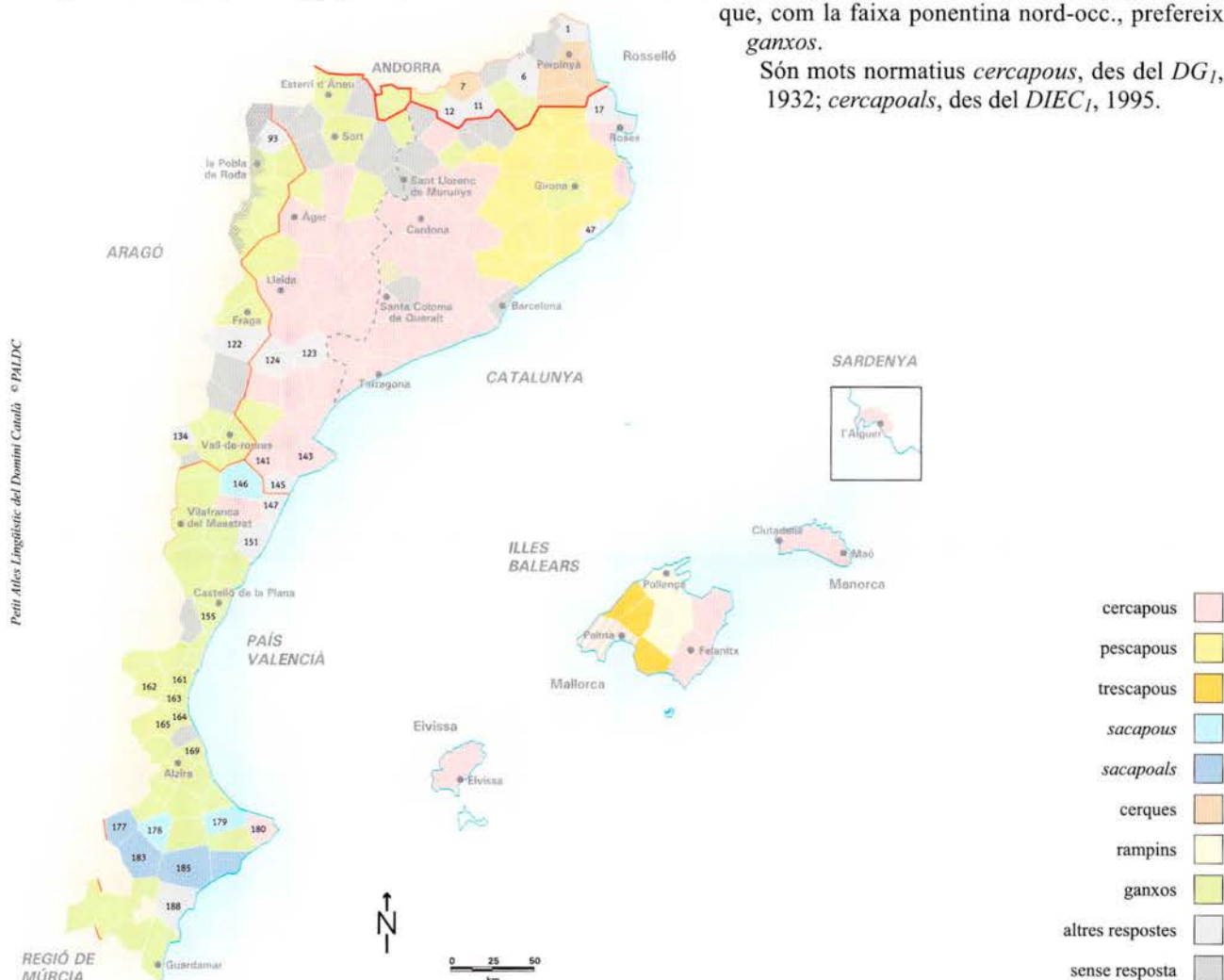
Altres mots al·ludeixen a 'conjunt, enfilall de coses unides' com *escarrassó* 122, 124, der. de *carràs* 'feix de llenya; brot de grans formant raïm'; *carrella* 134, femení de *carrell* 'enfilall de coses arreglerades'; *caramells* 12 o *caramelles* 12, probablement de l'oc. *caramel*, pròpiament 'quatre bastonets que usen els traginers'.

Finalment, *ferros* 188 és una metonímia de matèria i *llevs* 147 o *llèvens* 145, 151 són der. de *llevar* 'aixecar', potser a través de 'ganxos per a llevar i posar l'olla al foc, penjant-los o llevant-los dels clemàstecs'. Desconeixem la motivació de *esbromadora* 93.

Geolingüísticament, notem que *cercapous* ocupa el cat. central, i s'endinsa un xic en l'occidental, el bal. i l'alg.; l'adaptació *pescapous* també es troba dins el cat. central, mentre que les homonimitzacions *sacapous*, *sacapoals*, supervivents de *cercar* (*sarcar*) convertit en *sacar* per contacte de llengües, apareixen en l'extrem meridional val.,

que, com la faixa ponentina nord-occ., prefereix *ganxos*.

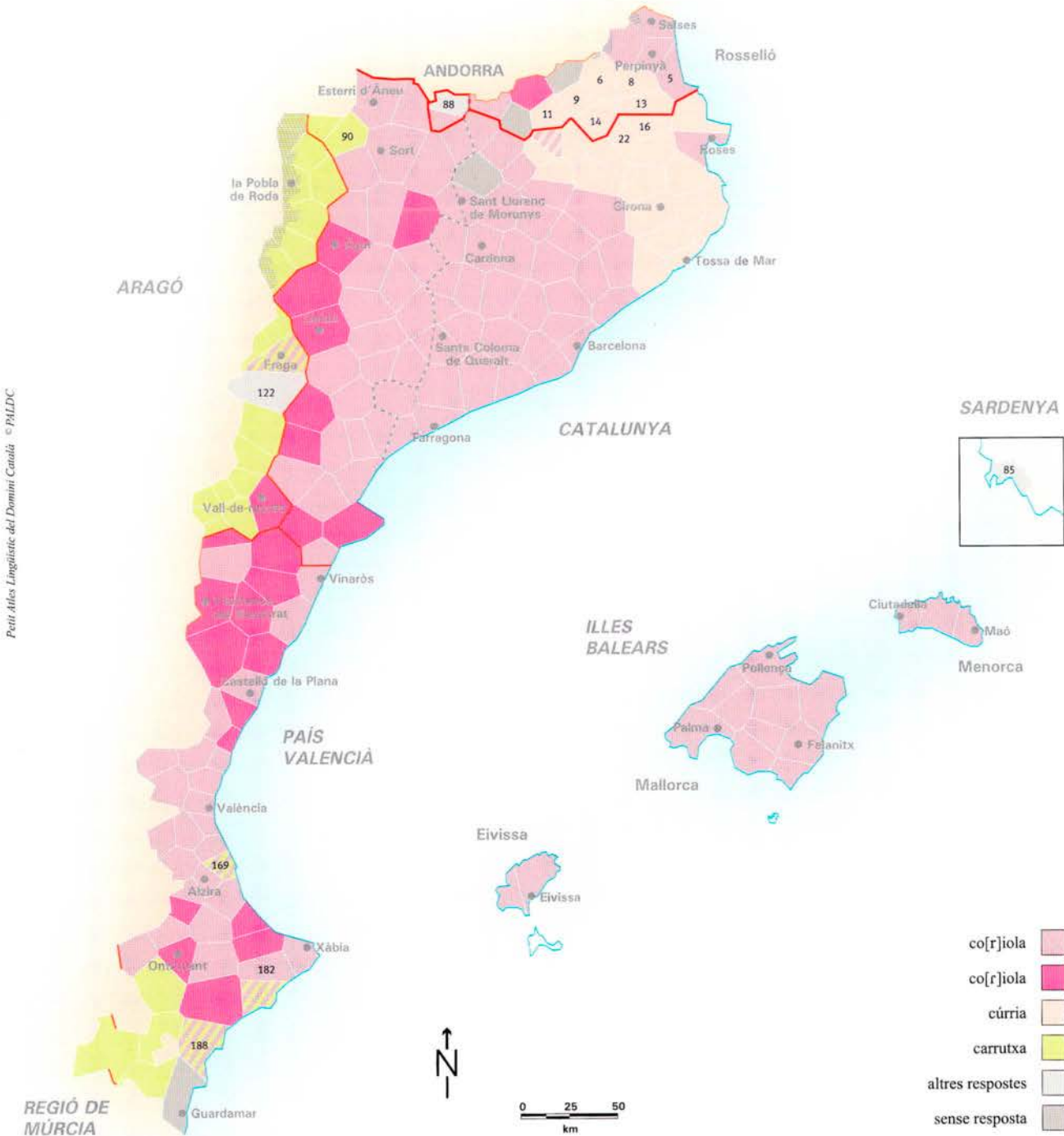
Són mots normatius *cercapous*, des del *DG_I*, 1932; *cercapoals*, des del *DIEC_I*, 1995.

La corriola
(ALDC, III, 729. La corriola)

La ‘politja de la cisterna o pou’ coneix un tipus lèxic molt general, *corriola*, que, segons les àrees, presenta var. formals: amb vibrant (*co[r]iola*) o bategant (*co[r]iola*), com en val. *bà[r]io*; amb [o] (*c[o]rriola*) o [u] (*c[u]rriola*), i una forma regressiva, *cúrria* (var. *curri* 6, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 22, per pèrdua de la -a, pròpia del ross.). El seu ètim és un der. de *carro* (< llat. CARRUS), sufixat, *carriola* 182 (var. *corriol* 88), car “fixada al llarg d’una corda, hi circula com un carretó al llarg d’un viarany” (DECat), però amb atracció de *córrer*, car la corriola “corre amunt i avall de la corda” (DECat), sense que aquest verb en sigui l’origen, car el suf.

-(E)OLU, -A només s’afixa a un substantiu (cf. *bestiola*, *mntanyola*); la der. de *carro* també es fa patent en *carrutxa* (var. *garrutxa* 90, 169, 188), afi a l’arag. i cast. *carrucha*, i *carrella* 88 (cf. oc. ant. i mod. *carrèla*). També apareix esporàdicament el genèric *politja* 122 (var. *pulia* 5, 9, del fr. *poulie*), del llat. vg. *POLIDIA, pl. de POLIDION (← gr. POLIDION, dim. de POLOS ‘eix’). L’alg. *tallora* 85 és un manlleu al sard. *Curriola* era mot normatiu al DG, 1932 i 1954, però va ser modificat en *corriola*, des del DIEC₁, 1995.

La sínia (II)

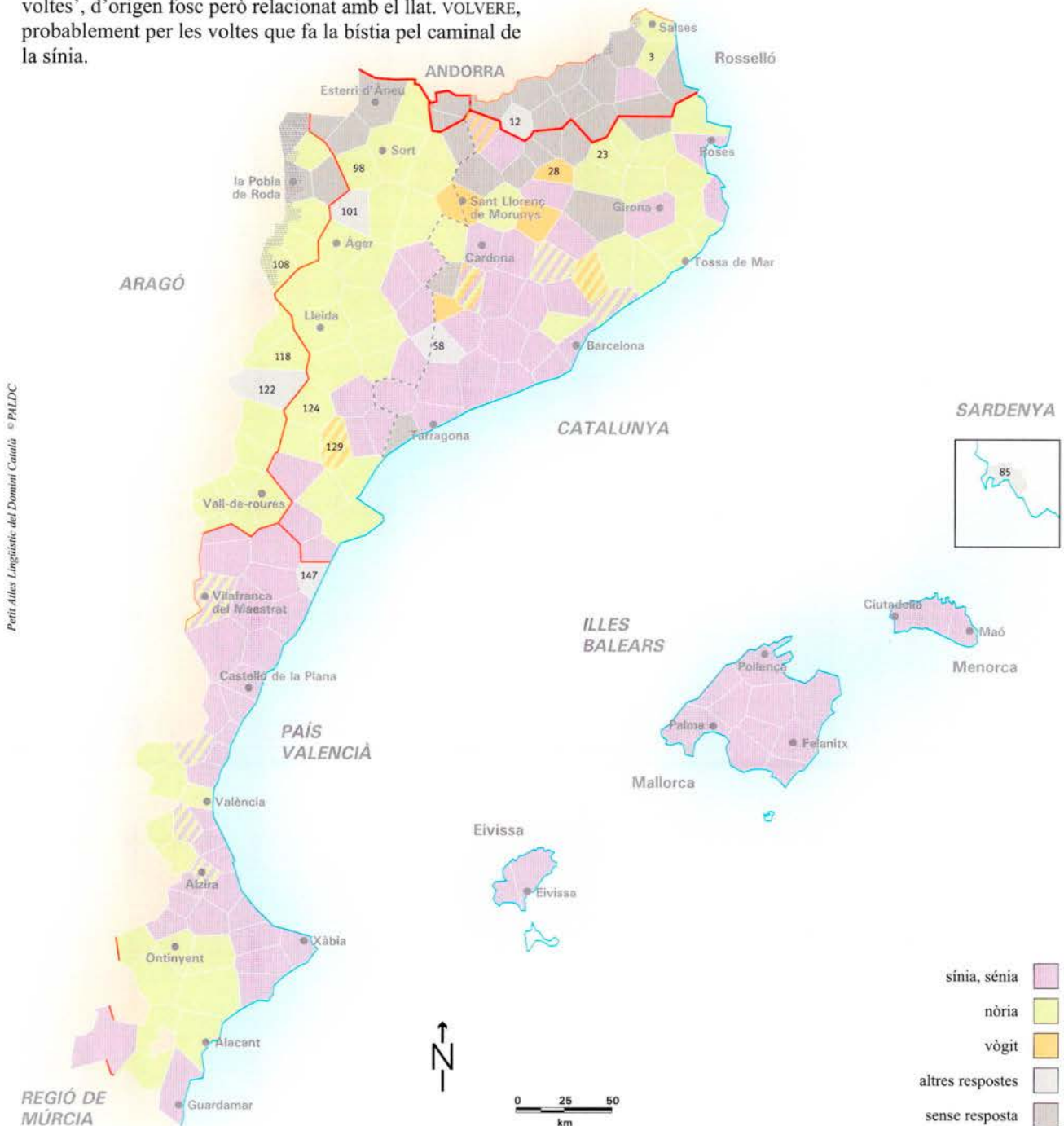
(ALDC, III, 733. La sínia)

En aquest comentari ens ocupem bàsicament de l'aspecte lèxic.

La 'màquina per a aixecar aigua d'un pou' presenta en català aquests tipus lèxics: *sínia*, *nòria* i *vògit*. Del primer, ja hem vist l'etimologia i var. en el mapa 279; *nòria* (var. *nori* 3, *nòria moruna* 124, *nòria d'animal* 108), està per una àrea del cat. central, pel nord-occ., el val. mer. i l'eiv. (on ha arribat des de la costa val.), sembla que és d'influència cast. (< (*a*)*nora* < àr. NA'ŪRA), tot i que ja es troba en val. des del s. XVI ("cenia o *noria*", O. Pou); *vògit* (var. *vògic* 28, *vrògit* 129) prové de *vogi* amb una -t epítetica (com la de *àpit* 'api', *prèmit* 'premi', etc.), postverbal de *vogir* 'donar voltes', d'origen fosc però relacionat amb el llat. VOLVERE, probablement per les voltes que fa la bístia pel caminal de la sínia.

Altres mots de caràcter més local, alguns aproximatis: *nafora* 122, de l'àr. NA'ŪRA 'sínia' (el mateix ètim del cast. *noria*); el dubtós *senaòria* 101, com un híbrid de *sénia* i *nòria*; *giratòria* 98, pel moviment circular; *torn* 12; *roda* 58, *roda d'aigua* 118 o *roda a cadufos* 85; *moli de l'aigua* 85, *moli de l'hort* 85; *pompa* 23; *pou amb els cadufos* 85; *mota* 147.

Sínia i *sénia* són mots normatius: *sínia*, des del DG₁, 1932, i *sénia*, des del DIEC₁, 1995, que també incloïa *sènia*, que va ser suprimit del DIEC₂, 2007 per la seva escassa extensió; *vogi*, des del DG₁, 1932, figura com a "pista de l'animal que dona voltes a una sínia, a un trull, etc."

Els *catúfols* (ALDC, III, 734. Els *catúfols*)

Els 'caixons o vasos de la sínia', fets de fusta, llauna o test, coneixen, com a mots de més àmplia difusió, *catúfols*, amb una diversitat formal remarcable, *caixons*, *calaixons* i *poals*. Cal notar que el mot és absent de les poblacions on no s'usa la sínia. L'àr. QADŪS 'galleda, catúfol' (pres del llat. CADUS 'gerro, barril') és l'origen de *cadufos* (var. *caüfos* 190), amb la forma del singular *caduf*, per influència de *cadaf*, amb les var. *catufos* 28, 124, *catúfols*, per l'oscil·lació del segment final -o/-ol (cf. *ninxo/ninxol*), *gatúfols* 126, *cadúfols* 127, 144, *gadúfols* 68, *galdufos* 65, 119, *cantinfols* 38; *cadups* 133, 140, 141, 143, i *caducs* 122, 152, 184, per homonimització de *caduf* amb *caduc* 'repapicig'. *Caixons* (der. *encaixonat* 166), der. de *caixa* (< CAPSA o *CAPSEA), per l'estructura prismàtica (veg. la definició al principi), amb l'equivalent *calaixos* 37, 59, 60, 111, 123 (< gr. KÁLAΘOS 'cistella') i el seu der. *calaixons*; *can[χ]ilons* 108, 188 (var. *ca[χ]ilons* 134 i *ca[χ]irons* 134), del cast. *cangilones*, amb importació del fonema cast. /χ/, que en altres formes ha estat adaptat segons el punt d'articulació ("queada") (*canquillons*, *canquillons* 172, *carquillons* 165, *canguillons* 169) o homonimitzat en *trenquillons* 175 (× *trencar*) o *cantilons* 170 (× *càntir*).

Són freqüents, i generalment locals, les denominacions relatives a 'recipient': *poals* o *posals* 118 (< llat. PUTEALE 'relatiu al pou') ← 'galledes' (dim. *poelets* 149, 181, 182, 185, 189, *povalets* 183); *canterets* 149, dim. de *cànter* 'càntir' (< llat. CANTHARUS 'copa gran de dues anses'); *platerets* 12, dim. de *plat*; *porrons* 155 'tipus de cànter' (< der. de *porro* o *porra*); *gots* 17, 32, 33, 107 (< llat. vg. GŌTTOS 'gerro petit'), com *vasos* 17, 107 (< llat. vg. VASUM 'vas, recipient'); *gobelets*, pres del fr.; *cassolets* 88, 106 (dim. *cassoletes* 92, 93, 125), dim. de *cassa* 'cassó gran'; *canalons* 164, dim. de *canal*, potser per la forma allargada; *didal* 23, per la forma; *cadolles* 95, per la idea de 'clot d'aigua'; *pastera* 115, des de 'recipient de fusta', si no és confusió amb el recipient que recull l'aigua que aboquen els catúfols. *Taps* 64, *cascos* 104 i *bolses* 186 són de motivació obscura.

Des d'una perspectiva geolingüística, remarcuem les àrees del tipus *catúfols/cadufos* repartides per tots els dialectes (tret del rossellonès) així com l'espai força compartit de *caixons/calaixons*, sobretot valencià.

Catúfols, *cadufos* i *cadup* són mots normatius des del DG₁, 1932.

La cova (II)
(ALDC, III, 738. *La cova*)

Cova (var. *coveta* 15, dim., *covassa* 74, augmentatiu), del llat. *vg.* ČŎVA, amb algunes var. vocàliques (*veg.* mapa 280), ocupa pràcticament tot el territori cat., amb probables der. com *covarxa* 89 i *coverxo* 93/*coberxo* 71, 72, que el *DECat*, davant la pronúncia men. amb bilabial i la forma val. *cobartxella* (< llat. *COOPERCELLA, dim. de COOPERCULUM ‘tapa’), proposava que en sigui una regressió; és una var. de *cava*, procedent del llat. CAVA, pl. neutre ‘forats, parts buides’, der. de CAVUS ‘buit’ (*veg.* *cau* 44), que es va usar en cat. medieval i del qual són supervivents el compost *cavorca* 32 (< *cava orca* ‘cova infernal’; *veg.* dial. *orc* ‘lleig; lúgubre; dolent’) i topònims com el val. *Caveta la Neu*; *caverna* 5, més que der. del llat., deu ser un occitanisme. *Esplugu* 105 prové del llat. *vg.* SPELUCA, var. del llat. cl. SPELUNCA, que és un manlleu al gr. SPELYGX, SPELYGGOS, i avui es troba drenat a la toponímia i l’antroponímia (*Esplugu*, *Esplugues*). *Balma* 10, 15, 22 (var. més freqüent *bauma*, amb vocalització de la velar davant labial; cf. *palma* > dial.

pauma, *malva* > dial. *mauva*, *vauma*), potser d'origen gàl·lic (*FEW*), a voltes amb el valor de 'cova poc pregona' (10, 37) o de 'abrigall' (15, 30, 70), s'estén pel cat. central (var. *sopalma* 86, 111, de *sots balma*, amb ensordiment de la labial).

Altres mots menys precisos: *avenc* 54 (ja al s. XI, del gàl·lic *ABINCO), referit a una 'cavitat subterrània quasi vertical'; *canya* 88, 92, per la comparació d'una cavitat tubular estreta amb un canó de canya; *forat* 14, del llat. FORATU 'perforació', der. de FORARE 'foradar', com *foraca* 89, var. de *foranca*; *enfony* 73, postverbal de *enfonyar* (< *FUNDIARE, amb prefix, 'anar, portar cap al fons'); *refugi* 37, 53, del llat. REFUGIUM; *beca* 70, de motivació fosca; *grota*, manlleu al fr. *grotte*, *gruta* 30, 69, al cast. *gruta*, i *gruta* 85, al logudorès i campidanès *grutta*.

Són mots normatius *cova*, *balma*, *espluga*, *cavorca*, *caverna*, *foranca*, *avenc* (alguns amb matisos semàntics), des del *DG₁*, 1932.

Una esllavissada (ALDC, III, 739. Una esllavissada)

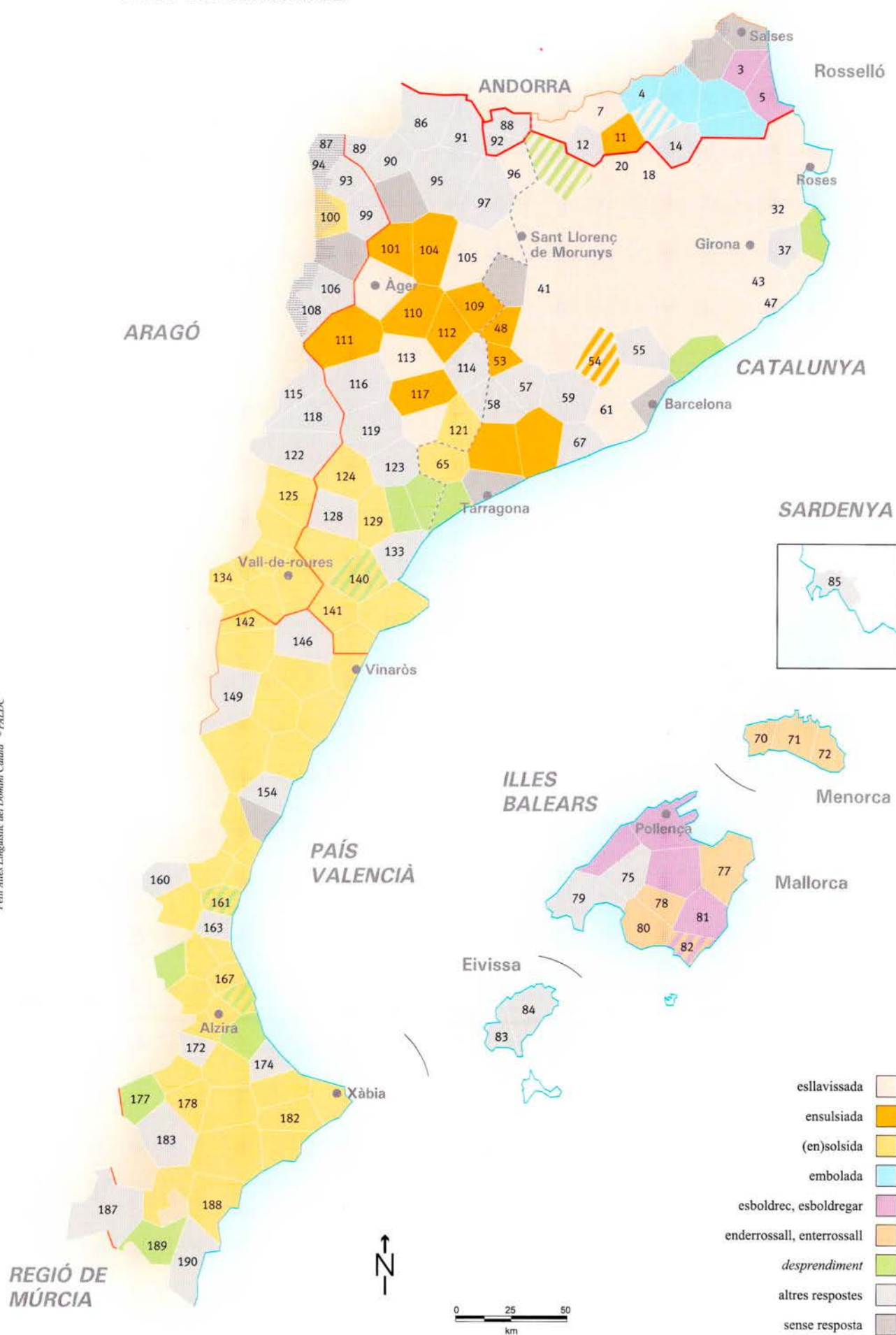
Dos tipus lèxics, *esllavissada* i *solsida*, són generals per a designar la 'caiguda, lliscant, d'una massa de terra o rocs despesa d'un marge o d'un cingle'. *Esllavissada*, predominantment del cat. central, prové de *llau* (s. XII), del llat. LABES 'caiguda', der. de LABI 'caure, relliscar', i coneix les var. *esllavessada* 96, *esllivissada* 32, 41, 43, 105, *esllivessada* 61, 113, *llivissada* 20, *esllarissada* 7, *llapissada* 47, *esllapissada* 54. *Solsida* prové del llat. SUBSIDERE 'ensorrar-se' encreuat amb *sòl* (< llat. SOLUM), amb les var. *ensolsida* 121, 129, *ensolsit* 65, *solsuïda* 100, *solsiment* 125, *s'ha solsit* 125, *s'ha sorcit* 167, a més de *ensulsiada*, *ensussiada* 48, 53, 101, 104, 109, 110, 112, 117, *sussiada* 11, 111, *sarsuada* 54; aquestes var. s'estenen sobretot pel cat. occ. *Embolada* (var. *embollada* 4), der. de *bola* 'esllavissada'.

Les altres denominacions són generalment més locals i la seva motivació està en relació amb: **1)** 'desfer-se un conjunt de terra, pedres, rocs': *estorregall* 12, der. de *estorregar* (*s'ha estorregallat* 12), format sobre *torroc* 'terròs', amb el suf. col·lectiu *-all*; *pedregada* 88, de 'conjunt de pedres'; *tartera* 91, de 'clapes de rocs', d'origen preromà; *esboldregar* (var. *esbodregar* 5, *esbaldregar* 81), der. *esboldrec*, *esbodregament* 3, que deuen tenir per base *boldró* 'conjunt que forma una massa', potser < **veldró* < llat. vg. VELLERONE, der. de VELLUS, VELLERIS 'velló'; **2)** 'llançar-se, caure cap avall', eventualment d'un cingle: *esfondregada* 108, der. de *esfondrar* (*s'ha esfondrat* 122) (de FUNDUS, FUNDORIS); *enderroc* 114 (var. *derroc* 123), postverbal de *enderrocar* (< *derrocar* 'fer caure pedra'), que, homonimitzat amb *terròs*, més que amb *destrossar* (DECat), ha generat *enterrossai* 71, 78, 80, 82, *esterrossall*, *enderrossall*, *enderrossai* 70, 77, 80, *denderrossai* 77, *derrossai* 72, amb el suf. *-ai* (< *-all*); *enrunament* 183, de verbal de *enrunar* 87, 187, der. de *runa* 'enderroc' (< **RUDENA* < *RUDERA*); *ensorrada* 97 (*sorrada* 99), de *ensorrar* 'fer caure', der. de *sorra* 'arena' (< 'llast'); *destimbat* 124, *destimbament* 141, var. de *estimbat*, der. de *timba* 'precipici', d'origen preromà; *esbalçada* 116, *esbalçader* 95, de *esbalçar*, der. de *balç* (< llat. BALTEU 'precipici'); *ribàs* 115, 118 (der. *ribassada* 89), der. de *riba* (< llat. RIPA 'riba, marge'), potser var. de *ribast* 'riba espadada', amb suf. preromà; *timpassada* 86, der. de *timpa* 'precipici',

d'origen preromà; *derrumbament* 79, 128, 189, 190, adaptat del cast. *derrumbamiento*, der. de *derrumbar* (< llat. vg. **DERUPARE* 'estimbar' encreuat amb *tumbar*); *despreniment* (var. *dispreniment* 161 < cast.), *s'ha després* 177, 189, de *desprendre's*, compost del prefix *des-* i *prendre*, formació tardana; *ha baixat* 92; **3)** 'lliscada': *esllenegada* 54, 55, 58 (var. *esllenessada* 93, *llenegall* 57), der. de l'ant. *len* (< llat. LENE) 'llis, llisquent'; *llisó* 118, de *llisar*; *escorreguda* 140, 172, i *escórrec* 133, der. de *escórrer* (< llat. EXCURRERE 'córrer a fora'), com *corriment* 188, de *córrer*; *esmunyida* 149, der. de *esmunyir* 'anar-se'n lliscant per una estretor'; **4)** 'acció de desfer una feixa o bancal': *desembalancat* 75 < *desembancalat*, *esmarjotat* 123, der. de *esmarjar* 'trencar un marge'; **5)** 'acció de rompre': *esclatada* 93, der. de *esclatar*, d'origen onomatopèic (KAFF-), pel soroll que fa quelcom en rompre's; *llomada* 106, potser der. de (a) *llomar*, que podria ser afi, almenys diacrònicament, a *esllonzada* 119, der. de *llonza* (< fr. *longe* < LUMBEA); **6)** 'blanor, per la humitat': *remoll* 83, 84, de verbal de *remollir*, der. de *moll* 'blan, humit'; **7)** 'metàfora': *escagada* 37, der. de *escagar* (*s'ha escagat* 18), de CACARE amb el prefix *es-* probablement a partir de formes pronominals (*es caga*, etc.); *escagassada* 59, 67, 182; *escaga[θ]ada* 108, der. de l'intensiu *escagassar*, a partir de 'tenir diarrea'; *esbomegada* 90, der. de *bomegar*, de **VOMICARE* (< *VOMIRE* 'vomitar'); *peix de terra* 160, potser per la forma allargada; **8)** 'esvoranc causat a un marge per l'esllavissada': *esportellada* 97, der. de *portell* 142; *s'ha (a)barrancat* 160, 163, *desbarrancat* [m.] 174, der. de *barranc* 'excavació causada per les aigües'; *esbalandrat* 79, de *esbalandrar* 'obrir àmpliament'; **9)** 'boci, tros de roca': *talabanc de penya* 81, d'origen incert.

Altres mots: *riuada* 178, per la revinguda d'un curs d'aigua; *llitarrada* 94, pel llit de materials que ha deixat l'esllavissada; *frana* 85 (< it., logudorès i campidanès), *destramar* 85 (< sard *istranare* 'desteixir; esfilegassar'). Són de motivació desconeguda *xalada* 14, *s'ha solat* 134, 154, *aixanagada* 146.

Són mots normatius *esllavissada*, *ensulsiada*, *ensulsida*, *esboldrec*, *esbaldrec*, des del DG_I, 1932.

III. BIBLIOGRAFIA

- Aguiló = (1915-1931): *Diccionari Aguiló*. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster, revisats i publicats per Pompeu FABRA i Manuel de MONTOLIU, 8 vol., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- ALCALÁ VENCESLADA, Antonio (1934): *Vocabulario andaluz*, Andújar.
- ALDC = VENY, Joan i LÍDIA PONS i GRIERA (2001): *Atles Lingüístic del Domini Català*, I. Introducció, 1. *El cos humà*, 2. *Malalties*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2003): *Atles Lingüístic del Domini Català*, II. 2. *El vestit*, 3. *La casa i ocupacions domèstiques*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2006): *Atles Lingüístic del Domini Català*, III. 4. *La família: cicle de la vida*, 5. *Món espiritual: l'Església. Festes religioses. Creences*, 6. *Jocs*, 7. *Temps cronològic. Meteorologia*, 8. *Topografia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2008): *Atles Lingüístic del Domini Català*, IV. 9. *El camp i els cultius*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2010): *Atles Lingüístic del Domini Català*, V. 10. *Indústries relacionades amb l'agricultura*, 11. *Els vegetals*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- ALE = *Atlas Linguarum Europae*.
- ALEANR = ALVAR, Manuel (1979-1980): *Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y la Rioja*, 12 vol., Zaragoza.
- ALIBERT, Gr. = ALIBERT, Loïs (1935): *Gramatica occitana*, Tolosa, Societat d'Estudis Occitans.
- ALIBERT = ALIBERT, Louis (1966): *Dictionnaire occitan-français*, Tolosa, Institut d'Études Occitanes.
- ALINEI, Mario (1983): «Arc-en-ciel», dins ALE, I, 1, Van Gorcum, Assen/Maastricht, *Cartes*, 6-9, *Commentaires*, pàg. 47-80.
- ALPO = GUITER, Henri (1966): *Atlas linguistique des Pyrénées Orientales*, Paris.
- AMENGUAL, Juan José (1858-1878): *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín*, Palma, Imprenta de la V. de Villalonga.
- Arxiduc = ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1985): *Las Baleares por la palabra y el grabado*, Mallorca, Palma de Mallorca, "Sa Nostra", 10 vol.
- Autoridades = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1726): *Diccionario de Autoridades*, Madrid.
- AZKUE, Resurrección María de (1969): *Diccionario vasco-español-francés*, 2 vol., Bilbao, La Gran Enciclopedia Vasca.
- BADIA i MARGARIT, Antoni M. (1951): *Gramática histórica catalana*, Barcelona, Noguer (ed. cat., València, Universitat de València, 1981).
- (1958): «Les dénominations catalanes de la 'coqueluche'», dins *Etymologica. Walther von Wartburg zum Siebzigsten Geburtstag 18 Mai 1958*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, pàg. 43-58.
- (1999): *veg. Regles*.
- BALANÀ ABADIA, Pere (1980): «Noves hipòtesis sobre l'etimologia de *bassetja*», dins *Anuario de Filología*, 6, pàg. 493-506.
- BALARI, José (1899): *Orígenes históricos de Cataluña*, Barcelona (2a ed., Instituto Internacional de Cultura Románica, Sant Cugat del Vallès, 1964).
- BALLARÍN CORNEL, Ángel (1978): *Diccionario del benasqués*, 2a ed., Zaragoza.
- BAMBECK, Manfred (1968): *Untersuchungen zum Vocabular der Galloromania aufgrund von nichtliterarischen Texten, besonderer Berücksichtigung mittellateinischer Urkunden*, beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie, 115, Tübingen, pàg. 151-153.
- BARRI i MASATS, Montserrat (1999): *Aportació a l'estudi dels gallicismes del català*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- BARTOLI, Matteo (1925): *Introduzione alla Neolinguistica. Principi-Scopi-Metodi*, Ginebra, "Biblioteca dell'Archivum Romanicum", Serie II, núm. 12.
- BERNAT i BALTRONS, Francesc i Jaume TORRES i ESTRADÉ (2004): «*Collamec-mecoll*: estudi dels mots emprats en català per expressar el concepte de 'dur una persona a les espatlles i/o a l'esquena'», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XLIX [Miscel·lània Joan Veny / 5] [Barcelona], Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 201-231.

- BLOCH, Oscar i Walter von WARTBURG (1950): *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris, Presses Universitaires de France.
- BOTET, R. (1997): *Vocabulari rossellonès*, Canet, Ed. El Trabucaire.
- BOURCIEZ, Édouard (1956): *Éléments de linguistique romane*, Paris, Klincksieck.
- BRUGUERA, Jordi (1996): *Diccionari etimològic*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- (2006): *Diccionari de formació de mots*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CARETA VIDAL, Antoni (1901): *Diccionari de barbrismes introduïts en la llengua catalana*, Barcelona, J. Oliva.
- CASANOVA, Emili (1990): «L'evolució del sistema palatal català: una interpretació», dins *Sol post. Estudis de llengua i literatura*, 1, Alacant, Ed. Ivori, pàg. 45-62.
- (2003): «El lèxic de la Decadència en els estudis etimològics: el cas del *DECat* de Joan Coromines», dins Marie-Claire ZIMMERMANN i Anne CHARLON (ed.), *Actes del dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, III, Barcelona, AILLC-PAM, pàg. 189-221.
- COLOMINA, Jordi (1991): *El valencià de la Marina Baixa*, València, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- (1999): *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*, Alacant, Universitat d'Alacant, Secretaria de Publicacions i Departament de Filologia Catalana.
- COLÓN, Germà (1953): «El concepto 'otoño' en catalán y su posición entre las lenguas románicas», dins *Revista de Filología Española*, 37, pàg. 194-215 (reproduït a COLÓN [1976], pàg. 223-239).
- (1973): «Los castellanismos primerizos del catalán. Acerca de NUPTIAE y VOTA en la Península Ibérica», dins *Prohemio*, 4, pàg. 5-36 (i dins COLÓN [1976], pàg. 354-395).
- (1976): *El lexico catalán en la Romania*, Madrid, Gredos.
- (1978): *La llengua catalana en els seus textos*, 2 vol., Barcelona, Curial.
- (1986): «Precisiones y complementos sobre el español híncha 'encono', portugués *incha* y catalán *inxà*», dins *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, I, Barcelona, Quaderns Crema, pàg. 435-450.
- (1997): *Estudis de filologia catalana i romànica*, Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1999): *El español y el catalán, juntos y en contraste*, Barcelona, Ariel, pàg. 159-175.
- (2003): «Espigoladures valencianes medievals», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XLVII [Miscel·lània Joan Veny / 3] [Barcelona], Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 21-36.
- CONTE, Anxel; CORTÉS, Chorche; MARTÍNEZ, Antonio; NAGORE, Francho i Chesús VÁZQUEZ (1977): *El aragonés: identidad y problemática de una lengua*, Zaragoza, Librería General.
- CONTINI, Michel i Marie-Rose SIMONI-AUREMBOU (1996): «Les désignations romanes du berceau», dins *Atlas Linguistique Roman (AliR)*, I, Commentaires, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato-Libreria dello Stato, pàg. 95-114.
- CORACHAN, Manuel (1936): *Diccionari de medicina*, Barcelona, Ed. Salvat.
- COROMINES, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor.
- (1976): *El que s'ha de saber de la llengua catalana*, Palma de Mallorca, 2a ed., Editorial Moll.
- (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*, Barcelona, Curial.
- CORRIENTE, Federico (1982): «Precisiones etimológicas a bassetja y baldraca», dins *Anuario de Filología*, 8, Facultad de Filología, Universitat de Barcelona, pàg. 105-109.
- (2003): *Diccionario de arabismos y voces afines en ibero-romance*, 2a ed., Madrid, Gredos.
- CORTELAZZO, Manlio (1969): *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana. I. Problemi e metodi*, Pisa, Pacini.
- DCVB = ALCOVER, A. M. i F. de B. MOLL (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, Editorial Moll.
- DECat = COROMINES, Joan (1980-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona, Curial/La Caixa.
- DECH = COROMINES, Joan i José Antonio PASCUAL (1980): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos.
- DEI = BATTISTI, Carlo i Giovanni ALESSIO (1975): *Dizionario etimologico italiano*, 4 vol., Firenze, G. Barbèra.
- DELL = ERNOUT, A. i A. MEILLET (1985): *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, 4a ed., Klincksieck.
- DES = WAGNER, Max L. (1960-1964): *Dizionario etimologico sardo*, 3 vol., Heidelberg (nova edició, Cagliari, Gianovi Trois, 1989).
- DG₁ = FABRA, Pompeu (1932): *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Llibreria Catalònia.
- DG₂ = FABRA, Pompeu (1954): *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, 2a ed., A. López Llausàs.
- DHLF = REY, Alain (director) (1994): *Dictionnaire historique de la langue française*, 3 vol., Paris, Dictionnaires Le Robert.
- DIEC₁ = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Palma de Mallorca, València, 1a ed., Edicions 3 i 4, Edicions 62, Editorial Moll, Enciclopèdia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DIEC₂ = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, 2a ed., Edicions 62 i Enciclopèdia Catalana.
- DIEZ, Friederich (1853 [1857]): *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, Bonn.
- DOrt = FABRA, Pompeu (1917): *Diccionari ortogràfic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (posteriors edicions de 1923, 1931 i 1937).
- DUARTE, Carles i Àlex ALSINA (1984-1986): *Gramàtica històrica del català*, 3 vol., Barcelona, Curial.

- EBNER, Fred (1963-1968): «El cec i el llusc als parlars catalans», dins *Estudis Romànics* [Barcelona], 13 (*Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra*, 2), pàg. 127-145.
- ESCRIG, José (1851): *Diccionario valenciano-castellano*, València.
- ESCRIG, José i Constantino LLOMBART (1887): *Diccionario valenciano-castellano*, València, Librería de Pasqual Aguilar.
- ESTEVE *et al.* = ESTEVE, Joaquín; BELVITGES, Joseph i Antonio JUGLÀ (1803): *Diccionario catalán-castellano-latín*, Barcelona.
- ESTEVE, Joan (1489): *Liber elegantiarum latina et valentiana lingua*, Venècia.
- FEBRER CARDONA, Antoni (v. 1830 [2001]): *Diccionari menorquí, español, francès i llatí*, edició crítica i estudi introductorí a cura de Maria PAREDES, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans [Biblioteca Filològica, XIII].
- FERRER, Joan; FERRER, Josep i Joan PUJADAS (eds.) (1998): *Pompeu Fabra i Joan Coromines. La correspondència dels anys de l'exili*, Barcelona, Fundació Pere Coromines, Institut d'Estudis Catalans.
- FERRER PASTOR, Francesc (1980): *Diccionari de la rima*, València, Impremta Ferman.
- FEW = WARTBURG, Walter von (des de 1928): *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, Bonn-Leipzig-Berlin-Basel.
- FIGUERA, Pere Antoni (1840): *Diccionari mallorquí-castellà*, Palma de Mallorca.
- FITER, Josep (1913): *Enciclopèdia moderna catalana*, Barcelona, Gallach.
- FOIX, Vincent (2003): *Dictionnaire gascon-français (Landes)*, texte établi au Centre d'Études des Cultures d'Aquitaine et d'Europe du Sud sous la direction de Paule Bétérous, Bordeaux, Presses Universitaires de Bordeaux.
- FOUCHÉ, Pierre (1924): *Phonétique historique du roussillonais*, Toulouse, É. Privat.
- (1924): *Morphologie historique du roussillonais*, Toulouse, É. Privat.
- GARCÍA DE DIEGO, Vicente (1985): *Diccionario etimológico español e hispánico*, 2a ed., Madrid, Espasa-Calpe.
- GARCIA-MEDALL, Joaquim i Joan Emili QUILES (1989): «Els noms d'un joc a la Comunitat Valenciana: el sam-bori», dins *Miscel·lània* 89, València, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, pàg. 49-83.
- GARCÍA SORIANO, Justo (1932): *Vocabulario del dialecto murciano*, Madrid (nova edició, Torrejón de Ardoz (Madrid), Editora Regional de Murcia, 1980).
- GIMENO, L. (1990): «L'elisió de la /r/ final de mot en tortosí meridional», dins *Caplletra* [València], 6, pàg. 123-140.
- Glossarium = BASTARDAS, J., BASSOLS, M. *et al.* (1960): *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae, voces documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100*, Barcelona, Universitat de Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- GULSOY, Joseph (1991): «Català *inxa* 'malvolença', castellà *hincha* i portugués *incha*: història i origen», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, IV, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 396-413.
- (1993): *Estudis de gramàtica històrica*, València/Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1999): *Aplicació al català dels principis de transcripció de l'Associació Fonètica Internacional*, Barcelona.
- JABERG, Karl (1955): «Zu den italienischen und rätoromanischen Namen des Muttermals», dins *Miscelánea filológica dedicada a Mons. A. Griera*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Instituto M. Cervantes - Instituto de Estudios Pirenaicos, I, pàg. 355-366.
- JUD, Jakob (1925-1926): «Problèmes de géographie linguistique romane», dins *Revue de linguistique romane*, I, 1925, pàg. 181-236; II, 1926, pàg. 163-207.
- LABÈRNIA, Pere (1839): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Estampa de la V. Pla.
- LACAVALLERIA, Joan (1696): *Gazophylacium catalano-latinum*, Barcelona, Antoni Lacavalleria.
- LAMUELA, Xavier (1984): «L'evolució dels sons representats per g, j, i tg en català», dins Emili CASANOVA (coord.), *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, València, Universitat de València, pàg. 175-178.
- LÁZARO CARRETER, Fernando (1962): *Diccionario de términos filológicos*, 2a ed., Madrid, Gredos.
- LLOBET i PORTELLA, Josep M. (2008): «L'antic significat dels mots *assident*, *barbacana*, *nodrís* i *voltar*», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, LVI [*Miscel·lània Joaquim Molas* / I] [Barcelona], Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 251-254.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (2002): *Diccionari de formació de paraules*, Barcelona, Edicions 62.
- MAROUZEAU, J. (1951): *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- MARTÍ GADEA, Joaquín (1891): *Diccionario general valenciano-castellano*, València, Imprenta de José Canales Romá.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (2006): *Diccionari històric del valencià col·loquial* (segles XVII, XVIII i XIX), València, Universitat de València.
- MARTINES, Josep (2011): «*Punxar* i família: mossarabismes del català?», dins *Caplletra* [València], 51, pàg. 204-235.
- MASSANELL i MESSALLES, Mar (2002): «El mot valencià i nord-occidental *picaport*: aportació a la divisió català oriental / català occidental», dins E. CASANOVA, J. MARTÍ i A. SARAGOSSÀ (eds.), *Estudis del valencià d'ara*, Paiporta, Comercial Denes.
- MISTRAL, F. (1878-1886): *Lou Tresor d'ou Felibrige ou Dictionnaire Provençal-Français*, Aix-en-Provence.
- Moliner = MOLINER, María (2007): *Diccionario de uso del español*, 2 vol., Madrid, 3a ed., Gredos.
- MOLL, F. de B. (1932): «Estudi fonètic i lexical del dialecte de Ciutadella», dins *Miscelánea filológica dedicada a don Antonio M^a. Alcover*, Palma de Mallorca (nova edició a *Randa*, 8, 1979, pàg. 5-48).

- (1952): *Gramàtica històrica catalana*, Madrid (ed. corregida i anotada per Joaquim Martí Mestre amb la col·laboració de Jesús Jiménez, València, Universitat de València, 2006).
- (1980): *El parlar de Mallorca*, Barcelona, Barcino (2a ed. catalana, Mallorca, Editorial Moll, Consell Insular de Mallorca, 1990).
- (1982): *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*, 2a ed., Mallorca, Editorial Moll.
- ORTELLS, Vicent i Xavier CAMPOS (1983): *Els anglicismes de Menorca*, Palma de Mallorca, Editorial Moll [Col·lecció Raixa, 130].
- PALDC = VENY, Joan (2007): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 1, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (reimpressió corregida, 2008).
- (2009): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- PALW = LECHANTEUR, J.; BOUTIER, M. G. i M. Th. CUNET (redactors) (1990, 1992 i 1995): *Petit atlas linguistique de la Wallonie*, I, II i III, Institut de Dialectologie wallonne, Université de Liège, 20 cartes et commentaires.
- PENNY, Ralph (2006): *Gramàtica històrica del espanyol*, 2a ed., Barcelona, Ariel.
- PÉREZ SILDANYA, Manuel (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València, Universitat de València.
- PÉREZ SILDANYA, Manuel; MESTRE, Rosanna i Ofèlia SANMARTÍN (1998): *Diccionari de Lingüística*, València, Colomar.
- PETROVICI, Emil (1940): *Micul Atlas Lingvistic Român*, II, 1, Sibiu.
- PONS i GRIERA, Lúdia (1992): *Iodització i apitxament al Vallès. Interpretació sociolingüística i psicolingüística dels canvis fonètics*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- POP, Sever [1950]: *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, Louvain: chez l'auteur.
- (1938): *Micul Atlas Lingvistic Român*, I, 1, Cluj.
- (1942): *Micul Atlas Lingvistic Român*, I, 2, Sibiu.
- RASICO, Philip D. (1981): «El tractament català dels grups de nasal o líquida més oclusiva, a la llum de la documentació medieval: precisions fonològiques», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, III [Miscel·lània Pere Bohigas / I] [Barcelona], Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 9-25.
- (1982): *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*, Barcelona, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RASPALL i JUANOLA, Joana i Joan MARTÍ i CASTELL (1984): *Diccionari de locucions i de frases fetes*, Barcelona, Edicions 62.
- REDARD, G. (1964): «Le renouvellement des méthodes en Linguistique Géographique», dins *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguistics (Cambridge, Mass., August 27-31, 1962)*, London-The Hague-Paris, pàg. 253-257.
- Regles = BADIA i MARGARIT, Antoni M. (1999): *Les regles de esquivar vocables i "la qüestió de la llengua"*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- RENN, Manfred i Werner KÖNIG (2006): *Kleiner Bayerischer Sprachatlas*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
- RIBELLES COMÍN, José (1939): *Bibliografía de la lengua valenciana*, 3 vol., Madrid.
- ROHLFS, Gerhard (1966): *Lengua y cultura. Estudios lingüísticos y folklóricos*, Madrid, Ediciones Alcalá.
- ROS, Carles (1752): [Jocs infantils de València], ap. José RIBELLES COMÍN, 1929, vol. III, pàg. 475-476.
- (1764): *Diccionario valenciano-castellano*, València, Imprenta de Benito Monfort.
- ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1991): «Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i les arrels àrabs del català de Mallorca», dins *Estudis balearics*, 41 [L'Arxiduc Lluís Salvador-Balears: CXXV Aniversari (1867-1992)], pàg. 69-86.
- Salvat 1912 = *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana* (1912), Barcelona, Salvat.
- Salvat 1934 = *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana* (1934), Barcelona, Salvat.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1956): «Factores históricos de los dialectos catalanes», dins *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, 6, Madrid, CSIC, pàg. 151-186.
- SANELO (1800) = GULSOY, Joseph (1964): *El diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo*. Edición, estudio de fuentes y lexicología, Castelló de la Plana.
- SANNA, Josep (1988): *Diccionari català de l'Alguer*, l'Alguer-Barcelona, Regina.
- SEGARRA, Mila (1985 a): *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- (1985 b): *Història de la normativa catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- SEGURA DA CRUZ, Maria Luisa i Celeste AUGUSTO (1996): «Les désignations romanes du miroir», dins *Atlas Linguistique Roman (AliR)*, I, Commentaires, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato-Libreria dello Stato, pàg. 115-126.
- STEIGER, A. (1932): *Contribución a la fonética del hispano-árabe y de los arabismos en el ibero-románico y el siciliano*, Madrid (Anejo XVII de la Revista de Filología Española).
- TAGLIAVINI, Carlo (1982): *Origine e storia dei nomi di persona*, Bologna, Pàtron.
- TERREROS, Esteban de (1787): *Diccionario castellano con las voces de ciencias y artes*, Madrid.
- TORRA, Pere (1640): *Thesaurus verborum ac phrasium*, Barcelona, Rafael Figueró.
- TORRES, Jaume i Francesc BERNAT (1989): *Mapes per a l'estudi de la llengua catalana*, suplement COM ensenyar català als adults, 6, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- Tresor = GRIERA, Antoni (1935-1947): *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, 14 vol., Barcelona (2a ed., 1966).

- VENY, Joan (1958-1960): «Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes», dins *Revista de Filología Española*, 42, pàg. 91-149 (amb set mapes); 43, pàg. 117-202 (amb deu mapes).
- (1963-1968): «Els noms de l'«esternut» en català», dins *Estudis Romànics* [Barcelona], 13 (*Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra*, 2), pàg. 95-125 (amb un mapa).
- (1971): «Regiment de preservació de pestilència» de *Jacme d'Agramont* (s. XIV), Tarragona, Diputació Provincial.
- (1978): *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62 (amb vint-i-sis mapes) [2a ed., 1984].
- (1979-1980): «Problemas de adstrato en catalán», dins *Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach con motivo de sus XXV años de docencia en la Universidad de Oviedo*, Archivum, 29-30, pàg. 399-422 (i trad. cat. dins J. VENY, 1978, pàg. 139-149).
- (1980): «Sobre els occitanismes del rossellonès», dins Jordi BRUGUERA i Josep MASSOT i MUNTANER (ed.), *Actes del V Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Andorra, 1979), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 441-494 (amb cinc mapes).
- (1986 a): *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana [Biblioteca Universitària, 4].
- (1986 b): «L'ètim de *merita* 'fredeluga': entre l'arabisme i l'onomatopeia», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XII [*Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit* / 4] [Barcelona], Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 37-61.
- (1986 c): «La dialectologia catalana: realitats i perspectives», dins J. VENY i J. M. PUJALS (ed.), *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Tarragona-Salou, 1-5 octubre 1985), Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 383-423.
- (1988 a): «Llei fonètica, onomatopeia i polisèmia en els noms catalans del 'grill'», dins Anna CORNAGLIOTTI *et al.* (ed.), *Miscellanea di Studi Romanzi offerta a Giuliano Gasca Queirazza*, vol. 2, Torino, pàg. 1073-1095.
- (1988 b): «Noves dades sobre la partió català occidental-català oriental», dins Philip D. RASICO i Curt J. WITTLIN (ed.), *Actes del V Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica* (Tampa-St. Augustine, 1987), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 11-36 i cinc mapes (reproduït a J. VENY [2001], pàg. 61-82).
- (1989): «L'equivalència acústica B = G en català: els casos de *bolera* 'remolí' i *boixac* 'galdiró'», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XVIII [*Miscel·lània Joan Bastardas* / I] [Barcelona], Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 101-127 (reproduït a J. VENY [2001 b], pàg. 94-131).
- (1991 a): «Huellas aragonesas en los dialectos catalanes meridionales», dins *Actas del I Congreso de Lingüistas Aragoneses* (Zaragoza, 1988), Zaragoza, Diputación General de Aragón, pàg. 89-102 i tres mapes (versió catalana dins J. VENY [1991 b], pàg. 97-114).
- (1991 b): *Mots d'ahir i mots d'avui*, Barcelona, Empúries [Biblioteca Universal Empúries, 51].
- (1993): «Fortuna del fonema /x/ en català: visió històrica de la 'queada'», dins Rafael ALEMANY, Antoni FERRANDO i Lluís B. MESEGUER (ed.), *Actes del IXè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Alacant-Elx, 1991), vol. 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 405-436 (i dins J. VENY [2006 a], pàg. 33-60).
- (1994): «La importació del fonema /x/ en catalán», dins *Revista Española de Lingüística* [Madrid], 24/1, pàg. 1-19 (versió catalana dins J. VENY [2006 a], pàg. 61-76).
- (1996): *Onomàstica i dialectologia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1997): «Els noms catalans del 'mosquit'», dins *Revista de Filología Románica* [*Memoria-Homenaje a Pedro Peira Sobeirón*], Madrid, 14/2, pàg. 487-501.
- (1998): *Els parlars catalans* (*Síntesi de dialectologia catalana*), 12a ed. revisada i augmentada, Palma de Mallorca, Editorial Moll.
- (1999 a): *Aproximació al dialecte eivissenc*, Palma de Mallorca, Editorial Moll.
- (1999 b): «Leuconíquia i cultura popular», dins *Caplletra* [València], 26, pàg. 27-37.
- (1999 c): «Centralització d'o àtona en català», dins *Catalan Review* [*Homage Volume for Professor Joseph Gulsoy*], 13/1-2, Barcelona, pàg. 225-253.
- (2000): «De la 'nineta' a l'«ànima de l'ull'», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Elx i a la Universitat d'Alacant* (16 i 17 octubre 1998), Barcelona-Elx, Institut d'Estudis Catalans, Ajuntament d'Elx, pàg. 83-92.
- (2001 a): *Llengua històrica i llengua estàndard*, València, Publicacions de la Universitat de València [Biblioteca Lingüística Catalana, 26].
- (2001 b): *Llengua i entorn natural*, Barcelona, Edicions 62.
- (2002): «Sobre el valencià *gemecar*», dins *Caplletra* [València], 32, pàg. 143-155.
- (2003 a): «Relacions toponímiques i lingüístiques entre les Balears i la Marina», a cura de E. CASANOVA i Lluís R. VALERO, *Actes del XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica* (Teulada [Marina Alta], 6-8 desembre 2002), València, pàg. 705-730.
- (2003 b): «Catalán: historia externa de la lengua», dins G. ERNST, M.-D. GESSGEN, C. SCHMITT i W. SCHWEICKARD (eds.), *Romanische Sprachwissenschaft. Histoire linguistique de la Romania. Ein internationales Handbuch zur Geschichte der romanischen Sprachen. Manuel international d'histoire linguistique de la Romania*, I, Berlin-New York, W. de Gruyter, pàg. 840-852.
- (2004): «Rector i rectoria en català: estudi onomasiològic», dins Germà COLÓN, Tomàs MARTÍNEZ i Maria Pilar PEREA (eds.), *La cultura catalana en projecció de futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*, Castelló, Fundació Germà Colón i Domènech, pàg. 473-493.
- (2005 a): «Afinitats ultrapiiriniques del català septentrional de transició», dins Xavier LUNA-BATLLE (ed.), *Actes del Col·loqui "L'Albera i el patrimoni en l'espai*

- transfronterer*”, Figueres, Consell Comarcal de l’Alt Empordà, pàg. 179-199.
- (2005 b): «Alguns ensenyaments de la geolingüística», dins *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa? I Jornada Filològica de l’Associació Amics d’Antoni M. Badia i Margarit*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, pàg. 155-172 i 5 mapes.
 - (2005 c): «Norma i espai en català», dins B. ROVIRÓ, A. TORRENT-LENZEN i A. WESCH (eds.): *Normes i identitats. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags Köln 2003*, Titz, Axel Lenzen Verlag, pàg. 291-320.
 - (2006 a): *Contacte i contrast de llengües i dialectes*, València, Universitat de València [Biblioteca Lingüística Catalana, 30].
 - (2006 b): «Notes», dins *Articles de la Vanguardia* (1999-2002), Barcelona, Institut d’Estudis Catalans [Biblioteca filològica / LIX], pàg. 107-121.
 - (2006 c): «Sobre els significants de ‘blasfemar’ i ‘renyar’: geolingüística, semàntica i etimologia», dins *Caplletra* [València], 37 (Tardor 2004), pàg. 35-53.
 - (2007 a): *Escrits lingüístics mallorquins*, Mallorca, Editorial Moll.
 - (2007 b): veg. *PALDC*.
 - (2007 c): «*San(t) Antoni/Sen(t) Antoni*», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, LV [Miscel·lània Joseph Gulsoy / 3] [Barcelona], Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pàg. 215-239 (reproduït a J. VENY [2009 a], pàg. 114-128).
 - (2008): «Los nombres de la ‘rodada’ en catalán», dins G. BLAIKNER-HOHENWART, E. BORTOLOTTI, R. FRANCESCHINI, E. LÖRINCZ, L. MORODER, G. VIDESEOTT i P. VIDESEOTT (eds.), *Ladinometria. Festschrift für Hans Goebel zum 65. Geburtstag*, Universität Salzburg - Freie Universität Bozen - Institut Cultural Ladin “majon di fascegn” - Institut Ladin “Micurà de Rü”, II, pàg. 325-338.
 - (2009 a): *Per a una història diatòpica de la llengua catalana*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
 - (2009 b): «Sobre *ombria* i els altres mots catalans de l’*obaga*», dins Montserrat VEYRAT *et al.* (ed.), *La lingüística como reto epistemológico y como acción social*. Estudios dedicados al Profesor Ángel López García con ocasión de su sexagésimo aniversario, I, Madrid, Arco/Libros, pàg. 553-566.
 - (2009 c): veg. *PALDC*.
 - (2011 a): «Enquesta a Guardamar», dins *Jornades de la Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans a la Delegació de l’Institut a Alacant, el Carxe (la Torre del Rico, Jumella), Novelda i Guardamar (16 i 17 d’octubre de 2009)*, Barcelona-Alacant-Guardamar-Jumella-Novelda, Institut d’Estudis Catalans, Delegació de l’IEC a Alacant, Institut Universitari de Filologia Valenciana, Ajuntament de Guardamar, Ajuntament de Jumella, Ajuntament de Novelda, pàg. 67-80.
 - (2011 b): «Sobre derivats populars catalans del gerundi», dins *Estudis Romànics* [Barcelona], 33, pàg. 293-302.
 - (en premsa): «Circulacions lingüístiques en la Romània», dins *Actes del XXVIè Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques* (València, 2010).
- VERDAGUER, Pere (2002): *Diccionari del rossellonès*, Barcelona, Edicions 62.
- WAGNER, Max L. (1951): *La lingua sarda*, Berna, Francke, pàg. 183-244.
- (1960-1964): veg. *DES*.

IV. TERMINOLOGIA LINGÜÍSTICA

La informació relativa als dialectes catalans es troba en l'apartat *Classificació dialectal* de la part introductòria del volum I.

absorció. Incorporació d'un so vocàlic o semivocàlic en un so consonàntic veí; per ex., absorció de la *g* de *agulla* en el val. *aülla*.

accent. Element articulatori que es distingeix per la seva intensitat en un mot o grup de mots.

acusatiu. Cas gramatical del llatí que assenyala la funció de complement directe; la major part de mots del català procedeixen de l'acusatiu del llatí; per ex., *TABULAM* és l'origen del cat. *taula*.

adstrat. Llengua en situació de veïnatge respecte d'una altra; per ex., l'occità o l'aragonès respecte del català.

afèresi. Fenomen fonètic que consisteix en la pèrdua d'un o més fonemes a principi de paraula; per ex., *nar* en comptes de *anar*.

aferètic -a. Que ha sofert afèresi.

afix. Morfema que s'afegeix a un radical o a un mot per a formar un altre mot o per a indicar els accidents gramaticals; veg. **prefix** i **sufix**.

africació. Articulació d'un so amb oclusió dels òrgans articulatoris seguida de la suavitat d'una fricativa; veg. **african** **-ada**.

africat -ada. Consonant africada, la que és pronunciada amb africació; per ex., la [dʒ] de *viatge*.

aglutinació. Fenomen pel qual dos o més mots que es troben sovint en contacte s'uneixen per a formar-ne un de nou; per ex., *dematí* 'matí' (< *de matí*).

aloglot -a. Pertanyen a una llengua diferent de la del propi país; per ex., *respaldo* 'respatller' és un mot aloglot del català.

alternança. Relació existent entre formes variants d'una mateixa unitat lingüística; per ex., l'alternança *res/re* en cat. central.

alveolar. Que s'articula amb la punta de la llengua sobre la cara interna dels alvèols; per ex., la *s* i la *n*.

anàfora. Procediment sintàctic per mitjà del qual un element és interpretat per relació amb un altre que precedeix en el discurs; per ex., en la frase "*Va escriure una novel·la i un poema; aquest era excel·lent; aquella, molt fluïda*", *aquest* i *aquella* són fenòmens d'anàfora.

anafòric -a. Relatiu a l'anàfora.

analogia. Fenomen que acosta una forma a una altra considerada com a model inductor; per ex., *pilar* [pil'a] fa *pilans* en alguns parlars per analogia amb el plural de mots com *mà/mans*, *germà/germans*, etc.

analògic -a. Propi de l'analogia.

anaptíctic -a. Propi de l'anaptixi.

anaptixi. Epèntesi d'una vocal, especialment entre una consonant i una líquida o entre una líquida i una consonant; per ex., **mugueró* per *mugró*; **carabó* per *carbó*.

andalús. Varietat que adopta el castellà a Andalusia.

andalusí. Relatiu o pertanyent a Al-Àndalus.

antífrasi. Ús d'un mot per dir el contrari del que significa, generalment a través de la ironia; per ex., *Quina perla!*, dit negativament d'algú.

antifràstic -a. Relatiu o pertanyent a l'antífrasi.

antihiàtic -a. Que és inserit entre dues vocals per tal de trencar el hiat; per ex., *diarreia*, en comptes de *diarrea*; veg. **hiat**.

antònim. Unitat lèxica que té un significat oposat a una altra; per ex., *dreta* (oposat a *esquerra*).

antropònim. Nom de persona; per ex., *Andreu*, *Homs*.

antroponímia. branca de l'onomàstica que estudia els noms de persona.

apel·latiu. Nom comú; per ex., *taula*, *ploma*.

apicoalveolar. Articulació que consisteix a aplicar la punta de la llengua en la cara posterior interna dels alvèols; per ex., la *s* catalana.

apitxament. Acció o efecte d'apitxar.

apitxar. Ensordir una consonant sibilant sonora.

apitxat -ada. S'aplica a fonemes sonors que s'han ensordit; per ex., la palatal de *fetge*, pron. *fe[tʃ]*e. *Apitxat* és també sinònim de *valencià central*.

aproximant. Consonant aproximant, la que es caracteritza, en la seva articulació, per una constricció dels òrgans articulatoris menor que en les fricatives, sense turbulència de l'aire expirat; per ex., la *b* i la *g* de *roba* i *espiga* respectivament.

àrab. Llengua semítica dels àrabs.

- arabisme.** Mot procedent de l'àrab; per ex., *carxofa*.
- aragonès.** Conjunt de parlars romànics d'Aragó i gran part del sud de Navarra.
- aragonesisme.** Mot procedent de l'aragonès; per ex., *gemecar* 'gemegar' és un aragonesisme en valencià.
- aranès.** Varietat del gascó parlat a la Vall d'Aran.
- arcaisme.** Mot, unitat fraseològica caiguts en desús; per ex., *tolre* 'llevar, treure'.
- àrea.** Espai limitat per una o més isoglosses; per ex., l'àrea de la iodització.
- àrea de transició.** Àrea entre dues llengües contigües on les isoglosses no se superposen sinó que presenten un traçat diferent; per ex., de Tamarit cap al nord es forma una àrea de transició entre l'aragonès i el català.
- àrea isolada.** Àrea que ocupa una zona muntanyosa, una illa o espais d'accés difícil o poc freqüentats; per ex., Mallorca, el Pallars.
- àrea lateral.** Àrea que s'estén pels extrems d'un domini lingüístic; per ex., el Rosselló o el valencià meridional.
- areologia.** Distribució i/o estudi de les àrees lingüístiques d'un territori.
- arizotònic -a.** Que no té el radical verbal accentuat; per ex., *parlava*.
- arrel.** Constituent d'un mot que forneix el significat lèxic bàsic i que s'obté eliminant-ne els afixos i les desinències; per ex., *toc-* en el mot *pertocar*.
- articulació.** Procés de producció dels sons; moviment dels òrgans que els produeixen.
- ascens vocàlic.** Baixada d'obertura d'una vocal; per ex., en el canvi de *esgarra* a *esguerra*.
- asil·làbic.** Que no pot constituir síl·laba i que s'ha d'unir a un altre o altres fonemes per a constituir síl·laba.
- assimilació.** Fenomen pel qual un so acostava el seu punt i/o manera d'articulació a un so veí o pròxim; per ex., *r[o]-nyons* per *r[e]nyons*.
- assimilat -ada.** Que ha estat objecte d'assimilació.
- asturià.** Conjunt de parlars romànics d'Astúries.
- àton -a.** Mancat d'accent; per ex., la [a] de *calor*.
- atracció paronímica.** Fenomen d'acostament d'un mot a un parònim amb el qual no té parentiu genètic; veg. **homonimització**.
- augmentatiu.** Que afegeix una idea de grandària, d'intensitat, i a voltes pejorativa a la idea expressada pel mot primitiu; es diu també del sufix; per ex., *animalot*.
- basc.** Èuscar.
- bategant.** Consonant *bategant*, la que s'articula amb un contacte ràpid entre l'àpex de la llengua i la regió alveolar; per ex., la *r* de *pare*.
- betacisme.** Pronunciació de la /v/ com a /b/; per ex., *vaca* pronunciat [b]aca per un barceloní.
- bilabial.** Consonant *bilabial*, la que s'articula amb els dos llavis; per ex., *p*, *b* i *m*.
- breu.** Vocal *breu*, la que presenta una durada menor que una altra vocal; en llatí el tret de durada és distintiu; s'oposa a *vocal llarga*.
- calc.** En semàntica, reproducció, amb recursos propis d'una llengua, de la significació d'un mot estranger; per ex., *pols* 'prova de força, torcebraç' és un calc del cast. *pulso*.
- campidanès.** Dialecte sard parlat al sud de Sardenya.
- castellanisme.** Mot o tret procedent del castellà; per ex., *averiguar* 'esbrinar, escatir'.
- cèltic.** Llengua indoeuropea parlada pels celtes.
- central.** Vocal *central*, la que s'articula amb elevació del centre de la llengua vers la regió del paladar; per ex., la *a*.
- centralització.** Conversió d'una vocal en central.
- centralitzar.** Un fonema, articular-se al centre de la boca; per ex., en el pas de *cl[o]tell* a *cl[a]tell*, la *o* s'ha centralitzat.
- clíctic.** Mot àton que va al davant o al darrere d'un altre, formant una unitat accentual; per ex., els articles i els pronoms febles.
- col·lectiu.** Nom que en singular designa un nombre indeterminat de persones o coses; per ex., *fageda*.
- composició.** Formació de mots nous a partir de la unió de dos o més radicals o mots de la llengua.
- compost.** Mot *compost*, el format per composició; per ex., *panxacontent*, *antipatriòtic*.
- connotació.** Conjunt de valors secundaris o afectius que evoca un mot; per ex., *pagerol* té connotació vulgar.
- connotat -ada.** Que és objecte de connotació.
- consecutiu.** Veg. **dialecte consecutiu**.
- consonantisme.** Sistema organitzat de les consonants d'una llengua o d'un dialecte; per ex., el consonantisme mallorquí.
- constituti.** Veg. **dialecte constituti**.
- contacte de llengües.** Situació en què dues o més llengües són usades per uns mateixos parlants o per parlants diferents dins una mateixa comunitat lingüística.
- continuitat d'àrea lingüística.** Condició d'un tret o mot comú a una part de dos dominis lingüístics, que constitueix un estat de llengua antic, amb les mateixes o semblants evolucions a partir del llatí vulgar, del substrat o del superstrat, determinades per la contigüïtat geogràfica; per ex., el mot *rega* del rossellonès, cat. sept. de transició i occità, procedent del cèltic *rica* 'porca; solc' i incorporat al llatí vulgar.
- contracció.** Reducció de dos fonemes a un de sol; per ex., *del* < *de* + *el*.
- creixent.** Veg. **diftong creixent**.
- cultisme.** Mot pres d'una llengua clàssica, generalment el llatí, que no ha sofert els canvis propis dels mots populars; per ex., *col·locar* és un cultisme enfront de *colgar*, que és el mot popular.
- decreixent.** Veg. **diftong decreixent**.
- denominatiu.** Mot derivat d'un substantiu o un adjectiu; per ex., *bracejar* és un denominatiu de *braç*.
- dental.** Consonant *dental*, la que s'articula aplicant la punta de la llengua sobre la cara interior de les incisives superiors; per ex., la *t* i la *d*.
- derivació.** Formació de mots per mitjà de l'addició d'un prefix o un sufix a un radical.
- derivat.** Mot *derivat*, el format per derivació; per ex., *desfer* és un derivat de *fer*, i *cantaire*, de *cantar*; veg. **primitiu**.
- descens vocàlic.** Augment d'obertura d'una vocal; per ex., l'alacantí *jau* 'jou'.

despalatalització. Procés de pèrdua d'una articulació palatal; per ex., el canvi de /ʃ/ > /s/ en el dial. *caisa* [k'ajsa] 'caixa'.

determinant. Complement del determinat; per ex., en el sintagma "la casa de la teulada vermella", *de la teulada vermella* és el determinant.

deverbal. Veg. **postverbal**.

diacronia. Punt de vista diacrònic.

diacrònic -a. Que considera els fets lingüístics tenint en compte la seva evolució al llarg del temps.

dialecte. Varietat que presenta una llengua en una zona determinada del seu domini.

dialecte consecutiu. El que és resultat de la transferència d'un dialecte a un altre territori com a conseqüència d'un repoblament; per ex., el valencià.

dialecte constitutiu. El que és resultat d'una evolució en el territori mateix on es parla, per ex., el ribagorçà.

diasistema. Presentació dels elements comuns i diferencials de dos o més sistemes dialectals.

diatòpic -a. Dialectal.

diatopisme. Dialectalisme.

diftong. Grup fònic format per una vocal i una semivocal o semiconsonant emeses en una síl·laba; per ex., *causa*, *quan*.

diftong creixent. Diftong format per una semiconsonant [j] o [w] i una vocal nucli de síl·laba; per ex., *quatre*.

diftong decreixent. Diftong format per una semivocal [j] o [w] precedida d'una vocal nucli de síl·laba; per ex., *aire*, *caure*.

diftongació. Procés de formació d'un diftong; per ex., llat. PECTUS > *pits*, *pit* a través de **pieits*.

diftongar. Convertir una vocal en diftong; per ex., en parlars del Matarranya, la /ε/ de *corr[ε]u* diftonga en [jε], [ja]: *corr[jε]u*, *corr[ja]u*.

dilació. Assimilació de dos sons no contigus; per ex., *murtra* < *murta*, mall. *homo* < *home*.

diminutiu. Mot format amb un sufix (-*et*, -*ó*, -*ol*, etc.) que dóna valor de 'dimensió petita' a la forma bàsica, però que pot expressar matisos afectius; per ex., *finestró* és el diminutiu de *finestra*.

dissimilació. Fenomen fonètic segons el qual de dos sons d'un mot, igual o afins, un canvia el seu punt o mode d'articulació o bé desapareix; per ex., *pelegrí* és una dissimilació de *peregrí*.

dissimilar. Sotmetre's a un procés de dissimilació.

distribució. La suma de contextos on pot aparèixer un so.

distributiu. Que atribueix una mateixa quantitat a distintes persones o coses; per ex., *sengles*.

eHipsi. Omissió d'un element de la frase; per ex., *benzine-
ra* per *estació benzinera*.

eHíptic -a. Que ha estat objecte d'eHipsi.

emmudiment. Fenomen fonètic pel qual un so deixa de pronunciar-se; per ex., el mallorquí ha emmudit la bategant de *cor* > *co*.

enclític. Clític que segueix immediatament el mot al qual s'ajunta; per ex., *la* en el sintagma *canta-la* (la cançó).

encreuament. Combinació de dos elements lingüístics que dóna origen a un altre element; per ex., el llat. GRAVIS per

encreuament amb LEVIS va donar *GREVIS, origen del cat. *greu*.

encreuat -ada. Que ha estat objecte d'encreuament.

ensordiment. Transformació d'un so sonor en sord; per ex., *camisa*, pron. *cami[s]a* en val. apitxat.

epèntesi. Inserció d'un so enmig d'un mot; per ex., *cendra* (< *cenra*).

epentètic -a. Que ha sofert epèntesi.

epítesi. Addició d'un o més sons al final d'un mot; per ex., *cor[t]* per *cor*.

equivalència acústica. Error d'audició que canvia un fonema en un altre per la seva afinitat acústica o articulatòria; per ex., *gomitar* per *vomitar*.

estàndard. Varietat de llengua, codificada, que s'usa en els mitjans de comunicació, l'escola i l'administració, i és fixada en gramàtiques i diccionaris.

estrangerisme. Mot o tret manllevat a una llengua estrangera; per ex., *fondue*, pres del francès.

ètim. Forma originària d'un mot; per ex., el llatí TABULA és l'ètim de *taula*.

etimologia. 1. Branca de la filologia que estudia l'origen dels mots. 2. Ètim.

etimologia popular. Procés pel qual l'usuari d'una llengua, fundant-se en certes similituds formals, lliga conscientment o inconscient una forma amb una altra amb la qual no tenia parentiu genètic; veg. **homonimització**.

etimològic -a. Relatiu a l'etimologia.

eufemisme. Unitat lèxica que en substitueix una altra per tal d'atenuar la significació que el parlant considera desplaent, inoportuna, cruel, etc.; per ex., *mal dolent* o *mal lleig* per *càncer*.

èuscar. Llengua no indoeuropea parlada al País Basc i a Navarra.

eusquera. Èuscar.

expressiu. Mot *expressiu*, el que es basa en la creació elemental d'un idioma, que no imita un so real, com és el cas de l'onomatopeia, sinó que suggereix directament una idea pel valor psicològic de les vocals o les consonants o de la repetició sil·làbica; per ex., *baliga-balaga*.

expressivitat. Qualitat d'expressiu.

feminització. Conversió de masculí (o neutre) en femení; per ex., *establa*, feminització de *estable* (< STABULU) re-
alitzada en cat. oriental.

floreig verbal. Canvi del significat d'un mot o locució a partir de la seva relació formal amb un altre mot; per ex., *anar a Badalona* 'badar, estar distret'.

fonema. La més petita unitat de so, que, sense estar dotada de sentit, pot produir, per substitució, un canvi de significat en un mot; per ex., si substituïm *beure* per *veure* en mallorquí, obtenim un significat diferent; això vol dir que /b/ i /v/ són, en mallorquí, dos fonemes.

fonètica sintàctica (o **fonosintaxi**). Fenomen que consisteix en la mutació de certs sons del començament o final de mot per llur enllaç dins la frase; per ex., la variant *arrues* s'ha format per fonètica sintàctica en contextos com *una rua* > *una arrua*.

fonetisme. Conjunt de fonemes d'una llengua.

fonosimbòlic -a. Veg. **expressiu**.

fonosintàctic -a. Relatiu a la fonosintaxi.

fonosintaxi. Veg. **fonètica sintàctica**.

francesisme. Veg. **gal·licisme**.

francià. Dialecte de la *langue d'oïl* parlat a l'illa de França, que fora l'origen del francès.

fràncic. Llengua germànica parlada pels antics francs.

fraseologia. Conjunt de frases fetes pròpies d'una llengua.

fraseologisme. Refrany o locució; per ex., *qui dia passa any empeny*, *canviar de camisa*.

freqüentatiu -iva. Que expressa la repetició freqüent d'una acció; per ex., *bastonejar* 'donar cops de bastó'.

fricatiu -iva. Consonant fricativa, la que es caracteritza, en la seva articulació, per l'estrenyiment del canal bucal per on l'aire surt amb una certa fricció; per ex., la *f* i la *s*.

gal·licisme. Element lingüístic procedent del francès; per ex., *oboè*.

gal·loromànic. Grup de llengües derivades del llatí (francès, occità, francoprovençal), parlades a l'antiga Gàl·lia.

gal·lurès. Dialecte de tipus cors parlat al nord de Sardenya.

gascó. Dialecte occità parlat entre el Garona i els Pirineus.

geminació. Repetició immediata d'una consonant.

genovès. Lígur.

geografia lingüística. Veg. **geolingüística**.

geolingüística. Mètode de recerca dialectal que cartografia les respostes a un qüestionari per tal d'estudiar els trets fonètics, morfològics, sintàctics i/o lèxics d'un domini lingüístic o d'una àrea dialectal.

geosinònim. Sinònim d'un mot del sistema d'un dialecte dins el sistema d'un altre dialecte; per ex., *quec* és un geosinònim de *tartamut*.

germanisme. Element lingüístic d'origen germànic introduït en una altra llengua; per ex., *robar*, *bacó*.

gòtic. Llengua germànica que parlaven els gots.

grup primari. Grup consonàntic que ja existeix en llatí; per ex., el grup -ND- de *MANDARE* 'manar'.

grup romànic. Grup consonàntic produït en llatí vulgar o en les darreres etapes d'evolució del llatí per pèrdua d'una vocal; per ex., el grup -N'R- de *GEN'RU* (< *GENE-RU*) 'gendre'.

haplogogia. Fenomen fonètic pel qual s'elimina una o diverses articulacions semblants o repetides; per ex., *repèls* per **rerepèls*.

harmonia vocàlica. Tipus d'assimilació que afecta les vocals d'una mateixa paraula per fer-les d'una mateixa qualitat; per ex., la pronúncia *terr*[ɛ], *don*[ɔ] del valencià meridional per *terra* i *dona*.

hereditari. Mot *hereditari*; veg. **patrimonial**.

hiat. Combinació de dues vocals sense formar diftong; per ex., *Juan* [ʒu'an] 'Joan'.

hipocorístic. Mot usat amb intenció afectuosa, aplicat sobretot a les formes abreujades de noms propis; per ex., *Laia* és l'hipocorístic de *Eulàlia*.

homonímia. Confluència formal de dos significants d'origen diferent; per ex., [sɒl] 'sòl' i 'sol' (< llat. *SOLUM* i *SOL*).

homonimització. Acostament d'un significat a un altre per la seva semblança formal, sense que intervingui cap

factor d'afinitat semàntica (*homonimització formal*) o amb intervenció d'aquesta (*homonimització semàntica*); el pas de *u(r)çol* (< *HORDEOLU*) a *mussol* és un exemple del primer cas i la substitució de *majordoma*, femení de *majordom* (< llat. *MAIOR DOMUS* 'el major de la casa'), per *major dona*, per ser la subjecte una dona, exemplifica el segon cas. **SIN.:** **atracció paronímica**.

iber. Llengua no indoeuropea, parlada pels ibers, en època preromana, a la costa mediterrània i a l'àrea meridional de la Península Ibèrica.

ieisme històric. Veg. **iodització**.

implosiu -iva. Consonant implosiva, la que tanca una síl·laba; per ex., la *p* de *captar*.

incoatiu. Verb format amb el sufix -*sc-* que expressa la idea d'una acció considerada en el seu començament, el seu devenir o la seva progressió; per ex., el llat. *NOSCO* 'començo a conèixer, prenc coneixement'; en llatí vulgar van proliferar aquestes formes (*DORMISCO*), que aviat van perdre el valor incoatiu heretat per les llengües romàniques.

infix. Afix introduït a l'interior d'un mot, generalment precedint un sufix; per ex., -*in-* en el mot *blanquinós*.

inflexió. Modificació del timbre d'una vocal per influència del d'una altra vocal, semivocal o semiconsonant; veg. **metafonia**.

interferència. Canvi lingüístic en una llengua per influx d'una altra llengua; per ex., *maco*, -*a* és resultat d'una interferència amb el cast. *majo*.

interferit -ida. Produït per interferència.

intervocàlic -a. Consonant intervocàlica, la que està situada entre dues vocals; per ex., la -*T-* del llat. *CATENA*.

iod. Element palatal molt tancat, amb valor de semiconsonant o de semivocal (per ex., la *i* de *cuit* < *COCTU*), de diversos orígens (grups llatins -*CT-*, -*CS-*, etc.) i amb repercussions importants sobre les vocals i les consonants de les llengües romàniques.

iodització. Fenomen que consisteix a pronunciar *i* el resultat de l'evolució dels grups -*C'L-*, -*G'L-* i -*LJ-* del llatí vulgar; per ex., *paia* per *palla*, *reia* per *rellà*.

isoglossa. Línia que separa la zona on apareix un tret d'una altra on hi és absent; per ex., la isoglossa dels femenins plurals [-es]/[-əs] que separa el català occidental del català oriental.

italianisme. Element lingüístic procedent de l'italià; per ex., *malària*.

iteratiu -iva. Veg. **freqüentatiu**.

labial. Format per labialització; per ex., *o*, *u*, *p*, *b*.

labialització. Procés articulatori caracteritzat per un contacte o avançament dels llavis.

labiodental. Consonant labiodental, la que és articulada aplicant el llavi inferior contra les incisives superiors; per ex., la [v] de *vaca* en parlars balears.

labiodentalitzar. Convertir una consonant en labiodental.

lambdacisme. Conversió d'una vibrant simple en lateral; per ex., alg. *dimals* per *dimarts*.

langue d'oc. Grup de dialectes gal·loromànics parlats al sud de la Gàl·lia que prengué el nom de la manera de dir «sf» (*oc*).

- langue d'oil.** Grup de dialectes gal·loromànics parlats al nord de la Gàl·lia que prengué el nom de la manera de dir «sí» (*oil*).
- lateral.** Que s'articula amb la llengua aplicada a la regió dentoalveolar o al paladar, deixant passar l'aire pels dos costats o per un de sol; per ex., *l i ll*.
- lexema.** Mot.
- lexicalització.** Conversió d'una interjecció, una onomatopeia o una metàfora en una unitat lèxica que funciona dins el sistema de la llengua; per ex., *xiuxiueig*; *pansa* 'herpes labial'.
- lexicalitzat -ada.** Que ha estat objecte de lexicalització.
- lígur.** Dialecte septentrional d'Itàlia.
- líquid -a.** *Consonant líquida*, la que és articulada amb oclusió i obertura del canal bucal, participant acústicament i articulatòria de les vocals i de les consonants; per ex., la *l*, *ll*, *r* i *rr*.
- llarg -a.** *Vocal llarga*, la que presenta una durada major que una altra vocal; veg. **breu**.
- llatí vulgar.** Varietat parlada del llatí del qual deriven les llengües romàniques.
- llengua històrica.** Conjunt de dialectes d'una llengua que funciona mediatament a través d'algun d'aquests dialectes; així, la llengua històrica catalana es realitza a través d'un parlant valencià, barceloní, eivissenc, etc.
- llengua iberoromànica.** La derivada del llatí, parlada a la Península Ibèrica.
- llengua romànica.** La derivada del llatí; per ex., el català, el francès, el romanès.
- llenguadocià.** Dialecte occità parlat al Llenguadoc.
- locució.** Combinació fixa de dos o més mots que té una significació unitària, equivalent a diverses categories de mots (substantiu, adverb, preposició, etc.); per ex., *a les bones* 'amistosament'.
- logudorès.** Dialecte sard parlat al Logudoro, contigu a l'alguerès.
- macroestructura.** Nomenclatura; s'oposa a **microestructura**.
- malapropisme.** Intercanvi de noms de procedència culta o estrangera, que no formen part del lèxic habitual d'un parlant, de caràcter individual, imputable a la seva incultura; per ex., *implacable* per *impecable*.
- manlleu.** Element lingüístic, especialment lèxic, que passa d'una llengua a una altra i s'hi integra; per ex., *faceta* és un manlleu al francès.
- mapa monònim.** Mapa lingüístic basat en les variants d'un mateix tipus lèxic; per ex., *v[ɛ]ure*, *v[ə]ure*, *v[o]ure*, etc. (< llat. *VIDERE*).
- masculinització.** Conversió en masculí d'un mot de gènere femení; per ex., el cognom *Barceló*, format a partir del topònim *Barcelona*, per ser el seu portador de sexe masculí.
- melioratiu.** Que ha pres un sentit favorable; per ex., *allot* 'xicot' és melioratiu respecte del primitiu significat 'noi de mala vida'.
- metacedeusi.** Fenomen pel qual un mot, per la pèrdua o allargament fonètic del cap de la seva família, s'incorpora a una altra família lèxica de major transparència semàntica; per ex., el llatí *CRATĬCULA*, dim. de *CRATIS* 'reixa, engraellat', per desaparició d'aquest, es va incorporar a la família de *GRADUS* 'grada, graó' donant *GRADĬCULA*.
- metafonia.** Inflexió del timbre d'una vocal per influència del d'un altre so no contigu; per ex., el pas de *sèpia* a *sípia*.
- metàfora.** Fenomen semàntic pel qual s'empra un mot que expressa literalment una cosa per a expressar-ne una altra que tingui una certa semblança amb aquella; per ex., el *peu* d'una muntanya.
- metafòric -a.** Relatiu a la metàfora.
- metàtesi.** Canvi de lloc d'un so dins un mot; per ex., *radere* per *darrere*.
- metatètic -a.** Relatiu a la metàtesi.
- metatitzar.** Causar metàtesi.
- metonímia.** Fenomen semàntic consistent a designar una cosa amb el nom d'una altra amb la qual manté una relació no de similitud sinó de contigüitat; per ex., *llança* per 'soldat armat amb llança'.
- microestructura.** Conjunt de textos o articles que segueixen les entrades d'un diccionari; s'oposa a **macroestructura**.
- milanès.** Dialecte septentrional d'Itàlia.
- mitjà -ana.** *Vocal mitjana*, la que té un grau d'obertura intermedi, entre la vocal tancada i la vocal oberta; per ex., la [e] i la [o] del rossellonès.
- monoftongació.** Acció de monoftongar.
- monoftongar.** Reduir un diftong o triftong a una sola vocal; per ex., *fet*, d'un anterior *feit*.
- monònim -a.** Veg. **mapa monònim**.
- monosíl·lab.** D'una sola síl·laba.
- mossàrab.** Conjunt de dialectes romànics que es parlaven a Al-Àndalus convivint amb l'àrab. **SIN.: romandalusí.**
- motivació.** Relació transparent establerta entre el significat i el significat; per ex., *rusc* 'casa d'abelles' es relaciona amb un mot cèltic **RUSCA* 'escorça' perquè els ruscos es feien amb l'escorça de certs arbres.
- motivacional.** Relatiu a la motivació.
- murcià.** Varietat de castellà parlat a Múrcia, amb elements del català, l'aragonès i l'andalús.
- nasal.** *Consonant nasal*, articulació la ressonància de la qual es produeix en les fosses nasals; per ex., la *m* i la *n*.
- neologisme.** Unitat lèxica nova, de forma o de sentit, de creació interna o manllevada a una altra llengua; per ex., *pírcing*, *comunicador*.
- neutralització.** 1. Desaparició del valor pertinent d'una oposició fonològica; per ex., *e* tancada i *e* oberta tòniques del rossellonès han sofert la neutralització en /e/, sense que es distingeixi *Déu*, nom de la divinitat, del cardinal *deu*. 2. Canvi d'una vocal en neutra; per ex., *pedr[a]* > *pedr[ə]*.
- neutre -a.** *Vocal neutra*, la central mitjana, ni anterior ni posterior, poc tensa, no labialitzada que correspon a l'articulació de la *a* i la *e* àtones del cat. oriental i a certes *e* tòniques d'una part del balear; per ex., *pare*, *casa*; mall. *c[ə]ba*.
- nomenclatura.** Conjunt d'entrades d'un diccionari.
- normand.** Dialecte gal·loromànic de la *langue d'oil* parlat al nord-oest de França.

- normatiu.** Relatiu a l'ús considerat correcte d'una llengua; per ex., l'ús de *vosaltres* és normatiu, enfront de *valtros* que no ho és.
- normativa.** Conjunt de normes dictades per una autoritat reconeguda que fixen l'ús apropiat i correcte d'una llengua.
- nuorès.** Dialecte sard parlat al centre de Sardenya.
- obert -a.** *Vocal oberta*, la que s'articula amb una posició baixa de la llengua; per ex., /ɔ/, /ɛ/.
- occità.** Llengua romànica parlada a Occitània.
- occitanisme.** Element lingüístic procedent de l'occità; per ex., *feda* 'ovella'.
- oclusiu -iva.** *Consonant oclusiva*, la que es produeix mitjançant un contacte estret entre els òrgans articuladors que va seguit d'una obertura sobtada; per ex., *p, t, k*.
- ocurrència.** Aparició d'un element lingüístic en un enunciat o un text.
- onomasiologia.** branca de la dialectologia que estudia els significants que corresponen a un significat determinat; per ex., *fel sobreixit*, *fel sofregida*, *aliacrà*, *icterícia*, *jonissa* corresponen al significat 'fel sobreixit'.
- onomasiològic -a.** Relatiu a l'onomasiologia.
- onomàstica.** branca de la lingüística que estudia els noms de lloc (*toponímia*) i els noms de persona (*antroponímia*).
- onomatopeia.** Creació de mots a partir de la imitació d'un so; per ex., *cucut*.
- onomatopèic -a.** Relatiu a l'onomatopeia.
- oposició.** Relació distintiva entre dues o més unitats d'un sistema lingüístic; per ex., la /o/ de *sou*, del verb *ser*, s'oposa a la /ɔ/ de *sou* 'remuneració'.
- oxíton.** Que té l'accent en la darrera síl·laba; per ex., *cançó*.
- palatal.** *Consonant palatal*, la que s'articula entre la llengua i el paladar dur; per ex., *ll, i*.
- palatalització.** Transformació en palatal d'un so que abans no ho era; per ex., **caisa* (<CAPSA) que passa a *caixa*.
- palatalitzar.** Un so, esdevenir palatal.
- parònim.** Mot que presenta una similitud formal amb un altre; per ex., *pare* i *parra*.
- paroxíton.** Que té l'accent en la penúltima síl·laba; per ex., *càndid*.
- patrimonial.** *Mot patrimonial* o *hereditari*, que s'ha sotmès a les lleis d'evolució de la llengua; oposat a *mot culte*; per ex., *cadira*, oposat a *càtedra*.
- perífrasi.** Frase usada com a equivalent d'un mot; per ex., *a les bones* 'amistosament'.
- perifràstic -a.** Relatiu a la perífrasi.
- polimorfisme.** Coexistència en un parlant de dues o més formes per a expressar un mateix concepte sense que l'elecció d'una o l'altra vingui determinada pel context articulador o la recerca d'expressivitat; per ex., l'ús indistint de *aigualaiga* o de *lolèl* per un mateix parlant.
- popular.** *Mot popular*, el que ha estat sotmès, des del seu origen, a les lleis d'evolució fonètica pròpies d'una llengua; s'oposa a *cultisme* o *mot culte*.
- portuguesisme.** Mot o tret procedent del portuguès; per ex., *matxo* 'mul' és un portuguesisme.
- posttònic -a.** Que ocupa una posició posterior a la de la síl·laba tònica; per ex., la *i* del llatí CALIDUS.
- postverbal.** Que deriva d'un verb, amb addició o no d'un sufix; per ex., *glopeig* és un postverbal de *glopejar*.
- prefix.** Afix que s'afegeix al principi d'un mot o radical per a formar un altre mot; per ex., *anti-* és el prefix de *antisistema*.
- preromà -ana.** Dit d'un element lingüístic propi d'una llengua anterior a la romanització; per ex., *artiga* és un mot preromà.
- pretònic -a.** Que precedeix la síl·laba accentuada; per ex., la *e* d' *alenar*.
- primitiu.** *Mot primitiu*, mot simple del radical del qual es formen altres mots per derivació o composició; per ex., *cançó* és el mot primitiu de *cançoneta*.
- proclític.** Clític que precedeix immediatament el mot al qual s'ajunta; per ex., *per* en el sintagma *per ella*.
- proparoxíton.** Que té l'accent en l'antepenúltima síl·laba; per ex., *botànica*.
- pròtesi.** Addició d'un so al començament d'un mot; per ex., *escola*, del llatí SCHOLA.
- protètic -a.** Relatiu a la pròtesi.
- protobasc.** Estat primitiu del basc.
- punt d'articulació.** Zona on es produeix un contacte o constricció entre un òrgan actiu i un altre òrgan actiu o passiu per tal de produir un so; segons el punt d'articulació, les consonants poden ser bilabials, labiodentals, dentals, alveolars, etc.
- puntual.** *Mapa puntual*, el que porta a cada localitat la resposta (o respostes) a un enunciat del qüestionari d'un atles lingüístic.
- qualitat.** Conjunt de trets distintius que conformen el timbre d'un so.
- quantitat.** Durada d'un so o d'una síl·laba; veg. **breu i llarg**.
- queada.** Adaptació de la [χ] castellana com a [k], especialment entre parlars monolingües; per ex., cast. *majo* → cat. *maco*.
- radical.** Morfema que resta d'un mot despullat de tots els afixos, per ex., *llibr-* és el radical de *llibret*.
- reduplicació.** Fenomen de repetició d'un o diversos sons d'un mot o del mateix mot, sovint amb una finalitat expressiva; per ex., *daixo-daixo* 'xino-xano'.
- relaxat -ada.** Articulat amb escassa tensió muscular; per ex., la *i* de *càndida*.
- rendiment funcional.** Capacitat que té una oposició fonològica de distingir més o menys parells mínims; per ex., l'oposició /ɔ/-/ɛ/ tònic en mallorquí té un baix rendiment funcional perquè el nombre de parells, l'homonímia dels quals s'evita usant un o altre fonema és escàs (per ex., *s[ɔ]t* 'ganes de beure' / *s[ɛ]t* 'set' i cinc casos més); per contra, l'oposició /ɔ/-/ɛ/ tònic ofereix un rendiment funcional més alt.
- repercussió.** Veg. **dilació**.
- retoromànic.** Llengua romànica parlada a la Suïssa oriental i al nord d'Itàlia.
- rizotònic -a.** Que té el radical verbal accentuat; per ex., *parlo*.

- romandalusí.** Mossàrab.
- romània.** Conjunt de terres on són parlades llengües derivades del llatí.
- romànic -a.** Relatiu a les llengües derivades del llatí.
- rotacisme.** Transformació d'una consonant en consonant vibrant o bategant; per ex., alg. *roa* (< *roda*).
- ròtic -a.** Que s'articula amb un o diversos contactes o constriccions ràpides i breus entre dos òrgans articuladoris, generalment entre la punta de la llengua i els alvèols; per ex., la [r] de *pare*.
- sard.** Llengua romànica parlada a Sardenya.
- sardisme.** Element lingüístic procedent del sard; per ex., *molendo*, pron. [mur'endu], 'ase' és un sardisme de l'alguerès.
- sasserès.** Dialecte de tipus cors parlat al nord de Sardenya.
- savi.** Mot *savi*, cultisme.
- sema.** Unitat mínima de significació; per ex., [amb peus o petges] és un sema del mot *taula*.
- semàntic -a.** Que fa referència al significat de les paraules.
- semasiologia.** Branca de la dialectologia que estudia els significats que corresponen a un significat; per ex., *vianda* significa, segons els diversos parlars, 'carn', 'verdura', 'verdura cuinada', 'escudella barrejada', 'pasta de sopa', 'amanida', 'menjar per a anar al camp', etc. (veg. *ALDC*, II, 386. La *vianda*).
- semasiològic -a.** Relatiu a la semasiologia.
- semicultisme.** Mot que presenta un aspecte més evolucionat que un cultisme i menys que un mot popular; per ex., *segle* (< *SAEC*¹ *LU* que en evolució popular hauria donat **sell*); veg. **cultisme**.
- semivocal.** Element palatal o velar molt tancat que forma diftong amb la vocal precedent nucli de síl·laba; per ex., la *i* de *caire* o la *u* de *moure*.
- sensibilització.** Acció de sensibilitzar.
- sensibilitzar.** Fer sensible; per ex., la *-t* de *part*.
- sibilant.** Consonant sibilant, la de tipus fricatiu o africacat acompanyada d'una mena de brunzit; per ex., [s], [ʃ] i [ʒ].
- sicilià.** Dialecte del grup centromeridional d'Itàlia parlat a Sicília.
- significat.** Imatge acústica d'un mot; per ex., la seqüència fònica de *pop* constitueix el seu *significat*, enfront de 'cefalòpode de vuit braços que expulsa núvols de tinta com a defensa', que és el seu concepte o *significat*.
- significat.** Veg. **significat**.
- síl·labació.** Estructura síl·làbica.
- sincopar.** Reduir a síncope.
- síncope.** Caiguda d'un o més sons a l'interior d'un mot; per ex., *carbassa* per *carabassa*.
- sincronia.** Punt de vista sincrònic.
- sincrònic -a.** Que considera els fets lingüístics en un moment determinat del temps sense tenir en compte la seva evolució.
- sinèdoque.** Assignació a un mot d'un contingut més extens o menys restringit que el seu contingut ordinari (la part pel tot o el tot per la part); per ex., *vela* per 'veler'.
- sinònim.** Unitat lèxica el significat de la qual coincideix amb el d'una altra; per ex., *usar* i *utilitzar*.
- sintagma.** Conjunt de mots dotats d'estructura interna que funcionen sintàcticament com una unitat; per ex., *els carrers de Barcelona*.
- sintagmàtic -a.** Relatiu o pertanyent a un sintagma.
- sintètic -a.** Mapa *sintètic*, el que presenta les àrees dels fenòmens lingüístics.
- so.** Emissió fònica susceptible de ser interpretada fonològicament; per ex., la [k] de *cor*.
- sonor -a.** Que s'articula amb vibració de les cordes vocals; per ex., les vocals, les consonants *b, d, g*.
- sonorització.** Acció per la qual un so esdevé sonor.
- sord -a.** Que s'articula sense vibració de les cordes vocals; per ex., *s, f, p, t*.
- sorotàptic.** Llengua indoeuropea dels sorotaptes que, procedents de l'Europa central, van envair la Península Ibèrica cap a l'any 1000 aC.
- subdialecte.** Varietat adoptada per un dialecte en una àrea determinada, les isoglosses del qual són escasses en nombre o importància per a constituir un dialecte; per ex., el *pallarès* és un subdialecte del català nord-occidental.
- substantivació.** Acció de substantivar.
- substantivar.** Convertir en substantiu un mot d'una altra classe; per ex., *terminal* 'estació terminal'.
- substrat.** Llengua anterior a una altra per la qual ha estat substituïda a conseqüència d'una conquesta o colonització i que n'ha rebut algun tret lingüístic; per ex., l'iber respecte del llatí.
- sufix.** Afix que s'afegeix a un radical o un mot per a formar un altre mot; per ex., *-aire* és el sufix de *xerraire*.
- sufixació.** Procés de formació de mots mitjançant l'addició de sufixos.
- superstrat.** Llengua que s'ha introduït temporalment dins l'àrea d'una altra i de la qual ha rebut alguns trets, sense arribar a substituir-la; per ex., el franc, dialecte germànic, respecte del francès.
- tabú.** Fenomen d'interdicció d'un mot, sovint per raons superstitioses o religioses, que provoca la seva substitució o modificació; per ex., *fúner* per *fotre*.
- tancat -ada.** Vocal *tancada*, la que s'articula amb molta elevació de la llengua cap a la regió palatal o velar; per ex., /i/, /u/.
- temàtic -a.** Vocal *temàtica*, la que s'afegeix al radical d'un verb i determina el paradigma flexiu al qual pertany; per ex., la *a* tònica de *saltava* o la *i* de *sortiren*.
- timbre.** Tret fonètic que caracteritza la qualitat de les emissions fonemàtiques.
- tònic -a.** Accentuat; per ex., la [i] de *cosí*.
- topònim.** Nom de lloc; per ex., *Montserrat, Sueca, Menorca*.
- toponímia.** Branca de l'onomàstica que estudia els noms de lloc.
- tradicional.** Mot *tradicional*; veg. **hereditari**.
- travat -ada.** Síl·laba *travada*, la que acaba amb consonant; per ex., *cur* del mot *curta*.
- truncació.** Veg. **truncament**.
- truncament.** Reducció d'un mot; per ex., *tele* per *televisió*.

ultracorrecció. Substitució d'una forma correcta de la llengua per una d'incorrecta que el parlant considera correcta; per ex., **atzagallada* en lloc de *atzagaiada*.

unitat fraseològica. Veg. **fraseologisme**.

valencianisme. Element propi del dialecte valencià introduït en un altre dialecte del català o en una altra llengua; per ex., *atzucac* és un valencianisme introduït en l'estàndard català.

való. Dialecte de la *langue d'oïl* parlat a Bèlgica.

variable. Unitat lingüística que presenta diferents realitzacions; veg. **variant**.

variant. Realització en l'ús d'una variable; per ex., la variable *gàbia* presenta les variants [g'aβiə], [g'abbia], [g'abi], etc.

velar. Articulat amb acostament del postdors de la llengua al vel del paladar; per ex., *o, u, k, g*.

velarització. Conversió d'un fonema en velar; per ex., la *n* de *quan cau* [kuan̥ k'aw].

vibrant o vibrant múltiple. Que s'articula amb una successió de contactes molt ràpids i breus entre l'àpex de la

llengua i la regió alveolar; per ex., la *rr* de *parra*; veg. **bategant**.

vibrihlació. Efecte acústic produït per la vibració o brunzit que acompanya certes consonants.

vibrihlant. Que produeix o és objecte de vibrihlació; per ex., la [ʒ].

vocalisme. Sistema organitzat de les vocals d'una llengua o d'un dialecte; per ex., el vocalisme català.

vocalització. Acció de vocalitzar.

vocalitzar. Convertir en vocàlic un so no vocàlic; per ex., la *u* de *Jaume* provinent de la *c* de *Jacme*.

vulgarisme. Mot o tret propi de parlants d'escassa cultura; per ex., *igual* usat com a femení de *igual*.

zero. *Grau, desinència, morfema zero*, absència d'un determinat tret dins un sistema els elements del qual es defineixen per la presència o absència d'aquest tret; per ex., en balear la 1a persona del present d'indicatiu de *cantar*, (*jo*) *cant*, presenta la desinència zero.

V. ÍNDEX ALFABÈTIC DE MOTS

Aquest índex conté els mots que apareixen en els comentaris, amb remissió al mapa corresponent; els mots catalans van en rodona, els manlleus van seguits del nom abreujat de la llengua de procedència (*fr.*, *it.*, etc.) i els ètims figuren en versaleta i amb indicació de la llengua d'origen (*llat.*, *gr.*, etc.). Els mots que comencen amb el signe fonètic /χ/ (per ex., [χ]abali) o /θ/ (per ex., [θ]oc) van darrere els que comencen amb j i amb z respectivament; els altres mots que presenten un signe fonètic al principi o a l'interior han estat adaptats generalment a l'alfabet ortogràfic (per ex., [ʃə]meneia → *xemeneia*; *navaj* → *navaixa*). Quan es troben dos o més mots de significat diferent, els hem desambiguat amb un subíndex i el significat respectiu; per ex., *xerrac*₁ 'tipus de serra', *xerrac*₂ 'xerric-xerrac'.

à 416	ací 415	adobar 429
AB <i>llat.</i> 413	ací, d' 415	adormides 438
AB ANTE <i>llat.</i> 413	aclapat 402	adot 332, 346
abadia 368	aclarir 429	adreç 346
abaldador 393	acellarir 429	adreç de nuviatge 346
abalengo 365	aclocat 402	adreçar 346
abandonada a tothom 349	aclofat 402	adrecera 440
abans 413	acogomat 402	AD-TITIARE* <i>llat.</i> vg. 365
abans-d'ahir 413	acòlics 370	ADVENTUS <i>llat.</i> 314
abans-d'ahire 413	acolíquets 370	AD-VERIFICARE <i>llat.</i> 330
abantes-d'ahir 413	acòlit 370	ADVITIARE <i>llat.</i> 355
abantes-d'ahire 413	acolitets 370	AER <i>llat.</i> 416
abanyar 427	acòlits 370	AERE <i>llat.</i> 416
abarrancat, s'ha 460	ACOLYTHUS <i>llat.</i> 370	AESTAS <i>llat.</i> 287
ABBAS <i>llat.</i> 368	acompanyar 291	AESTATE <i>llat.</i> 287
abbasantera <i>sard</i> 371	aconat 402	AESTIVUM <i>llat.</i> 287
ABBATIA <i>llat.</i> 368	acossolat 402	AESTIVUM (TEMPUS) <i>llat.</i> 287
abdós <i>ant.</i> 338	acotar 402	afatxagós* 419
abdosos <i>ant.</i> 338	acotat 402	afatxós 419
abeller 447	acotxada 402	agafadors 396
abenda <i>eusq.</i> 314	acotxar 402	aganxades 438
abeurar 401	acotxat 402	agarrar 396
ABINCO* <i>gàllic</i> 459	acquasantiera <i>it.</i> 371	agarrar una sépia 427
ablonco* 363	acrupit 402	agarrotades 438
abonançar 429	acte 325	agepit 402
abragir 429	actenència 374	AGGREGARE <i>llat.</i> 439
abstenció 281, 374	actubre 325	agimponat 402
abstinenci 374	acubada 419	agobiar <i>cast.</i> 419
abstinència 374	acubar 419	agobio <i>cast.</i> 419
abstinència de carn 374	acufolat 402	agóbio 419
ABSTINENTIA <i>llat.</i> 374	acugussat 402	AGONIA <i>llat.</i> 419
abuela 394	acuit 396	agonia 419
abuelito 364	acuit, a 396	AGONÍA <i>gr.</i> 419
abuelo 269, 364	acuitar 396	agonía <i>cast.</i> 419
aburar 401	acurumat 402	agorr <i>eusq.</i> 409
acabar 419	adamunt 445	agost 280
acatxar 402	ademà 288	agotzonar 402
acatxat 402	adgila 329	agrada torejar, li 349
accroupi <i>fr.</i> 402	adjud 321	agregat 439

- agronsador 393
 agronxador 393
 agronxar 393
 aguacero 425
 aguas vertientes *cast.* 453
 agüelo 269, 364
 agüerro 409
 aguest any 411
 àguila 399
 aguinaldo *cast. ant.* 381
 aguinaldo *cast.* 381
 aguir 327
 aguir 327
 agulla 284, 306, 417
 agust 280
 agutzil 382
 ahir 326, 327, 413
 ahirt 327
 ahucs 350
 Ai Nou 331
 aibre 387
 aïeul *fr.* 364
 aigader 371
 aigal 453
 aigalada 433
 aigamoll 453
 aigatge 433
 aigatxada 433
 aigatxe 433
 aigo 426
 aigol 453
 aigolada 433
 aigoler 433
 aigomoll 453
 aigu 426
 aigua 371, 424, 426, 433, 453
 aigua 'riu' *ant.* 448
 aigua beneitera 371
 aigua cernudeta 424
 aigua de bambolles 425
 aigua de bombolla 425
 aigua de canal 426
 aigua de caragol 424
 aigua de núvol 425
 aigua de pastor 424
 aigua de pèl de gat 424
 aigua de pluja 426
 aigua de portadores 425
 aigua de pruja 426
 aigua de puja 426
 aigua de temporal 424, 425
 aigua de tronada 425
 aigua del cel 426
 aigua del plogut 426
 aigua embassada 451
 aigua fina 424
 aigua fineta 424
 aigua forta 425
 aigua gelada 436
 aigua grossa 425
 aigua menuda 424
 aigua prima 424
 aigual 424, 433, 453
 aigualada 424, 433, 434
 aigualera 433, 434
 aigual 453
 aiguamoix 453
 aiguamoixal 453
 aiguamoll 453
 aiguamort 453
 aiguarol 424
 aigua-ros 424, 433
 aiguantera 371
 aigua-senyader 371
 aiguat 425
 aiguatge 433, 434
 aiguavés 425
 aigüera 453
 aiguerol 453
 aigüerol 453
 aigües molls 453
 aigüeta 424
 aihere 327
 aimoll 453
 ainada 298
 ainée *fr.* 298
 ainznée *fr.* 298
 airada 416
 aire 416
 aire, en 393
 aïre 327
 aire de port 289
 aire de puerto 289
 aire del norte 289
 aïri 327
 aïsnee *fr.* 298
 aiua 426
 aiualera 433
 aiuatge 433
 aiuatxe 433
 aiuno 281, 374
 aixaguar 346
 aixagueda 396
 aixanagada 460
 aixanga 398
 aixàpiga 396
 aixauar 346
 aixovaeta 354
 aixovar 346, 354
 aixovar del bebé 354
 aixuar 346
 ajocat 402
 ajogada 402
 ajub 321
 ajudantets 370
 ajuntar 348
 ajuntats, estar 348
 ajuntats, ser 348
 ajupir 402
 ajupit 402
 a[χ]uar 346
 a[χ]uar *cast.* 346
 akwasantèra *sard* 371
 alabors 346
 AL-BÀLLÛA *àr.* 447
 albelló 447
 ALBICINA *llat.* 424
 albiot* 451
 ALBUS *llat.* 424
 alcor[θ]e 440
 aldea 317, 439
 aldea *gall. i cast.* 439
 aldeia 439
 aldeia *port.* 439
 aleta 417
 algavés de núvol 425
 algavés fort 425
 algira 329
 algronsadora 393
 alguasantera 371
 àliga 356, 399
 aligot 356
 aligueta, a l' 399
 aljibe *cast.* 321
 aljub 321
 aljub de vertent 321
 al[χ]ibe 321
 al[χ]íber 321
 allà 327
 alljub 321
 alljubet 321
 allomar 460
 al·lot 342, 358, 360
 allot 450
 al·lot de la Beneficència 353
 al·lota 342, 358
 al·lots des saco 423
 allxub 321
 almoïna 302
 almosna 302
 alpèlec* 451
 alt 442, 445
 alter 442
 alteret 442
 alteró 442
 altiró 442, 445
 altra primavera, l' 409
 altre dia, l' 413
 altre dia, s' 413
 altures 442
 alturó 442
 alutges 438
 alvertenc 453
 ALVEUS *llat.* 451

- alxub 321
 ama 268, 356
 ama de cria 268
 ama de llet 268, 356, 357
 ama seca 357
 amaga-amaga 396
 amagacantons 396
 amagada 396
 amagar 396
 amagar pal dret 395
 amagar paldet 395
 amagatall 396
 amagatany 396
 amagatons 396
 amagats 396
 ambolla 449
 amella 299
 amerar 427
 amic 348
 AMICITATE *llat.* vg. 348
 AMICITIA *llat.* 348
 amics, són 348
 amicus *llat.* 348
 AMIDDULA* *llat.* 299
 amiga 348
 amigança 348
 amigançar 348
 amigançats, estar 348
 amigar 348
 amigats, ésser 348
 amigats, estar 348
 amigatxats, estar 348
 amigatxo 348
 amistança 348
 amistançar 348
 amistançats, estan 348
 amistat 348
 amistat, tenir 348
 amores 386
 amorrar 403
 ampèlec 451
 ampit 454
 ampolla 449
 ampra 453
 AMPŪLLA *llat.* 290, 449
 amuntonat, s'han 348
 anar a bandeo 372
 anar a beneir 381
 anar a beneir les cases 381
 anar a mig vol 372
 anar a peu coix 398
 anar a sestar 407
 anar a una novia 340
 anar a una nòvia 340
 anar a uns nòvios 340
 anar al vol 372
 anar cranc 398
 anar de nòvios 340
 anar i venir 372
 anar radere 291
 anar-se'n el temps 429
 anca 451
 ancada 451
 ancada *oc.* 451
 ancià 269
 anda la rueda 395
 andador 454
 ANDREAS *llat.* 273
 Andria *sard* 273
 anell 454
 anella 454
 angila 329
 angoixa 419
 ANGUSTIA *llat.* 419
 ANGUSTUS *llat.* 419
 ANIMAS *llat.* 383
 Ànimes 383
 Ànimes, de les 383
 Animetes 383
 anís 436
 anjub 321
 ANNI NOVI *llat.* 331
 ANNU NOVI *llat.* 331
 anora *cast. ant.* 457
 ans 413
 ans-d'ahir 413
 ANTE *llat.* 413, 415
 ANTE-OCULOS *llat.* 351
 ANTE-PECTUS *llat.* 454
 antes *cast.* 413, 415
 antes de 415
 antes-d'aguir 413
 antes-d'ahiere 413
 antes-d'ahir 413
 antes-d'ahirt 413
 ANTIUS* *llat.* 413
 antojo *cast.* 351
 anto[χ]o 351
 anxovar 354
 anxovaret 354
 any beixest 410
 any bissextil 410
 any bixest 410
 any columnari 410
 any de beixest 410
 any de traspars 410
 any de traspàs 410
 Any Nau 331
 Any Nou 331
 Año Nuevo 331
 Año Nuevo *cast.* i *arag.* 331
 aon 327
 aoncle 363
 apartament 346
 Aparici *ant.* 337
 aparrassats 348
 aparrassar 348
 apaunat 402
 apedregar 436
 apeonat 402
 apeunat 402
 àpit 457
 aplatufat 402
 aplegats, estar 348
 apomponat 402
 aponadet 402
 aponat 402
 aponnat 402
 apornat 402
 apparinare *sard* 445
 APPARITIO *llat.* 337
 après 326
 après-demà 412
 après-demain *fr.* 412
 APRĪCUS *llat.* 443, 444
 apuntxonat 402
 AQUA *llat.* 453
 (AQUA) FONTANA *llat.* 447
 aquale 453
 aqueix 411
 aqueix any 411
 aquest 411
 aquest any 411
 aquí, d' 415
 AQUILA *llat.* 399
 aquila *it.* 394
 aquilone *it.* 394
 aquilone 394
 arbre 387, 388
 arbreforc 401
 arc 421, 432
 arc al cel 432
 arc de Sant Jaume i Santa Anna 420
 arc de Sant Joan 432
 arc de Sant Martí 432
 arc del cel 432
 arc iris 432
 arca de Sant Joan 432
 arca lliris 432
 ARCHIPRESBYTER *llat.* 300
 archipreste *fr. ant.* 300
 archiprêtre *fr.* 300
 arcilla *cast.* 329
 arco 432
 arco de San Juan *arag.* 432
 arco de San Martín *murcià* 432
 arco de Sant Joan 432
 arco de Sant Pedre 432
 arco eris 432
 arco iri 432
 arco iris 432
 arco san [χ]uan 420, 432
 ARCUS *llat.* 421
 ardgila 329

- AREA *llat.* 421
 ARGA *llat.* 329
 argamassa 329
 argela 329
 ARGĪLA *llat. vg.* 329
 argila 298, 329
 argila *gascó, oc. i retoromànic* 329
 ARGĪLLA *llat.* 298, 329
 arguila 329
 arguila roja 329
 ARISCLA *llat. vg.* 391
 ARISTULA *llat.* 391
 arjala 329
 arjub 321
 arku e kelu *sard* 432
 arlot 342
 arlot *ant.* 360
 aro 421
 arpes 455
 arquet de Sant Martí 432
 arramassar 348
 arranxats 438
 arrasar 429
 arrasclarar 429
 arrasir 429
 arrastradora 393
 arrastre, a 400
 arrastres, a 400
 arrastrons, a 400
 arraulir 402
 arraval 328
 arreglar 291
 arreglar el casament 267
 arreplegats, són 348
 arrobalçador 393
 arrodit 402
 arrampa* 387
 arronsador 393
 arronsadora 393
 arronsar 393, 402
 arronxador 393
 arrufat 402
 arruixada 425
 arruixat 425
 arruixó 425
 arrupit 402
 artista 349
 artxala 329
 artxila 329
 ARVUM *llat.* 421
 arxipestre 300
 arxiprest 300
 arxipreste 300
 as de Sant Martí 432
 asbre* 387
 ascolà 369
 ase de Sant Martí 432
 asfíxia 419
 ASPERGERE *llat.* 429
 aspergis 381
 ASPHYXÍA *gr.* 419
 asprà 408
 aspre 450
 asprella 450
 assagador 441
 assecar 428
 assegurar 372
 assegut de sastre 402
 assénia 279
 assentat de punteta 402
 assenyar 330
 asserenar 429
 assirgador de bestiar 441
 associar 348
 assolada 444
 assumpt 347
 assumpto 347
 AȘ-ȘUWÂR *âr.* 346, 354
 astí, d' 415
 astinenci 374
 astiu 287
 astre 422
 astro 422
 atapeïda 304
 atapida 304
 ataüt 366
 ataüt bona 366
 ataüt xicoteta 366
 atet 354
 atgegar 414
 atgemponat 402
 atgimponat 402
 atitadores 365
 atjocat 402
 atjopit 402
 atjumponat 402
 atjupit 402
 atlot 360
 atlota 358
 AT-TĀBŪT *âr.* 366
 atte 325
 attittadoras *sard* 365
 attittare *sard* 365
 attor 300
 atunjo 409
 atxafagós* 419
 atxocat 402
 atxombat 402
 atxopar 427
 atxovar 346
 atxufit 402
 au 276
 au* 364
 aubac 443
 aubaga 443
 aubagosa 443
 aubaina 424
 aubelló 447
 aubergínia 443
 aubiot 451
 auelet 269
 auelito 364
 auelo 269, 364
 aüelo 364
 aülla 284, 306
 aui 326
 auí 326
 auia 426
 àuia plogúa 426
 auiamoll 453
 aujol *oc.* 364
 aujub 321
 aumbria 443
 austinència 374
 automne *fr.* 409
 autumne 409
 AUTUMNU *llat.* 409
 AUTUMNUS *llat.* 409
 avant 413
 avant-d'ahir 413
 àvel 423
 avenc 459
 aventar 372
 averiguar *cast.* 330
 avesar 355
 avi 269, 364
 AVIA *llat.* 364
 àvia 344, 364
 avió 394
 AVIOLU *llat.* 364
 AVIUS *llat.* 364
 avó *port.* 364
 àvol 423
 avoncle 363
 avóncol* 344
 avui 326, 327
 AVUNCULUS *llat.* 363
 AVUS *llat.* 364
 babai 363
 babaf 424
 babarroto 382
 babbai *sard* 363
 babota 382
 babu 382
 bac 403, 443
 bac de cara 403
 bac de cos 404
 bac de morros 403
 bac de nassos 403
 bac de tos 404
 BACASSA* 349
 bací 452
 baciè 452
 badajo *cast.* 305

- badalho *port.* 305
 badall₁ 'batall' 305
 badall₂ 'acció de badallar' 305
 badallo *gall.* 305
 badar 305
 baddarínku *sard* 387
 badejar 372
 badia 368
 badia del rector 368
 baf 419
 bafada 419
 bag *ant.* 443
 бага 443
 BAGASSA* 349
 bagassa 349
 bagueny 443
 bagul 366
 bagul de mort 366
 bahul *fr.* 366
 batur *fr.* 366
 bahut *fr.* 366
 bailarina 387
 baina 304, 424
 baïna 304, 424
 baixat, ha 460
 bajo 430
 bajoca 394
 bala 386
 balança 393
 balançador 393
 balancejador 393
 balancejar 372
 balancer *fr.* 393
 balancí 393
 balanciador 393
 balançoire *fr.* 393
 balançuara 393
 balandron 393
 balangera 391
 balanguera 391
 balb 438
 balba 438
 balbes 438
 balbo 438
 balbuç 438
 balbuc 438
 BALBUS *llat.* 438
 balç 442, 451, 460
 balda 387
 baldador 393
 baldar 372, 393
 baldear 372
 baldear *arag.* 372
 baldeiator 393
 baldeiar 372
 baldejar 372
 baldiar 372
 baldofa 449
 baldofi 387
 baldonear* 372
 baldosa 387
 baldritxa 349
 baldrufa 387
 baldufa 387, 421
 baldufa de cap pla 387
 baldúfura 387
 baleno *it.* 431
 bali 385
 ball rodó 391
 balla *it.* 386
 balladera 387
 ballador 387
 balladora 387
 balladorea 387
 ballar 387
 ballarí 387
 ballarina 387
 ballaroc 437
 ballaruca 387
 ballarufa 387
 ballaruga 387
 ballarusca 387, 437
 ballofa 449
 balma 459
 BALNEARE *llat.* 427
 balsa 451, 452
 balsa *cast.* 451, 452
 balseta 451, 452
 balseta *cast.* 451, 452
 balsetxa 390
 balso 451
 BALTEU *llat.* 460
 BALTEUM *llat.* 442
 bambes 438
 bambinaia 357
 bambinaia *it.* 357
 bambino *it.* 357
 bambirol 449
 bambirollet 449
 bambo 438
 bambolla 290, 437
 bambolleta 290
 banda 354
 banda de l'ombra 443
 banda del sol 444
 banda soleia 444
 bandarra 349
 bandarra *port.* 349
 bandarrassa 349
 bandejador 393
 bandejar 372
 bandera 394, 417
 bandera de campanar 417
 bandereta 417
 banderi[χ]a 349
 banderita 396
 bandetxador 393
 bandiar *arag.* 372
 bandola 354
 bandolera 349
 bandúrria 390
 BANEARE *llat.* *vg.* 427
 banyabobos 424
 banyadura 424, 433
 banyar 424, 427, 433
 banyer 433
 baptiser *fr.* 292
 BAPTİZARE *llat.* 292
 BAPTIZEIN *gr.* 292
 baral 305
 baralluga 387
 barana 454
 baranda 454
 barandat 454
 baranguera 391
 barat 347
 barato 347
 barbaixó 436
 barbaritzar 375
 barbarizar *cast.* 375
 barbeta roja 382
 barbull 290
 barbut 382
 bardaix 349
 bardaixa 349
 bardissa 423
 bardo 320
 bardo *arag.* 320
 bardúfula *sard* 387
 barfembiar 375
 bari 328
 bariet 328
 bàrio 328, 456
 barjau *provençal* 349
 barjaula 349
 barqueta 393
 BARR *àr.* 328
 barra 396, 454
 barralla 454
 barranc 460
 barrancat, s'ha 460
 BARRÎ *àr.* *vg.* 328
 barri 328, 439
 barriada 328, 439
 barril 394
 barriló 391
 bàrio 328
 barro *arag.* 320
 barrons 454
 barrufa 418
 barrufada 418
 barrufet 418
 BARSA* *peromà* 451
 bartavella *oc.* 397

- basca 419
 basflemar 375
 BASIA* *preromà* 451
 BASILICA *llat.* 302
 bassa 321, 451, 452
 bassa d'obra 452
 bassa de reg 452
 bassa de regar 452
 bassa de rentar 452
 bassada 451
 bassal 451, 452
 bassals 453
 basseixa 390
 basseta 451, 452
 bassetja 390
 bassetxa 390
 bassi 451, 452
 bassí 321
 bàssia 451
 bàssil 451
 bassin *fr.* 321
 bassiot 451
 bassol 452
 basson 451
 bassot 321, 451, 452
 bastaldo 353
 bastard 353
 bastardo 353
 bastardo *cast.* 353
 bastart 353
 bastart *fr. ant.* 353
 bastó 385
 bastonet 385
 BATAULUM* *llat.* 305
 batai 305, 375
 batall 305, 375, 435
 batallo 305
 batan 305
 BATARE *llat.* 305
 batear 292
 batear *cast. ant.* 292
 bateiar 292
 batejar 292
 batetjar 292
 batetxar 292
 batiar 292
 batllofa 449
 batoyier *fr. ant.* 292
 batre 401
 batsana 392
 batsecada 425
 battaglio *it.* 305
 battant *fr.* 305
 batteggiare *it.* 292
 BATTERE *llat. vg.* 305
 battezzare *it.* 292
 battre *fr.* 305
 BATTUACULUM *llat. vg.* 305
 BATTUERE *llat.* 305
 batua 375
 batua Cristo 375
 batua dell 375
 batua Déu 375
 batua el món 375
 batua Judes 375
 batua listo 375
 batua l'ou 375
 batua neu 375
 batuar 375
 batuda 425
 batuejar 375
 batut 425
 batut de pluja 425
 batzac 425
 batzecada 425
 batzegada 425
 batzegar 373
 batzip-batzap 373
 batzoles 373
 bau 438
 baú *port.* 366
 baub 438
 bauba 438
 baubes 438
 baubo 438
 baúl *cast.* 366
 baül 366
 baül mundo 346
 bauma 459
 baup 438
 baupes 438
 bautisar 292
 bautismar 292
 bautismo *cast.* 292
 bautizar *cast.* 292
 bauti[θ]ar 292
 baverets 354
 bavor 419
 be 399
 be, al 399
 be borreguet, a 399
 be corderet, al 399
 bebè, a 399
 bec 388, 407
 beca 459
 becada 407
 becadeta 407
 becaína 407
 becamorti 367
 becaruda 407
 beccamorti *it.* 367
 beccare *it.* 367
 becchino *it.* 367
 BECCUS *cèltic* 388
 becoll, a 399
 becolles, a 399
 begest 410
 beina 304
 beixés 410
 beixés, de 410
 beixest 410
 beles 401
 bèlic 385
 bèlit 385
 bellota 387
 bellugar 387
 bendició dels camps 381
 bendita 304
 benedeta* 304
 benedicció 381
 benedicció de les cases 381
 benedicció del terme 381
 BENEDICERE *llat.* 375
 BENEDICTA *llat.* 304
 BENEDICTA *llat.* 304
 benedita* 304
 Beneficència, de la 353
 beneguida 304
 beneguir 381
 beneguir les cases 381
 beneïa 304
 beneïda 304
 beneir 381
 beneir el cavall 381
 beneir el terme 381
 beneir els camps 381
 beneir les cases i els camps 381
 beneïta 304, 371
 beneïta 304
 beneïter 371
 beneïtera 371
 benes 354
 benet *ant.* 304
 beneta 304
 beneta *ant.* 304
 bengala 384
 benida 304
 benita 304
 benitier 371
 bénitier *fr.* 371
 bequí 367
 bergant 358
 berganta 349
 bergantella 358
 berruga 418
 berruguet 418
 bersolador 393
 bersolera 357
 bertabella 397
 Beselga 302
 bèsties 438
 bestiola 456
 be-xot, a 399
 bia 389

- bia *sard* 389
 bia dessa badza *sard* 420
 bia dessa balla *sard* 420
 biancheria *it.* 346
 bicxés 410
 BIDLA* *cèltic* 384
 BIGA *llat.* 306
 biga 306
 bikru marinu *sard* 431
 BILANCIA *llat. vg.* 393
 bill 396
 billa 384
 bimbolla 290
 bineri 396
 binlla 384
 binora 396
 biot 451, 452
 birillo 384
 birillo *it.* 384
 birla 384
 birlla 384
 birlo 384, 394
 birlocha *cast.* 394
 birurí 385
 BIS *llat.* 410
 bis sextus *llat.* 410
 biserica *rom.* 302
 bissecs 410
 bissecsto 410
 bissés 410
 bissest 410
 bissèst *oc.* 410
 bissestil 410
 bissestile 410
 bissesto 410
 bissettile 410
 bissextil 410
 bissextile 410
 BISSĒXTUS *llat.* 410
 bissiés 410
 bissiest 410
 bissiesto 410
 bistri 396
 bístric 396
 bit 399
 bitla 384
 bitlla 384
 bitllot 385
 bitlos 384
 bitxest 410
 bixé 410
 bixest 410
 bixiesto 410
 bizecsto 410
 bizés 410
 bizest 410
 bizesto 410
 bizestro 410
 biziest 410
 blafemar 375
 blana 349
 blancaó* 434
 blancor 434
 blanqueria 346
 blasfemar 375
 blasfèmia 375
 blasfemiar 375
 BLASPHEMARE *llat.* 375
 BLASPHEMEIN *gr.* 375
 BLASTIMARE *llat.* 375
 blastomar* 375
 blonco 363
 bobo 382
 boboi 382
 boca 454
 boca, de 403
 boca a terra, de 403
 bocadents, de 403
 bocal 454
 bocaterrosa, de 403
 bocatge 454
 boccia *it.* 386
 bochorno *cast.* 419
 boda 340
 boda *cast.* 340
 bodes em convides, a 340
 bòfia 449
 boga 443
 bogar 372
 boi marinu *sard* 431
 boira 423, 424
 boira cegalloa 424
 boira pixadora 424
 boires 423
 boires blanques 423
 boires negres 423
 boirim 424
 boirineva 424
 boirinoia 424
 bola 386, 437, 449, 460
 bòla *oc.* 384, 386
 bola d'aigua 449
 bolangera 391
 bolca, se 354
 bolcada 354
 bolcall 354
 bolcaller 354
 bolcar 354, 372, 401
 boldró 460
 boldrufa* 387
 boldufa 449
 boleta 437, 449
 bolets 386
 bolfa 437
 bòlic 385
 BOLIDIS *llat.* 385
 BOLÍDOS *gr.* 385
 bolillo 384
 bolimaga 437
 BOLIS *llat.* 385
 BOLÍs *gr.* 385
 bòlit 385
 bòlit, a 385
 bòlit-bèlit 385
 bolitxo 387
 boll 437
 bolla 386, 449
 bollir 308, 312
 bollos 437
 bolo 384
 bolo *cast.* 384
 bolomaga 437
 bolquer 354
 bolquer de tovallola 354
 bolqueres 401
 bolquerets 354
 bolquets 354, 401
 bolquim 354
 bolses 458
 bòltries 385
 BOLUS *llat.* 385
 bomba 324
 bomberol 449
 bombeta 449
 bombo 324
 bombolla 290, 449
 bomegar 460
 Bon Jesús, del 353
 bon matí, de 405
 bon matinet, de 405
 bona dona 349
 BONA VENTURA *llat.* 381
 bonaventura 381
 bones tardes 408
 bonito 395
 bony 445
 borbulha *port.* 290
 bord 353, 360, 362
 bord *fr.* 454
 bòrd *oc.* 353
 borde 353
 bordegàs 353, 360, 362
 bordegot 360
 borderia, de la 353
 borderia, l'han tret de la 353
 bordet 353
 bordillo 454
 bordís 353
 bordissenc 353
 BOREAS *llat.* 423
 borgo *it.* 439
 bòries 423
 borinot 395
 bornotxós 419

- boromalls 423
 borra 399, 424, 437, 450
 borrai 437
 borraió 437
 borraits 437
 borral 437
 borraló 437
 borralons 437
 borralls 437
 borrasca 424, 425, 437
 borrasca d'aigua 425
 borrascada 424, 425
 borrascales 423
 borrasquina 424
 borrasquineta 424
 borrec 399
 borrell 437
 borrrers 423
 borrim 424, 437
 borrimet 424, 437
 borrió 437
 borró 450
 borroi 437
 borrolló 437
 borrollot 437
 borrum 424
 borrumet 424
 bòrta *sard* 389
 bosseta 449
 bot 399, 449
 botar 452
 botàs 452
 botella 449
 botet 399
 boti 382
 botinflat 387
 botir 452
 botjorn 419
 botjorno 419
 boto 382
 botulla 449
 botxa 386
 botxes 438
 botxorn 419
 botxorno 419
 bou 382
 boudenflà *oc.* 387
 boudufà *oc.* 387
 braçat, al 399
 BRACHIU *llat.* 399
 brama 350
 bramar 350
 bramido *cast.* 308
 bran *ant.* 372
 brancal 454
 BRAND* *germ.* 372
 brandar 372
 brau 316
 bregar 358
 bres 393
 bressol 357, 393
 bressolar 357
 bressolera 357
 bri 437
 BRIKAN *gòtic* 358
 brilla 384
 brinet 437
 brivament 374
 brivar 374
 broc 454
 brocal 454
 brocalada 454
 broïna *oc.* 424
 broma 423
 bromades 423
 bromera 449
 bromes 423
 bromes baixes 423
 bromes de vent 423
 bromes moltonades 423
 bromes nautes 423
 bromes negres 423
 bromet d'aigua 449
 brometes 423
 bronja *dial.* 299
 bronxa *dial.* 299
 brot de glaç 435
 brotxa 299
 brufada 424
 brufar 418, 424
 bruina 424
 bruine *fr.* 424
 bruixa 356, 382
 brúixela 417
 bruixó 436
 brúixela 417
 bruixot 356, 382
 brújola 417
 brú[χ]ula 417
 BRUMA *llat.* 326, 423
 bruma 326
 bruma mullana 423
 brumalis 423
 brumarius 423
 brumosus 423
 brunidora 397
 brunir 397
 brusca 424
 brusetes 354
 brusqueta 424
 brusquina 424
 brusquineta 424
 brusquinoia 424
 BRUTA *llat.* 349
 brutícia 450
 brutor 450
 BRUTTA* *llat.* *vg.* 349
 BRUTTUS* *llat.* *vg.* 349
 BRUTUS *llat.* 349
 bu Toni 382
 bubo 382
 bubota 382
 bubul 366
 BÜCCA *llat.* 454
 budell 349
 budellot 349
 budina 424
 buelo 364
 bufa 449
 bufa d'aigua 449
 bufador 453
 bufar 418, 424, 449
 bufarota 449
 bufarut 418
 bufarut de vent 418
 bufera 453
 bufereta 453
 bufeta 449
 BUFF- 449
 bufumet 418
 bufunet 418
 bugul 366
 BUHÄIRA *àr.* 453
 búixola 417
 BÜL-BÜLLA 290
 buli 385
 búlit 385
 BÜLLA *llat.* 384, 386, 449
 BULLAKA* *cèltic* 387
 bullaroc 437
 bullir 308, 312
 BULLIRE *llat.* 290
 bullofa 449
 bullore *it.* 447
 buloni 447
 bulutxada 425
 bumbolla 290
 buor 419
 burattino *it.* 401
 burbuja *cast.* 290
 BÜRDUS *llat.* *vg.* 353, 362
 burel 297, 305
 burgada 439
 burgo 439
 búrjola 417
 burlaner 365
 burler 365
 buro 450
 buró 450
 BÜRRA *llat.* 437, 450
 busca 417
 busca amagada 396
 buscar picos pardos 349
 butllofa 449

butllofa d'aigua 449
 butoni 382
 Butoni 382
 BÜTTIS *llat.* 449
 butza 324
 buül 366
 buvor* 419
 buvul 366
 BUXIDA *llat. vg.* 417
 Ca d'Any 331
 ca mossènyer 368
 cabal 362
 cabaler 344, 362
 CABALLICARE *llat.* 393
 cabana 441
 cabanera 441
 cabanya 441
 cabanyera 441
 cabdell* 300
 cabeça, de 403
 cabecet 442
 cabe[θ]o 445
 cabiroltes 401
 cabirora 401
 cabo 445
 Cabo d'Anyo 331
 cabolla 445
 cabossetes 401
 cabota 387
 cabra montera 382
 cabretes 423
 cabriol 401
 cabrioles 401
 cabussar 401
 cabusseles 401
 cabusses 401
 cabussetes 401
 caça l'amaga 396
 caçar 396
 caçar amagat 396
 cacaracull 445
 CACARE *llat.* 460
 caçar-nos 396
 cache-cache *fr.* 396
 caco 382
 caconi 382
 CACSA* *llat. vg.* 366
 Cad d'Any 331
 cadaf 458
 cadamunt 445
 cadda 369
 caddell 300
 cadeau *fr.* 347
 cadena 270
 CADET 362
 cadó 347, 451
 cadó de casament 347
 cadolla 451

cadolles 458
 caduc 458
 caducs 458
 caduf 458
 cadufa 421
 cadúfols 458
 cadufos 458
 cadup 458
 cadups 458
 CADUS *llat.* 458
 CAECA *llat.* 395
 CAEMENTUM *llat.* 323
 CAENUM *llat.* 450
 caga, es 460
 cagar 375
 cagarrell 435
 caiguda de pàmpol 409
 caixa 346, 366, 454, 458
 caixa-caixa 396
 caixa de mort 366
 caixa de morts 366
 caixa de núvia 346
 caixa dels morts 366
 caixada 346
 caixada de la núvia 346
 caixons 458
 ca[χ]a *cast.* 366
 ca[χ]ilons 458
 ca[χ]irons 458
 cal vicari 368
 calabobos *cast.* 424
 calabraixó 436
 calabruix 436
 calabruixada 436
 calabruixó 436
 calabruixonada 436
 calabujó 436
 calaixons 458
 calaixos 458
 calamarsa 436
 calamarsada 436
 CALAMELLUS *llat.* 435
 calamuixa 401
 calamuixó 436
 CALAMUS *llat.* 401
 CALAPPACU* 400
 calbot 395
 CALCANEUM *llat.* 402
 calcaño *arag.* 402
 CALCARE *llat.* 402
 calcetes 354
 caldaro 350
 calderó 350
 calderonada 350
 CALIGINE *llat.* 419
 calija 419
 calina 419
 calitja 419, 424

calitxa 419
 CALMA *llat.* 419
 calma 419
 calmàs 419
 calmutx 419
 calmutxa 419
 calor 419
 calor apegalosa 419
 calor pegalosa 419
 calorota 419
 Calvari 379
 CALVARIUM *llat.* 379
 cama 392, 399
 cama ací cama allà 399
 cama aquí cama allà 399
 cama-coix 398
 cama coixa, a 398
 cama d'aranya 424
 cama de mosca 424
 cama polsa, a 398
 cama ranca, a la 398
 camamilla 384
 camamirla 384
 CAMBA *llat.* 399
 cambilaltes 401
 cambossetes 401
 cambrioles 401
 cambuix 421
 cambuletes 401
 camela 451
 cames a coll, a 399
 cametes, en 399
 cametes al coll 399
 camí 389, 440
 camí al cel 420
 camí assegador 441
 camí d'animals 441
 camí d'anyells 441
 camí de bens 441
 camí de carrera 441
 camí de carrerada 441
 Camí de Creu 379
 Camí de la Creu 379
 camí de la dula 441
 camí de la palla 420
 camí de Sant Jàcamo 420
 camí de Sant Jaume 420
 camí de Sant Joan 420
 camí de Sant Miquel 420
 camí de Sant Pere 420
 camí de Santiago 420
 camí de segadors 441
 camí de travessa 440
 camí de Xàtiva 441
 camí del bestiar 441
 camí del cel 420
 camí dret 440
 camí rabadà 441

- camí ral 441
 camí ramader 441
 camí real 441
 camí recte 440
 camí ret 440
 camí trencat 440
 camí veïnal 441
 camí viïnal 441
 Camin de Crotz *oc.* 379
 camín de Santiago 420
 caminal 441
 caminar a peu coix 398
 caminar ajupit 402
 caminera 441
 caminet 440
 caminito de l'uva 420
 camino de Santiago 420
 camino de Santiago *arag.* 420
 caminoi 359
 camisa 354
 CAMMINU *llat.* 389, 420
 camp a través 440
 camp que es nega 453
 CAMPANA *llat.* 336
 campana 336
 campana de fusta 373
 campanada 401
 campanal 336
 campanar 336, 373
 campanari 336
 campanario *cast. i arag.* 336
 campanejar 372
 campaner 369
 campanes al vol 372
 campanes enlaire 372
 campanil 336
 campanile *it. i llat.* 336
 campanilles 373
 Campllong 271
 camposanto *cast. i it.* 323, 367
 campsant 323
 camusseles 401
 cana 385, 435
 canaia 354
 cana-i-buli 385
 canal 458
 Canalera 339
 canalla 342
 canalons 458
 canalot 435
 canasteta 354
 canastillo 354
 çancaillós *ant.* 392
 cancarades 438
 CANDELA *llat.* 303, 435
 candela 303, 335, 339, 395, 435
 candela de gel 435
 candela de gibre 435
 candela de glaç 435
 CANDELABRUM *llat.* 435
 Candelari 339
 Candelària 339
 CANDELARIUM *llat.* 339
 CANDELARUM *llat.* 339
 candeler 435
 Candeler 339
 Candelera 339
 candelero 435
 candelero de gel 435
 candelero de glaç 435
 candeleta 303, 335
 candeletes 401
 candelobre 435
 candelobre de gel 435
 candelora *it.* 339
 Candelora 339
 CANDELORUM *llat.* 339
 CANDELUBRUM* *llat. vg.* 435
 candiletes 401
 canela 303, 335, 435
 caneleta 303, 335
 canelló 435
 canelló d'aigua gelada 435
 canelló gelat 435
 caneló 435
 caneló de gel 435
 canelobre 435
 canemuixa 401
 cangilones *cast.* 458
 canguilons 458
 canibòlit 385
 canicas *cast.* 386
 canique *bearnès* 386
 caniques 386
 can[χ]ilons 458
 CANNA *llat.* 385, 435
 CANNABIS *llat.* 401
 cannaval 377
 canoca 394
 canot 382
 canquillons 458
 canquillons 458
 cansant 323
 cantadors 370
 cànter 458
 canterets 458
 CANTHARUS *llat.* 458
 cantilons 458
 cantínfols 458
 càntir 458
 cantó solà 444
 cantonera *ant.* 349
 cantornar *arag.* 401
 càntuc 385
 canturneta 401
 càntut 385
 canviar 429
 canxamullat 399
 canxarra 392
 canya 385, 435, 459
 canyelló* 435
 canyó 385
 canyotet 385
 cap 331, 388, 401, 419, 442, 445
 cap, de 403, 404
 cap a rader 404
 cap a terra, de 403
 cap cremat 349
 Cap d'Any 331
 cap darrere 404
 cap de boira 423
 cap de broma 425
 cap de grop 425
 cap de món 445
 cap de tot 445
 CAPALE *llat. vg.* 362
 CAPANNA *llat.* 441
 capa[θ]edo 395
 capbiló 385
 capbussar 401
 capbussetes 401
 capbussó 401
 capbussons 401
 capcabussa 401
 capcabussons 401
 capçal 442
 capçana 391
 capcaparull 445
 capcaracull 445
 capcaramull 445
 capcina 454
 capdamunt 445
 capdet *oc.* 347
 capella 302, 454
 capellà 300, 334
 capellà de la parròquia 300
 capellà gros 300
 capellà major 300
 capellan 300
 capellán *cast.* 334
 capellans 334
 capellàs 334
 capelleta 454
 capgirell 401
 capgirells 401
 capgiretes 401
 capiroles 401
 capisondes 401
 CAPITELLU *llat.* 300, 347
 CAPITIARE *llat.* 442
 capitolet 396
 capítols 332
 capítols matrimonials 332
 capitomba 401

capitondes 401
 capó 344
 capo riccio *it.* 351
 capoll 445
 caposanter 367
 CAPPA *llat.* 334
 CAPPELLA *llat.* 334
 CAPPELLANUS *llat.* 334
 CAPREA *llat.* 401
 CAPREOLU *llat.* 401
 capriccio *it.* 351
 capricho *cast.* 351
 CAPRITUS *llat.* 399
 capritxo 351
 caps, de 403
 CAPSA *llat.* 458
 CAPSEA* *llat. vg.* 366, 458
 CAPSĒUM *llat. vg.* 388
 capta de l'ou 381
 captar 331
 captiu 443
 captiva 443
 captombarella 401
 CAPUM *llat. vg.* 445
 CAPUT *llat.* 331, 362, 388, 445
 CAPUTIA *llat.* 394
 caputx 421
 caputxa 394, 454
 caputxera 394
 caputxí 394
 capvespre 408
 cara, amb la 403
 cara, de 403
 cara a cerç 443
 cara a terra, de 403
 cara-al-sol 444
 cara cerç 443
 cara cierz *arag.* 443
 caractère *fr.* 300
 caracull 445
 caragol 418, 449
 caragolet 449
 caraixari 377
 carambola 401
 caramboletes 401
 caramel *oc.* 455
 caramel de glaç 435
 caramell 435, 437
 caramelles 455
 caramello 435
 caramello de teulada 435
 caramells 455
 caramelo 435
 caramelo *cast. i port.* 435
 caramuixes 401
 caramull 442, 445
 caramullar 442, 445
 cara-sol 444

carassa 378, 382
 carassetes 378
 carassot 378, 382
 carbot 395
 Carcanet 289
 carcanyetes, en 402
 carcaño *arag.* 402
 carcassa 399
 carcasses, a 399
 cars 310
 carda 437
 cardada 437
 cardades 437
 cardar 437
 cardassa 437
 cards 310
 Carema 282
 cares, de 403
 carga 346
 carga de la roba 346
 cargar 346
 cargol 418
 cargol de vent 418
 CARIA *cèltic* 436
 carmell 435
 carmell de glaç 435
 caramelo 435
 caramelo de glaç 435
 carnasciale *it. ant.* 377
 carnaval 377
 carnavalada 378
 CARNES TOLLITAS *llat.* 377
 carnessoltes 377
 carnestoltes 377, 378
 carnevale *it.* 377
 carnistoltes 377, 378
 carnistoltes fredes 377
 carquillons 458
 carraca 373, 397
 carracla 397
 carraixet 397
 carral 397
 carranc 373, 397
 carranxó, al 399
 carranyau 397
 carrao 397
 CARRARIA *llat.* 420, 441
 CARRARIU *llat.* 420
 carràs 455
 carrasca 397
 carrasques 397
 carratx 392
 carrau 373, 397
 carrec 397
 carregada 441
 carregar 346
 carreguetes, a les 399
 carrèla *oc.* 456

carrell 455
 carrella 455, 456
 carrer 420, 440
 carrer de Cerdanya 420
 carrer de Sant Jaume 420
 carrer del cloquer 336
 carrera 420, 441
 carrera de Sant Jaume 420
 carrera de Sant Miquel 420
 carrera de Santiago *arag.* 420
 carrerada 441
 carrerada ramadera 441
 carrerany 440
 carrerassa 441
 carreró 440
 carreta 397, 420
 carretera de carro 420
 carretera de Sant Jaume 420
 carretera de Sant Joan 420
 carretera de Santiago *arag.* 420
 carreterera 420
 carretes 373
 CARRICARE *llat.* 346
 carric-carrac 397
 carril 420
 carril de Sant Jaume 420
 carriola 456
 carristoltes 377, 378
 carro 420, 456
 Carro 420
 carro de Sant Jaume 420
 carro de Sant Joan 420
 carro de Santiago 420
 carrucha *arag. i cast.* 456
 CARRUS *llat.* 456
 carrutxa 456
 carter 328
 cartier 328
 carumbeles 401
 carxa 434
 casa 368
 casa *cast.* 439
 Casa, de la 353
 casa abadia 368
 casa de l'abadia 368
 Casa de la Caritat, de la 353
 casa de tots 323
 casa del capellà 368
 casa del cura 368
 casa del curato 368
 casa del rector 368
 casa del vicari 368
 Casa dels bords 353
 casa el capellà 368
 casa el cura 368
 casa el vicari 368
 Casa la Caritat, de la 353
 casa mossènyer 368

- casa parroquial 368
 casa rectoral 368
 casa rectorial 368
 casament 340
 casapiu 387
 casar 340
 casats de fresc 345
 casats de nou 345
 cascar 386
 cascària 386
 cascarina 386
 cascos 458
 cascurriscu 396
 caserio 439
 caserío *cast.* 439
 caseta 454
 caso 392
 casolana 349
 casonjo 340
 casori 340
 cassa 458
 cassoles 458
 cassoletes 458
 castanyoles 397
 castell 442
 castellades 423
 castellers 423
 castells 423
 Castellví 269
 Castellvill 269
 catacluc 396
 catacruc 396
 catat 396
 catatumbes 401
 CATÈNA *llat.* 270
 catitomba 401
 catraques 373
 catriques-catraques 397
 cats *dial.* 310
 cattar 331
 CATTUS *llat.* 400
 catúfols 458
 catufos 458
 CATULLA* *llat.* 451
 catxarulo 394
 catxerulo 394
 catxiquedo 396
 catxirulo 394
 cau 459
 cau de patac 425
 CAUCIOLU* *llat.* 402
 CAUCU *llat.* 402
 CAUCUS *llat.* 321, 451
 caüfos 458
 caugullada 401
 cauma 419
 caumàs *oc.* 419
 CAVA *llat.* 459
 cava *ant.* 459
 cava orca 459
 cavall, a 399
 cavallet, a 399
 cavalletes, a les 399
 cavallito, a 399
 caverna 459
 Caveta la Neu 459
 cavaranni 313
 cavorca 459
 CAVUS *llat.* 280, 459
 ceba 270
 cegarrillo 435
 ceguet 353, 395
 cegueta 395
 ceguets 395
 cell 423
 cembori 392
 cementeri 323, 367
 cementeriero 367
 cementiri 323
 cemeteri* 323
 cencerrada 350
 cencerro *cast.* 350
 cendra 296
 ceno 450
 cens 381
 centella 430, 431
 CÈPA *llat.* 270
 cerç 289
 cerca 455
 cercapoals 455
 cercapous 455
 cercar 455
 cercar agulles 395
 cercar la puput 395
 cercar mosques 395
 cercillo 421
 CERCUS *llat.* 289
 cercle 421
 cèrcol 421
 cerf-volant 394
 cerques 455
 cerro 442
 cervellí 350
 chama *port.* 419
 chamusquina *cast.* 419
 CHAP- 425
 chaparrón *cast.* 425
 chapelain *fr.* 334
 charabali *llenguadocià* 350
 charco *cast.* 321, 450, 451, 453
 charibali *llenguadocià* 350
 chari-vari *fr.* 350
 charivari *llenguadocià* 350
 Chemin de Croix *fr.* 379
 chicharra *cast.* 397
 chispa *cast.* 424
 chorrear *cast.* 447
 chorro *cast.* 425, 435
 CHRISTOPHORUS *llat.* 399
 chubasco *cast.* 425
 chupar *cast.* 435
 chuva *port.* 425
 chuvasco *port.* 425
 cibori 392
 cica 379
 CICCUM *llat.* 341, 359
 cicló 425
 ciega 395
 ciegues 395
 cieno 450
 ciércol 421
 cigala 394, 397
 cigarrillo *cast.* 435
 cim 392, 445
 cima 445
 cimbell 392
 cimbori 392
 cimentiri 323
 cimerol 445
 cimintiri 323
 CIMITERIUM *llat.* 323
 cimolsa 450
 cinc 386
 cingle 442
 cinqueta 386
 CIRCARE *llat.* 455
 CIRCELLUS *llat.* 421
 CIRCIUS *llat.* 289
 circo 421
 CIRCULUS *llat.* 421
 CIRCUS *llat.* 421
 ciri d'escarxa 435
 CISTA *llat.* 452
 cistella 354
 CISTERNA *llat.* 452
 cisterna 321, 452
 civils 382
 clamell 435
 clapa 351
 clapes 437
 clapes, de 403
 clapeta 351
 clagues 373
 claquetes, en 402
 clar 429
 clareiar 429
 clarejar 405, 429
 clarir 429
 clatell, de 404
 clatell a terra, de 404
 clatells, de 404
 clau 276, 388
 clauet 388
 clavet 388

- CLAVU *llat.* 388
 clic 396
 cliqueta *oc.* 397
 cliquette *fr.* 397
 cllésia 302
 cloc *ant.* 398
 cloca 336
 cloche *fr.* 336
 clofat 402
 clof-clof! 402
 clop *ant.* 398
 cloquer 336
 cloqueta 396
 cloquetes, de 402
 cloquetes, en 402
 cloquillas 402
 clot 404, 451
 clotell 404
 clotja 451
 clotxa 451
 cluc 395, 396
 cluc, un 407
 cluc i amaga 396
 cluca 395
 cluca, a la 396
 cluca d'amagar 396
 clucacella 395
 clucaina 395
 clucar 395
 CLUCCARE* *llat. vg.* 395
 CLUDERE *llat.* 395
 clueca *cast.* 402
 cluqueta 395, 396
 cluqueta d'amagar 396
 coa 417
 COACTARE* *llat.* 402
 COACTICARE* *llat.* 402
 cobartxella 459
 coberxo 459
 cobileles 401
 cobolla 445
 coc-coc 402
 COCINA* *llat.* 304
 coco 382
 cocó 321, 451
 coconi 382
 COCTARE* *llat. vg.* 396
 COCTUS *llat.* 396
 coddos, als 399
 coddus *sard* 399
 codina 451
 codolar 336
 codony 442
 COEMENTERIUM *llat.* 323
 COEMETERIUM *llat.* 323
 cogoma 402
 cogulla 401
 COHORTE *llat.* 421
 coïna 304
 coix 398
 coix, a 398
 coix-coix 392
 coix-coix, a 398
 coix-coix, a la 398
 coix-coixet 398
 coix en coix, de 398
 coixet, a 398
 coixeta va 398
 coixo, a 398
 colada 442
 colador 440
 COLAPHUS *llat.* 389
 colats, són 348
 colcador 393
 colcadora 393
 colcar 393
 colca-vela 401
 colèn mallard 395
 colina 442
 colin-maillard *fr.* 395
 coll₁ 'part del cos' 399
 coll₂ 'del pou, brocal' 454
 coll₃ 'elevació muntanyosa' 442
 coll, a 399
 coll, al 399
 coll, damunt es 399
 coll a bótes, a 399
 coll a cabrit 399
 coll a saques, a 399
 coll al be, al 399
 coll cariques, a 399
 coll catxarró, al 399
 coll cristòfol, a 399
 coll d'oli, a 399
 coll de be, a 399
 coll de cabra 432
 coll de cabrit, a 399
 coll de gel 435
 coll de muntanya 442
 coll de senyora, a 399
 coll de senyora, al 399
 coll de sinyora, a 399
 coll de sinyora, al 399
 coll redriguer, a 399
 coll semaler, a 399
 collabit, a 399
 col·lació 281, 374
 collada 442
 collamè, a 399
 collbarret, a 399
 collbè, a 399
 collbebè, a 399
 collbit, a 399
 collbita, a 399
 collbó, a 399
 collborrec 399
 collborrec, a 399
 collbotet 399
 collbotet, a 399
 collbotó, a 399
 COLLE *llat.* 442
 colleques, a 399
 colleres, a 399
 colles, a 399
 collés, étre *fr.* 348
 collet 442
 collet, al 399
 colletes, a 399
 collfort, a 399
 collibè 399
 collibè, a 399, 401
 collina *it.* 442
 collmemè, a 399
 collsarró 399
 collsarró, a 399
 COLLU *llat.* 399
 COLLUM *llat.* 454
 collxarró, a 399
 collxarrona, a 399
 colmo 445
 colp 389
 COLPUS* *llat. vg.* 389
 colt 421
 coluca 396
 colúmbrio 393
 columpiar 393
 columpio *cast.* 393
 colúmpio 393
 coma 442
 comadre 352
 comadre *cast.* 352
 comadrona 352
 comadrona *cast.* 352, 356
 comare 352
 comatrona 352
 combarra 392
 començar 401
 començar les relacions 291
 còmeno 300
 comenseles 401
 COMETA *llat.* 394
 cometa 394
 CŎMITE *llat.* 271
 COMMATRE *llat.* 352
 commemoració dels difunts 383
 cómpter 321
 comte 271
 CONCEPTU *llat.* 351
 conciet 351
 concieto 351
 concieto *arag.* 351
 conco 344, 363
 concones 401
 concu *sard* 363

- congelades 438
 conglaç 434, 435
 conglaçat, s'ha 435
 conglap 434, 435
 congoixa 419
 congre be 395
 CONGUSTIA *llat.* 419
 conf 396
 conibreta 396
 conill 396
 conillet 396
 conillet amagar 396
 conillet amagar-amagar 396
 conillets 396
 conillets a amagar 396
 conillets amagar 396
 conillets amagats 396
 conilló cotxon 396
 conillons 396
 conillons amagar 396
 conillons d'amagat 396
 conills 396
 conills amagar 396
 coninets 396
 CONSOBRINUS PRIMUS *llat.* 297
 constituta 349
 contornar 401
 contraients 322
 contrapàs 391
 conxarró, a 399
 conxarró, al 399
 COOPERCELLA* *llat.* 459
 COOPERCULUM *llat.* 459
 cop 389
 cóp 437, 445
 cop d'aigua 425
 copa 437, 445
 copa *cast.* 445
 copet 437
 copo 437
 cópoles 437
 corcovado *cast.* 402
 corcovat 402
 corder 399
 corderet, al 399
 cordero, al 399
 cordillera 442
 cordillera *cast.* 442
 CORDUS *llat.* 399
 Corema 282
 Corerma* 282
 Coresma 282
 coriola 456
 cormo 445
 corn 444
 corn ensolellat 444
 cornada 350
 COROLLA *llat.* 454
 CORONA *llat.* 421
 corona 399, 421
 CÖRPUS *llat.* 272, 277
 Corpus 337
 corral 282
 corral 437
 corrandà 391
 corrant *fr.* 391
 corrau 397
 corregudes 396
 córrer 309, 396, 418, 437, 440, 456, 460
 córrer cut, a 396
 corretgetes 396
 corrida, una de la 349
 corrieu 298
 corriment 460
 corriol 418, 440, 456
 corriola 397, 418, 456
 corro 391
 corro *cast.* 391
 corro de la patata 391
 corromat 402
 corso *sard* 398
 corteggiare *it.* 291
 cortejar *ant.* 291
 corte[χ]ar 291
 corte[χ]ar *cast.* 291
 corumbeles 401
 cos 272, 277, 365
 coscoll 392, 398
 cosí 298, 443
 cosso *sard* 398
 cossol 402
 COSTA *llat.* 442
 costa 442
 costa *ant.* 318, 399
 costal 399
 costaler 318
 costaletes, a 399
 costarè 318
 costat amaga 396
 coster 399, 442
 costera 441, 442
 costeretes, a 399
 costes, a 399
 costes, en 399
 costes de monts 442
 costetes, a 399
 costurera de cagons 357
 cota 370
 COTE *llat.* 451
 coterecs 370
 coterets 370
 coterors 370
 COTINA *llat.* 451
 cotre 411
 cotre grapes, a 400
 cotre grapes, de 400
 cotre pates, a 400
 cotxat 402
 CÖVA *llat.* vg. 280, 459
 cova 280, 459
 cova *gall.* i *port.* 280
 covard 310
 covards 310
 covarxa 459
 covassa 459
 coverxo 459
 coveta 459
 covo 280
 COVUS *llat.* 280
 COXA *llat.* 398
 COXU *llat.* 398
 craddère 300
 cramell 435
 cranca 398
 cranca, a la 398
 CRAS *llat.* 288
 CRAS DE MANE *llat.* 288
 CRASSU *llat.* 376
 crau 316
 creadeta 357
 CREATE *llat.* 357, 360
 CREATURA *llat.* 360
 crecela 397
 crécelle *fr.* 397
 créixer 276
 cremallot 435
 cremull 445
 crenxa 445
 CREPARE *llat.* 446
 cresp 445
 crespas de gel 434
 crespell 445
 cresta 445
 crestall 435
 crestallera 435
 crestat 344
 CRETA *llat.* 329
 creu 399, 417
 creu del campanar 417
 creueta del campanar 417
 Creus 379
 cria 360
 criada 357
 criar 355, 357, 360
 criat 357
 criatura 360
 crinxo 445
 crio 360
 CRISPUS *llat.* 445
 CRISTA *llat.* 445
 cristobolet, al 399
 crochet *fr.* 455
 croixir 298

- CRONTIARE* 357, 393
 CRONTICARE* 393
 crossar *oc.* 393
 crotxet 455
 cruce 440
 cruceta 417
 cruixir 298
 cruz *cast.* 417
 cua 443
 cua d'aigua 425
 cua de vent 418
 cubabeles 401
 cubada 419
 CUBARE *llat.* 402
 cuc 396
 cuc a córrer 396
 cuc amagar 396
 cuc en sal el mut 395
 cucacela 395
 cucambeles 401
 cucarabeles 401
 cucarbeles 401
 ucasala 395
 cucaveles 401
 cucavelles 401
 cuclillas, en *cast.* 402
 cucuc 395, 396
 CUCULLA *llat.* 401, 445
 CUCUMA *llat.* 402
 cucurucull 445
 CUCURVUS *llat.* 402
 cucut 396
 cuello, al 399
 cuello, al *cast.* 399
 cuento *cast.* 349
 cuerda *cast.* 442
 cueva *cast.* 280
 CUFLARE *preromà* 402
 cuga 443
 cugullada 401
 cugullat 402
 cugurull 445
 cuic 396
 cuina 304
 cuina 304
 cuit 396
 cuit, a 396
 cuit a córrer 396
 cuit a l'amagada 396
 cuit amagada 396
 cuit amagar 396
 cuit amagatall 396
 cuit-cuit 396
 cuit d'amagar 396
 cuita 396
 cuita amagada 396
 cuix* 398
 cuixa 398
 cul 354, 401, 402
 cul, de 404
 cul a terra, de 404
 culada 404
 culatasso ta detràs 404
 culatxo 354
 culbatines 401
 culer 354
 culeros 354
 CULMEN *llat.* 445
 CULMINE *llat.* 445
 CULU *llat.* 354, 402, 404
 cumbre 445
 cumbre *cast.* i *arag.* 445
 cumbreles 401
 CUNICULU *llat.* 396
 cunquerelles 401
 cup 419
 CŪPPA *llat.* 445
 cuquet 396
 cura 300
 cura d'ànimes 300
 cura pàrraco 300
 cura pàrroco 300
 curabeles 401
 curat 300
 curat *ant.* i *oc.* 300
 CURATU *llat.* 300
 cure *fr.* 368
 curé *fr.* 300
 Curema 282
 cures 334
 Curesma 282
 curoll 454
 curral 282
 curreu 397
 curri 456
 cúrria 456
 curriola 456
 curucull 445
 curumbeles 401
 cusí 298, 443
 cut 396
 cut amagada 396
 cut amagar 396
 cuteta orba *oc.* 395
 cutorba 395
 cutorra 395
 CYBORIU *llat.* 392
 cyclone *angl.* i *fr.* 425
 CYMA *llat.* 445
 da amb 400
 DAĠ'A *àr.* 317, 439
 dalt 445
 dalt de tot 445
 dalt del pla 445
 dalt el serraló 445
 dalt espatlles, a 399
 damà 288
 damunt 445, 454
 dan *aranès* 400
 dan el cul 400
 dar 401
 dar vuelta 372
 DARE *llat.* 309
 Darrer dia de l'Any 331
 darrere, de per 404
 darrere, pel 404
 darrers dies 377
 darròs 446
 davall braç 399
 davant, pel 403
 davantal 454
 de 287, 406
 de amb 400
 DE EX POSTIUS *llat.* 413
 DE ILLAC *llat.* 413
 DE INTRO *llat.* 415
 DE INTUS *llat.* 415
 DE RETRO *llat.* 404
 debatut 425
 decapvespre 408
 DECEM *llat.* 314
 DECÈMBER *llat.* 314
 decembre 314
 DECÈMBRIS *llat.* 314
 dedins 406
 deembre *ant.* 314
 defora 406
 DEFUNCTUS *llat.* 383
 DEFUNGI *llat.* 383
 defunt *ant.* 383
 degotís 435
 dejunar 281
 dejunar de carn 374
 dejuni 281, 374, 414
 dejuni amb abstinència 281
 dejuni d'abstinència 374
 dejuni de carn 374
 DELERE *llat.* 351
 delir 351
 dellà *ant.* 413
 dellà-ahir 413
 delobí 345
 dels 383
 demà 288
 demà passat 412
 demain *fr.* 288
 demaitino 406
 deman 288
 deman *oc.* 288
 demanar 267
 demandar 267
 demandar *oc.* 267
 DEMANDARE *llat.* 267
 DE-MANE *llat.* vg. 288

- demannare* 267
 dematí 405, 406, 408
 dematinada 405
 demenge 285
 demprés 413
 dempués-ahir 413
 dempués-d'ahir 413
 dempués-demà 412
 dempús-ahir 413
 denderrossai 460
 dent ullal 388
 dentó 425
 depòsit 321, 452
 depòsit d'aigua 452
 DEPOSITUM *llat.* 452
 depús-demà 412
 derroc 460
 derrocar 460
 derrossai 460
 derrumbament 460
 derrumbamiento *cast.* 460
 derrumbar *cast.* 460
 DERUPARE* *llat. vg.* 460
 DES POST *llat.* 413
 DES POSTIUS* *llat.* 412, 413
 desaiuno 374
 desajunar 281
 desayunar *cast.* 281
 desbarrancat 460
 desbezar *arag.* 355
 descansar 407
 descansó 392
 desdejuni 281
 desembalancat 460
 desembancalat 460
 desembre 273, 314
 deseparat 353
 desflassat 378
 desfleamar 375
 desflemejar 375
 desflessat 378
 desfràs 378
 desfrassat 378
 desfrès 378
 desfressa 378
 desfressar 378
 desfressat 378
 desheredada 349
 deshonorada 349
 DESIDIU *llat.* 351
 desig 351
 desig de sa mare 351
 desmamar 355
 desmunt 442
 despe[χ]lar 429
 despe[χ]lar *cast.* 429
 despopar 355
 despós-ahir 413
 despós-demà 412
 despra 414
 desprendre 460
 despreniment 460
 desprès, s'ha 460
 després de demà 412
 después *cast.* 413
 después-ahir 413
 después-d'ahir 413
 después-demà 412
 después de demà 412
 depuis 412, 413
 depuis-ahir 413
 depuis-hir 413
 despuix 412
 despús 413
 despús-ahiere 413
 despús-ahir 413
 despús-ahire 413
 despús-ahiri 413
 despús-ahirt 413
 despús-d'ahir 413
 despús-demà 412
 despús-deman 412
 despús-hir 413
 dessecar 428
 dessoterrar 367
 destetar 355
 destimbament 460
 destimbat 460
 destitar 355
 destitllar 429
 destiu 287
 destramar 460
 destricte 328
 destrossar 460
 desuni 414
 desvear 355
 desveiar 355
 desvesar 355
 detjuni 414
 detràs, pel 404
 detràs, per 404
 deu 277, 447
 deumenge 285
 deus 392
 devora 406
 DIA *llat. vg.* 285
 dia 285, 327, 340, 379, 405
 dia abans 414
 dia abans d'ahir 413
 dia abans de vetlla 414
 dia ans 414
 dia antes 414
 dia d'Ànimes 383
 dia de Almes 383
 Dia de Año Nuevo 331
 dia de boda 340
 dia de Candelèr 339
 dia de Cap d'Any 331
 dia de defunts 383
 dia de difunts 383
 dia de Divendres Sant 374
 dia de fer Estacions 379
 Dia de l'Any 331
 dia de la boda 340
 dia de la Candelària 339
 dia de la Candelera 339
 dia de la Mare de Déu 339
 dia de la nòvia 340
 dia de les Almes 383
 dia de les Ànimes 383
 dia de les Animes 383
 dia de les màscares 377
 dia de les noces 340
 dia de Morts 383
 dia de Pasco 283
 dia de Pascos 283
 dia de Pascu 283
 dia de Pasqua 283
 dia de Pasqua Florida 283
 dia de Reis 337
 dia del casament 340
 dia del difunts 383
 dia del Morts 383
 dia del Reis 337
 Dia del Senyor 331
 dia del xoricet 376
 dia dels difunts 383
 dia dels esposoris 340
 dia dels Morts 383
 dia dels ous 381
 dia dels Reis 337
 dia dels Vius i dels Morts 383
 dia des Ànimes 383
 dia des Morts 383
 dia intercalar 410
 dia les Ànimes 383
 dia part altre, un 412
 dia per altre, en un 412
 dia Reis 337
 Dia saguero de l'Any 331
 dia vigília 281
 Diacruci 379
 Diacrucis 379
 diada 405
 diciembre 314
 diciembre *cast.* 314
 DICO *llat.* 304
 DIDA *llat.* 268, 356
 dida 268, 356
 dida seca 357
 didal 297, 458
 DIDA *llat.* 268, 356
 didmenge 285
 dido 356

- didomenio* 285
 didot 356
 DIE JOVIS *llat.* 311
 DIE LUNAE *llat.* 311
 DIE MARTIS *llat.* 311
 DIE MERCURI *llat.* 311
 DIE SABBATI *llat.* 300, 414
 DIE VENERIS *llat.* 311
 DIEM DOMINICUM *llat.* 285
 DIES *llat.* 285
 DIES ANNI NOVI *llat.* 331
 DIES JOVIS *llat.* 376
 DIES MARTIS *llat.* 310
 difunt 383
 digiembre 314
 diious* 311
 dijaus 272
 dijous 272, 311, 376
 dijous de carnaval 376
 dijous de carnestoltes 376
 dijous de la fesolada 376
 dijous de raïoro 376
 dijous fart 376
 dijous gras 376
 dijous jarder 376
 dijous lardero 376
 dijous lladrer 376
 dijous llarder 376
 dijuni 281, 374, 414
 dijuni de les campanes 281
 dilluns 311, 338
 dilluns i dimarts 392
 dillunsos 338
 diluvi 345
 dimals 310
 dimars 310
 dimart* 310
 dimarts 310, 311
 dimar[θ] 310
 dimàs 310
 dimats 310
 dimatx 310
 dimecres 311
 dimenge 285
 dimoni 382
 dimoni forquilla 382
 dins 327, 406, 415
 dins de 415
 dintre 415
 dintre de 415
 dintro 415
 diós 269
 dipòsit 321, 452
 dir batais 375
 dir cagaments 375
 dir disbarats 375
 dir pecats 375
 dir pecats mortals 375
 dir pestes 375
 dir renecs 375
 diral 297
 DIRECTIARE *llat.* 440
 DIRECTU *llat.* 440
 disco de vent 417
 disembre 314
 disest* 410
 disfarçar *port.* 378
 disfersat 378
 disflàs 378
 disflassot 378
 disflès 378
 disflessat 378
 disfràs 378
 disfrassa 378
 disfrassat 378
 disfrazar *cast.* 378
 disfrès 378
 disfressa 378
 disfressar 378
 disfressat 378
 disfressot 378
 disiembre 314
 displàs 378
 disprendiment 460
 dispués-ahir 413
 dispués-d'ahir 413
 dispués-demà 412
 dispús-hir 413
 dissabde* 300
 dissabte 311, 414
 dissadde 300
 dissatte 414
 dissiesto 410
 distiu 287
 districte 328
 DISTRICTUS *llat.* 328
 ditjous 311
 ditjuni 414
 dits arranxats 438
 ditxous 311
 diumegi 285
 diumenge 285, 311
 Diumenge de Glòria 283
 Diumenge de Pasqua 283
 Diumenge de Quasimodo 283
 Diumenge de Resurrecció 283
 divendres 311
 dizast 410
 do 332
 doblar 372
 doctor 325
 dòlit 385
 dolla 454
 domani *it.* 288
 domenge 285
 domengi 285
 domingo 285
 domingo *cast.* 285
 DOMINICUM *llat.* 285
 dona 280, 349
 dóna 280
 dona alegre 349
 dona de cantonada 349
 dona de la mala vida 349
 dona de la vida 349
 dona de la vida benitresca 349
 dona de món 349
 dona de qualsevol manera 349
 dona de qüento 349
 dona de vida 349
 dona del carrer 349
 dona del dia 349
 dona del fill 361
 dona del fill petit 361
 dona des barrió 349
 dona desgenerada 349
 dona lleugera 349
 dona mundana 349
 dona perduda 349
 dona pública 349
 dona qualsevol 349
 dona que du els infants 352
 dona que fa la vida 349
 dona que ha perdut sa vergonya 349
 dona que no llaura gaire dret 349
 dona roïn 349
 dona roïna 349
 dona tirada 349
 donar 401
 donar a mamar 355
 donar el tomb 372
 donar la popa 355
 donar mamar 355
 donar popa 355
 donar teta 355
 donar-se de paraula 267
 dono 280
 DONUM *llat.* 332
 dormida 304
 dormir 407
 dormir amb la calor 407
 dormir la siesta 407
 dormir-se les mans 438
 dormit 304
 DORSU *llat.* 404
 dos *llat.* 332
 dos₁ 'esquena' 404
 dos₂ 'cardinal' 407
 dos hores 407
 dot 332, 346
 dot *ant., fr. ant., cast. ant., llat. i oc.* 332
 dot de casament 332
 dot de núvia 332

- dote 332
 dote *cast.* 332
 DOTEM *llat.* 332
 dotet de les criatures 354
 DOTIS *llat.* 332
 dotor 300, 325
 dotz *oc.* 447
 dou 447
 DOUX *llat.* 447
 drac 382
 DRACONE *llat.* 394
 dragó 394
 drap 354
 drapaire 382
 drapets 354
 DRAPPU *llat.* 354
 dreçar 440
 drecera 440
 dret 332, 440
 dret, en 317
 drinto 415
 DUCEM *llat.* 447
 DUCIS *llat.* 447
 duendo 382
 dues 366, 409
 dugues 366, 409
 DUKIS *preromà* 447
 DÛLA *àr.* vg. 441
 dumenge 285
 dur un xop 427
 DUUKIS *preromà* 447
 ECCE HIC *llat.* 415
 ECCLESIA *llat.* 302
 ECCLESIA *gr.* 302
 ECCUM HIC *llat.* 415
 éclair *fr.* 431
 ECLESIA *llat.* vg. 302
 ecònom 300
 ecònomo 300
 EDUCERE *llat.* 429
 eduir 429
 eglesa *ant.* 302
 eglésia 302
 egua 269
 eiglésia 302
 eixafegó 419
 eixafogar* 419
 eixafogó 419
 eixafogor 419
 eixancar 392
 eixancarrar 392, 399
 eixarrancar 392
 eixerir 429
 eiximent 447
 eixir 447
 eixofegó 419
 eixofogó 419
 eixort 453
 eixovar 346
 eixuar 428
 eixufogar 419
 eixugar 428
 EKTYPHEIN *gr.* 419
 embalbides 438
 embassada 452
 embassat, s'ha 451
 embolada 460
 embolcada 354
 embolcadors 354
 embolcall 354
 embolcar 354
 embollada 460
 embolquers 354
 empolnat 402
 emponat 402
 emponnat 402
 empornat 402
 emprés 412, 413
 empuixar* 427
 empujar *cast.* 427
 enairador 393
 enamorada 342
 enamorar 341
 enamorat 341, 342
 enanquí *dial.* 323
 enaqué *dial.* 323
 encaixonat 458
 encamallat 399
 Encandelera 339
 encarregat 369
 encencerrada 350
 encerrada 350
 encogolat 402
 encreuallat 399
 enculat 402
 enculau a terra 402
 enda amb 400
 endarrere 404
 endavant 403
 enderroc 460
 enderrocar 460
 enderrossai 460
 enderrossall 460
 endreçar 440
 endrecera 440
 endrech *oc.* 317
 endret 317
 endroit *fr.* 317
 ener 286
 enero 286
 enero *cast.* 286
 enfantasma 382
 enfony 459
 enfonyar 459
 enganxades 438
 engany 411
 engardada *oc.* 421
 engarrotades 438
 engegar 384, 414
 engelebrit 438
 engemponat 402
 engimponat 402
 engonsadora 393
 engony 411
 engordada 421
 engronsador 393
 engronsadora 393
 engronsar 393
 engronxador 393
 enguan 411
 enguany 411
 enguersides 438
 enguexades 438
 enguexides 438
 enguony 411
 enimorat 341
 enimorat, s'han 348
 enlà 416
 enllacada 453
 ennigulat 423
 ennigulats en creu 423
 ennigulats encreuats 423
 enradere 404
 enrampades 438
 enrasir 429
 enronxador 393
 enrunament 460
 enrunar 460
 ensabolc 354
 ensabolcar 354
 ensolsida 460
 ensolsit 460
 ensorrada 460
 ensorrar 460
 ensulsiada 460
 ensulsida 460
 ensussida 460
 enta 404
 enta detràs 404
 entendre 348
 entercar 438
 enterenyinada 421
 enterques 438
 enterrador 367
 enterrador de morts 367
 enterramorts 367
 enterrar 367
 enterrossai 460
 entitirigades 438
 entortolligar 418
 entrada de s'hivern 409
 entre 415
 entretemps 409
 entro 415

- entro a 415
- enuany 411
- envallat 454
- enveja 351
- enveja *oc.* 351
- envejada 351
- enxanc 392
- enxancar 392
- enxofegaó 419
- enxovar 346
- enxufat 402
- Epifania 337
- EPIPHANIA *llat.* 337
- ÈQUA *llat.* 269
- equip 346
- equip de núvia 346
- equipatge 346
- equipe 346
- équipe *fr.* 346
- era 421
- ERCTU *llat.* 438
- ERECTU *llat.* 438
- erglesi 302
- ertes 438
- esbalandrar 460
- esbalandrat 460
- esbalçada 460
- esbalçader 460
- esbalçar 393, 460
- esbaldrec 460
- esbaldregar 460
- esbargir 429
- esbarjo 308
- esbarriar 429
- esbodregament 460
- esbodregar 460
- esboldrec 460
- esboldregar 460
- esbomegada 460
- esbromadora 455
- escagada 460
- escagar 460
- escagassada 460
- escagassar 460
- escagat, s'ha 460
- escaga[θ]ada 460
- escaibre 387
- escaldabec 425
- escaletes 392
- escamarlar 392
- escamarlat 399
- escamarlètic 392
- escamarrat 399
- escampar 429
- escampilla 385
- escampillar 385
- escanxarra, a l' 399
- escanxarrar 399
- escany 366
- escanyo 366
- escanyo *arag.* 366
- escarbre* 387
- escarcha *cast.* 434
- escarpre 387
- escarramat a la cintura 399
- escarramat als muscles 399
- escarramell 437
- escarranxes 392
- escarrassó 455
- escarruixes 373
- escarxa 434
- escarxa blanca 434
- escarxa negra 434
- escarxada 434
- escarxofat 402
- escasbre* 387
- esclairar 429
- esclairar *oc.* 429
- esclarir 429
- esclatada 460
- esclatar 460
- escllarir 429
- escolà 369, 370
- escolà major 369
- escolà primer 369
- escolanet 370
- escolanets 370
- escolanets del cor 370
- escolanetx 370
- escolanos 370
- escolans 370
- escolapisso 392
- escolàs 370
- escompixall 424
- escórrer 460
- escorreguda 460
- escórrer 460
- escorriu de boira 424
- escriquetes 397
- escrivania 368
- escurce 440
- esduir 429
- esfondrar 460
- esfondrat, s'ha 460
- esfondregada 460
- esfosser 367
- esgalapatons 400
- esgarinsador 393
- església 302
- esgleya *ant.* 302
- esgllésia 302
- esglonxador 393
- esgonsadora 393
- esgronsador 393
- esgronsadora 393
- esgronxador 393
- esguerro 308
- esguilando 381
- esllapissada 460
- esllarissada 460
- esllavessada 460
- esllavissada 460
- esllenegada 460
- esllenessada 460
- esllivessada 460
- esllivissada 460
- esllonzada 460
- esmarjar 460
- esmarjotat 460
- esmunyida 460
- esmunyir 460
- espalda, d' 404
- espantavelles 397
- espanzelles 437
- espanzellot 437
- espargir 429
- espargir-se els núvols 429
- esparpillar 385
- esparracar 429
- esparver 394
- esparzir 429
- espassar 429
- espassetja 390
- espatarrat 399
- espatla 299, 384, 391
- espatlla 384, 404
- espatlla, a l' 399
- espatlles 404
- espatlles, a les 399
- espatlles, sobre les 399
- espe[χ]ar 429
- esperons 344
- espinguet 430
- espixorrada de boira 424
- espluga 459
- Espluga 459
- Esplugues 459
- espoleta de temps 417
- espolons, en 344
- esponja 428
- esponjar 428
- esportellada 460
- esposalles 340
- esposori 340
- esprà 408
- espurna 424
- espurnejada 424
- espurneta 437
- esquella 350
- esquellada 350
- esquellao 350
- esquelles 350
- esquellolada 350
- esquellot 350

- esquellotada 350
 esquellots 350
 esquena 404
 esquena, a l' 399
 esquena, d' 404
 esquena a terra, d' 404
 esquena en terra, d' 404
 esquenada 404
 esques, d' 404
 esquiarir 429
 est any 411
 estacada 454
 Estacions 379, 380
 estany 453
 estanyat 453
 estaplaxada 425
 este any 411
 estel 298, 394, 422
 estel amb cua 394
 estel de la cua 394
 estela 298, 329, 394, 422
 estella 422
 estenalles 373
 estenebres 373, 397
 estenència 374
 esterros 446
 esterrossall 460
 esterrossar 446
 estí* 415
 estimar 341
 estimat 341
 estimbat 460
 estío *cast.* 287
 estiragomes 390
 estisores 373, 397
 estitllar 429
 estiu 287
 estop 386
 estorregall 460
 estorregallat, s'ha 460
 estorregar 460
 estraperlo, d' 353
 estreia 422
 estrel 422
 estrela 394, 422
 estrella 392, 394, 417, 422
 estrella del campanar 417
 estrena 347
 estrenar 347
 estrenar diners 347
 estrenes 332, 347
 Estrenes 337
 estret 442
 estriel 422
 estrigo 421
 estrígol 421
 estrilha *oc. ant.* 429
 estritlla 429
 estritllar 429
 estuba 419
 estubor 419
 esturment 380
 esturumbelles 401
 esvellegar 429
 esventar 372
 été *fr.* 287
 etgegar 384
 EX- *llat.* 392
 EXCURRERE *llat.* 460
 EX-OFFOCARE *llat.* 419
 EX-OFFOCATIONE *llat.* 419
 EXPELLERE *llat.* 437
 expósito 353
 EXSUCARE *llat. vg.* 428
 EXSUPPARE* *llat. vg.* 427
 EXSURCTUM *llat.* 453
 EXSURGERE *llat.* 453
 extern 362
 EXTUPARE* *llat.* 419
 ezkarcha* *eusq.* 434
 fa córrer la ferrolla 349
 fa el boig 349
 fa el taxis 349
 fa favors 349
 faccia *it.* 403
 facedura 310
 FACENDA* *llat.* 433
 fadrí 294, 343, 344, 360, 362
 fadrí bord 344
 fadrí dur 344
 fadrí extern 362
 fadrí garrut 344
 fadrí gran 344
 fadrí granat 344
 fadrí magenc 344
 fadrí ranci 344
 fadrí rancio 344
 fadrí vell 344
 fadrí vellardo 344
 fadrina 357
 fadrinardo 344
 fadrinet 344, 358, 360
 fadrineta 358
 fadrinot 344
 fadrins de Santanyí 423
 fadrístern 362
 faena 433
 faixa 354, 420
 faixa pel melic 354
 faixat 354
 FALDA* *fràncic* 354
 falda 354
 faldar 354
 faldara 354
 faldassos 354
 falderets 354
 faldilles 382
 faltasma 382
 família 329
 fang 320, 329, 450, 453
 fang de fer cassoles 329
 fang podrit 450
 fanga 320
 fangals 453
 fangar 320, 453
 fango 320
 fango *it.* 320
 fangot 453
 fangueig 320, 453
 fanguer 453
 fanguera 320, 453
 fanguitxer 450
 FANI *germ.* 320, 450
 fantarma 382, 432
 fantasma 382, 432
 fany* 320
 farcedura 310
 FARCIRE *llat.* 354
 fardet 354
 fardo *cast.* 354
 FARI *llat.* 360
 farigola 401
 farolet 449
 faroleta 392
 farrer 313
 Farrúbio 277
 FARSUS* *llat.* 354, 378
 FASCIA *llat.* 354
 FASCIS *llat.* 354
 fasset 354
 fassetja 390
 fastasma 382
 fatxa en terra 403
 FAUCES *llat.* 419
 feble 365
 feien viudo 350
 feina 433
 feixa 354
 feixeta 354
 femer 349
 femerot 349
 fener 453
 fenti dia 405
 fer 401
 fer asseure 372
 fer boca 429
 fer bulla 350
 fer cadireta 402
 fer cap de cantó 291
 fer censos per les portes 381
 fer codolets *ant.* 350
 fer coixeta 398
 fer collació 281
 fer comèdia 401

- fer companyia 299
 fer cristià 292
 fer el divendres 374
 fer el nom del pare 330
 fer el ple de migdia 407
 fer el ple de migjorn 407
 fer el reso 299
 fer el senyal de la creu 330
 fer el signe de la creu 330
 fer el siulet 307
 fer els tractes 267
 fer foc 350
 fer forat 429
 fer gambes 291
 fer guàrdia 299
 fer l'amor 291
 fer l'hora 407
 fer la coixeta 398
 fer la figuereta 401
 fer la migjornada 407
 fer la nitada 299
 fer la senyal de la cruç 330
 fer la vetlla 299
 fer les bendicions 330
 fer les quatre creus 330
 fer magre 281, 374
 fer matx 446
 fer migdia 407
 fer passar vetllada 299
 fer quaresma 281, 374
 fer rodar 372
 fer sardana 391
 fer soles 291
 fer ull 429
 fer una música 350
 fer vetlla 299
 fer vetllada 299
 fer vigília 281
 fer voletejar 372
 fer volt 372
 fer voltar 372
 fer voltejar 372
 fèretre 366
 FERETRUM *llat.* 366
 ferida 304
 ferit 304
 fermall 305
 ferre *ant.* 388
 ferret 388
 ferri 388
 ferro 388
 ferros 455
 fer-se anxopat 427
 fer-se clar 429
 fer-se ras 429
 fer-se un moc 427
 FESTA *llat.* 291
 festa 291
 festa d'Aparici 337
 festa dels difunts 383
 festa dels Morts 383
 FESTA DIES *llat.* 291
 festear 291
 festeiar 291
 festeig 291
 festejar 291
 festejador 341, 342
 festejadora 342
 festejaire 365
 festejar 291, 341
 festetjar 291
 festetxar 291
 FESTUM CANDELARUM *llat.* 339
 FESTUM CANDELORUM *llat.* 339
 FESTUS *llat.* 291
 fet 396
 fet a amagar 396
 fet a córrer 396
 fet amagar 396
 fet amagat 396
 fet i amagar 396
 fetgenc 329
 fetis 396
 fia 345
 fiama 276
 fiarro 388
 ficar al sac 382
 ficar-se ras 429
 FICTUS *llat.* 438
 fidançada 342
 fidançat 341, 342
 fidansara 342
 fidanzato *it.* 341
 Fidel 382
 FIGERE *llat.* 438
 figuereta 401
 fii 345
 FILIU *llat.* 360
 fill 360
 fill bord 353
 fill boscà 353
 fill d'uns altres 353
 fill de mare fadrina 353
 fill de pare amprat 353
 fill de pare bord 353
 fill de pares desconeguts 353
 fill de pares entretinguts 353
 fill de pares incògnits 353
 fill de puta 353
 fill extern 362
 fill llegendari 362
 fill natural 353
 filla 358
 filla a soles 298
 filla gran 298
 filla major 298
 filla única 298
 fille *fr.* 349, 358
 fillet 358, 360
 fillet de la Beneficència 353
 filleta 358
 fills desconeguts 353
 fita 442
 fiter 442
 fites 438
 FIXUS *llat.* 438
 flacons 437
 flam 421
 flama 276
 flamenca 349
 flan *fr.* 421
 flaques d'aigua 451
 flare 301
 flares 301
 flaris 301
 flastomar 375
 flastomejar 375
 FLEBILIS *llat.* 423
 FLERE *llat.* 365
 flessa 378
 fletxa 390, 417
 flòbia 437
 flòbies 437
 flocc 437
 FLOCCUS *llat.* 437
 flocons *fr.* 437
 flocs 437
 flom *ant.* 423, 448
 floques 436
 flor 275
 florida 283
 florit 283
 flum *ant.* 448
 FLŪMEN *llat.* 423, 448
 FLUMICELLU *llat.* 448
 Flumisell 448
 fluvi *ant.* 448
 FLUVIUS *llat.* 448
 FODERE *llat.* 323, 367
 foguerada 350
 FOLIA *llat.* 425
 foll 418
 follet 418
 follet de vent 418
 FOLLIS *llat.* 418
 fon 319
 Fon Coberta 319
 fona 390
 fonda 390
 FONS *llat.* 277
 fons 319
 font 277, 319, 447
 Font Coberta 319
 FONTANA *llat.* 447

- fontana 447
 FÖNTE *llat.* 319
 FÖNTEM *llat.* 277
 FONTEM RUBEUM *llat.* 277
 fonteta 447
 fontinyó 277
 fontinyol 277
 FONTIS *llat.* 277
 Fontserè 277
 fora 406
 foraca 459
 foranca 459
 FORARE *llat.* 459
 forat 459
 FORATU *llat.* 459
 forqueta 390
 fort 310
 forts 310
 FÖSSA *llat.* 323, 367
 fossa 323, 367
 fossaire 367
 fossar 323
 Fossar de les Moreres 323
 fosser 367
 fossero 367
 foudre *fr.* 431
 fra 415
 frádere* 301
 fradí 343
 fradinango 344
 fradre 301
 fradrí 294
 frailes 301
 fraire *oc.* 301
 frana 460
 frare 301
 frares 301
 fraris 301
 frasio 439
 frastomar 375
 FRATER *llat.* 301, 343
 FRATREM *llat.* 301
 FRATRINUS* *llat.* 343
 fregar 428
 frente, de 403
 fressa 378
 fressar 378
 frèvel 423
 frèvol 365, 423
 FRICARE *llat.* 378, 428
 FRICTIARE* *llat.* vg. 378
 frigola 401
 fringoletes 401
 froc 437
 fronda 390
 fronda *oc.* 390
 fronde *fr.* 390
 front, de 403
 FRUMENTUM TRIUM MENSORUM*
llat. 333
 fuén 277, 447
 fuén *arag.* 277, 447
 fuguir-fugar 396
 fuit amagar 396
 fulà 347
 FULAN *àr.* 349
 fulana 349
 fulana de contrabando 349
 fulano 347
 FULGUR *llat.* 431
 fulla 425
 FULMEN *llat.* 431
 fulmine *it.* 431
 fúmer-se un pop 427
 FÜNDA *llat.* 390
 funda 390
 FUNDIARE* *llat.* 459
 FUNDORIS *llat.* 460
 FUNDUS *llat.* 460
 funt 277
 furona 390
 furtat 353
 gàbbia 341
 gadúfols 458
 gafar 455
 gafes 455
 gagner *fr.* 284
 galapatons, a 400
 galapes 400
 galàpet 400
 galdrufa 387, 421
 galdufa 387, 421
 galdufos 458
 galiota, a la 399
 gall 417
 gall de la teulada 417
 gall del vent 417
 gallifa 421
 galligotes, a les 399
 gallina cega 395
 gallina ciega 395
 gallina orba 395
 gallineta cega 395
 gallineta cegueta 395
 gallineta ciega 395
 gallinita ciega 395
 gallufa 421
 galope 396
 gamberra 349
 GANAN* *gòtic* 284
 ganar *cast.* 284
 gandonear 372
 gandufa 421
 gandula 349
 ganhar *oc.* 284
 GANKIO* *preromà* 455
 GANSKIO* *preromà* 455
 ganxades 438
 ganxeta 398, 455
 ganxetes 455
 ganxets 455
 ganxo 438, 455
 ganxos 455
 ganyar 284
 garbaixó 436
 garbaixonada 436
 gargaixó 436
 gargallotes, a 399
 gargot 449
 garita 454
 garite *fr.* 454
 garnar 380
 garra 400
 garra coixa 398
 garrabís 436
 garramaus 400
 garrameu 400
 garramieus 400
 garrandeu 397
 garranyeu 397
 garratipautes 400
 garratipautis 400
 garrau 397
 garreu 397
 garric-garrac 397
 garrido *cast.* 360
 garrit 360
 garromeu 400
 garrot 385, 438
 garrot *fr.* 385
 garrotet 385
 garrutxa 456
 GARS *àr.* 446
 garsa 349
 garufa 421
 gassó 446
 gassot 451
 gat 400
 gat, de 400
 gat i la rata, el 396
 gat negre 382
 gat vell 344
 gata maula 382
 gata roja 396
 gatamaus 400
 gatameu 400
 gatameus 400
 gateiar 400
 gatejar 400
 gates, a 400
 gaticomiau 400
 gatimeu 400
 gatmeu 400
 gatomeu 400

- gatomeus 400
 gatomiau 400
 gatos, a 400
 gatúfols 458
 gatzó, a la 402
 gatzoneta, a la 402
 gavarrot 388
 GAVINUS *llat.* 325
 gaviota 399
 gazanhar *oc.* 284
 gebra 434
 gebra blanca 434
 gebrada 434
 gebrades 438
 gebrar 434, 438
 gebre 434, 438
 geganta, a la 399
 gegantet, al 399
 geganteta, a la 399
 gegants, als 399
 gel 434
 gelada 433, 434
 gelada blanca 434
 gelades 438
 gelar 434, 438
 GELARE *llat.* 438
 geloses 438
 GELU *llat.* 434
 GEN'RE *llat.* vg. 296
 gendarmes 382
 gendra 361
 gendre 296, 361
 gener 286
 GENERE *llat.* vg. 296
 genollons, a 400
 genollons, de 400
 genre 296
 gep 402
 ger 327
 germans 301
 gers 327
 gers dia 327
 gesdia 327
 gesia 327
 Giacomo *it.* 420
 ĆIBB *àr.* vg. 321
 GIBBU *llat.* 402
 GIBBUS *llat.* 419
 gibra 434
 gibrada 434
 gibre 434
 gília 329
 ginebrets 373
 giner 286
 gínero 286
 ginollons, a 400
 gipó 354
 giponet 354
 girabussons 401
 giranta, a la 399
 girar 372, 401, 418
 giratori 417
 giratòria 457
 giraveles 401
 giravent 417
 giravolt 418
 giravoltar 418
 giro 392
 giroleta *oc.* 417
 girouette *fr.* 417
 girueta 417
 giruleta 417
 gitano 382
 gitano en el sac 382
 gitar 407
 glaç 434, 435, 438
 glaçada 434
 glaçades 438
 glaçar 434, 438
 glacerol 435
 GLACIARE *llat.* 438
 GLACIES *llat.* 434, 438
 glapes 437
 GLEBA *llat.* 446
 gleda 329
 glés(i)a *ant.* 302
 gleva 329, 437, 446
 gllésia 302
 globo 394
 GLOBUS *llat.* 394
 glonxador 393
 glop 425
 gluttones *llat.* 400
 gobelets 458
 goita! 411
 golandreador 393
 golonxador 393
 golpe d'aigua 425
 gomitar 387
 gonduflà *oc.* 387
 gongoixa 419
 gonyar 284
 gori-gori 399
 gorrumejar 291
 gos 382
 gota 425
 gotainada 425
 gotlla 411
 gots 458
 GÖTTOS *llat.* vg. 458
 gotzó, a la 402
 gotzoneta, a la 402
 gouduflà *oc.* 387
 gran 269
 gran paire 364
 gran pare 364
 granat 344
 grand *oc.* 364
 grand paire *oc.* 364
 grandet *oc.* 364
 granet 364
 granillar 436
 granís 436
 granisada 436
 graniso 436
 granísó 436
 granísol 436
 granissa 436
 granissada 436
 granisso 436
 granissó 436
 granissol 436
 graníssol 436
 granissolada 436
 granizo *cast.* 436
 grani[θ]o 436
 granús 436
 granussa 436
 granussada 436
 granu[θ] 436
 granu[θ]ada 436
 graxolador 393
 grapa 400, 455
 grapalons 400
 grapes 400
 grapes, a 400
 grapes, a les 400
 grapes, de 400, 403
 grapes a terra, de 403
 gràpèts 400
 graponar 400
 gras 376
 gratapantes, a 400
 gratar 400
 gratipaltes, a 400
 gratipaltes, de 400
 gratipantes, a 400
 grec 438
 greix 382
 greixero 382
 grela 436
 grêle *fr.* 436
 gremallot 435
 grémola 424
 griso-griso 395
 gronsador 393
 gronsadora 357, 393
 gronsar 357, 372, 393
 gronseïador 393
 gronseïar 393
 gronsejador 393
 gronsejadora 393
 gronsejar 393
 gronxador 393

- gronxadora 393
 gronxar 393
 gronxoladora 393
 gronxolar 393
 grop 423, 425
 gropada 425
 grota 459
 grotte *fr.* 459
 grua 394
 GRUE *llat.* 394
 gruga 394
 grunsar 393
 gruny 395
 gruta 459
 gruta *cast.* 459
 grutta *sard* 459
 guadagnare *it.* 284
 (G)UADANIARE* *llat.* 284
 guanyar 284
 guardadora 357
 guardar 357
 guàrdia civil 382
 guardiana 357
 guàrdies 382
 guarniment 346
 ĞUBB *àr.* 321
 GUBBUS* *llat.* 419
 güelo 364
 guerrillera 349
 guerxo 438
 guia 417
 guic 396
 guilla 382
 guinera 396
 guinxolar 393
 guisarapa 382
 gunyar 284
 guru 396
 gusarapa 382
 HABILIS *llat.* 423
 hacienda 332
 hacienda *cast.* 332
 hai fet 302
 HAIM* *fràncic* 439
 halo 421
 HALOS *llat.* 421
 hameau *fr.* 439
 hamó 439
 HANCA* *fràncic* 392
 hareu 298
 HARPA *fràncic* 455
 HEDERA *llat.* 293
 heim *al.* 439
 herba verda 450
 HEREDE *llat.* 298
 heredera 298
 herència 332
 heretat en vida 332
 heretatge 332
 hereu 296, 298, 362
 hereua 298
 hereva 298, 361
 HĒRI *llat.* 327, 413
 HERI SERO *llat.* 327
 herieva 298
 hermanos 301
 hermanos *cast.* 301
 herpe 379
 heura 293
 hi fet 302
 hi ha arròs 349
 hier 327
 hier *oc.* 327
 hijos desconocidos 353
 hir 326, 327, 413
 histori 414
 història 414
 HOC *llat.* 411
 HO[C] DIE *llat.* 326
 HŎDIE *llat.* 326
 hombros, a 399
 hombros, als 399
 home *angl.* 439
 home de l'ama 356
 home de la barba 382
 home de la dida 356
 home de la por 382
 home de les fandilles 382
 home del greix 382
 home del sac 382
 home del sarró 382
 homenera 349
 homes 337
 homidal 453
 honda 390
 honda *cast.* 390
 HOQUE *llat.* 411
 HOQUE ANNO *llat.* *vg.* 411
 HORA *gr.* 274
 HŎRA *llat.* 274
 hora 274
 hora baixa 408
 hora quieta 419
 HORA SEXTA *llat.* 407
 hora tarda 408
 horabaixa 408
 horeta 407
 Hospici, de l' 353
 Hospici, l'han tret de l' 353
 HRAMP* *gòtic* 455
 hué 326
 hui 326
 huí 326
 huit 437
 humitat 433
 hura 274
 huy *ant.* 326
 huyí 326
 iac 450
 iai 269, 382
 iai marranxo 382
 iaia 364
 iaio 269, 364
 icclésia 302
 iclésia 302
 ierna 361
 ierno 296
 igglésia 302
 iglégia 302
 iglésia 302
 igllésia 302
 igol 453
 igolada 433
 igrésia 302
 igualera 433
 ilésia 302
 illésia 302
 ILLOS *llat.* 337
 IMBER *llat.* 426
 IN HOC ANNO *llat.* 411
 Inclusa, de la 353
 INDE AD *llat.* 404
 INDERECTIARE* *llat.* *vg.* 440
 indicador del vent 417
 infant 360
 INFANTEM *llat.* 360
 infantó 360
 ins 327
 ins, d' 415
 INTER *llat.* 415
 intercalar 410
 intetterigare *sard* 438
 intre, d' 415
 IOCARI *llat.* 306
 iot 450
 IRIDOS *gr.* 432
 IRIS *llat.* 432
 Iris 432
 isglésia 302
 ISTIC *llat.* 415
 istiu 287
 istranare *sard* 460
 IUNGERE *llat.* 348
 IUVENCELLUS* *llat.* 345
 IUVENCUS *llat.* 345
 ja clareja 405
 ja clareja el dia 405
 ja ha passat el pontet 344
 ja se fa de dia 405
 ja ve el dia 405
 jacotí 354
 jacotin *oc.* 354
 jagant 446
 jai 269, 344, 364

- jaia 344
jaia sorda 395
jaio 269, 364
janer 286
jaglador *ant.* 393
jaglar 393
jangler *fr. ant.* 393
JANUARIUS *llat.* 286
jasia 327
jau 276, 278
Jaume 420
JEJUNIUM *llat.* 281, 414
JENUARIUS *llat.* vg. 286
Jepo 382
Joanot 359
joc 272
jóc 402
joc d'escampella 385
joc de sa bolla 384
joc del martinet 395
joc dels bastonets 385
JÖCU *llat.* 272
JOCULARE *llat.* 306
joglar 306
JOHANNES *llat.* 420
joli *fr.* 385
jòli *oc.* 385
joliol 312
Jome 420
jopit 402
Jordà, en 423
joriol 312
jorn 405
jornada 405
jostícia 298
jou 276, 278
Joume 420
jous 311
jove 296, 341, 342, 361
jovença 345
jovençans 322, 345
jovencell 345
JOVENCIANOS* 345
JOVIS *llat.* 311
Juan 306
juar 306
jub 321
juba 321
judios 382
jueu 382
jugar 306
jugar a fet 401
jugar a la roda 391
jugar a la rotllana 391
jugar a la tarara 391
jugar a redoletxo 391
jugar a redona 391
jugar al corro 391
juglar 306
juiol 312
JUK *germ.* 402
julho *port.* 312
juli 385
juliol 312
JULIUS *llat.* 312
jull *ant.* 312
jullol 312
junglador 393
junta 348
juntar 348
junts, estar 348
junts, ser 348
juny 312
junyida, una 407
jup 402
jupit 402
jurar 375
juriol 312
Jusep 306
justícia 298
juve 341
JUVENCIANU* *llat.* vg. 345
JUVENCIUS *llat.* 345
juyl *ant.* 312
[χ]ona 390
[χ]ueves 311
[χ]ueves ladrero 376
[χ]ueves ladero 376
KAFF- 460
KÁLAΘOS *gr.* 458
KANBŪŠ *àr. hispànic* 421
karraixari *sasserès* 377
KASK 386
KAUMA *gr.* 419
kèba *sard* 446
kegel *al.* 384
kegil *germ. ant.* 384
kèvva *sard* 446
KIBORION *gr.* 392
KOIMETERION *gr.* 323
KOLAPHOS *gr.* 389
KOMETES *gr.* 394
korte *sard* 421
korti *sard* 421
KOTTA* *fràncic* 370
KRAPPA* *fràncic* 400, 455
kulis písipiris *sard* 402
LABES *llat.* 460
LABI *llat.* 460
labor 346
LACRIMARE *llat.* 365
LACUS *llat.* 450
ladrar *cast.* 308
ladrero 376
ladrido *cast.* 308
laie *fr.* 354
laieta 354
LAMBRUSCA *llat.* 437
lamp *oc.* 430
LAMPARE *llat.* 430
LAMPEIN *gr.* 430
lampo *it.* 430, 431
LANTERNA *llat.* 431
lantori 433
LAR *llat.* 450
lardayolu *sard* 376
LARDU *llat.* 376
large *fr.* 271
largo *it.* 271
LARGUS *llat.* 271
latido *cast.* 308
latrido *cast.* 308
LAUCIDARE* 430
lavandera 352
lavi 364
LAXIUS *llat.* 412
layette *fr.* 354
len *ant.* 460
LENDINE *llat.* 424
LENE *llat.* 460
lentore *sard* 433
levandièra *oc.* 352
LEVARE *llat.* 352
LEVICETIO *cèltic* 430
limpiar *cast.* 428
LIMUS *llat.* 450
llà 327
llac 450, 453
llaç de Sant Martí 432
lladre i el gendarme, el 396
lladrer 376
llagrimar *ant.* 365
llagrimenjar 365
llam 430
llambarda 450
llambrusca 437
llamp 430, 431
llamp boiet 431
llamp de calor 431
llampar 430
llampec 430, 431
llampec de calor 431
llampegada 431
llampegar 430, 431
llampear 431
llampet 430, 431
llampetjada 431
llampetjar 431
llampic 431
llampigar 431
llampit 431
llampó 431
llampuc 431
llanterna 431

- llanternada 431
 llapissada 460
 llapó 450
 llar 271, 450
 llard 376
 llarder 376
 llarg 271, 450
 llargo 271
 llarguesa 271
 llarot 450
 llat 450
 llau 460
 llaussar 430
 llavador 452
 llebre 396
 llebreta 396
 lledre 271
 llegany 423
 llegat 362
 llegatari 362
 llegítima 362
 legitimant 362
 lleguis 271
 llema 424
 llemeneta 424
 llemisc 450
 llenca 437
 llençolets 354
 llenegall 460
 llenxa 271
 lleó 382
 llepar 450
 llepís 450
 llepó 450
 llerg 271
 llésia 302
 llèstima *dial.* 271
 lletgitima 362
 llevador 393
 llevadora 352
 llevanera 352
 llevar 352, 393, 455
 llevar el pit 355
 llevar la llet 355
 llevar la mamella 355
 llevassi 425
 llevassot 425
 llévens 455
 lleves 455
 llibreta 396
 lligallo 441
 lligallo *arag.* 441
 llim 450
 llimac 450
 llimisc* 450
 llimpiar 428
 llisar 460
 llisó 460
 llistada 421
 llitarrada 460
 llivissada 460
 lloc 317, 439
 llocaret 439
 llodo 320
 llogar *ant.* 317, 439
 llogaret 317, 439
 llogarret 317, 439
 lloguet 439
 llom 442
 llom, al 399
 llom, de 404
 lloma 442
 llomada 460
 llomar 460
 llombrigo 421
 llombrígol 421
 llomet 442
 llometa 442
 llomisna* 424
 llong 271
 llonza 460
 llop 382
 llord 450
 lloronas *cast.* 365
 llostre 405
 llot 320, 450, 453
 llotada 450
 llovina 424
 llovisna 424
 llovisna menuda 424
 llovisneta 424
 llovizna *cast.* 424
 llufa 449
 llugar 317
 llugaron 439
 lluna 449, 451
 llunar 351
 llunàtic 351
 lluneta 396
 llupia 345
 llúpia 345
 llusset 430, 431
 lobo 382
 LOCALE *llat.* 317
 LOCU *llat.* 317
 LOCUS *llat.* 439
 lolo *ant.* 364
 loma *arag.* 442
 longe *fr.* 460
 LONGIUS *llat.* 412
 longu *sard* 271
 LONGUS *llat.* 271
 los 337
 LOUKIDATIO *cèltic* 430
 lucero 422
 lucero *cast.* 422
 lugar *cast.* 439
 luglio *it.* 312
 LUMBEA *llat.* 460
 LUMBU *llat.* 399, 404
 lunar *cast.* 351
 LURIDUS *llat.* 450
 LŮTU *llat.* 320
 LŮTUM *llat.* 450
 luz *cast.* 422
 mà 360
 ma cut 396
 mà peluda 382
 maça 305, 397
 maça de fusta 397
 macarulla 387
 macera 397
 maces 373, 397
 maceta 373
 macho *cast.* 344
 machorra *cast.* 349
 machucho *cast.* 344
 macip 342
 maco 429
 maçó 305
 maçoles 373
 maçorques 373
 MACRU *llat.* 281
 MACULA *llat.* 351
 MACULAE *llat.* 442
 madastra 294, 295
 madastre 294
 madastro 295
 madeixeta 450
 madrastra 295
 madrastra 295
 madrina 352
 madrina *cast.* 352
 madron 356
 madrona 268, 352, 356
 madrugada 405
 madrugar 405
 maeixó 425
 Mafumet 418
 magar 396
 Magdalena 365
 magdalenes 365
 magrana 323
 magre 281, 374
 MA'ĠŮĠ *àr.* 344
 maig 344
 mainada 357, 360
 mainadera 357
 mainatge 360
 mairastra 294, 295
 mairastre 294
 mairastro 294, 295
 maisnada 360
 maiso(n) 360

- maisonada 360
 maití 405, 406
 maití maití 405
 maitin *oc.* 406
 maitín 406
 maitinada 405
 maitinar 405
 maitino 406
 màixquera 378
 major 364
 majordona 369
 ma[χ]o *cast.* 429
 MAKUTINU* *llat.* 406
 mal casats, estar 348
 mala dona 349
 mala pell 349
 mala persona 349
 mala sorra 349
 mala xica 349
 malalta 293
 malandando 349
 malauta 293
 Malaventura 382
 malear 375
 malediccions 375
 MALEDICERE *llat.* 375
 maleiar 375
 maleir 375
 malla 442
 mallada 442
 malragonau 375
 malva 459
 mama 355
 mamar 355
 mamelon 442
 MAMMA *llat.* 355
 mamu 382
 man 443, 444
 man solana 444
 man solanera 444
 man ubaga 443
 manal 447
 MANALE *llat.* 447
 manancial 447
 manante *cast.* 447
 manantial 277, 447
 manantío *cast.* 447
 manan[θ]ial 447
 manar 303, 390
 MANARE *llat.* 447
 mançana 392
 mancha *cast.* 351
 mandanga 349
 MANDARE *llat.* 303, 390
 mandarra 349
 mandra 349
 mandrarra* 349
 mandró 390
 mandrou *oc.* 390
 manducones *llat.* 400
 mandúrria 390
 MANE *llat.* 288, 406
 mànega 425
 MANEO *llat.* 439
 mangala 384
 mangrana *dial.* 323
 maníac 360
 màniga ampla, de la 349
 mans, de 403
 mans a terra, de 403
 mans balbes 438
 mans en terra 400
 mans fites 438
 MANSIONATICU *llat.* 360
 MANSIONEM *llat.* 360
 MANSUM *llat.* 439
 mantellines 450
 MANTICA *llat.* 393
 manxa₁ 'taca' 351
 manxa₂ 393
 manxador 393
 manxar 393
 manxega 393
 manya 360
 manyac 360
 manyaco 360
 mar 332
 Mar de Déu 339
 marastra 295
 marble angl. 386
 març 436
 marcador de vent 417
 marceria 436
 MARE *llat.* 451
 mare 295, 301
 mare ciega 395
 Mare de Déu 337, 339
 Mare de Déu Canalera 339
 Mare de Déu Candelada 339
 Mare de Déu d'Encandeler 339
 Mare de Déu de Candeler 339
 Mare de Déu de Candelera 339
 Mare de Déu de febrer 339
 Mare de Déu de la candela 339
 Mare de Déu de la Candelera 339
 Mare de Déu de la Popa 355
 Mare de Déu del Candeler 339
 Mare de Déu del febrer 339
 mare de llet 268, 356
 mare dida 268
 mare fina 396
 Mare Guilleuma 382
 mare madastra 295
 mare seca 357
 marela 392
 marelle *fr.* 392
 marfanta 382
 MARĠ *àr.* 453
 marge *fr.* 454
 margela 454
 margelle *fr.* 454
 Maria Enganxa, na 382
 Maria Ganxo, na 382
 Maria Magdalena 365
 mariastra 295
 maridar 340
 marit de la dida 356
 marjal 453
 maroti 382
 marrà 360
 marraco 382
 marraine *fr.* 352
 marramau 400
 marrameu 400
 marrameus 400
 marramiau 400
 marramiaus 400
 marrana 392
 marranxa 392
 marranyau 400
 marrasta 295
 marrastra 295
 marrec 360
 marreco 360, 382
 marro 392
 marroquí 382
 mars 310
 martell 305
 MARTELLUS *llat. vg.* 305
 martes 310
 martinet 397
 MARTIS *llat.* 310
 marts 310
 mas 439
 màs 334
 masada 439
 masca 378
 masca *oc.* 378
 mascara 378
 màscara 378
 mascarar 378
 mascat 378
 mascle 378
 mascra 378
 mascrot 378
 maset 439
 MÁSHARA *àr.* 378
 masia 439
 masque *fr.* 378
 màsquera 378
 MASSAJJA* *àr.* 390
 masseja 390
 massetja 390
 massetxa 390

- massija 390
 matabres 436
 matamosqueros 395
 MATER *llat.* 301
 matí 405, 406
 matí, de 405
 matin *fr.* i *oc.* 406
 matinà 405
 matinada 405
 matinar 405
 matraca 373, 397
 matràcula 373, 397
 matralles 373
 MATRÀQA *àr.* *vg.* 373, 397
 matraques 373, 397
 matraqueta 397
 MATRASTRA *llat.* 295
 MATRINA *llat.* *vg.* 352
 matrona *cast.* 356
 matroques 373
 MATTEA* *llat.* *vg.* 305, 373
 MA(T)TEOLA *llat.* 373
 mattina *it.* 406
 mattino *it.* 406
 MATTINUM* *llat.* 406
 MATURARE *llat.* 405
 MATURICARE *llat.* *vg.* 405
 MATUTINUM 406
 matxar* 446
 matxurranga 349
 matxutxo 344
 maus 400
 mauva 459
 mè 399
 mè, al 399
 me cago en 375
 me cago en Cristo 375
 me cago en dena 375
 me cago en Dénia 375
 me cago en Déu 375
 me cago en Judes 375
 me cago en la mar salada 375
 me cago en Sivilla 375
 me caso en 375
 me caso en Cristo 375
 me caso en dena 375
 me caso en Dénia 375
 me caso en Déu 375
 me caso en Judes 375
 me caso en la mar salada 375
 me caso en Sivilla 375
 mecameta, a 399
 mecoll, a 399
 MĒDIA *llat.* 315
 media 315
 media *cast.* i *arag.* 315
 megos 400
 MĒL *llat.* 275
 mel 275
 melsa 351
 memori, de 404
 memòria, de 404
 mena 452
 menor 362
 MENSIS JANUARIUS *llat.* 286
 MENSIVM *llat.* 333
 menudai 354
 menudall 354
 menudències 354
 menut 354
 merda de sapo 450
 merlet 442
 mèrvels 386
 mèrvils 386
 mèrvols 386
 mès 327
 més alt 445
 mes d'advent 314
 mes de la Cueva Santa 313
 mesdia 407
 mesdiada 407
 mesos d'estiu 287
 mestra de costura 357
 mestre de senys *ant.* 336
 mestressa jove 361
 mestressa vella 361
 Meta 382
 metall 305
 METALLUM *llat.* 305
 metre 327
 meuca 349
 meus 400
 mia 315
 MICHAEL *llat.* 420
 middia 407
 middiada 407
 mieia* 315
 mig 315
 mig voltar 372
 migdia 407, 444
 migdiada 407
 migjorn 407
 miia 315
 mija 315
 mijorada 315
 milà 394
 miloca 394
 milorxa 394
 milotxa 394
 MILUS* *llat.* 394
 MILVUS *llat.* 394
 mina 452
 mine *fr.* 452
 MINNIONE *llat.* 358
 MINUAT *llat.* 293
 MINUTU *llat.* 354
 minva 293
 minxes-manxes 393
 minyó 358, 360
 minyona 357, 358
 minyoneta 358
 miona 358
 mirla 384
 mis 327
 misdiada 407
 missa 302
 missa de huy 326
 misser 300
 MĪSSĪ *llat.* 327
 MĪSSĪT *llat.* 327
 mistrac 396
 mitja 315
 mitjà 362
 mitjorada 315
 MĪTTERE *llat.* 327, 341
 mitxa 315
 moc de gel 435
 mocós 360
 mocos *cast.* 360
 mocs de sapo 450
 MODULU *llat.* 299, 391
 mogle 391
 moix 400
 moix, de 400
 moixadura 433
 moixanga, a la 399
 moixar 427
 moixeranga, a la 399
 moixiganga 399
 mojar *cast.* 427
 mojiganga *cast.* 399
 mol[χ]adura *cast.* i *arag.* 433
 mol[χ]arse *cast.* 427
 MOLA *llat.* 418, 442
 mola 442
 molar 442
 molde *cast.* 391
 mole 391
 molhar *oc.* i *port.* 427
 molí 298, 308, 312, 417, 418
 molí de l'aigua 457
 molí de l'hort 457
 molí de vent 394
 MOLINU *llat.* 418
 molione *sard.* 418
 moll 453, 460
 molla 453
 mollar *gall.* 427
 MOLLE *llat.* 453
 mollediu 453
 molleig 453
 mollera 453
 molleríc 453
 molleriu 453

- MOLLIARE *llat.* vg. 427
 MOLLIENDA *llat.* 433
 mollisna 424
 molló 442, 445
 mollonera 445
 mollonet 442
 molsa 450
 momo 382
 mona 395
 mona, a la 399
 MONACHELLUS *llat.* 370
 MONACHUS *llat.* 370
 monaciello 370
 monacillos 370
 mónago* *ant.* 370
 monaguillos 370
 MONAXÓS *gr.* 370
 monazillos 370
 monecillos 370
 monezillos 370
 monja 349
 MONOS *gr.* 370
 mont a punta 442
 MONTE *llat.* 442
 monte 442
 montet 442
 montfcul 442
 montfculo *cast.* 442
 montillo 442
 montinya 442
 montiyu *sard* 442
 moraco 382
 moral 424
 morca 450
 morena 285
 morgaixos 450
 morioni 418
 moro 382
 moro Mussa 382
 moroti 382
 morracó 382
 morrada 403
 morret 442
 morro 442
 morro, de 403
 morros, de 403
 morros a terra, de 403
 MORTARIU *llat.* 285
 mortar 285
 morti *it.* 367
 morts 367
 Morts 383
 MORTUU *llat.* 383
 mosca cieca *it.* 395
 mosca xega 395
 mossa 342, 357, 358
 mossen 300
 mossèn 300
 mossen Andreu 300
 mossènyer 300
 mosseta 358
 mosso 342, 343, 358
 mosso vell 344
 mostatxo 382
 mota 454, 457
 moti 382
 motle 299
 motlle 391
 motllo 391
 motlo 299, 391
 motroton 442
 MOTULONE* *llat.* 442, 445
 MOTZ 342
 mouiller *fr.* 427
 mozzo *it.* 358
 muda d'una criatura 354
 muiadura 433
 muiar 427
 mulassa 378
 mulí 298, 308, 312
 mulione *sard* 418
 mulladura 424, 433
 mullar 424, 427, 433
 mullat de la boira 433
 mullena 433
 mullenada 433
 mullerar 340
 MUM SENIOR* *llat.* 300
 numerota 382
 mumo 382
 mundana 349
 mundo *cast.* 346
 mundo ple de roba 346
 munedai 354
 municipal 382
 munt 289, 442
 muntanya 442
 muntanya bolonada 442
 muntanya terrera 442
 muntanyeta 442
 muntanyola 456
 muntar 372
 muntinha *oc.* 442
 munyaco 360
 mur 454
 MURAENA *llat.* 285
 muralla 454
 muro 454
 murter 285
 MUS *llat.* 399
 muscle, a 399
 muscle, al 399
 muscles, als 399
 musclos, als 399
 MUSCULU *llat.* 399
 música de tets 350
 músiques 350
 mussa 450
 MUSTEUS *llat.* 453
 mustia 345
 mustii 345
 MUTS-* 342
 MUTT-* 342
 MUTULUS *llat.* 445
 mutxoc 446
 nadal 314
 nadale *sard* 314
 nadó 360
 nafora 457
 naixement 447
 nàixer 276, 447
 naiximent 447
 naiximent *ant.* 447
 nano 360
 NANUS *llat.* 360
 NA'ÒRA *àr.* 457
 naral 314
 nas, de 403
 nas, en el 403
 nas a terra, amb el 403
 nas a terra, de 403
 nascut fora lloc 353
 nassos, de 403
 nat en set mesos 333
 NATONE *llat.* 360
 NATUS *llat.* 360
 nau 272
 naufrag 401
 NA'URA *àr.* 457
 navaja 417
 nava[χ]a *cast.* 417
 neblina 424
 neboa 297
 neboda 297
 nebodeta 297
 nebora 297
 NEGARE *llat.* 375
 nen 358, 359, 360
 nena 358
 nene 359, 360
 nene *cast.* 359, 360
 nenet 359, 360
 nenon 359
 NEPOS *llat.* 297
 NEPOTA *llat.* vg. 297
 NEPOTE *llat.* 297
 NEPOTIS *llat.* 297
 NEPTA *llat.* 297
 NEPTICULA *llat.* 297
 NEPTILLA *llat.* 297
 NEPTIS *llat.* 297
 nèt, al 398
 neta *gall. i port.* 297
 néta 297

- neu 436
 neu, de 437
 neu de volva 437
 nevateres 423
 NIBULUS* *llat.* 423
 nieta *cast.* 297
 nigul 423
 nigulat 423
 niguls 423
 nin 342, 357, 358, 359, 360
 nina 358, 359
 ninera 357
 ninet 359, 360
 nineta 359
 nino 359
 ninoi 342, 359
 ninon 359, 360
 Ninou 331
 NINUS* *llat.* 357, 359
 ninxo 458
 nínxol 458
 ninyera 357
 nipote *it.* 297
 níquel 386
 nissos 436
 niu 354
 nivol *oc.* 423
 no és de gaire bona mena 349
 no és del temps 333
 no és dona catòlica 349
 no és dona conforme 349
 no poder fer capó 438
 no poder fer culet d'ou 438
 no poder fer culet de gallina 438
 no poder fer culet gallina 438
 no poder fer el coco 438
 no poder fer el pomellet 438
 no poder fer la pinya 438
 no poder fer ni punyet 438
 no té pare 353
 no tenir tacte 438
 nòbbia 341
 nòbbio 341
 noça 340
 nòças *oc.* 340
 noces 340
 noces *fr.* 340
 nodriz *cast.* 268
 nodriza *cast.* i *arag.* 268
 noembre 273
 noembre *ant.* 273
 noi 342, 358, 359
 noia 342, 358, 361
 noia del cabaler 361
 noiet 359, 360
 noirça *oc.* 268
 noivo *gall.* i *port.* 345
 nòlit 385
 nom 275
 nòquel 386
 NÖRA *llat.* *vg.* 361
 nora 361
 nora *cast.* *ant.* 457
 nord 289
 nori 457
 noria *cast.* 457
 nòria 457
 nòria d'animal 457
 nòria moruna 457
 norte 289
 nottata *it.* 299
 nou 272, 345
 nourrice *fr.* 268
 novell 345
 NOVEM *llat.* 273
 NOVEMBER *llat.* 273
 novembre 273
 NOVEMBRIS *llat.* 273
 novença 345
 novençans 322, 345
 NOVERCA *llat.* 295
 novi 341, 342
 novi *ant.* 341
 nòvi *oc.* 341, 345
 novia 340, 345
 nòvia 340, 342, 346
 nòvia 341, 345, 346
 noviage 346
 novialatge 346
 noviatxe 346
 NOVICIU *llat.* 345
 novembre 273
 noviembre *cast.* i *arag.* 273
 noviis 322, 345
 novio *cast.* 345
 nòvio 341
 nòvio 341, 345
 nòvios 322, 340, 345
 nòvios 322, 345
 novis 322, 345
 novís 345
 NOVIUS* *llat.* *vg.* 341, 345
 novo 280
 NOVUS *llat.* *vg.* 341
 nozze *it.* 340
 nubes 423
 NUBILUS *llat.* 423
 nuca, de 404
 NUCHA *llat.* 404
 nuera 361
 nuera *cast.* 361
 nufraig 401
 núgol 423
 núgol de temporal 423
 núgol de tronada 423
 núgols 423
 núgols d'aigua 423
 núgols secs 423
 NUHA *àr.* 404
 número 349
 núols 423
 núpcies 340
 NUPTIAE *llat.* 340
 nursa 357
 nurse *fr.* 357
 NŪRUS *llat.* 361
 NUTRICE *llat.* 268
 NUTRICIA *llat.* 268
 núvel 423
 núvels 423
 nuvi 341, 345
 núvia 341, 345, 346
 nuvia 346
 nuvianges 346
 nuviatge 346
 núvios 345
 nuvis 322, 345
 núvol 423
 nüvol 423
 núvol vermell 423
 nuvola *it.* 423
 nuvolades 423
 núvols 423
 núvora 423
 nyinyera 357
 obac 443
 obag 443
 obaga 443
 obago 443
 obiot 451
 obrer 369
 obrir l'ull 429
 OBSCURUS *llat.* 443
 obstinència 374
 OC'LU *llat.* *vg.* 305
 OCTO *llat.* 325, 326
 OCTOBER *llat.* 325
 octubre 325
 octubre *oc.* 325
 OCTOBRIS *llat.* 325
 OCTOBRIUS *llat.* 325
 octubre 273, 325
 octubre *cast.*, *port.* i *gall.* 325
 OECONOMUS *llat.* 300
 ogwany* 411
 OIE *llat.* 326
 olla 275
 ombra 443
 ombrada 443
 ombradís 443
 ombradiu 443
 ombrat 443
 ombrel 443
 ombria 443

- Ombria de la Sarsa 443
 ombrienc 443
 ombrieta 443
 ombril 443
 ombrió 443
 ombriós 443
 ombriu 443
 ombriua 443
 ombriva 443
 ombrívol 443
 on 327
 ona 303
 oncle 294, 344, 362, 363
 oncllet 344
 onclo 344, 363
 onclu 363
 onguan 411
 onguany 411
 OPACA *llat.* 443
 OPACU *llat.* 443
 ORA *llat.* 421
 ora 437
 oracions, entre les dos 405
 ORBUS *llat.* 395
 orc 459
 orco 382
 OSSARIA *llat.* 323
 ossera 323
 otone 409
 otony 409
 otonyo 409
 otoño *cast.* 409
 ottobre 325
 otubre 325
 ova 450
 ova *cast.* 450
 pa de boda 345
 pa de nocs 345
 pa torrat 395
 padastra 295
 padastre 294, 295
 padastro 294, 295
 padde 300
 padrastra 294
 padrastró 294
 padrastru 294
 padrastru *cast.* 364
 padre 301
 padres *cast.* 301
 padrí 269, 364
 padrí jove 364
 padrí vell 364
 padrino 364
 padrino *cast.* 364
 paese *it.* 317
 paia 349
 paidastre 294
 pairastre 294
 pairastro 294
 paire grand *oc.* 364
 país 317
 pà[χ]lara 349
 pa[χ]larillera 349
 pa[χ]lillera 349
 pala 417
 pala-i-pic 385
 pala-i-piu 385
 PALANCA* *llat. vg.* 385
 palanca 385
 palanqueta 385
 palet 392
 paleta 373, 417
 palhardo *oc.* 360
 palico ciego 395
 palitoque *cast.* 384
 palitos 385
 palitroc 384
 palitroque *cast.* 384
 palitroques 373
 palla 437
 palla *it.* 386
 pallaga 358
 pallago 358, 360
 pal·lar 342
 pallardo 360
 pallargo 360
 pallot 437
 palma 459
 palmera 423
 palo 384, 385
 paloma 437
 palometa 437
 palpar 395, 438
 palpes 438
 PALUS *llat.* 385
 PAMPINU *llat.* 437
 pàmpol 437
 pampulaia 437
 pandera 349
 pandero 349
 pandoga 324
 pandorga 324
 pandorga *cast.* 324
 pandorgar 324
 PANDORICARE* *llat. vg.* 324
 PANDORIUM *llat.* 324
 pandorra 324
 pantà 452
 pantanet 452
 pantano *it.* 452
 panto 382
 panxa, de 403
 panxa a terra, de 403
 panxa en amunt 404
 pany 442
 panyals 354
 pañales *cast.* 354
 papa 382
 papallona 437
 papansa, a 398
 papar 382
 papa-rossolla 382
 paparrosolla *cast.* 382
 papau 382
 papers solters 343
 papí 364
 papo 382
 papot 382
 PAPPARE *llat.* 382
 papu 382
 papus 382
 parada 451
 parament 346
 parament del casament 346
 parapet 454
 parapetto *it.* 454
 parapou 454
 parar 329, 346
 parastre 294
 parat 453
 pare 294, 301
 pare de llet 356
 pare desconocido, de 353
 pare dido 356
 pare padastre 294
 pare vell 364
 parèixer una ploradora 365
 paret 454
 paretó 454
 pariastra 294
 paris 445
 parlar 342
 parlar mal 375
 paró 396
 PAROCHIA *llat.* 300
 PAROCHUS *llat.* 300
 parrac 437
 parracaire 382
 pàrraco 300
 parracs de núgols 423
 parrain *fr.* 364
 parrastre 294
 parrastre 294
 parrèn 364
 parroco 300
 pàrroco 300
 parròquia 302, 368, 439
 parrús 348
 part 412
 part assolada 444
 part aubaga 443
 part aubagosa 443
 part бага 443
 part damunt 412

- part de l'ombra 443
 part de la sombra 443
 part del llevant 444
 part del sol 444
 part demà, de 412
 part solana 444
 part soleia 444
 part ubaga 443
 part umbria 443
 partera 352
 partera *cast.* 352
 pas 334, 357
 pas de cabanyal 441
 pas de lligallo 441
 pas del bestiar 441
 pas ramader 441
 Pasca 283
 PASCHA *llat.* 283
 Pasco 283
 Pasco Florit 283
 Pascu 283
 PASCUA *llat. vg.* 283
 PASCUUM *llat.* 283
 Pasqua 283
 Pasqua d'Abril 283
 Pasqua de Flors 283
 Pasqua de Pentecosta 283
 Pasqua de Reserrecció 283
 Pasqua de Resolució 283
 Pasqua de Resurrecció 283
 Pasqua de Resurreccion 283
 Pasqua de Resurreció 283
 Pasqua de Resurretgió 283
 Pasqua de Resurretsió 283
 Pasqua de Resurrió 283
 Pasqua de Sant Vicent 283
 Pasqua dels concrets 283
 Pasqua Florida 283
 Pasqua Granada 283
 Pasqüetes 283
 Pasques 283
 passador 441
 passar 429
 passar-se la broma 429
 passat demà 412
 passatge 441
 passejadora 357
 passejanta 357
 passejar 357
 passejol 390
 passetja 390
 Passos 379
 pastera 458
 pata 399
 pata *oc. i cast.* 400
 patac 425
 patac d'aigua 425
 patacada 425
 patacot 425
 patamoll 453
 patana 396
 PATER *llat.* 301, 364
 paterave 382
 pati 453
 patimoll 453
 pato 417
 patraca 373
 patraques 397
 PATRASTRE(M) *llat.* 294
 patrica-patroca 373, 397
 patrimoni 332
 PATRINUS *llat.* 364
 PATRUUS *llat.* 363, 364
 PATTA* 400
 Patutes, en 382
 PATUUM *llat.* 453
 patxigosa 419
 patxocal 453
 pau 272, 276, 278
 pauma 459
 paupisso 392
 PAUTA* 400
 pauta *oc.* 400
 peca 386
 pecat 375
 pecater 375
 pecatós 375
 peco 386
 pecoll, a 399
 PECTUS *llat.* 327
 pedaç 437
 pedani 439
 pedania 439
 PEDE *llat.* 285
 PEDEM *llat.* 439
 pedir *cast. i arag.* 267
 pedra 294, 295, 436, 442, 454
 pedra del pou 454
 pedrada 436
 pedre 309
 pedregada 436, 460
 pedregar 436
 pedrejar 436
 pèdrer 309
 pedrera 442
 pedrís 454
 pedrisco 436
 pedrissa 442
 pedrusca 436
 pega 351
 pega al sol 444
 pegar 401
 pegar la volta 372
 pegar una correguda 396
 peix de terra 460
 PELAGUS *llat.* 451
 pèlec 451, 452
 pelegrina 349
 pell 349
 Pellarenques 382
 pellerotaire 382
 pellofa 437
 pendatxos 437
 pendó 349
 pendons 437
 penèl *oc.* 417
 penell 417
 PENELUS *llat.* 417
 penjaroll 435
 penjoll 437
 penjorell 435
 pennello *it.* 417
 pensa a terra, de 403
 pénsuc *dial.* 370
 pénsut *dial.* 370
 pentinet 395
 pentinet què cerques 395
 penya 442
 penyores 396
 peonar 402
 pepa 349
 pepé 364
 pépé *fr.* 364
 pepita 349
 peramunt 442
 percala 349
 perde 309
 perdé 309
 perdre 309
 PÉRDÈRE *llat.* 309
 perdigot 356
 perdiu 356
 perdre 309
 Pere Botero 382
 père *fr.* 364
 perera, a la 399
 pereta 387
 perinola 387
 perluc 450
 Perot 359
 perra 294, 295
 perra *cast.* 349
 perrera 349
 PERSIDIA* 390
 persignar 330
 PERSIGNARE *llat.* 330
 pesar figues 407
 pescapous 455
 pescar 455
 petanera 349
 PETERE *llat.* 267
 PETIRE* *llat.* 267
 petit 360, 362
 petit indret 439

petits draps 354
 PETĪTUS *llat.* 267
 PETĪVI *llat.* 267
 PETRA *llat.* 294, 295
 PETRUS *llat.* 420
 Petrus Ninot 359
 peu 285, 398
 peu, a un 398
 peu, amb un 398
 peu, en un 398
 peu angelet, a 398
 peu anillo 392
 peu cloc, a 398
 peu coix 392
 peu coix, a 398
 peu coixet 392
 peu coixet, a 398
 peu coixo, a 398
 peu cosso 392
 peu cosso, a 398
 peu enlaire 398
 peu figo, a 398
 peu perranquet, a 398
 peu ponsa, a 398
 peu ranco, a 398
 peu rancot, a 398
 peu ranquet, a 398
 peu rincot, a 398
 peu rinquet, a 398
 peu roncot, a 398
 peu ronquet, a 398
 peu sàliga, a 398
 peu xinxenc, a 398
 peus 337
 P(H)ALANCA *llat.* 385
 piadre 309
 pic 305, 385, 389, 442, 445
 pica 304, 371, 442, 445, 452
 pica beneitera 371
 pica d'aigua beneita 371
 picador 305
 picalsal 381
 picaó 409
 picar 305, 350, 371, 385, 389, 425, 442, 445
 picar *cast.* 388
 picarol 350
 picarolada 350
 picasó 409
 picatxo 445
 PICCARE *llat.* 442
 pic-i-pala 385
 pico 388, 445
 picó 409
 picor 409
 picot 305
 pierre 309
 pierdre 309

piets* 327
 piga 351
 pigots 438
 pi[χ]aita 349
 PĪLA *llat.* 305, 371
 pila 305, 371
 pilastra 454
 pileta 371
 pillar una banyada 427
 piló 305
 pinar 442
 pinaret 442
 pinça 388
 pincho *cast.* 388
 pinell 417
 pingell 395
 pinjar 393
 pinjolador 393
 PĪNNA *llat.* 417, 442
 pinxirigall 435
 pinxo 388
 pinya 439
 pinyell 417
 pinyó de cases 439
 pioggia *it.* 426
 piou 316
 pioure 276
 pipí 364
 pique 385
 piquet 385
 piqueta 371
 piqui 385
 pirurí 385
 píspiris 402
 píspiris *sard* 402
 pisquina 451
 pisso 392
 pit 355, 396
 pit amagar 396
 pitada 308
 pitar 307, 308
 piti 392
 pito 386
 pitón 386
 pits 327
 pitxó 388
 pítxol 387
 piu 388, 395, 396
 piul 388
 piular 307, 308, 388, 438
 piulit 308
 piulots 438
 piutxa 426
 pixum de boira 424
 pixum de broma 424
 pla 445
 pla, de 403
 pla de dalt 442

plaça 426
 PLACERE *llat.* 314
 plaer 314, 426
 plaga 349
 plagassa 349
 plaguda 426
 plam 392
 plan 392
 plana dalt de muntanya 442
 planella 442
 planilla 442
 planxa 351
 planxa d'un conciet 351
 plànyer 365
 planyeres 365
 planyideres 365
 plañideras *cast.* 365
 plapa 351
 plaser 314
 plat 458
 plata 453
 platamoll 453
 PLATEA FONTANA *llat.* 447
 platera 392
 platerets 458
 plateu 442
 plateu *oc.* 442
 platxa 351
 plaure 276
 PLAUTA *llat.* 400
 plè 386
 plegats, estar 348
 pleureuses *fr.* 365
 plloguda 426
 pllou 316, 426
 plluja 426
 pllutja 426
 pllutxa 426
 plogúa 426
 ploguda 426
 PLŌIA *llat.* vg. 424, 426
 ploma 423
 ploracossos 365
 ploradores 365
 ploraires 365
 ploramorts 365
 ploraneres 365
 plorar 365
 PLORARE *llat.* 365
 ploreres 365
 ploricar 365
 ploricones 365
 plorones 365
 ploroses 365
 plotxa 426
 plou 316, 426
 plou bona aigua 426
 ploure 276, 316, 424, 426

- ploure a botacanal 425
 ploure a pasteres 425
 ploure de bombolla 425
 ploure moralet 424
 plòurer 276, 426
 plouri 276
 PLÖVERE *llat.* vg. 276, 316
 plovida 426
 plovina 424
 ploviscar 424
 ploviscó 424
 plovisna 424
 plovisqueig 424
 plovisquilla 424
 pluca 396
 pluca d'amagar 396
 PLŮERE *llat.* 276
 plugeta 424
 plugim 424
 plugina 424
 PLUIA* *llat.* 426
 pluija 426
 pluja 424, 426
 pluja d'hivern 424
 pluja de pèl de gat 424
 pluja de sementer 424
 pluja fina 424
 pluja fineta 424
 pluja forta 425
 pluja menuda 424
 pluja menudeta 424
 pluja petita 424
 pluja suau 424
 plujat 425
 plujó 424
 PLŮMA *llat.* 423
 PLUMBIARE *llat.* vg. 393
 PLUOIA* 426
 plutja 426
 plutxa 426
 PLUVIA *llat.* 426
 poalets 458
 poals 458
 pobble 317
 pobila 298
 pobilla 298
 poble 317, 439
 poble agregat 439
 poble petit 439
 poble rural 439
 poble xicotet 439
 poblet 439
 pobre 382
 podall 305
 PODION *gr.* 442
 PODIUM *llat.* 442
 poitrine *fr.* 355
 poli, de la 382
 policero 382
 POLIDIA* *llat.* vg. 456
 POLIDION *llat.* vg. 456
 politja 456
 polla 358, 417
 polleta 358
 pollico ciego 395
 POLOS *gr.* 456
 pols 332
 polumbiar* 393
 polvo 418
 pompa 457
 pompa *cast.* 449
 ponat 402
 PONO *llat.* 450
 pont 319
 pont de Sant Martí 432
 PÖNTE *llat.* 319
 pontén 396
 popa 355
 pople 317
 poppa *it.* 355
 popple 317
 PÖPULUS *llat.* 317, 439
 por 382
 porcessó 380
 porfessó 380
 porra 458
 porro 458
 porró de gel 435
 porrons 458
 port 442
 PÖRTA *llat.* 277
 porta 277
 portador 367
 portadora 393
 portal 284
 portar 393
 portell 460
 portella 442
 posa obra 414
 posals 458
 posar saliou 381
 posar-se en bo 429
 posar-se moll 427
 posar-se serè 429
 posar-si serè 429
 pòsit 450
 POSITUM *llat.* 450
 po[s]o 278
 posobra 414
 POSTEA *llat.* 412
 Postes 379
 pota 400, 453
 pota coixa 398
 potamoll 453
 pou, 272, 276, 278, 455
 pou, 'por' 382
 pou, damunt del 454
 pou amb els cadufos 457
 pou d'aigua enxarcada 321
 poulie *fr.* 456
 povalets 458
 povet 278
 Povoleda 298
 po[θ]o 278
 praça 426
 pradí 364
 PRAESENTE *llat.* 347
 PRAESTITU *llat.* 370
 praier 426
 prao 453
 prat 453
 prat aigumollós 453
 prat d'indianes 453
 Pratllong 271
 PRATUM *llat.* 453
 preda 436
 predejada 436
 prèmit 457
 prendre 352, 460
 prendre la siesta 407
 prenedora 352
 pres 326
 presbitari 368
 presbiteri 368
 present 347
 presentalla 347
 presignar 330
 préstec 370
 préstet 370
 previna 298
 prieu 298
 prima *cast.* 297
 primaturo 333
 primavera 409
 primavera d'hivern 409
 primavera de l'hivern 409
 primavera de l'otonyo 409
 primavera de s'hivern 409
 Primer d'Any 331
 Primer de Gener 331
 Primer de l'Any 331
 Primer dia de l'Any 331
 primera de la família 298
 primera filla 298
 primera Pasqua 283
 primerenc 333
 primo *cast.* 297
 PRIMUS *llat.* 297
 privar 374
 PRO *llat.* 341
 probonaro 382
 processió 380
 procession *fr.* 380
 PROCESSIONE *llat.* 380

- processione *it.* 380
 processó 380
 profesó 380
 profession 380
 professó 380
 professons 380
 PROFITIO *llat.* 380
 promès 341, 342
 promesa 342
 prometre 341
 prometuda 342
 prometut 341
 promfessó 380
 promis *fr.* 341
 promise *fr.* 341
 PROMĪTTERE *llat.* 341
 prongar 372
 propi 294
 propri 294
 pròstata 349
 prostituada 349
 prostituée *fr.* 349
 PROSTITUERE *llat.* 349
 prostituïda 349
 PROSTITUTA *llat.* 349
 prostituta 349
 prou 316
 proure 276
 provació 380
 prove 298
 provessó 380
 provessor 380
 prutja 426
 pu 278
 pua 388
 pubila 298
 pubill 296
 pubilla 298
 puça 349
 puces, a 399
 PUER SEPTEM MENSORUM* *llat.* 333
 puig 442, 445
 pujal 442
 pujol 442
 pulçació 380
 pulçassó 380
 pulia 456
 PŪLLA *llat.* 358
 puncha *oc.* 388
 punchar *cast.* 388
 PUNCTA *llat.* 388, 445
 PUNGERE *llat.* 445
 punt més alt 445
 punta 349, 388, 442, 445
 punta d'alba, a 405
 punta de dia, a 405
 punta inglesa 388
 puntal 442, 445
 puntaveles 401
 punteta 388, 442
 punxa 388
 punxó 388
 punxon 388
 punxona 388
 punxonet 388
 pun[θ]ó 388
 PUPA *llat.* 355
 pupa d'aigua 449
 PUPILLA *llat.* 298
 PUPILLUS *llat.* 298
 PUPPA *llat.* 355
 PUPPARE* *llat. vg.* 355
 puput 395
 Puríssima 337
 portal 284
 put 396
 PUTA *llat.* 349
 puta 349
 putana 349
 putanga 349
 putarrassa 349
 putarro 349
 putarrota 349
 putassa 349
 PUTEALE *llat.* 458
 puteta 349
 PŪTĒU *llat.* 278
 putgèrrit, al 398
 PUTIDA *llat.* 349
 putja 426
 putota 349
 PUTTA* *llat. vg.* 349
 putxerol 442
 putxet 442
 puu 278
 puvila 298
 puvilla 298
 QADŪS *àr.* 458
 QUADRAGESIMA *llat.* 282
 QUADRAGESIMA (DIES) *llat.* 282
 quadro 392
 quadros 392
 quall 435
 quall de gel 435
 quallat, s'ha 435
 qualló de gel 435
 qualsevol 349
 quansevol 349
 quansivol 349
 quaresma 374
 Quaresma 282, 284
 quarter 328
 quartier *fr.* 328
 quartiere *it.* 328
 quasi modo 283
 quatre, en 400
 quatre cames, a 400
 quatre cames, en 400
 quatre de sarpa, a 400
 quatre grapes, a 400
 quatre grapes, de 400, 403
 quatre graupes, a 400
 quatre paltes, a 400
 quatre pates, a 400
 quatre peus, a 400
 quatre potes, a 400
 quatre potes, a les 400
 quatre sarpes, a 400
 quedar xop 427
 quedar-se ras 429
 quedo 395
 quedo tapat 395
 queixal 388
 querabruix* 436
 querabruixó* 436
 querida 349
 queridos 348
 quest any 411
 queva 446
 quiau 276
 quic 396
 quic amagar 396
 quilla 384
 QUINCTILIUS *llat.* 312
 quinquella, a la 398
 quinquillet, a 398
 quit 396
 quit amagat 396
 quitlla 384
 Quoresma* 282
 rabadà 441
 rabassada 425
 RABB AD-DÁ'N *àr.* 441
 RĀBITA *àr.* 391
 raccourci *fr.* 440
 radere, de 404
 radere sol 443
 ragonar 291
 ragrac 397
 raia de Sant Martí 432
 raia l'alba 405
 raio 430, 431
 rajoleta 392
 rall de Sant Martí 432
 ralla 432
 ralla de Sant Martí 432
 ram 425, 439
 ram d'aigua 425
 ram de ploguda 425
 rama 425
 ramal 425
 ramal de cases 439
 ramalada 425
 ramalada d'aigua 425

ramameu 400
 ramaniot 382
 ramàs 348, 425
 ramassada 425
 ramassat 425
 ramat 441
 ramera 349
 ramitxó 425
 ramoneur *fr.* 382
 rampa 438, 455
 rampall 455
 rampallegons* 455
 rampins 455
 rampullegons 455
 RAMU *llat.* 425
 rana 397
 ranc 398
 ranc *ant.* 398
 ranca 398
 RANK *germ.* 398
 ranquet 398
 ranxo 349
 raó 355
 raonar 291
 rapar 400
 rapons, a 400
 rapos, a 400
 ras 429
 rasar 429
 rascaiu 367
 rascurcit 440
 rasir 429
 raspa 349
 rastre 420
 rastre d'estrelles 420
 rastre de Sant Jaume 420
 RASTRUM *llat.* 420
 RASU *llat.* 429
 rata 382
 rateta 396
 RATIONE *llat.* 355
 ratlla 432
 ratlla de Sant Martí 432
 ratlla el dia 405
 raval 328, 439
 raval de cases 439
 ravalet 328
 rebalç 451
 rebalçador 393
 rebalçar 393, 451
 reballadora 387
 reballaruga 387
 reballuga 387
 rebarana 454
 rebaranda 454
 rebdor 300
 rebduria 368
 reblincador 393

reblincar 393
 rebolcons, a 400
 rebord 454
 rebotegar 375
 rebumbada 425
 rec 397, 447
 recién casats 345
 recolp 451
 recolzar 407
 recordar 299
 RECTOR *llat.* 300
 rector 300, 325, 368
 RECTOREM *llat.* 300
 rectoria 368
 rectors 334
 redde 300
 reddor 300
 redoblar 372
 redol 391, 418, 421
 redolar 391, 421
 redoletxo 391
 redolí 391, 418
 redolino 418, 421
 redolla 391
 redona 391, 421
 redondel 454
 refilet 308, 430
 refle[χ]o 421
 refrescar 427
 refugi 459
 REFUGIUM *llat.* 459
 reg *ant.* 270
 regal 346, 347
 regal de boda 347
 regalar 347
 regalar *cast.* 347
 régaler *fr.* 347
 regalet 347
 regalim 435
 regall 447
 regalo 346, 347
 regalo *cast.* 347
 regar 447
 RÈGE *llat.* 270
 regent 300
 regentar 427
 REGIONE *llat.* 328
 regolf 418
 regolfar 418
 regrec 397
 rei 270
 reina 318
 reïna 318, 424
 Reis 337, 338
 Reisos 338
 Reix 338
 reixiu 424, 433, 434
 reixiuada 433

reixivada 424
 reixort 453
 Reixos 338
 relacions, tenir 291
 relàmpado 431
 relàmpago 431
 relàmpago *cast.* 430
 religió 307
 relitjó 307
 relitxó 307
 rellameu 400
 rellamp 430, 431
 rellampec 431
 rellampec 431
 rellampit 431
 rellampit 431
 remassada 425
 remelsa 450
 remolí 418
 remolí d'aire 418
 remolí de vent 418
 remolin 418
 remolinar 418
 remolinet 418
 remolins 418
 remoll 460
 remollir 460
 remor 350
 remuiar 427
 remull 424
 remull de boira 424
 remull de broma 424
 remulla 453
 remullar 427
 remullet 424
 renegar 375
 renegar *oc.* 375
 RENEGARE *llat. vg.* 375
 renier *fr. ant.* 375
 renoc 344
 renou 350
 rentador 452
 renyegar 375
 reond *fr.* 421
 repic 425
 repija 454
 repisa 454
 repisa *cast.* 454
 repix 424
 repixum 424
 replà 442
 replaner 442
 replanièr *oc.* 442
 repòs de tots 323
 repotegar 375
 represa 452
 reptor 300
 repturia 368

- requetec 397
 reresol 443
 res de bo 349
 resadores 365
 resar 299
 rescoletxa 391
 reserva 321, 452
 reservar 452
 RESERVARE *llat.* 452
 réservoir *fr.* 321
 reservuar 321
 resina 424
 resollar 382
 resplendor 421
 respolvín 418
 RE-SURGERE *llat.* 453
 retombar 372
 retor 300, 325, 334
 retoria 368
 retors 334
 rettor 300
 rettoria 368
 RETUNDA *llat.* *vg.* 421
 reuada 434
 reumàtic 453
 reumeumeu 400
 reumiar 401
 reural 401
 revinclar 393
 revolar 418
 revolejar 291
 revolí 418
 revolic 418
 revolta 401
 revoltar 372, 418
 revoltejar 372
 revoltí* 418
 revoltinos 401
 revolví 418
 revolví de vent 418
 revul 418
 rezo *cast.* 299
 RHOMBUS *llat.* 387
 riba 448, 460
 ribàs 442, 460
 ribassada 460
 ribast 460
 ribera 448
 rigric 397
 rimolí 418
 rinnegare *it. ant.* 375
 rinxo 299
 rínxol 299
 rio 448
 rio *it.* 448
 rió 328
 río *cast.* i *port.* 448
 rione *it.* 328
 RIPA *llat.* 442, 448, 460
 RIPARIA *llat.* 448
 ritor 300
 rittú 300
 ritturia 368
 ritxo* 299
 riu 448
 riu *oc.* 448
 rîu *rom.* 448
 riuada 460
 RIUS *llat.* *vg.* 448
 RIVUS *llat.* 448
 rixiuada 434
 roada 424, 433, 434
 roada blanca 434
 roba 346, 354
 roba d'anar a batejar 354
 roba de bolquers 354
 roba de casar 346
 roba de dot 346
 roba de faldars 354
 roba de la boda 346
 roba de la núvia 346
 roba de naixement 354
 roba de niu 354
 roba de núvia 346
 roba de nuviatge 346
 roba del nuviatge 346
 roba menuda 354
 roba per casar-se 346
 robda 391
 roberia 346
 robeta 354
 robeta de canalla 354
 robeta de xiquet 354
 roc 442
 roca 442
 roccle 421
 rociar *cast.* 425
 rocio 433
 rocle 391, 421
 roclle 391
 roda 391, 402, 421, 457
 roda a cadufos 457
 roda d'aigua 457
 roda de la patata 391
 rodador 421
 rodaja *cast. ant.* 391
 rodal 421
 rodanxa 391, 421
 rodar 372
 rodet 397
 rodilles, de 400
 rodle* 391, 421
 rodo 391, 421
 rodó 391
 ròdol 421
 rodolar 421
 rodona 391, 421
 rogada 433
 roggie 421
 roglana* 421
 rogle 391, 421
 rogle *murcià* 391
 rogle a la bola 391
 roïll 424
 roïm 424
 roima 424
 roina 424
 roïna* 424
 roinai 424
 roïnai 424
 roïneig 424
 roïnim 424
 rolanxa 421
 rolde 391, 421
 roll 391, 421
 rollar 391
 rollo 391
 romàtic 453
 romiscall 424
 rompre el dia, al 405
 roncadador 397
 roncadora 397
 roncot 398
 rond 391
 rond *fr.* 391, 401, 421
 ronda 391
 rondache *fr. ant.* 391
 rondolar 401
 rondoles 401
 ronglana 421
 ronsadora 393
 ronxadora 393
 ronxar 308
 ronxet 308
 roquissar 442
 ròrul 421
 ROS *llat.* 424, 433
 ros 424, 433
 ros *ant.* 433
 rosa 274
 rosà 433
 rosada 424, 433, 434
 rosada *oc.* 433
 rosada blanca 434
 rosada negra 434
 rosar 424
 ROSCIDARE *llat.* 425
 ROSCIDUS *llat.* 425
 rosée *fr.* 433
 rosill 424
 rosimall 424
 rosina* 424
 rosinar 424
 rossegons, a 400

- ROSTRIÖNE* *llat.* 455
 ROSTRUM *llat.* 455
 ROTA *llat.* 391, 421
 rotgle 391
 rotllana 391, 421
 rotllar 391
 rotlle 391, 421
 rotllo 391, 392, 421
 rotlo 391, 421
 ROTULA *llat.* 391, 421
 ROTULARE *llat.* 387, 391, 421
 ROTULU *llat.* 391, 421
 ROTULUS *llat.* vg. 421
 ROTUNDA *llat.* 391, 421
 ROTUNDU *llat.* 391
 roxada 433
 roxill 424
 rovineig 424
 roxio 433
 roxio *arag. ant.* 433, 434
 RUBT *àr.* 391
 ructeria 368
 rudderia 368
 ruddü 300
 RUDENA* *llat.* 460
 RUDELA *llat.* 460
 rueda 391
 ruedo 391, 421
 ruedo *cast.* 391, 421
 rufagues 423, 424
 RUFUS *llat.* 402
 ruixada 425
 ruixar 424, 425
 ruixarda 425
 ruixat 425
 ruixell 424
 ruixim 424
 ruixio 433
 ruixó 455
 rull 391
 rum 396
 rumiar 306, 401
 RUMIGARE *llat.* 306
 run 421
 runa 460
 rupteria 368
 rural 401
 rutjada 425
 rutjat 425
 rutlla 387, 397
 rutllar 387
 rutturia 368
 rutxat 425
 sabaquero 395
 sabaqueto 395
 saberut 418
 sabó 298
 saboc 395
 saboquero 395
 saborcalls 354
 sabuquedo 395
 sacapoals 455
 sacapoçals 455
 sacapous 455
 sacapovals 455
 sacapuals 455
 sacar 455
 sacar *cast.* 455
 sacar la lleit 355
 sacar la llet 355
 sacar la Quaresma 381
 sacar la Quaresma de casa 381
 sacar-se la banyadura 428
 sacerdot 334
 sacerdots 334
 SACRARIU *llat.* 323
 SACRISTA *llat.* 369
 sacristà 369
 sacristan 369
 SACRISTANUS *llat.* 369
 sacristia 368
 SACRU *llat.* 369
 sacsó d'aigua 425
 saeta 417, 430
 saeta *cast.* 417
 safareig 452
 safreig 452
 SĀGA *àr.* 441
 sagal 358, 360
 sagala 358
 sagalet 360
 sageta 417, 430
 sagí 382
 sagineros 382
 SAGITTA *llat.* 417, 430
 sagrastà 369
 sagrero 323
 sagrestano *it.* 369
 sagriscà 369
 sagristà 367, 369
 sagristan 369
 ŠAHRIČ *àr.* vg. 452
 saieta 417
 salabrar 453
 SALEBROSUS *llat.* 453
 saliaigua 381
 saliaigua de bons ous 381
 saliespàs 381
 salimelious 381
 saliou 381
 salious 381
 sal-i-ous 349
 salipàs 381
 SALIS SPARSIO *llat.* 381
 salispàs 381
 salispassa 381
 salit 379
 saliuou 381
 salobre 453
 salobrés 453
 salpàs 381
 salpassa 381
 salpasser 381
 salpàssia 381
 salpeig 381
 salpejar 381
 SALSPARSIO *llat.* 381
 salt 442
 salt de garsa, a 398
 salta més que les cabres 349
 saltant 398
 saltant en una cama 398
 saltar a la corda 385
 saltar a peu coix 398
 saltimbanqui 349
 saltiró 442
 saltirons, a 398
 saltisbanquis 349
 samacut 396
 samallí samallac 399
 samarra 392
 samarraco 382
 samarrada 425
 sambomba 324
 sambori 392
 sambumba 324
 sammori 392
 samolsa 450
 samorda 419
 sampoquedo 395
 samuquedo 395
 samuquero 395
 san 420
 san Antonino 399
 San Miquel 409
 sancer 281, 446
 sancerro 350
 SANCTE JÁCOBE *llat.* 420
 SANCTIFICARE *llat.* 330
 SANCTU GAVINI *llat.* 325
 SANCTU JACOBUS *llat.* 420
 sanfoina 324
 sang 332
 Sang, de la 353
 sang de bou 329
 sanha *oc.* 453
 SĀNIYA *àr.* 279
 sanmiguelada 409
 sanmiguelada 409
 sanquell 392
 sanquellar 398
 sanquill 398
 sanquillar 398
 sanquillo 398

- sant 392, 399, 420
 sant Antonino 399
 Sant Jaume 420
 Sant Joan 420
 Sant Llètzter 271
 Sant Miquel 420
 Sant Pere 420
 santandria 273, 314
 Santes Creus 379
 Santi Jagüe 420
 Santiago 420
 Santiago, de 420
 santier 440
 santiguar 330
 santinano 399
 santiuà 330
 santolino 399
 santonino, a 399
 santu aïni *sard* 325
 santu Andria *sard* 273
 santuaini 325
 sanya 453
 sapo 395, 450
 SAPONE *llat.* 298
 sapoquedo 395
 sapos, a 400
 sapos, de 403
 saposquedo 395
 saposquedos 395
 sapuquero 395
 sarambat 395
 sarcapous 455
 sarcar 455
 sardana 391
 sarpa, a 400
 sarpassa 381
 sarpasset 381
 sarpàssia 381
 sarpes, de 403
 sarró 399
 sarró, a 399
 sarró, al 399
 sarrompa 387
 sarrona, a la 399
 sarsiada 460
 sas manos cancaradas *sard* 438
 satembre 313
 satgeta 417
 saulit 308
 saulitada 308
 savi 364
 SCALPRUM *llat.* 387
 schelle *al.* 350
 SCHOLA *llat.* 369
 SCINTILLA *llat.* 430
 sec 428
 secar 428
 secristà 369
 segarrès 289
 segon 362
 segon mare 295
 segon pare 294
 segona mare 268
 segona Pasqua 283
 segristà 369
 segundo 362
 segundo *cast.* 362
 segundó 362
 sembomba* 324
 sementer 424
 SEMITA *llat.* 420, 440, 441
 sen 420
 senaòria 457
 sencer 281
 sencoronelis 399
 senda 440, 441
 senda de l'alba 420
 senda travessera 440
 sender 440, 441
 sendera 440, 441
 sendero 440
 sendeta 440
 SENEZIONE *llat.* 450
 seni 279
 sènia 279, 457
 sénia 279, 457
 senicell 450
 senill 450
 senixó 450
 sent 399
 sentat damunt els peus 402
 sentier *fr.* 440
 sentiguà 330
 seny 336
 seny de les hores *ant.* 336
 senya 279
 senyà 330
 senyader 371
 senyal 351, 421
 senyal d'un desig 351
 senyal de naixó 351
 senyar 330, 371
 senyar, se 330
 senyor avi 364
 sépia 279
 SEPTEM *llat.* 313
 SEPTEM MENSORUM* *llat.* 333
 SEPTÉMBER *llat.* 313
 setembre 313
 SEPTÉMBRIS *llat.* 313
 SEPTENU* *llat.* *vg.* 333
 septiembre 313
 septiembre *cast.* *i arag.* 313
 SEPTIMUM *llat.* 333
 sepulturér 367
 sepulturero 367
 séquia 279
 ser nóvios 291
 serè 277, 429
 serena 433
 serenar 429
 serenata 350
 sereno 367, 382
 SERENU *llat.* 277, 429
 serenu 433
 serp 382
 serpassa 381
 serpent-volant 394
 serpota 382
 serra, 'elevació muntanyosa' 442, 445
 serra₂ 'eina per a serrar' 442
 serradet 442
 serrall 442, 445
 serrallada 442
 serralet 442
 serrall 442
 serrallet 442
 serrallo 442
 serraló 445
 serrat 442, 445
 serrau 442
 serret 442
 serreta 442
 sesta 407
 set 333
 set mes 333
 set mesos, de 333
 setè 333
 setembre 313
 setener 333
 setiembre 313
 setiembre *cast.* *i arag.* 313
 setmana 392
 setmeser 333
 setmesí 333
 setmesó 333
 setó 333
 settembre 313
 settor 300
 seure de ca 402
 seure de gos 402
 seure de pastor 402
 SEXTA *llat.* 407
 SEXTUS *llat.* 410
 siat 333
 siatmesino 333
 SIBILARE *llat.* 307
 sibomba 324
 siccu *llat.* 428
 Sidoro 423
 SIDUS *llat.* 422
 siesta *cast.* 407
 siesta del borrego 407

- sietemesino 333
 sietemixino 333
 SIFILARE *llat.* 307
 SIGNALE *llat.* 351
 signar 330
 SIGNARE *llat.* 330
 signe *fr.* 330
 signo 330
 SIGNUM *llat.* 336, 422
 sigristà 369
 seguir 396
 silbido *cast.* 308
 silueta 417
 simbomba 324
 simbònia* 324
 simbòria* 324
 sinell 450
 sini 279
 sínia 279, 457
 SINSIN *àr.* 399
 SINSINAT *àr.* 399
 sinvergüença 349
 sinvergüenza *cast.* 349
 sinyà 330
 sinyar 330
 sinye 330
 sípia 279
 síquia 279
 siricaina 399
 sirueta 417
 sitja 321
 sitxa 321
 siular 307, 308
 siulet 307, 308
 siuletar 307
 siulit 308
 siulo 308
 siuret 308
 siuretar 307
 SKILLA* *gòtic* 350
 SKINA* *germ.* 399, 404
 sobalma 444
 sobí 404
 sobín 404
 sobina 404
 sobines, de 404
 sobrina 297
 SOBRINUS *llat.* 297
 SÖCRA *llat.* 361
 SÖCRUS *llat.* 361
 sofocar 419
 sofocat 419
 sofogància 419
 sofogó 419
 sofragància 419
 SOL *llat.* 275, 444
 sol 275, 444
 sol 450, 460
 sol a mesdia 444
 sol a migdia 444
 sol de Sant Martí 432
 sol eixent 444
 sol ponent 443
 sol pujant 407
 solà 444
 solada 450
 solana 444
 solano 444
 SOLANUS *llat. vg.* 444
 solat, s'ha 460
 solatge 450
 solder* 343
 soldre *ant.* 343
 solei 275, 444
 soleia 444
 soleiada 444
 soleiana 444
 soleil *fr.* 275
 solelh *oc.* 275
 solell 275, 444
 solellar 444
 SÖLE(M) *llat.* 275
 solera 454
 SOLĬCULUM* *llat. vg.* 275, 444
 SOLIS *llat.* 275
 solispassa 381
 solispàssia 381
 SOLITARIU *llat.* 343
 solpàs 381
 solpassa 381
 solsida 460
 solsiment 460
 solsit, s'ha 460
 solsuïda 460
 solt 343
 solter 343, 362
 solter vell 344
 soltero *cast.* 343, 344
 solteron 344
 soltes 377
 SOLUM *llat.* 450, 460
 SOLVERE *llat.* 343
 som 445
 sombomba 324
 sombra 443
 sombria 443
 somorda 419
 somort 419
 sompes 438
 sompo 438
 son 420
 son, un 407
 sonall 305
 sonar 305, 372
 sonar de trillo 372
 sonar es corn 350
 sonar los caldaros 350
 SONARE *llat.* 305
 sonda 390
 sopalma 459
 sopalmo 444
 sorcit, s'ha 460
 sord 310
 sords 310
 sorra 349, 453, 460
 sorrada 460
 sot 451
 sot d'aigua 451
 sota aixella, a 399
 sòtala 401, 403
 soterrador 367
 soterrar 367
 sots balma 459
 SÖTTO* *preromà* 451
 soupàs 381
 SPARGERE *llat.* 381, 429
 SPARWARI* *fràncic* 394
 SPATULA *llat.* 299, 391, 399, 404
 SPELUCA *llat. vg.* 459
 SPELUNCA *llat.* 459
 SPELYGGOS *gr.* 459
 SPELYGX *gr.* 459
 SPONDEO *llat.* 340
 SPONGIA *llat.* 428
 SPONSALIA *llat.* 340
 SPONSUM *llat.* 340
 squilla *it.* 350
 STĒLA *llat. vg.* 329, 394, 422
 STELLA *llat.* 422
 STĒLLA *llat.* 298, 329, 394, 422
 STELLUM *llat.* 394
 STRENA *llat.* 332, 347
 suaneta 447
 suar 447
 SUBSIDERE *llat.* 460
 SUBTERRARE *llat.* 367
 SUBTULUS *llat. vg.* 401
 suca 442
 SUFILARE* *llat.* 307, 308
 sul 275
 SUPINU *llat.* 404
 SUPPA *llat.* 427
 surriaca 387
 sussiada 460
 SYMPHONIA *llat.* 324
 SYMPONIA *llat.* 324
 ta 404
 ta detràs 404
 ta rader 404
 TAB'LA *llat.* 307
 TĀBŪT *àr.* 366
 tabut 366
 taca 351
 taca d'un desig 351

- TACCA* *llat.* vg. 351
 taco 396
 TAIKN *germ.* 351
 ta[χ]ete 392
 talabanc de penya 460
 talda 408
 tallat 442
 tallora 456
 tambor 425
 tamborella 401
 tamborinada 425
 tan 421
 tana 421
 tanca 454
 tancar 454
 tancat d'aigua 452
 TANNOS *gàl·lic* 421
 tanta *oc.* 295
 tany 421
 tap 329
 tapar 395
 tapar els ulls 395
 tapassada 425
 tapaüills 395
 taper *angl.* 385
 taps 458
 tarana 391
 TÁRAQ *àr.* 373
 tarara 391
 tard 408
 tarda 408
 tardada 408
 tardagó 409
 tardaó 409
 TARDATIONE *llat.* 409, 419
 tarde 408
 tardi 408
 tardó 409
 tardor 409, 419
 tardorada 409
 tardur 409
 TARKÎM *àr.* 450
 tarquí 450
 tarquim 450
 tarquín 450
 tarqui[θ] 450
 tarrac 397
 tarró 446
 tarròs 446
 tartall 418
 tartalló 418
 tartera 460
 tatà 295
 tataia 268
 tataia de sec 357
 tattaya *sard* 357
 tatxa 351, 388
 tatxa d'un desig 351
 taüt 366
 taüteta 366
 taula 307
 tavelletes 423
 tavenada 425
 TE(G)ULA *llat.* 392
 teió 392
 teiolí 392
 te[χ]ete 392
 te[χ]o 392
 tela aranyina 421
 tela de moltó 423
 tella 392
 tellet 392
 telleta 392
 tello 392
 telló 392
 temporal 424, 425
 temprano 333
 temps 269
 temps afatxós 419
 temps calmos 419
 temps d'estiu 287
 temps enganxat 419
 TĒMPUS *llat.* 269
 TEMPUS MATUTINUM 406
 TENEBRA *llat.* 397
 tenebres 373, 397
 TENSU *llat.* 438
 tèpel 385
 tèpol 385
 teranyí 421
 teranyina 421
 teranyines 423
 teranyins 423
 terbolí 418
 terbolinet 418
 terc 438
 terra 367, 446
 terra arcilla 329
 terra argila 329
 terra argilosa 329
 terra arguila 329
 terra arxila 329
 terra d'argila 329
 terra d'engila 329
 terra de bòbila 329
 terra de gerrer 329
 terra de mina 329
 terra descoberta 396
 terra encarnada 329
 terra fina 329
 terra glevada 446
 terra peraire 329
 terra roia 329
 terra roig 329
 terra roja 329
 terra roja argilenca 329
 terra rotxa 329
 terra rutx 329
 terra vermella 329
 terradgila 329
 terragila 329
 terralgila 329
 terrardgila 329
 terra-verd 453
 terreno fangós 453
 terreno hòmit 453
 terreno salobrenc 453
 terrenos enllotats 453
 terrenos sorral 453
 terreny estanyat 453
 terreny fangós 453
 terrera 442
 terró 446
 terroc 446
 terròs 446, 460
 terrossa 446
 terro[θ] 446
 test 392, 438
 testes 438
 testet 392
 tests 350
 teta 355, 357
 tetar 355
 THIA *llat.* 363
 tia 295, 349
 tia *cast.* 363
 tia perduda 349
 tia quansevol 349
 tia tirada 349
 tiesses 438
 tiet 344, 363
 timba 460
 timpa 460
 timpassada 460
 tinebra 397
 tintèina *oc.* 349
 tintiroliro, al 399
 tintoina 349
 tio 294, 344, 363
 tío *cast.* 363
 tio del sac 382
 tion 344, 362
 tirador 390
 tiragomes 390
 tirany 440
 tirar 401, 440
 tirar al vol 372
 tirar camí *ant.* 440
 tirar el camí *ant.* 440
 tirar la via *ant.* 440
 tirar maldicions 375
 tira-rocs 390
 tirar pecats 375
 tirar pestes 375

- tirar via *ant.* 440
 tiraxines 390
 tirurirurí 326
 tita 355
 títera de vela 401
 títere *cast.* 401
 tocar 372
 tocar a bando 372
 tocar a mig vol 372
 tocar al vol 372
 tocar corns 350
 tocar trill 372
 tocar ventant 372
 toda 386
 todo 387
 tódol 386
 toll 451, 452
 tolla 451
 tollet 451
 toltes 377
 toltes *ant.* 377
 tomb 372
 tomba 366
 tombaletes 401
 tombanella 401
 tombar 372, 401
 tombarella 401
 tombarions 401
 tombega 401
 tombessa 401
 Toni Botero 382
 tontes 438
 tonversa 401
 tonyo 409
 topo de llana 437
 torb 418
 torb *oc.* 418
 torbeil *fr.* 418
 torbeillon *fr.* 418
 torbelin* 418
 torbenin* 418
 torbulina 418
 TORCA* *llat. vg.* 428
 torcar 428
 tormenta 425
 tormo 446
 torn 373, 454, 457
 tornet 373
 torniquet 397
 TORQUERE *llat.* 428
 TORQUES *llat.* 428
 torrams 423
 torre 336, 446
 torre del campanar 336
 torreguers 423
 torrelló del Vidre 423
 torrellons 423
 torres 423
 torreta 454
 torretons 423
 torró de glaç 435
 torroc 446, 460
 torròs 446
 torrossa 446
 torrugots 423
 torruguers 423
 torrunyo 442
 tors, de 404
 TORSARE* *llat. vg.* 346
 tortelligó 418
 tortilligó 418
 tortulligó 418
 tortulló 418
 tos 442
 tos, de 404
 tossa 442
 tossada 404
 tossal 442
 tossalet 442
 tosset *oc.* 342
 tosset, de 404
 tossol 442
 tossoló 404
 tossolonada 404
 tot, es 386
 tots, és de 349
 Tots los Morts 383
 toupie *fr.* 387
 tourbillon *fr.* 418
 tourniquet *fr.* 397
 to[θ]alet 442
 trabucar 289
 traca 373, 397
 tragó 394
 tramontana 289
 trampanejar 372
 trampitxo 387
 tramuntana 289
 tramuntana bruta 289
 tramuntana canigonenca 289
 tramuntana de baix 289
 tramuntana de Berga 289
 tramuntana de Roses 289
 tramuntana de Segarra 289
 tramuntana pallaresa 289
 tranco 392
 TRANS *llat.* 289, 412
 transmañana *cast. ant.* 412
 TRANSMONTANA *llat.* 289
 TRANSVERSA *llat.* 401
 TRANSVERSARE *llat.* 440
 tranuitar 289
 trapassada 425
 trapecio *cast.* 393
 trapécio 393
 TRAPETIUM *llat.* 393
 trapezi 393
 trascolar 289
 trasmontana 289
 traspàs 381
 traspasar 289, 410
 traspasar 410
 trasplantar 289
 trastejar 400
 trasto 349
 tratar 300
 traure la popa 355
 traure la Quaresma 381
 traure la Quaresma de casa 381
 traversa 440
 travessa 440
 travessar 440
 travessia 440
 trebolí 418
 trecera 440
 trellat 289
 tremesor 333
 trempar 429
 trencadura 440
 trencar 429, 440, 458
 trencar el son 407
 trenquilons 458
 tres Reis 337
 trescapous 455
 trescar 455
 trescolar 289
 tresmesí 333
 tresmontana 289
 trespassar 289
 tresplantar 289
 tret de la Casa 353
 treure del pit 355
 treure el pit 355
 trevo 421
 trèvol 421
 tribanelles 373, 397
 tricatrac 397
 trica-traca 397
 trinyins 423
 tripa, de 403
 tripa per avall, de 403
 trista 421
 triti 385
 tritis 385
 tritllis 385
 tritus 385
 TRIUM MENSORUM* *llat.* 333
 tro 415
 tro a 415
 trocha *cast. i arag.* 440
 tromba 425
 tromba d'aigua 425
 trompa 387, 425
 trompa, de 403

- trompa de gel 435
 trompa marina 387
 trompa marinera 387
 trompada 425
 trompada d'aigua 425
 trompada en el nas 403
 trompellot 387
 trompeta de monyet 387
 trompilh *oc.* 401
 trompilles 401
 trompina 387
 trompitxo 387
 trompitxó 387
 trompítxol 387
 tronada 425
 tronada d'aigua 425
 tronades 423
 tronya 424
 tros de gel 435
 trossa 354
 trosse *fr.* 346
 trossell 346
 trosser *fr.* 346
 trotxa 440
 trousse *fr.* 354
 trousseau *fr.* 346, 354
 trousser *fr.* 354
 TRRRUMP* 387
 truc 350
 trucar 372
 trucos 350
 truja 349
 trussal 442
 trussat 354
 trussatge 354
 trussell 354
 trussó 346, 354
 tsíu *sard* 363
 tu la llevas 396
 tuc 442
 tuca 442
 tula 396
 TŪLLON *cèltic* 451
 TŪLLOS *cèltic* 451
 TUMB- 401
 tumber 460
 túmbol 366
 túmul 366
 TUMULUS *llat.* 366
 TUNCIA* *preromà* 404
 tupí 387
 tupinot 395
 turb 418
 TURBICULUM* *llat.* 418
 turbilló 418
 turbine *it.* 418
 TURBINEM *llat.* 418
 TURBININU *llat.* 418
 TURBO *llat.* 418
 turma 446
 turmell 446
 TURMO* *preromà* 446
 turó 442, 445
 turonet 442
 turons de pedra 442
 turre 446
 tussal 442
 tussalon 442
 txavala 360
 txavó 360
 txinero 286
 txiular 307, 308
 txous 311
 txuflar 307
 txular 307
 txullar 307
 TYPHOS *gr.* 419
 TZANGA *llat.* 392, 398
 uanyar 284
 ubac 443
 ubaga 443
 ubergínia 443
 uelo 269, 364
 uguanno *it.* 411
 ui 305
 uit 325, 326
 uitubre *ant.* 325
 ull 447
 ull cluc 395
 ull de perdiu 421
 ullal 388, 447
 ulls clucs 395
 uluges 438
 ULVA* 437
 ŪLVA *llat.* 450
 UMBRA *llat.* 443
 umbria 443
 umbriga 443
 UMBRIVU* *llat.* *vg.* 443
 UMERU *llat.* 399
 uncle 363
 unclet 363
 unclo 363
 UNDA *llat.* 303
 unet 392
 uoi* 326
 usame la galope 396
 uy *ant.* 326
 va al revés, se'n 349
 vabor 419
 vaga 349
 vagabunda 349
 vagamunda 349
 VAGINA *llat.* 304, 424
 vaí 318
 vailet 360
 vailet de la Beneficència 353
 val poc 349
 val poca moneda 349
 vall 454
 vallon 442
 VALLUM *llat.* 454
 VANGA *llat.* 320, 450
 VAPORE *llat.* 419
 VARIALE* *llat.* 439
 VARIUS *llat.* 439
 VASA CAMPANA *llat.* 336
 vaslet 360
 vasos 458
 VASSALLOS *cèltic* 360
 VASSELITOS* *cèltic* 360
 VASSOS *cèltic* 360
 VASUM *llat.* *vg.* 458
 vatuar 375
 vauma 459
 vava 364
 vavo 364
 Veacrucis 379
 vecino *cast.* 318
 VECINUS* *llat.* *vg.* 318
 VĚCLU *llat.* *vg.* 269
 VĚCLUS *llat.* *vg.* 269, 391
 vedin* 318
 vegada 389
 vegaes 389
 vegili 374, 414
 vegília 374, 414
 vei* 318
 veí 314, 318
 Veiacrucis 379
 veíí 318
 veilar* 414
 veilar *arag.* 299
 veillar 299
 veille *fr.* 414
 veinat 318, 328
 veinat 318, 328, 439
 veinès 318
 VELA *llat.* 417
 vela 417, 435
 veladores 365
 velar 299, 414
 veldró* 460
 veleta 394, 417
 veleta *cast.* 394
 vell 269, 344
 vell marí 431
 vellaco 344
 Vellacrucis 379
 vellar 299
 VELLERIS *llat.* 460
 VELLERONE *llat.* *vg.* 460
 vellet 269
 VELLUS *llat.* 460

- VELUM *llat.* 417
 vena 447
 venda 389
 venero *cast.* 447
 venir el pic a l'escampilla 385
 ven-i-tresca 349
 venlla 414
 venllar 299
 vent 319, 372, 416, 417
 vent d'Aragó 289
 vent de dalt 289
 vent de port 289
 vent de Ripoll 289
 vent del Carcanet 289
 vent del golf de Sant Jordi 289
 vent del nord 289
 vent del norte 289
 vent pluig 424
 vent serè 289
 ventadell 417
 ventalla 417
 ventar 372
 VĒNTU *llat.* 319, 372
 Ventura 353
 venturer 353
 ventureta 387
 VĒNTUS *llat.* 416
 VĒNTUS PLŌIAE *llat.* 424
 Veracruis 379
 veral 439
 verano 287
 verano *cast.* 287
 VERANUM *llat.* 287
 VERANUM TEMPUS *llat.* 287
 verderol 432
 verdet 450
 vereia 441
 vereda 439, 440, 441
 verga de llamp 430
 verinal 447
 verra 349
 vertent 453
 vertientes *cast.* 453
 vesar 355
 vesí 314, 318
 vesí *dial.* 314
 vesília 414
 vesín 318
 vesino 318
 vesins 318
 VESPER *llat.* 414
 VESPERA *llat.* 414
 VESPERU *llat.* 408
 VESPERUM *llat.* 414
 vespilla 437
 vespilles 437
 vespra 414
 vesprada 408
 vespre 408, 414
 vestit 454
 vestit de carnaval 378
 vetlar 299, 414
 vetlla 414
 vetllar 299, 414
 vetualla 354
 VĒTULUS *llat.* 269, 391
 vetxília 374
 veu 389, 447
 veu *ant.* 389
 veure 420
 veure plapes serenes 429
 veure's la serena 429
 ve[θ]í 318
 ve[θ]ino 318
 vi 269
 via 389
 via *sard* 389
 VIA CARRARIA *llat.* 420, 441
 VIA CRUCIS *llat.* 379
 Via Crucis 379
 VIA LACTEA *llat.* 420
 via làctea 420
 Via Làctia 420
 via laietana 420
 Viacruis 379
 viarany 440
 viatge 389
 vibda 293
 vicari 300, 334
 vicaria 368
 vicaris 334
 VICARIUS *llat.* 300
 VICATA* *llat.* *vg.* 389
 VICE *llat.* 389
 VICEM *llat.* 389
 VICENDA *llat.* *vg.* 389
 viciada 349
 VICINU *llat.* 314
 VICINUS *llat.* 318
 VICIS *llat.* 389
 VICTUALIA *llat.* 354
 vida junts, fan la 348
 VIDUA *llat.* 293
 vídua 293
 viduu 293
 vidva 293
 viejo 269
 viell* 269
 vies 386
 viespra 414
 viey* 269
 VIGEO *llat.* 281
 vigilant 367
 VIGILARE *llat.* 299, 414
 vigili 374, 414
 VĪĠĪLIA *llat.* 281, 414
 vigília 281, 329, 374, 414
 vigilla 374
 vií 318
 vi[χ]ília 374, 414
 VILA *llat.* *vg.* 317
 vila 298, 308, 317
 Vilallonga 271
 vilatge 317
 vilatge petit 439
 vilatxe 317
 vilda 293
 vill 269
 VĪLLA *llat.* 298, 317
 villa 317
 villar 299
 VINCULARE *llat.* 393
 vint unges, de 403
 viqueri* 300
 viqueris 334
 viquiari 300
 viquiariis 334
 viquieri 300
 viquieris 334
 vira 308
 virolla 387, 454
 visí 318
 visiesto 410
 visília 414
 visília, entre 414
 viso 293
 víspera 414
 vispra 414
 vissesto 410
 vitgília 414
 vitualla 354
 vitxília 374
 viu del qüento 349
 viuda 293
 viudada 350
 viudo 293
 viuen amistançats 348
 viura 293
 viure a gasalla 348
 viure a la cola 348
 viure ajuntats 348
 viure amb una altra dona 348
 viure amb una fulana 348
 viure amigats 348
 viure aplegats 348
 viure junts 348
 viure plegats 348
 viure sense casar-se 348
 viuva *ant.* 293
 viver 321, 452, 453
 vivre à la colle *fr.* 348
 VIX *llat.* 389
 viy 269
 VOCARE *llat.* 372, 393

- VOCE *llat.* 389, 447
 vogadora 393
 vogar 372, 393
 vogi 457
 vògic 457
 vogir 457
 vògit 457
 voie lactée *fr.* 420
 voisin *fr.* 318
 vol 372
 vol de campanes 372
 volador 394
 voladoret 417
 volandear 393
 volantins 401
 volar 372, 393, 437
 volatín *cast.* 401
 voldre *ant.* 372, 389
 volejar 372
 voler fer bo 429
 voliaina 437
 voligot 437
 volre *ant.* 389
 volt 372, 389
 volta 372, 389, 401, 454
 volta a l'aire 401
 volta de campana 401
 voltar 372, 418
 voltejar 372
 voltera 401
 voltereta 401
 voltereta de toca campana 401
 voltes 389
 voltetjar 372
 VOLTUR *llat.* 419
 VOLTURNU *llat.* 419
 VOLŪTA *llat.* 389
 VOLUTARE *llat.* 372, 393
 VOLTUM *llat.* 372
 volva 437
 VOLVERE *llat.* 354, 372, 389, 401, 418, 457
 volves 437
 volves de neu 437
 volveta 437
 volví 418
 VOLVICARE* *llat. vg.* 354, 401
 VOLVITA* *llat. vg.* 389
 vólvola 437
 volvre *ant.* 372, 389, 418
 VOMICARE* *llat. vg.* 460
 VOMIRE *llat.* 460
 vomitar 387
 vongar 372
 vora 406, 421, 437, 448, 454
 vorada 421
 vore 420
 vorera 448, 454
 VOTA *llat.* 340
 voto a 375
 voto a Cristo 375
 voto a Déu 375
 voto a Judes 375
 VOTUM *llat.* 340
 vou 447
 voure* 420
 vrespa 414
 vrispa 414
 vrògit 457
 VROIKSAI *cèltic* 436
 VROIKSOW *cèltic* 436
 vua lacté 420
 vuelta 401
 vuelta de campana 401
 vui 326, 327
 vuí 326
 huit 325, 326, 437
 vuitubre 325
 VULVA *llat.* 437
 WAIDANIAN *germ.* 284
 WARDAG 349
 WARDON *germ.* 357
 WASCA *cèltic* 419
 Wauwau *al.* 382
 XAF- 425
 xafar 425
 xafardada 425
 xafareig 452
 xàfec 425
 xàfec d'aigua 425
 xafegada 425
 xafegó 419
 xafegot 425
 xàfic 425
 xafigó 419
 xafogor 419
 xafreig 452
 xaibè, a 399
 xalada 460
 xambuscada 425
 xamosquina 419
 xana 419
 xanca 398, 399
 xancamallar 399
 xancarra 392
 xancarro 392
 xancla 392
 xanclar 398
 xancli 392
 xanclis 392
 xanco 392, 398
 xancros 392
 xancullar 453
 xanqueiar 398
 xanqueta 398
 xapa 437
 xapalló 425
 xaparrada 425
 xaparrada de tronada 425
 xaparrasso 425
 xaparró 425
 xaparrón 425
 xapatada 425
 xapatasso 425
 xaplatada 425
 xaporron 425
 xaposquillo 395
 xarbascat 425
 xarca 451
 xarcàl 451
 xarco 321, 450, 451, 453
 xarculler 453
 xarques 373
 xarquet 451
 xarquim 450
 xarquín 450
 xarranca 392, 398
 xarranco 392
 xarrancos 392
 xarranga 392
 xarrango 392
 xarranxa 392
 xarrar 291
 xarronquet 398
 xarrucar 291
 xaulit 308
 xaval 358, 360
 xavala 358
 xavalet 360
 xec-xec 424
 xefogó 419
 xerco 421, 450
 xerenxines, a les 399
 xerinxina, a la 399
 xerrac₁ 'tipus de serra' 397
 xerrac₂ 'xerric-xerrac' 397
 xerrenqui 392
 xerric-xerrac 373, 397
 xervellí 350
 xerxa 271
 xeulit 308
 xic 341, 358, 359, 360, 362
 xic, un 359
 xica 358
 xica única 298
 xicon 359
 xicona 358
 xicot 341, 342, 359, 360
 xicota 342, 358
 xicotet 359, 360, 362
 xicotiu 359, 443
 xicotiua 443
 ximadís 453
 ximar *oc.* 453

- ximbomba 324
 ximelades 401
 xim-xim 424
 xinga 392
 xingarra* 392
 xinxín, a la 399
 xinxín, al 399
 xinxotes, a les 399
 xiquet 359, 362
 xiquet de bolquerets 359
 xiquet xicotet 359
 xiqueta 358
 xiquillo 359, 360
 xiribeles 401
 xirimbeles 401
 xirinxina, a la 399
 xispa 424, 430, 431
 xispa de rellampec 430
 xispetes 424
 xitxarra 397
 xiu 363
 xiulada 308
 xiular 307, 308
 xiulet 308, 430
 xiuletada 308
 xiulit 308
 xiu-xiu 424
- xofegó 419
 xofogó 419
 xolit 308
 xoll 451
 xop 425
 xopar 427
 xorla 385
 xorrar 447
 xorreses 425
 xorreses quallades 435
 xorriament 447
 xorriar* 447
 xorro de gel 435
 xorrollera 435
 xot 399
 xoulit 308
 Xoume 420
 xubasco 425
 xuclador de fang 453
 xuflar 308
 xuflit 308
 xugar 428
 xular 307
 xulet 308
 xulit 308
 xulla 392
 xullada 308
- xullar 308
 xullet 308
 xullit 308
 xullo *gall.* 312
 xumba 391
 xup 321
 xupador 435
 xupó 435
 xutxurumbelles 401
 yglea *ant.* 302
 zagal *cast.* 360
 ZAGALL *àr. andalusí* 360
 zambomba *cast.* 324
 ZANCA *llat.* 392, 398
 zarpa *cast.* 400
 zinzerri *eusq.* 350
 zorra *cast.* 349
 [θ]ambomba 324
 [θ]ambomba *cast. i arag.* 324
 [θ]ambumbo 324
 [θ]apuquero 395
 θεία *gr.* 363
 [θ]orra 349
 [θ]orratxa 349
 [θ]orrota 349

TAULA

I. PRESENTACIÓ		CONSONANTISME	
1. INTRODUCCIÓ	7	291. Tractament de la palatal del sufix	45
2. CONVENCIONS GRÀFIQUES	8	-ejar en <i>festejar</i>	46
2.1. Signes fonètics	8	292. <i>Batejar</i>	47
2.2. Abreviatures	9	293. <i>Vídua/viuda</i>	48
3. RELACIÓ DELS PUNTS D'ENQUESTA	11	294. Variació consonàntica en el mot	49
3.1. Índex numèric	11	<i>padrastre</i>	49
3.2. Índex alfabètic	12	295. Variació consonàntica en el mot	50
II. MAPES LINGÜÍSTICS		<i>madrastra</i>	51
a. COMPARATIUS		296. Grup -N'R- amb epèntesi o sense a	52
267. <i>Demanar</i>	17	<i>gendre</i>	53
268. <i>La dida</i>	18	297. Caiguda de -d- intervocàlica a	54
b. FONÈTICA		<i>neboda</i>	55
VOCALISME		298. <i>La pubilla</i>	56
269. <i>Un vell</i>	21	299. <i>Vetllar</i>	57
270. <i>Els Reis</i> : variació vocàlica (I)	22	300. <i>Rector</i>	58
271. <i>Llarg</i>	23	301. <i>Els frares</i>	59
272. <i>Dijous</i> : variació vocàlica (I)	24	302. <i>Església</i>	60
273. <i>Novembre</i>	25	303. <i>Candela/canela</i>	61
274. <i>Mitja hora</i> : variació vocàlica (I)	26	304. La pica de l'aigua <i>beneïta</i> (I)	62
275. <i>El sol</i>	27	305. <i>El batall</i>	63
276. <i>Ploure</i> : variació vocàlica	28	306. Caiguda de -g- intervocàlica a <i>jugar</i>	64
277. Variació vocàlica de <i>font</i> (I)	29	307. <i>Xiular</i>	65
278. <i>El pou</i>	30	308. <i>Xiulet</i>	66
279. <i>La sínia</i> (I)	31	309. <i>Perdre</i>	67
280. <i>La cova</i> (I)	32	310. <i>Dimarts</i>	68
281. <i>El dejuni</i>	33	311. <i>Dijous</i> : variació consonàntica (II)	69
282. <i>La Quaresma</i>	34	312. <i>Juliol</i>	70
283. <i>Pasqua</i>	35	313. <i>Setembre</i>	71
284. <i>Guanyar</i>	36	314. <i>Desembre</i>	72
285. <i>Diumenge</i>	37	315. <i>Mitja hora</i> : variació consonàntica (II)	73
286. <i>Gener</i>	38	316. <i>Plou</i> : variació consonàntica	74
287. <i>L'estiu</i>	39	317. Tractament de la [b] de <i>poble</i>	75
288. Evolució de la E pretònica del llatí	40	318. <i>El veí</i>	76
vulgar: <i>demà</i>	41	319. Variació consonàntica de <i>font</i> (II)	
289. <i>La tramuntana</i>	42	320. <i>El fang</i>	
290. <i>Una bombolla</i> (I)		321. <i>L'aljub</i>	
		c. ALTRES VARIANTS FONÈTIQUES	
		322. <i>Els nuvis</i>	79
		323. <i>El cementiri</i>	80

324.	<i>La simbomba</i>	81	372.	<i>Ventar una campana</i>	139
325.	<i>Octubre</i>	82	373.	<i>Les matraques</i>	140
326.	<i>Avui</i>	83	374.	<i>L'abstinència</i>	141
327.	<i>Ahir</i>	84	375.	<i>Blasfemar</i>	142
328.	<i>Un barri</i>	85	376.	<i>Dijous llarder</i>	144
329.	<i>L'argila</i>	86	377.	<i>Carnestoltes</i>	145
d. FONOSINTAXI			378.	<i>Una disfressa</i>	146
330.	<i>Senyar-se i variants</i>	89	379.	<i>Viacrucis</i>	147
331.	<i>Cap d'Any</i>	90	380.	<i>La processó</i>	148
e. MORFOLOGIA			381.	<i>El salpàs</i>	149
332.	<i>El dot</i>	93	382.	<i>El papu</i>	150
333.	<i>El setmesó</i>	94	383.	<i>El dia dels Morts</i>	152
334.	<i>Els capellans</i>	95	Jocs		
335.	<i>Candelela/candela</i>	96	384.	<i>Les bitlles</i>	155
336.	<i>El campanar</i>	97	385.	<i>Jugar a bòlit</i>	156
337.	<i>Els Reis: variació d'article (II)</i>	98	386.	<i>Jugar a bales</i>	157
338.	<i>Els Reis: variació de plural (III)</i>	99	387.	<i>La baldufa</i>	158
339.	<i>La Candelera</i>	100	388.	<i>El ferro de la baldufa</i>	160
f. LÈXIC			389.	<i>Vegada</i>	161
LA FAMÍLIA: CICLE DE LA VIDA			390.	<i>La fona</i>	162
340.	<i>Les noces</i>	103	391.	<i>Un rotlle</i>	163
341.	<i>El promès</i>	104	392.	<i>La xarranca</i>	164
342.	<i>La promesa</i>	105	393.	<i>El gronxador</i>	166
343.	<i>És solter</i>	106	394.	<i>L'estel</i>	168
344.	<i>El concho</i>	107	395.	<i>La gallina cega</i>	169
345.	<i>Els jovençans</i>	108	396.	<i>Jugar a fet</i>	170
346.	<i>El nuviatge</i>	109	397.	<i>El xerric-xerrac</i>	172
347.	<i>El regal</i>	110	398.	<i>Anar a peu coix</i>	173
348.	<i>Amistançar-se</i>	111	399.	<i>A collibè</i>	174
349.	<i>Una prostituta</i>	112	4000.	<i>Caminar de grapes</i>	176
350.	<i>L'esquellotada</i>	114	401.	<i>Fer tombarelles</i>	178
351.	<i>Un desig a la pell</i>	115	402.	<i>Estar a la gatzoneta</i>	180
352.	<i>La llevadora</i>	116	403.	<i>Caure de bocadents</i>	182
353.	<i>Bord</i>	117	404.	<i>Caure d'esquena</i>	183
354.	<i>Els bolquers</i>	118	TEMPS CRONOLÒGIC. METEOROLOGIA		
355.	<i>Desmamar</i>	120	405.	<i>Matinada</i>	187
356.	<i>El didot</i>	121	406.	<i>Matí</i>	188
357.	<i>La mainadera</i>	122	407.	<i>Fer la migdiada</i>	189
358.	<i>Una noia</i>	123	408.	<i>Tarda</i>	190
359.	<i>Un nen (I)</i>	124	409.	<i>La tardor</i>	191
360.	<i>Un nen: altres geosinònims (II)</i>	125	410.	<i>Any bixest</i>	192
361.	<i>La nora</i>	126	411.	<i>Enguany</i>	193
362.	<i>El fadristern</i>	127	412.	<i>Demà passat</i>	194
363.	<i>L'oncle</i>	128	413.	<i>Abans-d'ahir</i>	195
364.	<i>L'avi</i>	129	414.	<i>La vigília</i>	196
365.	<i>Les ploradores</i>	130	415.	<i>D'aquí a mitja hora</i>	197
366.	<i>El taüt</i>	131	416.	<i>El vent</i>	198
367.	<i>L'enterramorts</i>	132	417.	<i>El penell</i>	199
MÓN ESPiritUAL: L'ESGLÉSIA. FESTES			418.	<i>Un remolí</i>	200
RELIGIOSES. CREENCES			419.	<i>Xafogor</i>	202
368.	<i>La rectoria</i>	135	420.	<i>La Via Làctia</i>	204
369.	<i>El sagristà</i>	136	421.	<i>L'halo de la lluna</i>	206
370.	<i>Els escolanets</i>	137	422.	<i>Els estels</i>	208
371.	<i>La pica de l'aigua beneïta (II)</i>	138	423.	<i>Els núvols</i>	209
			424.	<i>La roïna</i>	210
			425.	<i>Un ruixat</i>	212

426.	<i>La pluja</i>	214	446.	<i>Un terròs</i>	238
427.	<i>Mullar-se</i>	215	447.	<i>Sinònims de font (III)</i>	239
428.	<i>Eixugar-se</i>	216	448.	<i>El riu</i>	240
429.	<i>Aclarir-se el temps</i>	217	449.	<i>Una bombolla (II)</i>	241
430.	<i>Un llampec</i>	218	450.	<i>El llot</i>	242
431.	<i>Un llampec</i>	219	451.	<i>El bassal</i>	243
432.	<i>Arc de Sant Martí</i>	220	452.	<i>El safareig per a regar</i>	244
433.	<i>La rosada</i>	221	453.	<i>L'aiguamoll</i>	245
434.	<i>El gebre</i>	222	454.	<i>El coll del pou</i>	246
435.	<i>Un caramell</i>	223	455.	<i>Cercapous</i>	247
436.	<i>La calamarsa</i>	224	456.	<i>La corriola</i>	248
437.	<i>Flocs de neu</i>	225	457.	<i>La sínia (II)</i>	249
438.	<i>Tenir les mans balbes</i>	226	458.	<i>Els catúfols</i>	250
			459.	<i>La cova (II)</i>	251
			460.	<i>Una esclavissada</i>	252
	TOPOGRAFIA				
439.	<i>Un llogaret</i>	229			
440.	<i>La dreuera</i>	230	III.	BIBLIOGRAFIA	257
441.	<i>El camí ramader</i>	231			
442.	<i>Elevacions muntanyoses</i>	232	IV.	TERMINOLOGIA LINGÜÍSTICA	265
443.	<i>La бага de la muntanya</i>	234			
444.	<i>La solana de la muntanya</i>	236	V.	ÍNDIX ALFABÈTIC DE MOTS	275
445.	<i>El cim de la muntanya</i>	237			

Centanys
Secció Filològica
2011 l'any de la paraula viva

